

ҺЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ

ӘДӘБИЈЈАТЫН ЈҮКСӘК БОРЧУ ВӘ АМАЛЫ

ҺЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ

ӘДӘБИЈЈАТЫН ЈҮКСӘК БОРЧУ ВӘ АМАЛЫ

(Нитгләр, мә'рузәләр, чыхышлар)

Бакы - «ОЗАН» - 1999

Ш (Аз) 2
Ә - 56

**Тәртибчи: филолокија елмләри доктору,
профессор Вилајәт ГУЛИЈЕВ**

**Һејдәр ӘЛИЈЕВ. "Әдәбијјатын јүксәк борчу вә амалы"
Бакы, "ОЗАН", 1999, 496 сәһ.**

Китабда Республика Президенти Һејдәр Әлијев чәнабларынын 1969-1999-чу илләрдә јазычылар гурултајларында, мө'тәбәр мәчлисләрдә әдәбијјат, мәдәнијјәт, сәнәт һаггында етдији нитгләр, мә'рузәләр, чыхышлар хроноложи ардычыллыгла топланмышдыр. 1982-чи илә гәдәрки чыхышларын мәтни гисмән ихтисар олунмушдур.

Ә $\frac{4702060206}{047}$ - 99

© «ОЗАН» нәшријјаты - 1999

Нәшријјат редактору: Асиф РҮСТӘМЛИ

ҺЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ ИРСИ МИЛЛИ СӘРВӘТИМИЗДИР

Бу күн дүнја дөвләтләри ичәрисиндә јахшы танынан, халгын ирадәси илә јаранмыш азад, суверен, мүстәгил бир дөвләт кими демократик јолла өз хошбәхт кәләчәјинә доғру инамла аддымлајан Азәрбајҹан Республикасынын һәјатынын вә талејинин сон отуз илдән чоху, бу халгын өз өвлады, бу өлкәнин јетирмәси олан Һејдәр Әлирза оғлу Әлијевин ады вә шәхсијјәти илә ајрылмаз сурәтдә бағлыдыр.

Чағдаш дүнјанын тарихиндә өз халгы, онун һәјаты, мәдәнијјәти, мә`нәвијјаты илә бу дәрәҹә сых бағланан, өз шәхсијјәти илә халгынын символуна чеврилән лидерләрә аз-аз тәсадүф олунур. Адәтән президентләр вә дөвләт башчылары сечилир вә өлкәнин ән али мә`муру кими мүәјјән олунмуш мүддәт әрзиндә өз вәзифәләрини ичра едирләр. Лакин онларын тәк-тәки Һејдәр Әлијев кими үмумхалг севкиси газаныр, милләтин лидеринә чеврилир, ушагдан тутмуш бөјүјә гәдәр һамынын дилинин әзбәри, инам вә күвәнҹ јери олурлар.

Тале елә кәтирмишдир ки, 70-80-ҹи илләрдә Президентимиз Бөјүк Аллаһын она вердији өмүр пајыны саатбасаат, күнбәкүн, илбәил тәмсил етдији халгын дөвләтинин гурулмасына, сојдашларынын тәрәггисинә вә рифаһына, үзәриндә дүнјаја көз ачдығы торпағын абадлығына вә барлы-бәһәрлилијинә һәср етмишдир. Талејин һөкмү илә о. ССРИ адланан вә дүнјанын алтыда бир һиссәсини әһатә едән супер-дөвләтин лидерләриндән бири оланда да, ағыр блокада шәраитинә дүшмүш кичик бир әразијә –Нахчыван Мухтар Республикасына рәһбәрлик едәндә дә, бу күн мүстәгил Азәрбајҹан дөвләтинин хиласкары вә гуруҹусу кими дөврүмүзүн тарихинә өз мөһрүнү вуранда да ејни принсип вә амаллара садиг галмышдыр.

Мүбалиғәсиз демәк олар ки, Һејдәр Әлијевин һәјат вә фәалијјәти Азәрбајҹан халгы үчүн талејин бөјүк бир төһфәси, һәм дә түкәнмәз бир хәзинәдир. Вахты илә бөјүк Фүзули дејирди ки, сөздән елә бир сүфрә ачмышам ки, һәр кәлән гонаға орада мүтләг бир не`мәт тапылар. "Һејдәр Әлијев хәзинәси" адланан милли сәрвәтдән дә һамыја пај дүшүр. Сијасәтчиләр дә, дөвләт адамлары да, тәсәррүфатын мүхтәлиф саһәсиндә чалышанлар да, мәдәнијјәт вә инҹәсәнәт ишчиләри дә, философлар вә игтисадијјатчылар да бу хәзинәдән һәм бу күн, һәм дә кәләҹәк он илликләр боју фајдаланачаг вә бүтүн бу саһәләрдә мејдана чыхан чәтинликләри вә проблемләри Һејдәр Әлијев зәкасындан, онун зәнкин вә чохсаһәли ирсиндән өјрәнәрәк арадан галдырачаглар.

Она да шүбһә ола билмәз ки, һеjдәр Әлиjев хәзинәсиндән ән бөjүк, ән сахавәтли паj әдәбиjjат вә мәдәниjjәт адамларынын, шаирләрин, jазычыларын, бәстәкарларын, мә`марларын, кино хадимләринин талеjинә дүшүб. Дүнja тарихиндә, кечмиш девrләрин вә әсрләрин тәчрүбәсиндә елмә, сәнәтә, маариф вә мәдәниjjәтә һимаjәдарлығы илә ад чыхаран, метсенат кими танынан девләт башчылары вә сиjаси хадимләр аз олмаjыб. Лакин һеjдәр Әлиjевин өзүнүн бу саһәдәки сәлаһиjjәтиндән фәргләндирән бир мүһүм чәһәт вар - о, өз доғма халғынын әдәбиjjатына вә мәдәниjjәтинә jалныз һимаjәдарлыг етмәмишдир, һәм дә бу мә`нәвиjjат саһәләринин дәрин биличиси, дәнмәз тәәссүбкеши, аловлу тәблиғатчысы, популjаризатору кими танынмышдыр вә бу күн дә танынмагдадыр. Азәрбаjчан халғынын әсрләр боjу jаратдығы елм вә мәдәниjjәт абидәләринә, әдәбиjjат вә инчәсәнәт сәрвәтләринә олан севки вә мәһәббәт һеjдәр Әлиjевин өз доғма халғына, доғма торпағына, бу халғын вә торпағын тарихинә олан сонсуз севки вә мәһәббәтиндән гаjнагланыр.

Вахты илә Ленин әдәбиjjаты ümумпартиjа ишинин "төкәрчиjи вә винтчиjи" адландырыр вә ондан коммунист тәблиғаты үчүн мүмкүн гәдәр бачарыгла истифадә етмәjи мәсләһәт көрүрдү. һеч кимә сирр деjил ки, совет Азәрбаjчанына рәһбәрлик етдиjи 14 ил өрзиндә һеjдәр Әлиjев әдәбиjjатла бағлы бу мүддәаны һеч заман өз фәалиjjәтиндә, өз доғма дилинә вә әдәбиjjатына, халғынын сөз сәнәтинә мүнасибәтиндә рәһбәр тутмамышды. Әдәбиjjат нә онда - идеолоки:jанын бирбаша Москваныn, хүсусән дә "боз кардинал"ларын чидди нәзарәти алтында олдуғу совет шәраитиндә, нә дә инди - девләтимизин артыг өз мүстәгил милли идеолокиjасыны jаратдығы әсадлыг вә сүверенлик дөнәминдә һеjдәр Әлиjев үчүн һеч вахт "төкәрчик" вә "винтчик" ролуну ојнамамыш, әксинә, чәмиjjәти ирәлиjә доғру апаран, халғы jүксәк идеаллар үғрунда сәфәрбәр едән, милли һисс вә дуjғулары гүввәтләндирән күчлү вә даим фәалиjjәтдә олан апардығы, локомотив ролуну ојнамышдыр.

70-чи илләрдә Азәрбаjчанда ичтимаи-сиjаси һәjатын бүтүн саһәләри илә бирликдә әдәбиjjат вә мәдәниjjәт дә өзүнүн jенидән чичәкләнмә деврүнү jашajырды. Чох мараглыдыр ки, сәксәнинчи илләрин орталасында, "jенидәнгурма" вә "ашкарлыг" дејилән кампаниjа башлананда, Азәрбаjчан jазычыларынын әввәлки деврләрдә jазыб, лакин чап етдирә билмәдикләри әсәрләр демәк олар ки, тапылмады. Бә`зиләри буну бизим jазычыларын, даһа кениш мә`нада исә jарадычылыг адамларынын үзүjолалығы, ахына гаршы үзмәмәләри, партиjа гәрарларына дөнмәдән әмәл етмәләри вә с. әлагәләндирирләр. Мән исә һәмишә белә бир гәнаәтдә олмушам ки, бу башдан-баша jанлыш фикирдир. Әксинә, һәмин деврдә һеjдәр Әлиjевин Азәрбаjчанда, бәднам Горбачовдан он беш ил әввәл башладығы һәгиги бир ашкарлыг әһвали-руһиjjәси һөкм сүрүрдү вә гәләм адамларынын, әдәбиjjат вә мәдәниjjәт хадимләринин

өзүнүмүдафиәси, онлары марагландыран проблемләрә мүрачиәти үчүн һәртәрәфли имкан jарадылмышды. Әкәр һәмин деврдә кимләрсә бу имкандан jарарлана билмәмиш, jахуд өзүнүн мүәjjән мүлаһизәләри илә буну истәмәмишдисә, бу артыг мәсәләнин башга тәрәфидир. Азәрбаjчан jазычыларынын өтән илин пајызында кечирилән X гурултаjында да е`тираф едилдиjи кими, кечмиш совет мәканында "диссидент ову" апарылдығы илләрдә, әслиндә, Азәрбаjчанда ән бөjүк диссидент һеjдәр Әлиjев өзү иди вә онун мәс`улиjjәт пајыны өз үзәринә көтүрмәси, лазыми мәгамларда синәсини габаға вермәjи jазычылары, бәстәкарлары, кино хадимләрини вә с. мәркәзин тәзигләриндән горумасы республикада сәрбәст бадии jарадычылыг атмосферинин формалашмасына аз тә`сир көстәрмәмишди.

Биздә, нәдәнсә өз наилиjjәтләримизи көрмәмәк, jахуд онлары кичлтмәк әһвали-руһиjjәси һәмишә күчлү олуб. Ики филмин адыны чәкмәк истәрдим. Бунлардан бири "Бир чәнуб шәһәриндә", о бири исә "Истинтаг" филмидир. һәр ики кино әсәри башгаларынын инчәсәнәтинә тәтбиг етдиjимиз өлчү вә ме'jарларла там "диссидент филмләри" адландырыла биләр. һәгигәтән дә jарандыглары дөврдә совет һәjат тәрзинә, совет чәмиjjәтинә тәнгиди мүнасибәт, һәмин чәмиjjәтин гүсур вә нөгсанларынын чәсәрәтлә ашкара чыхарылмасы бахымындан бу филмләр совет кино сәнәтиндә jени сөз иди. һәмин jени сөз Азәрбаjчанда дејилмишди. Азәрбаjчанын о заманкы рәһбәрлиjи, илк нөвбәдә исә һеjдәр Әлиjев нәинки бу сөзү сеjләjәнләрә гаршы чыхды, онларын сәсини батырды, әксинә, сәсләринин даһа учадан ешидилмәси үчүн шәраит jаратды.

Jахуд jазычы Анарын о заман чәмиjjәтдә кениш әкс-сәда доғуран "Jахшы падшаһын нағылы" притчасыны көтүрәк. һәтта ән тәчрүбәсиз охучулар да бу нағыл-притчада бөjүк бир өлкәни идарә етмәк иддиасында олдуғу һалда өз-өзүнү идарә едә билмәjән кечмиш совет лидерләринин һәдәф сечилдиjини баша дүшүрдүләр. Лакин о заманкы Азәрбаjчан рәһбәрлиjи һәмин әсәрә көрә нә мүәллифә, нә дә притчаны чап едән мәтбуат органына күлдән ағыр сөз демәмишдир. Белә мисалларын сајыны jенә дә артырмаг олар вә онлар һәр шеjдән әввәл һеjдәр Әлиjевин онилликләр боjу Азәрбаjчан әдәбиjjатына көстәрдиjи бөjүк гаjғыдан хәбәр верир.

һеjдәр Әлиjевин Азәрбаjчандакы биринчи дәфә һакимиjjәтә кәлдиjи 1969-чу илдән башлаjараг онун өзүнүн идеjаларына әсасында вә рәһбәрлиjи алтында өлкәмиздә кениш вә узаг һәдәфли һуманитар сиjасәт һәjата кечирилирди. Бу сиjасәтин әсас гаjәси вә амалы Азәрбаjчан халғында тарихи jаддаш дуjғусу тәрбиjә етмәк, онун мә`нәви чәһәтдән даһа да тәкмилләшмәсинә шәраит jаратмаг иди. Тәбиј ки, өз дилини вә әдәбиjjатыны билән, тарихинә jахындан бәләд олан, адәт-ән`әнәләрини дәриндән мәнимсәjән, динин еһкамларына әмәл едән бир халғ

əvdadlarının jaratdığı mə`nəvi sərvətlərin həyiri variси, torpağının həyiri sahibi ola bilməz. Mə`nəvi dəyərlərə belə jüksək diggət jetirən hejdər Əlijevin əsac məgsədi məhs milləтimizi, ilk növbədə isə kənclijі bu ruhda tərbijə etmək idi.

Bu məgsədlə 70-ci illərdə respublikamызda mə`nəvi tərbijənin bütün sahələrinə müһüm diggət jetirilirdi. Ədəbijjat isə, təbii ki, ən önclүl mövgedə dajanырdы. Һəmin dövrdə Azərbajcan ədəbijjatы klassiklərinin jubilejlərinin nечə ehtiшamla gejd edilдijі, demək olar ki, bütün klassikanын jenidən чap olunduғu, kənч jazычыlardan tutmuş gочaman sənət adamlarыna kimi jaradыcыlыg sferasы nүmajəndələr.ine nечə bəjүk faiгы bu diggət jetirildijini һamынын jadыndadыr. Һəp шejin Moskva tərəfindən tənzimlənməsinə bahmajaraг hejdər Əlijevin шəxsi təшəbbүsү və кeniш əlaгələri sajəsində Azərbajcanda jeni mətbuat organlarы ve nəшrijjatlar jaradылыр, kitab чapыna diggət artырылыр, Azərbajcan ədəbijjatыnын təbliji diggət mərkəzinə vəkilirdi. Təkпə elə bir faktы xatырlatmaг lazыmdыr ki, hejdər Əlijevin bəjүk nүfүzu və gətmijjəti sajəsinдə Azərbajcan ədəbijjatыnын və inчəsənətinin jeddi nүmajəndəsinə bir nечə ilin ərzində kечmiш SSRİ-nin ali təltifi sajыlan Sosialist Əməji Gəhrəmanы adы verildi. Bu, Kremlin milli mədənijjətin nүmajəndələrinə münasibətdə jol verdiji bəlkə də jeканə istisna idi. Һəmin istisna isə hejdər Əlijevin sajəsinдə mүmkүn olmuşdu!

Hejdər Əlijev ın ədəbijjata bəjүk faiгыsыndan, шair və jazычыlarla ardычыl ünsijjətindən həp bir zijalы kimi mən də xəbərdar idim. Mehtərəm prezidentimiz 1992-93-чү illərdə Naxчыvan Muxtar Respublikasынын A ın Məчlisinə rəhbərlik etdiji dövrdə isə onun ədəbijjat vurğunluғunun, sənət aшыglijinin həyiгi migjaslarы mənə daha jaxындan və daha əjani шəkildə bəlli oldu. Һəmin dövrdə mən Muxtar Respublikasынын Mədəniijjət Nazirliјinə rəhbərlik etdijimdən hejdər Əlijevlə tez-tez kөrүшməli, onun mүxtəlif tapшырыgларыны jerinə jetirmәli oluv...м.

Naxчыvanын blokada шəraitinдə jaшadығы, insanlarын elementar məiшət tələbləriniн jerinə jetirilməsinin imkan xariчində oldүғу, үstəlik də hakimijjət uğrunda mübarizənin sənkimək bilmədiji bir шəraitdə hejdər Əlijevin jerinə baшga bir lider olsajdы, bəlkə də belə bir nazirlijin mövчudluғunu unudardы, jaxүd onun problemlərini həll etməji, onun galdыrdығы məsələlərlə maraglanmaға jerli-dibli vaxt tapa bilməzdi. hejdər Əlijev isə Naxчыvanын ən kөrkin, həjəчanlы, igtisadi sыxыntыlarla dolu vaxtlarында da ədəbijjat və mədəniijjət xadimlərini unутmурду, onlarын чətinliklərі və problemləri ilə marагlanырdы, igtisadi чətinliklər bəhanəsi ilə mədəniijjətin arха plana sыxышdыrылmasына imkan vermirdi.

Indiki kimi jadымdadыr, 1992-чi il oktjabrын 23-də hүsejn Чavidin anadan olmasынын 110 illijі ilə bağlы tədbirlər kечirilirdi. Һəmin tədbirlərdə iшtirak etmək үчүn Bakыdan dа bir sыra tanынmыш alimlər, ədəbijjat xadimləri, Чavid sənətinin pərəstiшkarları kəlmiшdilər. Һəmin күnlər Naxчыvan bəlkə də өz həjatынын ən ağыr күnlərini jaшajырdы. Gышын jaxынlaшmasына baxmajaraг iшыg və istilik məsələsi həll edilməmiшdi. Ermənistanla sərhəddə kərkinlik davam edirdi. Əhalini ən zəрури malларla tə`min etmək bəjүk problemə чevrilmiшdi. Belə bir vəzijjətdə AXЧ rəhbərlijі Azərbajcanын bү son dərəчə mүhүm və kərkin rekionunda stabillijі gorujүb saxladығы үчүn hejdər Əlijevə minnətdar olmaг өzəvinə, hər baxиtə ilə hakimijjət чevrilиsi etmәjə чalышырды. Oktjabrын ikinчi jarыsыndan baшlajaraг vəzijjətin künbəkün kərkinləшdijі, hadisələrin garшыdурma ərəfəsinə kəlib чatdығы artыг heч kim үчүn sirr dejildi.

Belə bir шəraitdə jəgin ki, heч kim өz vaxtыny jubilej tədbirlərinin kечirilməsinə sərf etməzdi. hejdər Əlijev isə чevrilиш чəhdindən gabaгkы həmin küny demək olar ki, əvvəlдən axыra kimi Чavid havasында jaшadы. Əvvəlчə, шəhər sakinlərі və Bakыdan kələn gonaglarla birlikdə bəjүk шairin məzarыny və ev-muzejini zijarət etdi, axшam isə Ч.Məmmədgulүzadə adына Naxчыvan Musigili Dram Teatrында kечirilən Чavid kечəsində iшtirak etdi. Istər Чavidin məzarы baшында, istərsə də ədəbi kечədə bir-birindən dərin, məzmүnlu чыxышlarla dinləjiчilərin үrəjini ələ aldы. Təəssүfləniрəm ki, prezidentimizin Чavid sənətinə və iшxisijjətinə keniш, hərtərəfli, dejərdim ki, bir filosof sigləti ilə mүnasibətini өzүndə əks etdirən həmin чыxышlar o dövrdə mətbuatda чap edilməдi, bəjүk ədəbijjatsevərlər ordusуna чatdырылmadы. Ertəsi küny, oktjabrын 24-də Naxчыvandə artыg igtiшalларын ilk dalғasынын baшlamasына bahmajaraг hejdər Əlijev heч kəsin paникaja gapылmasына jol vermədi, Bakыdan Чavid jubilejinдə iшtirak etmək үчүn kəlmiш zijalыlarын o zaman son dərəчə gejri-stabil iшləjən Naxчыvan aeroportundan pajtaxta hərmətlə jola salынmasы үчүn tapшырыglar verdi.

hejdər Əlijevin ədəbijjata və mədəniijjət xadimlərinə son dərəчə ehtiramlы mүnasibəti ilə bağlы baшga bir epizodu da xatырlajырam. 1992-чi ilin əvvəllərində Təbrizə ketmiшdim. Iршadi-islami (Islam mədəniijjəti) idarəsinin rəisi bir grup zijalыny, sənət adamыny mənimlə kөrүшə də`vət etmiшdi. Чənubdakы gardaшlarымыz həmin dövrdə Azərbajcanda baш verən mүrəkkəb prosesləri marагla izləjirdilər. Kөrүшə kələnlərin arasында өz ширin bəstələri ilə illər bojy үrəjimizi fəth edən, ruhүmuza təravət saчan tanынmыш

bəstəkar Əli Səlimi də varды. Ел kəlyнyn ortasыndakы jarашыglы binada чaj ичirdik. Əli Səlimi məni bir kənara чəkib pычыltы ilə:

- Fəttrah mүəllim, Şəhrijər "Bakы-Bakы", "Nахчыван-Nахчыван" - dejə-dejə dүnjasыnы nыskиllə dəjiшdi. Gorхурam, bu kүn-cabah mən də ələm, Bakыnы, Nахчываnы kərmək arzum kəzүmdə gala! - dejə kəz jaшlarыnы axыtdы. Mən ona yrək-dirək вериb "Inшallah, tezliklə arzunuza jetiшərsiniz" - dedim.

Nахчывана gajыdandan sonra bu hadisəni o zaman MP Ali Məчlisinin sədri olan hejdər Əlijəvə danышdыm.

Juхarыda da gejd etdijim kimi, Nахчыван blokada шəraitində idi. Gaz, ишыг, jaнaчar jox idi, əhalи ərzar gыtlығыndan əzijjət чəkirdi. Lakin buna bахmajараг чənab hejdər Əlijев mənə tapшырыг вердi ki, Əli Səlimini pəhbərlik etdijи bүtүn mусиги коллективи ilə birlikdə Nахчывана də`вət edim. Tezliklə, tanыnmыш bəstəчи pəhbəri oldugu 33 nəfərlik коллективlə birlikdə Nахчывана kəlдi.

Nахчыван шəhərinin 1100 jerlik mədənijjət sarajы agzына kими dolmuшdu. Jer olmadыgыndan adamlarын чoxu ajaг үstə dajanmышdы. hejdər Əlijев konsertə tamaша edəndən sonra гонагларла birlikdə чaj суfrəsi archасында əjləшdi. Иki saatdan artыг чəkən səmimi səhbət zamanы hejdər Əlijев Чənuби Azərbajчanын ədəbijjat вə mədənijjətinin məvчud durumundan danышdы, Şəhrijarын вə Səhəndin ше`rləрinin mumnunijjətlə oxudugunu, onlarын ше`rləрinə bəstələnmиш mahnылара həmишə gулаг asdыgыnы deди.

Daha sonra үzүnү Əli Səlimijə tутараг:

- Чox sag ol ki, Azərbajчan mусиrisinin gorүjuб saхламаға вə inkишаф etdirmәjə бy гədər səhmət чəkmисən, - deди. Elə bir аз əввəл гулаг asdыgымыз оркестри jарадыб-jашатмаг, бу kүn dinlədijimиz mүғənniləri gajғы ilə jetiшdirmək əsl gəhrəmanlыgdыr!

Ertəsi kүn hejdər Əlijев Əli Səlimini өz kабинетиндə gəбул etdи. Səhbət Şəhrijар sənətindən dүшdү. Mən hejdər Əlijевин Şəhrijар jарадычылыgына нечə dəрindən bələd oldugуну ilk dəfə орада mүшahidə etdim. Bu бəjүk сijасətчи вə dəvlət xadiminin Чənuби Azərbajчandakы ədəби mүhiti bələ diggətlə izləməси təbiətən үrəjijуха adam ola.; Əli Səlimini əmələli-baшlы kəvrəltdи.

Чətinliklərə bахmajараг mən hejdər Əlijевin tapшырыgы вə шəхси kəməji ilə Əli Səlimini dəstəси ilə birlikdə Bakыja jola salдыm. Ustadыn pajtaхtымызы zijarət etmək arzusu үrəjində galmadы.

Bu jaхынларда Təbrizdə оларkən eшitdik ki, Əli Səlimi вəfat ediб.

hejdər Əlijевin Nахчыванda jaшajыb-ишlədijи 1991-1993-чү illərdə kədиш-kəlишin sonu dərəчə чətin oldugу Nахчыван Azərbajчanын ədəбijjat вə inчəsənət, elm вə mədənijjət xadimlərinin чox

tez-tez үz tутдугlары, məsləhət вə kəmək umdugлары jer иди. Məhhum akademik, Sovet Иttifagы Gəhrəmanы Zija Bүnjadovun, xalg шairi Xəlил Rzanын, xalg artisti Nачыбаба Bağыровun, onларла bашga tanыnmыш zijalыnын чətinliklərə bахmajараг Nахчывана, hejdər Əlijевin kərүшүnə kəlmələri вə burada hejdər Əlijев tərəfindən son dərəчə bəjүk həssaslыg, səmimijjət вə məhəббətlə гаршыlanmalarы иndи də kəzlərimin өnүndədir.

Уникал jaддашы вə sənətə bəjк məhəббəti ilə bүtүn sənət adamlarыnын sevimlисinə чeврilmиш hejdər Əlijев tanыnmыш sənətkar, Azərbajчanын xalg artisti Sofja Bəsirzadəjə hələ 40-чы illərdə Шekspirin "Magbet" фачиəсində ustalыgла jaraтdыgы rolun мəzijjətlərinи xatырladanda Sofja xanымын нечə kəvrəldiji вə kəz jaшlarыnы sахlaja bilmədiji inди də jadымdadыr.

Блокададa olan Nахчыван шəраитində Azərbajчan Dəvlət Akademik Drам Teatrынын, Mусигили Komedija Teatrынын, Kənч Tамаша-чылар Teatrынын, ajры-ajры mусиги коллективlərinin, шair вə jazычыларын, sənət adamlarынын hejdər Əlijевlə səmimi kərүшlərи ilк нəvbədə onларын өzlərи үчүn əlamətdar вə jaддагалан иди. Ишин чoxluгуna, вахтын məhdudluгуna бахmajараг hejdər Əlijев onунla kərүшmək истəjən sənət adamларынын birinи də əlibош gajtarmamышdыr. Bu adamларын hər biri үчүn o, xoш səz, lazымlы məsləhət tapыb, hər вasitə ilə onларын gajғысына galыpdы.

Mүasир Azərbajчan ədəбijjatынын nүmajəndələri ilə ardычыl вə ишkүzar əlagələr sахlajan hejdər Əlijев klassикlərin ирсинə gajғы kəstərilməси вə onларын хatирələrinin əbdүlвəшdirilməси cahəsində də fəvgəl'adə diggətчиллиji вə вətəndaш prinsipиallыgы ilə seчilirdi. O, иndи dүшmən əlində olan Шушада jeni Azərbajчan ше`rinin baniси Molla Pənah Vagифin əsəmətli абидəsinin үчалdылмасы үчүn nə гədər sə`j kəstərmишdirsə, Bakыda kərkəmli dramaturg Чəfər Чabbarlынын bүtəв granitdən jonulmуш аб'idəsinin araja-ərsəjə kəlməси үчүn də o гədər yrəkdən чalышmышdыr. Məhz hejdər Əlijевin sənətə вə sənətkara gajғысы, ejni zamanda onun pəhbər nүfuzu sajəsində hejkəltəraш Əmər Eldarovun arzusuna yjғын шəkildə чəkиси вə əlчүlərи bахымындан вагонлара sығməjan sal granit parчасы Ukrajnadan Bakыja kətirildи...

hejdər Əlijев bəjк dəvlət xadimi, jazычы-publисист вə maarifчи Nəriman Nərimanovun hejkəlinin Bakынын ən уча nəgtələrindən birində үчaldылмасы үчүn sijasи oppонentlərи, Azərbajчan xalgына gəним kəsилмиш gara gүvвələrlə nə dərəчədə чətin вə bərышмаз mүbarizə apармышdыsa, uzag Sибир torpaglarынda yjjan hүsejn Чavидин məzarынын axtarылыб tapылмасы вə onун чənazəсinin gal... -ларынын вətənə kətirilməсində, Bakыda onун jenə də hejkəltəraш Əmər Eldarов tərəfindən bəjүk ustalыgла jарадылмыш hejkəlinin,

Нахчыванда исә мә'марлыг бахымындан тәкрарсыз мәгбәрәсинин учалдылмасында бир о гәдәр сәбатлылыг вә әзмкарлыг көстәрмишдир. Һүсејн Чавид, Чәлил Мәммәдгулузадә, Үзејир Һачыбәјли, Мирзә Әләкбәр Сабир, Сәмәд Вурғун вә башга көркәмли сәнәткарларымызын да ев-музејләринин, китабә музејләринин јарадылмасы, јахуд әсаслы шәкилдә јенидән гурулмасы вә зәнкинләшдирилмәси дә һејдәр Әлијевин ады илә бағлыдыр.

1998-чи илин октјабырында кечирилән президент сечкиләриндә халгын мүтләг әксәријәти нөвбәти беш ил үчүн дөвләт башчысы постунда јенә дә һөрмәтли һејдәр Әлијеви көрмәк истәдијини гәти вә бирмә'налы шәкилдә билдирди. Азәрбајчаны XXI әсрә вә үчүнчү минилликә апаран шәксиз лидер һејдәр Әлијев олду. Јарадычы зијалылар – әдәбијјат, сәнәт, елм хадимләри санки өлкә Президенти гаршысындакы мәнәви борчларыны өдәмәк, миннәтдарлыг дујғуларыны ифадә етмәк үчүн сечки комиссијасына фәал шәкилдә гошулмушдулар.

XX әсрин дүнја мигјасында фениоменал шәхсијјәтләриндән бири олан һејдәр Әлијев һаггында сон илләр чох јазылыб вә әминәм ки, һәлә бундан сонра даһа чох јазылачаг. Президентимизин дәрин мәзмунлу нитг вә мә'рузәләринин, мүсаһибә вә сөһбәтләринин топландығы санбаллы чилдләр инди сијасәтлә аз-чох марагланан һәр бир адамын столүстү китабына чеврилмишдир. Милли Мәчлисдәки депутат һәмкарым, танынмыш әдәбијјатшүнас-алим, профессор Вилајәт Гулијев илк дәфә оларағ 1969-чу илдән үзү бәри һејдәр Әлијевин әдәбијјата даир фикирләрини бир китабда топламағ төшәббүсү көстәриб. Һејдәр Әлијевин әдәбијјатла бағлы чыхыш, нитг, мә'рузә вә мүсаһибәләринин әксәр гисминин әкс олундуғу бу китаб ејни заманда Азәрбајчан халгынын бөјүк оғлунун өз халгынын әдәбијјатына, сөз сәнәтинә бөјүк вә мәһтәшәм сәһифәсини әјани сүбутларындан диридир.

Һәр чүр мүгајисәнин зәрәрли олдуғуну билсәм дә, бир мүгајисәдән өзүмү сахлаја билмирәм. Узун илләр боју бизим университет вә педагожи институтларымызын филолокија факүлтәләриндә "Ленин әдәбијјат һаггында" адлы хүсуси семинар кечирилирди. Үмид едирәм ки, бундан сонра һәмин профилли тәдрис мүәссисәләриндә "һејдәр Әлијев вә Азәрбајчан әдәбијјаты", "һејдәр Әлијев вә Азәрбајчан мәдәнијјәти", "һејдәр Әлијев вә Азәрбајчан дили" кими спесифик семинарлар вә курслар кечиләчәк вә ән сөз јазмаг мә'улијјәтини үзәримә көтүрдүјүм бу китаб да һуманитар саһәдә чалышан зијалыларымыза, һуманитар тәһсил алан тәләбәләрә, бүтүн әдәбијјат һәвәскарларына практики фајда кәтирәчәкдир.

ФӘТТАһ ҺЕЈДӘРОВ,
Азәрбајчан Республикасы
Милли Мәчлисинин депутаты.

ЕЛМ ВӘ МӘДӘНИЈЈӘТИН БӨЈҮК БАЈРАМЫ

(АДУ-нун 50 иллијиндә нитг)

Әзиз јолдашлар, достлар!

Һөрмәтли гонаглар!

Бу күн Азәрбајчан Дөвләт Университетинин 50 иллији тәнтәнә илә гејд едилир. Азәрбајчан халгынын һәјатында, онун мәдәнијјәтинин тәрәггисиндә, Азәрбајчан елминин инкишафында, игтисадијјатынын јүксәлишиндә јубиларымыз бөјүк вә сәмәрәли рол ојнамышдыр.

Азәрбајчан халгынын торпағында биринчи али мәктәбин јубилеји елә бир һадисәдир ки, онун ичтимаи әһәмијјәти Азәрбајчанын дөвләт һүдудларындан чох-чох кәнара чыхыр.

Москванын, Ленинградын, гардаш совет республикаларынын елм вә тәһсил мәркәзләри нүмајәндәләринин, сосиалист дөвләтләриндән олан достларымызын јубилеј шәнликләриндә иштиракы бу фикримизә сүбутдур.

Изин верин, Азәрбајчан Дөвләт Университетинин 50 иллијинә һәср олунмуш тәнтәнәли јығынчағымызын бүтүн иштиракчыларыны Азәрбајчан Коммунист Партијасынын Мәркәзи Комитәси, Республика Али Советинин Рәјасәт Һеј'әти вә Назирләр Совети адындан вә онларын тапшырығы илә Азәрбајчан халгы адындан сәмими саламлајым.

...Илк аддымларындан е'тибарән университет өз инкишафынын бүтүн мәрһәләләриндә рус халгындан, Совет Русијасы һөкүмәтиндән, Москванын тәһсил мәркәзләриндән төмәннасыз гардашлыг көмәји көрмүшдүр. Биз бу трибунадан Азәрбајчан халгынын адындан бөјүк рус халгына, Русијаја, рус елминә ән дәрин вә сәмими миннәтдарлығымызы билдиририк.

Азәрбајчан университетини гардаш совет республикаларынын али мәктәбләри илә сых достлуг, әмәкдашлыг вә гаршылыглы јардым телләри бағлајыр.

...Изин верин, гардаш мүттәфиг республикаларын елм вә маариф нүмајәндәләрини сизин адыныздан вә бүтүн Азәрбајчан зәһмәткешләри адындан һәрарәтлә, гардашчасына саламлајым вә "Хош кәлмишсиниз!" - дејим.

Биз университетин бајрамында, халгымызын бајрамында иштирак етдикләри үчүн сосиализм бирлији дөвләтләринин елм нүмајәндәләрини сәмими-гәлбдән саламлајыр вә онлара өз миннәтдарлығымызы билдиририк.

Бу күн, тәнтәнәли јубилеј күнүндә биз өз билијини, өз исте'дадыны Азәрбајчан университетинин јаранмасына вә инкишафына сәрф едәнләрин хатирәсини һөрмәтлә јад едирик.

Биз көркәмли алимләрдән вә ичтимаи хадимләрдән В.И.Разумовски, Тағы Шаһбази, И.И.Широкогоров, Ј.Б.Лопухин, Әһағвердијев, Р.Мәликов, Һ.Шахтахтински, Ч.Нағыјев, Х. Рзабәјли, Б.Һәсәнбәјов, А.Гарајев, Ј.Мәммәдәлијев, М.Әләкбәрли вә бир сыра башга мәшһур хадимләрин адларыны һөрмәт вә миннәтдарлыгла чәкирик. Онларын һәјаты вә јарадычылыг фәалијјәти Азәрбајчан университетинин тарихи илә гырылмаз телләрлә бағлыдыр.

Гочаман алимләр, Азәрбајчан Дөвләт Университетинин ветеранлары, елми һүнәр естафетини университетин јарадычыларындан гәбул едәнләр бураја, бизим ичласымыза топлашмышлар. Изин верин, онлары Азәрбајчан Дөвләт Университетинин шанлы јубилеји мүнасибәти илә үрәкдән тәбрик едим вә мәһкәм чансағлығы, хошбәхтлик вә јени јарадычылыг наилијјәтләри арзулајым.

Ичазә верин, өз күввә вә биликләрини нәчиб вәзифәјә - кәнч мүтәхәссисләр һазырламаға һәср етмиш Азәрбајчан университетинин бүтүн профессор вә мүәллимләрини үрәкдән тәбрик едим.

Еләчә дә Азәрбајчан университетинин бүтүн јетишдирмәләрини, бүтүн тәләбәләрини вә онларын ишәхсиндә бүтүн диггәтәлајиг кәнчләримизи, ...бөјүк бир ишин лајигли давамчыларыны һәрарәтлә тәбрик едим.

Әзиз јолдашлар, достлар, һөрмәтли гонаглар! Бакыда университет Азәрбајчан халгынын һәјатынын ағыр күнләриндә, өлкәдә вәтәндаш мүһарибәси аловландығы бир вахтда јарадылмышдыр.

Лакин бу вәзијјәт университет јарадылмасы уғрунда һәрәкатын гаршысыны ала билмәди.

Ингилаб далғасынын тәлатүмү ичәрисиндә Азәрбајчан университетинин јаранмасы габағчыл күввәләрин гәләбәси иди, догма халгы маарифләндирмәк уғрунда, дүнја мәдәнијјәти вә елми хәзинәсинин гапыларыны онун үзүнә ачмаг уғрунда Азәрбајчанын ән јахшы оғулларынын бир чох илләр әрзиндә апардыгларыны мүбаризәнин јекуну иди.

Бакыда университетин тәшкилинә Азәрбајчанда ингилабын гәти гәләбәсиндән јарым ил әввәл башланса да, биз университети там әсасла, Совет һакимијјәтинин јетирмәси адландырырыг. Мәһз Советләр һакимијјәти сајәсиндә, сосиалистчәсинә јенидәнгурма һагтында идејаларын һәјата кечирилмәси сајәсиндә Азәрбајчан университети әсл халг али мәктәбинә чеврилди, бу мәктәбин гапылары фәһлә вә кәндлиләрин үзүнә ачылды.

Азәрбајчан Дөвләт Университети өз тарихинин бүтүн мәрһәләләриндә Коммунист Партијасындан вә Совет һөкүмәтиндән гајғы көрмүшдүр.

Коммунист Партијасынын вә Совет дөвләтинин көркәмли хадимләри С.М.Киров, Нәриман Нәриманов, Сәмәд Ағамалыоғлу, Руһулла Ахундов, Султанмәчид Әфәндијев, Дадаш Бүнјадзадә, Әлиһејдәр Гарајев онун бешији башында дајанмышдылар.

Ағыр вәтәндаш мүһарибәси вә игтисади дағынты шәраитиндә халг һакимијјәти университетин еһтијачларына сон дәрәчә бөјүк диггәт јетирир, она һәдсиз гајғы көстәрирди.

Азәрбајчан Ингилаб Комитәсинин 1920-чи илдә гәбул етдији илк декретләрдән биринин јығчам, лакин мә'налы сәтирләрини һәјәчансыз охумаг мүмкүн дејил: "Бакы университетинин профессорлары вә мүәллимләри... әвәзедилмәз ишчиләр сырасына дахил едилсин".

Университет бу гајғыја фәдакар иши илә чаваб верирди. Догма республика илә бирликдә инкишаф едән инамла күввә топлајан университет габағчыл елм вә мәдәнијјәт очағына, јүксәк ихтисаслы кадрлар һазырлајан али мәктәбә чеврилмишдир.

Азәрбајчан халгынын парлаг вә орижинал мәдәнијјәтинин ән јахшы ән'әнәләри Азәрбајчан Дөвләт Университетиндә инкишаф етдирилмишдир. Мәшһур философ Ә.Бәһмәнјарын вә мүтәфәккир шаир Низаминин, ријазијјатчы-астроном Нәсрәддин Тусинин вә даһи лирик шаир Фүзулинин, орта әсрләрин бөјүк

алими Ф.Рәшидәддинин вә үсјанкар шаир Нәсиминин, тарихчи Бакыхановун вә реалист јазычы М.Ф.Ахундов.., көркәмли сатирикләрдән Мирзә Әләкбәр Сабирин, Чәлил Мәммәдгулузадәнин вә бир чох башгаларынын адлары бу мәдәнијјәтин чохәсрлик тарихинин бәзәјидир.

Биз Азәрбајчан халгынын бу вә бир чох дикәр көркәмли оғулларына она көрә миннәтдарыг ки, онлар зүлмәтли иртича вә өзбашыналыг шәраитиндә Азәрбајчан халгынын ичтимаи фикринин, елм вә мәдәнијјәтинин мәш'әлини көз бәбәји кими горумушлар. Лакин халг күтләләринин, әмәкчи халғын нәсиби чәһаләт иди.

1921-чи илдә биринчи Үмумазәрбајчан Советләр гурултајында илк халг маариф комиссарымыз Дадаш Бүнјадзадә үрәк ағрысы илә демишдир: "Бу јахынларда биз бүтүн әһалини сијаһыја алдыгда мә'лум олду ки, мүсәлманларын вур-тут 62 нәфәринин али тәһсили вардыр. Бунун да сәбәби ајдындыр. Чүнки Азәрбајчанда али мәктәб јох иди. Дикәр тәрәфдән, империалистләр вә капиталистләр һеч вахт Азәрбајчаны маарифләндирмәк һаггында дүшүнмәмишләр".

Совет һакимијјәти гәләбәсинин илк күнләриндән е'тибарән Азәрбајчанда һәјата кечирилән кениш мәдәни гуручулуг програмынын илк чәғларында вәзијјәт белә иди.

В.И.Ленин јазырды: "Кечмишдә инсанын бүтүн зәкасы, онун бүтүн дүһасы јалныз бә'зиләринә техника вә мәдәнијјәтин бүтүн не'мәтләрини вермәк, башгаларыны исә ән зәрури шејдән - маариф вә инкишафдан мәһрум етмәк үчүн јарадырды. Инди исә техниканын бүтүн харигәләри, мәдәнијјәтин бүтүн наилијјәтләри үмумхалгын малы олачагдыр вә бундан сонра инсан зәкасы вә дүһасы һеч бир заман зоракылыг васитәсинә, истисмар васитәсинә чеврилмәјәчәкдир".

Совет һакимијјәти шәраитиндә маариф вә елмин ролу һаггында Ленинин бу мүддәасы Азәрбајчан Дөвләт Университетинин фәалијјәтинин, республиканын бүтүн халг маариф системинин әсасы олмушдур.

Азәрбајчанын илк али мәктәби аловлу ингилабчы С.М.Кировун адыны дашыјыр. О, Азәрбајчан университетинин маариф саһәсиндә фәалијјәтинин тарихи әһәмијјәтини парлаг вә образлы ифадә етмишдир.

О заман Ленинград партија тәшкилатына башчылыг едән Серкеј Миронович Азәрбајчан Дөвләт Университетинин 10 илллји мүнасибәти илә Бакыја көндәрдији телеграмда университети "Совет Шәргиндә мәдәни ингилабын өн хәтти, сосиализм гуручулуғунда пролетар рәһбәрләри кадрларынын гүдрәтли очағы" адландырмышдыр.

Бу күн, Азәрбајчан Дөвләт Университетинин кечдији јарымәсрлик јола јекун вураркән там әсасла дејә биләрик ки, јубилјар бу јүксәк ада лајиг олдуғуну өзүнүн бүтүн фәалијјәти илә сүбут етмишдир.

Университетин тарихи хидмәти бундан ибарәтдир ки, о, Азәрбајчан али мәктәбинин бүнөврәсини гојмушдур. Азәрбајчан Педагожи Институту, Н.Нәриманов адына Азәрбајчан Тибб Институту, Д.Бүнјадзадә адына Азәрбајчан Халг Тәсәррүфаты Институту университетин диварлары арасында јаранмыш, гүввә топламыш вә мүстәгил инкишаф јолуна гәдәм гојмушдур.

Әкәр университети гүдрәтли бир ағача бәнзәтмиш олсаг, дејә биләрик ки, бунлар онун өз гол-будагларыдыр. Там әсасла демәк олар ки, республикамызын дикәр али мәктәбләри дә Азәрбајчанын илк али мәктәби илә гоһумдур. Азәрбајчан Дөвләт Университетинин јетишдирмәләри Азәрбајчанын 12 али мәктәбинин һамысында сәмәрәли елми-тәдгигат иши апарырлар.

1919-чу илдә, Азәрбајчанын ичтимаи даирәләриндә университет ачмаг һаггында мәсәлә мүзакирә олундугда бә'зиләри шәкк кәтириб дејирдиләр ки, бу иш баш тутмајачагдыр, јахшысы будур көнчләри харичи өлкәләрин танынмыш университет мәркәзләриндә тәһсил алмаға көндәрәк. Бу күн биз һәмин инамсызлара дејә биләрик ки, дөрд гитәнин елчиләри тәһсил алмаг үчүн Азәрбајчана кәлирләр. Азәрбајчанын али мәктәбләриндә дүнјанын 27 харичи өлкәсинин көнчләри тәһсил алырлар.

Азәрбајчан университетинин тарихи хидмәти бир дә бундадыр ки, о, Азәрбајчанын халг тәсәррүфаты, елм вә мәдәнијјәти үчүн јүксәк ихтисаслы мүтәхәссисләрин бөјүк бир дәстәсини назырламышдыр.

Бу күн республикамызын халг тәсәррүфатында 105 мин нәфәрдән чох али тәһсилли мүтәхәссис ишләјир. Өзү дә елә бир дөвләтдә ки, тарихән јахын вахтларда әһалинин 90 фаизи савад дејилән шејин нә олдуғуну билмирди. Белә бир мә'чүзәни јалныз Совет-

ләр һакимиjjәти, фәһлә вә кәндлиләрин һакимиjjәти jарада биләрди.

Изин верин, jубилеj шәнликләринин бүтүн иштиракчыларыны Азәрбajчан Дөвләт Университетинин 50 иллиjи, Азәрбajчанын бүтүн зәһмәткешләринин фәрәһли бajрамы мүнасибәтилә бир даһа тәбрик едим.

Ичазә верин, әмин олдуғумузу билдирим ки, Азәрбajчан Дөвләт Университетинин чохминлик коллективи бундан сонра да республикамызын али мәктәбинин флагманы олан университетин көзәл ән'әнәләринә садиг галачаг, гаршысында дуран бөjүк вә мәс'ул вәзифәләри шәрәфлә jеринә jетирәчәк.

...Азәрбajчанын 50 иллиjини дәрин биликли, идеjача мәтин коммунизм гуручулары һазырламаг ишиндә jени мүвәффәгиjjәтләрлә геjд едәчәкдир.

Изин верин, Азәрбajчан Дөвләт Университетинин 50 иллиjинә һәср олунмуш тәнтәнәли jығынчағы ачыг е'лан едим.

«Коммунист» гәзети,
2 нојабр 1969-чу ил.

* * *

ЈАЗЫЧЫЛАРЫМЫЗ ӨЗ СӘЛӘФЛӘРИНИН ИШИНИ ДАВАМ ЕТДИРМӘЛИДИРЛӘР

(Азәрбajчан jазычыларынын V гурултаjында нитг)

Ичазә верин, Азәрбajчан зиjалыларынын габагчыл дәстәләриндән бири олан jазычыларын гурултаjыны бир даһа нәрарәтлә тәбрик едим вә сизә үрәкдән jени jарадычылыг наилиjjәтләри арзулаjым.

...Республиканын наилиjjәтләриндә jазычыларымызын да хидмәти бөjүкдүр. Азәрбajчанын бүтүн зәһмәткешләри кими, jазычылар да партиjанын XXIV гурултаjынын гәрарларыны jеринә jетирмәк үчүн гүввәләрини әсиркәмир, илһамла чалышырлар.

...Партиja бир даһа jазычылары, бүтүн мәдәниjjәт хадимләрини әсәрләринин идеjа мәзмунуну вә бәдии формасыны даһа да jахшылашдырмаға, бир-биринә jолдашчасына, гаршылыглы сүрәтдә даһа тәләбкар олмаға, халг һәjаты илә әлагәни мөһкәмләтмәjә чағырмышдыр.

Совет әдәбиjjаты ингилаби мүбаризәнин һәгиги идеjа-нәзәри мәктәби олмушдур. Азәрбajчан совет әдәбиjjаты исә бу чохмилләтли совет әдәбиjjатынын аjрылмаз тәркиб һиссәсидир. Әдәбиjjатымызын партиjалылығы вә хәлгилиjи ону чох бөjүк jүксәклиjә галдырмыш, ән кениш күтләләрин доғрудан да севимлиси етмишдир.

Владимир Илич Ленин һәлә әсрин әввәлиндә "Партиja тәшкилаты вә партиja әдәбиjjаты" адлы мәгаләсиндә jени әдәбиjjат вә инчәсәнәтин инкишаф jолуну, онларын тарихи вәзифәләрини вә хүсусиjjәтләрини даһиjанә узагкөрәнликлә ишыгландырды. Мүбаризә вә гәләбә илләри Ленинин jени сосиалист әдәбиjjаты һагғында, онун партиjалылығы вә тарихи вәзифәси һаггында мүдрик сөзләрини тамамилә тәсдиг етди. һәмишә мүбариз партиjалылыг

Азерб. 17[illegible] Республ
[illegible]ИОТ[illegible]
им [illegible] Ф [illegible]хундова

мөвгејиндә олмаг јазычынын мүгәддәс борчудур. Дөјүшкән партијалылыг бизим чохмилләтли совет әдәбијјатымызын әсасыдыр. Совет јазычысынын партијалылығы, онун јарадычылығынын хәлгилији - халга, Коммунист Партијасынын бөјүк ишинә бәдии сөзүн бүтүн гүдрәти илә, ән јүксәк естетик тәләбләри тә'мин едән дәрин идејалы әсәрләрлә фәдакарчасына хидмәт көстәрмәкдәдир. Совет јазычысынын партијалылығы мәфкурә дөјүшләриндә онун барышмаз олмасыдыр.

Бүтүн совет республикаларынын әдәбијјаты кими, Азәрбајчан әдәбијјаты да һәмишә өз халгынын һәјатынын өн сыраларында ирәлиләмишдир. Бу әдәбијјат халгымызын гәһрәманлыг тарихини әбәдиләшдириб бизә чатдырмыш, бизим гаршымызда бүтүн әзәмәти илә ачмышдыр. Бу әдәбијјат бәдии сөзүн көзәл нүмунәләрини јарадараг зәманәмизин јүксәк романтикасыны, халгын дөјүш рәшадәтини, онун фәдакар әмәјини тәрәннүм едир. Азәрбајчан зәһмәткешләри әдәбијјатымызын наилијјәтләри илә һаглы олараг фәхр едирләр. Азәрбајчан әдәбијјаты республиканын мәһсулдар гүввәләрини инкишаф етдирмәкдә онлара јардым көстәрир, сосиалист Вәтәнинин сәадәти наминә онлары әмәк һүнәрләринә руһландырыр.

Биз разылыг һисси илә гејд едирик ки, Азәрбајчан јазычыларынын әсәрләри адамларымыза, кәнчләримизин коммунист шүурунун јеткинләшмәсинә, мә'нәви инкишафына кетдикчә даһа чох фајдалы тә'сир көстәрир. Бизим үчүн фәрәһли һалдыр ки, шөһрәти һәлә чохдан республикамызын сәрһәдләриндән узаглара јајылмыш Азәрбајчан әдәбијјаты кетдикчә јени-јени үфүгләр фәтһ едир, онун охучулар даирәси дурмадан кенишләнир, јазычыларымызын әсәрләри Москва вә Ленинград нәшријјатлары тәрәфиндән бөјүк тиражларла чап олунур. Совет Иттифагы вә харичи өлкә халгларынын дилләринә кетдикчә даһа тез-тез тәрчүмә едилир.

Азәрбајчан јазычыларынын кениш зәһмәткеш күтләләри илә әлагәси хејли мөһкәмләнмишдир. Әдәбијјатчылар фәһләләрлә вә колхозчуларла, зијалыларла вә тәләбә кәнчләрлә даһа тез-тез вә даһа сәмәрәли көрүшләр кечирирләр. Халг бәдии әдәбијјаты, өз јазычыларыны севир, охучулар сизинлә мүмкүн гәдәр тез-тез көрүшмәк, һәјатын ирәли сүрдүјү мәсәләләр һаггында, сизин әсәрләриниз һаггында сәмими үрәк сөһбәти етмәк истәјирләр.

Охучуларла коллектив вә фәрди көрүшләрә һәр бир сәнәткар даим дахили еһтијач һисс етмәлидир. Јазычы халг үчүн јарадыр, өз

китабларыны халга тәгдим едир, буна көрә күтләләрлә, охучуларла көрүш, билаваситә јахынлыг она хүсусилә, чошғун илһам верир. Јени әсәрләрин охучу конфрансларында мүзакирәси, мүәссисәләрдә, колхозларда, клубларда, китабханаларда көрүшләр јазычы илә чәмијјәтин јени гаршылыглы әлагәсини тәчәссүм етдирән көзәл ән'әнәләрдир вә бунлары күчләндирмәк, инкишаф етдирмәк лазымдыр.

Сизә мә'лумдур ки, сон ики ил әрзиндә республикамызын ичтимаи-сијаси вә тәсәррүфат һәјатында мүһүм дәјишикликләр баш вермишдир.

Чохдан бәри республиканын игтисадијјаты керидә галырды, кадрларын сечилмәсиндә вә тә'јинатында чидди сәһвләрә јол верилирди, бә'зи рәһбәр ишчиләр вәзифәләриндән суи-истифадә едәрәк әсасән өзләринин рифаһы гајғысына галырдылар, ишчиләрин бә'зи гисми арасында хүсуси мүлкијјәтчилик мејлләри, варланмаг еһтирасы өзүнү көстәрирди. Тәәссүфлә демәлијик ки, белә мејлләр јарадычы зијалыларын ајры-ајры нүмајәндәләриндә дә өзүнү бүрузә верирди.

Сиз бу вәзијјәти дүзәлтмәк үчүн халг тәсәррүфатына рәһбәрлијин бүтүн саһәләриндә кадрларын мәс'улијјәтини артырмаг, партија вә дөвләт интизамыны мөһкәмләтмәк үчүн Азәрбајчан КП МК-нын нечә гәтијјәтлә тәдбирләр көрдүјүнү билирсиниз. Билаваситә мүгәссир олдуглары һалда бурахдыглары сәһвләрин ағыр јүкүндән хилас ола билмәјән вә јахуд хилас олмаг истәмәјән адамлар тутдуглары вәзифәдән азад едилдиләр, бир чохлары чидди партија чәзасы алдылар.

Азәрбајчан Коммунист Партијасынын XXVIII гурултајы нөгсанлары арадан галдырмаг јолларыны, республикада тәсәррүфат вә мәдәни гуручулуг ишләринә партија рәһбәрлијини даһа да јахшылашдырмаг јолларыны мүәјјән етди. ...Гурултајын гәрарлары бүтүн совет республикаларынын, о чүмләдән Азәрбајчанын зәһмәткешләри гаршысында игтисадијјатын, мәдәнијјәтин, халг рифаһынын даһа бөјүк јүксәлиши үчүн ајдын үфүгләр ачды. Бу саһәдә бизим мүвәффәгијјәтимиз фәһләләрин, колхозчуларын, зијалыларын әмәјиндән - бизим һәр биримизин әмәјиндән асылыдыр, бизим нә дәрәчәдә мүтәшәккил вә интизамлы олмағымыздан, иши ирәли апармаг игтидарымыздан вә гәтијјәтимиздән асылыдыр. Азәрбајчан партија тәшкилаты үмид едир ки, республиканын гаршысында дуран вәзифәләри һәјата кечирмәкдә

јазычыларымыз она ән фәал көмәк көстәрәчәкләр. Биз истәјирик ки, јазычыларымызын јарадычылығы республиканын ичтимаисијаси һәјаты илә сых бағлы олсун, онлар бу һәјатдан ајрылмасынлар, кәскин проблемләрдән вә мәсәләләрдән кәнара чәкилмәсинләр, әксинә, һәмишә һадисәләрин гајнағында олсунлар, партија вә халг гаршысында мәс'улијјәт дашыдыгларыны һеч вахт унутмасынлар. Биз арзу едирик ки, јазычылар өз јаратдыглары әсәрләрә заманын вә күнүн тәләбләри зирвәсиндән, партијамызын тәләбләри јүксәклијиндән гијмәт версинләр.

Биз белә һесаб едирик ки, бизим зәманәмиз вә мүасирләримиз һаггында көзәл әсәрләр јаратмаг Азәрбајчан јазычыларынын әсас гајғысы олмалыдыр. Бу әсәрләрин гәһрәманлары сосиалист чәмијјәтинин фәал вә јүксәк тәфәккүрлү, габагчыл адамлары олмалыдырлар, өз әмәји илә өлкәнин сәрвәтләрини артыран, јер үзәриндә һәјаты көзәлләшдирән инсанлар олмалыдырлар.

Јазычыларымыз мадди сәрвәтләри јараданлар гаршысында вә илк нөвбәдә фәһләләрин гаршысында чох борчлудурлар. Бир нечә романы, пјеси, ссенарини истисна етсәк, сизин әсәрләриниздә фәһлә сурәтини, онун ичтимаи характерини, чәмијјәтдәки габагчыл ролуну көрмүрүк. Бунун әсас сәбәби одур ки, фәһләләрин чохчәһәтли, зәнкин һәјаты илә таныш олмајанлар вар. Сиз јазычылар фәһләләрин психолокијасыны, һәјат тәрзини, әмәк шәраитини вә хүсусијјәтини диггәтлә, дәриндән өјрәнмәлисиниз, онларла үнсијјәт јаратмалысыныз ки, фәһлә синфи һаггында јахшы, инандырычы јаза биләсиниз. Әдәбијјатчыларымызын мүһүм вә шәрәфли борчу фәһлә синфинин тарихи вәзифәсини, мүасир һәјатымызда онун һәлледичи ролуну тәсвир вә тәрәннүм едән мүхтәлиф жанрда бәдии әсәрләр јаратмагдыр. Бу әсәрләрдә Бакы фәһләләринин, Нефт дашлары, Сумгајыт, Минкәчевир, Әли Бајрамлы, Дашкәсән фәһләләринин һүнәри, гәһрәманлығы лајигинчә әкс етдирилмәлидир.

Охучу сиздән сосиалист кәнди һаггында даһа чох дәјәрли әсәрләр көзләјир. Сосиалист кәндиндә әмәк дә, инсанлар да кечмишдәки кими дејил, јенидир. Колхозчу кәндли техникаја јијәләнибдир, тәсәррүфаты агрономија елминин мүасир наилијјәтләри әсасында идарә едир. Индики кәндли - шүурлу әмәкчидир, тәһсили вә бөјүк мәдәни тәләбләри олан јени инсандыр. Онун һәјатыны, әмәјини, зәнкин мә'нәви аләмини көстәрмәк бәдии әдәбијјатын чох нәчиб вәзифәсидир.

Доғма халгы илә гырылмаз телләрлә бағлы олан зијалыларымыз һаггында әсәрләр јаратмаг јазычыларын гаршысында кениш имканлар ачыр. Совет зијалыларынын... јарадычылыг һүнәри бөјүк бәдии лөвһәләрә лајигдир.

Әдәбијјатчылар мүасирләримизин ән көзәл кејфијјәтләрини өз варлығында топламыш, јүксәк интеллект саһиби кими, елми-техники тәрәггинин фәал иштиракчысы олан, керилијә гаршы чәсарәтлә мүбаризә едән, јенилијә, габагчыл гүввәләрә јол ачан, коммунизм идеалларынын тәнтәнәси үчүн јашајыб чалышан совет адамынын парлаг образыны јаратмалыдырлар.

...Республика јазычыларынын вәзифәси сосиалист милләтләринин јахынлашмасы мејлләрини вә просесләрини, онларын кетдикчә мөһкәмләнән игтисади вә мәдәни әмәкдашлығыны кениш вә һәртәрәфли көстәрмәкдир. Сиз елә әсәрләр јаратмалысыныз ки, совет адамларында ваһид вә меһрибан аилә һиссинин тәрбијә олунмасыны даһа да күчләндирсин, халгларын достлуғу вә гардашлығы идејаларыны тәблиғ едәрәк пролетар бејнәлмиләлчилијинин бәдии абидәси ола билсин.

Республикамыз, Азәрбајчан партија тәшкилаты пролетар бејнәлмиләлчилији идејаларына һәдсиз сәдагәт нүмунәсидир. Азәрбајчан халгынын кечмиши дә, бу күнү дә бејнәлмиләлчилик руһу илә шәрәфлидир, халгымыз һәмишә дәриндән дәрк етмишдир ки, о, јалныз гардаш халгларла иттифагда јени хошбәхт һәјат гура биләр. Бу көзәл, илһамверичи мөвзу јазычыларымызын јарадычылығында, бәдии әдәбијјатын бүтүн жанрларында даһа кениш әкс олунмалыдыр.

Кәлән илин ахырында өлкәмизин халглары бөјүк бајрамы - Совет Сосиалист Республикалары Иттифагы тәшкил едилмәсинин 50 иллијини гејд едәчәкләр. Биз јазычыларымыза арзу едирик ки, бу көзәл јубилеји совет халгларынын бөјүк иттифагына вә гардашлығына һәср олунан јени парлаг әсәрләрлә гаршыласынлар.

Сизин әсәрләриниз адамларымызда совет вәтәнпәрвәрлији вә совет милли ифтихар һисси тәрбијә етмәлидир, рус халгына, бүтүн гардаш совет халгларына мәһәббәт вә еһтирам һисси ашыламалыдыр, милли ловғалығын вә мәһдудлуғун һәр чүр тәзаһүрләринә гаршы барышмазлыг вә нифрәт ојатмалыдыр.

Совет халглары әдәбијјатларынын инкишафында рус әдәбијјаты, рус дили хүсуси јер тутур. Азәрбајчан јазычыларынын ән јах-

шы әсәрләри мәһз бөјүк рус халғынын зәнкин дили вә рус бәдии сөз усталарынын хидмәти сајәсиндә бүтүн совет халгларынын, бир чох өлкәләрин халгларынын севимли китаблары олмушдур. Рус шаирләри вә насирләри Азәрбајчан әдәбиҹјатынын нүмунәләрини илһамла вә мәһәббәтлә тәрҹүмә етмишләр вә едирләр.

Сов. ИКП XXIV гурултајында гејд олунмушдур ки, коммунист әхлагынын тамаһкарлыг, рүшвәтхорлуг, мүфтәхорлуг, бөһтан, имзасыз мәктублар, сәрхошлуг ким антиподларына гаршы гәти мүбаризә апарылмасы, коммунист әхлагы галиб кәлә билмәз. Инсанларын шүурунда вә әмәлләриндә кечмишин галыгларына гаршы мүбаризә чәмиҹјәтимизин бүтүн шүурлу, габагчыл түввәләриндән даими диггәт төләб едир.

Обывателлиҹә, интизамсызлыға, лагејдлиҹә, вичдансызлыға, мә'нәви позғунлуға, ичтимаи борчу унутмаг һалларына гаршы мүбаризәдә әдәбиҹјат чох фәал иштирак етмәлидир. О, адамларымызын дүнјакөрүшүнү формалашдырмалыдыр, онларда коммунизм чәмиҹјәти вәтәндашларынын кејфиҹјәтләрини - јүксәк идејалылыг, әмәксевәрлик, түкәнмәз тәшәббүскарлыг тәрбиҹә етмәлидир.

Јазычылар өз әсәрләриндә еҹбәчәр һаллары - һәјатда тәәссүф ки, һәлә раст кәлдиҹимиз мәнфиликләри лагејдчәсинә, узун-узады, бир нөв әјләнә-әјләнә тәсвир етмәмәли, бунлары мәһведичи тәнгид атәшинә тутмалыдырлар. Сизин, әсәрләриниз адамлары кечмишин галыгларына, бунлара лагејд мүнасибәтә гаршы барышмаз мүбаризәҹә сәсләмәли вә галдырмалыдыр, һәјатымызда ишыглы, фәрәһли түввәләри вә һадисәләри тәсдиг етмәли, учалтмалыдыр.

...Сон илләрдә бир сыра көһнә, вахты кечмиш адәт вә мәрасимләрин ичрасы бир гәдәр артмышдыр. Бу бә'зи партија тәшкилатларынын вә ичтимаи тәшкилатларын динә вә мөвһумата барышдырычы мүнасибәтинин нәтичәсидир. Лакин тәгсирин бир һиссәси дә бизим јарадычы зијалыларымызын үзәринә дүшүр. Ајры-ајры јазычылар өз әсәрләриндә вә шәхси һәјатында принсипиал, мәтанәтли олмадылар, халг адәтләри кими гәләмә верилән, әслиндә исә чохдан өлүб кетмиш чүрүк ән'әнәләрин әсири олдулар.

Бизим классикләримиз динә гаршы амансыз, барышмаз мүбаризәдә әдәбиҹјат вә инчәсәнәтдән чәсарәтлә вә мәһарәтлә истифадә едирдиләр. Чох чәтин, һәјат үчүн тәһлүкәли шәраитдә

Чәлил Мәммәдгулузадә, Сабир вә башгалары дини, онун хадимләрини горху билмәдән ифша едирдиләр, халғын шүуруну ојадырдылар, һәгигәтән бөјүк вәтәндашлыг һүнәри көстәрирдиләр.

Јазычыларымыз өз сәләфләринин ишини давам етдирмәлидирләр. Бу ән'әнәләри инкишаф етдирмәк сизин вәзифәниздир.

...Чәмиҹјәтимиздә һәр бир адамын јахшы вә азад јашајыб-јаратмасы үчүн мә'нәви шәраит јарадылмышдыр. Бу шәраит бизим јазычыларын јарадычылығына да јахшы тә'сир көстәрмишдир. Онларын идеја-сијаси јеткинлији, јарадылан әсәрләрин мәзмуну вә бәдии дәјәри үчүн мәс'улиҹјәти артмышдыр.

Лакин биз буну көрмәјә билмәрик ки, республикамызда һәлә зәиф, схематик, мәзмунча дајаз, бә'зән һәтта идејача јеткин олмајан әсәрләр аз мејдана чыхмыр, бизим јазычылар тәшкилатында бә'зән ајры-ајры јолдашлар өзләринә вә өз гәләм достларына гаршы кифајәт гәдәр тәләбкар олмурлар.

Сиз јахшы билирсиниз ки, Азәрбајчан Јазычылар Иттифагында јарадычылыг мәсәләләринин мүзакирәси бә'зән үмуми характер дашыјыр, лазыми дәрәчәдә конкрет олмур. Бә'зи јолдашлар "мүнасибәтләри корламагдан" еһтиҹат едәрәк әсәрә ачыг гиҹмәт вермәкдән чәкинир вә принсипсизлик мөвгејинә енирләр. Әдәби тәнгидимиз бә'зән лазыми јүксәкликдә олмур, ајры-ајры әсәрләрин чидди нөгсанлары, идеја-бәдии гүсурлары һаггында өз рә'јини чәсарәтлә ифадә етмир. Јазычылар Иттифагы мүзакирәләри, мүбаһисәләри аз кечирир, онун јарадычылыг бөлмәләри пассивдир.

Кәнчләрлә апарылан иши чидди сурәтдә јахшылашдырмаг лазымдыр. Кәнч јазычылар биздә бөјүк үмидлər ојадыблар, онлар хејли јахшы нәср вә шe'р әсәрләри јарадыблар. Лакин кәнч јазычыларын тәрбиҹәләндирилмәси ишиндә нөгсанлар вар. Бә'зи кәнчләрин әсәрләри кеч-кеч чап олунур, бә'зән бу әсәрләри сүтүн гаршылајыр вә ја гејри-објектив тәнгид едирләр. Башга арзу олунмајан фактлар да вар. Мәсәлән, һеч дә принсипиал олмајан мүлаһизәләрә көрә бу вә ја башга кәнч јазычынын әсәрләри һәддән артыг тә'рифләнир вә бәләкләр, она пис хидмәт көстәрилир. Бә'зән кәнч мүәллифләрин әсәрләри формал естетик мe'јар әсасында гиҹмәтләндирилир, бу әсәрләрин идеја мәзмуну нәзәрә алынмыр.

Тәрбиҹә иши - мүрәккәб вә инчә просесдир. Бурада ифратчылыг олмамалыдыр, тәрбиҹә иши сәбирлә, дәрин дүшүнчә илә,

адамлара фәрди јанашмаг шәрти илә, һәм дә хејирхаһлыгла апарылмалыдыр; хејирхаһлыг - әсас шәртдир. Ким ел сәнәткарларының бир-бириня гајғысыны, диггәтини, өз пешәсинин сирләрини кәнчләрә нечә һәссаслыгла өјрәтдијини көрүбдүрсә, јәгин үрәјиндә дејибдир: ешг олсун о сәнәткара ки, өз јарадычылығынын мәһдуд чәрчивәсиндә гапаныб галмыр, тәкчә өз јарадычылыг талејини дејил, бөјүк сәнәтин кәләчәјини дүшүнүр. Јашлы нәсилдән белә гајғы көрән кәнчләр, әлбәттә, аталарын, мүәллимләрин е'тибарыны доғрултмаға чалышачаглар, әдәбијјатымызын ән'әнәләрини шәрәфлә давам етдирәчәкләр. Биз ҹмид едирик ки, Јазычылар Иттифагы кәнчләрә гајғыны артырачаг, онларын тәрбијәләндирилмәси ишини јахшылашдырачагдыр, истеһсалатда фәһлә коллективләриндә һәјат мәктәби кечән кәнчләри әдәбијјата даһа чох чәлб едәчәкдир.

Сов.ИКП XXIV гурултајы "әдәбијјат вә инчәсәнәтин инкишафы проблемләринә, иттифаг үзвләринин идеја-нәзәри сәвијјәсинин вә професионал усталығынын јүксәлдилмәсинә, әдәбијјат вә инчәсәнәт хадимләринин чәмијјәт гаршысында өз әмәји үчүн јүксәк мәс'улијјәт руһунда тәрбијә едилмәсинә, јарадычы ишчиләрлә истеһсалат коллективләринин әмәкдашлығынын һәр васитә илә мөһкәмләндирилмәсинә" диггәти артырмағы јарадычылыг иттифаглары гаршысында бир вәзифә кими гојмушдур.

Партијамызын тәлөбләринә, республиканын ичтимаи-сијаси һәјатында баш вермиш дәјишикликләрә мүвафиг олараг, јазычылар иттифагында јарадычылыг шәраитини јахшылашдырмаг үчүн сиз хејли се'j көстәрмәли, чидди ишләмәлисиниз ки, иттифагын вә һәр бир јазычынын фәалијјәти даһа фәал, даһа ардычыл, ишкүзар вә принсипиал олсун.

Јазычылар Иттифагы әдәбијјатчыларын, хүсусилә кәнчләрин сијаси тәрбијәси, идејача мәтинләшдирилмәси ишини күчләндирмәлидир, һәјат һадисәләринин дәрк олунмасы вә үмумиләшдирилмәси саһәсиндә, бәдии сәнәткарлығы тәкмилләшдирмәк ишиндә онлара көмәк етмәлидир.

Бунунла әлагәдар олараг мән јазычынын мә'нәви һүгуг вә мә'нәви мәс'улијјәти мәсәләси үзәриндә дајанмағы лазым көрүрәм.

Халг өз тәсәввүрүндә јазычынын јарадычылығыны онун шәхсијјәтиндән һеч вахт ајырмыр. Охучулар үчүн сәнәткарын сөзү вә әмәли, онун әсәрләри вә шәхси идеалы - гырылмаз вәһдәтдир. Гој

һеч бир јазычы, хүсусилә јашлы нәсилдән олан әдәбијјатчылар вә јарадычылыг тәшкилатына рәһбәрлик кими мәс'ул иш е'тибар едилмиш јолдашлар буну һеч бир заман унутмасынлар.

Биз јазычыја инсан гәлбинин мүһәндиси дејирик. Бу ады доғрултмаг лазымдыр. Јалныз о јазычынын инсан зәкасына вә гәлбинә тә'сир көстәрмәк кими бөјүк мә'нәви һүгугу вар ки, о, ичтимаи һәјатда да, шәхси давранышы илә дә өз охучусуна доғрудан да нүмунә ола билир, јә'ни халг гаршысында өз мә'нәви мәс'улијјәтини бүтүн дәринлији илә дәрк едир. Тәәссүф ки, бә'зи әдәбијјатчылар, о үмумләдән јашлы нәсилдән оланлар да, өз јарадычылыгларына һеч дә һәмишә тәләбкар олмурлар, гејри-тәвазәкарлыг, ловғалыг бәласына тутулурлар, елә һәрәкәтләр едирләр ки, бунлар совет јазычысы кими јүксәк адын мә'нәви мәс'улијјәти илә бир араја һеч үҹр сығмыр.

Биз истәрдик ки, иттифагын рәһбәрләри, әдәбијјатымызын ветеранлары бу мәсәләләр һаггында дәриндән дүшүнсүнләр вә белә фактлары јазычы тәшкилатынын һәјатындан бирдәфәлик јох етмәк үчүн әлләриндән кәләни әсиркәмәсинләр. Биз белә һесаб едирик ки, бунун үчүн сиздә кифајәт гәдәр гүввә, енержи, лазым көлсә - чәсарәт вә гәтијјәт вар.

«Әдәбијјат вә инчәсәнәт» гәзети,
5 ијун 1972-чи ил.

* * *

НӘРИМАН НӘРИМАНОВУН АБИДӘСИНИН АЧЫЛЫШЫ

Әзиз јолдашлар!

Изин верин, Азәрбајчан Коммунист Партијасы Мәркәзи Комитәсинин, Азәрбајчан ССР Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин вә Назирләр Советинин тапшырығы илә көркәмли партија вә дөвләт хадими, ингилабчылар дәстәсинин нүмајәндәси Нәриман Нәримановун абидәсини ачым.

Әзиз јолдашлар!

Азәрбајчан пајтахтында бүтүн өмрүнү зәһмәткешләрин азадлығы вә сәадәти уғрунда мүбаризәјә һәср етмиш инсанын, ССРИ МИК-ин илк сәдрләриндән бири Нәриман Нәримановун абидәсинин ачылдылмасынын дәрин рәмзи мә'насы вардыр. ...Јолдашлар! Нәриман Нәриманов ичтимаи-сијаси вә мәдәни-маариф фәалиҗҗәтинә ијирминчи әсрин әввәлләриндә Бакыда башламышдыр. О заман бурада синфи мүбаризә кет-кедә шиддәтләнирди. Бакы пролетариатынын бејнәлмиләл аиләсиндә мәтинләшән, онун ингилаби чарпышмаларында иштирак едән Нәриман Нәриманов марксизм-ленинизм идејаларына кетдикчә даһа дәриндән јиҗәлнир вә сијаси рәһбәр кими пүхтәләширди. Нәриман Нәриманов "ингилаб университетләрини" Одессада, Тифлисдә вә Һәштәрханда да кечмишдир. Бурада о, фәһләләр, тәләбәләр вә зијалылар арасында бөјүк иш апарырды. Нәриман Нәриманов күтләләр арасында иш апармагдан чох бөјүк һәзз алыр, халгла даим үнсиҗҗәтдә олмаға бөјүк еһтијач һисс едирди. Нәриман Нәримановун бөјүк Ленинлә көрүшләри онун бир сијаси хадим кими јетишмәсиндә бөјүк рол ојнамышдыр. Владимир Илиҷлә һәр бир сөһбәт Н.Нәримановун шүурунда унудулмаз из бурахыр, онун

дахили аләмини зәнкинләшдирир, дүнјакөрүшүнү кенишләндирир, коммунизм идеалларынын һәјата кечирилмәси уғрунда мүбаризәдә она јени гүввәт верирди. ...1919-1920-чи илләрдә Нәриман Нәриманов Москвада РСФСР Халг Харичи Ишләр Комиссарлығы Јахын вә Орта Шәрг өлкәләри шө'бәсинин мүдири, сонра исә Русија Федерасијасы Халг Милли Ишләр комиссарынын мүавини вәзифәләриндә чалышараг сәмәрәли фәаліҗҗәт көстәрмишдир. Азәрбајчан Совет һөкүмәтинин биринчи сәдри вәзифәсиндә чалышаркән Нәриман Нәриманов С.М.Киров, Е.М.Мусабәјов, С.М.Әфәндијев, А.П.Серебровски, һ.һ.Султанов илә, һабелә дикәр партија вә дөвләт хадимләри илә бирликдә вар гүввәсини кәнч Совет Республикасынын төшәккүлү ишинә, партијанын Ленин милли сијасәтинин дөнмәдән һәјата кечирилмәсинә сәрф едирди. ССРИ-нин тәшкил едилмәси өлкәмизин инкишафында јени мәрһәлә олмушдур вә өз сијаси әһәмиҗҗәтинә, ичтимаи-игтисади нәтичәләринә көрә Совет дөвләтинин тарихиндә көркәмли јер тутур. Нәриман Нәриманов ССРИ МИК-ин сәдри кими јүксәк вәзифәдә чалышаркән вар гүввәсини, билијини вә тәчрүбәсини партијанын Мәркәзи Комитәсинин вә Совет һөкүмәтинин гәрарларынын - гардаш республикаларда игтисадиҗҗатын вә мәдәниҗҗәтин инкишафына, совет халгларынын достлуг вә әмәкдашлығынын мөһкәмләнмәсинә јөнәлдилән гәрарларын һәјата кечирилмәси уғрунда мүбаризәјә сәрф едирди. Халгларын белә сарсылмаз бирлик вә гардашлығынын - Јер күрәсиндә бүтүн азад, тәрәггипәрвәр инсанларын, бүтүн габагчыл бәшәриҗҗәтин үмиди вә фәхри олан бизим Совет Иттифагында тәчәссүм едән бу бирлик вә гардашлығын бәшәриҗҗәт тарихиндә мисли-бәрабәри олмамышдыр. ССРИ-нин тәшкил едилмәси вә тәрәггиси партија тәрәфиндән мүдрик Ленин милли сијасәтинин ардычыллыгла һәјата кечирилмәси сајәсиндә, өлкәмиздәки бүтүн милләтләрин вә халгларын бөјүк гардашы вә досту олан бөјүк рус халгынын мисилсиз јарадычы ролу сајәсиндә мүмкүн олмушдур.

...Нәриман Нәриманов бу күн дә бизимләдир. О өзүнүн нәһәнк гамәти илә бурада, гочаман Хәзәрин далғалары үзәриндә учалыр, ингилаби вурушмаларда вә јарадычы сосиалист әмәјиндә шөһрәт газанмыш гәһрәман Бакыда учалыр вә Совет һакимиҗҗәти илләриндә танынмаз дәрәчәдә дәјишилмиш республикамызын дүзләринә елә бил ифтихарла нәзәр салыр, халгын сәадәти уғрунда чарпышмыш мәрд мүбаризләкөрүшә көлмиш зәһмәткешлә-

рин чохмилләтли дәстәләрини диггәтлә көздән кечирир. Әзиз јолдашлар! Совет һакимијјәти илләриндә чох шеј дәјишмиш, танынмаз олмушдур. Лакин болшевикләр гвардијасынын өлмәз дөјүшчүләринә зәһмәткешләрин гызғын мәһәббәти вә дәрин миннәтдарлыг һисси дәјишмәз галыр. Бу гвардијанын сыраларында Азәрбајчан халгынын көркәмли оғлу Нәриман Нәриманов лајигли јер тутур.

«Әдәбијјат вә инчәсәнәт» гәзети,
9 ијун 1972-чи ил.

❋ ❋ ❋

КӨРКӘМЛИ ДӨВЛӘТ ХАДИМИ

(Н.Нәримановун 100 иллик јубилејиндә мә'рузә)

Јолдашлар!

Бу күн биз гардаш Совет Сосиалист Республикалары Иттифагынын јарадылмасына партијанын ирадәси илә чохлу әмәк вә ингилаби гүввә сәрф етмиш олан бир инсанын, ССРИ Мәркәзи Ичраијјә Комитәсинин илк сәдрләриндән биринин, В.И.Ленинин шакирди вә силаһдашы Нәриман Нәримановун анадан олмасынын 100 иллијини тәнтәнәли сурәтдә гејд етмәјә топлашмышыг.

Көркәмли партија вә дөвләт хадими Нәриман Нәчәф оғлу Нәримановун ады Азәрбајчанда ингилаби мүбаризә салнамәсинә һәмишәлик дахил олмушдур.

Н.Нәриманов өз әмәк һәјатына кечән әсрин дохсанынчы илләриндә Гори семинаријасыны гуртардыгдан сонра Тифлис губернијасынын Азәрбајчан кәндләриндән бириндә мүәллим кими башламышдыр. Кәнч мүәллим ичтимаи әдаләтсизликлә илк дәфә олараг јахындан үз-үзә кәлмиш, кәндлиләрин там һүгугсузлуғу вә дәһшәтли јохсуллуғу ону сарсытмышды. Н.Нәримановун көрдүкләри вә дујуб һисс етдикләри онун шүурунда дәрин из бурахмыш, гәлбиндә мөвчуд гурулуша гаршы е'тираз һиссләрини аловландырмыш, сијаси дүнјакөрүшүнүн тәшәккүлүнә күчлү тә'сир көстәрмиш, кәскин ичтимаи проблемләрә тохунан әдәби әсәрләринин јаранмасы үчүн әсас олмушдур.

Н.Нәримановун ичтимаи мәдәни-маарифчилик, сонралар исә ингилаби фәалијјәти Бакыда кенишләнмишди. Бурада Гафгазын ән бөјүк сәнаје вә пролетар мәркәзиндә, синфи мүбаризә аловунун кетдикчә даһа да күчләндији шәһәрдә, Н.Нәриманов марксизм әдәбијјаты илә таныш олуб ингилаб һәрәкатына гошулду. Н.Нәримановун әмәкчи күтләләри маарифләндирмәк әзми, инсанлара

хидмәт етмәк кими нәчиб бир арзусу һадисәләри дәриндән баша дүшмәси, исте'дад вә бачарығы ону Азәрбајчан демократик вә ичтимаи-сијаси фикир нүмајәндәләринин ән чәркәсинә чыхартды.

О илләрдә Н.Нәриманов мәшһур "Наданлыг", "Бәһадыр вә Сона", "Надир шаһ" вә дикәр бәдии әсәрләрини јазмыш, Азәрбајчан вә рус дилләрини өјрәнмәк үчүн дәрсликләр вә дәрс вәсаитләри јаратмышды, педагожи ишлә фәал бир сурәтдә мәшғул олур, Азәрбајчан дилиндә гәзет вә журналлар бурахмаг, театры инкишаф етдирмәк јолунда аддымлар атырды. О, Гоголун өлмәз "Мүфәттиш" комедијасыны Азәрбајчан дилинә тәрчүмә етмишди.

Н.Нәриманов әдәби јарадычылыға зәһмәткешләри азадлыг вә сәадәти уғрунда мүбаризә васитәси кими, онлары шәр гүввәләрә, мүлкәдар вә капиталист зүлмүнә, наданлыға, дини фанатизмә вә чәһаләтпәрәстлијә фәал мүгавимәт руһунда тәрбијә етмәк васитәси кими бахырды. Н.Нәриманов бу мә'јарлары әсас тутараг, өзүнүн јаздығы кими, халг күтләләрини ојадыб ингилаба һазырламағы өз әдәби вә ичтимаи фәалијјәтинин гајәси һесаб едирди.

Чаризм вә буржуазија милли әдавәти гызышдырдығы, фәһлә синфини, халг күтләләрини милли әламәтә көрә парчаламаға чалышдығы шәраитдә Н.Нәриманов вәһши милләтчилик вә шовинизмә гаршы чәсарәтлә чыхыш едирди. "Бәһадыр вә Сона" повестиндә о, буржуа милләтчилији вә дини әлаһиддәлик идеолокијасына, көһнәлмиш адәт вә ән'әнәләрә гаршы бөјүк бир идеја, халглар достлуғу идејасыны ирәли сүрдү. Бәтәндашлыг чәсарәтинин тимсалы олан бу әсәр Азәрбајчан әдәбијјатында бөјүк һадисә иди. Азәрбајчан һүдудларындан узагларда да демократик ичтимаијјәт ону рәғбәтлә гаршылады.

Нәриман Нәримановун билијә олан һәвәси 1902-чи илдә ону Одесса университетинин тибб факүлтәсинә кәтирди. Н.Нәриманов Одессада тәләбә һәрәкатында фәал иштирак едир, лиман фәһләләри арасында ингилаби иш апарыр, халғын азадлығы уғрунда мүбаризәдә гәтијјәтли олмаг лазым кәлдијини кетдикчә даһа дәриндән баша дүшүрдү.

Биринчи рус ингилабы Н.Нәримановун ичтимаи-сијаси бахышларыны мөһкәмләндирди. 1905-чи илдә Н.Нәриманов Бакы болшевик тәшкилатынын тәркиб һиссәси олан вә Бакы Партија Комитәсинин рәһбәрлији алтында ишләјән "Һүммәт" сосиал-демократ групуна дахил олду. 1906-чы илдә Н.Нәриманов РСДФП

II гурултајында тәбул едилмиш партија програмыны Азәрбајчан дилинә тәрчүмә етди.

Биринчи рус ингилабы дөврүндә јаздығы публисистик мәгаләләриндә Н.Нәриманов чаризм, кадетләрин вә дикәр буржуа партијаларынын әксингилаби сијасәтини, либерал буржуазијанын чанфәшанлыгла јаздығы конститусија хүлјаларыны амансызчасына ифша етди. Нәриманов әмин иди ки, јалныз мөвчуд гурулушун деврилмәси нәтичәсиндә зәһмәткешләр әсл мә'нада азадлыға чыха биләрләр. Н.Нәриманов халгы тарихи инкишафын һәрәкәтверичи күввәси һесаб едир вә көстәрирди ки, халг күтләләринин ингилаби һәрәкәтләри гаршысында һеч бир шеј давам кәтириб дајана билмәз. Н.Нәриманов јазырды: "Күч бирликдәдир... Сел күчлү олуб ичинә атылан ағыр дашлары чох асанлыгла дијирләјир, өзүнә јол ачыр; тарих өз билдијини едир".

Н.Нәриманов Шәргдә милли азадлыг һәрәкатынын инкишафына биринчи рус ингилабынын тә'сирини хүсусилә гејд едирди. О көстәрирди ки, рус ингилабы Асијанын бүтүн халгларыны һәрәкәтә кәтирмиш, онларын феодализмә вә империализмә гаршы мүбаризәсинә күчлү тәкан вермишдир, рус пролетариатынын азадлыг идеjалары Шәрг халгларынын мүбаризә јолуну парлаг бир мәш'әл кими ишыгландырыр, онларын сијаси вә милли мәнлик шүурунун инкишафына ингилабиләшдиричи тә'сир көстәрир.

О илләрдә Н.Нәримановун чар истибдадына гаршы, өзбашыналыға гаршы, зәһмәткешләр арасында бејнәлмиләл һәмрә'лик уғрунда мүбаризәјә чағыран сәси тәкчә гәзет сәһифәләриндән дејил, фәһләләрин, ингилабчы тәләбәләрин, тәрәггипәрвәр зијалыларын јығынчагларындан, топланышларындан, митингләриндән дә ешидилирди.

Н.Нәриманов Одессада тәһсилини баша вурдугдан сонра һәким диплому илә Бакыја кәлиб өз ингилаби вә әдәби-маарифчилик фәалијјәтини давам етдирди.

Чар органларынын тә'гибләри үзүндән Н.Нәриманов 1909-чу илдә Тифлисә көчдү, лакин чох кечмәдән тутулуб Метех галасына салынды. Алты ај һәбсдә галдыгдан сонра "дөвләт үчүн зәрәрли һәрәкәтләринә көрә" мәһкум олунуб һәштәрхана сүркүн едилди...

1913-чү илин јанварында Н.Нәриманов һәштәрхан шәһәр думасына гласны сечилди вә дума трибунасындан чар органлары-

нын мүртәче һәрәкәтләрини ифша етмәјә, әмәкчи халгын мәнафејини горумаға башлады.

Н.Нәриманов 1913-чү илдә Бакыја гајыдыб ичтимаи-сијаси вә әдәби-публисистик фәалијјәти даһа бөјүк бир гүввә илә давам етдирди, ејни заманда Гарашәһәр хәстәханасында һәкимлик етмәјә башлады.

Нәриман Нәримановун өзү биринчи дүнја мүһарибәсинә гәдәрки ичтимаи-сијаси фәалијјәтини халгын ичтимаи вә милли гуртулушу уғрунда мүбаризә үчүн дүзкүн јоллар ахтармаг дөврү адландырмышдыр. Сосиал-демократ партијаларынын дәрин бөһран кечирдији, фәһлә һәрәкаты лидерләрининдәнүк чыхдығы вә хәјанәт етдији шәраитдә Н.Нәриманов зиддијјәтләр доланбачындан чыхыш јолуну, өзүнүн сонралар кедә етдији кими, анчаг коммунизмдә тапмышды.

Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә Азәрбајчан болшевикләри күтләләр ичәрисиндә ингилаби иш апармаг үчүн мүхтәлиф легал имканлардан бачарыгла истифадә едирдиләр. Н.Нәримановун идарә һеј'әти сәдри олдуғу "Гәнаәт" кооператив дә һәмин мәгсәдә хидмәт едирди. Кооператив васитәсилә Азәрбајчан, рус вә башга дилләрдә тәшкил олунан мүһазирәләрдә вә мә'рузәләрдә ингилаби шүарлар тәблиғ едилир, фәһлә һәрәкатынын актуал проблемләри һаггында изаһат верилирди. Н.Нәриманов, М.В.Басин, А.Н.Стопини вә дикәр болшевикләр халг евинин идарә һеј'әтинә сечилдикдә халг еви васитәсилә дә фәһләләр арасында фәал ингилаби иш апармаға башладылар.

...Бу чошғун ајларда Н.Нәриманов даим ингилабчы күтләләр ичәрисиндә вә һадисәләрин мәркәзиндә иди: О, "Һүммәт" гәзетиндә вә дикәр нәшрләрдә дәрч етдирдији мәгаләләрдә синифләр вә синфи мүбаризә һаггында, халг күтләләринин тарихдә ролу һаггында, империализмә гаршы мүбаризәдә зәһмәткешләрин бејнәлхалг һәмрә'јлијинин әһәмијјәти һаггында марксизм идејаларыны тәблиғ едирди. Милләтчилик вә шовинизмин түғјан етдији шәраитдә Н.Нәриманов халгын мүгәддәратыилә һәјасызчасына ојнајан вә буну "милләтин", "динин" мүдафиәси һаггында курултулу ибарәләрлә пәрдәләјән истисмарчы тәбәгәнин хаин сијасәтини мәрдликлә ифша едирди. О, буржуа милләтчиләринин фитнәләрини чох кәскин сурәтдә вә һеч бир күзәштә кетмәдән ашкара чыхарыр вә писләјирди.

Н.Нәриманов дәфәләрлә гејд едирди ки, Загафгазија халгларынын азадлығынын рәһни онларын рус халгы илә вә дикәр халгларла бирлијиндән вә гардашлыг иттифагындан ибарәтдир. Азәрбајчан халгынын азадлыг мүбаризәси рус пролетариатынын Совет һакимијјәти уғрунда мүбаризәси илә бағлыдыр. Н.Нәриманов Азәрбајчан зәһмәткешләринә мүрачиәт едәрәк демишди ки, әкәр сәадәтиниз сизин үчүн өзиздирсә, әкәр азад јашамаг истәјирсинизсә, дикәр милләтләрин зәһмәткешләри илә бирләшин. Јалныз онларла бирләшдикдә сиз өз әзаб-әзијјәтләринизин сәбәбләрини арадан галдыра биләрсиниз.

1917-чи илин ијун ајында "Һүммәт" болшевик тәшкилатынын јығынчағы Н.Нәриманов башда олмагла комитә сечди. Н.Нәриманов һәм дә Азәрбајчанда марксизм идејаларыны јајмагда, зәһмәткешләри сосиалист ингилабынын гәләбәси уғрунда мүбаризәјә назырлашдырмагда мүһүм рол ојнајан "Һүммәт" гәзетинин редактору иди.

Н.Нәриманов РСДФ (б)П Бакы Комитәсинин үзвү сечилди.

Чохмилләтли Бакы пролетариаты сосиалист ингилабынын бешији олан Петроград шәһәриндә силаһлы үсјанын гәләбәсиндән рүһланараг бу бөјүк һадисәдән бир нечә күн сонра болшевикләр башда олмагла Бакыда Совет һакимијјәти е'лан етди.

Нәриманов Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабынын әһәмијјәтини гејд едәрәк јазырды: "...Бу күн Русија ингилабы бүтүн чаһан тарихинин тәзә мүһүм вә көзәл бир сәһифәсинин ачылмасына сәбәб олур. Биз һамымыз шәһадәт верә биләрик ки, бу сәһифә бизим һүзурумузда ачылды... бу күн... сәрмајәләр вә мүлкәдарларын үмид очағы дағылыр, фәһлә вә зәһмәткеш тарихиндә тәзә бир сәһифә ачылыр".

Н.Нәриманов 1918-чи ил јанварын 1-дә "Һүммәт" гәзетиндә зәһмәткеш халга мүрачиәт едәрәк јазмышдыр: "Сизин һәр чәһәтдән ничат јолунуз Ленинин мәрамнамәсиндәдир... Һәр јердә чалышмалысыныз ки, һөкумәт фәһлә-зәһмәткеш кәндчиләр шураларынын ихтијарына кечсин. Бу шуралар, анчаг бу тәшкилатлар Ленинин мәрамнамәсини күввәтләндирәчәкдир вә анчаг бунлар ингилабы дәринләшдириб мөһкәмләндирәчәкдир".

Кәркин иш Н.Нәримановун сәһһәтинә өз тә'сирини көстәрди вә Бакы Партија Комитәсинин тә'киди илә о, 1918-чи ил ијунун ахырларында Һәштәрхана кетди. Хәстәлијинә бахмајараг, Н.Нәриманов фәал сијаси иши дајандырмырды. РК(б)П Һәштәрхан

Губерниja Комитәсинин тапшырығы илә о, зәһмәткешләр арасында тәблиғат вә тәшвигат апарыр, Губерниja Иҹраиҹә Комитәсиндә һәрби-сиjаси ишләр комиссарлығында чалышырды. Загафгазиjа мүсәлманлары ишләри комиссарлығынын сәдри иди. РК(б)П "Һүммәт" тәшкилатынын һәштәрхан бүросуна башчылыг едирди.

Һәштәрханда икән Н.Нәриманов террор вә тә'гиб шәраитиндә кизли фәалиjjәт көстәрән Азәрбаjчан болшевикләри илә jахындан әлагә сахлajырды. О өз мәгаләләриндә вә мәктубларында Загафгазиjада харичи мүдахиләчиләрин һөкмранлығына гаршы мүбаризәjә чағырырды. Н.Нәриманов тәрәфиндән jазылыб бөjүк тиражла нәшр едилмиш "Биз Гафгаза нә шуар илә кедирик" мүраҹиәтнамәси 1919-чу илдә кизли олараг Һәштәрхандан Азәрбаjчана көндәрилди, фәһлә вә кәндлиләр арасында кениш jајылды. Бу мүраҹиәтнамәдә Н.Нәриманов Совет һакимиjjәтинин әһәмиjjәтини ачыб көстәрир, халглары гардашлыг вә достлуға сәсләjир. Совет Русиjасы илә бирлиjә чағырырды.

1919-чу ил иjулун ахырларында Н.Нәриманов ишләмәк үчүн Москваjа чағырылды. РСФСР Халг Харичи Ишләр Комиссарлығынын Jахын вә Орта Шәрг өлкәләри шө'бәсинин мүдири, сонра исә РСФСР халг милләтләр комиссарынын мүавини вәзифәләриндә икән Ленин харичи сиjасәтинин һәjата кечирилмәсиндә онун хидмәти аз олмады. Н.Нәриманов Иран, Түркиjә, Әфганыстан вә дикәр өлкәләрлә данышыглар апарылмасында вә сазишләр бағланмасында иштирак едирди. Н.Нәриманов РК(б)П МК jанында Шәрг халглары коммунист тәшкилатлары Мәркәзи Бүросунун тәркибинә дахил иди.

Мүстәмләкәләрдә вә асылы өлкәләрдә милли азадлыг һәрәкатынын инкишафында Бөjүк Октjабр сосиалист инғилабынын тә'сири мәсәләләри Н.Нәримановун мәгаләләриндә вә чыхышларында хүсуси jер тутурду. Н.Нәриманов дејирди ки, Шәрг зәһмәткешләрини бөjүк Ленин идеjалары илә таныш етмәjә чалышмаг Ленинин шакирдләринин борчудур. Н.Нәриманов Иран, Түркиjә, Әфганыстан фәһләләринә вә кәндлиләринә мүраҹиәтнамәләрин jазылмасында билаваситә иштирак едирди, бунлар харичи Шәрг дөвләтләри илә Совет Русиjасы арасында достлуг мүнасибәтләринин мөһкәмләнмәсинә сәбәб олурду.

А.В.Луначарски Н.Нәримановu ленинчи бөjнәлмиләлчи кими, Шәргдә Совет һакимиjjәти идеjаларынын тәблиғатчысы кими сәчиjjәләндирәрәк jазырды ки, онун фәалиjjәти бир даһа тәсдиг едир ки, "бир тәрәфдән коммунизм, марксизм, ленинизм идеjасы илә, дикәр тәрәфдән исә Шәрг күтләләри илә мөһкәм бағлы олан инғилабчылар нә гәдәр гиjмәтлидир".

Н.Нәриманов гиjаби олараг Азәрбаjчан Инғилаб Комитәсинин сәдри сечилди. Һәмин күн Азәрбаjчан Инғилаб Комитәсинин иҹласында Н.Н.Нәриманов башда олмагла Азәрбаjчан Совет Сосиалист Республикасы Халг Комиссарлары Совети jарадылды.

В.И.Ленин Азәрбаjчан ССРИ-ин jарадылмасына вә мөһкәмләндирилмәсинә мүстәсна әһәмиjjәт верир. Совет Азәрбаjчаныны империализм зүлмү алтында олан Шәргин гапысында нүмунәви сосиалист республикасына чевирмәjин зәрури олдуғуну көстәрди. Н.Нәриманов jазырды: "В.И.Ленин мухтар вә мүстәгил республикалар арасында Түркүстана вә Азәрбаjчана хүсуси диггәт jетирирди. О дејирди ки, бу республикалар Шәргин гапысыдыр, бу республикаларда едилән һәр шеj гоншу дөвләтләрдә экс-сәда ојандырачагдыр, буна көрә дә бу өлкәләрдәки мәзлумлар бизим мәһиjjәтимизи тәшкил едән һәр шеjи көрәчәк вә һисс едәчәкләр".

Н.Нәриманов Халг Комиссарлары Советинин сәдри вәзифәсиндә икән С.М.Киров, Г.М.Мусабәjов, С.М.Әфәндиjев, А.П.Серебровски, Һ.Һ.Султанов, М.Б.Гасымов, С.А.Ағамалыоғлу, Д.Х.Бүнjадзадә, Ә.Һ.Гарајев, М.Д.Һүсејнов вә дикәр партиja вә дөвләт хадимләри илә бирликдә республиканда сосиалист дәjишикликләри jаратмаг уғрунда фәал мүбаризә апарырды.

РСФСР илә Азәрбаjчан арасында һәрби-игтисади иттифаг һаггында 1920-чи ил сентjабрын 30-да Москвада бағланмыш мүгавилә Азәрбаjчанда Совет һакимиjjәтинин игтисади вә сиjаси чәһәтдән мөһкәмләнмәсиндә һәлледичи рол ојнады.

Н.Нәримановун В.И.Ленинә бир чох мәктуб вә телеграмлары галмагдадыр. Онлары охудугда көзүмүзүн гаршысында jени һәjат уғрунда, Азәрбаjчанын хошбәхт кәләчәjи уғрунда көскин вә көркин мүбаризә мәнзәрәси чанланыр. Нәриман Нәриманов фәһлә вә кәндлиләрин чошғунлуғу һаггында, jени нефт фонтанлары һаггында, истисмарчы синифләрин мүгавимәти һаггында, гаршыjа чыхан чәтинликләр һаггында, Азәрбаjчанда сосиализм гуручулуғунун һәр бир мүвәффәгиjjәти һаггында Владимир Иличә мә'лумат верирди.

Азәрбајчан Совет һөкумәти В.И.Ленинин көстәришләрини рәһбәр тутараг нефт сәнајесини, Хәзәр Тичарәт Донанмасыны, мә'дәнләри, заводлары, балыг сәнајесини, торпаглары вә мешәләри миллиләшдирди. Өлкәнин әсас јаначаг мәнбәји олан нефт сәнајесини бәрпа етмәк вә јенидән гурмаг үчүн чох иш көрүлүрдү.

О күнләрдә Н.Нәриманов дејирди: "Биз вар гүввәмизлә чалышмалыјыг ки, һәјатымызда фәсиләләр олмасын, бунунла Совет Русијасынын вәзијјәтини һеч олмазса бир гәдәр јүнкүлләшдирәк. Совет Русијасы олмаса, күнү сабаһ биз мәһв оларыг, буна көрә дә бүтүн сә'јимизи она вермәлијик ки, Совет Русијасы мүнтәзәм сурәтдә нефт алсын..." Дағынтыја вә ачлыға бахмајараг, Бакы нефтчиләри нефт һасилатыны артырыр вә Совет Русијасына кетдикчә даһа чох нефт көндәриридиләр.

1920-чи илин декабрында Үмумрусија VIII Советләр гурултајы дүнјада илк дәфә оларағ игтисадијјатын инкишафына даир ваһид үмумдөвләт планыны Русијанын електрикләшдирилмәсинә даир Дөвләт планыны (ГОЕЛРО) тәсдиг етди. В.И.Ленин бу планы партијанын икинчи програмы адландырмышды.

Совет Азәрбајчаны нүмајәндә һеј'әтинин үзвү кими Н.Нәриманов гурултајын ишиндә иштирак етди вә Үмумрусија Мәркәзи Иҹраијјә Комитәсинин үзвү сечилди.

1920-чи ил сентјабр-октјабр ајларында АК(б)П Мәркәзи Комитәсинин тапшырығы илә Н.Нәриманов башда олмагла республика рәһбәр ишчиләринин вә Бакы фәһләләринин бир групу Азәрбајчан көзаларыны көзди. Н.Нәриманов вә нүмајәндә һеј'әтинин башга үзвләри өз көрүшләри вә чыхышлары заманы Совет һакимијјәтинин мәгсәдләрини вә вәзифәләрини Коммунист Партијасынын вә совет дөвләтинин аграр сијасәтинин маһијјәтини зәһмәткешләрә изаһ едир, фәһләләрлә көндлиләр иттифагыны һәр васитә илә мөһкәмләтмәјин јени һәјат гурмаг үчүн онларын сә'ләрини бирләшдирмәјин әһәмијјәтини гејд едирдиләр. Н.Нәриманов дејирди: "Көрәк Азәрбајчан фәһләләри вә көндлиләри өз јарадычылығына, өз гүввәләринә инансынлар, көрәк онлар билсинләр ки, бир-биринин өмәк мәһсулдарлығына гаршылыглы сурәтдә еһтијачлары вардыр".

Азәрбајчан партија тәшкилаты маариф, мәтбуат, елм, әдәбијјат вә инчәсәнәтин инкишафы уғрунда гәтијјәтлә мүбаризә апарырды. Республиканын дикәр рәһбәрләри кими, Н.Нәриманов да көһнә Азәрбајчан зијалыларыны Совет һакимијјәти тәрәфинә

чәкмәк үчүн чох иш көрмүш, јени Азәрбајчан зијалыларыны тәшәккүл вә тәрбијәсинә илк али мәктәбләрин, техникумларын, китабханаларын, музејләрин вә дикәр мәдәни-маариф очагларынын јарадылмасына чох өмәк сәрф етмишдир. Н.Нәриманов В.И.Ленинин "Шәргдә бөјүк ингилаб" адландырдығы јени әлифбаја кечмәјин тәшәббүсчүләриндән бири иди.

Республиканын болшевикләри партијанын сијасәтини һәјата кечирмәк саһәсиндә өзләринин бүтүн фәалијјәтиндә партијанын гәрарларына Азәрбајчан партија тәшкилатынын бејнәлмиләлчилик ән'әнәләринә даим садиг галырдылар. Онлар В.И.Ленинин көстәришләрини рәһбәр тутараг республикамызын конкрет шәраитиндә сосиализм гуручулуғунда үмуми ганунаујғунлуглары вә милли чәһәти дүзкүн нәзәрә алмаға чалышырдылар.

О илләрин мүрәккәб вә көркин шәраитдә, вахты чатмыш проблемләрин дүзкүн һәлли үчүн јоллар ахтарышы заманы бә'зән Азәрбајчан партија вә совет ишчиләри арасында фикир ајрылығы өмәлә кәлир, ајры-ајры сәһвләрә, о үмлөдән, Н.Нәриманов тәрәфиндән дә сәһвләрә јол верилир вә бунлар партијанын Мәркәзи Комитәсинин көмәји илә вахтында арадан галдырылырды. Лакин һәмин сәһвләр Н.Нәримановун партија вә дөвләт фәалијјәтинин принсипләринә әсла тә'сир көстәрмәмиш вә Н.Нәриманов өмрүнүн сонунадәк мәтин мүбариз вә әсл бејнәлмиләлчи оларағ галмышды.

Н.Нәриманов кениш зәһмәткеш күтләләри илә јахындан әлагә сахлајыр, онлара мүстәсна бир һәссаслыг вә диггәтлә јанашырды. О, адамларла үнсијјәтдән ән бөјүк зөвг алан рәһбәрләрдән иди. Н.Нәриманов фәһләләр, көндлиләр, зијалылар, гадынлар вә кәнчләр гаршысында тез-тез чыхыш едир, мүнтәзәм оларағ мүәссисәләрә вә идарәләрә баш чәкирди.

Коммунист Интернасионалы иҹраијјә комитәсинин гәрары илә 1920-чи илин сентјабрында Бакыда Шәрг халгларынын биринчи гурултајы чағырылмышды. Н.Нәриманов гурултајын һазырланмасында вә кечирилмәсиндә фәал иштирак етди. О, гурултајы ачаркән Шәрг халгларынын азадлыг мүбаризәси үчүн һәмин гурултајын тарихи әһәмијјәтиндән, капитала гаршы мүбаризәдә ингилабчы гүввәләри бирләшдирмәк зәрурәтиндән данышды.

В.И.Ленин бу гурултајы "Бакы гурултајы" адландырыр вә она бөјүк әһәмијјәт верирди. Владимир Илич гејд едирди ки, "Москвада коммунистләр гурултајынын икинчи конгреси

нәзәрдә тутулур. - Һ.Ә.) вә Бакыда Шәрг халгларынын коммунист нүмајәндәләри гуруптајынын нә иш көрдүјүнү бирдән-бирә өлчмәк олмаз, буну билаваситә һесаба алмаг мүмкүн дејилдир, лакин бу башга һәрби гәләбәләрдән даһа бөјүк әһәмиjjәти олан бир наилиjjәтдир, зира бу бизә көстәрир ки, болшевикләрин тәшрүбәси, онларын фәалиjjәти, онларын програмы, онларын капиталистләрә вә империалистләрә гаршы ингилаби мүбаризәjә чағырышы бүтүн дүнjада рәғбәт газанмышдыр вә иjулда Москвада, сентабрда исә Бакыда көрүлән иши дүнjанын бүтүн өлкәләриндә фәһләләр вә кәндлиләр һәлә узун аjлар боjу мәнимсәjәчәк вә дәрк едәчәкләр".

...Азәрбаjчан гадынларынын 1921-чи ил февраl аjында топлашан биринчи гуруптаjы көстәрди ки, азәрбаjчанлы гадынлары jени һәjат гуручулуғуна фәал сүрәтдә чәлб етмәк саһәсиндә партиjа тәшкилатынын көрдүjү ишләр сәмәрәли нәтиҹәләр верир. Н.Нәриманов гуруптаjда Шәргдә коммунистләрин вәзифәләри һаггында мә'рузә етди. О, нүмајәндәләрә мүраҹиәтдә деди: "Сизин көзүнүз гаршысында инди кечирилән ығынчаг, jә'ни бу гуруптаj мисилсиз ығынчагдыр, ешидилмәмиш зүлм алтында олмуш вә инди азадлыға чыхмыш Азәрбаjчан гадынлары бу күн бурада илк дәфә издиһамлы гуруптаjа топлашмышлар, өз фикирләрини сөjләjәчәкләр, әрләринин көрмүш вә көрмәкдә олдуглары ишләрә гошулачаглар".

Азәрбаjчан партиjа тәшкилаты өзүнүн бүтүн фәалиjjәтиндә даим Ленинин көстәришләрини рәһбәр тутурду. Коммунистләр вә бүтүн зәһмәткешләр Азәрбаjчан, Күрчүстан, Ермәнистан, Дағыстан вә дағлылар республикасындакы коммунист jолдашлара В.И.Ленинин 1921-чи ил 14 апрел тарихли мәктубунда ирәли сүрүлмүш вәзифәләри өзләринин доғма иши кими гаршыладылар.

...Н.Нәриманов бунунла әлагәдар оларағ АК(б)П МК пленумунда сөjләдиjи нитгиндә геjд етди ки, Азәрбаjчанда Ленин jолдашын мәктубунда мүәjjән едилмиш хәтти jеритмәк лазымдыр.

Коммунист Партиjасынын рәһбәрлиjи алтында Загафгазиjа совет республикаларынын зәһмәткешләри сосиализм гурмаға башладылар. Дүнjа мүһарибәси мүдахиләчиләрин вә дахили әксингилабын ағалыгы нәтиҹәсиндә Загафгазиjа иггисадиjjатына вурулмуш jаралары сағалтмаг, халг тәсәрруфатыны бәрпа едиб jени ичтимаи төмәл үзәриндә инкишаф етдирмәк лазым иди.

...1922-чи илин февралында Загафгазиjа коммунист тәшкилатларынын биринчи гуруптаjында Н.Нәриманов РК(б)П Загафгазиjа Өлкә Комитәсинин тәркибинә, иjун аjында исә Загафгазиjа Өлкә Партиjа Комитәси рәjасәт hеj'әти үзвлүjүнә сечилди.

Загафгазиjа Өлкә Партиjа Комитәсинин рәjасәт hеj'әти партиja, совет вә тәсәрруфат гуручулуғунун бүтүн саһәләриндә партиjанын Мәркәзи Комитәсинин Загафгазиjа коммунистләри гаршысында гоjдуғу вәзифәләри һәjата кечирмәк үчүн чох иш көрүрдү. С.М.Киров, Г.К.Орҹоникидзе вә башгалары илә бирликдә Н.Нәриманов ЗСФСР-ин jарадылмасына рәһбәрлик едирди. Н.Нәриманов 1922-чи ил мартын 12-дә сечилмиш Загафгазиjа Федерасиjасы Иттифаг һөкумәтинин тәркибинә дахил иди. Иттифаг Советинин сәдрләриндән бири иди.

1922-чи илдә Н.Нәриманов Кенуjа конфрансында совет нүмајәндә hеj'әтинин үзвү кими иштирак етди. Конфрансда нүмајәндә hеj'әтимиз сосиалист өлкәсинин мәнафеjини буржуа дипломатиjасынын төчавүзкар hүчумларындан гәтиjjәтлә горуjур, сүлһ үғрунда мүбаризә үчүн конфрансын трибунасындан истифадә едирди. Кенуjадан гаjытдыгдан сонра Н.Нәриманов конфрансын jекунлары һаггында, Совет һөкумәтинин Ленинин харичи сиjасәти һаггында нитгләр сөjләмиш вә мәгаләләр jазмышды.

Бакы Советинин ичласында онун мә'рузәси әсасында гәбул едилмиш гәтнамәдә Бакы пролетариаты вә бүтүн зәһмәткеш күтләләри адындан геjд едилмишдир ки, "...совет нүмајәндә hеj'әти Кенуjа конфрансында фәһлә-кәндли күтләләринин мәнафеjини вә бөjүк ингилабын бүтүн наилиjjәтләрини шәрәфлә горумушдур. Русиjа Федерасиjасынын бүтүн нүмајәндә hеj'әти илә бирликдә Нәриманов jолдаш Бакы Советинин она верdиjи тапшырығы чох көзәл jеринә jетирмишдир..."

1922-чи илин декабрында Бакынын инди топлашдығымыз бу салонунда биринчи Загафгазиjа Советләр гуруптаjы олду. Гуруптаj Загафгазиjа Сосиалист Федератив Совет Республикасынын jарадылмасы вә онун ССР Иттифагына дахил олмасы һаггында гәрар гәбул етди. Н.Нәриманов гуруптаjы ачаркән һәмин күнү тарихи күн адландырмыш вә демишди ки, "бу күн биз мәһәббәтә, азадлыға, гардашлыға вә әмәjин тәнтәнәсинә jол ачачағыг, ән асан, ән дүзкүн jол ачачағыг".

1922-чи ил декабрын 30-да Москвада Совет Сосиалист Республикалары Иттифагынын I Советләр гуруптаjы топлашды. Гуруп-

таj ССРИ-нин тәшкили һаггында бәјаннамә вә иттифаг мүгавиләси гәбул етди, али ганунверичилик органыны - ССРИ Мәркәзи Ичраијјә Комитәсини сечди. М.И. Калинин, Г.И.Петровски, Н.Нәриманов вә А.Т.Червјаков ССРИ МИК сәдрләри сечилдиләр.

ССР Иттифагы Мәркәзи Ичраијјә Комитәсинин сәдри кими мүһүм бир вәзифәдә Н.Нәриманов вар гүввәсини, билијини, зәнкин тәчрүбәсини чохмилләтли Совет дөвләтини вә бөјүк Вәтәнимизин халглары арасында достлуғу мөһкәмләтмәјә сәрф едирди.

Н.Нәриманов о дөврдә халг тәсәррүфатынын бәрпа вә инкишафына рәһбәрлик саһәсиндә дөвләт органларынын вә идарәләринин фәалијјәтинин бир чох чәһәтләрини мүәјјән едән ән мүһүм декретләрин, гәрарларын, мүрачиәтнамәләрин ишләниб һазырланмасында иштирак едир вә јорулмадан чалышырды ки, партијанын вә һөкумәтин декретләри һәјата кечирилсин.

Н.Нәриманов РК(б)П МК-нын бир сыра харичи сијасәт тәдбирләрinин һәјата кечирилмәси саһәсиндә фәал иштирак едирди. О, кәнч Совет дөвләтинин харичи өлкәләрлә дипломатик вә игтисади әлагәләрини мөһкәмләндирмиш олан бир сыра тичарәт сазишләринин вә дикәр сазишләрин бағланмасында билаваситә иштирак етмишдир.

Н.Нәриманов 1923-чү илин ијул ајында ССРИ МИК икинчи сессијасынын кечирилмәсиндә фәал рол ојнамышды. Һәмин сессија илк иттифаг һөкумәтини - В.И.Ленин башда олмагла Совет Сосиалист Республикалары Иттифагы Халг Комиссарлары Советини јаратмышды.

Н.Нәриманов сессијаны бағлајаркән демишди: "Ингилаби һәјатымызын илк үч илини биз башлыча оларағ харичи вә дахили дүшмәнләрлә мүбаризәјә сәрф етдик. О заман һәлә рәсми иттифаг јох иди, лакин һәр бир республика ајрылыгда һисс едирди ки, јалныз дикәр республикаларла бирләшдикдән сонра дүшмәнә үстүн кәлә биләр. Доғрудан да, бу бирлик көзәл нәтичәләр верди. Бизим јени бирлијимиз - иттифаг бирлијимиз дә, шүбһәсиз, бу чүр парлаг нәтичәләр верәчәкдир. Мадди сәрвәтләрин сәмәрәли шәкилдә бир-бириnә јахынлашдырылмасы, чанлы гүввәләрин сәмәрәли бөлкүсү, вахтын аз сәрф едилмәси вә ишин даһа чох сәмәрә вермәси - бунлар кәләчәк гүдрәтин рәһини олан һәмин бирлијин әсасыны тәшкил едир".

...Н.Нәриманов "Правда", "Известија" гәзетләриндә вә дикәр гәзетләрдә фәал әмәкдашлыг едир, совет милли вә дөвләт гуручулуғу мәсәләләри һаггында, Шәрг проблемләри һаггында орада тез-тез мәгаләләр дәрч етдирирди. Москвада ишләдији дөврдә о, ССРИ МИК јанында Шәргшүнаслыг Институтунда, Шәрг зәһмәткешләринин коммунизм университетиндә мүһазирәләр охујур, университет үчүн дәрс планы вә дәрс програмлары һазырламаг ишиндә иштирак едирди.

Н.Нәримановун "Ленин вә Шәрг", "Бир ил Ленинсиз", "Ленин вә мүсәлман Шәрги", "Елми коммунизми баша дүшмәк јоллары", "Милли мәсәлә" вә дикәр диггәтәлајиг әсәрләри марксизм-ленинизм тә'лиминин тәблиғинә һәср едилмишдир.

Тәгрибән јарым әср бундан әввәл Н.Нәриманов јазмышды: "...Владимир Илич Ленини сәчијјәләндирән иш мүрәккәб вә чохчәһәтлидир. Бир нитгдә, бир мәгаләдә һәр шеји әһатә етмәк мүмкүн дејилдир, бунун үчүн чилд-чилд китаблар јазмаг лазымдыр, бүтөв бир мәктәб лазымдыр ки, хүсуси методларла әсримизин бу бөјүк инсанынын фикрини бүтүн дәринлији илә мүнтәзәм сурәтдә өјрәнсин".

Н.Нәриманов 1924-чү ил јанварын 26-да ССРИ икинчи Советләр гурултајынын матәм ичласында чыхыш едәркән демишди: "Ленин јолдашын бөјүклүјү, гүдрәти ондадыр ки, о, дүнјанын бүтүн мәзлумларыны өз әтрафына топламышдыр. Ленинин гүдрәтли сөзләри, онун көстәришләри Шәргин мәзлумларынын гәлбиндә хүсусилә дәрин көк салмышдыр. Шәргин мәзлумлары Ленин јолдашын көстәришләриндән әввәл белә күман едирдиләр ки, онлар үчүн һеч бир чарә јохдур, онларын талеји онлары Авропа капиталынын зүлмүнә мәһкум етмишдир. Лакин Ленин јолдаш өз гүдрәтли сөзүнү деди вә нүмунә илә көстәрди ки, мәзлумлар бурҗуазијанын гәјјумлуғундан хилас ола биләрләр вә Шәргин мәзлумлары баша дүшдүләр ки, өзләринин азад олунмаглары һаггында дүшүнмәк вахты чатмышдыр... Шәргин бүтүн мәзлумлары өз арзу вә мәгсәдләринә наил олмаг үчүн даһа артыг бирләшәчәкләр".

1925-чи ил мартын 19-да Н.Нәриманов гәфләтән вәфат етди. Ону Гызыл Мејданда, гәдим Кремл дивары јанында дәфн етдиләр. М.И.Калинин матәм митингиндә чыхыш едәркән деди: "Нәриман Нәриманов Коммунист Партијасынын үзвү иди, елә бир партијанын ки, о бүтүн гүввәләрдән, бүтүн јахшы сә'ләрдән бәшәријјә-

тин сәадәти наминә истифадә етмәјә имкан верир... Нәриман Нәриманов јолдашын шәхсиндә биз өз доғма партијамызын сыраларындакы бир јолдашымызы вә достумузу дәфн едирик. Онун шәхсиндә Гызыл мејдан Шәрг халгларындан биринчи гурбаны өз ағушуна алыр... Нәриман Нәриманов јолдаш сәдагәтли коммунист кими өз борчуну сонадәк јеринә јетирди; о, сон нәфәсинәдәк өз гүввәсини әсиркәмәдән ишләди".

Бу сөзләрлә Азәрбајчан халгынын шанлы оғлу, бөјүк, мәзмунлу вә дәрин мә'налы һәјат јолу кечмиш Нәриман Нәримановун хидмәтләринә јүксәк гијмәт верилмишдир.

«Әдәбијјат вә инчәсәнәт» гәзети,
1 ијул 1972-чи ил.

* * *

БӘРАБӘРЛӘР ИТТИФАГЫНДА

("Литературнаја газета"нын суалларына чаваб)

СУАЛ: Нечә ил бундан әввәл Александр Фадејев Сәмәд Вурғуна јазмышды: «...сәни, сәнин республиканы вә һамымызы бу јени гәләбә - Минкәчевир електрик стансијасынын ишә салынмасы мүнасибәтилә тәбрик етмәк истәјирәм». Мәктубдан мисал кәтирәркән мән «вә һамымызы» сөзләрини хүсусилә нәзәрә чарпдырырам. Зәннимчә, һәмин сөзләрдә һәр һансы республикада тикилән һәр јени заводу, һәр һансы сосиалист милләти тәрәфиндән газанылан һәр јени мүвәффәгијјәти һөкмән бүтүн совет халгынын наилијјәти сајан совет адамынын психолокијасы чох дәгиг ифадә олунмушдур.

Азәрбајчан халгынын «һамымызы», совет адамларыны севиндирән ән бөјүк наилијјәтләри һаггында даныша биләрсинизми?

ЧАВАБ: Азәрбајчан халгынын һәтта ән бөјүк наилијјәтләри һаггында данышмаг чох мүрәккәб вәзифәдир: ахы, сөһбәт Совет һакимијјәти илләриндә кечилмиш чох бөјүк мүбаризә вә гәләбәләр јолундан кедир. Азәрбајчан нефтчиләринин гәһрәманлығы, әфсанәви Нефт дашлары, Хәзәр саһилиндәки Комсомолск - Сумгајыт, Азәрбајчанын памбығы вә нефт аваданлығы, кимја мәһсуллары вә халчалары, ипәји вә мејвәси, алимләримизин кәшфләри, јазычыларымызын, бәстәкарларымызын, рәссамларымызын әсәрләри - республикамызын һүдудларындан узагларда шөһрәт газанмыш бу кәшфләр вә әсәрләр халгымызын наилијјәтләринин јалныз гыса сијаһысыдыр: мән һәмин наилијјәтләрдән "һамымыз үчүн" фәрәһ вә ифтихар һисси илә данышырам. Лакин буну да гејд етмәк истәјирәм ки, Азәрбајчан халгы јалныз өз гүввәсинә архалансајды, һеч вахт белә мүвәффәгијјәтләр газана билмәзди. Азәрбајчанда сосиализм гуручулуғуну кенишләндирмәк вә ону чох гыса мүддәтдә һәјата кечирмәк јалныз дикәр совет республикалары илә әмәкдашлыг шәраитиндә мүмкүн олмушдур.

Daha bir mühüm vəhəti qeyd etmək lazımdır: qədim Azərbaycan torpağında Sovet hakimiyyəti illəriндə baş vermiш əsaslı dəyiшikliklərin başqa bir prinsipial əhəmiyyəti də vardır ki, bu da Azərbaycanын Шərqin qapısында, iki qiтənin tarixi hиdudlarыndan biriндə durmasы ilə əlaqədardыr. Vladimir Ilич Azərbaycanы elə nиmunəvi sosialist respublikasы kimi kөrmək istəyirdi ki, onun timsalы Шərqin vохmilјonlu səhmətkeш kүtlələrinin səkasына və qəlbinə bilavasitə tə'sir kөstərsin. Azərbaycan өlkəmizin qardaш sosialist respublikalarы sырasыnda ləyaqətli yer tutur. Insanlarыn yeni tarixi birliyinin - sovet xalqыnын ayrılmaz hиssəsi olan, onun qиdrətinə arxalanan Azərbaycan xalqы SSRI xalqlarыnын mehriban ailəsiндə өz həyati qиvvələri və gabiliyyətinin tərəqqisinə nail olmuшdur.

A.M.Qorki ingilabdan əvvəlki Bakыnы, Bakыnын neft mə'dənlərini "mənfur vəhənnəmin daһiyanə vəkilmiш bir lөvһəsi" adlandырmышdы. Otuzunчu illərdə Sovet Azərbaycanыnын paytaxtына kəlmiш Aleksej Maksimoviч nəһənk dəyiшikliklərini kөrүb һeyran galmышdы. O, "Sovetlər Ittifaqыnы kəzərkən" kitabында yazmышdыr: "Bakыnы tanыmag vətindir. Kүçələrdə baшdan ayaqadək qara torbalara bүrünmүш tutqun qadын figurlarы yoxdur, dilənчilər kөrünmүr və heч yerdə һəyasыz dəbdəbə ilə murdar səfalət arasыndakы pүsvaiчы bəһdətə rast kəlmirsən. Һər yerdə vохlu sarlam, шən yшaglar kөrүnүr və mən onlardan kimin azərbaycanlы, kimin pүs oldugunu ayыrd edə bilmədim. Һətta qədim qara Gыz galasы da sanki vaванlaшmышdыr və əvvəllər oldugu kimi, daha шəһəri boğmur, өz orixinal kөrkəmi ilə ony bəzəyir..."

Əkər Azərbaycan xalqыnын kөrkəmli nailиyyətlərinin bünəvrəsiндən danышыrsa, bu nailиyyətlər biriнчisi, qabagчыl iчtimai-siyasi gurulуша əsasланыr: һəmin gurulуshu Azərbaycan xalqы өlkəmizin dikər xalqlarы ilə birlikdə, bəyүk rus xalqыnын qardaшlыg kөməyi ilə өz torpağында bərgərar etmiшdir. Ikinчisi, bu, qabagчыl marksizm-leninizm dүnyakөrүшүdүr: bүtүn sovet adamlarыnын dүnyakөrүshү olan, onlarы bir bəyүk ailədə sых birləшdirən һəmin dүnyakөrүshү azərbaycanlыlarын da mə'nəvi simasыnы mүəyyənləшdirir. Үчүnчүsү, bu, dikər mүttəfiq respublikalar kimi, Azərbaycanын da simasыnы və adamlarыnын һəyatыnы tanыnmajaчag dərəчədə dəyiшmiш, igtisadiyyatыmыzын və mədəniyyətimizin чoшgun tərəqqisinə səbəb olmuш sosializmin tam qələbəsidir. Azərbaycan xalqыnын nailiyyətləri bүtүn gardaш respublikalarын mүəffəgiyyətlərini, Sovet dөvlətinin inkишafыnын ümumi qanunauyğunluglarыnы kүzkү kimi əks etdirir.

Igtisadiyyatын enerqetika kimi əsas sahəsinin чox bəyүk kompleks gurүsu olan һəmin Minkəvebir SES-ni kөtүrək. Bəli, dikər elektrik stansiyalarы kimi bu elektrik stansiyasыnын tikintisi də xalgыmыzын, шүbһəsiz, чox bəyүk nailiyyətidir. Lakin kəlin, һəmin mүvəffəgiyyətin kөklərini araшdыraг. Respublikamыz vərçivəsiндə jalnыz өz gүvvəmizlə Kүr чajында bu чүr enerqetika nəһənki yчalda bilərdikmi? Əlbəttə, joх! Su govшagынын dünjada ən һүndүr torpag bəndləriндən biriнin tikintisinə, demək olar, bүtүn mүttəfig respublikalarын mүəssisələri, 20-dən чox milliətin nүmajəndələri iшtirak etmiшlər. Onlarын arasында Dnepr, Simlјansk su govшagынын tikintisiндə, Irtышda və Səvirdə kөsəl məktəb kemiш ustalar var idi. Minkəvebir SES-i isə iшə salыndыgdan sonra Zagafgazija enerqetika govшagынын bir һissəsinə чevriləрək, təkчə Azərbaycanын deyil, eləчə də Kүrчүstanын və Ermənistanын xalg təsərrүfatынын tələbatыnы tə'min etmədə baшlady.

Respublikanын Sumgayыt, Minkəчevir, Daшkəsən, Əli Bajramlы kimi yeni sənaje mərkəzləriнin jaradылmasыnda bүtүn өlkə iшtirak etmiшdir. Bir чox dikər tikintilər һaggында da eјni səzlərи demək mүmkүndүr, lakin mən jalnыz bir neчə son tikintinin adыnы vəkəчəjəm, bunlar Dүlөb чini gab ustalarыnын һamilik etdikləri, Zagafgazijada ən iri чini gablar zavodu olan Kirovabad zavodudur. Sovet Ittifaqыnын onlarча шəһəriндəki 300-dən чox mүəssisənin avaданlыg kөndərdiji Bakы metropolitenidir və Kүr su kəməridir.

...Misal үчүn belə bir fakt kətirim: 1920-чi ildə ən jaxшы məktəblərдən biri - Petroград politexnikumu Petroграддan Bakыja kөчүrүldү. Onun əsasында Azərbaycanda ilk texniki ali məktəb jaradылdы. Indi bu, өlkənin ən iri ali neft məktəbləriндən biridir, orada təkчə SSRI-nin deyil, һəm də bir чox xariчi өlkə xalgынын nүmajəndələri təһsil alырlar. Bu ali məktəbin jetirmələri inди SSRI-nin bүtүn neft rajonlarында чalышырlar. Məsələn, Sibir neftinin kəшf olunmasыnda иш-

тирак етмиш Сосиалист Əмəји Гəһрəманы, Ленин мүкафаты лауреаты Ф.Салманов кими.

Биз бу күн 140 елми идарəни, 17 мин нəфəрдən чох елми ишчини тəмсил едən Азəрбајчан елми илə һаглы олараг фəхр едирик. Ахы, јарым əср бундан əввəл биздə бир дənə дə олсун елми-тədгигат идарəси јох иди, милли елми зијалы кадрларыны бармагла сајмаг оларды. Азəрбајчанда елмин тəмəлини көркəмли рус алимləри гојмушлар; халгымыз онлара даим дəрин миннətдарлыг һисси бəсləјəчəкдир.

Бу чүр просесләр мəдəнијјətин бүтүн саһələри үчүн сəчидјəвидир. Азəрбајчан профессионал мусигисинин баниси Үзејир Һачыбəјов јазмышдыр: "Јени совет мусиги мəдəнијјəти мəзмунча бејнəлмиләл, формача миллидир... Азəрбајчанда вə Ермənистанда гəлбə јатан рус маһныларыны севир вə һəр јанда охујурлар. Москванын Бејүк Театрында көзəл күрчү операсыны севə-севə ејрəнирləр. Украјна мүғənниləри гырғыз бəстəкарларынын маһныларыны охујур. Газахыстан чөлləриндə исə Украјна нəғмələри сəсləнир".

Азəрбајчанлы гадынын əсрләр боју давам етмиш əсарəтдən гуртармасындан, јахуд орта мəктəбləрдə шакирдləрин сајынын артмасындан, дəниз нефт јатагларынын истифадəјə верилмəсиндən вə ја Азəрбајчан театр сəнəтинин тəрəггисиндən, - Азəрбајчан халгынын һəр һансы наилијјətиндən сөһбəт кедирсə-кетсин, бу наилијјətləрин һəр бири өз маһијјətинə көрə ССРИ-дə сосиализм гуручулуғу тəчрүбəси үчүн сəчидјəвидир, партија вə һөкүмətин һəр бир республиканын планауғун, һəртəрəфли инкишафына даим гајғы көстəрдикləрини сүбут едир.

Будур, парлаг бир мисал, 1970-чи илдə Сов.ИКП МК вə ССРИ Назирләр Совети Азəрбајчан ССРИ-дə халг тəсəррүфатынын даһа артыг инкишафына јөнəлдилəн ики гəрар гəбул етмишләр. Республикамыз үчүн əсл тарихи əһəмијјətə малик һəмин сəнəдлəрдə Азəрбајчан игтисадијјатынын бүтүн саһələринин јүксəлишинə даир өзəмətли програм верилмишдир: јахын кечмишдə рəһбəрликдə вə планлашдырмада олан күсурлар үзүндən игтисадијјатын инкишафында мə'лум керилик варды. Азəрбајчан зəһмəткешləри јардым үчүн өзləринин чох бөјүк миннətдарлыгыны јарадычы фəаллығы артырмагла, ичтимаи истеһсалын сəмərəлилијини јүксəлтмəклə ифадə етмишләр. Сон илләр сəнаје вə кənд тəсəррүфатына даир дөвләт планлары əсас

көстəричиләр үзрə тамамилə вə артыгламасы илə јеринə јетирилир: кечən ил памбыгчыларымыз бөјүк төләбə газанараг, памбыг истеһсалы үзрə бешиллијин ахыры үчүн нəзəрдə тутулан сөвиҹҹəји чатмышдыр...

СУАЛ: Мə'лумдур ки, Бакынын нефт мə'дənləриндə азəрбајчанлыларла бирликдə бир чох дикəр милləтин нүмајəндələри ишләјирləр. Истəрдик ки, Бакы пролетариатынын көзəл бејнəлмиләлчилик ən'ənələринин нечə инкишаф етдијиндən, республиканын даһа да тəрəггиси үчүн һəмин ən'ənələрин əһəмијјətиндən данышасыныз.

ЧАВАБ: Сизин суалыныза чавабдан əввəл гыса бир тарихи мə'лумат вермək истəјирəм. Азəрбајчанын ичтимаи-игтисади инкишафынын бə'зи хүсусијјətləриня көрə онун фəһлə синфи јарандығы вахтдан чохмилləтли олмушдур. Бу, фəһлə һəрəкатынын характеринə хүсуси тə'сир көстəрмəјə билмəзди.

Һəлə 1904-чү илдə Бакы болшевикləри фəһлə гардашлығына сəдагət анды кими сəсləнən вəрəгə бурахмышдылар. Вəрəгədə дејилирди: "Биз һамыја вə һəр кəсə билдиририк ки, бүтүн милләтлərдən олан фəһləләр гардашдырлар вə биз һəмишə, һəр һансы шəраитдə бир-биримизə арха олачағыг". В.И.Ленин Загафгазија партија тəшкилатларыны дəфəләрлə пролетар бејнəлмиләлчилији нүмунəси кими көстəрмишдир. О өз мəктубларындан бириндə јазырды: "Биз ашағыдан јухары вə милли мəсəләдə там бирлијə доғру кетмək истəјирик.

Бу бирлик мүмкүндүр. Бу бирлик Гафгазда олмушдур вə вардыр..."

Бакы пролетариатынын бејнəлмиләлчилији Совет һакимијјəти уғрунда мүбаризədə, сосиализм гуручулуғунун бүтүн мəрһələləриндə тарихи рол ојнамышдыр, бу бејнəлмиләлчилик һəјат нормасына чеврилмиш, республиканын һəр бир əмəкчисинин илијинə вə ганына ишləмишдир. Əкəр сосиалист бејнəлмиләлчилији бүтүн фəһлə синфинин үмуми тарихи тəчрүбəсинин бəһрəсидирсə, Бакы пролетариаты ингилабчы Питер, Москва, Кијев, Иваново-Вознесенск, Донбас, Урал пролетариатындан нүмунə көтүрəрəк бу тəчрүбəјə өзүнүн санбаллы төһфəсини вермишдир.

Инди Азəрбајчанда һəјатда һəр һансы бир саһəсини - истəр мадди истеһсал саһəсини, истəрсə дə елми, јахуд мəдəнијјəти көтүрсək, көрəрик ки, һəр јердə азəрбајчанлылар вə руслар, украјналылар, күрчүләр вə татарлар, ləзкиләр вə јəһудиләр биркə чалышырлар. Бу күн Совет Азəрбајчаны елə бир вəһид, мəһрибан

аиләдир ки, бурада 90-дан чох милләтин вә халгын нүмајәндәләри јашајыб јарадырлар.

Вањид аилә һисси! Бу үлви һиссин тәрбијә олунмасында өлкәмизин халглары арасында мәдәни не'мәтләр мүбадиләсинин мисилсиз әһәмијјәти вардыр. Чохмилләтли совет әдәбијјатынын ән јахшы әсәрләрининә Азәрбајчан дилинә тәрчүмә едилмәси, гаршылыглы зәнкинләшмәси, мүнтәзәм сәркиләр, кино фестиваллары вә бир чох дикәр тәдбирләр бејнәлмиләл тәрбијәнин тә'сирли естетик васитәләридир. Бизә елә көлир ки, ишимизин бу чох мүһум сањәсинин перспектив планлашдырылмасыны кенишләндирмәк лазымдыр.

Һарада - республиканын өзүндә, јахуд онун һүдудларындан кәнарда јаранмасындан асылы олмајараг, вәтәнпәрвәрлик тәшәббүсләринә зәнмәткешләрин фәал гошулмалары бејнәлмиләлчилијин парлаг төзаһүрүдүр. Сосиализм јарышы бәјүк мадди бәһрәләр вермәклә јанашы, һәм дә чохмилләтли коллективләри сых бирләшдирир. Төврүбә мүбадиләси, јарадычылыг е'замијјәтләри мүхтәлиф милләтләрин нүмајәндәләри арасында чохиллик вә сәмәрәли достлуғун мөһкәмләнмәсинә вә зәнкинләшмәсинә хидмәт едир. Бизим сосиализм јарышымызын капитализм рәгбәтиндән принсипиал фәрги ајрылмада дејил, јахынлашмададыр, дидишмәдә дејил, јолдашчасына гаршылыглы јардымдадыр.

Республикаларын јалныз ајры-ајры мүәссисәләри, јахуд колхозлары дејил, һабелә игтисадијјатын бүтөв сањәләринин коллективләри вә шәһәрләр јарашырлар. Донбас шахтачыларынын вә Азәрбајчан нефтчиләринин, Загафгазијанын кәнч сәнаје мәркәзләри олан Рустави, Кировакан вә Сумгајытын әмәкчиләринин, Өзбәкистан, Тачикистан, Түркмәнистан вә Азәрбајчан памбыгчыларынын, Молдавија вә Азәрбајчан үзүмчүләринин сосиализм јарышы көзәл нәтичәләр верир.

...Зәһмәткешләрин бејнәлмиләл тәрбијәсиндә ССРИ-нин бүтүн милләтләринин вә халгларынын көнүллү сурәтдә икинчи ана дили, милләтләрарасы үнсијјәт вә әмәкдашлыг дили кими сечдикләри рус дилинин ролуну хүсуси гејд етмәк истәјирәм. "Рус дилини билмәјән адам бәјүк вә зәнкин бир хәзинәнин ачарыны итирмиш кимидир". Бу мүдрик сөзләр көркәмли Азәрбајчан шаири Сабирә мәхсусдур. Азәрбајчан халгы рус мәдәнијјетинин зәнкин, мә'нәви хәзинәсинин ачарыны өбәди горујуб сахлајачагдыр.

Рус халгы илә достлуг бүтүн һәјатымызын ајрылмаз үзви һиссәси олмушдур, бу достлуг индики көзәл һәјатын вә парлаг кәләчәјин бүнөврәсидир. Сәмими достумуза вә бәјүк гардашымыза - бәјүк рус халгына мүгәддәс мәһәббәт вә миннәтдарлыг һиссләри Азәрбајчан халгынын оғул вә гызларынын нәслиндән - нәслинә кечәчәк,онлары коммунизм наминә јени-јени һүнәрләрә вә гәләбәләрә руһландырачагдыр.

СУАЛ: Совет республикалары мин-мин телләрлә бир-биринә бағлыдыр. Бизим һамымызы мәгсәд, мәнафе, вәзифә үмумилији бирләшдирир. Азәрбајчан јазычыларынын јарадычылыгында совет адамларынын достлуғу вә гардашлығы мөвзусу нечә ишыгландырылыр?

ЧАВАБ: Дикәр халгларын бүтүн әсл һуманист мүтәрәгги әдәбијјатлары кими, Азәрбајчан әдәбијјатынын да өз шанлы чохәсрлик бејнәлмиләлчилик ән'әнәләри вардыр. Мүхтәлиф халгларын оғул вә гызларыны аловлу мәһәббәтлә тәрәннүм етмиш Низаминин даһијанә әсәрләри, Вагифин өлмәз гошмалары, Мирзә Фәтәли Ахундовун, Чәлил Мәммәдгулузадәнин бејүк рус халгына, Загафгазија халгларына дәрин һөрмәт долу әсәрләри, нәһајәт, иртича вә бурҗуа милләтчилијинин чөвлан етдији илләрдә Сабирин јаздығы "Бејнәлмиләл" ше'ри әјани сурәтдә көстәрир ки, бејнәлмиләлчилик вә халглар достлуғу идејалары Азәрбајчан әдәбијјатынын көзәл ән'әнәләриндән биридир.

Лакин бәдии әдәбијјатын бу һәјати мөвзусу јалныз Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабынын гәләбәсиндән сонра даһа күр, даһа күввәтлә сәсләнмәјә башламышдыр. Һәмин мөвзунун бәдии һәлли јени кејфијјәтләр, јени мәзмун кәсб етмиш, онун идеја-естетик маһијјәти көкүндән дәјишмишдир. Бу кејфијјәтләр, бу "мәзмун сосиалист керчәклијимизи өзүндән, коммунист әхлагынын үлви, нәчиб принсипләриндән, Вәтәнимизин бүтүн халгларынын, о чүмләдән, Азәрбајчан халгынын шанлы ингилаби вә бејнәлмиләл ән'әнәләриндән доғмушдур.

Бејнәлмиләлчилик вә достлуг партијанын идејаларына, коммунизм гуручулуғу ишинә һәдсиз сәдагәт бәсләјән совет адамларынын шүрундадыр, гәлбиндәдир. Реал һәјаты әкс етдирән, коммунизм көләчәји уғрунда үмумхалг мүбаризәси илә гырылмаз сурәтдә бағлы олан бәдии әдәбијјат да совет адамларынын мә'нәви аләминдәки, һәјатындакы бу дәјишикликләри ачыб көстәрир. Азәрбајчан әдәбијјатынын бир чох әсәрләриндә халгымызын бө-

jүк рус халгына, бүтүн совет халгларына гардашлыг миннәтдарлыгы парлаг шәкилдә ифадә едилмишдир. Онларын көмәји илә бизdә нәһәнк сәнаје мүәссисәләри тикилир, суварма каналлары чәкилир, јени истеһсалат објектләри ишә салыныр, мәдәнијјәт зәнкинләшир.

Сәмәд Вурғун совет халгларынын сарсылмаз достлуғуну ган гоһумлуғундан јахын гардашлыг адландырмышдыр. Мәммәд Сәид Ордубадинин "Кизли Бакы"сында вә дикәр тарихи-ингилаби романларында Азәрбајчанын фәһләләри, бүтүн зәһмәткешләри арасында индики сарсылмаз достлуғун мәнбәләри көстәрилмишдир. Ч.Чаббарлы "Јашар" пјесиндә республиканын шоран чөлләринин истифадә едилмәсинә көмәк көстәрән, Азәрбајчан кәнчләринин һәссас вә гајғыкеш мүәллими олан рус аліминин образыны јаратмышдыр. Сүлејман Рүстәм "Гафурун гәлби" поемасында рус командирини дүшмән күлләсиндән өз көксү илә горујан азәрбајчанлынын өлмәз һүнәрини тәрәннүм етмишдир. Рәсул Рзанын "Ленин", Мәммәд Раһимин "Ленинград көјләриндә", "Сәјат Нова", Әбүлһәсәнин "Достлуг галасы" кими әсәрләри, Мирзә Ибраһимовун, Сүлејман Рәһимовун, Мећди Һүсејнин, Имран Гасымовун, Нәби Хәзринин вә бир чох башга мүәллифләрин романлары, повестләри, поемалары, ше'р вә пјесләри өлкәмизин хагларынын гардашлығыны вә әмәкдашлығыны, мүбариз бирлијини, коммунизм гуручулуғунда онларын биркә әмәк сә'јләрини парлаг шәкилдә әкс етдирир. Азәрбајчан әдәбијјатынын ән јахшы әсәрләрини фәргләндирән чәһәтләр тарихи кечмишә синфи мүнасибәт, партија мүнасибәтидир, ингилаби һадисәләри вә халгымызын әмәк гәләбәләрини Совет өлкәси халгларынын үмуми тарихи талеји илә гаршылыглы сурәтдә әлагәдар шәкилдә илһамла тәсвир етмәкдир, бејнәлмиләлчиликдир, милли мәһдудијјәтдән һәр чүр тәзаһүрләринә гаршы барышмазлыгдыр.

Биз белә һесаб едирик ки, доғрудан да түкәнмәз вә һәртәрәфли олан бу мөвзу јазычыларымызын јарадычылығында кетдикчә даһа кениш јер тутмалыдыр. Һәм дә әдәби әсәрләрдә гәһрәманларын образы тәсвир едиләркән бејнәлмиләл вә милли чәһәтләрин дүзкүн нисбәтинин хүсуси әһәмијјәтә малик олдуғуну гејд етмәк истәјирәм. Инсанларын бүтүн јени тарихи бирлији - совет халгы үчүн сәчијјәви олан мә'нәви симанын үмуми бејнәлмиләл чәһәтләринин адамларымызда нечә тәзаһүр етдијини көстәрмәк актуал вәзифәдир. Јазычылар даим јадда сахламалыдырлар ки, чәмијјәтимиз коммунизм гуручулуғу јолу илә ирәлиләдикчә, совет адамынын дүнјакөрүшүнүн, онун мә'нәви е'тигадынын, дахили мәдәнијјәтинин формалашмасында әдәбијјат вә инчәсәнәти ролу артыр.

Совет кечәклијини бүтүн чохчәһәтлији илә онун ирәлијә доғру инкишафыны нәзәрә алмагла дәриндән вә һәртәрәфли әкс етдирмәк, мүасиримизин, коммунист дүнјакөрүшүнә малик инсанын үмумиләшдирилмиш образыны јаратмаг әдибләримизин башлыча мәгсәдләриндән биридир.

Чари ил, ССР Иттифагынын тәшкил едилмәсинин 50-чи илдөнүмү или тәкчә јубилеј или дејил, һәм дә һамымыз үчүн, о чүмләдән, әлбәттә, јазычылар үчүн һесабат илидир. Охучу онлардан елә јени әсәрләр көзләјир ки, һәмин әсәрләрдә Вәтәнимизин халглары арасында достлуғун вә әмәкдашлығын биркә әмәкдә коммунизм уғрунда мүбаризәдә кетдикчә даһа чох мөһкәмләндијини, бүтүн бәшәријјәтин һәјатында совет халгынын нә гәдәр бөјүк, ингилабиләшдиричи рол ојнадығы јүксәк идеја-бәдии күввә илә көстәрилсин.

Бу шәрәфли вәзифәнин өһдәсиндән кәлмәк үчүн јазычыларын ихтијарында һәр чүр имкан, ән башлычасы исә бүтүн чохмилләтли совет әдәбијјатынын зәнкин, рәнкарәнк идеја-естетик төчрүбәси вардыр.

«Коммунист» гәзети,
18 август 1972-чи ил.

ХАЛГЛАРЫН ДОСТЛУГ ВӘ ГАРДАШЛЫГ ҺИМНИ

(Азәрбајчанда РСФСР әдәбијјаты вә инчәсәнәти күнләринин ачылышында нитг)

Әзиз јолдашлар, достлар!

Бу күн фәрәһли достлуг вә гардашлыг бајрамының - Азәрбајчанда РСФСР әдәбијјаты вә инчәсәнәти күнләринин тәнтәнәли ачылышына топлашдығымыз бу салонда јарым әср әввәл биринчи Загафгазија Советләр гурултајы кечирилмиш вә гурултај ЗСФСР-ин тәшкил едилмәси вә онун Совет Сосиалист Республикалары Иттифагы тәркибинә дахил олмасы һаггында тарихи гәрар гәбул етмишди.

Јолдашлар! Әкәр десәк ки, бу күн бүтүн Азәрбајчан торпағы шадлыг ичиндәдир, мүбалиғә етмиш олмарыг. Халгымызын бу кәламы әсрләрин сынағындан чыхмышдыр. "Гонағын кәлиши ев саһиби үчүн тој-бајрамдыр". Азәрбајчан зәһмәткешләри үчүн бөјүк гардашымыз бөјүк рус халгының, чохмилләтли Русија Федерасијасының бүтүн халгларынын елчиләриндән даһа әзиз гонаг јохдур вә ола да билмәз. Русија Федерасијасы азад вә бәрабәр һүгуглу халгларын дөвләт һалында бирләшмәсинин тарихдә һәлә мисли көрүнмәмиш формасынын - ССР Иттифагынын тимсалы олмушдур.

Азәрбајчан РСФСР әдәбијјаты вә инчәсәнәти күнләри бөјүк ичтимаи-сијаси әһәмијјәтә малик һадисәдир. Шүбһә јохдур ки, Азәрбајчанда РСФСР әдәбијјаты вә инчәсәнәти күнләри совет халгларынын достлуг вә гардашчасына әмәкдашлыг салнамәсинә парлаг сәһифә кими дахил олачагдыр.

Биз РСФСР Назирләр Советы сәдринин мүавини В.И.Кочемасон башда олмагла Русија Федерасијасынын нүмајәндә һеј'әтини РСФСР мәдәнијјәт назири Н.А.Кузнетсову, РСФСР Назирләр Советы Дөвләт Нәшријјат, Полиграфија вә Китаб Тичарәти Ишләри Комитәсинин сәдри Н.В.Свиридову, РСФСР Назирләр Совети Дөвләт Кинематографија Комитәсинин сәдри А.Г.Филипову, Москва Совети Ичраијјә Комитәси сәдринин мүавини А.К.Мелниченкону, ССРИ-нин вә Азәрбајчан ССР-ин халг артисти, Ленин мүкафаты лауреаты, Сосиалист Әмәји Гәһрәманы Д.Д.Шостаковичи, РСФСР Јазычылар Иттифагынын катиби М.Н.Алексејевичи, РСФСР Рәссамлар Иттифагы идарә һеј'әтинин сәдри, РСФСР әмәкдар инчәсәнәт хадими К.М.Коржеви, ССРИ Кинематографчылар Иттифагы идарә һеј'әтинин катиби, ССРИ халг артисти В.В.Санајеви, Үмумрусија Театр Чәмијјәти идарә һеј'әтинин сәдри, ССРИ халг артисти М.И.Сарјову, Үмумрусија Хор Чәмијјәти идарә һеј'әтинин сәдри профессор А.А.Јурлову, Сов.ИКП Башгырдыстан Вилајәт Комитәсинин катиби Т.И.Ахунзјанову, Татарыстан МССР Назирләр Совети сәдринин мүавини М.Һ.Һәсәнову, Сов.ИКП Дағыстан Вилајәт Комитәсинин катиби Ш.Ә.Исмајылову үрәкдән саламлајырыг.

Биз Русија Федерасијасы јарадычылыг иттифагларынын јазычылар, бәстәкарлар, рәссамлар иттифагларынын, Үмумрусија Театр Чәмијјәтинин вә "Билик" чәмијјәтинин нүмајәндә һеј'әтләрини севинчлә саламлајырыг.

Русијанын көркәмли јарадычылыг коллективләри Азәрбајчанда дәфәләрлә бөјүк мүвәффәгијјәтлә чыхыш етмишләр. Лакин өз мигјасына көрә белә әзәмәтли бајрам шәнлији биздә илк дәфә кечирилир. Бајрам шәнлијиндә ејни заманда совет инчәсәнәтинин ән парлаг улдузлары чыхыш едәчәкләр.

Биз зәнкин рус мусиги фолклоруну јорулмадан топлајыб тәблиғ едән - РСФСР халг артисти Валентин Левашовун рәһбәрлик етдији Пјатнитски адына Дөвләт Академик рус халг хору, ССРИ халг артисти, ССРИ вә РСФСР Дөвләт мүкафатлары лауреаты Кирилл Кондрашинин рәһбәрлик етдији Москва Дөвләт Филармонијасынын симфоник оркестрини, С.М.Киров адына Ленинград Академик Опера вә Балет Театрынын балет труппасыны, РСФСР халг артисти Александр Јурловун рәһбәрлик етдији Дөвләт Академик рус хор капелласыны, РСФСР халг артисти Михаил Годеннонун рәһбәрлик етдији Краснојарск Дөвләт "Сибир" рәгс ансамблыны, Һашим Мустафајевин рәһбәрлик етдији Башгырдыстан Дөвләт халг рәгс ансамблыны, Бејнәлхалг мүсабигәләр лауреаты Анатоли Полетајевин рәһбәрлик етдији "Бојан" рус халг чалғы аләтләри

ансамблыны, Азәрбајчанда РСФСР әдәбијјаты вә инчәсәнәти күнләринин иштиракчысы олан бүтүн бәдии коллективләри үрәкдән саламлајыр вә онлара республикамызда мүвәффәгијјәтлә чыхыш етмәји арзулајырыг.

Биз совет мәдәнијјәтинин шөһрәти вә ифтихары олан диггәтәлајиг әдәбијјат вә инчәсәнәт усталарыны - Ленин мүкафаты лауреаты шаир Рәсул Һәмзәтову, шаир Роберт Рождественскини, јазычы Давид Когултинову, "Молодаја гвардија" журналынын баш редактору, јазычы Анатоли Степанович Иванову, Ленин мүкафаты лауреаты, Људмила Кеоркијевна Зыкинаны, ССРИ халг артистләри, Дөвләт мүкафатлары лауреаты Татјана Алексејевна Устиновы, Ирина Александровна Колшаковы, Дөвләт мүкафатлары лауреаты Александр Павлович Огнивтсеви, Игор Олегович Горбачову, Владимир Василјевич Тхапсајеви саламлајыр, јарадычылыгда бөјүк мүвәффәгијјәтләр арзулајырыг.

Јолдашлар! Русија илә Азәрбајчан арасында достлуғун вә чохчәһәтли әлагәләрин көкләрини әсрләрин дәринлијиндә ахтармаг лазымдыр. Һәлә бөјүк Низами өз "Хәмсә"синин өлмәз поемаларында русларын мәишәт, адәт вә ән'әнәләринин дәрин рәғбәт һисси илә тәсвирини вермиш, рус бањадырларыны илһамла вәсф етмишди. "Једди көзәл" поемасында Низами рус гадынынын көзәллијини, мүдриклијини вә үрәјинин сафлығыны ахычы, аһәнкдар мисраларла мәдһ етмишдир.

Азәрбајчан гадынынын - Шамахы көзәлинин шаиранә образы рус поезијасында рус торпағынын бөјүк оғлу А.С.Пушкинин ше'рләриндә әбәдиләшдирилмишдир. Өз халгларынын јарадычылыг дүһасыны ән дәрин вә парлаг сурәтдә тәһәссүм етдирән ики көзәл сәнәткарын поетик естафети санки әсрләрдән кечәрәк көрүшмүшдүр.

Азәрбајчанын тәрәггипәрвәр хадимләри тарихин бүтүн мәрһәләләриндә үмид вә инам долу нәзәрләрини өзләринин бөјүк шимал гоншусу Русијаја тәрәф чевирмиш, Азәрбајчан-Русија сијаси, игтисади вә мәдәни әлагәләринин һәр васитә илә мөһкәмләндирилмәсинә чалышмышлар. Азәрбајчанын Русија тәркибинә дахил олмасы халгымызын тарихи мүгәддәратында дөнүш јаратды, онун ичтимаи, игтисади, сијаси вә мәдәни инкишафынын бүтүн сонракы кедишини мүәјјән етди. 150 илликини бир нечә ил бундан әввәл Азәрбајчанын бөјүк милли бајрамы кими гејд етдијимиз тарихи һадисә Азәрбајчана јаделли гәсбкарларын басгынларындан вә јерли һакимләр арасында ганлы дидишмәләрдән һәмишәлик хилас олмаг, тәсәррүфат гапалылығына вә феодал пәракәндәлијинә сон гојмаг, габагчыл рус мәдәнијјәтинә говушмаг имканы верди.

Бу күн биз керијә нәзәр саларкән ашкар көрүрүк ки, Азәрбајчан өз талејини рус халгынын вә учсуз-бучагсыз Русијада јашајан башга халгларын талејинә бағламағы јеканә дүзкүн јол сечмишди. Тарих бу јолун дүзкүнлүјүнү тәсдиг етмишдир.

Мә'лум олдуғу кими, В.И.Ленин Русија империјасыны "халглар һәбсханасы" адландырмышды. Лакин о, башга бир Русијаны -дүнјада ән ингилаби фәһлә синфинин Русијасыны габагчыл, демократик мәдәнијјәт Русијасыны, өз зәманәсинин ән мүтәрәгги ичтимаи-сијаси идејаларынын мүждәчиси олан Русијаны да көрүрдү. Азадлыг идејаларыны бәдии тәфәккүрүн өлмәз шаһ әсәрләриндә тәһәссүм етдирән мәһз бу мәдәнијјәт Азәрбајчанын ән јахшы зәкаларыны мајак кими чәзб етмишдир.

Русија мәдәнијјәти тарихиндә Гафгаз хүсуси јер тутур. Рус вә дүнја әдәбијјатынын гызыл фондуна һәмишәлик дахил олан бир сыра илһамлы әсәрләр бу дијара һәср олунмушдур. Гафгаз тәбиәтинин өзәмәти бурада јашајан мәғрур, азадлыгсевән халгларын характери илә һејрәтамиз бир аһәнкдарлыг јарадыр. В.Г.Белински јазмышды: "Пушкинин сајәсиндә Гафгаз о замандан бәри руслар үчүн јалныз кениш, зәнкин азадлыг өлкәси олмаг е'тибары илә дејил, һәмчинин түкәнмәз поезија, гајнар һәјат вә чәсарәтли хәјал өлкәси олмушдур! Русијанын бу өлкә илә чохдан бәри ишдә мөвчуд олан јахынлығыны Пушкинин илһам пәриси санки нурландырмышдыр".

Бу јахынлыг тамамилә Азәрбајчана да аиддир. Азәрбајчанын көркәмли јазычысы вә алими А.А.Бакыханов илә көзәл рус шаири, Шәргә јахындан бәләд олан А.С.Грибоједов арасында сых достлуг јаранмышды. "Ағылдан бәла"нын мүәллифи Азәрбајчанын оријинал мадди мәдәнијјәт абидәләрини бөјүк марагла өјрәнмиш, Низаминин мәзарыны зијарәт етмәк үчүн Кәнчәјә көлмишди.

Даһи рус шаири М.Ј.Лермонтов Азәрбајчанын тарихи илә јахындан марагланмыш вә Азәрбајчан дилини јүксәк гијмәтләндирмишди. О, досту Рајевскијә јазмышды: "Азәрбајчан дилини өјрәнмәјә башламышам, франсыз дили Авропада зәрури олдуғу кими, бу дил дә бурада вә үмумијјәтлә, Асијада зәруридир".

Азәрбајчанын мәдәнијјәт хадимләри дә бөјүк, гүдрәтли вә азад рус дилини өјрәнмәјин бөјүк әһәмијјәтини даим гејд етмишләр. Рус дили Азәрбајчанда маариф вә мәдәнијјәтин инкишафында мүһүм рол ојнамышдыр. Азәрбајчанын маарифпәрвәр шаири Сејид Әзим Ширвани оғлуна ше'рлә јаздығы мүрачиәтиндә буну чох јахшы ифадә етмишдир:

Еј оғул, һәр лисана ол рағиб,
Хассә ол рус елминә талиб.
Чүн она еһтијачымыз чохдур,
Билмәсәк дил, әлачымыз јохдур.

Инди биз дејә биләрик ки, С.Ә.Ширванинин вә Азәрбајчан мәдәнијјәтинин дикәр көркәмли хадимләринин варисләри бу вәсијјәти јеринә јетирмишләр. Рус дили милләтләрарасы үнсијјәтин сынанмыш васитәсинә чеврилмиш, бизим күнләримиздә азәрбајчанлыларын икинчи ана дили олмушдур.

Азәрбајчан халгынын көркәмли оғлу јазычы вә материалист философ М.Ф.Ахундов рус мәдәнијјәтинин, рус дилинин аловлу тәблиғатчысы иди. О јазмышды ки, рус дили "ән инчә фикирләри ифадә етмәк үчүн тајы-бәрабәри олмајан бир дилдир". А.С.Пушкинин өлүмү мүнасибәти илә Мирзә Фәтәли Ахундовун дәрин һәјәчан һисси илә јаздығы "Шәрг поемасы" Азәрбајчан-Русија мәдәни әлагаләри салнамәсиндә дәрин из бурахмышдыр. Мирзә Фәтәли Ахундов А.С.Пушкини "сөз ордусунун башчысы" адландырмышды. Ахундовун поемасынын русча тәрчүмәсини дәрч едән "Московски наблјудател" журналы поеманы "Пушкинин гәбри үстүнә шаирин әли илә гојулмуш көзәл бир чичәк дәстәси" адландырмышды.

Русија иттисадијјатынын тә'сири алтында Азәрбајчанын мәһсулдар гүввәләри сүр'әтлә инкишаф етмиш, Азәрбајчан фәһлә синфи мејдана көлиб тәшәккүл тапмышдыр. Бунун Азәрбајчан үчүн биринчи дәрәчәли әһәмијјәти олмушдур. Азәрбајчан пролетариатынын синфи шүурунун тәшәккүл тапмасында көркәмли рол ојнамыш рус фәһләләринә бу күн биз еһтирамла миннәтдарлығымызы билдиририк. Азәрбајчан пролетариаты ингилаби тәчрүбәни, ичтимаи вә милли азадлыг уғрунда мүбаризәдә мисилсиз икидлији вә мәтанәти өзүнүн синиф гардашлары олан руслардан өјрәнмишдир.

Азәрбајчанда ингилаби һәрәкат һәмишә мүхтәлиф милләтләрин пролетариатлары арасында бејнәлмиләл әмәкдашлығын тәчәссүмү олмушдур. Азәрбајчанын фәһлә синфинин мүбариз бејнәлмиләлчилик ән'әнәләрини әјани сурәтдә ачыб көстәрән јалныз бир факты гејд етмәк истәјирәм. Бакы пролетарлары - Ленинин тә'биринчә десәк, "күтләви сијаси тә'тилин сон нүмајәндәләри" ганлы-гадалы 1906-чы илдә синфи вурушмалары давам етдирдикләри бир вахтда Бибиһејбәт нефт мә'дәнләринин азәрбајчанлы фәһләләри билдирмишдиләр: "Биз варлыларын вә бөјләрин сөзүнә гулаг асмајачағыг, онлар бизим дүшмәнләримиздир. Јолдашларымыз олан рус фәһләләринин вә башга милләтләрин фәһләләринин сөзүнә гулаг асачағыг, онлар бизим гардашларымыздыр".

Күрә полады нечә бәркидирсә ингилаби мүбаризә дә рус вә Азәрбајчан халгларынын, бөјүк Вәтәнимизин бүтүн халгларынын гардашчасына достлуг телләрини елечә мөһкәмләтмишдир.

Од пүскүрән чәбһәләрлә әһатә олунмуш кәнч Русија Совет Республикасы тагәтдән дүшмәсинә, ачлыг мәнкәнәсиндә боғулмасына вә тәсәррүфатын дағылмасына бахмајараг, сон дәрәчә ағыр чәтинликләри арадан галдырыр вә барыт түстүсү ичәрисиндән гардашчасына көмәк әлини Совет Азәрбајчанына узадырды. "Правда" о һәјәчанлы, туфанлы күнләрдә јазырды: "Фәһлә вә кәндли Русијасы ингилаб гәһрәманларынын - бакылыларын мүбаризәсини гызғын мәһәббәтлә, ән јахшы арзуларла изләјир вә онларын гәләбәсини асанлашдырмаг үчүн әлиндән кәлəни едәчәкдир. Мәрд олун, бакылы јолдашлар! Совет Русијасы сизинләдир!"

Елә дә олду. Азәрбајчан әмәкчиләри өз рус гардашларынын јахын көмәјини һәмишә һисс етмишләр.

Синфи чарпышмаларда вәтәндаш мүһарибәси вә Бөјүк Вәтән мүһарибәси чәбһәләриндәки биркә вурушмаларда, сосиализм вә коммунизм гуруҹулуғу уғрунда үмумхалг мүбаризәсиндә мөһкәмләнән бу иттифаг гүдрәтли һәјати гүввәјә, республикамызын бүтүн мүвәффәгијјәтләриниң мәнбәјинә чеврилмишдир.

Азәрбајчан Халг Комиссарлары Советинин биринчи сәдри Нәриман Нәриманов Совет һакимијјәтинин илк чағларында инамла демишди: "Азәрбајчан республикасынын әбәди сәадәти Русија илә бағлыдыр".

Бүтүн һәјатымыз, бүтүн көзәл керчәклијимиз әсл хошбәхтлијин парлаг, чошғун сүбутудур. Азәрбајчан халғының бөјүк рус халғы илә һәјатын өзү гәдәр әбәди олан мәһкәм достлуғуну һеч кәс һеч вахт сарсыда билмәјәчәкдир.

Вахты илә Русија империјасының кери галмыш учғары олан Азәрбајчан совет халгларының гардашлыг аиләсиндә шанлы бир јол кечиб игтисадијјаты јүксәк сәвијјәдә инкишаф едән, габағчыл елм вә мәдәнијјәтә малик чичәкләнән сосиалист республикасына чеврилмишдир.

Будур, Шәргин гапысында сосиализмин галасы олан Совет Азәрбајчанының галибијјәтли јүрүшүнү әкс етдирән бир нечә рәгәм. Совет һакимијјәти илләриндә республикада сәнаје истеһсалының үмуми һәчми 75 дәфәдән чох артмышдыр. Ингилабдан әввәлки Азәрбајчанын бир илдә вердији сәнаје мәһсулуну инди мүәссисәләримиз чәми 12 күндә истеһсал едир. Кәнд тәсәрруфатында да бөјүк ирәлиләјишләр баш вермишдир. Кәнд тәсәрруфатының үмуми мәһсулу 1913-чү илдәкинә нисбәтән тәгрибән дөрд дәфә артмышдыр. Азәрбајчан совет мәдәнијјәти парлаг тәрәггијә чатмыш, өз тарихи кечмишинин ән зәнкин мә'нәви сәрвәтләринә јарадычылыгла јиҹәләнмиш, онлары гат-гат чохалтмыш, јени сосиалист мәзмуну илә зәнкинләшдирмишдир.

Азәрбајчан халғы јахшы баша дүшүр ки, чохмиллətли Совет Вәтәнимизин бүтүн халгларынын, бириНчи нөвбәдә Русија халгларының сәхавәтли, әсл гардашлыг көмәји олмасајды, бу мүвәффәгијјәтләр газанылмазды.

ССР Иттифагының јарымәсрлик јубилејини тәнтәнә илә бајрам етмәјә һазырлашаркән биз совет халгларының милли вә ичтимаи дирчәлиши үчүн ССР Иттифагының тәшкилинин нечә бөјүк әһәмијјәтә малик олдуғуну даһа ашкар көрүрүк. Биз буну унутмур вә јер үзүндә биринчи чохмиллətли сосиалист дөвләтинин тәшкилиндә бөјүк рус халғынын көркәмли рол ојнадығыны дәрин миннәтдарлыг һисси илә гејд едирик.

Јолдашлар! Русија Федерасијасы тәкчә ән бөјүк мүттәфиг республика дејил, һәм дә чохмиллətли республикадыр. Русија Федерасијасында јүздән чох милләтин вә халгын нүмајәндәләри бөјүк меһрибан аиләдә јашајараг сарсылмаз бирлијин вә меһрибан гаршылыглы јардымын көзәл нүмунәләрини нүмајиш етдирир.

Русија Федерасијасының шанлы фәһлә гвардијасы, тарла зәһмәткешләри, халг зијалылары коммунизм гуруҹулуғунун бүтүн саһәләриндә ирәлидә кедәрәк өз нүмунәләри илә Советләр өлкәсинин бүтүн зәһмәткешләрини руһландырырлар.

Русија Федерасијасы халгларының Совет Азәрбајчанына сәхавәтли көмәјинин, конкрет бәһрәләри Азәрбајчан игтисади вә мәдәни һәјатының бүтүн саһәләриндә әјани шәкилдә нәзәрә чарпыр. Буну демәк кифајәтдир ки, Русија Федерасијасының минләрлә мүәссисәси Азәрбајчанын заводлары, фабрикләри вә тикинтиләри үчүн аваданлыг көндәрир. Совет Русијасы мүтәхәссисләринин көмәји Азәрбајчанын истисназыз олараг бүтүн ән мүһүм халг тәсәррүфаты објектләринин, дәниз нефт мә'дәнләринин салынмасында вә күчлү електрик стансијаларының, нәһәнк кимја мүәссисәләринин вә Бакы метрополитенинин тикилишиндә, суварма каналларынын чәкилишиндә вә машынгајырма заводларынын инша едилмәсиндә һәлледичи рол ојнајыр.

Азәрбајчан халғының бүтүн бәдии јарадычылыг формаларының инкишафына Русија мәдәнијјәти сон дәрәчә сәмәрәли тә'сир көстәрир. Совет Азәрбајчанының көркәмли инчәсәнәт хадимләринин әксәријјәти Русија Федерасијасының, бириНчи нөвбәдә, дүнја әһәмијјәтли мәдәнијјәт мәркәзләри олан Москва вә Ленинградын бәдии али мәктәбләринин јетишдирмәсидир. Лакин бөјүк рус мәдәнијјәти мәктәбини һеч дә тәкчә Русијада тәһсил алмаг хошбәхтлијинә наил оланлар кечмәмишләр. Биз һагларында олараг дејә биләрик ки, коммунист идејалылыгынын, партијалылыгын, хәлгилијин, Вәтәнә һәдсиз сәдагәтин јүксәк принсипләрини тәсдиг едән бу бөјүк мәктәби сөзүн кениш мә'насында Азәрбајчанын бүтүн мәдәнијјәт усталары кечмишләр.

Бу күн, Азәрбајчанда Русија Федерасијасы әдәбијјаты вә инчәсәнәти күнләринин тәнтәнәли ачылышы күнүндә биз Русијаја, РСФСР-ин тәркибиндәки халгларын ән јахшы хүсусијјәтләрини өзүндә парлаг шәкилдә тәчәссүм етдирән габагчыл рус мәдәнијјәтинә сәмими миннәтдарлығымызы вә еһтирамымызы бир даһа севинч һисси илә ифадә едирик.

Азәрбајчанда Русијанын бир чох көркәмли елм вә мәдәнијјәт хадимләри өз азәрбајчанлы һәмкарлары илә әл-әлә вериб ишләмиш вә ишләјирләр. Онларын һәр бири совет нефт кеолокијасынын атасы, көркәмли рус алими, ССРИ Елмләр Академијасынын Азәрбајчан филиалына башчылыг етмиш Иван Михајлович Губкинин үрәк сөзләрини тәкрар едә биләр. Онун бу сөзләри рус адамынын дәрин бөјнәлмилəлчилијинин парлаг ифадәсидир:

"Азәрбајчан мәним икинчи вәтәнимдир. Мән ону аталарымызын мәскәни олан Русија кими гәлбимдә мүгәддәс тутурам".

Бу күн һәр бир азәрбајчанлы тәнтәнәли сурәтдә дејә биләр ки, Русија мәним үчүн икинчи вәтән олмушдур. Биз Русијаны аталарымызын мәскәни кими гәлбимиздә мүгәддәс тутуруг.

Бу, Бөјүк Вәтән мүһарибәси чәбһәләриндә инандырычы шәкилдә нүмајиш етдирилмишдир. Азәрбајчанлы әскәрләр Москва әтрафында вә мүһасирә олунмуш Ленингрдда, Курск чыхынтысында вә Волгоградда рус гардашлары илә, чохмиллətли Совет өлкәсинин бүтүн халгларынын оғуллары илә чијин-чијинә вурушурдулар.

Смоленск торпағында партизан дәстәсиндә вурушмуш садә азәрбајчанлы гадын, һәким Алијә Рүстәмбәјованын сөзләрини хатырлатмаг истәјирәм. О, ағыр јараланыб әсир дүшмүшдү. Алман забити истинтаг заманы Алијәдән азәрбајчанлы олдуғу һалда јад өлкәдә - Русијада нә етдијини сорушдугда Рүстәмбәјова бејнәлмиләлчи совет вәтәнпәрвәринә хас олан бир гүрур вә ләјагәтлә демишди: "Русија бизим һамымыза доғмадыр! О, јалныз фашистләр вә ишғалчылар үчүн јад өлкә олмуш вә олачагдыр!"

Азәрбајчан халгы инсанларын јени тарихи бирлијинин - совет халгынын ајрылмаз һиссәси олмасы илә фәхр едир. Азәрбајчан халгы Үмумиттифаг игтисадијјатыны - бүтүн совет республикаларынын игтисадијјатындан ибарәт олан гаршылыглы сурәтдә әлагәдар халг тәсәррүфаты комплексини һәр васитә илә мөһкәмләндирмәји бүтүн милли мәдәнијјәтләрин ән јүксәк бәдии наилијјәтләринин синтезиндән ибарәт олан үмуми сосиалист мәдәнијјәтимизи инкишаф етдирмәји өзүнүн бејнәлмиләл борчу һесаб едир.

Бүтүн совет халглары Азәрбајчана сәхавәтлә вә тәмәннасыз јардым көстәрдикләри кими бизим республикамыз да достларыныза һәмишә сәхавәтлә јардым көстәрмәјә назырдыр. Азәрбајчаны һаглы олараг өлкәнин "нефт академијасы" адландырырлар. Республикамызын һәмин академијада тәрбијә алмыш минләрлә оғлу өз гардашлары - Русијанын вә башга совет республикаларынын нефтчиләри илә бирликдә Волганын сahилләриндә вә Гарагумда, Түмен мешәләриндә вә дәфинәләр јарымадасы Мангышлагда, Узаг Шималын вә Сибирин рајонларында јени дуру јаначаг јатагларынын ашкара чыхарылыб истифадәјә верилмәсиндә иштирак етмишләр вә едирләр.

Совет Русијасынын әзиз елчиләри! Бу күн бүтүн Азәрбајчан сизи бағрына басыр, ән әзиз вә јахын достларла көрүш башдан-баша бүтүн Азәрбајчаны фәрәһләндирмишдир. Республикамызда елә бир шәһәр вә ја кәнд јохдур ки, онун сакинләри сизин ораја гонаг кәлмәјинизи арзуламасын, РСФСР әдәбијјаты вә инчәсәнәти онкүнлүү иштиракчыларынын достлуг маршруту Азәрбајчанын 30-дан чох шәһәр вә рајонундан кечәчәкдир. Сиз Азәрбајчан фәһлә синфинин габагчыл нүмајәндәләринин, Хәзәр фатеһләринин јанында олачаг, Нахчыван вә Дағлыг Гарабаға кедәчәк, Низаминин вәтәни гәдим Кировабадын вә кәнч сәнаје мәркәзи Сумгајытын сакинләри илә көрүшәчәксиниз. Мејвә дијары Губада вә Загаталанын јашыл дон кејмиш дағларында, енеркетикләр шәһәри Минкәчевирдә вә Азәрбајчан субтропикләри зонасында Ләнкәранда сизин јолунузу көзләјирләр. Лакин шәхси көрүшләр кечирилмәјән јерләрдә дә сизин көзәл инчәсәнәтиниз һәр евә гәдәм басачагдыр. Рус мәдәнијјәти, сизин көзәл јарадычылыгыныза бәсләнән мәһәббәт Азәрбајчанын һәр бир әмәкчисинин гәлбини јенидән исиндирәчәкдир.

Јолдашлар! Ахырда бајрам шәнлијимизин - Азәрбајчанда Русија Федерасијасы әдәбијјаты вә инчәсәнәти күнләринин бүтүн иштиракчыларына бир даһа ән бөјүк јарадычылыг мүвәффәгијјәтләри арзуламаг истәјирәм.

Гој рус вә Азәрбајчан халгларынын өбәди, сарсылмаз, гардашчасына достлуғу вар олсун вә јашасын!

«Әдәбијјат вә инчәсәнәт» гәзети,
7 октјабр 1972-чи ил.

* * *

ӘБӘДИ БИРЛИК

(Азәрбајчанда РСФСР әдәбијјаты вә инчәсәнәти күнләринин бағланышында нитг)

Бөјүк Русијанын әзиз елчиләри!
Әзиз јолдашлар!

Изин верин, Азәрбајчан халгы вә республиканын бүтүн зәһмәткешләри адындан Азәрбајчанда РСФСР әдәбијјаты вә инчәсәнәти күнләринин иштиракчыларына сизин илһамлы сәнәткарлығыныз үчүн, бөјүк вә күдрәтли Совет Русијасынын инчәсәнәти илә тәмасдан алдығымыз севинч үчүн сәмими-гәлбдән миннәтдарлығымызы билдирим.

Сизин Азәрбајчан торпағында гонаг галдығыныз он күн, бөјүк ичтимаи-сијаси әһәмијјәтә малик бир һадисә мүдрик Ленин милли сијасәтинин тәнтәнәсинә јени парлаг сүбут олду. Һәмин күнләр Азәрбајчан халгынын бөјүк рус халгы илә, Татарыстан, Башгырдыстан, Дағыстан, Јакутија, Чувашија, Осетија, Бурјатија, Карелија халглары илә, Русијанын бүтүн халглары илә мүгәддәс достлуғунун салнамәсинә ән парлаг сәһифә кими дахил олачагдыр. Бу, унудулмаз күнләримиздә вә дүшүнчәләримиздә һәмишәлик јашајачаг, Азәрбајчанын оғул вә гызларынын көләчәк нәсилләринин гәлбиндә әбәди из бурахачагдыр.

Мән бизим бајрамымыза кәлмиш ССРИ мәдәнијјәт назири Ј.А.Фуртсеваны вә Сов.ИКП Мәркәзи Комитәси мәдәнијјәт шө'бәсинин мүдири В.Ф.Шаурону бөјүк шадлыгла саламлајыр вә Азәрбајчанда Русија Федерасијасы әдәбијјаты вә инчәсәнәти күнләриндә иштирак етдикләринә көрә онлара дәрин миннәтдарлығымызы билдирирәм.

Јолдашлар! Республикамызда Совет Русијасынын мәдәнијјәти күнләри ССРИ-нин - азад вә бәрабәр халгларын бәшәријјәт тарихиндә мисли көрүнмәмиш иттифагынын тәшкил едилмәсинин 50

иллијини монолит аилә һалында гаршылајан совет адамларынын сарсылмаз гардашлығынын нимни олду. Бајрамымызын үмумхалг јубилеј шәнликләри әрәфәсиндә кечмәси она хүсусилә дәрин мә'на вә мәзмун вермишдир. Азәрбајчанда Русија Федерасијасы әдәбијјаты вә инчәсәнәти күнләри гардаш халгларын мә'нәви-сијаси бирлијинин унудулмаз нүмајишинә чеврилди. Бу күнләр јени гүввә илә көстәрди ки, совет һәјатынын али принсипи үлви мәгсәдә доғру бир чәркәдә кедән халгларын сарсылмаз достлуғундан ибарәтдир.

Јолдашлар! Азәрбајчанда РСФСР әдәбијјаты вә инчәсәнәти күнләри бөјүк рус халгынын, бәрабәр халглар арасында биринчи халгын мәдәнијјәтинин, онун шанлы өвладларынын дүһасы илә нурланмыш бу мәдәнијјәтин әзәмәтли наилијјәтләрини нүмајиш етдирди.

Әдәбијјат вә инчәсәнәт күнләри рус вә Азәрбајчан халгларыны бир-биринә даһа да јахынлашдырды, онларын әлагәләрини даһа да дәринләшдирди. Һәмин күнләр көстәрди ки, бөјүк рус халгына мәһәббәт вә миннәтдарлыг дујғулары һәр бир азәрбајчанлынын гәлбиндә әбәди мәскән салмышдыр. Бу дујғулар елә күчлү гардашлыг телләринә чеврилмишдир ки, К.Марксын образлы ифадәси илә десәк, "өз үрәјини парчаламадан бу телләри үрәјиндән гопарыб ата билмәзсән".

Бу бајрам күнләриндә биз Совет Русијасынын бүтүн халгларынын парлаг вә орижинал, формача милли, мәзмунча сосиалист мәдәнијјәтләринин әзәмәтли јүксәлишини даһа ајдын шәкилдә көрдүк.

Там инамла демәк олар ки, Русија халгларынын әдәбијјат вә инчәсәнәтинин үрәкдән севилдији вә јахшы танындығы, Азәрбајчанда һәлә һеч заман бу әдәбијјат вә инчәсәнәт белә кениш вә һәртәрәфли тәмсил олунмамышды. Һадисәләрлә сон дәрәчә зәнкин олан ох күндә Русијанын сөзү вә маһнысы республикамызын һәр јериндә сәсләнирди. Сиз дәниз нефтчиләринин вә памбыгчыларын, металлургларын вә алимләрин, кимјачыларын вә тәрәвәзчиләрин, тохучуларын вә тәләбәләрин ән әзиз вә истәкли гонаглары идиниз. Русијанын, онун халгларынын кениш гәлбини чошдуран мелодијалар пәрдәләрдә Хәзәр саһилләринә вә завод сехләринә, Муған дүзләринә вә башы гарлы Гафгазын әтәкләринә јајылырды.

Совет Русијасынын парлаг, әлван инчәсәнәти илә, сизин учсуз-бучагсыз дијарыныз кими көзәл вә әзәмәтли олан инчәсәнәт илә мә'нәви үнсијјәт һәјатымызы зәнкинләшдирди вә она зинәт верди. Биз онун сәмимилијинә вә дәринлијинә, халгларын чохәсрлик мүдриклијини вә төчрүбәсини өзүндә төчәссүм етдирмиш түкәнмәз күчүнә вә көзәллијинә һејран олдуг.

Сизин бөјүк исте'дадныызын парлаг шәфәгиндән нур алан Азәрбајчан зәһмәткешләри шәһрәти Вәтәнимизин һүдудларындан узаглара јајылмыш коллективләри, чохмилләтли совет мәдәнијјәтинин фәхри олан көркәмли мусигичиләри, бәдии сөз, төсвири сәнәт усталарыны, театр, кино, естрада артистләрини алгышлајырдылар. Русијанын көркәмли алимләри вә истеһсалат јениликчиләри илә көрүшләр силинмәз из гојду. Онларын төчрүбәси вә биликләри ичтимаи истеһсалын сәмәрәсини даһа да артырмагда бизә көмәк едәчәкдир.

Әзиз достлар!Биз баша дүшүрүк ки, бу күнләр сизин үчүн асан дејилди. Республикамыза сәфәринизин һәдсиз дәрәчәдә көркин програмы сиздән бүтүн јарадычылыг вә физики гүввәләринизин сәрф олунмасыны төләб едирди. Лакин сиз бүтүн сынаглардан шәрәфлә чыхдыныз. Русија Федерасијасы әдәбијјат вә инчәсәнәт хадимләринин бу бајрам күнләриндә бөјүк вә сәмәрәли иши һамынын рәғбәтини вә республиканын фәһлә синфинин, колхозчу кәндлиләринин, әмәкчи зијалыларынын гызғын миннәтдарлығыны газанмыш, Азәрбајчан Коммунист Партијасынын Мәркәзи Комитәси, республика Али Советинин Рәјасәт һеј'әти вә Азәрбајчан ССР Назирләр Совети төрәфиндән мүсбәт гијмәтләндирилмишдир. Азәрбајчанда Русија Федерасијасы әдәбијјаты вә инчәсәнәти күнләриндә иштирак етмиш бәдии коллективләр вә ифачыларын бөјүк бир дәстәси республиканын зәһмәткешләри гаршысында мүвәффәгијјәтлә чыхыш етдикләринә көрә республикамызын Али Советинин Фәхри Фәрманлары илә төлтиф олунмушлар, совет инчәсәнәтинин үч нәфәр устасына исә Азәрбајчан ССР Халг Артисти фәхри ады верилмишдир.

Ичазә верин, төлтиф олунанлары Азәрбајчан Али Советинин Рәјасәт һеј'әти вә һөкумәти адындан, гәдирбилән бүтүн Азәрбајчан халгы адындан сәмими төбрик едир, онлара, бајрамымызын бүтүн иштиракчыларына јени бөјүк јарадычылыг һүнәрләри вә наилијјәтләри, чансағлығы вә шәхси һәјатда хошбәхтлик арзулајырам.

Азәрбајчан усталарынын мәһәббәтлә тохундуглары халчаны һәдијјә верирәм.

Әзиз достлар! Азәрбајчанда РСФСР әдәбијјаты вә инчәсәнәти күнләринә јекун вураркән биз хүсуси бир разылыг һисси илә дејирик: бу күнләр бир даһа ајдын көстәрди ки, гардаш мәдәнијјәтләрин гаршылыглы тә'сири вә гаршылыглы сурәтдә зәнкинләшмәси, һәјатымызын гануну чеврилән бу просесләр совет чәмијјәтинин мә'нәви һәјатында чох бөјүк рол ојнајыр. Биз әминик ки, республиканын бүтүн зәһмәткешләрини иштирак етдикләри бајрам, Русија вә Азәрбајчан мәдәнијјәти усталары јарадычылыг үнсијјәти зәнкин бәһрәләр верәчәкдир. Бу бајрам күтләләрин сијаси фәаллығынын вә әмәк чошғунлуғунун даһа да јүксәлмәсинә көмәк едәчәк, әдәбијјат вә инчәсәнәт хадимләрини халглар достлуғу вә гардашлығы идеаларыны тәсдиг едән јени мүһүм әсәрләр јаратмаға руһландырачагдыр.

Азәрбајчан халгынын рус халгы илә, Русија Федерасијасынын бүтүн халглары илә әбәди вә сарсылмаз достлуғу вә гардашлығы вар олсун!

«Коммунист» гәзети,
11 октјабр 1972-чи ил.

* * *

ИДЕЈАЛЫЛЫГ, ИСТЕ'ДАД ВӘ ҺӘЈАТ ҺӘГИГӘТИНӘ СӘДАГӘТ

(Азәрбајчанда Совет әдәбијјаты күнләриндә нитг)

Әзиз јолдашлар!

Достлар!

Бу әламәтдар күндә биз әзиз гонагларымызы, јығынчаг иштиракчыларынын һамысыны, Азәрбајчанын бүтүн зәһмәткешләрини бөјүк вә фәрәһли бајрам мүнасибәтилә үрәкдән тәбрик едирик.

Биз һәдсиз дәрәчәдә шадыг ки, бүтүн мүттәфиг республикаларын нүмајәндәләри, совет әдәбијјатынын көркәмли хадимләри, өз илһамлы јарадычылығы илә халгымызын мисилсиз мә'нәви мәдәнијјәт хәзинәсини јарадан сәнәткарлар бајрамымыза кәлмишләр.

...Әдәбијјатын әзәмәтли идеја күчүнү вә бәдии гүввәсини өзүндә тәчәссүм етдирән парлаг исте'дадларын белә бир дәстәси тарихдә һеч бир заман Азәрбајчан торпағына топлашмамышды.

Әзиз достлар вә гардашлар, ичазә верин, Азәрбајчан халгы вә бүтүн республика зәһмәткешләри адындан сизи, өз јорулмаз әмәји вә гүдрәтли исте'дады илә совет әдәбијјатынын көзәл, мөһтәшәм бинасыны учалдан совет әдәбијјаты ветеранларыны, јарадычы кәнчләри, өз зәкасы вә гәлби илә көзәл дөврүмүзә лајиг әсәрләр јарадан бүтүн јазычыларымызы үрәкдән саламлајым.

Ичазә верин, Москванын, Ленинградын, Русија Федерасијасы өлкәләриниң, вилајәтләриниң вә мухтар республикаларынын јазычыларыны, Украјна вә Белорусија, Өзбәкистан вә Газахыстан, Күрчүстан вә Ермәнистан, Литва вә Молдавија, Латвија вә Гырғызыстан, Тачикистан, Түркмәнистан вә Естонија әдәбијјатчыларыны сәмими-гәлбдән саламлајым.

Биз арамызда әјләшмиш Сосиалист Әмәји Гәһрәманы Кеорки Мокејевич Марковун башчылыг етдији ССРИ Јазычылар Иттифагына, онун идарә һеј'әтинә, катиблијинә атәшин салам јетиририк.

Биз белә һесаб едирик ки, Азәрбајчанда кечирилән совет әдәбијјаты күнләри өлкәмизин Јазычылар Иттифагынын Азәрбајчан халгына бөјүк диггәтинин әламәтидир, Азәрбајчан әдәбијјатынын бөјүк наилијјәтләринә верилән гијмәтдир.

Шәнликләримиздә иштирак етмәк үчүн гардаш сосиалист өлкәләриндән - Болгарыстан, Мачарыстан, Алманија Демократик Республикасы, Монголустан, Полша, Румынија вә Чехословакијадан кәлән јазычылары, Франсадан, Португалијадан вә Јапонијадан кәлмиш гонаглары үрәкдән саламлајырыг.

Республика нефтчиләринин вә памбыгчыларынын, машынгајырanларынын вә тахылчыларынын, кимјачыларынын вә үзүмчүләринин, иншаатчыларынын, тәрәвәзчиләринин вә һејвандарларынын бәдии сөз усталары илә һәрарәтли көрүшләри, сәмими сөһбәтләри, чанлы үнсијјәти Азәрбајчанын ичтимаи-сијаси вә мәдәни һәјатында бөјүк һадисә олачаг. Азәрбајчан әмәкчиләрини јени һүнәрләрә руһландырачагдыр.

Изин верин, Азәрбајчанда совет әдәбијјаты күнләриндә иштирак етдикләри үчүн ССРИ Јазычылар Иттифагына, гардаш республикаларын јазычы тәшкилатларына, бүтүн гонагларымыза үрәкдән миннәтдарлыг едим. Әзиз достлар, үмидварыг ки, Азәрбајчан халгымызын чохчәһәтли вә гајнар һәјаты, фәдакар әмәји, көзәл мүвәффәгијјәтләри вә зәнкин мәдәнијјәти илә, республиканын фүсункар тәбиәти илә јахын танышлыгыныз сизин бәдии фикриниз вә исте'дадыныз үчүн јени чанлы илһам мәнбәји олачагдыр.

Азәрбајчанда совет халгынын чохмилләтли әдәбијјаты бајрамы совет адамларынын мә'нәви һәјатынын даим чичәкләнмәсинә, сосиалист мәдәнијјәтинин даһа да зәнкинләшмәсинә, Вәтәнимизин халглары арасында бөјүк гардашлыг вә достлуғун мөһкәмләнмәсинә партијанын аталыг гајғысынын јени парлаг тәзаһүрүдүр.

Јолдашлар! Јени дүнја гурулмасында, инсанларын тәрбијә едилмәсиндә, аловлу вәтәнпәрвәрләр вә дөнмәз әгидәли бејнәлмиләлчиләр јетишдирилмәсиндә чохмилләтли совет әдәбијјатынын бөјүк хидмәтләри вардыр. Бу әдәбијјат инсанларын јени тарихи бирлији олан совет халгынын ганына, чанына һопмушдур, инкишаф етмиш сосиализм чәмијјәти һәјатынын ајрылмаз һиссәсинә чеврилмишдир. Октјабр ингилабы сајәсиндә мејдана кәлән совет әдәбијјаты јазычы гәләмини әскәр сүнкүсүнә бәрабәр тут-

муш, јазычы өз гәләми илә дөјүшчүләр, гуручулар сырасына гошулмушдур. Ингилабын, вәтәндаш мүһарибәсинин аловлары ичәрисиндә бешилликләрин әмәк харигәләриндә, фашизмлә өлүм-дирим чарпышмасында совет әдәбијјатынын гәһрәманлары - әмәкчи, дөјүшчү, мүтәфәккир инсанлар јаранмыш, мәтинләшмиш вә дүнја үзәриндә јүксәлмишләр.

Гүдрәтли һәјат һәгигәти јазычы исте'дадынын күзкүсүндә әкс едәрәк јени тарихи дөврүн вүс'әтли тәсвиринин ән парлаг нүмунәсини вермишдир. Вәтәндаш мүһарибәсинин аловлары ичәрисиндә, сосиализм гуручулуғунун гәһрәманлыгларла долу илләриндән кәнч совет әдәбијатына Балтик комиссары, ады дилләрдә дастан олан Чапајев, фәдакар Павел Корчакин, Питер фәһләси Давыдов, көзәл вә мәрд Севил кими гәһрәманлар кәлмишдир. Ингилабын вә синфи дөјүшләрин аловлары ичәрисиндә бәркијиб мәтинләшмиш бу мөһкәм ирадәли адамлар бу күн дә бизимләдир. Чохмилләтли классик әдәбијјатымыза өз әмәлләри илә мүасир дөврүн јүксәк амалларыны јашадан гәһрәманлар кәлирләр...

Тәхминән гырх ил әввәл совет јазычылары өзләринин биринчи гурултајында билдирмишләр ки, совет јазычылары коллективи ингилаб вә һуманизм идеалларыны горујан, буржуа идеолокијасынын вә инчәсәнәтинин мүртәче маһијјәтини ифша едән һәмфикирләр коллективидир. Синфилик принсипләринә, дүнјанын марксист-ленинчәсинә анлашылмасы принсипләринә садиг галан әдибләримиз бүтүн бу илләр әрзиндә барышмаз идеоложи мүбаризә чәбһәсинин ән атәш хәттиндә дururлар.

Кәһнә дүнјанын чәһаләт вә инсана нифрәт идеолокијасынын, инсанлары позғунлашдыран мәдәнијјәтинин мүасир буржуа инчәсәнәтиндә тәблиғ едилән зоракылыг руһунун әксинә олараг чохмилләтли совет әдәбијјаты коммунист әхлагыны, јүксәк вәтәндашлыг принсипләрини, әсл азадлыг вә демократија принсипләрини, тарихин јарадычысы олан инсана дәрин мәһәббәти тәблиғ едир.

Сосиализм реализминин јарадычылыг методуна әсасланан совет әдәбијјаты бүтүн дүнјада бөјүк шөһрәт газанмышдыр. Совет јазычысы һансы дилдә јазыб-јаратса да, онун ән бөјүк вә ән гәдирбилән бир охуҹу күтләси вардыр, о өз әсәрләри үчүн ичтимаи мәс'улијјәтини даим һисс едир. Буна көрә дә совет бәдии јарадычылыг әсәрләри ингилаби мүбаризә руһу, чанлы вә аловлу бејнәлмиләлчилик идејалары илә, әсл һуманизм, партијалылыг вә хәлгиликлә ашыланмышдыр. Бу әсәрләрдә идејалылыг, исте'дад вә һәјат һәгигәтинә сәдагәт күчлүдүр.

Чохмилләтли совет әдәбијјатынын гүввәтли мәнбәләри вардыр вә бу мәнбәләрин ән гүввәтлиси бөјүк рус әдәбијјатыдыр. Рус әдәбијјатынын көркәмли корифејләри үмумбәшәри мүдриклик, инсанпәрвәрлик вә демократијанын гызыл фондуна мисилсиз инчиләр вермишләр. Дүнја мәдәнијјәти онларын сәмәрәли тә'сирини һисс етмиш вә һәмишә һисс едәчәкдир. А.Пушкин вә Л.Толстој, И.Туркенев вә М.Лермонтов, Н.Некрасов вә А.Кертсен, В.Белинский вә Н.Чернышевски, Н.Гогол вә А.Чехов кими бөјүк јазычыларын дүһасынын өлмәз бәһрәләри өлкәмизин бүтүн халглары үчүн өзиз вә доғмадыр.

Чохмилләтли совет әдәбијјатынын чанлы көкләри өлкәмизин бүтүн халгларынын бөјүк зәка вә үдрәтли исте'дад саһибләринин унудулмаз бәдии ирсиндәдир. Тарас Шевченконун вә Шота Руставелинин, Низаминин вә Јанка Купаланын вә Әлишир Нәваинин, Рудәкинин вә Абајын, Мәһдимгулунун вә Јаниc Рајнисин, Дмитри Кантемирин вә Токтогул Сатылгановун, Кристионас Донклаjтисин вә Едуард Вилденин, Коста Хетагуровун, Сүлејман Сталинскинин, Дмитри Гулианын вә гардаш әдәбијјатларын башга сәнәткарларынын тәравәтини итирмәјән әсәрләри бу күн дә дүнјанын вә һәгигәтин дәрк олунмасына, баһид совет мәдәнијјәтини тәшкил едән милли мәдәнијјәтләрин зәнкинләшмәсинә вә бир-биринә гаршылыглы тә'сир көстәрмәсинә хидмәт едир.

Әкәр бизим күнләрин көзәл совет керчәклијинин бүтүн парлаг хүсусијјәтләрини долғун бир сөзлә ифадә етмәк истәјән, бәшәријјәтин јаратдығы ән јахшы нә варса, һамысыны өзүндә чәмләшдирән, халғын тарихи јарадычылыг зирвәләринә доғру кедән јолуну нурландыран Китаб сөзү илә ифадә едә биләрик.

Әзиз достлар, сиз бу идрак китабына көзәл, унудулмаз сәһифәләр јазмышсыныз. Сизин аловлу, вәтәнпәрвәрчесинә сөзләриниз јени чәмијјәт гуран совет адамларыны руһландырыр. Бәдии јарадычылыг усталарынын ән јахшы, өз милли рәнкарәнклији чәһәтдән тәкрар едилмәз әсәрләри ајдын синфи мөвгеләрдән јазылмышдыр вә дәрин сосиалист мәзмуну дашыјыр. Мәһз буна көрә һәмин әсәрләр әсл хәлги әсәрләрдир, бүтүн совет адамларынын гәлбинә јол тапмыш, бүтүн совет адамлары тәрәфиндән ми-

силсиз мә'нәви сәрвәтләр кими гаршыланмыш, чохмилләтли Вәтәнимизин халгларынын үмуми хәзинәси олмушдур.

...Бу күн биз совет адамына хас олан күчлү үммумилли ифтихар һиссилә дејирәм јени, үгввәтли, әсл азад әдаләдијјат Совет өлкәсиндә јарадылмышдыр вә бизим бөјүк, чохмилләтли вәһид совет халгымыза сәдагәтлә хидмәт едир!

Јолдашлар! Азәрбајчанын гәдим тарихи вардыр. Бизим дијарымызы Шәргин гапысы вә ја Одлар өлкәси адландырырдылар. Шәргдән вә Гәрбдән бу "гапыја", бу "одларын" јанына сәјјаһлар вә тачирләр, алимләр вә шаирләр көлирдиләр. Лакин халгын алын тәри илә јарадылмыш не'мәтләри атәш вә гылынч күчүнә мәһв едән истилачылар да көлирдиләр.

Азәрбајчанын виран гојулмуш шәһәр вә кәндләри бәрпа олунур, јенидән басгынлара мә'руз галырды. Азәрбајчан халгы өз јурдуну, өз торпагыны баһадыр шүчаәти илә, бөјүк гурбанлар бahасына горујуб мудафиә едирди. Шаирләр гәһрәманларын рәшадәтләрини тәрәннүм едир, халгын әзаб-әзијјәтләриндән үрәк ағрысы илә јазырдылар.

Азәрбајчанын көркәмли мүттәфәккирләри лап гәдимдән гүдрәтли Шимал гоншусуна истинадкаһ вә пәнаһ кими бахырдылар. Һәлә XVIII әсрдә Вагиф һејрәтамиз бир һәссаслыгла Русијаја јахынлашмаг вә онунла дост олмаг зәрурәтиндән јазмыш, өз халгынын көләчәјинин рус халгы илә бағлы олдуғуну сөјләмишди. Бу, ишгалчыларын басгынларындан, тәсәррүфат гапалылыгындан вә феодал пәракәндәлијиндән һәмишәлик хилас олмаг үчүн јеканә имкан иди.

"Мазут сәлтәнәтинин пајтахты" Бакы шәһәринин чохмилләтли фәһлә синфи Русија пролетариатынын синфи мүбаризәси аловлары ичәрисиндә мәрдлик, ингилаби гәтијјәт вә мәтинлик мәктәби кечди. Ингилаб сәнкәрләриндә чар мүтләгијјәтинә, капиталистләрә вә мүлкәдарлара гаршы гызгын вурушмаларда Азәрбајчанда шанлы ингилаби ән'әнәләр јараныб зәнкинләшир, милләтләрин гардашлыгы мөһкәмләнирди.

Бу күн гејри-ихтијари олараг хатырлајырсан ки, әсрин башланғычында, тарихин мәһвә мәһкум етдији көһнә зүлм вә зоракылыг дүнјасы ингилаби фыртына гаршысында ләрзәјә көлдији заман сатирик "Молла Нәсрәддин" журналында Азәрбајчанын гејри-ади хәритәси чап олунмушду. "Мүгәддәс јерләр - мәсчидләр гара һашијәјә алынмыш, адда-будда мәктәбләр гаранлыг, өлкүн дәниздә тәнһа адачыглар кими ишарә едилмишди. Демократ јазычы Чәлил Мәммәдгулузадәнин өз сатирик тәхәјјүлү илә јаратдығы бу ачыначаглы образ чүрүмүш ичтимаи гурулуша чидди иттиһам иди.

Инди сиз, Азәрбајчанын гонаглары тәјјарәдән вә ја гатарын пәнчәрәсиндән бахдыгда көзүнүз өнүндә јени бир мәнзәрә ачылды.

Һазырда Азәрбајчан чохсаһәли сәнаје нәһәнкидир, нефт вә кимја, машынгајырма вә енерketика, металлуркија вә радиотехника республикасыдыр. О, Хәзәр далгалары үзәриндә гәрар тутан метал буруглар мешәсидир, бору-прокат дөзкаһларыдыр, тохүчулуг комбинатларыдыр, мөһтәшәм тикинти мејданыдыр. О, мүасир аграр комплексидир, үчсуз-бучагсыз памбыг тарлалары вә тахыл зәмиләридир, чичәкләнән үзүмлүкләрдир, торпағы бағ-бағата чевирән каналлардыр. О, көзәл мәктәбләр вә мәдәнијјәт сарајларыдыр, али мәктәб аудиторијалары вә тәдгигат институтларыдыр.

Јолдашлар! Тарихин бир-биринә говушдурдуғу әсрләр бир чох халгларын оғул вә гызларыны гызғын мөһәббәтлә тәрәннүм едән Низами дүһасынын өлмәз әсәрләрини, Фүзулинин инсанпәрәрлик вә хејирхаһлыг долу мисраларыны, Нәсиминин фәлсәфи фикирлә зәнкин лирикасыны, Хаганинин мәһәббәт вә истираб тәрәннүм едән поемаларыны, Видади вә Вагифин халг јарадычылығы чешмәсиндән гидаланан өлмәз ше'рләрини бизә кәтириб чатдырмышдыр. Тарих төләбкар имтаһанчыдыр. Һөкмдарлар, сарај э'јанлары, зүлмкарлар унудулуб кетмишләр. Азәрбајчанын бөјүк мүтәфәккир вә һуманист шаирләрinин тәраватдән дүшмәјән мисралары исә бу күн дә өз һикмәти вә инсанпәрәрлик руһу илә дүнјаны һејран гојур. Онлар халгын азадлығы вә сәадәти наггында өз дәрин фикирләрини вә сөнмәз арзуларыны әсрләрдән, наданлыг, дини фанатизм, милли әсарәт вә ичтимаи әдаләтсизлик зүлмәтиндән кечирәрәк нәсилләрә бәхш етмишләр.

Рус әдәбијјаты Азәрбајчан мәдәнијјәтинә күчлү тә'сир көстәрмишдир. Азәрбајчанын ән дәрин зәка саһибләри рус әдәбијјатынын идејаларыны јарадычылыгла гаврамыш вә өз бәдии јарадычылыг сүзкәчләриндән кечирмишләр. Әввәлләр јалныз поезија жанрында јаранан Азәрбајчан әдәбијјаты бүтүн истигамәтләрдә инкишаф етмәјә башламышдыр. XIX әср Азәрбајчан әдәбијјатында драматуркија вә нәср, әдәби тәнгид вә еһтираслы публисистика кениш јајылмышдыр.

Мирзə Фətəli Ахундов, Аббасгулу Бакыханов, Чəлил Мəммədгулузадə, Сеjид Əзим Ширвани, башга мүтəфəккирлəр вə jарадычылар бүтүн халгларын үмидлəрини, арзу вə истəкləрини ejни дəрəчəдə баша душмүш вə тəрəннүм етмишлəр. Көркəмли маарифчи Ахундов ишыглы Пушкин дүнjасынын иткисини үрəк ағрысы илə дуjмуш, буна "Шəрг поемасы"нын кəдəрли вə үдрəтли мисралары илə чаваб вермишдир. Көркəмли материалист философ Ахундов феодал гаjдаларынын вə əхлагынын, Шəрг истибдадынын, мүртəчe ислам еhкамларынын əлejhинə чəсарəтлə чыхырды.

Рус халгына, Загафгазиja халгларына вə Вəтəнимизин бүтүн халгларына дəрин еhтирам Азəрбаjчан əдəбиjатынын тəбиəтиндəдир. Сабирин 1905-чи илдə иртича вə буржуа миллəтчилиjи түғjан етдиjи ағыр вахтларда үрəjинин ганы илə jаздығы мəшhур "Бejнəлмиləл" шe'ри буна сүбут дejилми? Сабирин мисраларыны охуjан адамын нəсəриндə өлмəз пролетар hимнинин jаратдығы образлар чанланырды.

Азəрбаjчанда достлуг, бejнəлмиləл гардашлыг мəвзусу бүтүн үдрəти вə күчү илə сəсланди. Бу гызғын мүбаризə хəттиндə Азəрбаjчан совет əдəбиjаты тəшəккүл тапмагда иди. Бу тарихи андан сонра совет əдəбиjаты jүксəлмəjə башлады, jени həjат гуручулуғунун həр бир мəрhəлəсиндə jени үввə кəсб етди.

Вəтəндаш мүhарибəсинин вə харичи силаhлы мүдахиləнин топ курултулары кəсилəн кими фəhлə вə кəндлиләр əлləриндəн силаhы jерə гоjмадан китаба сарылдылар. Кələчəк мүhəндисləр вə jазычылар, алимləр вə рəссамлар həччələjə-həччələjə савад өjрəнирдиләр.

...Иjирминчи илləрин ахырларында бəjүк пролетар jазычысы Максим Горки Азəрбаjчана jенидəн кəлдикдə, hафизəсиндə "мəнфур" чəhəннəмин дahijанə чəкилмиш бир лəвhəси" кими галан ингилабдан əввəлки Бакыдан hеч бир əсəр-аламəт көрмəмишди. О, jени сосиалист həjатына, мəдəниjjətinə, бəдии фикрин наилиjjətləринə hejранлыгла диггəт jетирəрəк бəjүк бир севинчлə Азəрбаjчанын кəнч ədiбləринə демишди: "Инсан она көрə дүнjаjа кəлмишдир ки, həмишə ирəли кетсин вə həмишə учалсын. Сизин ушагларыныз вə нəвəлəриниз həмишə ирəли кедəчəк вə учалачаглар... Лакин бəшəриjjətин бүтүн тарихи əрзиндə елə бир дəвр олмамышдыр ки, мəктəб вə университет көрмəjən адамлар, котан

вə дəзкаh архасында ишлəjən адамлар сəккиз-он ил өрзиндə бу чүр hejрəтамиз бир өдəбиjjат jаратсынлар".

Бу өдəбиjjат партиjанын бəjүк дəjишдиричи фəалиjjəти илə, фəhлə синфинин, Вəтənимизин бүтүн халгларынын шанлы ингилаби вə бejнəлмиləл ən'ənələри илə jарадылды.

Рус совет өдəбиjjатынын, онун "ингилаб тəрəфиндən сəфəрбəрлиjə алынан вə мүбаризəjə чағырылан" jазычыларынын нəчиб тə'сири алтында Азəрбаjчан халгынын бəдии jарадычылыгы пүхтəлəширди. Азəрбаjчан халгынын өдəбиjjаты, чохмиллəтли совет мəдəниjjətinin күр чаjлардан бири олан бу өдəбиjjат коммунизм кəлəчəjи уғрунда үмумхалг мүбаризəси илə гырылмаз телləрлə бағлы олан керчək həjаты кет-кедə daha дəриндən əкс етдирир, республика зəhмəткешлəринин дүнjабахышында, мə'нəвиjjатында вə həjатында баш верəн ингилаби дəjишикликлəр кестəрирди.

Сəмəд Вурғун совет халгларынын сарсылмаз достлуғуну ган гоhумлуғундан да мəhкəм бир гардашлыг адландырмышды. Мəммəд Сəид Ордубадинин "Кизли Бакы" романында вə башга тарихи ингилаби романларында бəjүк мəгсəд бирлиjи, ингилаби фəалиjjət бирлиjи зəмининдə сых бирлəшən чохмиллəтли Азəрбаjчан фəhлə синфинин сарсылмаз достлуғунун мəнбələри кəстəрилмишдир. Чəфəр Чаббарлынын "1905-чи илдə" пjесиндə бejнəлмиləлчилик мəвзусу бəjүк бəдии гүввəтлə сəсланир. Сүлejман Рустəм "Гафурун үрəjи" поемасында өз həjаты бahасына рус командирини өлүмдən хилас едən азəрбаjчанлынын рəшадəтини тəрəннүм етмишдир. Рəсул Рзанын "Ленин" поемасы, Мəммəд Рahимин "Ленинград көjлəриндə" поемасы, Микаjыл Мүшфигин, hүсejн Чавидин, Мehди hүсejнин, Мирзə Ибрahимовун, Сүлejман Рəhимовун, Əли Вəлиjевин, Əбүлhəсəнин, Имран Гасымовун, Нəби Хəзринин, Бəхтиjар Вahабзадəнин вə бир чох башга сөз усталарынын романлары, повестləри, поемалары вə пjесləри илк бешилликлəрин тикинтиləриндə гардашлыг вə əмəкдашлыгы фашизмин гара гүввəлəринə гаршы чарпышмада өлкəмизин халгларынын мүбариз əмəкдашлыгыны, Вəтənимизин тəрəггиси наминə халгларымызын нəчиб əмəjини вə гаршылыглы jолдашлыг көмəjини исте'дадла əкс етдирирлəр.

Бу күн сизинлə бирликдə биз вahид мehрибан аиләдə тарихи мүбаризə, əмəк вə гуручулуг jолу кечмиш бүтүн халгларын өдəбиjjатларынын диггəтəлаjиг мүвəффəгиjjətləри барəдə ифтихар hисси илə данышырыг. 76 дилдə jазан сөз усталарыны бирлəшди-

рән совет әдәбиҗаты дүнҗада ән рәнкарәнк, чохчәһәтли, ән чохдилли әдәбиҗатдыр. Һәр бир халгын әдәбиҗаты парлаг җүксәк идеҗалы әсәрләрлә зәнкиндир. Бирликдә исә бу әсәрләр бөҗүк, вачид вә чохмилли совет әдәбиҗатыны тәшкил едир.

Даим чанлы мөвзу олан аловлу вәтәнпәрвәрлик вә сосиалист бејнәлмиләлчилиҗи мөвзусу өлкәмизин бүтүн милләтләриниң вә халгларынын газычыларынын җарадычылыгында башлыча мөвзулардан биридир. Онларын әсәрләриниң дәрин партиҗалылыгы инсанлара сәмими мәһәббәтлә, вачид аилә һисси кими мүгәддәс бир һиссләә бирләшәрәк җени инсанын бүтүн совет халгына хас олан көзәл кеҗфиҗәтләрини, нәчиблиҗини вә мә'нәви сафлыгыны, рәшадәт вә фәдакарлыга һазыр олмасыны, тәмәннасызлыгыны вә өз борчуну намусла җеринә җетирмәк һиссини кениш сурәтдә вә вүс'әтлә ачыб көстәрир. Бу, совет халгларынын достлуг вә бирлиҗинин мәһкәмләнмәсинә бүтүн гардаш әдәбиҗатларын мисилсиз көмәҗидир.

Гәһрәманлыг дөврүмүзүн чохмилләтли совет әдәбиҗаты өлкәнин гардаш әдәбиҗатларыны партиҗалылыг вә хәлгилик мәчрасында бирләшдирәрәк онларын бәдии җарадычылыгынын чошгун тәрәггисинин башлыча амилинә чеврилмишдир. Ән җахшы әсәрләрдә тәчәссүм етдирилән дүнҗа вә инсан консепсиҗасы һәгигәтән кениш бир консепсиҗадыр: бу әсәрләрдә һәр бир халгын ингилаби вә әмәк һүнәрләри Советләр өлкәсинин бүтүн халгларынын тарихи мүгәддәраты илә үзви әлагәдә тәсвир едилмиш, зәһмәткеш инсанын үмуми иш үчүн мәс'улиҗәти, онун хошбәхт көләчәҗин фәал гуручусу, һәртәрәфли инкишаф етмиш, мә'нәвиҗҗатча зәнкин шәхсиҗҗәт олмаг арзусу көстәрилмишдир.

Әдәбиҗҗатымыз әкс системләрин - сосиализмлә капитализмин идеоложи мүбаризәсиндә һәмишә ән мөвгеләрдә дурур. Әдәбиҗатымызын сәси, үгдрәти, нәһәнк күчү Сүлһ, Әмәк, Азадлыг, бүтүн халгларын Бәрабәрлиҗи, Гардашлыгы вә Сәадәти кими җүксәк идеаллары җер үзүндә бәргәрар едән һәмләвәр синфә мәхсусдур. Әдәбиҗатымыз планетимиздә һуманизм вә сүлһ уғрунда, дүнҗа әдәбиҗатынын мүтәрәгги гүввәләриниң сых бирлиҗи уғрунда мүбаризәнин ән чәркәсиндәдир. Бу, чохмилләтли совет әдәбиҗатыны шәрәф вә ләҗагәтлә җеринә җетирдиҗи нәчиб вәзифәдир.

Бүтүн халгларын, бөҗүк вә кичик халгларын әдәбиҗатларынын гаршылыглы тә'сири һәр бир гардаш әдәбиҗатын инкишафы вә

гаршылыглы сурәтдә зәнкинләшмәси вә бүтүн совет әдәбиҗатыныn тәрәггиси үчүн ән мүһүм амилдир.

Һәр бир халгын милли хүсусиҗҗәтләрини вә сосиализм тәчрүбәси илә зәнкинләшмиш мүтәрәгги ән'әнәләрини үзви шәкилдә бирләшдирән совет әдәбиҗаты сосиалист милләтләриниң җахынлашмасына фәал көмәк едир.

Бу гаршысыалынмаз тарихи просес инкишафында бөҗүк рус халгынын мәдәниҗҗәти, азадлыг, маарифпәрвәрлик вә хеҗирхаһлыг дили олан рус дили чох бөҗүк рол ојнаҗыр. Үгдрәтли милләтләрарасы үнсиҗҗәт дили олан рус дили милли мәдәниҗҗәтләрин тәшәккүл вә тәрәггисинә, һәр бир совет халгынын бәдии җарадычылыгынын дүнҗа мәдәниҗҗәти хәзинәсинә дахил олмасына сон дәрәчә бөҗүк көмәк көстәрмишдир. Бу исә чохмилләтли вачид совет әдәбиҗатынын идеја вә бәдии күчүнү мин гат артырыр.

Бөҗүк тарихи рәшадәтинә, өлкәмизин бүтүн халгларынын мәдәниҗҗәтинин инкишафында бөҗүк хидмәтләринә, хеҗирхаһлыгына, милләтләрарасы гардашлыг идеаллары кими нәчиб идеаллара сәдагәтинә көрә бу күн һәр биримиз бөҗүк гардашымыз рус халгына, онун исте'дадлы, үгдрәтли әдәбиҗатына үрәкдән миннәтдарыг.

Әдәбиҗатымыз партиҗанын һәгигәт сөзүнү халг күтләләри арасында җајыр, әсл мә'нада вә мадди гүввәҗә чеврилмишдир вә совет адамларына сабаһын инсанынын ән җахшы хүсусиҗҗәтләрини ашылаҗыр. Бу инсаны бизим керчәклиҗимиз, совет һәҗат тәрзимиз җетишдирир. Јолдашлар, сиз ону Бакынын нефт мә'дәнләриндә вә Муғанын памбыг тарлаларында, Нахчыван мә'дәнләриндә, Сумгаыт бору-прокат дөзкаһлары җанында вә Кировабадын тикинти меҗданчаларында көрәчәксиниз. О өз фәһлә ишини Вәтәнә, партиҗаја мәһәббәтлә, тәвазекарчасына, ләҗагәтлә көрүр.

...Јолдашлар! Кәлән илин иҗунунда совет җазычыларынын VI гурултаҗы олачагдыр. Бу гурултаҗ җалныз җазычылар тәшкилатынын һәҗатында деҗил, бүтүн өлкәнин һәҗатында да мүһүм һадисәдир. Әдибләримиз халг гаршысында өз борчларыны дәрк едәрәк әсәрләриндә һәҗатымызын гәһрәманлыг пафосуну даһа дәриндән ашкара чыхармаға, мүасирләримизин милҗонлары руһландыра биләчәк вә долғун сурәтләрини җаратмаға чалышырлар.

Һәҗатын ичтимаи-фәлсәфи тәдгигинин дәринләшдирилмәси, бәдии тәфәккүр мигҗасынын кенишләндирилмәси вәзифәләри һәҗатымызын өзүндән, онун инкишаф динамикасындан ирәли кәл-

мишдир. Әдәбиҹҹатымыз бу вәзифәләри јеринә јетирәрәк јарадычылыг ахтарышларынын үфүгләрини кенишләндирә биләр вә кенишләндирмәлидир.

Торпаг јазда зәһмәтсевәр әкинчи көзләдији кими, һәјатымызын глобал мөвзулары да өз исте'дадлы тәдгигатчысыны көзләјир. Лакин торпағы дәриндән вә мәһәббәтлә, јарадычылыг исте'дадынын, гүдрәтли сәнәткар сөзүнүн, идеја инамынын, сосиалист реализм диалектик методунун күчү илә шумламаг лазымдыр.

Бәдии јарадычылыг јени инсанын шүурунун формалашмасы просесләрини доғру - дүзкүн вә еһтирасла әкс етдирмәли, сосиалист чәмиҹҹәтимизин әхлаг ме'јарларынын бәргәрар олмасына көмәк етмәли, истеһлак вә зоракылыг чәмиҹҹәти олан буржуа чәмиҹҹәти әхлагындан вә һәјатындан совет һәјат тәрзинин принсиғиал үстүнлүкләрини кестәрмәлидир. Әдәбиҹҹатымыз мүрәккәб ичтимаи-игтисади проблемләрин һәллиндә олан нөгсанларын арадан галдырылмасында, хырда буржуа психолокијасына, әшја алудәчилијинә, мешшанлыға гаршы, һәр шејә хор бахан обывателләрә гаршы мүбаризәдә партијаја даһа фәал көмәк етмәлидир. Әдәбиҹҹатымыз рүшвәтхорлуға, бүрократизмә вә бәһтанчылыға гаршы, кетдикчә даһа сүр'әтлә ирәлиләјишимизә манє олан нә варса, һамысына гаршы бундан сонра да сәрраст вә шиддәтли атәш ачмалыдыр.

Әдәбиҹҹат, шаир демишкән, "илләри јарарағ" бизим күнләрин нәфәсини кәләчәјә чатдырмалыдыр. Јазычыларымыз бу ичтимаи сифариш ингилабын илк күнләриндә алмышлар. Он сәккизинчи илин баһарында, мисилсиз синфи чарпышмаларда кечән бир күн сабаһ әфсанә кими көрүндүҹү заман Петроградда "Һәрби комиссарлар бүросу бүллетени"нин биринчи нөмрәси чыхды. Онун сәһифәләриндә "тәкраредилмәз үсјан руһундан" вә "өз тарихчисини" салнамәчисини көзләјән мүбариз поезијасындан" һејранлыгла, вәчдлә данышылырды.

Совет әдәбиҹҹаты сарсылмаз партијалылыг вә хәлгилик принсипләри әсасында бөјүјүр вә мәтинләшир. Совет әдәбиҹҹатынын күчү бундадыр ки, о, партијалылыг вә хәлгилик принсипләринә сәдагәтлидир, әсәрләр јарадыб халгын мүһакимәсинә верәрәк халг үчүн фајдалы иш көрмәси илә фәхр едир. Бизим әдәбиҹҹат дүнјада ән гәдирбилән, ән тәләбкар, ән чохсајлы охучу олан совет охучусу гаршысында өзүнүн бөјүк вә кетдикчә артан мәс'улиҹҹәтини дәриндән дујур. Совет охучусунун тәләб етмәјә һаггы вардыр

ки, јазычылар һәм наилиҹҹәтләримизин салнамәчиси, һәм дә кәләчәјимизин кәшфиҹҹатчылары олсунлар.

Сәмәд Вурғунун ингилаби пафос вә еһтирасла долу мисралары бу дәрин мә'налы сөзләрлә, совет адамларынын арзу вә әмәлләри илә нечә дә сәсләнир.

Кәлин гәләм тутан бу әлләр илә,
Биз дә зүлмәтләрин бағрыны јараг.
Ленин китабынын әмәлләрилә,
Кәләчәк күнләрә салам апараг!

Әзиз достлар, ичазә верин, сизи бөјүк ел бајрамы - Азәрбајчанда кечирилән совет әдәбиҹҹаты күнләри мүнасибәтилә бир даһа тәбрик едим, образлы бәдии тәффәккүрүнүзә јени мүвәффәгиҹҹәтләр, сизә чансағлығы вә бөјүк сәадәт арзулајым.

Әминик ки, Азәрбајчан совет әдәбиҹҹаты күнләри баһид, чохмилләтли сосиалист әдәбиҹҹатынын даһа да чичәкләнмәсинә хидмәт едәчәкдир.

«Әдәбиҹҹат вә инчәсәнәт» гәзети,
5 октјабр 1975-чи ил.

❋ ❋ ❋

ХАЛГ ИШИНӘ ХИДМӘТ ЕТМӘЛИ

(Азәрбајчан јазычыларынын VI гурултајында нитг)

Һөрмәтли јолдашлар!

Әзиз гонаглар!

Ичазә верин республикамызын јазычыларыны һәрарәтлә вә үрәкдән тәбрик едим, гурултајынызын ишиндә сизә мүвәффәгијјәтләр арзу едим.

Әзиз јолдашлар! Азәрбајчан јазычыларынын VI гурултајы тәбиәтин јени тәравәтли чичәкләндији көзәл мај күнләриндә кечирилир. Тарихи никбинликлә долу бу әламәтдар күнләрдә совет халгы, бүтүн тәрәггипәрвәр бәшәријјәт јашајыр, јарадыр вә мүбаризә едир. Азәрбајчан әдәбијјаты бөјүк, үдрәтли вә чохмилләтли совет әдәбијјатынын ајрылмаз бир һиссәсини тәшкил едир.

Азәрбајчанын јазычылар тәшкилаты бөјүк, мүрәккәб вә сәмәрәли јарадычылыг јолу кечәрәк бу күн өз алтынчы гурултајына топлашмышдыр.

Инди бу салонда әјләшәнләрин арасында 1928-чи илин апрел ајында Азәрбајчан јазычыларынын биринчи гурултајында иштирак етмиш јолдашлар да вардыр. О заман һәмин гурултај совет әдәбијјатынын, сосиалист реализми методунун баниси Максим Горкијә хүсуси тәбриклә мүрачиәт етмишди. Һәмин тәбрикдә чохдиггәтәлајиг сөзләр вар иди: "Әзиз Алексеј Максимович, биз сизинләјик, чүнки сиз габагчыл ингилаби-бәдии чәбһәдә мөһкәм вә гывраг дајанмысыныз". Будур, јарым әсрә јахындыр ки, Азәрбајчан совет әдәбијјаты "Горки илә бирликдә" аддымлајыр, "ингилаби бәдии чәбһәнин ән мөвгеләриндәдир".

Азәрбајчан әдәбијјаты бу ингилаби мәрһәләјә өз инкишафынын бу ән мүһүм дөврүнә зәнкин бәдии ән'әнәләрлә дахил олмушдур. Бу әдәбијјатын чохәсрлик тарихи "Китаби-Дәдә Горгуд" кими әдәби абидәләрлә, Низаминин нәһәнк јарадычылығы илә, Хаганинин вә Нәсиминин, Фүзулинин вә Вагифин сөз сәнәти баһадырларынын даһиҹанә әсәрләри илә, ашыг поезијасынын һәмишә чанлы нүмунәләри илә зәнкиндир. Классик әдәбијјатымызын гәсбкарларынын ганлы ишғалчылығы вахтында дурғунлуг дөврү дә кечирмишдир. Азәрбајчан өз талејини үдрәтли шимал гоншусунун — бөјүк Русијанын талеји илә бағламамышдан әввәл гәдим торпағымыздан бу үүр ишғалчылар вә гәсбкарлар кечмәмишдир.

Бөјүк Рус халгынын мәдәнијјәтинә јахынлыг вә онун тә'сири, Рус мәдәнијјәтинин васитәсилә дүнја мәдәнијјәтинә говушмаг Азәрбајчан әдәбијјатыны гәрби-ади дәрәчәдә зәнкинләшдирмишдир.

Габагчыл демократик дүнјакөрүшлү нәчиб, һуманист идејалар, јүксәк вәтәндашлыг дујғулары-бөјүк Рус ичтимаи фикри, Рус мәдәнијјәти әдәбијјатымыза биринчи нөвбәдә бах бунлары бәхш етмишдир. Мирзә Фәтәли Ахундов вә Аббасгулу ага Бакыханов Азәрбајчан әдәбијјаты тарихиндә принсип е'тибары илә јени, көркәмли бир сәһифә ачмышдыр. XX әср Азәрбајчан әдәбијјатынын тарихинә Сабир, Чәлил Мәммәдгулузадә вә ингилаби-демократик "Молла Нәсрәддин" журналы әтрафында бирләшәрәк Русијанын ичтимаи-сијаси мәдәни һәјатынын сәмәрәли тә'сири алтында доғулмуш маарифчилик вә демократик ән'әнәләри давам вә инкишаф етдирән дикәр јазычыларын парлаг адларыны јазмышдыр.

Классик Азәрбајчан әдәбијјаты өз инкишафында инсана бөјүк мәһәббәтлә долу олан е'чазкар, фәлсәфи лириканын, орта әсрләрин ичтимаи вә мә'нәви буховлары әлејһинә чевриlmиш үсјанкар, азадфикирли ше'ринин парлаг јолларындан кечмишдир, бөјүк Рус әдәбијјатынын ингилаби-демократик вә бәдии реалист наилијјәтләрини фәал сурәтдә өјрәниб мәнимсәмишдир вә јалныз бу јолларыгәт етдикдән сонра XX әсрин идеја вә естетик зирвәләринә јүксәлмишдир. Совет дөврүндә бу әдәбијјат көрүнмәмиш кејфијјәт сычрајышы етмиш, хәлгилик, партијалылыг бајрағы алтында инкишаф едән сосиалист реализми әдәбијјаты олмушдур. Гыса тарихи мүддәт әрзиндә бу әдәбијјат нәинки јени, көркәмли әсәрләрлә, һабелә јени мөвзуларла, јени жанрлар вә формаларла зәнкинләшмишдир, бөјүк вә чәсарәтли бәдии үмумиләшдирмәләр јолуна чыхмышдыр. Азәрбајчан әдәбијјаты Азәрбајчан Совет һакимијјәтинин јарадылмасы вә мөһкәмләндирилмәси уғрунда унудулмаз мүбаризә илләриндә, коллективләшмә вә сәнајеләшдирмә

дөврүндә, Бөјүк Вәтән мүһарибәсинин гәһрәманлыг илләриндә, сосиализм гуручулуғунун бүтүн мәрһәләләриндә партијамызла вә халгла бирликдә олмушдур. Чәфәр Чаббарлы, Мәммәд Сәид Ордубади, Сәмәд Вурғун, Һүсејн Чавид, Микаил Мүшфиг, Мећди Һүсејн кими көркәмли сәнәткарларын вә бир чох дикәр јазычыларын әсәрләри совет әдәбијјатынын хәзинәсинә дахил олмушдур.

Азәрбајчан јазычылары јени јарадычылыг наилијјәтләри газанмышлар. Бүтүн совет әдәбијјаты хәзинәсинә, инсанларын јени тарихи бирлијинин-совет халғыны әдәбијјаты хәзинәсинә дахил олан бир сыра исте'дадлы әсәрләр јарадылмышдыр. Бунларын арсында һәм тарихи гәһрәманлыг мөвзусунда, һәм бизим мүасиримизин мә'нәви симасыны, кәнчлијин ахтарышларыны көстәрән әсәрләр, һәм дә "истећсалат мөвзусу"нда әсәрләр вардыр. Азәрбајчан јазычыларынын һәјатла әлагәси мөһкәмләнмишдир, онларын әдәби һадисәләрлә јанашмаг мє'јарлары даһа чидди олмушдур. Бизим мәдәни һәјатымызын үмуми аб-һавасы хејли сафлашмышдыр. Азәрбајчанда кечирилән совет әдәбијјаты күнләри, Русија Федерасијасы мәдәнијјәти күнләри, Нәсиминин 600 иллијинин, рус, Азәрбајчан, күрчү јазычыларынын јубилејләринин бајрам едилмәси мәдәни һәјатымызын диггәтәлајиг һадисәләрдир. Азәрбајчан Јазычылар Иттифагы республиканын зәһмәткешләри илә әлагәни күчләндирмишдир; сәнаје мүәссисәләриндә, бизим шанлы памбығчыларымызын, үзүмчүләримизин, тәрәвәзчиләримизин ишләдикләри саһәләрә тез-тез јарадычылыг бригадалары көндәрилир. Јазычылар өз мәгалә вә очеркләри илә дөврү мәтбуатда вә партија мәтбуатында даһа фәал чыхыш едирләр. Белә бир чәһәт бизи хүсусилә севиндирир ки, сон илләрдә әдәбијјат уғурларындә бир сыра јени бачарыглы, исте'дадлы кәнчләрин адларына раст кәлирик.

Јазычыларымызын зәһмәтинә халг јүксәк гијмәт верир, һөкумәтимиз јазычыларын јарадычылығыны јүксәк гијмәтләндирир. Сон заманларда бир чох әдәбијјатчыларын орден вә медалларла төлтиф олунмасы, онлара Совет Иттифагынын вә республиканын Дөвләт мүкафатларынын верилмәси бунә парлаг вә әјани сүбутдур. Бир сөзлә, кечән беш илдә Азәрбајчан јазычылары бизим јарадычы зијалыларын ән чәркәсиндә олмушлар. Азәрбајчан КП Мәркәзи Комитәси дәрин разылыг һисси илә гејд едир ки, республикамызын индики јүксәк мөвгеләрә кәлиб чатмасы ишинә бизим

јазычыларымыз өз кәркин јарадычылыг зәһмәтләри илә көмәк етмишләр.

Јолдашлар, биз сизинлә бирликдә көзәл вә унудулмаз бир вахтда јашајырыг. Совет өлкәсиндә тарихән гыса бир мүддәтдә партијанын вә халгын ирадәси вә зәһмәти илә бәшәријјәтин индијә гәдәр һеч бир заман көрмәдији јени бир чәмијјәт јарадылмышдыр. Бизим әдәбијјатын әсас вә башлыча вәзифәси ондан ибарәтдир ки, чәмијјәтимизин бөјүк вә нуманист маһијјәтини әкс етдирсин, совет һәјат тәрзинин нәчиб вә көзәл чизкиләрини көстәрсин, совет адамынын ишинин вә арзуларынын әзәмәтини тәрәннүм етсин.

Әдәбијјатын шәрәфли вәзифәси ондан ибарәтдир ки, јеткин сосиализм чәмијјәтинин јүксәлишинә, елми-техники ингилаб шәраитиндә игтисадијјатын инкишафына јөнәлдилмиш фәалијјәтин, өз мәгсәдләри вә маһијјәти е'тибары илә новатор характерли бөјүк вә нәһәнк фәалијјәтинин мүрәккәблијини, дәринлијини, партијамызын сүлһ вә халгларын тәнлүкәсизлији уғрунда мүбаризәсинин бүтүн әзәмәтини һәртәрәфли вә јүксәк бәдии бојаларла көстәрсин.

Әдәбијјатын јарадычылары көрәк бизим мүасир дөврүмүзүн әсас мөвзуларыны даһа дәриндән, идеја вә бәдии чәһәтдән даһа јүксәк сәвијјәдә һәлл етсинләр, бәдии сөзүн тә'сир күчүнү даһа да артырсынлар.

Азәрбајчан әдибләри, республиканын јазычылар тәшкилаты "әдәбијјат сехиндә" ишләрин вәзијјәтини дәриндән тәһлил етмәли, партијамызын гаршыја гојдуғу бөјүк мәс'ул вәзифәләрин һәјата кечирилмәси јолларыны вә васитәләрини мүәјјән етмәлидирләр. Биз әминик ки, сизин гурултајыныз башлыча вә әсас бир мәсәләјә-бизим көзәл һәјатымыз, бизим мүасирләримизин јени һәјатын јарадычылары олан адамлар һаггында санбаллы бәдии әсәрләр јарадылмасы мәсәләсинә хүсуси диггәт јетирәчәкдир. Охучулар сиздән илһамлы вә бөјүк јарадычы зәһмәтин нәтичәси олан әсәрләр көзләјирләр. Онлар сиздән һәјат һаггында елә бәдии үмумиләшдирмәләр көзләјирләр ки, Горкинин сөзләри илә десәк, һәмин үмумиләшдирмәләр көрәк "варлығы әкс етдирмәклә бәрабәр, варлығын өзүндән үјүксәкдә дајансын вә инсанын өзүнү дә јүксәлтсин".

Азәрбајчанын һәјаты, Азәрбајчан халғыны диггәтәлајиг наилијјәтләри бәдии үмумиләшдирмәләр үчүн дөврүмүз һаггында

jazıçının dərin fəlsəfi mүhakimələri үчүn zənkin materiał verir.

Son illər baş verən dəjishikliklər respublikanın təkчə igtisadijjaty ilə məhdudlashmamyshdyr. Bүnlar respublikamyzyn ichtimai-sijasi həjatynyn hər cahəsini əhatə etmishdir. Shəhərlərimizdə də, kəndlərimizdə də bəjүk ichtimai irəlilәjish olmushdur. Istehsal kollektivlərinin həjaty daha da chanlanmysh və dolgүnlashmyshdyr. Sүr'ətli inkishaf, choshgүn sosializm jarysy, kəniш elmi-texniki tərəggi hər bir səhmətkeshin planlar və ehdəliklər үчүn məz'ulijjətini artyrmyshdyr. Əmək adamlary nəgsanlara, mənfiliklərə garshy, həjatymyza və inkishafymyza ənkəl tərədən manesələrə garshy mүbarizəni gyzgyn mүdafiə etmish və ona fəal goshulmushlar.

Bүtүn bunlar, əlbəttə, insanlarын shүuruna, onlarын mə'nəvi jүksəlishinə və dahili aləminin zənkinlijinə tə'sir kəstərmәjə bilmәzdi, mүsbət dəjishikliklər, bə'zən isə kəskin ichtimai kollizijalar jaratmaja bilmәzdi. Məsələn, kəndimizi kətүrək. Hejrətamiz dəjishikliklər burada daha ajdyn nəzərə charpyr. Lakin jүksək sirvələrə chatmag үчүn pambyға e'tinasyzlyg aradan galdyrylmaly və adamlarda inam ojadylmaly idi ki, bol pambyg jetishdirmək, bu mүhүm biткinin istehsalyny artyrmag vachib və mүmkүndүr. Biz gыsa mүddət ərzində shүurlarda belə bir dənүш jaratmaға naил oldug və sүbut edə bildik ki, Azərbajchan kəndinin ichtimai-igtisadi simasynyn dəjishmәsi үчүn, respublikanyn bүtүn igtisadijjaty үчүn pambyғyn chox bəjүk faidasy vardyr. Bunyn үчүn mүhafizəkarlyға, ətalətə, jenilijə өjrənmək arzusunun olmamasyna son gojulmaly, kөhnəlmiш bахышlara və adətlərə garshy mүbarizə apармалы idi.

Son illərdə kechilmiш jolүn үmumi jekүny belədir. Bu nətichələr fəhlə sinfinin, kolхozчu kəndlilərin, zijalыlarын, bүtүn kadrlarymyzyn məhtəшəm əməjini, kүndəlik kərkin, lakin өz əsəmətinə kөrə rəшadətə bərabər əməjin bəhrəsidir.

Biz bəjүk razylyg hиsси ilə gejd edirik ki, doggүzunчu beшilliкdə respublikanын on minlərlə, jүz minlərlə səhmətkeши, o чүmlədən, Bakы məiшət kondisionери zavodunyn və Kүr su kəmərinin inшaatчylary, Xəzərin jeni-jeni sərvətlərini fəth edən dəniz neftчiləri, kənd əmәkчiləринin sosializm jarышynын өzүndə kedən pambygчылар, jүksək sirvələrə үчalmыш үzүmчүlər, elmi-texniki tərəggijə өz kөmәjini gat-gat artyrmyш

alimlər əmәjə kommunist mүnasibəti nүmүnələri kөstərmiшlər. Bədii əsərlərdə əmək adamynyn parlag obrazyny jaratmag, onun hүnərlərinin pafosuny inkishafda kөstərmək jazычыlarymyzyn vəzifəsidir, əzиз шаир, nasir və dramaturg joldaшlar, sizin borчunuzdur.

Чəmijjətimizin inkishafynyn bүtүn mərhələlərində ədəbijjatyn və үmumijjətlə, sovet mədənijjətinin əsas vəzifəsi kүtlələri tərbijələndirmək olmushdur. Bədii sөz hərgi sovet vətənpərvərləri, əməji sevən, nəчib, mərd, jүksək shүurlu adamlar tərbijə etmәlidir.

Biz elə bir zəmanədə jaшajyryg ki, idejalarymyza tamam jad olan bir чəmijjətlə, nə jolla olursa-olsun, varlanmaғy, pul hərislijini өzүnə bajrag etmiш bir чəmijjətlə garshy-garshыja dəjanmышыг və ona garshy fəal ideoloжi mүbarizə apарыryg. Partijamyzyn bəшərijjəti mүharibədən gorумаг məgsədini daшыjan sүlhsevər sijasəti jaxшы bəhrələr verир. Lakin sүlh və əməkdaшlыг sijasətini jeritmәklə bərabər biz heч bir zaman өz чəmijjətimizi ideoloжi чəhətdən silahsыz gojmajaчaғыг.

Mүrtəчe gүvvələr, hər чүr ideoloжi təxribatчылар, halгlarын təгəgгi və azadlыgыnын dүшmәni olanlar heч bir шejdən чəkinmirlər, hər nөv fitnə-fəsada, үjdurma və bөhtanlara əl atырlar ki, jaradычы zijalыlarymyzyn ideja birliјini sarsыtsынlar. Lakin onlar əbəs jerə dəridən chыxырlar.

Ideoloжi iшdə əхlaг tərbijəsi mүhүm jer tutyr. Bu cahədə əsas sə'jləримizi insanларын shүurundakы və əmələриndəki burжua əхlagы təzahүrləринə kechmiшin galыgларына garшы mүbarizəjə jönəltmәlijik. Sovet adamynyn mə'nəvi simasynyn kamilləшmәsi, onda чəmijjətimizə xas olan ən jaxшы kejfijjətlərin tərbijə edilmәsi chox bəjүk əhəmijjəti olan jүksək məz'ulijjətli bir iшdir.

Ilk sonet su-elektrik stansijalarыndan biринin tikintisi zamanы Dneprdəki gajalarыn neчə partladылmasыny kөrən Maksim Gorki jazmышdы: "Əkər insan чəmijjətində də birчə belə partlajышla bүtүn ənkəlləри, bүtүn kechmiши arадан galdырмаг mүmkүn olsajdы!.. Lakin чəmijjəti jenidən gurmagda hər шej daha mүrəkkəb və чətindir. Tər tөkmədən, mə'nəvi əzabларsыz insan чəmijjətinin хошbəхt və fərəhli həjata manе olan шejlərdən təmizləmək mүmkүn dejil.

Сиз билирсиниз ки, сон илларда республиканын партија тәшкилаты зәһмәткешләрин мә'нәви тәрбијәси сahәсиндә бөјүк иш көрүр, тамаһкарлыға, рүшвәтхорлуға, сосиалист мүлкијјәтинин оғурланмасына, бөһтанчылыға гаршы, чәмијјәтимизә јад олан "әшјабазлыг азары", протексионизм, јерличилик кими бәлалара гаршы барышмаз мүбаризә апарыр. Бу мүбаризәнин нәтичәләри көз габағындадыр, чох бөјүк дәјишикликләр баш вермишдир, лакин бу мүбариз һеч дә гуртармамышдыр. Одур ки, биз һәр чүр әјрилијин, мә'нәвијјатымыза зидд нә варса, һамысынын көкүнү гәтијјәтлә вә күзәштә кетмәдән кәсәчәјик.

Јазычыларын гаршысында хүсусилә кениш фәалијјәт меjданы ачылыр. Ахы, бәдии сөз инсанларын ағлына вә үрәјинә daha тез јол тапыр, daha дәриндән нүфуз едир, онлара сон дәрәчә бөјүк тә'сир көстәрир. Тәәссүфлә гејд етмәли олуруг ки, әдәбијјатчыларымыз бөјүк вә мәс'улијјәтли мә'нәви тәрбијә ишиндә һәлә фәал иштирак етмирләр, һалбуки бу мәсәлә Азәрбајчан јазычыларынын һәлә бешинчи гурултајында ән мүһүм вәзифәләрдән бири кими ирәли сүрүлмүшдүр.

Бәдии сөз чәмијјәтимизин антиподларынын, јарамазларын гәними олмалыдыр. Јени чәмијјәт гурмағымыза мане олан гүввәләрә гаршы барышмаз мүбаризә кетдиji заман јазычы һиссиз вә еһтирассыз, лагејд мүшаһидәси кими гала билмәз. Јазычынын вәтәндаш вә партијалы мүнасибәти, бизә јад тәзаһүрләрә гаршы идеја барышмазлыгы онун јарадычылыгында әкс олунмалы вә охучуда әдаләтли гәзәб, дәрин нифрәт ојатмалыдыр. Биз сиздән мәһз бәлә әсәрләр - мешшанлары вә рүшвәтхорлары, пулкирләри вә әшјабазлары, бүрократлары вә јалтаглары принсипиал партијалы мөвгедән ифша едән әсәрләр көзләjирик. Биз үмид едирик ки, зәһмәткешләрин мә'нәви тәрбијәси сahәсиндә республика партија тәшкилатынын апардығы мүрәккәб ишдә јазычылар өз јарадычылыгы вә ичтимаи-сијаси фәалијјәти илә ән мөвгеләрдә даjаначаглар.

Мә'нәви тәрбијә комплексиндә көһнә зәрәрли адәтләрә вә мәрасимләрә гаршы мүбаризәjә чидди диггәт вермәк лазымдыр. Онлар мәзмунча вә формача бизим бу күнүмүзә мүвафиг дејилдир, сосиалист һәjат тәрзинин руһуна зиддир. Јазычыларымыз өз әсәрләриндә бу мәрасимләрин маһијјәтини инандырычы сүрәтдә ифша етмәли, адамларымызын мә'нәви јүксәлишинә онларын нечә мане олдуғуну көстәрмәлидирләр. Сиз өз әсәрләриниздә бу мүбаризәни нә гәдәр дәjүшкәнликлә, фәал вә бачарыгла - исте'дадла апарсаныз, һәjатымыза кетдикчә чох дахил олан јени сосиалист адәтләри вә мәрасимләри өз мөвгеләрини о гәдәр тез мөһкәмләдир. Јени адәтләр вә мәрасимләр көзәл мә'нәви тәрбијә мәктәбидир, һәjатымыза кетдикчә daha сых бағланыр вә онун ајрылмаз тәркиб hиссәсинә чеврилир. Совет һәjат тәрзини, һәр бир јени вә габагчыл hадисәни тәсдиг етмәк, һәjатымызын көзәл чәһәтләрини, совет адамынын мә'нәви симасыны көстәрмәк вә бунлары илһамла тәрәннүм етмәк, шөһрәтләндирмәк јазычынын билаваситә борчудур.

Азәрбајчан әдәбијјаты бүтүн дөврләрдә халглар достлуғу идеjаларынын, һәгиги бејнәлмиләлчилијин аловлу тәблиғатчысы олмушдур. Достлуг көрпүләри тәдричән бөјүjәрәк өлкәмиздәки милләтләрин вә халгларын бирлијинә кәтириб чыхармыш, совет адамларынын гардашлыгынын гырылмаз телләринә чеврилмишдир. Бу мүсбәт просесдә әдәбијјатын нә гәдәр бөјүк рол ојнадығыны биз билирик; халглар достлуғуну вә гардашлығыны, пролетар бејнәлмиләлчилији идеjаларыны илһамла тәрәннүм едән әсәрләр jаратмыш Азәрбајчан јазычыларынын хидмәтинә биз jүксәк гиjмәт веририк.

Совет әдәбијјаты чохмилләтли әдәбијјатдыр. О, даими гаршылыглы зәнкинләшмә просесиндә инкишаф едир. Гардаш әдәбијјатларын бүтүн дәстәләри бир-бириnә гаршылыглы тә'сир көстәрир. Бу сәмәрәли просес һәjатымызын бејнәлмиләлләшмәсинә, сөз усталарынын көрүш даирәсинин кенишләнмәсинә, гаршылыглы һөрмәт вә достлуғун артмасына көмәк едир. Гардаш халгларын јазычылары чанлы фикир мүбадиләси едирләр, өз јарадычылыг идеjаларыны, прижомларыны, һәр бир гардаш әдәбијјата хас олан кеjфијјәтләри бир-бириnә сөjләjир вә чатдырырлар. Бу, халгларымызы бир-бириnә бағлаjан мә'нәви телләри daha да мөһкәмләтмәjә көмәк едир.

Бурада бөјүк рус әдәбијјаты, рус дили хүсуси рол ојнаjыр. Өлкәмиздә милләтләрарасы үнсијјәтин мүһүм васитәси, бүтүн милләтләр вә халглар үчүн икинчи ана дили, достлуг вә гардашлыг дили олмуш рус дили совет әдәбијјатынын бирлијини, вањидлијини тә'мин едир, онун бүтүн дөстәләри арасында мөһкәм әлагә jарадыр. Тәсадүфи дејил ки, гардаш әдәбијјатларын шаһ әсәрләри мәһз рус дилинә тәрчүмә едилдикдән сонра бүтүн дүнjада танынмыш вә шөһрәт газанмышдыр. Тәсадүфи дејил ки, Азәрбајчан сөз

усталарынын көркәмли әсәрләри рус дилинә тәрчүмә едилдикдән сонра милјонларла јени охучунун мәһәббәтини газанмыш, бөјүк вә күдрәтли совет әдәбијјатынын хәзинәсинә дахил олмушдур.

Азәрбајчанда совет әдәбијјаты күнләри халглар достлуғу, әдәбијјатлар гардашлығы тәнтәнәсинин парлаг тәзаһүрү иди. О күнләр өз мигјасы е'тибарилә вә бизә гонаг кәлән јазычыларын сајы е'тибарилә мисилсиз иди. Совет әдәбијјаты күнләриндә бүтүн совет республикаларындан, сосиалист өлкәләриндән, бир сыра капиталист дөвләтләриндән кәлмиш бәдии сөз усталары иштирак едирдиләр. Бүтүн Азәрбајчан ше'р вә сәнәт севәнләрин, миннәтдар охучуларын бөјүк аудиторијасына чеврилмишди. Рус әдәбијјатынын, башга халгларын гардаш әдәбијјатларын көзәл нүмајәндәләри илә Азәрбајчан әмәкчиләринин көрүшләри әдәбијјат күнләри иштиракчыларыны гаршылыглы сурәтдә зәнкинләшдирән, јазычынын јарадычылыг лабораторијасыны минләрлә адамын үзүнә ачан, јазычы исте'дадына јени илһам верән мараглы вә мәзмунлу сөһбәтә чеврилди.

Әдәбијјат күнләри ваһид мәгсәд вә арзуларла бир-биринә бағланмыш совет халгларынын унудулмаз гардашлыг нүмајишинә чеврилди, чохмилләтли совет әдәбијјатынын бүтүн дәстәләринин сарсылмаз бирлијини көстәрди. Сизин вәзифәниз совет әдәбијјаты күнләринин руһуну горујуб инкишаф етдирмәкдир, сиз өз көзәл әсәрләриниздә совет адамларынын һәмишә хош һиссләр вә дүшүнчәләр ојадан, тәравәтини итирмәјән достлуг вә гардашлығыны јени гүввә илә, даһа чошғун илһамла әкс етдирмәлисиниз.

Ичтимаи инкишафымызын ити сүр'әти әдәбијјатын гаршысында кетдикчә даһа мүрәккәб вәзифәләр гојур. Бу вәзифәләри јалныз о јазычы заманын тәләбләри сәвијјәсиндә јеринә јетирә биләр ки, һәјат һадисәләрини вәтәндаш вә партијалы һәссаслығы илә тәдгиг етмәјә, мүасир һәјаты бүтүн дәринлији вә кенишлији илә әһатә етмәјә, инсанлара шәрәфлә јашамағы өјрәтмәјә, онларда јүксәк һиссләр вә арзулар ојатмаға габилдир.

Һәр бир јазычы гәлбиндә өз әмәји үчүн јүксәк мәс'улијјәт дујғулары јашатмалыдыр. Бу күн партија јазычыдан хырдачылыға үјмамағы, дөврүмүзә хас олан бөјүк санбаллы мәсәләләрдән јапышмағы, исте'дадынын бүтүн гүввәсини белә мәсәләләрә вермәји тәләб едир. Јүксәк кејфијјәтли әдәби әсәр о әсәрдир ки, ән јүксәк идејалылыг вә актуаллыг, ејни заманда бәдии сәнәткарлыг вә форма камиллији ме'јарларына һөкмән ујғун кәлсин.

Бунлар ән әввәл, әлбәттә, јазычынын өзүндән, онун исте'дадындан, мәс'улијјәтиндән асылыдыр. Лакин Азәрбајчан Јазычылар Иттифагы да јазычылары сәмәрәли формалар ахтарышыны даһа да күчләндирмәли, мүасирләримизи руһландыран вә совет адамынын бөјүк әмәлләрини бүтүн өзәмәти илә әкс етдирән јени камил әсәрләр јарадылмасына көмәк етмәлидир.

Әдәби просесин инкишафында тәнгидин ролу бөјүкдүр. Тәнгидин вәзифәләри Сов.ИКП Мәркәзи Комитәсинин "Әдәби-бәдии тәнгид һаггында" гәрарында чох мүкәммәл шәрһ едилмишдир. Разылыг һисси илә дејә биләрик ки, әдәбијјатымызын инкишафына тәнгидин көмәји сон заманлар нәзәрә чарпачаг дәрәчәдә күчләнмишдир. Лакин көрүләси иш һәлә чохдур. Ән әввәл тәнгидчиләримизин вә әдәбијјатшүнасларымызын мәгалә вә китабларынын идеја вә бәдии сәвијјәси дөнмәдән јүксәлдилмәлидир. Ахы, бәдии әсәрин вә ја әдәби һадисәнин јалныз сәрһәтләри, принсипиал, објектив вә хејирхаһ тәһлили мүәллифә вә охучуја фајда верә биләр. Ахы, тәнгидин мәгсәди јазычыја, онун сәнәткарлығынын артмасына көмәк етмәкдир. Тәнгид әдәбијјатын мәнафејинә, демәли, ад-санындан вә кечмиш хидмәтләриндән асылы олмајараг, јазычыларын өзләринин мәнафејинә хидмәт етмәлидир.

Тәәссүф ки, бә'зи тәнгиди чыхышлар һәм форма, һәм дә маһијјәт е'тибарилә чылыз олур, бә'зән субјективист, гәрәзкар характер дашыјыр. Тәнгидчиләримиз чари әдәбијјатла аз мәшғул олурлар, кениш охучу күтләси ичәрисиндә бөјүк мараг ојадан ајры-ајры әсәрләр һаггында узун мүддәт фикир сөјләмир, бә'зи мүәллифләрин ачыг-ашкар сәһвләри һаггында сусур вә ја бунлара мәвзунун актуаллығы илә бәраәт газандырырлар.

Бунунла әлагәдар оларағ нунудулмаз Сәмәд Вурғунун сөзләрини сизә хатырлатмаг истәјирәм: "Һаһар јерә бә'зи тәнгидчиләр, һәмчинин мүәллифләрин өзләри әсәрин формасынын јохсуллуғуну вә ја солғунлуғуну "мәвзунун актуаллығы" илә пәрдәләмәк истәјирләр. Әкәр бу вә ја дикәр бир мөвзу һәјатда доғрудан да актуалдырса, белә мөвзу образлылыгдан мәһрум вә солғун бир формада јазылмыш әсәрдә өз актуаллығыны да итирир... Бәдии әсәри тәһлил едәркән биз мөвзунун актуаллығы һаггында үмумијјәтлә, мүчәррәд шәкилдә јох, конкрет бир әсәрдә мөвзунун конкрет бәдии һәлли һаггында данышмалыјыг". Сәмәд Вурғунун бу

сөзләри бу күн дә актуал сәсләнир, бүтүн әдәбиҗҗат ишини даһа да јахшылашдырмаг үчүн фајдалы мәсләһәтдир.

Әдаләт наминә ону да демәк лазымдыр ки, ајры-ајры јазычылар тәнгидә дөзмүрләр. Бә'зиләри өзләрини тамамилә күсурсуз һесаб едәрәк һәр бир тәнгиди чыхышы бөјүк наразылыгла гаршылајырлар. Белә јазычыларын фикринчә тәнгид онлары нүфуздан сала биләр, куја онларын күсурсузлуғуна шүбһә ојада биләр.

Тәнгидин сәвиҗҗәсини, тәнгидчиләрин сәнәткарлығыны, мәс'улиҗҗәтини јүксәлтмәк, ејни заманда тәнгидә сағлам, јарадычы мүнасибәт бәсләнилмәсинә гаҗғы көстәрмәк Јазычылар Иттифагынын билаваситә вәзифәсидир. Тәнгидчиләр өзләри исә гаршыларында дуран чох мүһүм вә шәрәфли вәзифәни дәрк етмәли, биликләрини, бачарыгларыны, гәлбләринин һәрарәтини Азәрбајчан әдәбиҗҗатынын инкишафына һәср етмәлидирләр.

Јолдашлар, Азәрбајчан әдәбиҗҗатына һәр ил јени,көнч, бачарыглы күввәләр кәлир. Бу ганунаујғун просесдир. Көнчләрин бир чоху јетишиб пүхтәләшмиш, ичтимаиҗҗәтин һагларына рәғбәтини газанан санбаллы әсәрләр јаратмышдыр. Лакин биз истәрдик ки, көнчләрин исте'дады даһа тез парласын, онларын көнчлик еһтирасы, јарадычылыг ешги јүксәк бәдии әсәрләрдә тәчәссүм етсин. Тәәссүф ки, көнчләрин јетишиб пүхтәләшмәси просеси бә'зән чох ләнк кедир. Ачыначагдыр һалдыр ки, исте'дадлы көнчләрин бә'зи әсәрләриндә мүәллифин дүрүст вә ајдын мөвгејини, һадисәләрә мүнасибәтини көрмәк олмур. Јаланчы објективизм, сахта битәрәфлик исә совет әдәбиҗҗатына һәмишә јабанчы олмушдур.

Көркәмли јазычы Дмитри Фурманов көнчләрә мүрачиәт едәрәк демишдир: "Јазычы усталығы јалныз фитри исте'даддан јарамыр - ону һәлә инкишаф етдирмәк, тәкмилләшдирмәк, билиҗи артырмаг, чохлу охумаг лазымдыр. Һәјати вә инсан мүнасибәтләрини дәриндән вә дүзкүн баша дүшмәји өјрәнмәк лазымдыр... Бөјүк сәнәткар олмаг үчүн јеканә јол будур".

Көнч исте'дад бөјүк һәјатымызын гајнағында, јарадычылыг е'замиҗҗәтләриндә, заводларда, тикинтиләрдә, колхоз вә совхозларда кечирилән көрүшләрдә јетишмәлидир.

Бизим танынмыш сөз усталарымыз онлары әвәз едәчәк көнчләрин јарадычылыг инкишафынын даим гајғысына галмалыдырлар. Горкинин көнч исте'дадларла јорулмаг билмәдән ишләмәси, мүдрик ата кими инадла сөзт әдәбиҗҗатынын сабаһкы күнүнүн гајғысына галмасы бу чәһәтдән сизә нүмунә олмалыдыр. Илләр кечәндән сонра биз Горкинин нечә јазычыја сәнәткарлыг өјрәтдији бу күн дә әјани сурәтдә көрүрүк. Онун әмәји сајәсиндә совет әдәбиҗҗаты бөјүк сөз устасына миннәтдар олан хејли парлаг исте'дад газанмышдыр.

Белә бир иши Јазычылар Иттифагы тәшкил етмәлидир, көнч әдәбиҗҗатчылар бөјүк јарадычылыға гәдәм гојан күндән, һәлә илк аддымларындан Јазычылар Иттифагынын гајғы вә көмәјини көрмәлидирләр.

Азәрбајчан Јазычылар Иттифагы көнчләрин бир сәнәткар кими инкишафына диггәти артырмагла бәрабәр, онлары јарадычылыг тәшкилатынын ичтимаи фәалиҗҗәтинә дә, республиканын ичтимаи һәјатына да кениш чәлб етмәлидирләр. Шәксиз исте'дады олан вә тез професионаллашан көнч јазычылар мүтләг һәјаты өјрәнмәли, мөһкәм вә фәал идеја мөвгеји тутмалы, өз исте'дадыны Вәтәнимизин, халгымызын хејринә сәрф етмәји бачармалыдырлар.

Тәрчүмәчиләримизин бөјүк дәстәси гаршысында мәс'ул вәзифәләр дурур. Азәрбајчан охучуларыны рус әдәбиҗҗатынын, бүтүн гардаш совет халглары әдәбиҗҗатларынын көзәл әсәрләри илә, харичи әдәбиҗҗатын ән јахшы нүмунәләри илә, дүнја классикасынын шаһ әсәрләри илә таныш етмәк онларын нәчиб вәзифәсидир. Бәдии тәрчүмәсинин сәвиҗҗәсинин јүксәлмәсинә наил олмаг лазымдыр, чалышмаг лазымдыр ки, тәрчүмәдә оријиналын дили, образлары бүтүн әлванлығы илә парласын, онун тәкраредилмәз колорити горунуб сахлансын вә беләликлә, Азәрбајчан охучулары әдәби јарадычылығын гијмәтли инчиләри илә јахындан, јахшы таныш олсунлар. Јазычылар Иттифагы Азәрбајчан дилиндән рус дилинә тәрчүмәнин кејфиҗҗәтинә дә даһа чох диггәт вермәлидир, бу ишә республикада исте'дадлы әдәбиҗҗатчылары даһа кениш чәлб етмәлидир.

Биздә јарадычы зијалыларын бир чох дәстәләри - јазычылар, бәстәкарлар, рәссамлар, архитекторлар, театр ишчиләри, кинемотографчылар, журналистләр вардыр. Јазычылар Иттифагынын вәзифәләри һаггында бу күн дејилән сөзләр билаваситә бүтүн јарадычылыг тәшкилатларына да аиддир. Бүтүн јарадычылыг иттифагларынын сых әлагәси, тәчрүбә мүбадиләси, онларын сә'ләринин бирләшдирилмәси мәдәнијјәтимизин көләчәк инкишафы үчүн мүһүм шәртидир. Лакин јарадычылыг һәјатында Јазычылар Иттифагы хүсуси јер тутур. Јазычылар, онларын әсәрләри инчәсәнәтин бүтүн нөвләрини идејаларла, образларла, сүжетләрлә гидаландырмалыдыр. Јени кино, театр, мусиги вә рәссамлыг

әсәрләринин мејдана кәлмәси сизин сә'јиниздән, исте'дадыныздан, усталығыныздан чох асылыдыр. Үмидварыг ки, белә сәмәрәли әмәкдашлыг нәтичәсиндә бүтүн јарадычылыг нөвләри нүмајәндәләринин усталығы вә илһамы илә бөјүк зәманәмизә лајиг јени епик әсәрләр мејдана кәләчәкдир.

Јолдашлар, јазычыларын гурултајы республиканын бүтүн ичтимаи-сијаси һәјатында бөјүк һадисәдир. Шүбһә етмирик ки, гурултајын иши, јарадычылыг дискуссијалары вә мүзакирәләри әдәбијјатымызын јени јүксәлишинә сәбәб олачаг, дөврүмүзүн пафосуну вә гәһрәманлығыны, диггәтәлајиг мүасирләримизин унудулмаз образларыны бөјүк бир гүввә илә әкс етдирән әсәрләр јараначагдыр.

«Коммунист» гәзети,
27 мај 1976-чы ил.

* * *

ИСТЕ'ДАД ВӘ ИЛҺАМЛА ЈАРАТМАЛЫ

(Азәрбајчан мәдәнијјәт хадимләринә мукафатларын тәгдиминдә нитг)

Бу күн Азәрбајчан мәдәнијјәтинин көркәмли нүмајәндәләринә јүксәк мүкафатлар тәгдим олунур. Мән бөјүк мәмнунијјәт һиссилә бу шәрәфли вәзифәни јеринә јетирирәм.

ССРИ халг артисти Рәшид Беһбудов совет мусиги сәнәтинин инкишафында көркәмли хидмәтләринә көрә Сосиалист Әмәји Гәһрәманы адына лајиг көрүлмүшдүр, она Ленин ордени вә "Ораг вә Чәкич" гызыл медалы тәгдим олунур.

Рәшид Беһбудов Азәрбајчан мәдәнијјәтинин ән көркәмли, ән парлаг нүмајәндәләриндән биридир. Өзүнәмәхсус, тәкраролунмаз, чох көзәл, мәлаһәтли сәси, јүксәк ифачылыг исте'дады, бөјүк сәнәткарлығы илә Рәшид Беһбудов халгымыз арасында, өлкәмизин һәр јериндә, бүтүн дүнјада шөһрәт газанмышдыр. 40 илдән чохдур ки, о, Азәрбајчан мәдәнијјәтинә сәдагәтлә хидмәт едәрәк өз јарадычылығы илә Азәрбајчан мусиги сәнәтинә - ифачылыг вә маһны сәнәтинә парлаг сәһифә јазмышдыр.

Рәшид Беһбудовун јарадычылығынын хүсусијјәти бундан ибарәтдир ки, о, Азәрбајчан халг маһныларыны, милли мусиги фолклорунун ән јахшы нүмунәләрини профессионал инчәсәнәтин мүасир тәләбләринә ујғун сурәтдә ифа едәрәк халгымызын чохәсрлик тарихи олан зәнкин маһны ирсини дүнјанын һәр јериндә танытмышдыр.

Мүғәнни мүасир Азәрбајчан бәстәкарларынын маһныларыны, рус халгынын вә өлкәмиздәки башга халгларын, һабелә дүнјанын бир чох халгларынын маһныларыны бөјүк мәһарәтлә ифа едәрәк өлкәмиздәки мусиги сәнәтинин инкишафына хидмәт көстәрир.

Рәшид Беһбудов өз јарадычылығында совет халгыны, онун фәдакар әмәјини, зәһмәт адамларынын рәшадәтини, бизим совет

чəмиjjəтини, Коммунист Партиjасыны, халглар достлуғуну илһамла тəрəннүм едир. О өз jүксəк сəнəткарлығы вə исте'дады илə Азəрбаjчан мусигисини вə инчəсəнəтини өлкəдə вə харичдə тəблиғ едир вə бəлəликлə, республиканын, Совет өлкəсинин, мəдəниjjətимизин шəһрəтини даһа да артырыр.

Рəшид Бəһбудов өз көзəл jарадычылығы илə халглар арасында достлуғу вə сүлһүн мөһкəмləндирилмəсиндə фəал иштирак едир. Рəшид Бəһбудовун тəшəббүсү илə jарадылан вə 15 илдəн чохдур ки, онун рəһбəрлиjи алтында фəалиjjət көстəрəн өлкəдə биринчи маһны театры Азəрбаjчан мусиги сəнəтинин инкишафында мүһүм рол ojнамышдыр.

Көркəмли инчəсəнət устасы Рəшид Бəһбудов ejни заманда ичтимаи хадимдир. О, ССРИ Али Советинини депутатыдыр, халг елчиси кими һəмишə халгла сых бағлыдыр, халгын ичəрисиндəдир вə халга сəдагəтлə хидмəт едир. Республикамызын ичтимаиjjəти Рəшид Бəһбудова Сосиалист Əмəjи Гəһрəманы адынын верилмəсини бизим бүтүн Азəрбаjчан инчəсəнəтинə, мусиги jарадычылығына jүксəк гиjмəт кими гаршыламышдыр.

Бу күнлəрдə республика ичтимаиjjəти Сосиалист Əмəjи Гəһрəманы, Азəрбаjчанын халг jазычысы Сүлejман Рəһимовун jубилejини тəнтəнə илə геjд етмишдир. Совет əдəбиjjатынын инкишафында хидмəтлəринə көрə вə анадан олмасынын 80 иллиjи илə əлагəдар оларақ Сүлejман Рəһимов Халглар Достлуғу ордени илə тəлтиф едилмишдир.

Сүлejман Рəһимов Азəрбаjчан əдəбиjjатынын көркəмли нүмаjəндəлəриндəн биридир. Онун jарадычылығы Совет һакимиjjəти илləри ərзиндə Азəрбаjчан Республикасынын кечдиjи бүтүн инкишаф мəрһəлəлəрини jүксəк бədии сəвиjjədə əкс етдирир.

Əдиб өз əсəрləри илə Азəрбаjчан əдəбиjjатынын инкишафына бөjүк химəт көстəрир. Онун романларында, повестləриндə, һекаjələриндə, публисистик чыхышларында Совет Азəрбаjчанынын 60 иллик шəрəфли jолу, хүсусəн кəнддə ингилаби дəjишикликлəр өзүнүн парлаг ифадəсини тапмышдыр. Сүлejман Рəһимов Азəрбаjчан əдəбиjjатында роман жанрынын инкишафына бөjүк хидмəт көстəрмишдир.

Республиканын əдəби ичтимаиjjəти ону Азəрбаjчан jазычыларынын ағсаггалы адландырыр. Мəнə бəлə көлир ки, бу шəрəфли ад она тəкчə jашына вə ағ сачларына көрə дejил, ən əввəл, jарым əсрликдəн чох бир мүддəт ərзиндə Азəрбаjчан əдəбиjjатында

фəалиjjət көстəрдиjинə көрə верилир. Азəрбаjчан əдəбиjjатынын инкишафында чəкдиjи зəһмəтə көрə верилир.

Сүлejман Рəһимовун əсəрləри республикамызда севилə-севилə охунур, гардаш совет халгларынын дилləриня, дүнjанын башга халгларынын дилləриня тəрчүмə олунмуш, кениш охучу күтлəсинин рəғбəтини газанмышдыр. О өз əсəрləриндə партиjанын чохчəһəтли фəалиjjətини лаjигинчə тəрəннүм едир, республиканын баш верəн һадисəлəри обjектив шəкилдə ишыгландырыр.

Сүлejман Рəһимов ejни заманда партиjа хадими вə ичтимаи хадим кими танынмышдыр. Jарым əсрдəн чохдур ки, Сов.ИКП сыраларындадыр, узун илляр партиjа ишиндə чалышмыш, Азəрбаjчан Jазычылар Иттифагынын сədри олмушдур. Бу күн дə əдəби jарадычылығы илə jанашы фəал ичтимаи хадим кими чалышыр.

Азəрбаjчан Jазычылар Иттифагы Идарə Һеj'этинин биринчи катиби Имран Гасымов Азəрбаjчан халг jазычысы фəхри адына лаjиг көрүлмүшдүр. Бу ад она 40 илдəн артыг бир мүддəтдə Азəрбаjчан əдəбиjjатынын инкишафы саһəсиндə нечə бир фəдакар əскəр кими чалышдығына көрə, бөjүк əдəби вə ичтимаи фəалиjjətинə көрə верилмишдир.

Имран Гасымов көркəмли насир, драматург, публисист вə ejни заманда фəал ичтимаи хадимдир. Онун əдəби jарадычылығы парлаг, орижинал исте'дады илə, галдырылан проблемлəрин дəринлиjи, jүксəк сəнəткарлығы илə фəрглəнир. Илк jарадычылыг аддымларындан өз илһамыны чəмиjjətимизин апарычы сосиал гүввəси олан фəһлə синфинин һəjатынын тəсвиринə һəср едən jазычы бу бөjүк вə нəчиб мөвзуjа садиг галмышдыр. Онун jаратдығы романлар, пjесləр, повестləр, һекаjələр вə дəври мəтбуатда күлли миггарда публисистик чыхышлары əдəбиjjатымызы хejли зənкинləшдирмишдир.

Бир коммунист кими, нечə бир вəтəндаш кими, jазычы кими Имран Гасымов халга вə партиjаjа сəдагəтлə хидмəт едир. Һəмин сəдагəти онун əдəби jарадычылығында да өзүнүн парлаг ифадəсини тапыр. Имран Гасымовун əсəрləриндə партиjанын рəһбəр ролу вə тəшкилатчылыг фəалиjjəти, хүсусəн зəһмəткешлəрин коммунист тəрбиjəси саһəсиндə партиjанын апардығы иш дəриндəн көстəрилмишдир, мə'нəви проблемлəр, əхлаг-етика проблемləри jүксəк jарадычылыг сəвиjjəсиндə һəлл едилир.

Имран Гасымовун əдəби вə ичтимаи фəалиjjəти совет халглары достлуғунун мөһкəмлəнмəсинə, Азəрбаjчан əдəбиjjаты илə рус

әдәбиjjаты арасында гардашлыг әлагәләринин гүввәтләнмәсинә, онларын jахынлашмасына, башга гардаш халгларын јазычылары илә Азәрбајчан јазычыларынын jарадычылыг әлагәләринин кенишләнмәсинә көмәк едир.

Имран Гасымов республикада бөjүк ичтимаи иш апарыр. Узун илләр боjу Азәрбајчан Јазычылар Иттифагы идарә hеj'әтинин катиби олмушдур, сон илләрдә исә јазычылар иттифагына башчылыг едир. Еjни заманда, о, ССРИ Јазычылар Иттифагы идарә hеj'әтинин катибидир. Бу вәзифәләрдә Имран Гасымовун партиja мәс'улиjjәти hисси бөjүк тәшкилатчылыг габилиjjәти, бир рәhбәр кими исте'дады там шәкилдә үзә чыхмышдыр. Бүтүн бунларын нәтичәсиндә республикада әдәби просесләрә рәhбәрлик сahәсиндә Азәрбајчан Јазычылар Иттифагынын фәалиjjәти хејли күчләнмиш, әдәбиjjатын сәвиjjәси jүксәлмишдир.

Имран Гасымов jарадычы гүввәләрин сых бирләшмәсинә, достлашмасына, биркә чалышмасына чох зәhмәт сәрф едир. Бизи севиндирән чәhәтләрдән бири дә будур ки, сон илләрдә Азәрбајчан Јазычылар Иттифагы Азәрбајчан јазычыларынын кәнч нәслинин әрсәjә кәлмәсинә, идеja вә jарадычылыг чәhәтдән инкишаф етмәсинә чох фикир верир, онларын өз jарадычылыгыны пүхтәләшдирмәсинә вә сә'jлә чалышмасына hәр чүр шәраит jарадыр.

Имран Гасымов ССРИ Јазычылар Иттифагынын катиби кими республикада да, онун hүдудларындан кәнарда да Москвада вә башга шәhәрләрдә фәал иш апарыр. Өз дәрин мә'налы, сиjаси чәhәтдән долғун, әсаслы вә әдәби чәhәтдән зәнкин чыхышлары илә о, Азәрбајчан әдәбиjjатынын наилиjjәтләрини Совет Иттифагында вә харичи өлкәләрдә тәблиғ едир. Имран Гасымов Азәрбајчан әдәбиjjатына көркәмли хадим кими, охучуларын гәлбинә исте'дадлы сөз устасы кими дахил олмушдур.

Азәрбајчан әдәбиjjатынын көркәмли нүмаjәндәси Илjас Әфәндиjев Азәрбајчан халг јазычысы фәхри адына лаjиг көрүлмүшдүр. Илjас Әфәндиjев тәхминән әлли илдир ки, Азәрбајчан совет әдәбиjjатында фәалиjjәт көстәрир, бүтүн исте'дадлы јарадычылыгы илә она бағлыдыр. Бир чох романларын вә пjесләрин мүәллифи олан Илjас Әфәндиjев республикада јазычы вә драматург кими халг тәрәфиндән танынмыш, бәjәнилмиш вә севилмишдир. Онун әсәрләри Ymумиттифаг охучуларына да јахшы танышдыр.

Илjас Әфәндиjевин јарадычылыгы чохчәhәтлидир. Онун романлары, повестләри, hекаjәләри, пjесләри мүасир hәjатымызы

көзәл тәрәннүм едир, халгын ингилаби мүбаризәсини, Совет hакимиjjәти илләри әрзиндә Азәрбајчанда әмәлә кәлмиш бөjүк дәjишикликләри дәрин вә әтрафлы сурәтдә әкс етдирир.

Илjас Әфәндиjевин әсәрләри hәм сәлис, көзәл бәдии дилинә, hәм дәрин мәзмунуна көрә, hәм дә jүксәк сәнәткарлыгына көрә фәргләнир, охучуjа бөjүк естетик тә'сир бағышлаjыр. Онун китабларында hәм көрпүсаланларын чәтин иши, hәм нефтчиләрин гәhрәманлыг әмәjи, hәм мүасир hәjаты, hәм дә Азәрбајчан зиjалылары арасында мә'нәви-психоложи просесләр инандырычы шәкилдә вә дәриндән әкс етдирилмишдир. Өз jарадычылыгында јазычы чәмиjjәтимизин мә'нәви төшәккүлүнү вә инкишафыны диггәтлә изләjир, онун мә'насыны ачыб көстәрир, бүкүнкү hәjатымыз үчүн дә, кәләчәк hәjат үчүн дә нүмунә олан адамларын парлаг образларыны jарадыр. О өз сәнәткарлыгы илә зәhмәткешләрин мә'нәви тәрбиjәсиндә фәал иштирак едир.

Шаир Нәби Хәзри республиканын әмәкдар инчәсәнәт хадими адына лаjиг көрүлмүшдүр. О, мүасир әдәбиjjатымызын, Азәрбајчан шаирләринин индики нәслинин көркәмли нүмаjәндәләриндән биридир. Азәрбајчан поезиjасынын зәнкин ән'әнәләрини давам етдирәрәк Нәби Хәзри әдәбиjjатымыза илhамла хидмәт көстәрир, онун инкишафына фәал көмәк едир.

Азәрбајчан ше'р сәнәти ән гәдим сәнәтләрдән биридир. Биз тарихимизлә, хүсусән әдәбиjjатымызын вә ше'римизин тарихи илә фәхр едирик. Биз hәм дә онунла фәхр едирик ки, Азәрбајчан әдәбиjjаты, о чүмләдән, ше'р сәнәти Совет hакимиjjәти дөврүндә даha jүксәк зирвәләрә галхмышдыр, бу исә бизим мүасир шаирләримизин jарадычылыг фәалиjjәтинин бәhрәсидир. Онларын ичәрисиндә Нәби Хәзри өз лаjигли jерини тутмушдур. Нәби Хәзри өз ше'рләриндә халгымызын hәм гәhрәман кечмишини, hәм дә бүкүнкү hәjатыны вә сабаhыны jүксәк усталыгла, фитри сәнәткарлыгла тәрәннүм едир. Өз ше'рләриндә вә поемаларында шаир чәмиjjәтимизин инкишафы үчүн, индики нәслин тәрбиjәси үчүн бириичи дәрәчәли әhәмиjjәти олан проблемләр галдырыр. Hәм дә мүәллифин мөвгеjи hәмишә ајдын шәкилдә билдирилир, онун партиjаja, халга бағлылыгы, онлара сәдагәтлә хидмәти нүмаjиш етдирилир.

Нәби Хәзринин лирикасы, поемалары, бүтүн бәдии әсәрләри, публисистик чыхышлары ичтимаиjjәтимиз тәрәфиндән, халгымыз тәрәфиндән севилир. Онун әсәрләри дилләрдә әзбәр олуб,

бир чох ше'рларинэ мусиги бэстэлэниб, инчэсэнэтимизи бэзэjэн маhнылар jарадылыб. Нэби Хэзринин ше'рлэри тэкчэ Азэрбajчан дилиндэ дejил, hэм дэ рус дилиндэ вэ башга гардаш совет халгларынын дилляриндэ, дунjанын бир сыра халгларынын дилляриндэ сэслэнир.

Нэби Хэзри эдэби jарадычылыгла, ejни заманда бэjук ичтимаи иш апарыр. Азэрбajчанын Харичи Өлкэлэрлэ Достлуг вэ Мэдэни Элагэ Чэмиjjэти рэjасэт hej'этинин сэдри кими о, сон илларда бу мүhүм сahэнин ишини jахшылашдырмаг үчүн чох зэhмэт чэкмишдир. Бу чэмиjjэт эдэбиjjат вэ инчэсэнэтимизин, Совет Азэрбajчанынын, бүтүн Азэрбajчан халгынын наилиjjэтляринин харичдэ көзэл тэблиғатчысыдыр.

Гэдимдэн бэри гадынлар Азэрбajчан эдэбиjjатынын тарихиндэ лаjигли jер тутурлар. Кечмишдэ дэ, инди дэ jазычылар арасында гадынлар аз олса да, онлар өз jарадычылыг фэалиjjэти илэ hэмишэ мэдэниjjэтимизи зэнкинлэшдирир, ону мэ'нэви чэhэтдэн jүксэлдирлэр. Инди Азэрбajчан jазычылары ордусунда гадынлар өзляринэ лаjиг jер тутараг, сэмэрэли фэалиjjэт көстэрирлэр. Белэ jарадычы фэал гадынлардан бири дэ Халидэ Һасиловадыр. О, Азэрбajчан эдэбиjjатынын көркэмли нүмаjэндэси, jазычы вэ ичтимаи хадимдир. Совет эдэбиjjатынын инкишафында хидмэтляринэ, мэтбуатда сэмэрэли ишинэ көрэ вэ анадан олдуғу күн мүнасибэтилэ "Азэрбajчан гадыны" журналынын баш редактору Халидэ Һасилова Гырмызы Эмэк Бajрағы орденинэ лаjиг көрүлмүшдүр.

Халидэ Һасилова эдэбиjjат сahэсиндэ узун илляр боjу фэалиjjэт көстэрир. О, өз бэдии эсэрляриндэ вэ публисистик чыхышларында халгын hэjатыны тэрэннүм едир, бэjук jазычылыг мэhарэти илэ, гадын hэссаслығы, гадын инчэлиji илэ охучулара чатдырыр. Халидэ Һасилова ejни заманда республика мэтбуатында сэмэрэли фэалиjjэт көстэрир. Сэккиз илэ jахындыр ки, "Азэрбajчан гадыны" журналынын баш редактору вэзифэсини мүвэффэгиjjэтлэ jеринэ jетирир.

Бу журнал бэjук тарихэ маликдир. 6 ил бундан эввэл биз журналын 50 иллик jубилejини гejд етдик. Журнал Гырмызы Эмэк Бajрағы ордени илэ төлтиф олунду. Jубилejдэн сонра онун фэалиjjэти daha да jахшылашмышдыр. Биз шадыг ки, журнал өз сиjаси, ичтимаи вэ эдэби сэвиjjэсини илбэил jүксэлдэрэк республика партиja тэшкилатына бэjук jардым көстэрир. Журнал республика

зэhмэткешляринин вэ биринчи нөвбэдэ гадынларын идеja-сиjаси тэрбиjэсиндэ мүhүм рол оjнаjыр.

Биз "Азэрбajчан гадыны" журналынын нөмрэлэрини hэмишэ бэjук марагла охуjуруг. Чүнки Азэрбajчан гадынынын hэjатыны кениш сурэтдэ экс етдирэн jeканэ журналдыр. "Азэрбajчан гадыны" журналы гадынларымызын чох чэтин, ағыр тарихи кечмишини тэсвир етмэклэ jанашы, онларын букүнкү көзэл, хошбэхт hэjатыны да мараглы вэ мэзмунлу мэгалэлэрлэ, фотошэкиллэрлэ, hекajэлэрлэ вэ ше'рлэрлэ парлаг шэкилдэ экс етдирир. Бу сahэдэ Халидэ Һасилова бир jазычы кими, мэтбуат ишчиси кими, ичтимаи хадим кими мүhүм рол оjнаjыр.

Чохмилләтли совет эдэбиjjатынын эн мүhүм хүсусиjjэтляриндэн бири ондан ибарэтдир ки, чэмиjjэтимиздэ hэр бир халг өз классик ирсини дирчэлтмэк вэ мүасир эдэбиjjатыны jүксэк сэвиjjэjэ галдырмаг үчүн өз бэдии jарадычылыгыны башга халглара танытмаг үчүн имкан вэ hэр чүр шэраит элдэ етмишдир. Инди Азэрбajчан охучулары рус классикляринин вэ мүасир рус jазычыларынын эсэрлэри илэ, өлкэмизин башга халглары jазычыларынын, hабелэ тэрэггипэрвэр харичи эдибляри jарадычылыгы илэ ана дилиндэ таныш ола билирлэр. Елэчэ дэ бизим эдэбиjjатымызын көзэл нүмунэляри рус дилинэ вэ башга гардаш совет халгларынын дилляринэ, hабелэ харичи диллярэ тэрчүмэ олунур. Бу мэ'нада бэдии тэрчүмэнин ролу бэjүкдүр. Совет hакимиjэти илляри эрзиндэ Азэрбajчанда бэдии тэрчүмэнин мисилсиз инкишафы, букүнкү jүксэк сэвиjjэси эдэбиjjат вэ мэдэниjjэтимизин бэjүк наилиjjэтляриндэн биридир. Jазычыларымыз бу мүhүм сahэдэ бэjүк фэалиjjэт көстэрирлэр.

Бу күн адларыны чэкдиjим jазычы вэ шаирлэрин демэк олар ки, hамысы өз jарадычылыгы илэ jанашы, бэдии тэрчүмэ илэ дэ мэшғул олур. Jазычы Ичаг Ибраһимов да тэрчүмэ ишиндэ бэjүк фэаллыг көстэрир. О, классик вэ мүасир рус насирляринин вэ драматурглarынын там бир сыра эсэрлэрини Азэрбajчан дилинэ чевирмиш вэ белэликлэ, чохмилләтли совет эдэбиjjатынын эн jахшы нүмунэлэри илэ таныш олмагда Азэрбajчан охучуларына вэ тамашачыларына көмэк етмишдир. Ичаг Ибраһимовун бу сahэдэ бэjүк иши, hабелэ киноссенаричиси кими вэ башга эдэби жанрларда фэалиjjэти онун нечэ бир көркэмли эдэбиjjат хадими вэ jазычы-тэрчүмэчи олдуғуну аjдын көстэрир.

Бу фəалиjjəтинə көрə Иcнаг Ибраһимов республиканын əмəкдар инчəсəнət хадими фəхри адына лаjиг көрүлмүшдүр.

Сон иллардə И.Ибраһимов Азəрбаjчан Jазычылар Иттифагы идарə һеj'ətинин катиби вəзифəсиндə чалышыр вə бу саһədə дə һəм бədии тəрчүмə ишинин инкишафына, һəм дə Азəрбаjчан Jазычылар Иттифагынын ишинин үмумən jахшылашмасына көмək көстəрир.

Белəликлə, биз бу күн тəлтиф олунан jолдашлар һаггында өз фикирлəримизи вə дуjғуларымызы ифадə етдик. Мənə елə кəлир ки, бураjа топлашанларын һамысы дejилмиш сөзləрə шəрикдир. Дejə биларəм ки, бу хош сөзлəр мəним охучу кими, ədəбиjjат вə инчəсəнətимизин пəрəстишкары кими үрək сөзləримдир. Бу сөзлəр тəлтиф олунмуш jолдашларын хидмətləри, онларын фəалиjjəти вə jарадычылыгы илə əлагədар сөзлəрдир.

Əмин олдуғумузу билдирмək истəjирəм ки, бу хош сөзлəр вə верилəн гиjмətлəр, үрək арзулары вə сəмими дуjғулар тəлтиф олунан jолдашлары даһа да руһландырачаг, онлары даһа гызгын фəалиjjət көстəрмəjə, jени əсəрлəр jаратмаға сөвг едəчək, онлар үчүн мүəjjən гədəр илһам мənбəji олачагдыр.

Əзиз jолдашлар, сизин һамыныз сəмими-гəлбдən тəбрик едир, сизə мөһкəм чансағлыгы, сəадət вə хошбəхтлик арзулаjырам. Үмидварам ки, сизин кəлəчək фəалиjjətиниз вə кəлəчək һəjатыныз даһа сəмərəли олачагдыр. Сиз өз һəjатыныза вə jарадычылыгыныза бүтүн наилиjjətлəринизə, арзуларыныза, истəкləринизə наил оласыныз.

«Коммунист» гəзети,
18 май 1980-чи ил.

ХАЛГЛАРЫН ДОСТЛУҒУ – ƏДƏБИJJАТЛАРЫН ДОСТЛУҒУДУР

(Jазычыларын Үмумиттифаг jарадычылыг конфрансында мə'рузə)

I

Əзиз jолдашлар!

Һөрмətли əчнəби гонаглар!

Достлар! Əмин олдуғуму билдирмək истəjирəм ки, сөз усталарынын бу күн Бакыда башланмыш Үмумиттифаг конфрансы партиjанын е'тимадыны вə үмидləрини шəрəфлə доғрулдачагдыр. Үмидварыг ки, индики көрүш халгларын гардашлығы вə достлуғу, совет вətəнпəрвəрлиjи вə пролетар бejнəлмилəлчилиjи идеаллары наминə чəмиjjətимизин мə'нəви сə'jləринин сəфəрбəр едилмəсиндə jарадычы ишчиləрин бүтүн дəстələри үчүн jени стимул олачагдыр.

Азəрбаjчан зəһмəткешləри өлкəнин милjон-милjон охучусу арасында өз əсəрləри илə танынан вə севимли ədəбиjjат усталарынын республикамызын паjтахтына топлашмасы хəбəрини бejүк севинчлə гаршыламышлар. Биз Азəрбаjчана кəлишинизи халгымызын jарадычы əмəjинə, онун ədəбиjjатынын, бүтүн чохчəһətли мədəниjjətинин наилиjjətлəринə диггəт вə һөрмətин ифадəси һесаб едирик.

Ичазə верин, сизи Совет Иттифагынын, сосиалист дөвлətлəринин, инкишаф етмəкдə олан өлкəлəрин бədии сөз усталарынын конфрансына кəлəнлəрин һамысыны республиканын һөкумəти вə бүтүн зəһмəткешləри адындан үрəкдən саламлаjым. Əзиз достлар, сизə jени, чəсарətли jарадычылыг ахтарышлары вə наилиjjətлəри, мөһкəм чансағлыгы, шəхси сəадət вə əмин-аманлыг арзулаjырыг.

Өлкәмизин ичтимаи-сиjаси вә мәдәни һәjатында конфрансын әһәмиjjәтини онун мөвзусу мүәjjән едир: "Халгларын достлуғу - әдәбиjjатларын достлуғудур. Јазычы сөзү совет адамынын бејнәлмиләл вә вәтәнпәрвәрлик тәрбиjәсиндә фәал гүввәдир".

Марксист-ленинчи идеја-естетик платформасына көрә ваһид олан совет әдәбиjjаты өлкәмиздә бүтүн милләтләрин бөjүк јазычылар ордусунун јарадычылыг сә'jләринин бәһрәсидир. Һансы милләтә мәнсуб олмасындан, һарада јашајыб ишләмәсиндән асылы олмајараг, совет јазычысы бүтүн халгымызын нүмајәндәси кими чыхыш едир. Әсәрләринин фәрди хүсусиjjәтләриндә вә милли тәкраредилмәзлиjинә бахмајараг, совет әдәбиjjаты jени типли әдәбиjjат кими чәмиjjәтимизин бејнәлмиләл характерини, бејнәлмиләлчилик маһиjjәтини, совет әдәбиjjатларынын вә јазычыларын өзләринин достлуғуну вә гардашлығыны ифадә едир. Совет Иттифагынын бүтүн күшәләриндән, бүтүн гардаш мүттәфиг республикалардан әдәбиjjатчылары Азәрбајчан торпағына топлајан конфрансымыз буна көзәл мисалдыр. Әдәбиjjатчылары бураја достлуғу вә гаршылыглы әлагәни даһа да мөһкәмләндирмәк арзусу, бу күнүн, jеткин сосиализм дөврүнүн адамынын руһуна вә гәлбинә тә'сир көстәрмәjин jолларыны вә бәдии васитәләрини јарадычылыг мүкалимәсиндә ачыг дискуссиjада тапмаг арзусу кәтирмишдир. Онлары бураја өвладларымызын вә нәвәләримизин талеjинә, өлкәмизин сабаһына, бүтүн планетин кәләчәjинә көстәрилән гајғы кәтирмишдир. Чүнки Серкеј Јесенинин јаздығы кими, "шаирләрин дамарларындан еjни ган ахыр".

Биз әминик ки, ингилабын сәфәрбәр етдиjи вә руһландырдығы совет јазычылары партија хәттинин һәjата кечирилмәси уғрунда мүбаризәнин ән сыраларында аддымлајачаг, һәмишәки кими совет халгының әзәмәтли наилиjjәтләринин гајнағында олачаг, дөврүн нәбзини һәссаслыгла тутараг елә jени әсәрләр јарадачаглар ки, бу әсәрләр "нәслимиз һаггында дөврүмүз, онун һәjәчанлары вә харигәләри һаггында үрәк вә гәлб хатирәсини нәсилләрдән-нәсилләрә өтүрүр.

Јолдашлар!

Бөjүк Октjабр "Халглар һәбсханасыны" - чар империjасыны jер үзүндән сүпүрүб атмыш вә чохмилләтли Русиjанын ән јахшы өвладларынын ағ күн һаггындакы арзусу һәгигәтә чеврилмишдир, елә бир күн ки, А.С.Пушкинин пеjғәмбәрликлә дедиjи кими, "халглар кин-күдурәти унудачаг, ваһид аиләдә бирләшәчәклөр".

Өзбәк шаири Гафур Гулам бу ваһид аиләни чох көзәл тәрәннүм етмишдир:

Әбәди гардаш едиб достлуг бизим халглары,
Бөjүк бир аиләjик, говушмушуг сәһәрлә.
Үфүгдән ишыг сачыр коммунизм баһары,
Сәадәтә кедирик позулмаз чәркәләрлә,
Халгларын достлуғудур бу бирлиjин әсасы,
Кәләчәjин нурудур арзумуз, әмәлимиз.
Зәфәрләрә апарыр бизи достлуг дүнjасы,
Она садиг олмаға гәлбән анд ичмишик биз.

Дүнjа сосиализм системинин jаранмасы вә инкишафы Бөjүк Октjабрын гәләбәсиндән сонра чох мүһүм тарихи һадисә олмушдур. Сосиализм бирлиjи өлкәләри ичтимаи тәрәггини сүр'әтләндирән күчлү амилә чеврилмишләр. Онлар бүтүн гитәләрдә сиjаси иглимә дә кетдикчә даһа бөjүк мүсбәт тә'сир көстәрирләр.

Милли азадлыг ингилаблары мүстәмләкә системини сүпүрүб атмыш, империализмин дајагларыны хејли сарсытмышдыр. Бүтүн гитәләрдә jүздән чох мүстәмләкә вә jарыммүстәмләкә өз милли истиглалиjjәтинә наил олмуш, дөвләт суверенлиjи газанмыш, мүтәрәгги инкишаф jолуна гәдәм гоjмушдур. Онларын әксәриjjәти империализмә гаршы мүбаризәдә өз сиjаси вә игтисади һүгугларыны кетдикчә даһа бөjүк сә'jлә горуjур вә истиглалиjjәтини мөһкәмләндирмәjә, халгларын сосиал, игтисади вә мәдәни инкишаф сәвиjjәсини jүксәлтмәjә чалышыр. Мәсәлән, "Бөjүк Октjабр сосиалист ингилабы вә Асиja, Африка вә Латын Америкасы халгларынын милли азадлыг һәрәкаты" мөвзусунда 1977-чи илдә Бакыда кечирилмиш бејнәлхалг елми конфрансын иштиракчылары бу барәдә чохлу мүһүм вә ибрәтамиз мә'лумат вермишләр.

Сүлһ вә сосиализм гүввәләринин нүфузунун дурмадан артмасы, милли азадлыг һәрәкатынын кетдикчә чошгун инкишафы империалист иртичачыларын гызғын мүгавимәтинә раст кәлир. Сосиализмин, азадлығын, сүлһүн дүшмәнләри мүтәрәгги просесләри дајандырмаг, халгларын гаршылыглы сүрәтдә фајдалы әмәкдашлығына мане олмаг, дүнjаны "сојуг мүһарибә" шәраитинә гајтармаг үчүн чылғын чәһдләр көстәрирләр. Онлар Јахын Шәргдә мүһарибә партлајышы тәһлүкәсини һәр васитә илә сахлајыр, азад Әфганыстана гаршы позучулуг һәрәкәтләри едир, Иран илә Ираг арасында һәрби мүнагишәни гызышдырырлар.

Лакин иртичанын фитнәləри пуча чыхачагдыр. Өлкəмизин вə бүтүн сосиализм бирлијинин е'тибарлы вə мəгсəдјөнлү сијасəти онларын гаршысыны кəсир. Бу бүтүн халгларын мənафејини ифадə едən сијасəтдир, бүтүн хејирхаһ адамларын арзуларына ујғун сијасəтдир.

Рус халгы вахтилə əсарəт алтында олан вə керидə галан халгларын дирчəлиши вə инкишаф маниндə фədакарлыгла вə шүурлу сурəтдə мəһрумијјəтləрə гатлашмышдыр. О, өз бөјүк мадди вə мə'нəви сəрвəтини, чох зənкин тарихи тəчрүбəсини өлкənин һəр бир гардаш халгы илə сəхавəтлə бөлүшдүрүр.

Азəрбајчанын халг шаири Рəсул Рза Азəрбајчан халгынын дујғу вə фикирləрини, онун рус гардашына мəһəббəт вə миннəтдарлығына ифадə едərək јазмышдыр:

Гуртулуш јолларында
о, бизə рəһбəр олду.
Бајрағымыз гələбə,
нəғмəмиз зəфəр олду.
Учду халглар мəнбəси,
еллəр бəрабəр олду.
Зүлмəтлəр парчаланды,
өмрүмүз сəһəр олду.
Нəғмəмиз, шүарымыз
рус халгына ешг олсун!

Мə'лум олдуғу кими, бəшəријјəт чохмиллəтлидир. Дүнјада ики минə гəдəр миллəт, халг, тајфа вардыр. Онларын 90 фаиздəн артыг һиссəси чохмиллəтли вə чохтајфалы дөвлəтləрин тəркибиндə јашајыр. Башга сөзлə десək, дөвлəтləрин əксəријјəти əһалисинин тəркибинə көрə чохмиллəтлидир. О јердə ки, капитализм һөкмранлыг едир, о јердə ки, хүсуси мүлкијјət адамлары өзкələшдирир, орада милли мүнасибəтлəр синифləрин антагонизмини əкс етдирмəклə бəрабəр халглар арасында мүнагишə, зиддијјət, дүшмəнчилик вə јадлашма мənбəјинə чеврилир. Инкишаф етмиш сосиализм чəмијјətини дүнјада илк дəфə јарадан Октјабр Вətəнинин тарихи хидмəти дə бундадыр ки, о, миллəтləрин вə халгларын гаршылыглы мүнасибəтləриндə јени дөвр - пролетар бејнəлмилəлчилији, халгларын достлуғу, гардашлығы вə бəрабəр һүгуглу əмəкдашлығы дөврүнү ачмышдыр.

Совет Азəрбајчаны сосиалист ичтимаи гурулушунун, өлкəмизин халгларынын достлуғунун вə гаршылыглы јардымынын һəјатверичи гүввəсини əјани шəкилдə нүмајиш етдирəн бу гардашлыг китабына парлаг сəһифəлəр јазмышдыр. Онун мүвəффəгијјətləри, чохəсрлик сосиал-игтисади кериликдən мүасир ичтимаи тəрəггинин зирвələринə нəһəнк сычрајышы милли мəсəлəнин сосиалистчəсинə һəллининн Советлəр өлкəси халглары үчүн сəчијјəви, милли азадлыг, тəрəгги вə демократија уғрунда мүбаризə апаран халглар үчүн бир чох чəһətлəрдən ибрətамиз нүмунəсидир.

Азəрбајчанын елм, әдəбијјат вə инчəсəнəти јени наилијјətləрлə зənкинləшмиш, ичтимаи-сијаси һəјат даһа зənкин, даһа долғун олмушдур.

...Бејнəлмилəлчилик ən'ənələри бизим чох бөјүк сосиал вə мə'нəви сəрвəтимиздир. Инди һəр бир коллективин, һəр бир евин, һəр бир аилənин һəјатына, мүһитинə бејнəлмилəлчилик руһу һаким кəсилмишдир. Республиканын тəрəггисиндə һəрəкəтверичи гүввəлəрдən бири дə мəһз будур. Бу сəрвəти артырмағы, јени тəчрүбə илə зənкинləшдирмəји, милləтлəрарасы, республикалараасы интенсив гаршылыглы əлагələри даһа да кенишləндирмəји биз республиканын бүтүн чохмиллəтли зəһмəткешləр аиләсинин борчу һесаб едирик. Бу бизим даһа динамик ирəлиləјишимиз үчүн ən мөһкəм тə'минатдыр.

II

Јолдашлар! Инкишаф етмиш сосиализм чəмијјəти əсл түкənмəз мə'нəви, идеја-əхлаги потенсиала маликдир. Бу потенсиал бүтүн совет республикаларынын милјонларла əмəкчисинин биркə зəһмəти илə јарадылмышдыр. Јарадычы зијалылар совет халгынын ваһид вə чохмиллəтли мə'нəви мəдəнијјətинин јаранмасына вə зənкинləшмəсинə санбаллы көмək көстəрирлəр. Совет халгынын үмуми мə'нəви сəрвəтləринин сосиалистчəсинə јарадылмасынын өнүндə совет јазычыларынын бејнəлмилəл дəстəси кедир.

Бүтүн дөврлəрдə вə һəр бир чəмијјətдə габагчыл бəдии əдəбијјат јүксəк вətəндашлыг пафосу илə ашыланмышдыр. Јазычылар өз дөврүнүн сосиал вə мə'нəви һəјатына һеч вахт биканə галмамышлар. Максим Горки дејирди: "Әдəбијјатчы синфин көзү, гулағы вə сəсидир. О буну бојнуна алмаја биләр, инкар едə биләр.

Лакин о, һәмишә вә һөкмән синфин әзасыдыр, һиссијјат органыдыр. О, өз синфинин, өз групунун әһвал-руһијәсини, арзусуну, һәјәҹанларыны, үмидләрини, еһтирасыны, марағыны, гүсурларыны вә мәзијјәтләрини гаврајыр, формалашдырыр, тәсвир едир... О һеч вахт "ади инсан" олмамышдыр вә ола да билмәз". Әсл сәнәткарлар өз дөврү, өз ҹәмијјәти, өз халгы гаршысында вә бәшәријјәт гаршысында ҹох дәрин вәтәндаш мәс'улијјәти һисси илә јашамыш вә әсәрләр јаратмышлар.

Совет јазычылары Вәтән вә дүнја классикасында ән јахшы, ән нәҹиб нә варса, һамысыны әхз етмишләр. Онлар өзләринин тарихи вәзифәсини, сосиалист ҹәмијјәти гаршысында совет халгы гаршысында борҹуну, јени дүнјанын әдәбијјатыны тәмсил етмәк мәс'улијјәтини һеч вахт унутмурлар. Совет јазычысы ҹәмијјәтин дәјишдирилмәси кими бөјүк ишдә партијанын фәал көмәкчисидир.

Совет јазычыларынын бир-бири илә мә'нәви доғмалығынын чохәсрлик дәрин көкләри вардыр. Өлкәмизин мүхтәлиф халгларынын өвладлары олан көркәмли јазычылар вә шаирләр һуманист достлуг вә гардашлыг идејаларынын ҹарчысы кими чыхыш етмишләр. Бүтүн дөврләрдә һәр халгын тәрәггипәрвәр әдәбијјаты милләтләрарасы үнсијјәтин ән фәал васитәси олмушдур. Халгын сосиал-тарихи тәҹрүбәсини вә наилијјәтләрини бүтүн милли рәнкарәнклији илә ҹанландыран тәрәггипәрвәр әдәбијјат халгын тәкраредилмәз симасыны, бејнәлмиләл гаршылыглы фәалијјәтә вә үнсијјәтә објектив тәләбатыны, башга халглар арасындакы јерини даһа парлаг шәкилдә ифадә етмишдир вә ифадә едир. Иртиҹанын вә ҹәһаләтин түғјан етдији, һәтта ән зүлмәтли дөврләрдә өлкәмизин халгларынын тәрәггипәрвәр әдәбијјат хадимләри өзләринин јарадыҹылығы, мүтәрәгги фәалијјәти илә хурафата гаршы мүбаризә апармыш, достлуға вә бирлијә јол ачмыш, кәләҹәк бејнәлмиләл гардашлығын тәмәлини гојмушлар.

Бөјүк Октјабр иҹтимаи һәјатын ингилаби јолла дәјишдирилмәси јени, әсл халг әдәбијјатынын әдәбијјатла ҹәмијјәт арасында әввәлләр мисли көрүнмәмиш гаршылыглы мүнасибәтләрин тәмәлини гојду. Сосиализм халг күтләләриндә нәһәнк мә'нәви јүксәлиш гүввәләри, биликләрә, китаба, бәдии сәрвәтләрә гаршысыалынмаз мејл ојатды. Сосиализм ән гәдирбилән охуҹуну - әмәкчи халгы әдәбијјата говушдурду. Сосиализм, партија јазычы гаршысында инсанын мә'нәви әхлаги ҹәһәтдән камилләшдирилмәси кими нәҹиб вәзифә гојдулар, она инсан гәлбинин мүһәндиси, ролуну е'тибар етдиләр. Сосиализм, партија јазычыја һәртәрәфли гајғы көстәрдиләр, исте'дадларын тәрәггиси, азад бәдии јарадыҹылыг үчүн әлверишли шәраит јаратдылар. Сосиализм "өлкәнин ән јахшы һиссәсини, онун гүввәтини тәшкил едән, онун кәләҹәји олан милјонларла вә он милјонларла зәһмәткешә" хидмәт едән азад әдәбијјат һаггында Ленинин арзусуну һәгигәтә чевирди.

Бизим әдәбијјат јени һәјат гуруҹулуғу илә, инсанларын шүурундакы дәрин дәјишикликләрлә бирликдә гүввәтләнмиш вә инкишаф етмишдир. Ҹошғун сосиал-игтисади јүксәлиш просеси өлкәнин милләт вә халгларынын мә'нәви дирчәлишинә, форма вә мәзмун е'тибары илә зәнкин сосиалист милли әдәбијјатларынын јаранмасына тәкан вермишдир.

Сосиализм гуруҹулуғунун бүтүн мәрһәләләриндә Коммунист Партијасы бәдии јарадыҹылыгла мәшғул олан милли зијалы кадрларынын тәрбијәләндирилмәсинә, милли әдәбијјатларын һәртәрәфли инкишафы, онларын достлуғу вә гаршылыглы сурәтдә зәнкинләшмәси үчүн әлверишли шәраит јарадылмасына даим диггәт јетирмишдир.

Өлкәдә 77 милли әдәбијјат јаранмышдыр вә мүвәффәгијјәтлә инкишаф едир. 1979-ҹу илдә ССРИ-дә 63 халгын дилиндә әдәбијјат нәшр едилмишдир. 60 ил әрзиндә Советләр өлкәси халгларынын дилләриндә 5,211 мин адда китаб чыхмышдыр.

Биздә, Азәрбајҹанда китаб нәшринин мигјасы милли мәдәнијјәтин вә әдәбијјатын диггәтәлајиг мүвәффәгијјәтләринә парлаг мисалдыр. Тәкҹә 1979-ҹу илдә республикада үмуми тиражы 13 милјон 800 мин нүсхә, о ҹүмлә́дән Азәрбајҹан дилиндә 11 милјон 100 мин нүсхә олан 1.300-дән чох китаб вә китабча чыхмышдыр.

ССРИ-нин гардаш халгларындан һәр биринин сосиалист милли әдәбијјатынын тәшәккүлүндә вә инкишафында рус әдәбијјатынын бөјүк вә сәмәрәли ролу вардыр. Рус әдәбијјаты әхлаги, естетик, идеја-мә'нәви сәрвәтләрин чох зәнкин хәзинәси, рус халгынын јарадыҹылыг дүһасынын зирвәсидир. Бу әдәбијјат сәхавәтлә достлуг вә гардашлыг тохуму сәпмиш, бир чох халгларын милли әдәбијјатларынын тәшәккүлүнә сәмәрәли тә'сир көстәрмиш, онларын мә'нәви ојанышына тәкан вермишдир. Рус әдәбијјатынын тарихи хидмәти бундан ибарәтдир ки, о, һәмишә мәзлумларын вә бинәсибләрин, алчалдыланларын вә тәһгир едиләнләрин тәрәфиндә дурмуш, һүгугсуз халглары мәрдликлә мүда-

фиə етмиш, онлары азадлыг мүбаризəсинə галдырмыш, Үмумрусија ингилаби һəрəкатына гошмушдур. Рус ədəбиjjаты халг һəjатынын кур чаjы олмуш, онун тарихинин бүтүн мəрһəлəлəрини əкс етдирмиш. дəврүн мүтəрəгги ичтимаи-фəлсəфи фикрини, халгларын достлуғу вə гардашлығы кими jүксəк һуманист идеаллары мүасирлəрə чатдырмышдыр. Одур ки, милли ədəбиjjатларын ən jахшы нүмаjəндəлəри илһамы, сənəткарлығы, бədии-естетик вə мə'нəви принсипləри рус мədəниjjəти чешмəсиндən əхз етмиш вə əхз едирлəр. Өзү чошғун инкишафда олан рус совет ədəбиjjаты - вањид чохмилләтли ədəбиjjатымызын бу апарычы гүввəси бу күн дə өлкəмизин бүтүн халгларынын ədəбиjjатларынын чичəкләнмəсинə гүдрəтли вə сəмəрəли тə'сир көстərир.

Кетдикчə артан бу тə'сирин өз ганунаујғунлуғу вардыр: чəмиjjəтин мə'нəви сəвиjjəси jүксəлдикчə, онун идеја-əхлаги потенсиалы артдығча А.Пушкинин, М.Лермонтовун, Н.Гоголун, А.Островскинин, М.Салтыков-Шедринин, Ф.Достоjевскинин, Н.Некрасовун, Л.Толстоjун, А.Кертсенин, В.Белинскинин, Н.Чернышевскинин, Н.Добролjубовун, А.Радишшевин, А.Грибоjедовун, И.Туркеневин, А.Гончаровун, А.Чеховун вə онларын көзəл варисləри вə давамчылары олан М.Горкинин, В.Маjаковскинин, Н.Островскинин, А.Толстоjун, Н.Тихоновун, М.Шолоховун, К.Фединин, А.Фадеjевин, А.Блокун, С.Jесенинин, М.Исаковскинин, А.Сурковун, К.Паустовскинин, А.Твардовскинин, К.Симоновун, Л.Леоновун, К.Марковун, В.Катаjевин, Б.Лавренjовун, И.Еренбургун, А. Макаренконун, А.Гаjдарын, Д.Гранинин, А.Чаjковскинин, Н.Грибачовун вə бир чох башгаларынын бүтүн дүнjада мəшһур олан бəjүк адлары һəр бир совет адамына бир о гədəр доғма вə əзиз олур.

Рус ədəбиjjатынын чазибə гүввəсини артыран бəjүк бир хүсусиjjəти будур ки, һəмин ədəбиjjат башга халгларын ədəбиjjатларына сəмəрəли тə'сир көстərмəк кими көзəл габилиjjətə малик олмагла бəрабəр, онларын наилиjjətləрини əхз едиб өз чанына һопдурмаға, өjрətмəклə jанашы, һəм дə чəсарətlə дəрс алмаға гејри-ади һəвəслə чалышыр. Рус ədəбиjjатынын бу хассəси Пушкин поезиjасында даһа парлаг тəчəссүм етмишдир. Достоjевски бу поезиjа һаггында jахшы демишдир: "Пушкинин башга чəһətləрини дејил, jалныз бир чəһətини, онун jалныз бир хүсусиjjətини көтүрүн: дүнjаја, бəшəриjjətə, бүтүн һадисəлəрə өз мүнасибətини билдирмəсини. О, дүнjанын бүтүн ədəбиjjатларыны мənимсəjир,

бунларын һəр бирини о дəрəчəдə башa дүшүр ки, өз поезиjасында əкс етдирир, лакин елə əкс етдирир ки, өзкə хүсусиjjətləрин əсл руһу, ən мəһрəм сирləри онун поезиjасына кечир..."

Ədəбиjjатларын гаршылыглы тə'сири jени шеj дејилдир. Бүтүн үмумбəшəри мədəниjjət кими дүнjа ədəбиjjаты да садəчə оларағ милли мədəниjjətləрин вə ja ədəбиjjатларын мəчмуу дејилдир, ən əввəл онларын мəһз тарихи гаршылыглы тə'сир вə гаршылыглы нүфуз просесиндə jаранан мүəjjən вəһдətидир. Һеч бир халг башга халгларын наилиjjətləриндən истифадə етмədən инкишаф едə билмəз. К.Маркс өjрədирди ки, һəр миллəт "башгаларындан өjрənə билəр вə өjрənмəлидир".

Демək олар ки, бəдии ədəбиjjат халгларын мə'нəви үнсиjjətинин, онларын бир-бирини башa дүшмəсинин, сəрвəт вə наилиjjətləр мубадиləсинин ən кениш, сəмəрəли, дəрин нүфуз едən васитəсидир. Əкəр истисмара əсасланан ичтимаи гурулуш мədəниjjətləрин гаршылыглы фəалиjjəти вə гаршылыглы тə'сири кими мүтəрəгги просеси ləнкидир, тəһриф едир, она мане олурдуса, сосиализм бу просес үчүн ən кениш мејдан ачмыш, ону һəjатымызын гануруна чевирмишдир. Александр Фадеjев дејирди: "Мən башга халгларын ədəби сəрвəтləрини илə мəмнуниjjətlə таныш олурам. Бу мənə һəм билик, һəм дə зəвг верир. Биз инди-инди башга халгларда өзүмүз үчүн көзəл адамлар кəшф едирик".

Милли мədəниjjətləрин тəрəггисиндə вə jахынлашмасында рус дили динамик, сəмəрəли, нүфузедичи рол ојнаjыр. Пушкин вə Толстоj дили бүтүн халгларымызын достлуг дилинə чеврилмишдир. О, өлкəнин миллəт вə халгларынын тəкчə үнсиjjət сахламасына дејил, һəм дə мə'нəн jахынлашмасына имкан jарадан көрпү олмушдур. Рус дили чохмилләтли дəвləтимизин һəjатында бəjүк рол ојнаjыр, гардаш халгларын бејнəлмилəл бирлиjинə көмəк едир, мə'нəви сəрвəтləрин мүбадиləси, гардаш халгларын мədəниjjətləринин гаршылыглы сурətдə зənкинləшмəси, онларын бејнəлмилəлчилик шүурунун вə психолокиjасынын мөһкəмлənмəси үчүн һədсиз имканлар ачыр.

Рус дили өзүнүн бəдии-лексик зənкинлиjи илə, чəмиjjətин сиjаси, сосиал-мədəни, елми-техники вə бəдии һəjатынын бүтүн рəнкарəнклиjини дəриндən ифадə етмək габилиjjəти илə нəһəнк дildир. Рус дилинин нəһəнклиjи бундадыр ки, о, ССРИ-нин гардаш халгларынын дилləрини үстələмиш, сыхышдырмамыш, əксинə, бу дилləрлə аһəнкдар шəкилдə чулғалашараг һəмин

халгларын мәдәнијјәтләри вә әдәбијјатлары гаршысында ән кениш үфүгләр ачмыш, онларын дүнја меjданына чыхмасына көмәк етмишдир. Совет өлкәсинин онларча милләтинин милјон-милјон адамы рус дили васитәсилә үмумбәшәри мәдәнијјәтә, дүнја әдәбијјатынын мисилсиз хәзинәсинә говушмушдур. Нәһајәт, рус дили она көрә нәһәнк дилдир ки, гардаш мәдәнијјәтләри бөлүнмәз монолит вәһид шәклиндә сых бирләшдирмиш, онларын һәр бирини бејнәлмиләл наилијјәтләрлә вә төһрүбә илә зәнкинләшдирмишдир.

Рус дили бүтүн совет халгынын үмуммилли сәрвәтидир, о, чохмилләтли мәдәнијјәтимизин вә әдәбијјатымызын ифтихары вә шөһрәтидир!

III

Әлверишли ичтимаи-сијаси шәраит сых вә мүнтәзәм јарадычылыг әлагәләринә, мүхтәлиф милләтләрин бәдии төһрүбәсинин һәртәрәфли вә гаршылыглы тә'сиринә, фајдалы гаршылыглы фәалијјәтинә көмәк етмишдир. Тарихи төһрүбәси вә јазысынын "јашы" мүхтәлиф олан мүхтәлиф милли әдәбијјатларын естетик сәвијјәләри мәһз мәдәни гуручулугда гардаш халгларын әмәкдашлығы сајәсиндә вә бу әмәкдашлыг әсасында бәрабәрләшмишдир.

Бунунла әлагәдар јени мәдәнијјәт гуручулуғунда Анатоли Василјевич Луначевскинин бу сөзләрини хатырлатмаг истәрдим: "Бәшәријјәт гаршысыалынмаз бир аһәнклә мәдәнијјәтин бејнәлмиләлләшмәси јолу илә кедир. Әлбәттә, милли зәмин узун мүддәт, бәлкә дә һәмишәлик галачагдыр, лакин бејнәлмиләлчилик дә үмумбәшәри симфонијада милли мотивләрин мәһв едилмәсини дејил, онларын анчаг зәнкин вә сәрбәст аһәнкдарлығыны нәзәрдә тутур".

Сосиализм шәраитиндә, күтләви информасија васитәләринин чошғун инкишафы әсриндә әдәбијјатларын гаршылыглы тә'сири просеси мүасир бәдии просесин ајрылмаз хүсусијјәтинә, һәрәкәтверичи гүввәсинә чеврилмишдир. Бунун сајәсиндә милли әдәбијјатларын һәр биринин бәдии төһрүбәси вә наилијјәтләри бир гајда олараг башга милли әдәбијјатларын сәрвәтинә вә наилијјәтинә чеврилир, онлары јени идеjаларла, мөвзуларла, сүжетләрлә, образларла зәнкинләшдирир. Рус совет әдәбијјатынын бәдии төһрүбәси, өлкәмизин бүтүн халгларынын бәдии сөз усталарынын украjналылардан М.Бжанын, О.Гончарын, А.Корнејчукун, А.Малышконун, Н.Рыбакын, М.Рылскинин, М.Стелмахын, В.Сосјуранын, П.Тычинанын, белоруслардан П.Бровканын, В.Быковун, Ј.Коласын, Ј.Купаланын, М.Танкын, өзбәкләрдән Ајбекин, Г.Гуламын, Зүлфијјәнин, М.Шејхзадәнин, К.Јашенин, Һәмзә Һәкимзадә Ниjазинин, газахлардан М.Ауезовун, Чамбулун, Г.Мусреповун, Г.Мустафинин, С.Мукановун, С.Сеjфуллинин, күрчүләрдән Г.Абашидзенин, К.Гамсахурдијанын, Н.Думбадзенин, К.Леонидзенин, Т.Табидзенин, С.Чинованинин, азәрбаjчанлылардан Ч.Мәммәдгулузадәнин, М.Ордубадинин, Ч.Чаббарлынын, С.Вурғунун, литвалылардан Е.Межелајтисин, С.Нерисин, П.Свирканын, молдаванлардан Ј.Буковун, И.Друтсенин, А.Лупанын, латышлардан В.Латсин, Ј.Судрабкалнын, А.Упитин, гырғызлардан Ч.Ајтматовун, А.Токомбајевин, Т.Садыгбековун, тачикләрдән С.Ајнинин, Ә.Лаһутинин, М.Турсунзадәнин, түркмәнләрдән Б.Кербабајевин, Г.Гурбаннепесовун, һ.Мухтаровун, естонлардан П.Куусбергин, Ј.Смуулун, А.Јакобсонун, дағыстанлылардан С.Сталскинин вә Р.Һәмзәтовун, татарлардан Г.Бәшировун, Муса Чәлилин вә Г.Нәчиминин, башғырдлардан М.Кәримин вә С.Кудашын, кабардин А.Кешоковун вә балкар Г.Гулијевин, абхаз К.Гулианын, калмык Д.Кугултиновун, чукча Ј.Рытхеунун, нивх В.Сангинин вә чох-чох башгаларынын јарадычылығы буна инандырычы сүбутдур. Онларын китаблары Вәтәнимизин бүтүн күшәләриндә охучулара сјни дәрәчәдә өзиз вә доғмадыр, онлары биздә, Совет Азәрбаjчанында да таныjыр вә севирләр. Совет әдәбијјатымызын бөjүклүjү , халга, онун гајғыларына, үмид вә арзуларына јахынлығы бунда өзүнү дөнә-дөнә көстәрир.

Јолдашлар! Чохмилләтли совет мәдәнијјәтинин јаранмасы вә инкишафы сосиализмин тарихи наилијјәтидир. Бу, әввәлән, ССРИ-нин бүтүн гардаш халгларынын мәзмунча сосиалист вә формача милли мәдәнијјәтләринин тәшәккүлү, икинчиси, өлкәмизин милләт вә халгларынын кечмиш мә'нәви јадлығынын тамамилә вә бирдәфәлик арадан галдырылмасы, үчүнчүсү, марксизм-ленинизм, пролетар бејнәлмиләлчилиjи принсипләри әсасында гардаш мәдәнијјәтләрин дөнмәз, гырылмаз гаршылыглы әлагәләринин бәргәрар едилмәси демәкдир. Гардаш милли мәдәнијјәтләрин идеја, дүнјакөрүшү төмәли үмуми, сосиалист тә-

мәлидир, бу мәдәнијјәтләр bаһид партијалылыг вә әсл хәлгилик принсипләри үзәриндә гурулур, ССРИ халгларынын тарихи мүгәддәратынын үмумилијини, онларын сосиал-игтисади, ичтимаи-сијаси, идеоложи бирлијини әкс етдирир.

Bаһид совет мәдәнијјәти шәклиндә бирләшмиш милли мәдәнијјәтләрин бејнәлмиләл үмумилијинин өзү бөјүк бејнәлхалг әһәмијјәти олан һадисәдир. Чүнки мүасир чәмијјәтин мә'нәви тәрәггисинин ән мүтәрәгги, ән перспективли мејлләрини тәчәссүм етдирир. Чохмилләтли совет сосиалист әдәбијјаты принсипчә јени кејфијјәтә маликдир. Онун бу кејфијјәти дүнја мәдәнијјәтини бејнәлмиләл идеја-естетик, бәдии тәчрүбә илә зәнкинләшдирмишдир вә зәнкинләшдирмәкдә давам едир.

Дүнја сосиализм бирлији өлкәләринин халг әдәбијјатлары бәшәријјәтин мә'нәви тәрәггисиндә реал сосиализмин хидмәтини артырыр. Онларын һәр бири өз тәкраредилмәз сосиалист тарихи, милли бәдии-естетик тәчрүбәсини вә наилијјәтләрини тәгдим едир. Инди сосиализм өлкәләри јазычыларынын идеја јекдиллијиндән, онларын бир-бирини зәнкинләшдирән јарадычылыг әлагәләринин гырылмазлығындан, дүнја сосиализм системи халгларынын әдәбијјатларынын гаршылыглы тә'сири вә јахынлашмасы кими интенсив просеслярдән там өсасла данышмаг олар.

Совет Иттифагынын ичтимаијјәти мүстәмләкә зүлмүндән азад олан, милли истиглалијјәт вә демократија јолуна гәдәм гојан өлкәләрин әдәбијјатына бөјүк мараг көстәрир. Биз инкишаф етмәкдә олан дөвләтләрин әдәбијјатларынын сүр'әтлә инкишафына, бүтүн гитәләрин өлкәләриндә онларын наилијјәтләринин е'тираф едилмәсинә шадыг.

Конфрансымызда сосиалист дөвләтләринин вә инкишаф етмәкдә олан өлкәләрин әдәбијјатлары нүмајәндәләринин иштиракы бизи севиндирир. Сәмими-гәлбдән онлара халгын мәнафејинә нәчиб хидмәтдә јени бөјүк јарадычылыг наилијјәтләри арзулајырыг.

IV

Бүтүн гардаш әдәбијјатларла сых әлагә шәраитиндә инкишаф едән мүасир Азәрбајчан әдәбијјаты совет әдәбијјатынын сосиалист маһијјәтинин вә истигамәтинин, бејнәлмиләл руһунун вә характеринин конкрет тарихи тәчәссүмүдүр.

Азәрбајчан поезијасы, бәдии әдәбијјаты узаг кечмишә дәрин көкләрлә бағлыдыр. Онун тарихи халгын бәдии шүурунун јарамасы вә инкишафы тарихидир. Истибдадын вә әсарәтин, гаты исламын вә дини фанатизмин там һөкмран олдуғу бир шәраитдә өз даһи јарадычыларынын шәхсиндә әдәбијјат халгын истәк-арзуларынын ән мүһүм ифадә формасы, азадлыг вә истиглалијјәт уғрунда, сосиалист әдаләт вә һүгуг бәрабәрлији уғрунда ачыг вә "үстүөртүлү" мүбаризәнин башлыча васитәләриндән бири иди. Халгын һәјатынын бәдии салнамәси олан, өз дөврүнүн мүтәрәгги вә һуманист идеалларындан гидаланан Азәрбајчан классикасы һәмишә нәчиб вә пак мә'нәви идеаллар, идеја-фәлсәфи ахтарышлар әдәбијјаты олмушдур.

Азәрбајчан халгынын XII әсрдә интибаһ дөврүнү кечирән әдәбијјаты Хаганинин вә Низаминин тимсалында, сонракы әсрләрдә исә Нәсиминин, Фүзулинин, Вагифин, М.Ф.Ахундовун, Сабирин тимсалында дүнја шөһрәти газанмыш, Јахын Шәрг вә Гәрб өлкәләриндә әдәби просесин естетик фикринин инкишафына нәчиб тә'сир көстәрмиш, мәсәлән, Авропа әдәбијјатының јени идејалар, мөвзулар вә сүжетләрлә зәнкинләшдирмишдир. Даһи сөз усталары бизә бөјүк естетик сәрвәтләр хәзинәси, һуманизм вә халглар достлуғу кими нәчиб идејаларын чох зәнкин бир аләмини гојуб кетмишләр.

Биз парлаг сималарын ады илә зиннәтләнмиш бөјүк бәдии сәрвәтә јијәләнмишик. Бу мә'нәви ирс, образлы десәк, бизим үчүн, совет адамы үчүн, онун ичтимаи, мә'нәви вә естетик мөвгејинин формалашмасы үчүн ишләјир.

Совет һакимијјәти Азәрбајчан әдәбијјатчыларынын бејнәлмиләл әлагәләрини әлчүјәкәлмәз дәрәчәдә кенишләндирмиш, әдәбијјатларын достлуғуну јени зирвәјә галдырмышдыр. Бу достлуг ичтимаи-сијаси әһәмијјәти олан кениш вә долғун просесә чеврилмишдир. Азәрбајчан совет әдәбијјатынын гардаш халгларын әдәбијјатлары илә достлуғу чохлу гаршылыглы тәмасда, даими јарадычылыг әлагәләриндә вә әмәкдашлығында, тәрчүмәчилик фәалијјәтиндә, көрүшләрдә, онкүнлүкләрдә, мүнтәзәм сурәтдә кечирилән кениш ичтимаи рә'ј доғуран бир чох әдәби-сијаси тәдбирләрдә өз ифадәсини тапыр.

Азәрбајчан торпағында Русија Федерасијасы, Украјна, Өзбәкистан мәдәнијјәти күнләрinin, Күрчүстан әдәбијјаты вә инчәсәнәти күнләрinin, Украјнада, Өзбәкистанда, Загафгазија

республикаларында Азәрбајчан мәдәнијјәт усталарынын јарадычылыг һесабатларынын бөјүк әһәмијјәти олмушдур. 1975-чи илин октјабрында кечирилән совет әдәбијјаты күнләри Азәрбајчанын идеја вә бәдии һәјатында дәрин из бурахмышдыр. Күнләр республика јазычылар тәшкилатынын бәдии јарадычылығынын, фәалијјәтинин күчләнмәсинә тә'сир көстәрмишдир. Белә бир факт разылыг һисси доғурур ки, беш илдән сонра ССРИ Јазычылар Иттифагы Үмумиттифаг јарадычылыг конфрансыны республикамызын пајтахты орденли Бакы шәһәриндә кечирмәји лазым билмишдир. Чохдилли вә әлван совет әдәбијјатынын усталары өз адлары илә бу әдәбијјатын шанлы тарихинә зиннәт верән сәнәткарлар бурада јенидән көрүшмүшләр.

Бәдии әсәрләр јазылмасы бүтүн јарадычылыг күввәләринин вә сә'јләринин максимум чәмләнмәсини тәләб едән мүрәккәб вә чох вахт олдугча узун бир просесдир. Буна көрә дә биз өз тәрчүмәләри илә Азәрбајчан шаирләринин, насирләринин вә драматургларынын әсәрләринин мәшһурлашмасында бөјүк рол ојнајан чохмилләтли совет вә харичи әдәбијјатынын әсәрләри илә таныш етмәк үчүн чох иш көрүрләр. Бурада Олег Шестинскинин гәдим Нахчыван торпағына һәср етдији мисралары билаихтијар јада дүшүр:

Бурда бөјүмәмишәм,
јолум кечмәјибдир бурдан.
Анчаг ушаг вахтымдан,
Өјрадиб ки, өз анам.
Башга дилдә данышан
Халга раст кәлән заман
Она әл вериб о дәм:
"Мәним достларым!" - дејәм.

Бунун рәмзи мә'насы вардыр ки, јарадычылыг конфрансымызын емблеми дә мәһз ачыг китабын мисилсиз халглар достлугу китабынын сәһифәләри үзәриндә достларын көрүшән әлләринин тәсвиридир!

Мејдана кәлдији илк күнләрдән Азәрбајчан совет әдәбијјаты нүмајәндәләринин диггәтәлајиг хидмәтиндән хүсуси миннәтдарлыгла данышырыг. Онларын әмәји сајәсиндә Азәрбајчанын классикасынын вә мүасир әдәбијјатынын ән јахшы нүмунәләри Үмумиттифаг охучусуна верилмиш, өлкәмизин һүдудларындан кәнара чыхмышдыр. Азәрбајчан тәрчүмәчиләри, Азәрбајчан јазычы вә шаирләринин бөјүк дәстәси Азәрбајчан охучусуну рус вә дүнја классикләринин, мүасир совет әдәбијјаты сосиализм реализми әсасында инкишаф етмиш, Советләр өлкәсинин вәһид вә чохмилләтли әдәбијјатынын тәркиб һиссәси кими бәрғәрар олмушдур. Азәрбајчан әдәбијјаты бејнәлмиләлчилик вә совет вәтәнпәрвәрлији бајрағыны уча тутур.

Сәмәд Вурғун совет халгларынын сарсылмаз достлуғуну ган гоһумлуғундан јахын гардашлыг адландырмышдыр. Мәммәд Сәид Ордубадинин "Кизли Бакы" романында вә башга тарихи-ингилаби романларында бөјүк мәгсәд вә ингилаби идеаллар әтрафында бирләшән Азәрбајчан фәһлә синфинин сарсылмаз бејнәлмиләл јекдиллијинин мәнбәләри көстәрилмишдир. Чәфәр Чаббарлынын "1905-чи илдә" пјесиндә пролетар бејнәлмиләлчилији мәвзусу бөјүк күввә илә сәсләнир. Сүлејман Рүстәмин тә'сирли "Рус гардашыма" поемасы, Рәсул Рзанын "Ленин", Мәммәд Раһимин "Ленинград көјләриндә" поемалары, Микајыл Мүшфигин, Һүсејн Чавидин, Мећди Һүсејнин, Мирзә Ибраһимовун, Сүлејман Рәһимовун, Имран Гасымовун, Мирварид Дилбазинин, Әбүлһәсәнин, Әли Вәлијевин, Осман Сарывәллинин, Илјас Әфәндијевин, Иван Третјаковун, Нәби Хәзринин, Бәхтијар Ваһабзадәнин, Исмајыл Шыхлынын, Әһмәд Чәмилин вә бир чох башга сәнәткарларын романлары, повестләри, поемалары вә пјесләри совет адамынын мә'нәви бөјүклүјүнү исте'дадла тәрәннүм едир. Бејнәлмиләлчилик вә вәтәнпәрвәрлик совет адамынын мә'нәви симасынын, онун характеринин ајрылмаз хүсусијјәтләринә чеврилмишдир.

Бу ән'әнәләрә садиг олан Азәрбајчан совет әдәбијјаты сосиализм гуручулуғунун бүтүн мәрһәләләриндә ССРИ халгларынын достлуғунун инкишафында вә мөһкәмләндирилмәсиндә, онларын һәртәрәфли јахынлашмасында вә гаршылыглы сурәтдә зәнкинләшмәсиндә фәал иштирак едир, бунунла да чохмилләтли совет әдәбијјатынын бөјүк вәтәндашлыг вәзифәсинин һәр күн һәјата кечмәсинә јардым көстәрир. Биз мәмнунијјәтлә гејд едирик ки, Азәрбајчан әдәбијјаты зәһмәткешләрин бејнәлмиләлчилик вә вәтәнпәрвәрлик тәрбијәси ишиндә республика партија тәшкилатынын мүбариз көмәкчисидир.

V

Совет әдәбиҗаты милләтләрин вә халгларын достлуғунун, јахынлашмасынын вә гаршылыглы тә'сиринин көзәл бәһрәсидир. О, ејни заманда бу милләт вә халгларын бејнәлмиләл бирлијинин гүдрәтли васитәсидир. Совет халгларынын јолдашчасына әмәкдашлығы, гардашчасына көмәји вә гаршылыглы јардымы кими һәјатверичи мәнбәдән илһам алан, јашајан әдәбиҗатымыз совет халгынын бирлијинин мөһкәмләндирилмәсинә, өлкәнин бүтүн милләтләринин даһа да тәрәгги етмәси вә јахынлашмасы јолларында сосиалист милли мүнасибәтләринин тәкмилләшдирилмәсинә өз көмәјини артырмалыдыр.

Совет чәмиҗәти јүксәлдикчә, совет халгынын һәлл етдији сосиал-игтисади вә мәдәни гуручулуг мәсәләләринин мигјасы вә мүрәккәблиҗи артдыгча, әдәбиҗатын һәјатла, практика илә әлагәси долғунлашмалы, бә'зи ахтарышын һүдудлары кенишләнмәли, мүзәффәр ирәлиләјишимиздә јазычынын вә шаирин ичтимаи ролу вә мәс'улиҗәти даһа јүксәк олмалыдыр. Чәмиҗәтимизин чошғун инкишафы илә бирликдә онун тарихи мүгәддәратында мә'нәви амилләрин ролу да артыр. Белә амилләр арасында инкишаф етмиш сосиализм чәмиҗәтинин вәтәндашы олан он милјонларла охучунун зеһнинә вә дујғусуна тә'сир көстәрән әдәбиҗатын, инчәсәнәтин, бәдии әсәрләрин - бизим адамларын зөвгүнү, әхлаги вә мә'нәви аләмини формалашдыран, шәхсиҗәтин бахышларына вә һәјат мөвгејинә тә'сир көстәрән әсәрләрин хүсуси јери вардыр.

Халга хидмәт етмәк јазычынын ән јүксәк вәтәндашлыг вә мә'нәви борчудур.

Совет әдәбиҗаты јени һәјат гуручулуғу кими үмумхалг ишинин үзви һиссәсидир. Өлкәнин әмәк вә әскәри һүнәринә чохмиллətли совет әдәбиҗатынын хидмәти халг төрәфиндән јүксәк гиҗмәтләндирилир. Лакин һәјат бир јердә дајаныб дурмур, совет адамларынын мә'нәви тәләбаты кетдикчә артыр.

Совет халгынын бүкүнкү гәһрәманлыг харигәләрини инкишаф етмиш сосиализм мәрһәләсиндә совет адамларынын әлдә етдикләри сосиал вә мә'нәви наилиҗәтләрин әсл епик вүс'этини бәдии сүрәтдә әкс етдирмәк заманын јазычылар вә шаирләр гаршысында тә'кидлә ирәли сүрдүҗү тәләбдир. Ингилаб, вәтәндаш вә Вәтән

мүһарибәләри, илк бешилликләр гәһрәманларынын һүнәрләрини јазычыларымыз нечә бәдии гүдрәтлә тәрәннүм етмишләрсә, мүасирләримизин әмәк гәһрәманлығы да ејни гүдрәтлә тәрәннүм едилмәлидир. Зәманәмизин гәһрәманы идеја әгидәси илә түкәнмәз һәјат енержисини, јүксәк мәдәниҗәти, зәнкин биликләри вә онлары тәтбиг етмәк бачарығыны өзүндә бирләшдирән совет адамыдыр. О, һәм аловлу вәтәнпәрвәр, һәм дә ардычыл бејнәлмиләлчидир. Онун образы, әдәбиҗатымызда бу кеҹиҗәтләрин вә хүсусиҗәтләрин бүтүн өзәмәти илә әкс етдирилмәли, әввәлки нәсилләрин өлмәз образлары илә бир чәркәдә дурмалыдыр.

Һадисәләрин маһиҗәтинә дәриндән нүфуз етмәк, өлкәнин наилиҗәтләрини үмумиләшдирмәк вә тәһлил етмәк, нөгсанлары, зиддиҗәтләри үзә чыхармаг, дөврүмүзүн лајигли салнамәчиси олмаг әдәбиҗатчыларын мәс'ул вә шәрәфли вәзифәсидир.

VI

Јолдашлар!

Идеоложи гаршыдурманын кениш чәбһәси фонунда империалистләрин вә онларын әлалтыларынын адамларымызын мә'нәви шүуруна тә'сир көстәрмәк, сосиалист һәјат тәрзинин идеја-мә'нәви әсасларыны лахлатмаг, буржуа давраныш гаҗаларыны бизә гәбул етдирмәк чәһдләри ајдын нәзәрә чарпыр. Һәм дә идеја әлеһдарларымыз кечишин галыгларынын, о чүмләдән милләтчилиҗин, милли худбинлиҗин, милләтләрарасы әдавәтин дирчәләчәјинә хүсуси үмид бәсләјирләр.

Идеоложи мүбаризәнин ән хәттиндә олмаг, бәдии, идеја-мә'нәви вә емосионал тә'сирин бүтүн васитәләри илә һәм идеоложи тәхрибатчыларын һүчумларыны дәф етмәк, һәм дә онларын әсл ниҗәтләрини, антикоммунист, антисовет, сахта нәзәри консепсиҗаларын вә сиҗаси доктриналарын ич үзүнү гәтиҗәтлә ачыб көстәрмәк совет әдәбиҗатчыларынын борчудур. Һәр бир јазычы, шаир вә публисист дүнја мејданында синфи мүбаризәнин идеоложи формасынын фәал иштиракчысы олмалыдыр.

Бу мүбаризәдә бизим башлыча силаһымыз һәјат һәгигәтинин өзүдүр. Халгларын гардашчасына достлуғунун әјани бәһрәләридир. Онларын исте'дадла әкс етдирилмәси күтләләрин вәтәнпәрвәрлик вә бејнәлмиләлчилик тәрбиҗәсинин күчләндирилмәсинә сез усталарынын тә'сирли көмәји кими гиҗмәтләндирир. Бејнәл-

миләлчиликлә бирликдә совет вәтәнпәрвәрлији сосиалист ичтимаи тәрәггисинин һәрәкәтвериҹи гүввәсидир. Онун бәдии әсәрләрдә тәҹәссүмү совет адамынын үмуммилли ифтихарынын, бејнәлмиләл достлуг вә јолдашҹасына гаршылыглы көмәк руһунун нәсрдә вә поезијада образлы ин'икасы өлкәмизин халгларынын гардашлығыны мөһкәмләндирмәкдә өз хидмәтини даим артырмалы олан совет әдәбијјатынын тарихи вәзифәсидир.

Әлбәтдә, јолдашлар, совет адамларынын вәтәнпәрвәрлији милли һиссләрдән мәһрум дејилдир. Бу мүгәддәс һиссдә доғма Вәтәнә, доғма халга, онун тарихинә, өз дилинә гызғын мәһәббәт сосиализм гурулушуна, ваһид совет Вәтәнинә һәдсиз сәдагәтлә чулғашыр. Бу һисс башдан-баша бејнәлмиләлчилик идејалары илә ашыланмышдыр. Совет вәтәнпәрвәрлијинин милләтчилијә, шовинизмә, милли худбинлијә, милләтчилик галыгларынын һәр ҹүр тәзаһүрләринә барышмаз мүнасибәтлә үзви бағлылығы бурадан доғур.

Тәәсүфләр олсун, һәлә елә адамлар вардыр ки, Вәтәнә өзләринин мәһәббәтини јерличилик ме'јары илә өлчүр, јалныз "өзүнүнкүнү" тә'рифләмәклә мәшғул олур, нәзәрә алыныр ки, бу, "өзүнүнкү" башга халгларын јардымы сајәсиндә мүмкүн олмушдур. Белә адамлар милли тәкәббүр көстәрир, патриархалыға ујур: неҹә дејәрләр, милли кечмишин одуну јох, күлүнү көтүрүр, вахты кечән вә ирәлиләјишимизә мане олан көһнә хурафаты әсас тутур, буну әсл милли ән'әнәләр кими гәләмә верирләр.

Совет халгынын бирлијинин мөһкәмләндирилмәсиндә, бејнәлмиләлчилик вә вәтәнпәрвәрлик тәрбијәсинин күҹләндирилмәсиндә совет әдәбијјатынын кетдикҹә артан ролу вә мәс'улијјәти халглар достлуғугун јолуну кәсән нә варса, һамысына, ҹәмијјәтимизин мә'нәви гануну, онун мә'нәви сағламлығынын рәһни олмуш бејнәлмиләлчилик мүһитини зәһәрләјә билән нә варса, һамысына барышмаз мүнасибәтлә үзви сурәтдә бағлыдыр.

Тарихин буржуа милләтчилији мөвгејиндән сахталашдырылмасына, кечмиш һадисәләр барәсиндә гејри-синфи фикирләрә, мүхтәлиф халгларын хадимләринин бир-биринә гаршы гојулмасына совет јазычыларынын вә шаирләринин әсәрләриндә јер верилә билмәз вә верилмәмәлидир. Сахта вәтәнпәрвәрлик фактларына гаршы гәтијјәтлә мүбаризә апармаг, милли мәһдудијјәт вә өзүнәвурғунлуғун һәтта ән кичик тәзаһүрләрини дәф етмәк сөз усталарынын борҹудур. Јазычы вә шаирләр өз исте'дадларынын бүтүн күҹү илә совет адамларынын сосиалист Вәтәнинә һәгиги мәһәббәт руһунда, совет вәтәнпәрвәрлији вә пролетар бејнәлмиләлчилији руһунда тәрбијә олунмасына көмәк етмәлидир. Һәр бир әдәбијјатчы ајдын баша дүшмәлидир ки, зәһмәткеш күтләләринин вәтәнпәрвәрлик вә бејнәлмиләлчилик шүуру артдыгча ҹәмијјәтимизин сых бирлији дә артыр. Јолдашлар, совет халгынын тарихи наилијјәтләриндә сәнин иштиракын олдуғуну дәрк етмәк исә бөјүк сәадәтдир. Әсл вәтәнпәрвәр одур ки, халгын мәнафејини ифадә етсин вә бу мәнафе уғрунда, бүтүн әмәк адамларынын бејнәлмиләл бирлији уғрунда фәал мүбариз олсун. Өз өлкәсинин әсл мә'нада јалныз о кәсләр севирләр ки, өлкә илә бир нәфәс алыр вә бир гајғы илә јашајырлар, өз дујғуларында, әгидә вә ишләриндә мөһкәм вә ардыҹылдырлар.

Леонид Леоновун сәрраст ифадәсинҹә, "вәтәнпәрвәрлијин күҹү она сәрф едилмиш шәхси әмәјин мигдары илә һәмишә пропорсионалдыр: аваралара вә түфејлиләрә вәтән һисси һәмишә јад олмушдур". Бу мүгәддәс һисс коммунист әхлагынын бүтүн антиподларына да ејнилә јаддыр.

Партијамыз әмәјә һөрмәтсиз јанашылмасына, кечмишин галыгларына, көһнә фикирләрә вә адәтләрә, милли мәһдудијјәт тәзаһүрләринә гаршы барышмаз мүбаризә апарыр. Бу күн идеоложи мүбаризә ҹәбһәси адамларын гәлбиндән вә бејниндән кечир, онларын психолокијасыны, дүнјакөрүшүнү әһатә едир. Одур ки, совет әдәбијјаты, јазычыларымыз ҹәмијјәтә зидд тәзаһүрләри ашкара чыхармалы вә гырмаҹламалы, гурулушумуза јад олан түфејлилик, рүшвәтхорлуг, протексионизм, јерличилик, "әшјабазлыг", обыватель вә мешшан әһвал-руһијјәси кими мејлләри ифша етмәли, һәр бир совет вәтәндашынын мә'нәви тәрбијәсиндә бүтүн васитә илә көмәк көстәрмәлидирләр.

Республикамызда идеоложи иш тәҹрүбәси көстәрир ки, нөгсанларын вә сәһвләрин тәһлилиндә вә мүзакирәсиндә халг күтләләри нә гәдәр фәал иштирак едирләрсә, тәнгид вә өзүнүтәнгид нә гәдәр кенишләнирсә, бу ишдә ашкарлыг нә гәдәр чохалырса, тәрбијәви фәалијјәтимизин нәтиҹәләри бир о гәдәр сәмәрәли олур. Биз мәнфи фактлары вә ајры-ајры вәзифәли шәхсләрин хидмәт мөвгејиндән суи-истифадә етмәси һалларыны бүтүн халгын мүһакимәсинә верир, онлар барәсиндә һамыја дүзкүн вә ачыг данышыр, бунун үчүн күтләви информасија органларындан кениш истифадә едирик. В.В.Мајаковскинин тә'биринҹә белә демәк

олар: биз "тәнгидин зир-зибили үзә чыхармасындан" горхмуруг, чүнки бу, "паклығымыза вә күчүмүзә ән јахшы сүбутдур". Биз ашкарлығы республикада мә'нәви-психоложи иглимин јахшылашмасына, әмәкчи күтләләрин партија тәшкилатына е'тимадынын артмасына көмәк едән ән тә'сирли васитәләрдән бири сајырыг.

Зәһмәткешләрдә коммунист әхлагынын антиподларына барышмаз мүнасибәт тәрбијә етмәклә, онларын фәал һәјат мөвгејини формалашдырмагла биз күтләләрин вәтәнпәрвәрлик вә бејнәлмиләлчилик тәрбијәсини тәкмилләшдирмәклә биз ејни заманда онларын мә'нәви вә сијаси мәдәнијјәтини јүксәлдир, демәли, мәнфи һалларын гаршысына даһа мөһкәм сәдд чәкирик. Топланмыш тәчрүбә сүбут едир ки, идеоложи ишин бу истигамәтләри бир-бири илә сых бағлыдыр, онлара комплекс мүнасибәт вачибдир. Бејнәлмиләлчилик принсипләринин, өлкәмизин халглары арасында достлуг вә гардашлыг идеалларынын бәрғәрар едилиб мөһкәмләндирилмәси уғрунда мүбаризә нәтичә е'тибары илә торпағымызда мә'нәви тәрәггі уғрунда, коммунизмин тәнтәнәси уғрунда мүбаризә демәкдир.

Әһалинин бүтүн тәбәгәләринин әхлагына тә'сир көстәрмәк үчүн, әзиз јолдашлар, сиз насир вә публисистләрин, шаир вә драматурглардан әлиндә ән күчлү васитә вардыр: бу, бәдии сөздүр. Миннәтдарлыгла гејд етмәк лазымдыр ки, сиз бу васитәдән бачарыгла, исте'дадла, үмумпартија ишимизин хејринә истифадә едирсиниз. Лакин елә һаллар да олур ки, ајры-ајры әсәрләрин мүәллифләри мәнфи чәһәтләри көстәрмәјә, тәәссүф ки, өз-өзүнә рәф олмајан, јалныз үзүн вә барышмаз мүбаризә просесиндә арадан галдырыла билән гүсурлары вә бәд әмәлләри ифша етмәјә алудә оларағ мәнфиликләри һәддән артыг шиширдир, һәјатымызын мүсбәт, хошакәлән чәһәтләрини санки көрмүрләр.

Биз сиздән дәрин мәзмунлу вә һәјат материалларыны һәртәрәфли тәсвир едән јени, мараглы вә парлаг әсәрләр көзләјирик. Сизин борчунуз, партијанын тәләб етдији кими, "әмәли һәјата нүфуз етмәкдән, бу һәјатын мә'насыны вә истигамәтини даһа ајдын баша дүшмәкдә халга көмәк етмәкдән, бу һәјатын даһа јахшы, даһа дүзкүн, даһа ишыглы, јалныз мадди чәһәтдән дејил, һәм дә мә'нәви чәһәтдән даһа зәнкин олмасына көмәк етмәкдән" ибарәтдир. Бунунла әлагәдар оларағ арзу етмәк истәрдик ки, өлкәмизин кәнч нәсли үчүн чох әсәрләр јаранмасы, һәм дә бу заман

М.Горкинин "бәјүкләр үчүн олдуғу кими, ушаглар үчүн дә јахшы јазмаг, һәтта даһа јахшы јазмаг лазымдыр" сөзләри нәзәрә алынмалыдыр.

Јазычылар гаршысында дуран вәзифәләрин јеринә јетирилмәсиндә әдәбијјатшүнаслыгын, әдәби-бәдии тәнгидин мүһүм ролу вардыр. Совет әдәбијјатшүнаслыгы, мәсәлән, гардаш халгларын достлуғуну, милли әдәбијјатларын гаршылыглы тә'сири вә гаршылыглы сурәтдә зәнкинләшмәси просесинин мејлләрини вә наилијјәтләрини әкс етдирмәк саһәсиндә нәсримизин вә поезијамызын тәчрүбәсини дәриндән тәдгиг етмәлидир. Бу истигамәтдә аз иш көрүлмәмишдир, лакин даһа чох иш көрүлмәлидир. Сөһбәт вашид вә чохмиллətли совет әдәбијјатынын бејнәлмиләл инкишафынын үмуми ганунаујғунлугларыны даһа долғун ашкара чыхармагдан, ајры-ајры милли әдәбијјатларын һәјатында бу ганунаујғунлуглары конкрет сурәтдә һәјата кечирмәкдән кедир.

Биз белә һесаб едирик ки, бу истигамәтдә республикамызын әдәбијјатшүнаслары хүсусән чох ишләмәлидирләр. Индики конфранса назырлыг онларын ишиндә чидди нөгсанлар олдуғуну, Азәрбајчанын гајнар әдәби һәјатындан ајры дүшдүкләрини ашкара чыхармышдыр.

Әдәби-бәдии тәнгиди һәр васитә илә инкишаф етдирмәк лазымдыр. Мүасир әдәби просеси тәләбкарлыгла тәһлил етмәк, партијалылыг вә хәлгилик принсипләрини ардычыл бәрғәрар етмәк, әдәбијјат вә инчәсәнәт әсәрләринин идеја-естетик сәвијјәсинин јүксәлдилмәси уғрунда мүбаризә апармаг әдәби-бәдии тәнгидин борчудур. Бу, јазычыларын марксизм-ленинизм тәһсилини вә пешә мәһарәтини артырмағын тә'сирли васитәсидир. Ејни заманда бу, зәһмәткешләрин јүксәк бәдии-естетик зөвгүнү формалашдырмағын, һәртәрәфли инкишаф етмиш шәхсијјәт тәрбијәләндирмәјин мүһүм васитәсидир.

Әдәбијјатшүнаслар, әдәби тәнгидчиләр ајдын дәрк етмәлидирләр ки, әдәбијјатымызын вәтәнпәрвәрлик вә бејнәлмиләлчилик ролунун күчләндирилмәси үчүн јүксәк мәс'улијјәт дашыјырлар.

Јолдашлар! Конфрансын үмуми ичласларында иштирак етмәклә јанашы сиз халгымызын һәјаты, онун әмәји илә дә таныш ола биләчәксиниз. Сиз зәманәмизин гәһрәманлары илә онларын иш јерләриндә - нефт мә'дәнләриндә, заводларда, колхозларда, совхозларда, тикинтиләрдә, елми лабораторијаларда вә мәктәб ауди-

торијаларында көрүшәчәксиниз. Сиз Азәрбајчан торпағының һүснүнүн вә онун адамларынын нечә дәјишдијини көрәчәксиниз.

Әзиз достлар, бәдии сөзү севән вә јүксәк гијмәтləндирән халгымыз сизи һәр јердә сәмими, мећрибанлыгла гаршылајачагдыр. Үмидварыг ки, бу көрүшләр гаршылыглы сурәтдә мараглы вә фајдалы олачаг, сизә хејли һәјат материалы верәчәк, кәләчәк әсәрләриниз үчүн јени јарадычылыг идејалары вә фикирләри доғурачагдыр.

Јолдашлар, шүбһә јохдур ки, чағырылмыш индики конфранс бүтүн гардаш республикаларын мәдәнијјәт хадимләринин јарадычы гүввәләринин даһа сых бирләшмәсинә көмәк едәчәк, совет адамларынын вәтәнпәрвәрлик вә бејнәлмиләлчилик тәрбијәси кими хејирхаһ ишә, халглар достлуғунун вә онларын әдәбијјатларынын достлуғунун даһа да мөһкәмләнмәсинә јазычыларымызын јени мүһүм хидмәти олачагдыр.

«Коммунист» гәзети,
29 октјабр 1980-чи ил.

* * *

ХАЛГЛАРЫН ДОСТЛУҒУНУ ВӘ ГАРДАШЛЫҒЫНЫ ИЛЊАМЛА ТӘРӘННҮМ ЕТМӘЛИ

(Јазычыларын Үмумиттифаг јарадычылыг конфрансынын бағланышында чыхыш)

Әзиз јолдашлар, достлар!

Азәрбајчан торпағында чохмилләтли совет әдәбијјаты нүмајәндәләринин унудулмаз, диггәтәлајиг көрүш күнләри баша чатыр. Достларла видалашыб ајрылмағымыза саатлар, дәгигәләр галыр. Бу күнләр бир ан кими өтүб кечди. Јазычыларын Үмумиттифаг јарадычылыг конфрансы баша чатыр, тарихә говушур.

Јазычылар өз әсәрләрини јазыб гуртардыгда сон нөгтәни гојдуглары кими, биз дә сон нөгтәни гојмаг үчүн бу күн бураја, көзәл "Күлүстан" шадлыг сарајына топлашмышыг. Тәбиидир ки, өтүб кечмиш бу күнләри өзлүјүмүздә тәһлил едәркән һәр биримиз гејри-ади фикирләширик: бу күнләр нәләр олмушдур, бу мүддәтдә нә кими тәшрүбә топланмышдыр, јазычыларын мәчлиси өлкәмизин һәјатында нә кими әһәмијјәт кәсб етмишдир.

ССРИ Јазычылар Иттифагы, Азәрбајчан Јазычылар Иттифагы, республиканын партија тәшкилаты, бүтүн ичтимаијјәти Үмумиттифаг конфрансына бир нечә ај сә'јлә һазырлашмышлар. Бу күн бизим үчүн хошдур ки, бүтүн планлар мүвәффәгијјәтлә һәјата кечирилмиш, бүтүн ниҹјәтләр баш тутмушдур. Биз гаршыја гојулмуш мәгсәдә чатмышыг десәм, зәннимчә, һамынызын фикрини ифадә етмиш оларам. Планлашдырылан тәдбирләрин һамысы јеринә јетирилмишдир. Конфрансымыз уғурлу олмуш, өз вәзифәсини шәрәфлә баша чатдырмыш, бәјүк вә мүһүм иш көрмүшдүр. Совет әдәбијјаты тарихинә јени, бәјүк вә парлаг сәһифә јазылмышдыр.

Бу күн конфрансын јекун ичласы олду. Кеорки Мокејевич Марков ичласда көзәл нитг сөјләди. Онун нитгиндә конфрансын иши

jaxшы үмумиләшдирилди, лајигинчә гијмәтләндирилди, јарадычылыг мүзакирәсинин әсас нәтичәләри шәрh олунду, халглар арасында достлуғу вә гардашлығы daha da мөhкәмләтмәк, ССРИ халгларынын чохдилли әдәбиjjатынын гаршылыглы тә'сирини вә гаршылыглы сурәтдә зәнкинләшмәсини инкишаф етдирмәк сahәсиндә өлкәнин јазычылары гаршысында дуран јени вәзифәләр мүәjjәнләшдирилди.

Конфрансда чыхышлар чох олду. Мүбалиғәсиз дејә биләрик ки, чыхышларын hамысы ишкүзар, дәрин, сәмими характер дашыjыр, совет халгынын бејнәлмиләлчилик вә вәтәнпәрвәрлиjинин маниjјәтини, үмумсовет әдәбиjjатынын бејнәлмиләлчилик вә вәтәнпәрвәрлик hиссләрини, мејлләрини әкс етдирирди. Шүбhә jохдур ки, бу кениш сәhбәтин бүтүн иштиракчылары көләчәк бәдии јарадычылыг үчүн, әсәрләриндә халглар достлуғу мөвзусуну daha da инкишаф етдирмәк, өлкәмизин гардаш әдәбиjjатларынын гаршылыглы тә'сири, гаршылыглы фәалиjjәти вә гаршылыглы зәнкинләшмәси просесини hәр васитә илә дәринләшдирмәк үчүн илhам алдылар.

Jолдашлар, бу, бөjүк ишдир. Хүсуси гејд етмәк истәjирәм ки, ССРИ Јазычылар Иттифагынын совет әдәбиjjаты үчүн, бүтүн чәмиjjәтимиз үчүн чох бөjүк әhәмиjjәти олан белә бир мөвзуда Үмумиттифаг јарадычылыг конфрансы кечирмәк тәшәббүсү ән jүксәк гијмәтә лајигдир. Јазычыларын мө'тәбәр мәчлисинин ишинин бүтүн кедиши дә буну инандырычы шәкилдә тәсдиг етди. Биз әминик ки, совет јазычыларынын VII гурултајына hазырлыг дөврүндә кечирилмиш конфранс Советләр өлкәсинин чохмилләтли әдәбиjjатыны daha da инкишаф етдирмәк jолунда јени әламәтдар мәрhәлә олачагдыр. Конфранс партиjамызын гурултајында јазычыларын јени парлаг әсәрләрлә, халгларын сарсылмаз достлуғуну вә гардашлығыны, онларын бејнәлмиләлчилиjинин, диггәтәлајиг совет сосиалист чәмиjjәтимизин бирлиjини төрәннүм едән әсәрләрлә кәлмәләринә көмәк едәчәкдир.

Чохмилләтли совет сосиалист әдәбиjjатынын јаранмасы, инкишаф етмәси, мөвчуд олмасы, букүнкү зәнкинлиjи, букүнкү мәзмун долғунлуғу ичтимаи гурулушумузун, өлкәнин бүтүн 77 әдәбиjjатынын ән бөjүк наилиjjәтидир. Јолдашлар, партиja гурултајы вә јазычылар гурултајы әрәфәсиндә бир jерә јығышыб фикир мүбадиләси етмәк, топланмыш төчрүбәни үмумиләшдирмәк, көрүлмүш иши төhлил етмәк, нөгсанлары ашкара чыхармаг,

чохмилләтли үмумсовет әдәбиjjаты адланан көркәмли бир hадисәнин кәләчәк инкишафы jолларыны мүәjjәнләшдирмәк бөjүк ичтимаи-сиjаси ишдир. Шүбhә jохдур ки, конфрансын материаллары jалныз өлкәнин әдәби ичтимаиjjәтини дејил, чохмилјонлу охучу күтләсини дә jахындан марагландырачагдыр.

Биз ССРИ Јазычылар Иттифагынын бу јарадычылыг конфрансыны Бакыда кечирмәjи гәрара алмасыны jүксәк гијмәтләндиририк, буну jалныз Азәрбаjчан јазычылар тәшкилатына дејил, hәм дә бүтүн республикамыза, онун диггәтәлајиг әмәкчиләринә, Азәрбаjчан халгынын вә республика партиja тәшкилатынын бејнәлмиләлчилик вә вәтәнпәрвәрлик ән'әнәләринә бөjүк диггәт кими гаршылаjырыг.

Республикамыз үчүн бу мәчлисин мүhүм jекуну ондан ибарәтдир ки, өлкәмизин, бүтүн гардаш республикаларын, hабелә бир чох сосиалист өлкәләринин вә инкишаф етмәкдә олан өлкәләрин бүтүн әдәбиjjатларынын нүмаjәндәләри бир hәфтәjә jахындыр Азәрбаjчандадырлар. Бу, бизим үчүн чох бөjүк ичтимаи-сиjаси әhәмиjjәтә малик hадисәдир. Мән ону нәзәрдә тутурам ки, диггәтәлајиг сөз усталарынын республикамызда гонаг олмасы онун мә'нәви hәjатыны хејли зәнкинләшдирмиш, партиjанын тапшырыгларыны jеринә jетирмәк уғрунда мүбаризәдә Азәрбаjчан зәhмәткешләринә daha чох илhам вә гүввәт вермишдир.

Үмумиттифаг јарадычылыг конфрансы бизим үчүн hәм дә бөjүк бајрамдыр, чохдилли совет әдәбиjjатынын бајрамыдыр, халглар достлуғу, бејнәлмиләлчилик вә гардашлыг бајрамыдыр. Сиз өзүнүз шаhиди олдунуз ки, Азәрбаjчан торпағынын hәр jериндә - Бакыда, республиканын дикәр шәhәрләриндә вә рајонларында, сәнаје мүәссисәләриндә, колхоз вә совхозларда, елми идарәләрдә вә тәдрис мүәссисәләриндә сизи нечә севинчлә, нечә руh үкселиjи илә, нечә бөjүк марагла гаршылаjырдылар. Фәhләләр вә колхозчулар, зиjалылар, ветеранлар вә кәнчләр - hамы бу көрүшләрә үрәкдән шад иди, сизин јарадычылыгынызла, сизин көзәл исте'дадынызла јенидән төмасда олдуғуна севинирди. Она көрә ки, учсуз-бучагсыз өлкәмизин hәр jериндә олдуғу кими, Азәрбаjчанда да әдәбиjjата вә онун устадларына наглы оларағ бөjүк еhтирам вардыр. Бәдии сөз бөjүк гүввәдир, hәр бир адам бу гүввәнин күчлү вә нәчиб тә'сирини дујур, hисс едир.

Әзиз јолдашлар, Азәрбаjчан торпағында јазычыларын сизә дәрин hөрмәт руhунда кечән унудулмаз көрүшләри, бир тәрәфдән,

халгын бәдии әдәбиjjата мүнасибәтини, о бири тәрәфдән исә ...чохмилләтли республикамызын зәһмәткешләринин әсл бејнәлмиләлчилик, достлуг вә гардашлыг һиссләрини әкс етдирир. К.М.Марков jолдашын дүзкүн оларағ гејд етдиjи кими, бу күнләрдә мәтбуат органларынын, телевизиja вә радионун, бүтүн күтләви информасиja васитәләринин көзәл иши сајәсиндә бүтүн Азәрбajчан сизи көрмәк вә динләмәк, сизинлә jахындан вә jахшы таныш олмаг имканына малик иди. Үмуми ишимиз үчүн, республиканын мә'нәви потенсиалыны даһа да зәнкинләшдирмәк, зәһмәткешләрин бејнәлмиләлчилик вә вәтәнпәрвәрлик тәрбиjәсини күчләндирмәк үчүн биз чох фаjда көтүрдүк. Мән бу фәрәһли вә парлаг бajрама көрә, республикамызын бүтүн зәһмәткешләринә верилән бөjүк мә'нәви зөвгә көрә һамыныза үрәкдән тәшәккүр етмәк истәjирәм.

Конфрансын һәм дә бејнәлхалг әһәмиjjәти олду. Онун ишиндә совет jазычылары илә jанашы, бир сыра харичи өлкәләрин әдәби ичтимаиjjәтинин нүмајәндәләри - Авропа, Асиja вә Латын Америкасы jазычылары иштирак етдиләр. Бүтүн бунлар севиндиричидир. Биз шадыг ки, сосиалист өлкәләриндән вә инкишаф етмәкдә олан өлкәләрдән кәлмиш достларымыз совет халгының һәjаты, совет әдәбиjjатынын наилиjjәтләри, о чүмләдән Азәрбajчан зәһмәткешләринин мүвәффәгиjjәтләри илә бөjүк марагла таныш олдулар.

Бизим достлардан һеч бир сирримиз jохдур. Нәjимиз варса, нәjә наил олмушугса, һамысыны, өз зәнкин тәчрүбәмизи онларын сәрәнчамына веририк. Jазычылар конфрансынын иши үчүн әсас көтүрүлән принсипләр - пролетар бејнәлмиләлчилиjи, халглар достлуғу принсипләри һәм дә бөjүк бејнәлхалг әһәмиjjәтә маликдир.

Инди дүнjада бир чох гара күввәләр вардыр ки, халглар вә өлкәләр арасында гаршылыглы фаjдалы әмәкдашлыға вә достлуға мане олмаға чәһд едирләр. "Пролетар сосиалист бејнәлмиләлчилиjи" терминини бә'зи тәфтишчиләрин шүбһә алтына алмаг мејли бизә таныш дыр. Буна көрә дә сосиалист дөвләтләринин вә инкишаф етмәкдә олан дөвләтләрин нүмајәндәләринин конфрансда иштиракы, өлкәмизин һәjатыны, бу һәjатда тәчәссүм етмиш сосиалист бејнәлмиләлчилиjи принсипләрини өз көзләри илә көрмәләри һәмин принсипләрин, бүтүн өлкәләрин пролетарлары арасында достлуғун вә гардашлығын даһа да мөһкәмләнмәсинә сәбәб олачагдыр.

Әдәби просеслә рдән данышаркән мүзакирәнин бүтүн иштиракчылары тәбии оларағ тәкрар-тәкрар jәғин етдиләр ки, чохмилләтли совет дөвләтимизин, сосиализм чәмиjjәтимизин симасында бизим нечә зәнкин үмумбәшәри сәрвәтимиз вардыр. Буна көрә дә һәр биримиз әдәби jарадычылыг көрүшүнә jекун вураркән өз кәләчәк вәзифәләримизи jахшы баша душүрүк. Вәзифә исә бирдир - һәм әдәбиjjат саһәсиндә, һәм дә сиjасәт саһәсиндә, бүтүн идеолокиja саһәсиндә биз топланмыш тәчрүбәдән истифадә едәрәк совет халгларынын достлуг вә гардашлығыны, бејнәлмиләлчилиjи даһа да күчләндирмәли, ваһид сосиалист дөвләтимизин мөһкәмләнмәсинә фәал көмәк етмәлиjик.

Биз шадыг ки, бу конфрансын Азәрбajчанда кечирилмәсинә бир сәбәб дә республикамызын зәнкин бејнәлмиләлчилик вә халглар достлуғу ән'әнәләринә малик олмасыдыр. Биз бунларла һаглы оларағ һәмишә фәхр едирик. Бу күн бејнәлмиләлчилик, гардашлыг вә достлуг руһу бүтүн өлкәмизә һакимдир. Лакин һәр бир республика тәбии оларағ өз тәчрүбәсиндән, өз наилиjjәтләриндән данышыр.

Сиз чар мүтләгиjjәтинә вә истисмарчы синифләрә гаршы мүбаризә илләриндә Бакы вә Азәрбajчан ингилабчыларынын бејнәлмиләлчилик ән'әнәләринә jахшы бәләдсиниз. Совет Азәрбajчанынын тарихи, - өлкәмизин бүтүн халгларынын достлуг вә гардашлығынын диггәтәлаjиг ин'икасы олан бу тарих сизә jахшы танышдыр. Республикамызда ССРИ-нин jүз милләтинин вә халгынын һамысы тәмсил олунмушдур, биз бунунла фәхр едирик, биз буну ән көзәл һал саjырыг. Она көрә ки, бу шәраитдә бејнәлмиләлчилик вә достлуг хүсуси мә'на, хүсуси мөһкәмлик вә хүсуси күввә кәсб едир.

Биз һәмчинин фәхр едирик ки, ата-бабаларымыз да дикәр халгларла достлуг вә гардашлыға чан атмышлар. Конфрансда дејилди ки, һәлә XII әсрдә бөjүк Низами мүхтәлиф халгларын, о чүмләдән рус халгынын нүмајәндәләрини тәрәннүм едәрәк өз бејнәлмиләлчилик һиссләрини бүрүзә вермишди. Сонралар jашајыб-jарадан көркәмли Азәрбajчан шаири Вагиф Русиjаjа, бөjүк рус халгына дәрин рәғбәт дуjғуларыны ифадә етмишди.

Көркәмли мүтәффәккир, jазычы, Азәрбajчан драматуркиjасынын баниси Мирзә Фәтәли Ахундов бүтүн jарадычылығы, бүтүн

варлығы илә бәјүк бәјнәлмиләлчи иди. XIX әсрин биринчи јарысында, о зүлмәтли вахтларда Мирзә Фәтәли Ахундов "Пушкинин өлүмүнә Шәрг поемасы" адлы мәшһур әсәрини јазмыш, Русијаны, рус халғыны, онун бәјүк шаирини вә әвладыны тәрәннүм етмишди. Мәкәр бу һәр биримизин гәлбиндә ифтихар һиссләрини чошдурмаја биләрми? Бу елә бир бүнөврәдир ки, Азәрбајчан халғынын сәмими достлуг һиссләри, бејнәлмиләлчилији мәһз онун үзәриндә тәшәккүл тапыб мөһкәмләнмишдир вә кетдикчә инкишаф едир. Пушкинин өлүмүндән бир нечә күн сонра Мирзә Фәтәли Ахундовун нә јаздығыны хатырлајаг:

Еј дүнјадан бихәбәр,
сөјлә көрүм, мәкәр сән,
Јатыб гәфләт ичиндә
бир шеј ешитмәмишсән
Шаирләр мәчлисинин
о бәјүк башчысындан?
О Пушкин ки, ше'рдән
нәғшләр вуран заман
Санасан сөз мүлкүнә
бир илк бahар кәләрди,
Шә'нинә һәр тәрәфдән
тә'рифләр јүксәләрди.
О Пушкин ки, ағ кағыз
онун зәр гәләминдән,
Дүнјалара сығмајан
гәминдән, әләминдән
Гаралмаг атәшилә
од тутарды, јанарды,
Онда товуз мисалы
мин хәјал рәнки варды.
Ah, о дәмләр, а достум,
Ломоносов дејирләр,
Үлви бир көзәлликлә
јазыб инчи ше'рләр.
Ше'ријјәт дүнјасыны
бәзәмишсә дә, лакин
Пушкинин гуш хәјалы
олмуш о јердә сакин.
Әкәр ше'р мүлкүнү,
Державин тутмушса да,
Пушкин чаван јашындан
саһиб олуб бу ада.

Дәрин, дибсиз көјләрдән
һаким јаранмыш она,
Ah, һәлә Карамзинин
о билик бадәсини,
Онун үммanлар кими
дәрин ифадәсини,
Пушкин алмыш әлиндән
ичиб јетирмиш сона.
Шәрг нечә вурғундур
бир кечәлик һилалын,
О да истәклисијди
сојуг, гарлы шималын.
Онун шөһрәти, шаны
јајылмышды һәр јана.
Нечә чар һөкмләри
Чиндән Татарыстана.

Халғымызын исте'дадлы оғлу М.Ф.Ахундовун бу мисралары инди дә бизи һејран гојур вә гәлбимиздә ифтихар һиссләри ојадыр.

Конфрансын бурада, Азәрбајчанда кечирилмәси, зәннимчә, нәзәријјәнин практика илә јахшы бирлијидир. ССРИ Јазычылар Иттифагынын бизимлә бирликдә мүәјјән етдији план өзүнү тамамилә доғрултмушдур. Үмуми ичласларла јанашы, халгла чохлу көрүш олмушдур. Сиз әмәк коллективләриндә мүхтәлиф милләтләрин нүмајәндәләри илә көрүшмүш, һәр бир коллективдә достлуг, бејнәлмиләлчилик әһвал-руһијјәсинин шаһиди олмушсуныз. Бүтүн бунлар, зәннимчә, сизин јарадычылыг ахтарышларыныз үчүн, бәдии јарадычылығыныз үчүн јени һәјат материалы олмалыдыр. Республикамызын зәһмәткешләри үчүн исә сизинлә көрүшләр сосиализм чәмијјәтимиз наминә даһа фәал ишләмәјә, совет халгларынын достлуг вә гардашлығыны даһа да мөһкәмләтмәјә руһландыран јени стимулдур.

Һаггында бәјүк разылыг вә севинч һисси илә данышдығымыз достлуг вә бејнәлмиләлчилик мөвзусу бүтүн совет јазычыларынын вә шаирләринин јарадычылығында өз әксини тапыр. Зәннимчә, бу күн өлкәмиздә елә бир јазычы ола билмәз ки, өз јарадычылығында бу диггәтәлајиг мөвзуја мүрачиәт етмәсин. Бу јахшыдыр, јолдашлар. Лакин бу күн һәр биримиз јәгин ки, совет әдәбијјатымызын әсәрләриндә бу мөвзуну даһа јүксәк сәвијјәјә нечә галдырмаг һаггында дүшүнүрүк. Бизим бу сәрвәтимиз бәдии јарадычылыгда даһа күчлү, даһа дәрин вә даһа долғун әкс олунмалыдыр.

Көркəмли Азəрбајчан шаири Сəмəд Вурғун халглар достлуғундан чох јазмышдыр. Онун конфрансымызда дејиләнләрлə билаваситə сəсləшən "Ленинин китабы" адлы диггəтəлајиг поемасыны мən бу күн тəкрар охудум. Аловлу нəғмəкар бу көзəл əсəриндə гələм достларына мүрачиət едəрək онлары шанлы Ленин бајрағына һəмишə вə һəр ишдə садиг олмаға чағырыр. Бу поемада достлуг, бејнəлмиләлчилик, бөјүк рус халгына, бөјүк совет шаири Мајаковскијə мəһəббəт вə миннəтдарлыг һиссləри нечə дə күчлүдүр! Поема ејни заманда империалистləрə, мүһарибə гызышдыранлара гаршы һədсиз нифрəтлə, күчлү партијалылыг руһу илə, бөјүк ишимизин тəнтənəсинə мəһкəм инамла ашыланмышдыр. Буна көрə дə Сəмəд Вурғун көзəл совет шаири кими, вəтənпərвəр, бејнəлмиләлчи кими јашајыр вə əсрləр бојu јашајачагдыр.

Гочаман шаиримиз, аловлу шаиримиз, партијалы шаиримиз Сүлејман Рүстəм бу күн бу салондадыр. О, халглар достлуғуна, бејнəлмиләлчилијə, партијамыза, Вəтənимизə нə гədəр көзəл ше'рləр һəср етмишдир.

Сəмəд Вурғун да, Сүлејман Рүстəм дə, Азəрбајчанын көнч шаирləринин вə јазычыларынын јени нəсли дə, - онларын бир чоху инди бурададыр, - һамысы бејнəлмиләлчилик, халглар достлуғу вə гардашлығы һиссləри илə, партијамыза, сосиалист Вəтənимизə мəһкəм сədагəт һиссləри илə јашајыр, ишləјир вə јарадырлар. Јолдашлар, бу бизим ən бөјүк сəрвəтимиздир, Үмуммиттифаг јарадычылыг конфрансымызын кечирилдији күнləрдə биз буну бир даһа јəгин етдик.

Конфрансымыз даһа нəји көстərди? О, совет ədəбијјатынын јүксəк идејалылығыны, дəрин партијалылығыны вə əсл хəлгилијини нүмајиш етдирди. Тамамилə тəбии олараг мə'рузəлəрдə вə чыхышларда бу мəсəлəлəрə кениш јер верилди. Она көрə јох ки, ədəбијјатымызда нə исə бу принсиплəрдən кənара чыхмаг һаллары вардыр. Əксинə, она көрə ки, бизим фикримизчə вə ədəбијјатымызда да дүзкүн олараг көстərилдији кими, бу принсип даим тəсдиг вə инкишаф етдирилмəлидир.

Фəрəһлидир ки, јазычыларымыз Совет һакимијјətинин илк илləриндə партијалылыг вə хəлгилик мөвгеләриндə мəһкəм дурдуглары кими, инди дə бу мөвгеләрдə мəһкəм дururлар. Бу күн гејри-иради олараг В.В.Мајаковскинин "Владимир Илич Ленин" поемасы јада дүшүр. Јада салын, бу поема нечə бир заманда јазылмышды: ахы, партијамыз о заман һакимијјət башына тəзəчə кəлмишди, јени сосиалист һəјатыны тəзəчə гурмаға башлајырды. Русија Коммунист Партијасына һəср едилмиш бу көркəмли поеманы ингилаб трибунунун мəһкəм идеја инамы, марксизм-ленинизм идеолокијасынын бөјүк гүдрəти, мисилсиз исте'дад јаратмышдыр. Будур, Мајаковскинин илһамлы мисралары:

Партија -
фəһлə синфинин
мəһкəм бел сүтунудур.
Партија -
Ишимизин өлмəзлији
дəмəкдир.
Партија -
бир јеканə күввədир ки,
ејləмəз мənə əсла
хəјанət.
Бу күн ади кəләјəм,
сабаһ хəритələрдən
Сəлтənətlər силəрəм,
голумда улу күввət.
Синфин бејни,
ишидир,
шəрəфидир партија.
Партијамызла Ленин -
ики гардашдыр əкиз!
Һансы даһа əзиздир? -
Ана тарих сөјləсин,
Ленин дејən заманда -
партија дејирик биз,
Партија сөјləјəндə
дүшүнүрүк биз, Ленин.

Унудулмаз шаиримиз Сəмəд Вурғун бу нəчиб тə'сир алтында партија һаггында мəшһур "Заманын бајрагдары" поемасыны јазмышдыр:

Бəшəрин вичданы, ешги, үрəји,
Зеһни, дүшүнчəси, фикри, дилəји,
Бүтүн јер үзүнүн хош кəләчəји,
Һəр зəвгү, сəфасы - партијамыздыр!

Одур илһамчысы ше'рин, сənətin,
Даг үстə даг гојан зеһнин, зəһмətin,

Бир бајраг алтында јүз мин милләтин
Гардашлыг дүнјасы - партијамыздыр!

О, бөјүк һүснүдүр ади сөзүн дә,
О, ал бир шәфәгдир өмрүн үзүндә.
Һәр садә, мүрәккәб чүмләмизин дә
Әзәл мүбтәдасы партијамыздыр!

Һәр тәмиз үрәјин, саф мәһәббәтин,
Инсана һөрмәтин, ешгә һөрмәтин,
Бу күнүн, сабаһын, әбәдијјәтин
Ән бөјүк мә'насы - партијамыздыр!

Ингилаб күдрәтли, күнәш һәвәсли,
Һәгигәт бајраглы, инсан нәфәсли,
Нечә мин нәғмәли, нечә мин сәсли,
Һәјат симфонијасы - партијамыздыр!

Бу һиссләр, Владимир Мајаковскинин, Сәмәд Вурғунун һиссләри совет әдибләринин јарадычылығында јашајыр, дәринләшир, тәкрар-тәкрар јенидән тәчәссүм едир. Бу чох јахшыдыр, јолдашлар. Партијамыз өзүнүн һәгигәтән гәһрәманлыг фәалијјәти илә бу чох јүксәк ҝијмәтә һәмишә бүтүн зәманәләрдә лајиг олмушдур вә бу күн дә лајигдир.

Јолдашлар, конфрансын јекунлары илә әлагәдар оларағ бах бу фикирләри сөјләмәк истәјирдим. Бүтүн бунлар тәбии оларағ севинч вә разылыг һиссләри доғурур. Хүсуси гејд етмәк истәјирәм ки, конфранс Азәрбајчан јазычыларынын һәјатында, республиканын бүтүн мәдәни һәјатында бөјүк рол ојнајачағдыр. Биз Азәрбајчан совет әдәбијјатыны даһа да зәнкинләшдирмәк, республика зәһмәткешләринин бејнәлмиләлчилик вә вәтәнпәрвәрлик тәрбијәсини күчләндирмәк үчүн конфрансын материалларындан бүтүн идеоложи ишимиздә фәал истифадә етмәјә чалышачағыг.

Әзиз јолдашлар, бу күнләрдә Азәрбајчанда сәмәрәли ишинизә көрә бир даһа дәрин тәшәккүрүмү билдирирәм, сизи конфрансын мүвәффәгијјәтлә башa чатмасы мүнасибәтилә тәбрик едирәм, сизә мөһкәм чансағлығы, сәадәт, хошбәхтлик, јени јарадычылыг уғурлары арзулајырам.

«Коммунист» гәзети,
4 нојабр 1980-чи ил.

❋ ❋ ❋

ӘДӘБИЈЈАТЫН ЈҮКСӘК БОРЧУ ВӘ АМАЛЫ

(Азәрбајчан јазычыларынын VII гурултајында нитг)

Әзиз јолдашлар!

Азәрбајчан совет зијалыларынын гочаман, сынанмыш дәстәләриндән бири - республиканын јазычылары өзләринин нөвбәти, једдинчи гурултајына топланмышлар. Бүтүн ичтимаијјәтимизин, кениш охучу күтләләринин диггәти јазычыларымызын бу мүһүм мәчлисинә јөнәлмишдир. Онлар јазычылары халгын фикир вә арзуларынын ифадәчиләри, инсан гәлбинин мүһәндисләри кими таныјыр, севир вә гијмәтләндирирләр. Азәрбајчан Коммунист Партијасынын Мәркәзи Комитәси адындан республика јазычыларынын гурултајыны үрәкдән вә һәрарәтлә саламлајырам, гурултаја сәмәрәли ишләмәји, онун бүтүн иштиракчыларына исә јени јарадычылыг наилијјәтләри, мөһкәм чансағлығы, шәхси сәадәт арзулајырам.

Биз ССРИ Јазычылар Иттифагынын, Москванын, Ленинградын, гардаш республикаларын јазычы тәшкилатларынын нүмајәндә һеј'әтләрини үрәкдән саламлајырыг. Әзиз достлар, биз Азәрбајчан јазычыларынын гурултајында сизин иштиракынызы гардаш халгларын милли әдәбијјатларыны ваһид, бөјүк, чохмиллətли совет әдәбијјатында бирләшдирән мөһкәм мә'нәви јахынлыг телләринин гырылмазлығына јени, парлаг сүбут кими гијмәтләндиририк.

Азәрбајчан әдәбијјаты тарихиндә 70-чи илләр хүсуси јер тутур. Бу илләр республика јазычыларынын вә шаирләринин бөјүк јарадычылыг әмәлләри дөврүдүр, бир чох исте'дадлы әдәбијјатчыларын јеткинлик чағына гәдәм гојдуғу илләрдир. Азәрбајчан ше'ринин, нәсринин вә драматуркијасынын ән санбаллы әсәрләринин Үмумиттифаг мигјасында бәјәнилмәси ону көстәрир ки,

әдәбиjjатымыз jүксәлиш jолундадыр. Бир сөзлә, Азәрбajчан jазычылары өз нөвбәти гурултajына бөjүк наилиjjәтләрлә кәлибләр. Буну да гejд етмәк вачибдир ки, өтән илләрдә республика jазычылар тәшкилатынын jарадычылыг һәjаты вә ичтимаи фәалиjjәти нәзәрә чарпачаг дәрәчәдә чанланмышдыр. Jазычылар Иттифагы рәһбәрлиjинин, онун биринчи катиби, республиканын халг jазычысы мәрһум Имран Гасымовун jарадычы гүввәләри бирләшдирмәjә көмәк етмиш фәалиjjәти, әдәби көнчлиjә гajғыкеш мүнасибәти тәгдирә лаjигдир.

Азәрбajчан ичтимаи-сиjаси һәjатында, актуал халг тәсәррүфаты мәсәләләринин һәллиндә, халгын естетик тәрбиjәсиндә әдәбиjjат вә инчәсәнәт хадимләринин иштиракы формалары даһа чохчәһәтли олмушдур. Jазычыларын шәһәр вә кәнд әмәк коллективләри илә мөһкәмләнән әмәкдашлыгы, Jазычылар Иттифагы идарә һej'әтинин jерләрдә сөjлар ичласлар кечирмәси гаршылыглы фajда верир. Әдибләрин әмәк гәһрәманлары илә көрүшләри, бәдии әсәрләрин мүзакирәсиндә бу гәһрәманларын иштиракы һәм сөз усталарына, һәм дә әмәкчиләримизә чох хejир верир. Һәр ил Низами, Сабир, Сәмәд Вурғун поезиja күнләринин кечирилмәси республиканын мәдәни һәjатында мүһүм jер тутур.

Jетмишинчи илләр Азәрбajчан Jазычылар Иттифагынын тарихиндә хүсуси бир мәрһәлә кими әһәмиjjәтли олмушдур. Республикада баш вермиш дәрин мүтәрәгги сосиал-игтисади вә ичтимаи-сиjаси дәjишикликләр, мә'нәви-психоложи мүһитин әсаслы сурәтдә сағламлашдырылмасы әдәбиjjат вә инчәсәнәтин инкишафына, jарадычы зиjалыларын идеja jеткинлиjинин вә бәдии сәнәткарлыгынын jүксәлдилмәсинә мүсбәт тә'сир көстәрмишдир.

Игтисади инкишаф сүр'әтини артырмаг, сосиал-мәдәни гуручулуғу көкүндән jахшылашдырмаг, фәалиjjәтимизин бүтүн саһәләриндә интизамы вә гajда-гануну мөһкәмләтмәк уғрунда Азәрбajчан Коммунист Партиjасынын кениш мүбаризәсиндә, нөгсанлара, мәнфи һаллара гаршы барышмаз мүбаризәдә республиканын jазычылары дүзкүн, фәал мөвге тутмушлар. Бу, бәдии jарадычылыгын өзүнә jахшы тә'сир көстәрмиш, ону һәjата jахынлашдырмыш, jазычыларын һәссаслыгыны, дуjумуну хejли артырмышдыр.

70-чи илләрдә Азәрбajчан әдәбиjjатынын фәргләндиричи хүсусиjjәти әхлаг проблемләринә, инсанын мә'нәви ахтарышларына

jазычыларын һәм кәнч, һәм дә jашлы нәслинин ардычыл диггәт вермәләридир. Бәдии публисистика һәjатын күндәлик фактларына аналитик диггәти дәринләшдирмишдир. Республикада сосиал вә мә'нәви дәjишикликләр динамикасынын өзү Азәрбajчан jазычыларынын бөjүк бир дәстәсини мадди вә мә'нәви сәрвәтләрин jарадылдығы, jени мүнасибәтләрин формалашдығы, jени ән'әнәләрин бәргәрар олдуғу ән гаjнар очаглара кетмәjә һәвәсләндирмишдир.

Поезиjамыз Азәрбajчан классик вә совет лирикасынын ән jахшы ән'әнәләрини давам етдирәрәк фәал вәтәндашлыг мөвгеjиндә мөһкәм дajанмагдадыр. Поетик сөз ичтимаи һәjатын дәрин гатларыны кетдикчә даһа чәсарәтлә ишыгландырыр. Jени һәjатын тәравәтли нәфәси драматуркиjамызы да, әдәби-бәдии тәнгидимизи дә, әдәбиjjатшүнаслыгымызы да хejли чанландырмышдыр.

Мәдәниjjәт усталарынын наилиjjәтләри кениш мигjасда бәjәнилмишдир. Сон илләр мүхтәлиф нәсилләрә мәнсуб бир чох сәнәткара фәхри адлар - халг jазычысы, әмәкдар инчәсәнәт хадими вә әмәкдар мәдәниjjәт ишчиси адлары верилмишдир. Бир сыра әдәбиjjатчылар Совет Иттифагы орденләринә, ССРИ вә республика Дөвләт мүкафатларына лаjиг көрүлмүшләр. Сүлеjман Рәһимова, Сүлеjман Рүстәмә, Рәсул Рзаjа Сосиалист Әмәjи Гәһрәманы кими шәрәфли ад верилмишдир. Бу мүкафатларла бүтүн Азәрбajчан jазычыларынын jарадычы әмәjи jүксәк гиjмәтләндирилир. Тамамилә лаjигли гиjмәтдир. Биз миннәтдарлыгла гejд едирик ки, доггузунчу вә онунчу бешилликләрдә мә'нәви сәрвәт jарадычылары республиканын сосиал-игтисади һәjатынын бүтүн саһәләриндә Азәрбajчан халгынын көзәл ниjjәтләринә, онун мәдәни потенсиалынын мөһкәмләнмәсинә ләjагәтли төһфә вермишләр.

Мүасир Азәрбajчан әдәбиjjатында чәрәjан едән просесләр мүһүм вә диггәтәлаjиг просесләрдир: онлар өзләри илә jенилик кәтирир, бүтүн совет әдәбиjjаты үчүн үмуми олан инкишаф гануныны бу вә ja дикәр jолларла тәсдиг едирләр. Бәдии сөз сәнәткарларынын кечәклиjи даһа долғун әһатә етмәjә, һәjаты даһа долғун шәкилдә тәсвир етмәjә адамлар вә заман һаггында һәгигәти бәр-бәзәксиз демәjә сә'j көстәрдикләрини хүсусилә нәзәрә чарпдырмаг истәjирәм. Азәрбajчан халгынын ән әсас, үмдә арзу вә истәкләри, ән нәчиб әмәлләри бәдии әсәрләрдә кетдикчә даһа тез-тез, даһа дәриндән тәсвир олунур. Jазычылар ирәлиjә доғру һәрәкәтимизин објектив тәләбләрини, перспективли мејл-

ləri əks etdirməklə bütün Azərbaycan sosialist mədəniyyətinin daha da inkişafına kömək göstərirlər.

Deməli, son on il ərzində Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafından danışarkən biz tam əsasla belə bir nəticə çıxara bilərik ki, o, doğru yoldadır. Biz shadıg ki, respublikanın jazıçılar təşkilatı özünün nəvbəti qurultajına təşkilatça məhkəmləmmiş, idejaça mətinləşmiş, sıx birləşmiş halda kəlmişdir.

Bakıda keçirilmiş Ümumittifaq elmi-praktik konfransının, "Xalqların dostluğu ədəbiyyatlarын dostluğudur" mövzusunda jazıçıların Ümumittifaq jaradıcılıq konfransının materialları, respublika partija təşkilatının bir sıra sənədləri bu ishdə müsbət rol oynamış və oynamaqdadır. Jazıçının vətəndaşlıq nüfuzunun artmasına, ədəbi-bədii jaradıcılığın ən mühüm problemlər mərkəzində inkişaf etməsinə daim gajğı göstərilir.

Respublikada jaradıcılı əməjə həvəsləndirən madda və mə'nəvi amillərin küçləndirilməsinə, jazıçının jashajış və istirahəti üçün əlverişli şərait olmasına jönəldilən bir çox konkret tədbirlər körülmüşdür. Bu künlərdə Xəzərin sahilindəki mənzərəli kurort gəsəbəsində Jaradıcılıq evi açılmışdır. Ümidvarıg ki, oranın mühiti jeni parlaq əsərlər jaratmağa, bədii söz usталarının səhhətini möhkəmlətməjə kömək edəcəkdir.

Biz respublikanın jazıçılar təşkilatına göstərilən diggət və gajğıja körə SSRI Jazıçılar Ittifagına, onun idarə hej'ətinə, idarə hej'ətinin birinçi katibi Keorki Mokejevič Maркова dərin minnətdarlığımızı ifadə etməji özümüzə borç bilirik.

SSRI Jazıçılar Ittifagı özünün ən mühüm ədəbi-sijasi tədbirlərini - sovet ədəbijjatı künlərini və "Xalqların dostluğu ədəbijjatlarын dostluğudur" Ümumittifaq konfransını Azərbajcanın pajtaxtı Bakı shəhəriндə keçirmishdir. Ölkənin Jazıçılar Ittifagı ilə, onun rəhbərliji ilə sıx əlagələr, onların daimi kömeji respublika jazıçılar təşkilatı ishinin uğurlu olmasına kömək edən çox mühüm amillərdən biridir.

Əldə olunan nailiyjətləri lajigincə gijmətləndirərək, eyni zamanda, gejd etmək lazımdır ki, Azərbajcan Jazıçılar Ittifagının, ajры-ajры jazıçıларın jaradıcılıgında nəgsanlar və

güsurlar az dejildir. Mövzu aktuallıgı archasında kizlənən chij, sətrhi nəsr, poezija və draməturkija əsərlərinin mejdana chıxmacı ilə barıshmag olmaz. Bədii vəhətdən dajaz, sönük jazılar oxuçuların haglı naragılıgına səbəb olur. Bə'zən zəif, bədii vəhətdən chılız, ideja vəhətdən güsurlu, gəhrəmanların khırımkhırda işlərlə məshgul oldugu kitabların, tamashaların, kinofilmlərin nəshr edilməsi, səhnəjə, ekrana və efirə jol tapmacı jaradıcılıgı təşkilatlarının və təngidçilərin məhz lazımı tələbkarlıgının, professional tələbkarlıgının olmamacından irəli kəlir. Etika normalarının pozan jazıçıja Ittifagın idarə hej'əti, ədəbijjat sahəsində chalışan gələm joldaşları heç də həmişə tələbkarlıgla janashmırlar, daha dəgig desək, çox nadir hallarda tələbkarlıg göstərirlər.

Jazıçı sözü xalgın əməlləринə ujgun kəlməlidir. Kerçəklijin bədii in'ikasının bashlıça objekti müasirlikdir. Əsas ədəbi gəhrəman fəhlədir, kolxozçudur, zijalıdır, bir sözlə, jeni həjat guruçusudur, sovet adamıdır. Bizim sosial sifarişimizi beləjir: kütlələri jeni həjat guruçulugunun ümdə vəzifələrinin və problemlərinin həllinə səfərbərlijə almag lazımdır.

Ləmijjətin mə'nəvi tələbatının artması, ədəbijjatın milјon-milјon adama ideja-mə'nəvi və estetik tə'siri imkanlarının kenishlənməsi dəvrümüzün mühüm əlamətidir. Belələklə, bədii sözün sijasi, ichtimai sigləti artır. Bu isə jeni ləmijjət guruçuluguna, insanlar arasında jeni münasibətlərin ən xətrindən durmalı olan jazıçıların bə shairlərin üzərinə çox böjük vəzifə gojur.Öz dəvrünü tam dolgunluğu ilə köstərməjin, ichtimai inkishaf dialektikasını bədii formada chanlandırmagın, onun ən mühüm mejlərini və ganunaujgunlugларını achmagın nechə məs'ul vəzifə oldugunu həp bir sənətkarın dərk etməsi çox böjük əhəmijjətə malikdir. Bu jaradıcılıg ishində və həjati sün'i surətdə bər-bəzəkli köstərməjə, nə də onun mənfi vəhətlərini shishirtməjə, ifrat dərəçədə gabarıg shəkildə, aludəçilikklə təsvir etməjə jol verilməməlidir. Varlıgın dialektikası realliğın dialektik shəkildə əks olunmacını tələb edir. Real kerçəklik isə ondan ibarətdir ki, xalgın iradəsi ilə ölkəmizdə inkishaf etmish sosializm ləmijjəti gurulmushdur - bu, sosial tərəggimin ən jüksək nailiyjətidir. Bahid sovet ailəsində birləshmish milјon-milјon adamlar həp kün vəhrəmançasına hünər köstərir, Sovet adamı ən jüksək mə'nəvi və

әхлаги кејфијјәтләри өзүндә тәчәссүм етдирир, чәмијјәтимиздә јекдиллик, бирлик, әсл бәрабәрлик, гардашлыг, әдаләт һөкм сүрүр, совет һәјат тәрзи капитал вә зүлм дүнјасындан сосиализмин тарихи үстүнлүјүнү әкс етдирир. Будур мөвчуд реаллыг - будур бизим совет керчәклији!

Бунунла бирликдә чәмијјәтин реал инкишаф просеси зиддијјәтләрин арадан галдырылмасы, һәјатын көһнәлмиш, мәнфи чәһәтләринә, кечмишин галыглары адландырылан вә јолумузда дуран нә варса, һамысына гаршы кәскин мүбаризә шәраитиндә чәрәјан едир. Бу јолда биз һәлә дә хырда буржуа әхлагынын тәзаһүрләри, мешшан психолокијасы, һәјата истеһлакчы мүнасибәт, бүрократизм, лагејдлик, мәрһәмәтсизлик илә, халг әмлакыны мәнимсәјәнләрлә, оғруларла, рүшвәтхорларла, мәнсәбпәрәстләрлә, коммунист әхлагынын дикәр антиподлары вә инсанын башга ејибләри илә растлашырыг. Ајдындыр ки, бу да реаллыгдыр. Лакин инкишафымызын әсас мејлләрини сәчијјәләндирән бунлар дејил, совет чәмијјәтинин маһијјәтини вә перспективләрини ифадә едән бунлар дејил. Јазычы өз гәләмини халгын хидмәтинә вермишсә, белә бир шәраитдә онун ән мүһүм вәзифәси мәһз ичтимаи инкишафын мүгәддәратыны мүәјјән едән просесләри вә һадисәләри илк нөвбәдә ифадә етмәкдир.

Мәнфи һаллара кәлинчә, биз онларын арадан галдырылмасы уғрунда мүбаризәдә чох наилијјәтләр әлдә етмишик. Амма һәлә хејли иш көрүлмәлидир. Ајдын дәрк етмәк лазымдыр ки, бу, узун сүрән просесдир вә һәмин просес бүтүн мә'нәви, идеја-әхлаги гүввәләрин вә васитәләрин сәфәрбәрлијә алынмасыны тәләб едир.

Газандығымыз тәчрүбә белә бир инам јарадыр ки, бүтүн мәнфи һаллар, кечмишин галыглары көзәл торпағымыздан һөкмән силиниб јох олачагдыр. Бәдии әдәбијјатымыз бу нәчиб ишдә мүһүм рол ојнамалыдыр. Јазычылар өз әсәрләриндә нөгсанлары, мәнфи һаллары вә ејбәчәрликләри көстәрәркән онлары чәсарәтлә ифша етмәли, бәдии сөзүн гүдрәти илә рүсвај етмәли, онлара нифрәт ојатмалы, нормаларымыздан кәнара чыхан һәр һансы һаллара гаршы барышмазлыг руһу тәрбијә етмәли, адамлары гәти мүбаризәјә галдырмалы, өзләри фәал һәјат мөвгеји тутмалыдырлар. Һәјатымызда һөкм сүрән мүсбәт чәһәтләри, мүсбәт гәһрәманлары, чәмијјәтимизә јад олан бүтүн һаллара гаршы фәал мүбаризә просесини ифадәли шәкилдә дә, бөјүк усталыгла, мән дејәрдим ки,

чох бөјүк усталыгла көстәрмәк јазычыларын борчудур. Һәм дә бүтүн һалларда мәсәләјә синфи мүнасибәт, јүксәк коммунист идејалылығы, јазычыларымызын јарадычылығынын башлыча мәзмунуну, әсасыны тәшкил етмәлидир.

Јени дүнја гуручулуғу, ејни заманда, јени инсан тәрбијәси демәкдир. Чәмијјәтимиз ирәлиләдикчә бу гуручулугда әсас көтүрүлән ме'јарлар даһа јүксәк вә даһа мүкәммәл олур. Јазычы, шаир, драматург мәһз бу ме'јарларын паклығы кешијиндә дурмалы, инсанла чәмијјәтин гаршылыглы мүнасибәтләрини зәнкинләшдирмәли, шәхсијјәтин дахили аләмини, мә'нәви дүнјасыны тәрәннүм етмәлидир.

Зәннимизчә, үмид едә биләрик ки, јени-јени парлаг әсәрләр - романлар, повестләр, поемалар вә пјесләр јараначаг, онларын әсас мөвзусу әмәјин поезијасы, баш гәһрәманы исә әмәк адамы олачаг.

Мүхтәлиф синифләрә вә сосиал груплара, милләтләрә вә халглара мәнсуб әмәк адамлары, мүхтәлиф пешә вә сәнәт саһибләри бөјүк ишләр көрүрләр. Һәјат сәнәткарлара ән мүхтәлиф характерләр вә вәзијјәтләр тәгдим едир. Гој сизин јени китабларынызын сәһифәләриндән бизим евләрә мүасир нефтчиләрин вә металлургларын, тахылчыларын вә памбыгчыларын, үзүмчүләрин вә агрономларын, дөјүшчүләрин вә мүһәндисләрин, алимләрин, партија ишчиләринин вә ичтимаи хадимләрин образлары гәдәм гојсун. Ајдындыр ки, мәсәлә мәһз кимин гәләмә алынмасында дејилдир. Әсас мәсәлә бәдии образын дәринлијиндә вә һәгигилијиндәдир, һәјат һәгигәтинин естетик ифадәсиндәдир.

Әсл көркәмли әсәрләрин јарадылмасы сәнәткардан бөјүк исте'дадла јанашы, һәм дә ардычыл, кәркин чалышмағы, кениш һәјат материалыны топлајыб дәриндән дәрк етмәји тәләб едир. Мә'лумдур ки, Сәмәд Вурғун өзүнүн "Заманын бајрагдары" әсәрини чәми бир нечә күнә јазмышдыр. Буна нечә наил олдуғуну сорушанда Вурғун демишдир: "...Бир нечә күн, үстәлик бүтүн өмрүмү сәрф етмишәм". Бәли, үстәлик поетик јарадычылыға, керчәклијин естетик дәркинә һәср едилмиш өмрү. Јазычылара јарадычылыг мүвәффәгијјәтләри арзулајаркән биз асан баша кәлән уғурлары нәзәрдә тутмуруг, - јох, јүнкүл әсәрләрин өмрү көдәкдир. Әксинә, биз јазычыларымыза тапданмамыш чәтин јолда илһамла әмәк арзулајырыг, елә бир јарадычы әмәк арзулајы-

рыг, елә бир јарадычы ахтарыш вә өзүнүифадә јолунда ки, әсл мүвәффәгијјәти јалныз орада газанмаг мүмкүндүр.

Буна көрә дә, зәннимчә, кимин һаггында јазмаг вә нә јазмаг барәдә мәсләһәт вермәјә дәјмәз, - бу, сәнәткарын өз ишидир, онун исте'дадына аиддир. Лакин јарадычылыг ахтарышларынын истигамәтини мүәјјәнләшдирмәкдә, дөврүн тәләбләрини, заманын тапшырыгларыны дәрк етмәкдә она көмәк көстәрмәји биз өзүмүзүн партија вәзифәмиз сајырыг. Әминик ки, 80-чи илләр ән актуал вә ән мүһүм проблемләр галдыран јени исте'дадлы әсәрләрлә зәнкин олачагдыр. Биз она көрә әминик ки, партијанын сосиал сифаришини јеринә јетирмәјә һазыр олмаг, күнүн тәләбләринә дәрһал чаваб вермәк һәр бир әсл сәнәткара хас олан кејфијјәтләрдир. Совет јазычыларынын биринчи Үмумиттифаг гурултајында көркәмли Азәрбајчан јазычысы вә драматургу Чәфәр Чаббарлынын бу барәдә дедији сөзләри јада салаг: "...Һәр бир шаирин, јазычынын вә драматургун ән бөјүк мәзијјәтләриндән бири онун мөвзу сечмәји бачармасыдыр. Јазычынын сечдији мөвзу ону илһама кәтирмәли, онун көрдүкләрини, дујдугларыны, дөврүнүн ондан тәләб етдикләрини, башгаларынын һәлә мүшаһидә етмәдикләрини вә ја мүшаһидә едәрәк бу барәдә даныша билмәдикләри шејләри охучуја сөјләмәк имканы јаратмалыдыр. Дөврүн ичтимаи сифариши адланан шеј будур".

Биз јазычылардан ән мүрәккәб проблемләрин дәриндән арашдырылмасыны көзләјирик - совет адамында елми дүнјакөрүшүнүн, мә'нәви кејфијјәтләрин формалашмасы, совет һәјат тәрзи принсипләри вә нормаларынын тәсбит олунмасы кими проблемләрин.

Адамларын тәрбијәсиндә, чәмијјәтимизин инкишафынын ән мүһүм вә мүрәккәб проблемләринин һәллиндә әдәбијјатын мисилсиз ролу вардыр. Бу ишдә мүвәффәгијјәт, јени инсан тәрбијәсиндә мүвәффәгијјәт јалныз о заман газанылыр ки, һәмин иш партијанын сосиал-игтисади сијасәтинин мөһкәм бүнөврәсинә әсаслансын. Бунунла әлагәдар олараг сизин диггәтинизи јеткин сосиализмин мадди вә мә'нәви имканларындан ағылла истифадә етмәк бачарығынын тәрбијә олунмасы кими мүһүм проблемә чәлб етмәк истәјирәм. Сөһбәт шәхсијјәтин ағлаујғун мәнафе вә тәләбатынын фәал сурәтдә, мәгсәдјөнлү шәкилдә формалашдырылмасындан кедир. Бу вәзифәнин һәјата кечирилмәсиндә әдәбијјат мәс'ул рол ојнамалыдыр. Исте'дадла јазылмыш бәдии

әсәрин күчү еләдир ки, һәмин әсәр бүтөв нәсилләрин јүксәк мә'нәви тәләбатыны програмлашдырмаға гадирдир. Л.Толстојун вә М.Горкинин, В.Мајаковскинин вә А.Фадејевин, С.Вурғунун вә Ч.Чаббарлынын вә еләчә дә бир чох башга көркәмли сәнәткарларын китабларынын милјонларла адамын шүуруна вә гәлбинә гүдрәтли тә'сир көстәрмәсинә даир парлаг мисаллар дејиләнләри сүбут етмирми?!

Бу күн әдәбијјатын бөјүк инсанпәрвәрлик вәзифәсини нәзәрдә тутараг јазычылардан мүасир һәјат һадисәләринин дәрин ичтимаи-бәдии тәдгигини көзләјирик, јеткин сосиализм чәмијјәтиндә үмуми вә шәхси мәнафеләрин диалектикасыны, шәхсијјәтин һүгуг вә вәзифәләринин диалектикасыны ачан әсәрләр көзләјирик. Өлкәмиздә шәхси проблемләр ичтимаи проблемләрлә үзви сурәтдә гаршылыглы әлагәдә олуб, бир-биринә гаршылыглы тә'сир көстәрир. Бунларын ардычыл һәллинин һәм чәмијјәтин инкишафыны, һәм дә шәхсијјәтин инкишафыны нечә тә'мин етдијини парлаг вә инандырычы шәкилдә көстәрмәк јазычынын борчу дејилми?

Биз бу мәсәләләрин һәллини, коллективизм принсипләрини, чәмијјәтимизин мә'нәви сәрвәтләринин инкишафыны вә тәблиғ едилмәсини әдәбијјат вә инчәсәнәтин ән мүһүм вәзифәләриндән бири сајырыг.

Һәр бир сәнәткар өз халгынын өвладыдыр вә онун тарихи гаршысында мәс'улијјәт дашыјыр. Әввәлки нәсилләрин исте'дады вә әмәји илә јарадылмыш бүтүн сәрвәтләри мәнимсәмәдән вә мүмкүн олмадығы кими, әввәлки тәчрүбәјә архаланмадан мүвәффәгијјәтлә ирәли кетмәк олмаз. Тарих ән гүдрәтли вә тә'сирли тәрбијә васитәләриндән, шүурлары вә һәјат мөвгеләрини формалашдырмаг васитәләриндән биридир. Мәдәнијјәтин милли сәрвәтләринин, демәк олар, әсас мүһафизәчиси олан јазычынын јүксәк вәтәндашлыг вәзифәси халгын тарихини онун мүасир мәдәнијјәтинә хидмәт көстәрмәјә чәлб етмәкдир.

Ачыг демәк лазымдыр: Азәрбајчан тарихинин бир чох парлаг сәһифәләри бәдии әдәбијјатда лајигинчә әкс етдирилмәмишдир. Совет халгынын бөјүк гәләбәсиндә республикамызын әмәкчиләринин хидмәти, Бөјүк Вәтән мүһарибәси илләриндә шанлы Бакы нефтчиләринин һүнәри Азәрбајчан әдәбијјатында зәиф тәсвир едилмишдир. Азәрбајчанын ингилабдан әввәлки тарихинин бир чох мәрһәләләри дә бәдии әксини тапмамышдыр.

Јазычыларымызын јарадычылығында аловлу ингилаби мотивләр кур сәсләнмәлидир. Мәтин ингилабчыларын образлары түкәнмәз илһам мәнбәјидир. Сөз усталары өз һәјатыны ингилабын гәләбәси үчүн, Азәрбајчан Совет һакимиҗјәтинин гурулмасы уғрунда гурбан вермиш мүбаризләр һаггында әсәрләр јаратмалыдырлар. Низаминин вә Фүзулинин, Хаганинин вә Нәсиминин, Ахундовун вә Мәммәдгулузадәнин, Үзејир Һачыбәјовун вә Мәммәд Сәид Ордубадинин вәтәни өз мүасир јазычыларындан вә шаирләриндән парлаг тарихи әсәрләр көзләјир, Азәрбајчан тарихинин мәдәниҗјәт вә елминин көркәмли хадимләринин бәдии образларыны көзләјир. Јазычы сәнәти салнамәчи пешәсинә јахындыр. Гој бу чәтин јолда сизә Сәмәд Вурғун јарадычылығынын парлаг нүмунәси илһам версин - Сәмәд Вурғун өлмәз "Вагиф" драмында бөјүк Азәрбајчан шаиринин тарихи образыны јаратмыш, о дөврүн ичтимаи-сијаси һәјатыны һејрәт доғуран мәһарәтлә чанландырмышдыр.

Ғеҗд етмәк истәјирәм ки, тарихи сималарын образлары јарадылан вә тарихимизин чох мүһүм дөврләри тәрәннүм олунан әдәби әсәрләр ән јүксәк сәвиҗјәдә јазылмалыдыр. Бунлар чох мүһүм, ачыг дејәк ки, мүрәккәб мөвзулардыр. Белә мөвзуларын өһдәсиндән јалныз јүксәк исте'дадлы, дәрин биликли сәнәткарлар кәлә биләрләр. Буна көрә дә тарихи мөвзуда әсәрләр јаратмаға киришмәздән әввәл әдиб өз гүввә вә имканларыны көтүр-гој етмәли, бөјүк вә чидди һазырлыг иши апармалыдыр.

Азәрбајчан Коммунист Партиҗасынын Мәркәзи Комитәси Азәрбајчан әдәбиҗјаты классикләринин солмаз јарадычылығынын өјрәнилмәсинә вә тәблиғинә бөјүк диггәт верир. Буну тәкчә сон илләрдә Мәркәзи Комитәнин гәбул етдиҗи хүсуси гәрарлар сүбут едир: "Бәдии әдәбиҗјат классикләрин әсәрләрининн тәнгидини, нәшрини вә тәблиғини јахшылашдырмаг тәдбирләри һаггында", "Азәрбајчанын бөјүк шаир вә мүтәфәккири Низами Кәнчәвинин әдәби ирсинин өјрәнилмәсини, нәшрини вә тәблиғини јахшылашдырмаг тәдбирләри һаггында", "Азәрбајчанын маарифпәрвәр шаири Мирзә Шәфи Вазеһин јарадычылыг ирсинин өјрәнилмәсини күчләндирмәк һаггында". Вәзифә узун мүддәт гүввәдә олачаг бу сәнәдләрин әмәли сурәтдә јеринә јетирилмәсини тәшкил етмәкдән ибарәтдир, елми вә елми-бәдии әсәрләр јарадылмалы, классик ирсимиз мәһарәтлә тәблиғ едилмәли, бу

мә'нәви сәрвәтләрин өјрәнилмәсиндә адамлара көмәк көстәрилмәлидир.

Азәрбајчан јазычыларынын вә шаирләринин јарадычылыг үгвәсинин вә илһамынын ән мүһүм мәнбәји чохмиллətли совет әдәбиҗјатынын бејнәлмиләл бирлиҗидир. Азәрбајчан әдәбиҗјаты вәһид чохмиллətли совет әдәбиҗјатынын ајрылмаз тәркиб һиссәсидир. Бу бирлик халгларын мә'нәви мәдәниҗјәтинин чичәкләнмәсинә вә гаршылыглы зәнкинләшмәсинә әбәди һәјат үгвәси верән түкәнмәз чешмәдир.

Чохмиллətли совет әдәбиҗјаты ССРИ халгларынын достлуг вә гардашлығынын бәһрәсидир. Бејнәлмиләл бәдии әмәкдашлығынын әсас апарычы үгвәси, әсл чазибә мәркәзи рус совет әдәбиҗјатыдыр. Рус халгынын јарадычылыг дүһасынын зирвәси олан рус әдәбиҗјаты халглар достлуғу вә гардашлығынын тохумларыны һәмишә сәхавәтлә сәпмишдир, бүтүн гардаш халгларын милли мәдәниҗјәтләриннн инкишафына чох бөјүк тә'сир көстәрмишдир вә көстәрир. Ән парлаг бәдии сәрвәтләрин вә һуманист ән'әнәләрин вариси олан рус әдәбиҗјаты јеткин сосиализмин идеја вә бәдии камиллиҗини ән јүксәк наилиҗјәтидир, сосиалист реализминин јүксәк нүмунәсидир. Рус мәдәниҗјәтинин вә әдәбиҗјатынын чох зәнкин идеја-мә'нәви вә бәдии тәчрүбәсинә мүрачиәт етмәк, әсасланмаг сосиализм вә коммунизм гуручулуғунун бүтүн мәрһәләләриндә олдуғу кими, бу күн дә Азәрбајчан әдәбиҗјатынын даһа мүвәффәгиҗјәтлә инкишаф етмәси үчүн лабүд шәртдир. Классик вә мүасир рус әдәбиҗјатынын јарадычыларындан даим өјрәнмәк, бу әдәбиҗјатын сәрвәтләриндән бачарыгла истифадә етмәк бизим милли әдәбиҗјатын тәкмилләшдирилмәсини, онун бејнәлмиләл наилиҗјәтләрлә вә үмумдүнја бәдии тәчрүбәси илә зәнкинләшдирилмәсинин ән сәмәрәли јолудур. Бүтүн Азәрбајчан мәдәниҗјәтинин башлыча вәзифәләриндән бири габагчыл рус бәдии фикри тәрәфиндән јарадылмыш сәрвәтләрин һамысыны јарадычы кими әхз етмәкдир, ондан јазычы ахтарышлары вә чәсарәти өјрәнмәкдир, јалныз бу минвалла сиз халгымызын мә'нәви сәрвәтләр хәзинәсини даһа да зәнкинләшдирә биләрсиниз.

Һәр ил олдуғу кими, бу јахынларда да өлкәмиздә Пушкин поезијасы күнләри кечирилди, бу ше'р бајрамы рус поезијасынын сөнмәз күнәшинә, дүнја әдәбиҗјатынын дүһасына үмумхалг мәһәббәтини бир даһа парлаг сурәтдә нүмајиш етдирди. Пушкин күнләри рус әдәбиҗјатынын бејнәлмиләл маһиҗјәтинин көзәл рәм-

зидир. Гој Пушкинин дүһасы бизим чохмилләтли мәдәнијјәтимизин бүтүн усталарынын јарадычылыг ахтарышларына вә әмәлләринә һәмишә кур ишыг сачсын.

Азәрбајчан совет әдәбијјатынын шәрәфли вә мәс'ул вәзифәси гардаш әдәбијјатларын достлуг телләрини јорулмадан мөһкәмләтмәкдир, онларын бир-биринә даһа да јахынлашмасына көмәк етмәкдир. Биз сизин фәалијјәтинизин бу чәһәтинә принсипиал ичтимаи-сијаси мә'на веририк. Она көрә ки, әдәбијјатларын достлуғу халглар бирлијинин үдрәтли васитәсидир вә халгларын мә'нәви гардашлығыны бүтүн дөринлији илә ифадә едир. Бу достлуғу јорулмадан инкишаф етдирмәк, халгларын әдәби әлагәләрини мөһкәмләтмәк вә дөринләшдирмәк бүтүн бөјүк совет мәдәнијјәтимизин кәләчәји наминә ишләмәк, чалышмаг демәкдир.

70-чи илләр гардаш халгларын мә'нәви үнсијјәтинин ән мүхтәлиф формаларынын кениш инкишафы илә, бәдии сәрвәтләрин интенсив мүбадиләси илә әламәтдардыр. Азәрбајчан торпағында јүксәк сијаси вә идеја-бәдии сәвијјәдә кечирилмиш Русија Федерасијасы мәдәнијјәти күнләри, Украјна, Өзбәкистан мәдәнијјәти күнләри, Күрчүстан әдәбијјат вә инчәсәнәти күнләри буна сәмәрәли көмәк етмишдир. Азәрбајчанын мәдәнијјәт усталары Украјнада, Өзбәкистанда, Загафгазија республикаларында јарадычылыг һесабаты илә чыхыш етмишләр. Азәрбајчанда кечирилмиш совет әдәбијјаты күнләри бизим һафизәмиздә һәмишәлик нәгш олунуб. Һәмин күнләр совет мәдәнијјәтинин, гардаш халглар мәдәнијјәтләринин бөјнәлмиләл бирлијинин үмумхалг бајрамына чеврилмишди.

Тәчрүбә көстәрмишдир ки, белә кениш мигјаслы әдәби-сијаси вә мәдәни тәдбирләр бәдии јарадычылыг үчүн, сәмәрәли естетик тәчрүбә мүбадиләси үчүн үдрәтли амилдир.

Јазычыларын Бакыда кечирилмиш "Халгларын достлуғу - әдәбијјатларын достлуғудур" Үмумиттифаг јарадычылыг конфрансы буну бир даһа тәсдиг етди. Конфрансын әһәмијјәти сырф әдәбијјат чәрчивәсиндән хејли кәнара чыхды. Конфранс өлкәмизин гардаш халгларының бәдии әмәкдашлығы тәчрүбәсини үмумиләшдирди. О, чәмијјәтимизин мә'нәви тәрәггисинин башлыча мејлләрини елми сурәтдә әсасландырды, гардаш халгларын әдәбијјатларынын бөјүк достлуғуну инкишаф етдирмәјин ән мүһүм истигамәтләрини мүәјјән етди. Бу кениш әһатәли конфрансын Азәрбајчанын пајтахтында кечирилмәсини биз республикамызын халғынын јарадычы әмәјинә, онун зәнкин бејнәлмиләл ән'әнәләринә, онун әдәбијјатынын, бүтүн чохчәһәтли мәдәнијјәтинин наилијјәтләринә диггәт вә еһтирамын ифадәси кими гијмәтләндиририк.

Бу конфрансын материалларыны јарадычылыг мөвгејиндән мүкәммәл мәнимсәмәк, зәһмәткешләрин, хүсусилә јарадычы зијалыларын бејнәлмиләл тәрбијәсиндә онлардан кениш мигјасда вә әмәли сурәтдә истифадә етмәк республиканын јазычылар тәшкилатынын актуал вәзифәсидир.

Партија зәһмәткешләри совет вәтәнпәрвәрлији вә сосиалист бејнәлмиләлчилији рүһунда тәрбијәләндирмәк ишини даһа да күчләндирмәк вәзифәсини ирәли сүрмүшдүр. Бу нөчиб вәзифәни јеринә јетирмәкдә кетдикчә даһа фәал иштирак етмәк һәр бир јазычынын, шаирин вә әдәбијјатчынын мүгәддәс борчудур.

Азәрбајчан сосиалист әдәбијјаты 70-чи илләрдә, үмумсовет әдәбијјатынын инкишафына әһәмијјәтли дәрәчәдә төһфәләр вермишдир. Республиканын ше'р вә нәср усталары, Азәрбајчан мәдәнијјәтинин шанлы бејнәлмиләл ән'әнәләринә садиг олан јазычылары бөјүк рус әдәбијјаты илә, өлкәмизин бүтүн гардаш халгларынын әдәбијјатлары илә гаршылыглы јарадычылыг әлагәләрини јорулмадан инкишаф етдирмәли вә мөһкәмләтмәлидир - бу, чох мүһүм мәсәләдир.

Бу јахынларда ССРИ јазычыларынын VII гурултајы ишә башлајачагдыр. Биз әминик ки, партијанын ирәли сүрдүју вәзифәләрин бу гурултајда мүзакирәси, онун ишләјиб һазырлајачағы гәрарлар өлкәнин, о чүмләдән, республикамызын јазычы тәшкилатларынын һәјатыны даһа долгун, даһа мә'налы едәчәкдир, ону идеја чә даһа да дөринләшдирәчәкдир. Биз үрәкдән арзу едирик ки, совет јазычыларынын гурултајы уғурлу вә сәмәрәли фәалијјәт көстәрсин.

Гардаш әдәбијјатларын чичәкләнмәси вә јахынлашмасынын чохчәһәтли просесләриндә гаршылыглы тәрчүмәләр кетдикчә даһа бөјүк рол ојнајыр. Бу, милли мәдәнијјәтләрин гаршылыглы өјрәнилмәси вә зәнкинләшмәсинин бөјүк ичтимаи-сијаси әһәмијјәтә малик үдрәтли васитәсидир. Гејд етмәк лазымдыр ки, бу саһәдә республикада аз иш көрүлмәјиб. А.Пушкинин вә Л.Толстојун, М.Лермонтовун вә А.Чеховун, М.Горкинин вә В.Мајаковскинин, А.Твардовскинин вә М.Шолоховун, К.Марковун вә

В.Кожевинковун, А.Фадејевин вә Б.Полевојун, А.Чаковскинин вә Н.Тихиновун вә бир чох башга рус јазычыларынын әсәрләри Азәрбајчан дилинә тәрчүмә олунмушдур. Республикада өлкәмизин гардаш халгларынын бир чох јазычыларынын әсәрләри нәшр едилмишдир. Лакин бу сahәдә индијәдәк һәлл олунмамыш проблемләр дә аз дејилдир. Мән ән әввәл бу ишдә кортәбии ахын елементләри олдуғуна диггәти чәлб етмәк истәјирәм. Нәшријјатларда дүнја вә рус классикасынын, совет әдәбијјаты әсәрләринин сечилиб Азәрбајчан дилиндә нәшр едилмәси үчүн дәрин дүшүнүлмүш, узун мүддәт гүввәдә ола билән план јохдур. Азәрбајчан классик вә мүасир әдәбијјаты әсәрләринин рус дилинә тәрчүмә едилмәси сahәсиндә дә узунмүддәтли фәалијјәт планы тәртиб олунмамышдыр. Јүксәк ихтисаслы тәрчүмәчи кадрлары чатышмыр. Јери кәлмишкән, гејд едәк ки, индијәдәк һеч кәс јүксәк ихтисаслы профессионал тәрчүмәчиләр һазырламаг вә бунлары тәкмилләшдирмәк ишини тәшкил етмәјә чидди тәшәббүс көстәрмәмишдир. Бизdә олан тәрчүмәчи гүввәләри исә һәлә дә пәракәндә һалдадыр. Бәдии тәрчүмәләрин кејфијјәти проблеми чидди проблем олараг галмагдадыр.

Һалбуки республикамызын сосиал вә мә'нәви инкишаф тәләбләри, Азәрбајчанын сосиалист мәдәнијјәтинин даһа да јүксәлмәси бүтүн ичтимаи-сијаси вә бәдии әдәбијјат тәрчүмәси ишини көкүндән јахшылашдырмағы тәләб едир. Көрүнүр, Јазычылар Иттифагында вә республика Дөвләтһәшркомунда чалышан јолдашлар тәрчүмәчиләрин фәалијјәтинә рәһбәрлик етмәјин конкрет тәшкилат формалары һаггында чидди дүшүнмәлидирләр. Али вә Орта Ихтисас Тәһсили Назирлијинин вә Азәрбајчан Дөвләт Университетинин рәһбәрләри журналистика факүлтәси тәләбәләринин мүхтәлиф тәрчүмә сahәләри үзрә ихтисаслашмасыны, онларын һазырлығынын кејфијјәтини јүксәлтмәји тә'мин етмәлидирләр. Бу проблемләрин һәллиндә јарадычы ишчиләрин мүмкүн гәдәр кениш даирәси иштирак етмәлидир.

Өмрүнүн ән көзәл илләрини А.С.Пушкинин даһијанә "Јевкени Онекин" әсәринин тәрчүмәсинә һәср етмиш Сәмәд Вурғунун сөзләрини хатырлатмаг истәјирәм. Сәмәд Вурғун демишдир: "Мән истәјирдим буна наил олам ки, Пушкин руһу, онун образлары азәрбајчанлылар үчүн даһа јахын олсун, азәрбајчанлы Лејли образыны нечә севир вә она нечә еһтирам бәсләјирсә, Татјананы да елә севсин, она да елә еһтирам бәсләсин". Јарадычы тәрчүмәнин бу

бөјүк вә нәчиб вәзифәсини бизим ән гүввәли јазычыларымыз шәрәфлә јеринә јетирмәлидирләр.

Вәзифә бундан ибарәтдир ки, республиканын јазычылар тәшкилаты совет тәрчүмә мәктәбинин ән'әнәләрини инкишаф етдирәрәк рус тәрчүмә усталары илә, бүтүн гардаш республикаларын тәрчүмәләри илә, планетимизин һәјатыны ингилаби сурәтдә дәјишдирмәк уғрунда, сүлһ вә сосиал тәрәгги уғрунда үмуми мүбаризәјә көмәк едән мүтәрәгги харичи әдәбијјатын тәрчүмәчи нүмајәндәләри илә јарадычылыг әлагәләрини мөһкәмләтсин. Бу мәгсәдлә тәрчүмә әдәбијјатынын мүнтәзәм нәшри үчүн имканлар ахтарыб тапмаг лазымдыр.

Азәрбајчан Коммунист Партијасынын Мәркәзи Комитәси бу мәсәләләрә принсипиал әһәмијјәт верәрәк республикада тәрчүмә ишинин вәзијјәтини хүсуси мүзакирә етмәк вә онун әсаслы сурәтдә јахшылашдырылмасы үчүн мүвафиг тәдбирләр көрмәк нијјәтиндәдир.

Өлкәмиздәки халгларын әдәбијјатларынын јарадычылыг әлагәләрини мөһкәмләтмәкдә,бунларын гаршылыглы тә'сир вә гаршылыглы зәнкинләшмә просесләриндә рус дили чох мүһүм рол ојнајыр. Рус дилинин көмәји илә мүһүм әдәбијјатларын көркәмли усталарынын әсәрләри бүтүн өлкәдә вә онун һүдудлары харичиндә кениш јајылыр вә шөһрәт газаныр. Биз бу күн Азәрбајчан әдәбијјаты әсәрләринин рус дилинә бәдии тәрчүмәси сahәсиндә рус јазычыларынын бөјүк хидмәтләри һаггында дәрин миннәтдарлыг һисси илә данышырыг. Бу јарадычылыг достлуғуну, бу көзәл ән'әнәләри инкишаф етдирмәк вә мөһкәмләтмәк лазымдыр.

Бунунла әлагәдар оларағ, јазычыларымызын рус дилини дәриндән өјрәнмәси кими чох мүһүм вәзифә гаршыда дурур. Сөһбәт ондан кедир ки, республикамызын јазычылары ана дилиндә әсәрләр јарадаркән рус дилинин, рус вә бүтүн совет әдәбијјатынын бөјүк сәрвәтләриндән даһа долғун истифадә едә билсинләр.

Дилләрин гаршылыглы өлагәси һәмишә фајдалыдыр, хүсусән бәдии сөз усталары үчүн. Бу әлагәләр милли әдәбијјатымызын әсәрләринин рус дилинә тәрчүмәси кими мүһүм ишдә дә бөјүк јарадычылыг имканлары ачыр. Азәрбајчан вә рус дилләрини мүкәммәл билән һәр бир јазычы, әдәбијјатчы чох бөјүк фајда верә биләр. Јазычыларын бу чүр инкишафына һәр васитә илә көмәк

етмәк лазымдыр. Биз инанырыг ки, бу, көзәл бәһрәләр верәр, бәјүк бәдии наилијјәтләрә сәбәб олар.

Дил халғын бәјүк сәрвәтидир. Әдәби дилин тәрәггиси олмадан мә'нәви мәдәнијјәтин тәрәггиси мүмкүн дејилдир. Совет һакимијјәти, Ленин милли сијасәти Азәрбајчан дилинин әсл тәрәггиси үчүн мүстәсна дәрәчәдә әлверишли имканлар јаратмышдыр. Совет һакимијјәти илләриндә Азәрбајчан дили көрүнмәмиш зирвәләрә галхмыш, мүасир поезијанын вә нәсрин, елм вә техниканын, каркүзарлығын вә фәал ичтимаи-сијаси һәјатын һәртәрәфли инкишаф етмиш дилинә чеврилмишдир. Биз там инамла дејә биләрик ки, чох әсрлик тарихимиздә Азәрбајчан дили һеч вахт белә зәнкин, нүфузлу вә һөрмәтли олмамышдыр. Лакин мәдәнијјәт вә елмин сәвијјәси јүксәлдикчә, һәјатын ахары сүр'әтләндикчә дилин тәкмилләшмәсинә, инкишаф етмәсинә вә зәнкинләшмәсинә, онун сөз еһтијатынын кенишләнмәсинә даһа чох гајғы көстәрмәк лазымдыр. Бу да республиканын бүтүн әдәбијјатчыларынын, Јазычылар Иттифагынын ән мүһүм вәзифәләриндән биридир. Азәрбајчан әдәби дилинин сафлығына, күтләләрин нитг мәдәнијјәтинә даим гајғы көстәрилмәлидир. Дилимизин жаргон, диалект ифадәләри илә зибилләнмәсинә јол вермәк олмаз. Јазычы дилин, нитг мәдәнијјәтинин әдәби нормасынын гануверичиси олмалыдыр. Тәәссүф, елә јазычылар вар ки, бу тәләбләр сәвијјәсиндә дура билмирләр. Үстәлик ајры-ајры јазычылар тәкчә данышыгларында јох, һәм дә әсәрләриндә дил хәталарына јол верирләр. Бунунла әлагәдар оларағ мәтбуат, радио, телевизија, театр, кино ишчиләринә, мүһазирәчиләрә вә мүәллимләрә хүсуси тәләбкарлыгла јанашмаг лазымдыр. Мән үмид едирәм ки, бу проблемләр сизин јарадычылыг фәалијјәтиниздә өзүнүн практик һәллини тапачагдыр.

Бир мәсәләјә дә тохунмаг истәјирәм. Республика Јазычылар Иттифагынын тәркибиндә Чәнуби Азәрбајчандан олан әдәбијјатчылар да мәһсулдар ишләјирләр. Јарадычылыг иттифагының рәһбәрлији онлара даим диггәт јетирмәли, онларын әсәрләрини республикада вә республиканын һүдудларындан кәнарда кениш тәблиғ етмәлидир. Үмумијјәтлә, Чәнуби Азәрбајчанла әдәби әлагәләри мөһкәмләтмәк, мәдәнијјәтин, мә'нәви јарадычылығын бүтүн саһәләриндә кениш әлагәләри инкишаф етдирмәк, биздә топланмыш зәнкин бәдии-естетик тәчрүбәни гәләм јолдашларына вермәк барәсиндә дүшүнмәк лазымдыр.

Мүасир әдәби-бәдии просеси тәнгидчиләрин, әдәбијјатшүнасларын фәал вә фајдалы иши олмадан тәсәввүр етмәк мүмкүн дејилдир. Онлар бәдии һәјатымызын мүрәккәб, бә'зән зиддијјәтли просесләрини дәриндән тәһлил етмәјә вә үмумиләшдирмәјә борчлудурлар. Биз бу мәсәләләрдән дәфәләрлә данышмышыг. Әдәбијјат мәсәләләринә даир, "Әдәбијјат вә инчәсәнәт" гәзети һаггында, "Халгларын достлуғу-әдәбијјатларын достлуғудур" мөвзусунда јазычыларын јарадычылыг конфрансынын јекунлары һаггында Азәрбајчан КП МК-нын гәрарлары республикада әдәби-бәдии тәнгидин инкишафына тәкан версә дә, тәнгиди фикрин үфүгләри һәлә дә нәзәрә чарпачаг дәрәчәдә кенишләнмәмишдир. Бу саһәдә бәјүк, мән дејәрдим ки, фундаментал иш көрүлмәлидир. Азәрбајчан әдәбијјатшүнаслығынын вә тәнгидин вәзифәләри кениш вә чохчәһәтлидир. Ичтимаи бәдии-естетик зөвгләри формалашдырмаг, инчәсәнәтдә сөнүклүјә, дурғунлуға, халтураја, јабанчы бахышлара гаршы мүбаризә апармаг ишиндә әдәбијјатшүнаслығын вә тәнгидин ролуну күчләндирмәк лазымдыр.

Әдәби тәнгид јарадычы ишчиләри тәрбијә етмәли, онларын фәалијјәтиндә сосиализм реализм принсипләрини бәрғәрар етмәлидир. Фајдалы тәнгид сәнәткара көмәк едир ки, о, һәјатын бүтүн чәһәтләрини диалектик вәһдәтдә көрсүн вә көстәрсин, хејирлә шәрин, мүсбәтлә мәнфинин мүбаризәсини даһа парлаг, даһа кәскин шәкилдә әкс етдирсин.

Тәнгиди сөзүн нүфузу бир чох чәһәтдән тәнгидин објективлији илә, гәрәзсизлији илә мүәјјән олунур. Хејирхаһлыгла јанашы, чиддијјәт, професионал тәләбкарлыг - әдәби тәнгид мәһз белә олмалыдыр. Тәнгидин вердији гијмәтләрин принсипиаллығы тәнгид едиләнләрин мөвгејиндән, вәзифәсиндән вә кечмиш хидмәтләриндән асылы олмамалыдыр, шәхси рәғбәт бәсләјиб-бәсләмәмәкдән, хүсусилә, асылы олмамалыдыр. Тәнгид јалныз бу заман чәмијјәт тәрәфиндән она һәвалә едилмиш функсијалары мүвәффәгијјәтлә јеринә јетирә биләр.

Јазычылар Иттифагынын әдәби органлары - "Азәрбајчан", "Литературны Азербаиджан", "Улдуз", "Гракан Азәрбајчан" журналлары, "Әдәбијјат вә инчәсәнәт" гәзети мүасир Азәрбајчан әдәбијјатынын наилијјәтләринин, классик ирсин тәблиғиндә әдәби-бәдии тәнгидин тә'сир күввәсинин артырылмасында, тәрчүмәчилик сәнәтинин јүксәлмәсиндә бәјүк рол ојнамалыдырлар.

Онлар бүтүн јазычыларын јарадычылыгынын ишыгландырылмасы, јарадычылыг проблемләринин, тәнгиди чыхышларын сәрбәст мүзакирәси, әдәби әсәрләрин принсипиал тәһлили үчүн ән әлверишли, еjни һүгуглу шәраит јаратмалыдырлар. Журналлар әдәби просесин инкишафына даһа фәал көмәк етмәли, әдәбиjjатчылары өз әтрафында сых бирләшдирмәли, өз сәһифәләриндә әдәбиjjат тарихинин вә нәзәриjjәсинин актуал мәсәләләрини галдырмалы, совет әдәбиjjатынын бәдии-естетик наилиjjәтләрини тәблиғ етмәлидирләр.

Азәрбаjчан әдәбиjjатынын сабаһкы күнүнә гаjғы көстәрмәк республика Јазычылар Иттифагынын ән мүһүм вәзифәсидир.

Биринчи нөвбәдә әдәбиjjата тәзә гүввәләр кәлмәси, кәнч исте'дадларын ашкара чыхарылмасы вә тәрбиjә едилмәси гаjғысына галмаг лазымдыр. Мүасир дөврүн проблемләринә, ән актуал сосиал вә бәдии проблемләрин һәллинә кәнч јазычыларын чанлы марагыны һәр васитә илә мүдафиә етмәк, өзләринин јарадычылыг сә'jләрини реал керчәклиjин тәләбләринә, чәмиjjәтимизин али мәгсәдләринә уjгунлашдырмагда онлара көмәк етмәк лазымдыр.

Чаван сөз усталарынын дүнjакөрүшүнүн формалашмасы Азәрбаjчан әдәбиjjатчыларынын бүтүн нәсилләри арасында әлагәләрин даһа да мөһкәмләнмәси илә, бүтүн әдәбиjjатымызын идеja-бәдии ахтарышлары илә сых бағлыдыр. Идеja әгидәси естафети олмадан нәсилләрин варислиjи мүмкүн дејилдир. Бу естафетин исте'дадлы вә е'тибарлы әллярә тапшырылмасы үчүн республикамызын әдәбиjjат ветеранлары хүсуси мәс'улиjjәт дашыjырлар. Јорулмадан ахтарышлар апармаг - бу, јарадычы кәнчләрин имтиjазыдыр вә јарадычылыга тәзә башлаjан бир чох сәнәткарлара хас олан чәһәтдир. Лакин бу чәтин jолда һәр кәс сәһв бураха биләр, јаныла биләр. Јазычылар Иттифагы, тәчрүбәли әдәбиjjатчылар, әдәби тәнгидчиләр бу вә ја дикәр кәнч мүәллифин уғурсузлуғуна сон дәрәчә сәбирлә јанашмалы, онларын гүсурларыны нәзакәтлә арадан галдырмалы, өзләринин габилиjjәтини инкишаф етдирмәкдә онлара көмәк етмәлидирләр. Вәзифә јорулмадан кәнч јарадычы нәсил тәрбиjә етмәкдән, максимум, принсипиал тәләбкарлыгы кәнч нәслә дәрин һөрмәт һисси илә әлагәләндирмәкдән, кәнч сәнәткарларын даһа санбаллы идеjабәдии фикирләрин һәjата кечирилмәсинә чәсарәтлә чан атмалары үчүн, профессионал чәһәтдән даһа тез jүксәлмәләри үчүн,

ичтимаи һәjата даһа фәал гошулмалары үчүн һәр чүр шәраит jаратмагдан ибарәтдир. Кәнчләри, һәмчинин, әдәби ирсә, јашлы нәсилдән олан сәнәткарларын јарадычылыгына дәрин һөрмәт рүһунда тәрбиjә етмәк, онлары ловғалыгдан вә тәкәббүрдән чәкиндирмәк лазымдыр.

Совет әдәбиjjаты дүнjа мәдәниjjәтиндә ән мүтәрәгги һадисәдир. Бу о демәкдир ки, һәр бир јазычы сосиализмин бүтүн дүшмәнләринә, буржуа гурулушунун вә һәjат тәрзинин мәддаһларына гаршы мүбаризәнин ән хәттинә сөjәрбәр олдуғуну дуjмалы вә дәрк етмәлидир. Бејнәлхалг шәраитин кәскин шәкилдә писләшмәси илә әлагәдар олараг сон дөврдә дүнjа мигjасында идеjалар чарпышмасы мүрәккәбләшмиш вә шиддәтләнмишдир.

Империализмин идеологлары өз мигjасына көрә көрүнмәмиш төблиғат мүһарибәси апарырлар, бу мүһарибә реал сосиализмин наилиjjәтләрини көздән салмаға, чәмиjjәтимизин идеja-мә'нәви дәjагларыны сарсытмаға jөнәлдилмишдир. Бүтүн бунлар партиjамызын апардыгы идеоложи мүбаризәнин сәмәрәлилиjини jүксәлтмәк үчүн, әкс-төблиғатын тә'сирли олмасы үчүн jазычыларын мәс'улиjjәтини артырыр.

Чәмиjjәтимизин, хүсусән бөjүмәкдә олан нәслин идеja-мә'нәви сағламлыгы хеjли дәрәчәдә бундан асылыдыр ки, бизим идеоложи мүбаризәмиз нә гәдәр һүчум характери дашыjыр, буржуа чәмиjjәтинин мә'нәви ejбәчәрликләрини совет адамларына зорла гәбул етдирмәк чәһдләрини нә дәрәчәдә арадан галдырыр.

Сөз усталарыны партиjанын тапшырыгларыны һәjата кечирмәк үчүн сых бирләшдирмәк вә онлары бу мәгсәдә доғру истигамәтләндирмәк jазычылар тәшкилатынын шәрәфли вә мәс'ул вәзифәсидир. Сиз Јазычылар Иттифагынын фәалиjjәтиндә тәшкилатчылыг ишини даһа да күчләндирмәк, республикада әдәби просесин вә бүтүн бәдии јарадычылыгын вәзиjjәти үчүн онун ролуну вә мәс'улиjjәтини артырмагдан өтрү һәлә чох иш көрмәлисиниз ки, һәр бир јазычы һәгигәтән фәал һәjат мөвгеjи тутсун, бүтүн јардычылыгы вә әмәлләри илә охучулара нүмунә олсун.

Иттифагын идарә һеj'әти катиблиjинин иш үслубуну вә методларыны тәкмилләшдирмәк, јазычыларын һәjатына аид мәсәләләри вахтында галдырмаг вә һәлл етмәк лазымдыр. Јазычылар тәшкилатынын фәалиjjәтиндә коллекионаллыг, әсл демократик рүһ һөкм сүрмәлидир, елә бир шәраит јаранмалыдыр ки, һәр кәс өз фикирләрини вә шүбһәләрини ифадә едә билсин. Чәмиjjәтими-

зин сынанмыш силаһы олан тәнгид вә өзүнүтәнгиддән даһа фәал истифадә едилмәлидир. Үмидварыг ки, бу принсип сизин гурултајын ишиндә дә әкс олуначагдыр.

Бу күнләрдә Шүвәланда Јарадычылыг Евинин ачылышында биз Јазычылар Иттифагынын, демәк олар, бүтүн үзвләри илә көрүшдүк. Орадакы сөһбәтдә демишәм, инди дә тәкрар едирәм ки, бу чүр көрүшләр јарадычы тәшкилатларын фәалијјәтинә партија рәһбәрлијини јахшылашдырмаг үчүн бизә бөјүк фајда верир. Рә'ј мүбадиләсинин кедишиндә биз өзүмүз үчүн мүвафиг нәтичәләр чыхармышыг, кәрәк сиз дә нәтичә чыхарасыныз. Көрүнүр, јахшы олар ки, көрүш заманы галдырылан мәсәләләри Јазычылар Иттифагында кениш мүзакирә едәсиниз, һәм дә дәриндән, там мәс'улијјәтлә. Иттифагын сәлаһијјәтинә аид мәсәләләри өзүнүз јолуна гојмалысыныз, биз исә һәмишәки кими көмәјимизи әсиркәмәјәчәјик.

Сосиализм реализми бәдии әдәбијјаты, инчәсәнәти тәбиәти е'тибарилә өз әсрини габагламалыдыр, чүнки бә'зи, һәтта елм үчүн әлчатмаз олан зирвәләри әдәбијјат вә инчәсәнәт фәтһ едә билир. Јазычыларын борчу варлығы бәдии васитәләрлә дәрк етмәјин, әмәк адамының мә'нәви јүксәлишинин түкәнмәз имканларыны халгын хидмәтинә вермәкдир. Биз Азәрбајчан әдәбијјатынын хадимләринә бу али мәгсәдә лајиг олмағы, өлкәмиздә милли сәрвәт олан гијмәтли әсәрләр јаратмағы үрәкдән арзулајырыг.

12 ијун 1981-чи ил.

* * *

ГОЈ ӘДАЛӘТ ЗӘФӘР ЧАЛСЫН...

("Литературнаја газета"нын мухбиринин суалларына чаваб)

- Һејдәр Әлијевич, ахы, мә'лум бир афоризмдә «Танры даһиләрин өвладларыны даһи халг еләмәјиб» дејилсә дә, зијалы нәсилләри һәмишә олмушдур вә олачагдыр. Ахы, биздә зијалы нәсилләри инди-инди чохалмаға башлајыб. Аиләнин мә'нәви марагы мүһитиндә бөјүјән ушағын өз бабаларынын, аталарынын ишини давам етдирмәси мәкәр писдир?

- Биз Сизинлә мүхтәлиф шејләрдән данышырыг. Кәлин мүзакирәмизин мөвзусуну дәгигләшдирәк. Зијалыны сәчијјәләндирән ән әввәл нәдир? Али тәһсил диплому? Елмләр намизәди, докторлуг диплому? Зәннимчә, јох. Зијалынын башлыча кејфијјәти чәмијјәтә фәдакарлыгла хидмәт етмәкдир. Јери кәлмишкән дејим ки, Русија тарихиндә зијалыларын фачиәли агибәтинә даир мисаллар чохдур; силк сәдләри гојмурду ки, бу зијалылар халга сәрбәст хидмәт етсинләр, онларын ишләринин исте'дадлы давамчылары олсун. Онлар бу сәдләри өз имканлары дахилиндә ашыб кечирдиләр. Чанларынын һајына галмајараг, мәдәнијјәт јајмаг кими бир мәрамла "халг ичинә", әлдән-ајагдан узаг гәзалара, чаризмин милли учгарларына кедирдиләр. Өвладларында онларын ишини давам етдирмәк габилијјәти көрәндә өзләрини хошбәхт санырдылар.

Бәли, ишини! Белә бир габилијјәт көрмәјәндә исә өвладларыны елә саһәјә јөнәлдирдиләр ки, шәхси имканларындан истифадә едиб өзләринә вә халга даһа чох фајда верә билсинләр. Чүнки онлар нәслин шәрәфини јүксәк тутурдулар, өвладларыны, мүасир диллә десәк, нагислик комплексиндән горујурдулар.

Бизим дөврүмүздә, чәмијјәтә, фәһлә-кәндли дөвләтинин мәнафејинә сәрбәст хидмәт етмәк јолунда бүтүн манеәләрин дағыдылыб мәһв едилдији бир заманда исә бә'зән елә дипломлу

мешшанлар ортаја чыхыр ки, халг е'тимадындан, халг пулундан өзләринин хејринә истифадә едирләр.

Өвладларыны, нәвәләрини, гоһум-әгрәбасыны өз кафедрасына, лабораторијасына, институтуна дүзәлдән, үстәлик, габил олсалар да, олмасалар да диссертасија һазырламаг, елм пилләләри илә јухары галхмаг үчүн онлара имтијазлы шәраит јарадан профессорлара, һәтта академикләрә зијаты демәјә нечә дили көләр?

Һүгуг факүлтәсинә көлинчә, бурада да бизим гәрарымыз сағлам олмајан бир мејллә бағлы иди. Биз ашкара чыхармышдыг ки, бу факүлтәјә гәбул олунан төләбәләрин бөјүк әксәријјәти милис, прокурорлуг, мәһкәмә, һүгуг кафедралары, партија вә совет органлары ишчиләринин балаларыдыр. Әсасән суи-истифадә илә әлагәдар олан белә бир вәзијјәт, даһа артыг дәрәчәдә исә онун зәрәрли нәтичәләри, инзибати органларын тәркибиндә бир нөв гоһумбазлыг вә "ирсијјәт" шәраитинин јарана биләчәји тәһлүкәси бизи нараһат едирди.

Мән һәмин тәһрифләрин әлејһинә чыханда илк вахтлар гулағыма белә сөзләр көлиб чатырды ки, бәс бу чүр сәрт тәдбирләр нәјә лазымдыр? Ахы, һөким, мүәллим, һүгугчу, алим нәсилләри олмушдур - баба, ата, оғул... Бәс нә үчүн буну гадаған едирик? Бу суала чавабым белә дир: бәли,олмушдур вә ола да биләр, јалныз јүксәк мә'нәвијјат зәмининдә, јалныз исте'дада көрә шахтачы, нефтчи, поладәридән, тахылчы сүлаләләринә мәним дәрин һөрмәтим вар вә бу сүлаләләри јүксәк гиймәтләндирирәм. Ишә намуслу мүнасибәтә әсасланан варислик нәсилләрдә әсл зијалы кејфијјәтләри јарадыр - һәм физики, һәм дә әгли әмәк адамларында.

Һәр кәсдән габилијјәтинә көрә, һәр кәсә әмәјинә көрә. Бу, сосиализмин ганунудур. Лакин бир һалда ки, һәмин ганун тәһриф едилир, бир вәзијјәти дүзәлтмәк үчүн сәрт тәдбирләрә әл атырыг. Беләликлә, зәрбә зијалы аиләләринин ән'әнәләринә јох, "әл әли јујар, әл дә үзү" кими гаршылыглы һимајәдарлыға әсасланан аиләчилијә, протексионизмә вә гоһумбазлыға дәјир. Биз бу чүр зијанлы һалларын көкүнү кәсәчәјик. Билмәк истәсәниз, елә бу өзү проблемә мәһз синфи мүнасибәтдир...

- Лакин бунлар һеч дә јерли хүсусијјәтләрдән доған гүсурлар дејил. «Тифилинин гејдинә галыб» ону «нүфузлу» института дүзәлтмәјә, өвладынын чан-башла ишләмәк габилијјәтинә малик олмадығыны јахшы билә-билә онун үчүн «исти» јер тапмаға чәһд көстәрән

валидејнләр чохдур. Бу, әсл бәладыр. Белә чаванлара «атабаласы» дејирләр. Бир сөз кими јазылыр. Бәлкә дә ганунла үмуми чидди тәләбләр мүәјјән етмәк лазымдыр...

- Мән дә һәмин бәладан данышырам. Амма ганун чыхармаг... Әлавә бир ганун нәјимизә көрәкдир? Биздә јахшы ганунлар аз гәбул едилмәмишдир, мәсәлә онларын дәгиг вә сөзсүз һәјата кечирилмәсиндәдир. Һәр һансы ганун јалныз о заман јашајыр ки, јеринә јетирилсин - өзү дә һамы тәрәфиндән вә һәр јердә.

- Бәс алимлик дәрәчәләри? Ахы, биз һәмишә чәмијјәти елми гајдада идарә етмәк зәрурәтиндән данышырыг. Әкәр партија ишчиси вә ја назир һәм дә алимдирсә...

- Күман едирәм ки, шаирин чох ријакарлыгла, лакин дәгиг шәкилдә дәјишдирилмиш мисраларына бәләдсиниз: "Алим олмаја да биләрсән, амма намизәд олмаға борчлусан". Инди биз елмсиз кечинә билмәрик. Ким идарәетмә илә мәшғул олурса, елмләрин, хүсусилә ичтимаи елмләрин әсасларына ијәләнмәлидир. Үстәлик, өз әмәли фәалијјәти илә елмә төһфә вермәли, чәмијјәтдә чәрәјан едән һадисәләри төһлил етмәји вә бир анлыг гәрарлар дејил, дәрин гәрарлар гәбул етмәји бачармалыдыр. Биз бүтүн рәһбәр ишчиләрдә бу кејфијјәтләрин олмасыны истәјирик.

Белә мә'нәви јасаглара даир кәтиријән мисаллар, бәлкә дә, көзләнилмәздир. Лакин әмәк коллективиндә мә'нәви јасаг өзлүјүндә о гәдәр дә надир һадисә дејилдир. Бу, шәрәф вә вичдан һаггында сосиалист анлајышларындан ирәли көлир, мүәјјән шәраитдә конкретлик кәсб едир. Һәм дә коллективә башчылыг едән рәһбәрин гаршысына хүсуси төләбләр гојур. Рәһбәр ишчинин мә'нәви симасы, мә'нәви нүмунәси адамларын тәрбијәсиндә мүһүм амилдир. Әкәр рәһбәр ишчиси, мәсәлән, трибунадан хырда буржуа психолокијасынын галыгларыны гамчылајыб лә'нәтләјирсә, шәхси һәјатында исә өз вәзифәсиндән суи-истифадә едирсә, сәрвәт топламагла, гызыл алмаг, алвер етмәклә мәшғул олурса, һәјатда әшјадан вә пулдан башга һеч бир сәрвәт танымајан адамдан јүз гат төһлүкәлидир.

- Һејдәр Әлијевич, һәтта Гәрбдә сосиализми тез-тез сосиал тә'минатлар гурулушу адландырырлар. Өзү дә биздә һәр бир адам буну һәр күн јәгин едә биләр. Бунунла белә, көрүрсән, адамлар артыг еһтијатлар јарадырлар. Буна сәбәб нәдир? Онлары горхудан, бәлкә, бејнәлхалг вәзијјәтдир?

- Бејнәлхалг вәзијјәт нә гәдәр кәркин олса да, онун бураја һеч бир дәхли јохдур. Кәркин бејнәлхалг вәзијјәт нормал вәтәндашда сүлһүн, өз јахын адамларынын мүгәддәраты үчүн тәшвиш ојадыр, өз евини, өз Вәтәнини мүдафиә етмәк әзми јарадыр. Мән садә әмәкчиләрлә көрүшәндә тез-тез бунун шаһиди олурам.

...Еһтијат топлајанларын психолокијасы мәни дә марагландырыр. Бә'зән онларын ачыг-сачыг чавабларыны ешидирсән. "Дар күн үчүн". Онлар лајиг олмадыглары јери тутар-тутмаз өз "дар күнләри" үчүн горхмаға башлајырлар. Инамсызлыг, никаранчылыг, лабуд үгурсузлуг һисси бу бәдбәхтләри гарабагара изләјир. Әкәр онларын кечмишинә бахсаг, индичә һаггында данышдыгымыз әһвалатлара һекмән раст кәләрик: али мәктәбдә јер рүшвәтлә алыныб, диплом пулла алыныб, диссертасија да, "кәлирли јер" дә вә и.а.

Бумеранг кери гајыдыр. Бәла бурасындадыр ки, о, нәинки һәјатымызын ганунуну позан адамын шәхси талејинә, һәм дә чохлу башга адама зәрбә вурур, дајагларымыза вә принсипләримизә зәрбә вурур, әдаләтә вә паклыға инамсызлыг јарадыр.

- Мәндә белә бир тәәссүрат ојанды ки, сиздә рүшвәтхорлуг чинајәтин һәр һансы башга нөвүнә нисбәтән даһа чох нифрәт ојадыр. Шаир Фикрәт Гоча исә һәтта дејир: «Рүшвәт күрәјимизә санчылан хаин бычағыдыр...». Нә үчүн мәһз рүшвәт?

- Она көрә ки, рүшвәт универсал чинајәтдир. Бүтүн башга ејбәчәрликләр онун әтрафында доланыр. Рүшвәтхор әлалтындан дубљонка палтосу сатмыр, дөвләтин мәнафејинә сатыр, өз фәалијјәтини сатыр, башга бириси исә пул вериб бунлары алыр. Шаирин афоризми мүбалиғә дејилдир. Кечмишин мәнфур галығы јашајырса, бунун тәсири һәр биримизин үзәринә дүшүр, һәтта тәмиз, пак адамын да, һәтта рүшвәт аланлара вә рүшвәт верәнләрә нифрәт едән адамын да. Шәхсән тәмиз олмаг вә шәхсән чијринмәк һәлә вәтәндашлыг ләјагәти дејилдир. Вәтәндашлыг фәаллыг демәкдир, шәрә гаршы мүбаризә апармаг бачарығы вә арзусу демәкдир. Публисистләрдән нечә илләрди ки, Рубиновун "Бриљјант әлләр" мәгаләси кими бир чыхыш кезләјирдим. Лакин "Литературная газета" шәхси кәлир һаггында һесабат формасыны тапмағы јалныз тәклиф етмәклә кифајәтләниб, бунун үчүн тәдбирләр назырланмасына чалышмаса, јары јолда галмыш олар.

Јәгин ки, сиз публисистләр дә бә'зән чәтинлик чәкирсиниз. Ифша едилмиш вә һәлә ифша едилмәмиш оғрулар, рүшвәтхорлар

јәгин чығыр-бағыр салырлар ки, сиз "рәһбәрин нүфузуну" сарсыдырсыныз. Биздә дә белә шејләр олур. Лакин биз сосиалист ганунчулуғуна ән чидди әмәл едилмәси уғрунда мүбаризә апармаг, хидмәт мөвгејиндән һәр һансы шәкилдә суи-истифадә едилмәсинә гаршы мүбаризә апармаг, чәмијјәтимизин мә'нәви сәрвәтләри уғрунда мүбаризә апармаг һаггында унутмуруг.

- Сизин танынмыш бир һүгугчунуз демишдир: «Зәһмәтсиз кәлирлә јашајан адам "зәһмәтли" кәлир һаггында арајышы пул илә һәмишә ала биләр".

- Буну јохламаг асандыр. Һәм арајыш аланы, һәм арајыш верәни лазымынча чәзаландырмаг да. Башлычасы исә будур ки, шәрин көкүнү кәсмәк үчүн көрүлән конкрет тәдбирләр өзлүјүндә әлаһидә бир мәгсәд дејилдир. Бунлар ганунун позулмасына гаршы үмуми дөзүлмәзлик системинә мөһкәм дахил олмалыдыр. Гәзетин чыхышы фәал һәјат мөвгејинин тәзаһүрү нүмунәләриндән биридир. Реал тәдбир көрүлмәсә, фәал мөвгејин һеч бир фајдасы јохдур. Фәал вәтәндашлыг мөвгејинин јарадылмасы дөврүмүздә бүтүн идеоложи ишин өзәјидир.

Елми-техники ингилаб, рифаһын јүксәлмәси, асудә вахтын чохалмасы, савадын артмасы кими мүтәрәгги һадисәләрин мүасир һәјата кәтирдији бир чох зиддијјәтләр комплекс гајдада - мә'нәви, сосиал, сијаси чәһәтдән идарә олунмасы, мәнфи нәтичәләр дә верә биләр.

Сосиализм чәмијјәтиндә бу просесдә әсас ролу әмәк коллективи өз әһдәсинә көтүрүр вә онун әһәмијјәтинин кетдикчә артмасы Конститусијада гејд едилмишдир. Әмәк коллективиндә јалныз әмәк аләтләри дејил, инсани мүнасибәтләр дә мүкәммәл олмалыдыр.

Республиканын вә бүтүн өлкәнин игтисади мүвәффәгијјәтләри она көрә фәрәһлидир ки, бунлар халгын рифаһынын јүксәлмәси демәкдир.

Лакин истеһлак мәдәнијјәти тәрбијә етмәји јаддан чыхармаг олмаз. Бу, сосиалист һәјат тәрзинин бир үнсүрүдүр. Бајагдан һаггында данышдыгымыз зијаллыларын фәаллығы үчүн кениш мејдан вардыр. Әсл бир зијалы рифаһын мә'на вә мәзмунунун, шәхси вә ичтимаи гаршылыглы мүнасибәтин баша дүшүлмәсинә көмәк етмәјә чалышыр. Башга бир зијалы исә вәзифәјә кечәндән сонра өз мешшан инстинктләринә мејдан верир. Демәли, ики јол вар: Мүа-

сир әшјаларын көмәји илә - јүксәлмәк јолу. Бир дә әшјаларын учбатындан - учурума јуварланмаг јолу.

Биз фәал һәјат мөвгејинин формалашдырылмасына бу гәдәр бөјүк әһәмијјәт верәркән тәкчә сосиал чәһәтдән фәал шәхсијјәтин ичтимаи просесләрин идарә олунмасына көмәк етдијини јох, һәм дә бу шәхсијјәтин өзүнүн јени һәјат сәрвәтләри әлдә етдијини, јени севинчләрә говушдуғуну нәзәрдә тутуруг.

- Сиз дединиз ки, инсанын фәал мөвгеји конкрет һәрәкәтләрдә тәзаһүр едир. Амма мә'лумдур ки, адамын башына өз һәрәкәтләри үчүн һеч дә һәмишә чәләнк гојмурлар.

Азәрбајчан киностудијасынын «Истинтаг» филминдә, - јери кәлмишкән дејим ки, о, москвалылара бөјүк тә'сир бағышламышдыр, - мүстәнтиг Сеҹфи әсл чинајәткарлары - кечмиш вәзифәли шәхсләри үзә чыхарыб ифша етмәк үчүн әлиндән кәләни едир. Филмин јарадычылары - ссенари мүәллифи Рүстәм Ибраһимбәјов вә режиссор Расим Очагов «ганун һамы үчүн ганундур» принсипини публисистчәсинә кәскинләшдирмишләр. Лакин бу принсипин зәфәр чалмасы үчүн филмин гәһрәманы нәинки тәзјигә, һәдәләрә синә кәрир, һәм дә истинтагын ба'зи просессуал нормаларына е'тинасызлыг көстәрмәјә мәчбур олур. Күман етмәк олар ки, бунун үчүн чәзаландырылачагдыр. Ганун һамы үчүн ганундур! Шаир демишдир ки, «хејирхаһлыгын кәрәк јумруғу олсун». Лакин, ахы, әдлијјәнин дә јумруғу вар.

Јахуд да бир һалда ки, мисаллары инчәсәнәт әсәрләриндән кәтиририк, Елдар Рјазановун чохдан чәкилмиш, лакин көһнәлмәјән «Автомобилдән өзүнү гору!» филмини јада салаг. Һакимләр вә ичласчылар рәгбәт һиссинә күч кәлиб һәдсиз тәмәннасызлығына көрә һәтта севән гадынын да сәфеһ адландырдығы Јури Деточкин барәдә һөкм чыхарырлар. Доғрудур, ганун-гајданы бу чүр «позанлара» мүнасибәт мүхтәлифдир. Әлбәттә, сәһв ондадыр ки, тәкбашына иш көрүр. Лакин јәгин ки, башга чүр һәрәкәт етмәк әлиндән кәлмир. Сеҹфинин дә әлиндән кәлмирди. Һәр адам сәһв едә биләр. Һәр шеј онун һансы мә'нәви мүлаһизәләри рәһбәр тутмасындан асылыдыр.

Филмин јарадычылары ичтимаијјәтин диггәтиндән фырылдагчылара гаршы даһа фәал мүбаризә апармаг лүзумуна чәлб етмиш, онларын вәзијјәтә ујғунлашмасының јени нөвләрини көстәрмишләр. Деточкин вә Сеҹфи кими адамларын сајәсиндә мәнфи һаллара гаршы мүбаризә даһа мүвәффәгијјәтлә кедир. Белә адамлар мүбаризә формаларыны вә методларыны сечмәкдә сәһв етсәләр дә, лагејдләрдән даһа чох олсалар јахшыдыр.

Јазычылар, шаирләр, кинематографчылар сүр'әтлә дәјишән һәјатла ганунлар арасында олан зиддијјәтләри конфликтли вәзијјәтләрдә көстәрирләр. Зиддијјәтләр тәкчә һүгугшүнаслыға јох, адәт едилмиш тәсәввүрләрә, көһнәлмиш ән'әнәләрә, илк нәзәрдә сарсылмаз көрүнән давраныш гајдаларына да аиддир. Беләликлә, сәнәткарлар өз вәтәндашлыг мөвгеләрини ифадә едәрәк чәсарәтлә парлаг бәдии әсәрләр јарадырлар.

Әдәбијјатын һәјатдан кери галмасына јалныз тәәссүф етмәк олар. Мән ән әввәл Азәрбајчан јазычыларының нәзәрдә тутурам. Биздә индики мүбаризәни әкс етдирән, чәсур вә вичданлы мүасир чәнкавәрләрин образлары олан әсәрләр һәлә аз јарадылыр. Һалбуки реал һәјатда белә адамлар чохдур!

Бир һалда ки, сәһбәт әдәбијјатдан дүшдү, демәлијәм ки, сосиалист реализми әдәбијјаты мәнфи һаллара гаршы мүбаризәдә, коммунизм идеалларынын бәргәрар едилмәси уғрунда мүбаризәдә, бүтүн дүнјада сүлһүн гәләбәси уғрунда, дағыдычы шәр гүввәләр үзәриндә инсан идракынын тәнтәнәси уғрунда мүбаризәдә һәмләвәрлик, һәтта давакарлыг кими бир кејфијјәтә малик олмалыдыр.

Фәзиләтләрин зирвәләрә доғру јолу һәмишә дашлы-кәсәкли олмушдур! Гәтијјәтли адамларын севинч һисси сүст, әталәтли, "мәнә дәхли јохдур" мөвгеји тутан адамлара, хүсусилә фырылдагчылара, дәләдүзлүглара, халг малыны оғурлајанлара һеч бир заман нәсиб ола билмәз. Беләләринин истирабларына кимсә шәрик олмаз, онларын чәкдији лабүд чәзаны һеч ким һәдсиз дәрәчәдә шиддәтли чәза сајмаз...

Шәрә гаршы мүбаризәнин зирвәсиндә вәзијјәт кәскинләшир. Сонра нисбәтән динч шәраит јараныр вә јүксәк мә'нәвијјат бүтүн һәјата истигамәт верир. Биз идеалист дејилик вә иддиа етмирик ки, хејирин шәр үзәриндә әбәди мүтләг гәләбәсинә наил олачағыг. Лакин тәрәзинин һагг-әдаләт, ганунчулуг, идејалылыг гојулан көзүнүн ағыр кәлмәсинә наил ола биләрик вә олмалыјыг. Сапынтылар вардыр вә јенә дә олачагдыр, лакин бунлар дәрһал гануның, рәһбәрлијин, ичтимаијјәтин диггәтини чәлб едәчәкдир.

Биз һәјат тәрзимизин әхлаг принсипләрини бәргәрар етмәк уғрунда мүбаризәдә ичтимаи рә'јин өјрәнилмәсинә вә нәзәрә алынмасына хүсуси әһәмиҗјәт веририк. Демәлиҗәм ки, бу, ишдә чох карымыза кәлир.

Ашкарлыг, көрүлән тәдбирләр вә онларын нәтичәләри һаггында мүнтәзәм олараг кениш мә'лумат верилмәси, бунун үчүн мәтбуат органларындан, радио вә телевизиҗадан сәмәрәли истифадә олунмасы сосиалист демократиҗасыны инкишаф етдирмәкдә, күтләләрин сосиал фәаллығыны јүксәлтмәкдә чох мүһүм амилдир.

Биз җабанчы, җамаг кими көрүнән нә варса, һамысындан тәмизләнмәк просесинин зәрурилиҗиндән, "ганун һамы үчүн ганундур" принсипинин позулмазлығындан, ән әввәл конститусиҗа мә'насында вә мә'нәви мә'нада позулмазлығындан мәһз буна көрә инамла данышырыг.

- Һеҗдәр Әлиҗевич, поезиҗанын үлви сөзләри илә мүвәффәгиҗҗәт арзуламаг лап җеринә дүшәр.

Низами демишкән:

"Гоҗ әдаләт зәфәр чалсын,
Зүлм мәһв олуб, алчалсын.
Шәрәфләнсин гоҗ сәхавәт,
Мәрдләрә һалалдыр шөһрәт".

- Бәли, XII әсрин бөјүк Азәрбаҗчан шаири Низами Кәнчәви демишдир:

"Тәмкинли ол, ловғалығы, сәрвәти
Ат, җаныб тонгалда гоҗ күлә дөнсүн!
...Әкәр истәјирсән үрәјин күлә,
Гоҗма пис ниҗҗәтләр фикринә кәлә.
Налаҗиг әмәлләр көрсән һарада,
Одлу нәфәсинлә җандыр, мәһв елә!"

«Литературнаҗа газета»,
18 нојабр 1981-чи ил.

* * *

ҺӘЈАТ ҺӘГИГӘТИ, ЈАРАДЫЧЫЛЫГ ҺӘГИГӘТИ

(Азәрбаҗчан халг шаирләринә мүкафатларын тәгдиматы мәрасиминдә чыхыш)

Әзиз җолдашлар!

Бу ил республиканын ичтимаиҗјәти Азәрбаҗчанын халг шаири, Сосиалист Әмәји Гәһрәманы Сүлејман Рүстәмин анадан олмасынын 75 иллиҗини геҗд етмишдир. Сүлејман Рүстәм чох кәнч икән өзүндә шаирлик ис'тедады һисс едиб бүтүн сонракы өмрүнү әдәбиҗјата һәср етмишдир.

Сүлејман Рүстәм фәһлә аиләсиндә анадан олмуш вә бөјүмүшдүр, онун дүнҗакөрүшү вә бәдии җарадычылығы пролетар Бакысында, фәһлә синфинин ингилаби һәракатынын тә'сири алтында да формалашмышдыр. Сүлејман Рүстәмин ше'р сәнәти гәдим тарихи олан зәнкин Азәрбаҗчан поезиҗасы әсасында, Низаминин, Хаганинин, Нәсиминин, Фүзулинин, Вагифин көзәл ән'әнәләри әсасында, бөјүк рус классик поезиҗасынын тә'сири алтында дүнҗаја кәлмиш вә инкишаф етмишдир. Онун җарадычылығы рус совет поезиҗасынын нәчиб тә'сири алтында пүхтәләшмиш, Азәрбаҗчан халгынын милли сәрвәтинә, Азәрбаҗчан әдәбиҗјатынын, бүтүн чохмилләтли совет әдәбиҗјатынын инчиләриндән биринә чеврилмишдир. Сәмәд Вурғун вә Рәсул Рза илә бирликдә Сүлејман Рүстәм әдәбиҗјатымызын тарихинә Азәрбаҗчан совет поезиҗасынын баниләриндән бири кими дахил олмушдур.

Сүлејман Рүстәм әдәбиҗјата 20-чи илләрин әввәлиндә кәлмишдир. Онун биографиҗасы Совет Азәрбаҗчанынын биографиҗасы илә гырылмаз сурәтдә бағлыдыр, бүтүн бу илләр әрзиндә о, халгымызла бирликдә аддымламыш, онун фикир вә дүшүнчәләри илә җашамышдыр вә җашаҗыр. Әдәбиҗјата гәдәм гоҗдуғу илк илләрдән Сүлејман Рүстәм бөјүк фәаллыг көстәрмиш, республиканын кәнч

jазычыларынын "Гызыл гələмлəр" адлы илк тəшкилатынын баниларындан бири олмушдур.

Азəрбajчан сосиализм гуручулугунун бүтүн мəрhəлəлəри Сүлejман Рүстəмин jарадычылыгында парлаг əксини тапмышдыр. Həлə илк ше'рлəриндə, hекajəлəриндə, сатирик пjеслариндə, "Комсомол" вə "Jахшы jолдаш" кими көзəл поемаларында о, гajнар həjатымызы, Совет hакимиjjəтинин тəшəккүлү чағындакы нəврағы, шəhəрдə вə кəнддə кедən дəрин сосиал просесляри, фəhлə синфинин вə кəндлиляриn jени həjат үгрунда, сəнajелəшдирмə, кənd тəсəррүфатынын коллективлəшмəси үгрунда ардычыл мүбаризəсини бəjүк бəдии гүввə илə əкс етдирмишдир. Бəjүк Вəтəн мүhарибəси илляриндə Сүлejман Рүстəмин jарадычылыгы хүсуси əhəмиjjəт кəсб етмишдир. Онун hагг ишимизə дəрин инамла ашыланмыш ше'рляри вə поемалары, публисистик чыхышлары, ичтимаи фəалиjjəти гəддар дүшмəнлə амансыз чарпышмада чəhhəjə вə архаjа көмək едир, Азəрбajчан зəhмəткешлəрини кəлəчək гəлəбə үгрунда мүбаризəдə руhландырыды. Белəликлə дə, шаир фашизмə гаршы бүтүн өлкə илə бирликдə фəдакарчасына вурушан өз халгына мисилсиз хидмəт көстəрмишдир.

Сонра да Сүлejман Рүстəм həjатла ajаглашмагда давам етмиш, онун əсəрляриндə həjатымыз долгун бəдии əксини тапмышдыр. 70-чи илляр шаирин jарадычылыгында ən парлаг сəhифəлəрдən бири олмушдур. Сүлejман Рүстəм 70-чи иллярин əввəлиндən республикамызда баш верəн əсаслы ичтимаи-сиjаси дəjишикликляри үрəкдən бəjəнмиш, мə'нəви-психоложи шəраитин сағламлашмасы, күтлəлəрин сиjаси вə əмək фəаллыгынын артмасы просесинин мүбариз иштиракчысы олмушдур. Бу күн биз хүсуси разылыг hиссилə гejд едирик ки, онун көзəл əсəрляри бу мүсбəт просесин иштиракчыларыдыр.

Сүлejман Рүстəмин jарадычылыгы чохчəhəтлидир. О, поемалар вə лирик ше'рлəр мүəллифидир, бу ше'рлəрин бир чохуна мусиги бəстəланмишдир. Биз ону həм дə драматург кими таныjырыг. Көзəл "Гачаг Нəби" пjесини вə башга драм əсəрлярини хатырлаjаг. Сүлejман Рүстəм Азəрбajчан əдəбиjjатыны, həмчинин, парлаг публисистика илə зənкинлəшдирмишдир.

Шаир о заман jахшы шаир олур ки, онун илhамы, jарадычылыгы мүасир чəмиjjətин төləбляринə чаваб верир. Jалныз белə олдугда, онун jарадычылыгы үмумхалг əhəмиjjəти кəсб едир.

Дедим ки, республикамызда бəjүк игтисади вə сосиал вəзифəлəрин мүвəффəгиjjətлə jеринə jетирилмəсинə дə, бəдии jарадычылыгын инкишафына да көмək едən сағлам мə'нəви-психоложи шəраит jарадылмышдыр. Белə шəраит партиja, дөвлəт органларынын вə мəдəниjjət хадимляринин, бəдии сəрвəтляри jарадanларын сə'jляринi бирлəшдирмəjə имкан верир. Азəрбajчанын халг шаири Сүлejман Рүстəмин jарадычылыгы да мəhз буна тамамилə үjгундур.

Сүлejман Рүстəмин поезиjасында башлыча чəhəт онун мүəллиф мөвгеjинин дəгиглиjиндən, идеja инамындан, марксизм-ленинизм идеалларына hədсиз сədагətиндən ибарəтдир. Октjабр ингилабы мөвзусу, бəjүк рəhбəримиз Владимир Илич Ленинин образы, Коммунист Партиjасынын гajнар фəалиjjəти, коммунистин чохчəhəтли образы Сүлejман Рүстəм əсəрляринин həмишə əсас мөвзулары олмуш вə əсас мөвзуларыдыр.

Сүлejман Рүстəмин jарадычылыгындан данышаркən онун бejнəлмилəлчилиjини хүсуси гejд етмək истəjирик. О өз əсəрляриндə бejнəлмилəлчилик идеjаларыны ehтирасла тəрəннүм едир, совет халгларынын достлуг вə гардашлыгынын мəhкəмлəнмəсинə көмək көстərир. Сүлejман Рүстəмин "Рус гардашыма" вə "Гафурун гəлби" поемалары, бир чох ше'рляри буна инандырычы сүбутдур. Мəн "Рус гардашыма" поемасыны Сүлejман Рүстəмин ən көзəл наилиjjəтляриндən бири hесаб едирəм.

Сүлejман Рүстəмин сəчиjjəви чəhəтляриндən бири дə бундан ибарəтдир ки, о, истəр республикамызда, истəрсə дə өлкəдə баш верəн ən мүhүм hадисəлəрə өз мүнасибəтини тез билдирир. Бир шаир кими о, бejнəлхалг алəмдəки hадисəлəрə дə, инди дүнjада кедən мүрəккəб просеслярə дə биканə галмыр. Шаирин jарадычылыгында Чəнуби Азəрбajчан мөвзусу, онун халгынын өз сосиал вə милли азадлыгы үгрунда мүбаризəси мөвзусу көркəмли jер тутур.

Сүлejман Рүстəм көзəл тəрчүмəчи кими дə мəшhурдур. О, Азəрбajчан охучусуна классик вə мүасир поезиjанын, башлыча олараг, рус поезиjасынын, өлкəмизин халглары əдəбиjjатынын бир чох ən jахшы нүмунəляри илə таныш етмишдир.

Сүлejман Рүстəмин jарадычылыгы Азəрбajчан шаирляринин бир чох нəсилляринə бəjүк тə'сир көстərмишдир. О, кənчлярин боjа-баша чатмасына вə инкишафына даим гajгы көстərир, онлардан көмəjини əсиркəмир.

Сүлејман Рүстәмин јарадычылығы һәлә илк дөврүндә кениш охучу күтләси ичәрисиндә рәғбәт газанмыш, өзү республикамызда севимли шаирә, ән һөрмәтли шәхсијјәтләрдән биринә, әдәбијјатымызын, халғымызын ифтихарына чеврилмишдир. Азәрбајчанын халг шаирини республикамызын һүдудларындан узагларда да таныјырлар. Онун әсәрләри өлкәнин гардаш халгларынын бүтүн әсас дилләринә, бир чох харичи дилләрә тәрчүмә едилмишдир.

Сүлејман Рүстәм поетик јарадычылыгла мәшғул олмагла јанашы, ичтимаи-сијаси һәјатда да фәал иштирак едир. О, Азәрбајчан јазычылар тәшкилатынын банилөриндән биридир. Биз бу күн бөјүк мәмнунијјәт һиссилә хатырлајырыг ки, Азәрбајчан јазычыларынын биринчи гурултајында мәһз Сүлејман Рүстәм поезија һаггында мә'рузә етмишдир. Сүлејман Рүстәм Азәрбајчан Јазычылар Иттифагынын јарадылдығы күндән онун идарә һеј'әтинин үзвүдүр. О, һәмчинин, ССРИ Јазычылар Иттифагы идарә һеј'әтинин үзвүдүр.

Сүлејман Рүстәм гырх илдән чохдур ки, Сов.ИКП сыраларындадыр вә бүтүн бу илләр әрзиндә Ленин партијасынын әскәри кими јүксәк ады шәрәфлә дашыјыр. О, бүтүн чағырышлар Азәрбајчан ССР Али Советинин депутатыдыр, 1970-чи илин әввәлиндән бу күнә гәдәр исә Азәрбајчан ССР Али Советинин сәдри кими фәхри вәзифәни јеринә јетирир. Сүлејман Рүстәм Азәрбајчан КП МК-нын үзвүдүр.

Сүлејман Рүстәмин 70 јашы тамам оланда она өлкәмиздә ән фәхри ад олан Сосиалист Әмәји Гәһрәманы ады верилмишдир. О вахтдан беш ил кечмишдир. Јашы артмышса да, фәаллығы әсла зәифләмәмишдир. Әввәлки кими јенә дә чавандыр, јарадычылыг үввәси түкәнмәмишдир. Ону гәһрәман ады илһамландырмыш, әдәбијјата, поезијаја, инчәсәнәтә һөкумәтин күндәлик диггәт вә гајғысы, Совет Азәрбајчанын мүвәффәгијјәтләри ганадландырмышдыр. Мәһз бу амилләр Сүлејман Рүстәм поезијасынын тәравәтини сахлајыр, онун јарадычылыг үввәсини гат-гат артырыр.

Сүлејман Рүстәмин хидмәтләри партија вә һөкумәт тәрәфиндән јүксәк гијмәтләндирилмишдир. О, үч Ленин ордени, ики Гырмызы Әмәк Бајрағы ордени илә, бир чох медалларла төлтиф едилмишдир. 1943-чү илдә она республиканын әмәкдар инчәсәнәт хадими, 1960-чы илдә исә Азәрбајчанын халг шаири ады верилмишдир. Сүлејман Рүстәм ССРИ вә Азәрбајчан ССР Дөвләт мүкафатлары лауреатыдыр вә дедијим кими, она Сосиалист Әмәји Гәһрәманы ады верилмишдир. Анадан олмасынын 75 иллији илә әлагәдар оларағ Сүлејман Рүстәм Азәрбајчан Республикасы Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин Фәхри Фәрманы - Азәрбајчан ССР-ин али мүкафаты илә төлтиф едилмишдир. Бу күн мәнә тапшырылмыш вәзифәни бөјүк мәмнунијјәт һиссилә јеринә јетирәрәк севимли шаиримиз Сүлејман Рүстәмә республика Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин Фәхри Фәрманыны тәгдим едирәм.

Әзиз Сүлејман Рүстәм! Азәрбајчан Коммунист Партијасынын Мәркәзи Комитәси, Азәрбајчан ССР Али Советинин Рә'јасәт һеј'әти вә Азәрбајчан ССР Назирләр Совети адындан, бураја топлашан достларыныз адындан, о чүмләдән, өз адымдан Сизи 75 иллијиниз вә Фәхри Фәрманла төлтиф олунмағыныз мүнасибәтилә һәрарәтлә төбрик едирәм. Сизә јени бөјүк јарадычылыг мүвәффәгијјәтләри, мөһкәм чансағлығы, узун-узун илләр, сәмәрәли өмүр арзулајырам. Әминәм ки, бундан сонра да Сиз Азәрбајчан совет әдәбијјатынын шан-шөһрәти наминә чох иш көрәчәксиниз.

* * *

Әзиз јолдашлар, Азәрбајчан әдәбијјатынын көркәмли нүмајәндәләриндән бири олан Балаш Азәроғлунун 60 јашы тамам олмушдур. О, әдәби јарадычылыға чох кәнч икән башламышдыр. Онун јарадычылығынын бу дөврү Чәнуби Азәрбајчанда, буржуа чәмијјәти шәраитиндә кечмишдир. Балаш Азәроғлунун јарадычылығынын икинчи вә чох һиссәси Совет Азәрбајчаны илә бағлыдыр. Мәһз бурада, Советләр өлкәсиндә онун јарадычылығы һәгигәтән пәрвәриш тапмышдыр.

Балаш Азәроғлунун илк ше'рләринин бир чоху гырхынчы илләрин әввәлләриндә Чәнуби Азәрбајчанда кедән ичтимаи-сијаси просесләри әкс етдирир. Һәмин ше'рләрин әсасыны шаһ истибдадына, сосиал зүлмә вә милли истисмара гаршы мүбаризә мотивләри тәшкил едир, бу ше'рләр ингилаби мүбаризә руһу илә ашыланмышдыр. Тәсадүфи дејилдир ки, Балаш Азәроғлу илк поемаларындан бирини "Ингилаб шаиријәм" адландырмышдыр. Онун Иран шаһына ачыг мәктубуну бу бахымдан ән мүһүм мәрһәлә һесаб етмәк олар.

35 илдир ки, Балаш Азәроғлу Совет Азәрбајчанында јашајыб јарадыр. Шаирин јени әсәрләриндә дә биз чох заман Чәнуби Азәрбајчан мөвзусуна раст кәлирик, бу әсәрләр онун чохмилјонлу халғынын арзу вә истәкләрини әкс етдирир. Балаш Азәроғлунун

јарадычылығынын әһәмијјәтли чәһәтләриндән бири дә истәр биздә, истәрсә дә Чәнуби Азәрбајчанда мүасир әдәбијјатын инкишафына сәмәрәли тә'сир көстәрмәсиндән ибарәтдир. Онун әсәрләри совет халгларынын бөјүк аиләсиндә республикамызын наилијјәтләри һаггында парлаг, доғру-дүзкүн һекајәтдир, мүтәрәгги, демократик, ингилаби идеjалары тәблиғ едир. Бу әсәрләрин бир чоху милли азадлыг һәрәкатына, Асија, Африка вә Латын Америкасы халгларынын зүлмә, мүстәмләкәчилијә вә jени мүстәмләкәчилијә гаршы, диктатор режимләринә гаршы мүбаризәсинә һәср олунмушдур.

Балаш Азәроғлунун јарадычылығы она республикамызда дәрин һөрмәт вә шөһрәт газандырмышдыр. О, Азәрбајчан халгынын ән севимли шаирләриндәндир. Онун ше'рләри вә поемалары чох мәшһурдур, рус дилинә вә өлкәмизин башга халгларынын дилләринә тәрчүмә олунмушдур. Бу әсәрләр Балаш Азәроғлуна Үмумиттифаг шөһрәти газандырмышдыр.

Балаш Азәроғлунун јарадычылығы партија вә һөкумәт тәрәфиндән јүксәк гиjмәтләндирилмишдир. О, "Шәрәф Нишаны" ордени илә, бир нечә медалла тәлтиф олунмушдур. Бу ил Балаш Азәроғлу ики јүксәк мүкафата лајиг көрүлмүшдүр. Совет әдәбијјатынын инкишафында бөјүк хидмәтләринә, сәмәрәли ичтимаи-сиjаси фәалијјәтинә көрә вә анадан олмасынын 60 иллиjи илә әлагәдар оларағ шаир Балаш Аллаһбахыш оғлу Әбизадә (Азәроғлу) ССРИ Али Совети Рәjасәт Һеj'әтинин Фәрманы илә Халглар Достлуғу ордени илә тәлтиф едилмишдир. Республикамызын Али Советинин Рәjасәт Һеj'әти она Азәрбајчанын халг шаири фәхри адыны вермишдир.

Һөрмәтли Балаш Азәроғлу! Республика һөкумәти адындан, шәхсән өз адымдан Сизи 60 иллиjиниз мүнасибәтилә, әдәби вә ичтимаи фәалијјәтинизә јүксәк гиjмәт верилмәси - Халглар Достлуғу ордени илә тәлтиф олунмағыныз вә Сизә Азәрбајчанын халг шаири фәхри адынын верилмәси мүнасибәтилә һәрарәтлә тәбрик едирәм. Сизә мөһкәм чансағлығы, узун өмүр, гајнар әдәби фәалијјәт арзулајырам.

«Коммунист» гәзети,
12 декабр 1981-чи ил.

ХАЛГЛАР ДОСТЛУҒУ ВӘ ГАРДАШЛЫҒЫНЫН ЧАРЧЫСЫ

(Ч.Чаббарлынын абидәсинин ачылышында нитг)

Әзиз jолдашлар!

Азәрбајчан халгына дирчәлиш вә сәадәт кәтирән бahарын бу көзәл чағында биз совет мәдәнијјәтинин көркәмли хадими Чәфәр Чаббарлынын абидәсини ачырыг. Чәфәр Чаббарлы тарихдә мисли көрүнмәмиш мүзәффәр ичтимаи әдаләт чәмијјәтинин тәшәккүл тапдығы, драматик вәзијјәтләрлә долу олан чох мүрәккәб бир дөврдә әдәбијјата кәлмишдир. Jени һәjатын тәсдиги уғрунда шиддәтли синфи мүбаризәдә Чаббарлы јарадычылығы гәдим Азәрбајчан торпағынын jениләшмәсинин, чичәкләнмәсинин парлаг рәмзи олду.

Ичазә верин, Азәрбајчан Коммунист Партијасы Мәркәзи Комитәсинин, Азәрбајчан ССР Али Совети Рәjасәт Һеj'әтинин вә республика Назирләр Советинин тапшырығы илә, ингилабын түкәнмәз јарадычы гүввәләринин ән исте'дадлы чарчысы Чәфәр Чаббарлынын абидәсини ачаг.

Jолдашлар!

Чаббарлынын һәjаты өз бөјүк исте'дадыны халга... хидмәт көстәрмәjә һәср етмиш мөһкәм өгидәли вә чошғун еһтираслы дөjүшчүнүн, аловлу вәтәндашын һәjатыдыр. О, Бөјүк Октjабрдан илһам алмыш вә бу ингилабын идеjаларыны бүтүн гыса вә көзәл һәjаты боjу Прометеj оду кими даим ирәли апармыш, даим jүксәкләрә галдырмышдыр. Чаббарлы сосиалист ингилабыны дәрһал, тәрәддүдсүз, өз доғма иши кими гәбул етмиш вә бүтүн варлығы илә онун бөјүк идеалларынын тәнтәнәси уғрунда мүбаризә мејданынға атылмышдыр.

Шәхсиjjәти дөвр, заман jетишдирир. Чох бөјүк, орижинал вә парлаг исте'дад саһиби олан Чәфәр Чаббарлыны да Азәрбајчанда Совет һакимиjjәтинин јарадылмасы вә мөһкәмләндирилмәси уғ-

рунда мүбаризә, кениш халг күтләләрини мүстәгил тарихи јарадычылыға галдыран вә руһландыран мүбаризә јетишдирмиш, јени мәдәнијјәтин ән чәркәсинә ирәли чәкмишдир.

Лакин шәхсијјәт дә дөврүн, заманын ән мүһүм хүсусијјәтләрини ифадә едәрәк ону сәчијјәләндирир. Чәфәр Чаббарлы мәһз белә хадим иди, о, јени һәјат јарадылмасының мүрәккәб, чәтин, лакин мүзәффәр просесини өз исте'дадынын бүтүн күдрәти илә әкс етдирмишдир, әсәрләриндә өз дөврүнүн фәлсәфәсини вә психолокијасыны, дөврләр арасындакы гырылмаз әлагәни, халгын тарихи мүгәддәратының рәшадәтли сәһифәләрини ачыб көстәрмишдир.

Шаир, насир вә драматург Чаббарлынын јарадычылығы чохшахәлидир. Онун көрдүју ишләр - сөзүн әсл мә'насында, јорулмаз әмәк фәдаисинин һүнәридир. О, мүасир Азәрбајчан драматуркијасының бүнөврәсини гојмушдур, бу драматуркијанын инкишафынын әсас истигамәтләрини мүәјјән етмишдир, Азәрбајчан халгынын вә Совет өлкәсиндәки бир чох башга халгларын театр мәдәнијјәтини зәнкинләшдирән гијмәтли төһфәләр вермишдир. Бизим бүтүн мүасир драм сәнәтимиз мүәјјән мә'нада Чаббарлы театрынын бәһрәсидир. Мирзә Фәтәли Ахундовун вә Чәлил Мәммәдгулузадәнин бөјүк ән'әнәләрини инкишаф етдириб зәнкинләшдирән Чаббарлы театр јарадычылығынын һәгиги новатору олмуш, Азәрбајчан сәһнәсиндә бу күн дә көзәл сәмәрә верән јени ән'әнәләрин әсасыны гојмушдур.

Азәрбајчан кино сәнәтинин тәшәккүлү, о илләрин драм вә опера сәһнәләриниң ән јахшы тамашалары, парлаг публисистика вә дәрин профессионал театр тәнгиди Чаббарлынын ады илә бағлыдыр. Бу мүһүм јарадычылыг саһәләринин һәр биринде Чаббарлы һәгиги новатор олдуғуну, јүксәк коммунизм идеалларынын тәсдиги уғрунда аловлу мүбариз олдуғуну көстәрирди.

Чәфәр Чаббарлы Азәрбајчанда сосиализм реализминин баниләриндән биридир. Онун јени ингилаби әдәбијјат вә сәнәтин ән мүһүм принсипләрини гејри-ади гүввә илә јеткинликлә тәчәссүм етдирән әсәрләри Азәрбајчан әдәбијјаты тарихиндә бүтөв бир дөврү сәчијјәләндирән чох әһәмијјәтли идеја-бәдии һадисәдир. Бу әсәрләр бүтүн чохмилләтли совет әдәбијјатының ән јүксәк наилијјәтләри сырасына мөһкәм дахил олмушдур. Сосиализм реализми усталарындан бири кими, Чаббарлынын ролу һәм дә бунунла сәчијјәләнир ки, о өз әсәрләри илә Азәрбајчан әдәбијјатыны

совет мәдәнијјәт усталарының јеринә јетирдији бәдии-естетик вәзифәләр сәвијјәсинә галдырмышдыр.

Чаббарлынын симасында Азәрбајчан мәдәнијјәти елә бир јени типли сәнәткар тапды ки, онун үчүн әдәбијјат вә сәнәт јалныз реал һәјаты әкс етдирмәк васитәси дејилди, һәм дә һәјатын мүрәккәб инкишафына фәал мүдахилә етмәк васитәси иди.

"Дөврүн ичтимаи сифариши"нә, өлкәни сосиалистчәсинә јенидән гурмаг уғрунда партијанын вә халгын мүбаризәсинә әсасланан дәгиг, ајдын, дөјүшкән һәјат мөвгеји - бир сәнәткар вә вәтәндаш кими Чаббарлынын башлыча хүсусијјәтләри буналардыр. Бүтүн долғун вә чохчәһәтли реал һәјатла гырылмаз әлагә онун әдәби ирсинин ән гијмәтли чәһәтидир. Өз идејаларыны, сүжетләрини, көзәл образларыны о, совет варлығындан, јени сосиалист һәјатымыздан алырды. Онун әсәрләриндә заманын ән вачиб проблемләри, күндәлик һәјатын ән кәскин мәсәләләри јүксәк исте'дадла әкс олунур вә дәрин фәлсәфи мә'на илә сәсләнирди. "Фүрузә" һекајәси, гәһрәманынын сөзләри илә десәк, һәјатда ингилабын, мәишәтдә ингилабын, шүурларда ингилабын ән мүһүм мәрһәләләрини бу күн дә Чәфәр Чаббарлынын тарих дәрсликләри гәдәр дүрүст мә'лумат верән јүксәк бәдии әсәрләри үзрә өјрәнмәк мүмкүндүр.

"Севил", "Алмаз", "1905-чи илдә", "Јашар" унудулмаз ингилаби дөврүн салнамәсинин парлаг сәһифәләридир. Бу әсәрләрин гәһрәманлары сәһнәдән һәјата - мүхтәлиф милләтләрин дилләри сәсләнән күр, гајнар һәјата адлајараг халгларын гаршысында сүр'әтли сосиал вә мә'нәви просесин кениш үфүгләрини ачан јени, көзәл дөврүн јарадычыларына чеврилирдиләр.

Чәфәр Чаббарлынын јарадычылыг вүс'әти өзүнүн зәнкинлији вә рәнкарәнклији илә валеһ едир. О, халгымызын гәдим дөврүнүн, азадлыг мүбаризәси тарихинин парлаг лөвһәләрини јаратмыш, доғма јурдумузда сосиалист дөјишикликләринин пафосуну, зәманәмизин гәһрәманларынын күдрәт вә әзәмәтини тәрәннүм етмиш, истисмарчы чәмијјәтин, алтүн вә мәнсәбпәрәстлик дүнјасының ејбәчәрликләрини сарсыдычы тәнгид атәшинә тутмушдур.

Чаббарлы Шәрг гадынынын мәзлум вәзијјәтинә гаршы бәдии сөзүн нөһәнк күввәси илә мүбаризә апармыш, гадынын азадлыға чыхмасында сосиализмин, Совет һакимијјәтинин бөјүк һуманист

рол ојнадығыны тәсвир етмиш, унудулмаз гадын образларынын бүтөв бир силсиләсини јаратмышдыр.

Онун һәр әсәри кечмишин галыгларына гаршы, дини хурафата вә чәһаләтә, көһнә вә зәрәрли адәт-ән'әнләрә, милли әдавәтә гаршы, тәрәггијә әнкөл төрәдән нә варса, һамысына гаршы мүбаризәдә коммунистләрин, бүтүн халгын күдрәтли силаһына чевриларди. Чәфәр Чаббарлы белә һесаб едирди ки, һәмин идеалларын һәјата кечмәсинә мане олан нә варса, һамысы һөкмән фәал вә ардычыл сурәтдә дәф едилмәлидир. Чәфәр Чаббарлы драматургијасынын һеч бир заман зәифләмәјән күдрәти онун јүксәк идеја күввәсиндәдир, принсипиаллығында вә мә'нәви паклығындадыр.

Чаббарлы әсәрләринин бәдии тә'сир күввәси о гәдәр бөјүк иди ки, елә бил, китабла охучу арасында, сәһнә илә тамашачы арасында һәдд јох олурду. "Севил" пјесинин тамашаларында әсәрин гәһрәманы өз чадрасыны башындан чыхарыб аткән тамаша салонунда онларча јени Севил гәтиҗәтлә ајаға галхыб чадрасыны атырды. Мөһкәм ирадәли, зирәк, вүгарлы вә чәсарәтли Алмаз јүзләрлә Азәрбајчан гадынының вәтәнпәрвәрлик һүнәри көстәрмәјә рүһландырырды - онлар кәнд рајонларында ишләмәјә кедир, кәнддә кәскин синфи мүбаризәјә чәсарәтә гошулурдулар. "Од кәлини" фачиәсинин мәрд гәһрәманы Елханын дар ағачы алтында дурмасына бахмајараг, дини еһкамлары рәдд етмәси, ислам гәсбкарларындан имдад истәмәмәси тамашачыларын күр алгышларына сәбәб олмагла јанашы, бир чохларынын көзүнү ачыр, дини хурафат буховларындан јаха гурармаға көмәк едирди. "Ајдын", "Огтај Елоғлу" гәһрәманларынын фачиәси салонлардакы дәрин кәдәр һисси ојатмагла јанашы, адамлары синфи шүур, бурҗуазија чәмиҗјәтинин еҗбәчәрликләринә барышмаз мүнасибәт рүһунда тәрбијә едирди. "Јашар" пјесиндә Совет һакимиҗјәтинин гылығына кирәнләрин вә кизли душмәнләрин ифшасы бизи өз сыраларымызын сафлығы уғрунда мүбаризәдә даһа да сајығлашдырырды.

Әсл сәнәтин күчлү тә'сири белә дүр. Һәмин илләрин охучулары вә тамашачылары сәнәткарын әгидәсиндән јүксәк мә'нәви-естетик күввә аларағ бөјүк һәјат сәһнәсиндә апарылан мүбаризәнин фәал иштиракчылары олурдулар. Чәфәр Чаббарлынын әсәрләри бу күн дә тамамилә актуалдыр, бу әсәрләр бизи јени дүнја вә јени инсан уғрунда чошғун фәалиҗјәтә, ачыг дөјүшә сәсләјир.

Көзәл әсәр олан "1905-чи илдә" пјеси милли мүрәккәб проблемләрини, күндәлик һәјатымызда бөјәнилмиләлчилик идеалларынын

тәнтәнәси уғрунда мүбаризә проблемләрини бәдии шәкилдә тәчәссүм етдирмәјин парлаг нүмунәсидир. Чијин-чијинә верәрәк истисмарчылара гаршы чарпышан азәрбајчанлы, рус, ермәни ингилабчыларынын образлары театр тамашачыларыны халгларын гардашлығы идејаларынын галиб кәлдији чәмиҗјәт јаратмаг вә бу чәмиҗјәти мөһкәмләтмәк уғрунда мүбаризәјә сәсләјирди. Бејнәлмиләлчилијин милјон-милјон совет адамында һәјат вә давраныш нормасына чеврилдији бизим күнләрдә дә бу образлар сосиализмин ән гиҗмәтли сәрвәтини - халглар арасында достлуғу, гаршылыглы јардымы вә гардашлығы даһа да мөһкәмләндирмәкдә, кенишләндирмәкдә вә зәнкинләшдирмәкдә көмәјимизә кәлир.

Чәфәр Чаббарлы өз исте'дадынын бүтүн күдрәти илә бу бејнәлмиләлчилик идеаллары уғрунда мүбаризә апарырды. О, һәмишә милләт вә халгларын достлуг вә гардашлығынын аловлу нәғмәкары олмушдур, пролетар бејнәлмиләлчилијинин ећтираслы вә мөһкәм әгидәли төблиғатчысы олмушдур, индинин өзүндә дә бу чүр нәғмәкарымыздыр, бу чүр төблиғатчымыздыр.

Чәфәр Чаббарлынын бир сәнәткар вә бир вәтәндаш кими јеткинләшмәсиндә рус әдәбиҗјатынын чох бөјүк ролу олмушдур. Әсл милли јазычы олан, халг һикмәтиндән бәһрәләнән Чәфәр Чаббарлы доғма мәдәниҗјәти рус вә дүнја классикасынын ән'әнәләри вә бәдии-естетик наилиҗјәтләри илә зәнкинләшдирмишдир. О, устад бир тәрчүмәчи кими бөјүк јарадычылыг рәшадәти көстәрәрәк доғма Азәрбајчан мәдәниҗјәтинин үфүгләрини кенишләндирмиш, Лев Толстојун күдрәтини вә дүһасыны, Шекспирин фәлсәфи дәринлијини, Шиллерин романтизмини, Максим Горкинин һәгигәтпәрвәр јарадычылығыны Азәрбајчан охучусуна чатдырмышдыр.

Чәфәр Чаббарлы вәһид, чохмилләтли совет әдәбиҗјатынын баниләриндән, төмәл дашыны гојанлардан бири иди. О, өлкәнин, бир чох республикаларын мәдәниҗјәт хадимләри, театрлары вә бәдии коллективләри илә сых јарадычылыг әлагәси сахлајырды. Чәфәр Чаббарлы Максим Горкинин өлкәмиздә мүхтәлиф диллөрдә јарадылан вәһид "чохтајфалы" әдәбиҗјатын тәшәккүлү адландырдығы бөјүк тарихи процесин билаваситә фәал иштиракчысы иди. Чаббарлы өз јарадычылығынын бејнәлмиләлчилик мәһиҗјәтинә көрә, өз ичтимаи-әдәби вә театр фәалиҗјәтинин рүһуна көрә, Советләр өлкәсинин кәнч әдәбиҗјат вә инчәсәнәтиндә партијалылыг, синфилик, хәлгилик принсипләринин тәнтәнәси уғрунда мү-

баризədə өз габагчыл ролуна көрə əсл совет јазычысы иди. О өз јарадычылыг вə вətəндашлыг гајəсини совет јазычыларынын биринчи гурултајынын трибунасындан бүтүн өлкəјə бəјан едəрək демишдир: "Совет јазычысынын мəгсəди бəјүк гурулушумузу əкс етдирмək, өз һəмвəтəнləрини вə гəһрəманларыны јени гəләбəләр үчүн сəфəрбəрлијə алмагдыр". Сənət достлары, Азəрбајчан зијалыларынын бүтүн нəсилləри үчүн халга сədагəт вə фədакарлыгла хидмət етмəјин јүксək мə'нəви өрнəји олан Чаббарлы, ејни заманда, бу бəјүк гуручулуғун иштиракчысы вə чарчысы иди.

Азəрбајчан совет ədəбијјаты вə инчəсənəти Чаббарлы ən'ənələринə садигдир. Онун əмəлləри, арзу вə истəкləри мүасир шаирləрин вə насирləрин, театр вə кино хадимləринин əсərləриндə јашајыр. Онларын профессионал, идеја-бədии сəвијјəси јүксəлмишдир, јени һəјатын тарихи јүрүшүнү һəртəрəфли, бүтүн чаларлары илə тəрəннүм едən, əсл исте'дад бəһрəси олан əсərləрин сајы кетдикчə артыр.

Чаббарлы бизим мүасиримиздир, инди дə бизимлə, бүтүн өлкəмизлə бирликдə аддымлајыр. Совет Вətənимизин

Веримли торпағы,
кəниш чөлləри,
Чалышган əлləри,
икид елləри.

вардыр дејən сənəткар, бу илһамлы мисраларында санки бизим күнləри гəләмə алмышдыр.

Ингилаби идеалларын тəнтənəси уғрунда бундан сонра да јорулмадан мүбаризə апармаг, партијанын əзəмətли планларыны, јеткин сосиализм мəрһələсиндə əмəкчи халгын көркəмли наилијјətləрини јүксək бədии формаларда тəчəссүм етдирмək јарадычы зијалыларымызын, Азəрбајчанын бүтүн мədəнијјət усталарынын мүгəддəс борчу, јүксək мəс'улијјət тəләб едən шəрəфли вəзифəсидир.

Чаббарлынын өз гəһрəманларыны јаратдығы вахтдан нечə-нечə илләр кечмишдир. Бу гəһрəманларын арзу вə амалларынын бир чоху инди һəгигəтə чеврилмишдир. Лакин Чаббарлы əсərləринин јарадычы гүввəси, һəјатверичи күнəш енержиси бу күн дə коммунизмə хидмət көстəрир вə һəјатын букүнкү шəграг, күр аһəнкиндə биз Чəфəр Чаббарлынын мəрд сəсини ајдын ешидирик.

Чаббарлынын һəјат јолу вə јарадычылыг талеји һејрəтамиздир. О, аз јашаса да, гојуб кетдији зəнкин ədəби ирс Азəрбајчан ədəбијјаты вə инчəсənətинин тарихиндə бүтөв бир дөврү тəшкил едир. Чаббарлынын ədəби ирси халгын гəлбиндə вə шүурунда, мүасирləримизин адларында вə əмəлləриндə, јени-јени охучу вə тамашачы нəсилləринə сənəткарын мə'нəви тə'сиринин зəифləмək билмəјən гүввəсиндə јашајыр. Бах, будур көркəмли сənəткарын өлмəзлији. Чəфəр Чаббарлы ədəби ирси дашда вə тунчда күчələрин, мејданчаларын вə мədəнијјət очагларынын адларында, ədəбијјатшүнасларын əсərləриндə вə јазычыларын, бəстəкарларын, рəссамларын јарадычылығында əбədиləшмишдир. Бу күн Бакынын јарашыглы кушəсиндə ачылан Чаббарлы абидəси Азəрбајчан халгынын өз бəјүк оғлуна ehtирам вə мəһəббətинин јени парлаг тəзаһүрүдүр.

Əбədијјət вə абидə бир көкдən олан сөзлəрдир. Бу күн ачдығымыз абидə бир даһа сүбут едир ки, Чəфəр Чаббарлы халгын гəлбиндə вə һафизəсиндə əбəди јашајачаг, онун ады вə əсərləри һəмишə коммунизм наминə јени гəләбəләрə сəсləјəчəкдир!

«Ədəбијјат вə инчəсənət» гəзети,
26 март 1982-чи ил.

* * *

ЗИЈАЛЫЛАРЛА КӨРҮШМӘК ҺӘМИШӘ БӨЈҮК БИР БАЈРАМ ТӘСӘВВҮРҮ ЈАРАДЫР

(Азәрбајчан Елмләр Академијасында зијалыларла көрүш)

Һөрмәтли зијалылар, әзиз достлар вә һәмвәтәнләр!

Узун фасиләдән сонра Азәрбајчан зијалылары илә көрүшмәк мәнә нәсиб олдуғу үчүн мәмнун олдуғуму билдирмәк истәјирәм вә көрүшдә иштирак етдијинизә көрә, бурада чыхыш едән натигләрин мәним һаггымда дедији сөзләрә көрә һамыныза үрәкдән тәшәккүр едирәм.

Зијалыларла көрүшмәк һәмишә бөјүк бир бајрам тәсәввүрү јарадыр. Мән һәјатым боју белә дүшүнмүшәм. Она көрә бөлкә көрүш сизин үчүн дә әһәмијјәтлидир, анчаг мәним үчүн һәддиндән артыг дәјәрлидир. Чүнки узун мүддәт белә бир имкандан мәһрум олмушдум. Јалныз гәлбим, үрәјим һәмишә Вәтәнлә, халгымла вә халгымызын габагчыл дәстәси олан зијалыларла, онларын јарадычылығы, ишләри илә бағлы олмушдур. Анчаг инди јан-јанаҗыг, үз-үзә дурмушуг. Бу мәним үчүн бөјүк һадисәдир. Тәшәккүр едирәм.

Бу күн, шүбһәсиз ки, һәр бир кәси, о чүмләдән зијалылары ән чох марагландыран вә еҗи заманда, ән чох нараһат едән Азәрбајчан Республикасынын индики вәзијјәтидир. Бу һәр бир Азәрбајчан вәтәндашыны дүшүндүрүр, нараһат едир вә ән чох, шүбһәсиз ки, зијалылары, интеллектуал сәвијјәли адамлары дүшүндүрүр. Бизи дә, сизи дә дүшүндүрүр. Азәрбајчан өз һәјатынын чәтин вә ағыр бир дөврүнү јашајыр, бөјүк имтаһанлардан кечир. Бу имтаһанлар мүәјјән мә'нада бизим әсрин әввәлиндә башлајыбса, XX әсрин сонунда даһа чидди бир характер алыб. Бу имтаһанларын чох ағыр дөврү индики мәрһәләдир. Бизим белә әзаб-әзијјәтә дүшмәјимизин сәбәбләри чохдур. Бунун објектив сәбәбләри дә, субјектив сәбәбләри дә вар.

Мән бу сәбәбләри характеризә етмәк мәгсәдиндә дејиләм, буна имкан да јохдур. Шүбһәсиз ки, бунларла сиз дә, биз дә бәрабәр мәшғул олмалыјыг. Бу, чох вачибдир. Анчаг бир нечә кәлмә демәјә еһтијач дујурам. Биринчиси, шүбһәсиз ки, бизим республиканы бу ағыр вәзијјәтә салан Ермәнистан силаһлы гүввәләри тәрәфиндән Азәрбајчана гаршы беш илдән артыг давам едән һәрби тәчавүздүр вә бу тәчавүзүн нәтичәсиндә Азәрбајчан торпагларынын бир гисминин ишғал олунмасы, Азәрбајчан вәтәндашларынын, сакинләринин бир гисминин јурдуну-јувасыны итирмәси, гачгын дүшмәсидир. Бу мүддәтдә Азәрбајчанын нәинки торпаглары ишғал едилиб, әсрләр боју јаранан шәһәрләр, кәндләр, гәсәбәләр, биналар, инсанларын јашајышы үчүн олан гурғулар дағылыб виран олур, јандырылыр. Бир чох инсанлар ағыр һәјат шәраити кечирир.

Азәрбајчан Республикасы, Азәрбајчан халгы гәсбкарлыг етмир, башга республиканын, башга халгын, башга дөвләтин торпагларына көз дикмир, һүчум етмир, јалныз мүдафиә олунур. Анчаг бә'зи сәбәбләрә көрә биз мәғлубијјәтләрә уғрајырыг. Дедијим кими, торпағымызын бир һиссәси әлимиздән кедиб, лакин бу күн шәксиз-шүбһәсиздир ки, Азәрбајчан халгы әсрләр боју торпағыны горудуғу кими, инди дә Азәрбајчанын гејрәтли, намуслу, чәсарәтли оғуллары Вәтәни горујараг шәһид олурлар, чанларыны гурбан верирләр. Бу мүддәтдә минләрлә һәмвәтәнләримиз һәлак олуб. Онларын чоху дөјүшәрәк чәсарәт, гәһрәманлыг көстәрәрәк халгына, торпағына сәдагәтли олараг дүнјасыны тәрк едиб. Бу, бизим үчүн бир тәрәфдән фачиәдирсә, дикәр тәрәфдән Азәрбајчан халгынын гүдрәтини, мәтанәтини, чәсарәтини бир даһа нүмајиш етдирән амилдир. Азәрбајчан торпагларыны мүдафиә едәрәк һәјатларыны гурбан вермиш, шәһид олмуш һәмвәтәнләримизин руһуну бир дәгигәлик сүкутла јад едәк. Аллаһ онлара рәһмәт еләсин, гәбирләри нурла долсун.

Бу күн биз мүдафиә вәзијјәтиндәјик, анчаг халг үмидләрини итирмир. Азәрбајчан халгы өз торпагларыны кери гајтармалыдыр, әразиләрини бүтөвлүјүнү бәрпа етмәлидир. Халгымыз өз суверенлијини, өз мүстәгиллијини горумаға гадир халгдыр. Тәәссүф ки, Азәрбајчан халгынын ичиндә, мә'нәвијјатында олан имканлардан бу дөврдә истифадә олунмајыбдыр. Апарычы адамлар, сијаси рәһбәрләр, дөвләт адамлары, јахуд өзләрини сәркәрдә адландыранлар да олубдур, анчаг онлар халгын бөјүк күдрәтиндән, бөјүк

имканларындан истифадә едә билмәйибләр. Лакин бунларын һамысы мүвәггәти характер дашыјыр. Бир дә дејирәм, халгымыз гүдрәтли халгдыр, әсрләр боју чидди имтаһанлардан кечмишдир, бу имтаһандан да чыхачагдыр вә мән буна шүбһә етмирәм ки, Азәрбајчан бир мүстәгил дөвләт кими өз талејинин саһиби, өз торпагларынын саһиби, өз һүгугларынын саһиби олачаг вә кәләчәк фираван һәјатыны өзү гурачагдыр.

Анчаг бу о гәдәр дә асан иш дејил. Бунун үчүн һамы бирләшмәли, Азәрбајчан халгынын күчү бир јерә топланмалы, һамы бир һәдәфә вурмалыдыр. Инди көрәк һәр кәс Вәтән, торпаг, намус јолунда өз пајыны версин, өз борчуну версин. Һамы борчлудур. Һеч кәс дејә билмәз ки, борчлу дејил. Халгын өвладлары бу торпагда доғулуб дүнјаја кәлибләрсә, аталарымызын, бабаларымызын руһу бизим үчүн мүгәддәс вә әзиздирсә, өз борчумузу вермәлијик. Бу, һамынын борчудур. Тәәссүф ки, бә'зи адамлар белә һесаб едирләр ки, кимсә гој кедиб торпағы мүдафиә етсин, амма о бириси өз шәхси иши илә мәшғул олсун. Кимсә вурушсун, о бириси исә кәнарда дурсун, көзләсин көрәк нә олур.

Сон илләрин ән әчаиб һадисәси ондан ибарәтдир ки, Азәрбајчанын бу ағыр дөврүндә бирләшиб торпагларымызы горумаг, милләтимизин, халгымызын шәрәфини горумаг, тарихимизи горумаг әвәзинә ајры-ајры груплар, ајры-ајры шәхсләр бу фүрсәтдән истифадә едибләр, вәзифә, мәгам һәрислијинә душүбләр, өз шәхси мәнафејинә, шәхси мәгсәдләринә наил олмаға чалышыблар. Мејдана күндә бир сијасәтчи чыхыб, анчаг сонра ич үзләри ачылыбдыр. Тәәссүф. Анчаг јәгин ки, халгымыз бунлары да көрмәлидир. Јәгин ки, чәмијјәтин ичиндә олан бу үнсүрләр дә мејдана чыхмалы идиләр.

Һеч дә бу фикирдә дејиләм ки, Азәрбајчаны бүрүмүш буланыг су инди артыг дурулуб, јох, бу су һәлә чох буланыгдыр. Биз буланыг көл ичиндәјик. Бәли, һамымызын күчү илә көрәк бу палчыгдан, буланыг судан чыхаг, төмизләнәк. Көрәк һәр кәс биринчи нөвбәдә халгын үмуми мә'нәвијјатына сәдагәт көстәрәрәк өз мә'нәвијјатыны нүмајиш етдирсин вә халгы бу вәзијјәтдән чыхармаға көмәк етсин.

Бу саһәдә биз чох тәдбирләр көрмәлијик. Гаршымызда вәзифәләр чохдур. Анчаг шүһбәсиз ки, тәк мән, јахуд да ки, мәнимлә бәрабәр бир нечә адам бунларын һамысынын өһдәсиндән кәлә билмәз. Халг бирләшмәлидир. Халгын ағлы, зәкасы, бирлији бирләшмәлидир. Елә етмәлијик ки,бу ағыр мүһарибә вәзијјәтиндән чыхаг. Мән инди бунун чыхыш јоллары һаггында данышмаг истәмирәм. Биз һәм сијаси фәалијјәти күчләндирмәлијик, һәм республикамызын мүдафиә гүдрәтини мөһкәмләтмәлијик, һәм дә орду сыраларында, јахуд да ајры-ајры јығма батаљонларда олан гулдурлары кәнарлашдырыб сағлам гүввәләри топламалыјыг.

Анчаг һамымыз көрәк биләк ки, инди Азәрбајчан Республикасы ган ичиндәдир. Республикамызын өз мүстәгиллијини горумаг үчүн чох ишләр көрмәлијик. Мүстәгиллик тәкчә сијаси характер дашымыр. Мүстәгиллик тәк ондан ибарәтдир ки, бизи бејнәлхалг төшкилатлар таныјыблар. Мүстәгиллик биринчи нөвбәдә одур ки, ишғал олунмуш торпагларымыз кери гајтарылсын. Она көрә дә һамы бирләшмәлидир. Һамы ајаға галхмалыдыр. Һамы сәфәрбәр олмалыдыр. Рәһмәтлик Сәмәд Вурғунун дәһијанә сөзләри даим јадыма кәлир. О вахт, 41-чи, ја 42-чи илдә о деди ки, мүсәлләһ әскәрәм мән дә бу күндән. О вахт биз ұмуми совет вәтәнини горујурдуг. Инди биз өз доғма торпағымызы, мүстәгил Азәрбајчан дөвләтини горујуруг, она көрә дә пешәсиндән, вәзифәсиндән асылы олмајараг, инди һәр кәсдә, һәр вәтәндашда бу һиссијјат даһа күчлү олмалыдыр, күман едирәм ки, биз буна наил ола биләрик, һамымыз бирләшиб бу ағыр мүһарибә вәзијјәтиндән чыха биләрик.

Инди Азәрбајчан мүстәгил дөвләтдир. Мүстәгиллик Азәрбајчан үчүн бөјүк тарихи һадисәдир, талејин халгымыза вердиги бөјүк бир фүрсәтдир. Шүбһәсиз ки, биз бунунла фәхр етмәлијик. Ејни заманда бу тарихи наилијјәти гиймәтләндирмәлијик, әлимиздә мөһкәм сахламалыјыг. Бу мүстәгиллик дүнјада, о чүмләдән кечмиш советләр бирлијиндә әсрин икинчи јарысында, хүсусән 70-чи, 80-чи илләрдән башлајараг кедән ичтимаи-сијаси просесләрин мәнтиги нәтичәсидир.

Биз мүстәгиллији силаһла, дава илә, үсјанла әлдә етмәмишик. Бу мүстәгиллик тарихи просесдир, ону ичтимаи-сијаси просесләр әсасында әлдә етмишик. Гој һеч кәс демәсин ки, кимсә бир гәһрәман кими бу мүстәгиллијин сәркәрдәсидир, јахуд мүстәгиллији әлдә едән бир сијаси хадимдир. Мүстәгиллик һеч кәсә, һеч бир төшкилата мәнсуб дејилдир. Бу, тарихин, талејин халга бәхш етдији бөјүк бир не'мәтдир. Биз буну гиймәтләндирмәлијик.

Анчаг мүстәгиллији әлдә етмәк сијаси нөгтеји-нәзәрдән о демәк дејил ки, мүстәгиллик тамамдыр вә дөнүлмәздир. Мүстәгил-

лиjи инкишаф етдирмәк, мәһкәм сахламаг, бүтүн саһәләрдә тәтбиг етмәк лазымдыр. Бу саһәдә чох иш көрмәлиjик. Тәәссүф ки, мүстәгиллик әлдә едиләндән индиjә гәдәр иш көрүлмәjибдир. "Мүстәгиллик, мүстәгиллик" дejә бағыран адамлар белә һесаб едирләр ки, онлар бу мүстәгиллиjин гәһрәманыдырлар вә мүстәгиллик Азәрбajчан үчүн бүтүн шәраитләри jарадыр. Бах, буна көрә дә Азәрбajчан белә вәзиjәтә дүшүбдүр. Сон илләр Азәрбajчанда кедән просесләр тәәссүф ки, республиканын игтисадиjjатына, сосиал һәjатына, елминә, мәдәниjjәтинә чох бөjүк зәрәр вуруб.

Бурада чыхыш едән натигләр бә'зи фикирләр сөjләjирләр. Мән онларла разыjам. Лакин бу фикирләр дә Азәрбajчан Республикасынын һәjатына һәмин просесләрин вурдуғу зәрәрләрин һамысыны әкс етдирә билмир. Инди биз мүстәгиллик шәраитиндән истифадә едәрәк Азәрбajчан Республикасынын игтисади, сосиал, интеллектуал, елми-мәдәни потенсиалындан сәмәрәли истифадә едәрәк нәинки вурулан зәрәрләри арадан кәтүрмәли, һәм дә jүксәк сәвиjjәjә галхмалыjыг. Биз мүстәгиллик шәраитиндә һәjатымызын бүтүн саһәләрини вәтәндашларымызын тәләбатына уjғун олараг инкишаф етдирмәли, гуруб-jаратмалыjыг.

Азәрбajчан бундан сонра һансы jолла кедәчәк, һансы игтисади-сиjаси системи сечиб инкишаф едәчәк? Инди бу суал гаршыда дурур. Бу jолун өниш-јохушларыны, чәтинликләрини дәрк етмәjән адамлар, садәчә олараг, шүарларла jашамышлар. Буна көрә дә онлар бу jолун даһа да кенишләнмәси, jә'ни мүстәгиллик jолунун чохшахәли олмасы лүзуму, даһа да мүвәффәгиjjәтлә ирелиjә кетмәк лүзуму мejдана чыхан кими өз чылыз фикирләрини ортаjа атыр, башгаларыны күнаһландырмаға чалышырлар ки, jох, сиз бизим мүстәгиллиjимизи әлдән вермәк, кери гаjтармаг истәjирсиниз.

Мән Милли Мәчлисин ичласларында да өз фикрими билдирмишәм, сизин гаршынызда да буна демәjи өзүмә борч билирәм ки, Азәрбajчан мүстәгиллик jолундан дөнмәмәлидир. Азәрбajчан илк дәфә әлдә етдиjи бу тарихи фүрсәти әлдән вермәмәлидир, нәjин баһасына олурса-олсун, мүстәгиллиjини, горуjуб сахламалы вә мүстәгил дөвләт кими инкишаф етмәлидир. Буна Азәрбajчан Республикасынын тәбии сәрвәтләри, игтисади, елми-мәдәни, интеллектуал потенсиалы имкан верир. Лакин бу потенсиалларын бә'зиләри гурумуш вәзиjjәтдәдир, бә'зиләри дурғун һалдадыр. Бунлары чанландырмаг, һәрәкәтә кәтирмәк, инкишаф етдирмәк,

бунлардан сәмәрәли истифадә етмәк лазымдыр. Тәәссүф ки, мүстәгиллик һаггында чох бағыран адамлар бу милли сәрвәтләримизи һәм көрмәjибләр, һәм дә онлардан истифадә етмәjи бачармаjыблар, jахуд да ки, истифадә етмәк истәмәjибләр.

Дедиjим кими, чох вачибдир ки, республикамыз мүстәгил бир дөвләт кими һансы сиjаси, ичтимаи, игтисади систем үзрә кедәчәкдир. Бизим jолумуз демократиjа jолудур, биз демократиjа jолундан дөнмәмәлиjик, Бизим jолумуз сиjаси плурализм jолудур, биз бу jолдан дөнмәмәлиjик. Биз Азәрбajчанда чохпартиjалы систем, чохпартиjалы чәмиjjәт үчүн шәраит jаратмалыjыг. Әмин олун ки, мән бу мөвгеjимдән дөнмәjәчәjәм. Азәрбajчанда инсан азадлығы, тәшәббүс азадлығы, дин азадлығы, дил азадлығы, саһибкарлыг азадлығы - бүтүн азадлыглар тә'мин олунуб. Инсан һүгуглары, инсан һаглары горунмалыдыр. Азәрбajчан мүстәгил дөвләт кими өз вәтәндашларынын һүгугларыны горумағы әсас вәзифәләриндән бири һесаб етмәлидир. Азәрбajчан кечмиш коммунист режиминә, сосиалист системинә, кечмиш игтисади-сиjаси системә гаjытмамалыдыр. Мән Азәрбajчанда jенидән фәалиjjәтә башламышам, бу мөвгедә дурурам вә күман едирәм ки, Азәрбajчан вәтәндашларынын әксәриjjәти белә фикирдәдир вә зиjалылар да jәгин ки, бу фикирләри гәбул едәрләр. Билирәм ки, зиjалыларын әксәриjjәти бу фикирләрлә jашаjыр.

Анчаг бу принсипләрин керчәклиjини тәблиғ етмәк, онлары һәjатымызын бүтүн саһәләриндә тәтбиг етмәк асан мәсәлә дejил. Чүнки бә'зән аjры-аjры гүввәләр, аjры-аjры шәхсләр өз шәхси мәгсәдләринә наил олмаг үчүн бу принсипләрдән суи-истифадә едирләр. Бә'зән дә сиз бунун шаһиди олмушсунуз, демократиjаны өзбашыналыг кими, ганунсузлуг кими, хаос кими анлаjан адамлар, һәтта дөвләт башында олан адамлар Азәрбajчаны кәтириб бу ағыр вәзиjjәтә салыбдыр.

Лакин бу принсипләри һәjата кечирмәк үчүн халгын, милләтин габагчыл гүввәләри, ағыллы, зәкалы, елмли адамлары, зиjалы адамлары сиjаси мejдана чыхыблар, сиjаси-ичтимаи фәалиjjәтдә олублар. Сон илләри, jә'ни тәкчә бу бир или Халг Чәбһәсинин һакимиjjәтдә олдуғу дөврү jох, 90-чы или, 89-чу, 88-чи или, ондан габагкы илләри көтүрүн. Бу дөвләтләрдә бөjүк бир гарма-гарышыглыг ичәрисиндә доғрудан да милли азадлыг уғрунда мүбаризә апаран гүввәләрлә, шәхсләрлә jанашы, бу шәраитдән өз шәхси мәгсәдләри үчүн суи-истифадә едән адамлар да мejдана чыхды-

лар. Бә'зи һалларда онлар үстүн кәлдиләр. Мән Москвада јашајырдым. 88-чи илдә Бакынын Азадлыг мејданында јүз минләрлә адамын иштиракы илә кечирилмиш митингләрин сәдасы бә'зән ораја да кәлиб чатырды...

Сонра бу мејдан бизим зијалылары да чәлб етди. Анчаг тәәссүф ки, бундан сонра һәмин просеслөрдән ајры-ајры адамларын шәхси мәгсәдләри үчүн истифадә олунду. Она көрә дә халг һәрәкатдан мүәјјән гәдәр узаглашды, сојуду.

Мән демирәм ки, даим көркинлик олмалы иди. Анчаг бу, халг азадлыг һәрәкаты иди. Торпаглары горумаг әзми илә јашајан Азәрбајчан халгынын өз төзаһүрүнү мејданларда тапан чошғунлуғу, һәјәчаны, нараһатлығы бундан сонра ајры-ајры гүввәләр тәрәфиндән бир јандан сөндүрүлдү, бир јандан да тәзјиг алтына алынды. Дикөр тәрәфдән дә мејдана елә адамлар чыхдылар ки, бу һәрәкатдан өз мәнфур мәгсәдләри үчүн истифадә етмәјә чалышдылар вә тәәссүф ки, бир чохлары буна наил олдулар.

Азәрбајчанда демократија принсипләрини бәргәрар етмәк, тәтбиг етмәк үчүн республикамызын вә дөвләт органларынын зијалылара чох бөјүк еһтијачы вар. Бурада бә'зи натигләр Азәрбајчан парламентинин тәркиби һаггында өз фикирләрини сөјләдиләр. Доғрудур, кимисә дедији кими, вахтилә норма гојулурду - нечә нәфәр колхозчу, нечә нәфәр фәһлә олмалыдыр. Бунлар артыг тарихә кечмиш һаллардыр. Шүбһәсиз ки, һәгиги демократија бу јолла тә'мин едилә билмәзди. Лакин сонракы парламент сечкиләриндә (Мәним хатиримдәдир. О вахтлар Москвада идим, сонра Нахчывана кәлдим) бә'зи гәзетләрдә охујурдум ки, сәккиз нәфәрин намизәдлији ирәли сүрүлүб. Онларын арасында профессор да, академик дә вар иди. Мәсәлән, Зија Бүнјадов кими мәшһур академик дә вар иди. Амма сечичиләр нәдәнсә бир нәфәр танынмајан вә Азәрбајчан халгы гаршысында һеч бир хидмәти олмајан адама сәс вердиләр. Шүбһәсиз ки, бу тәбии һал дејилди. Анчаг о адам кимәсә лазым иди, Азәрбајчанын о вахткы коммунист рәһбәрлијинә лазым иди. Буна көрә дә имкан вермәдиләр ки, мәсәлән, алим сечилсин, ја да бөјүк бир дөвләт хадими, мәдәнијјәт хадими сечилсин, јахуд бир һүгугчу сечилсин ки, кәлиб бурада сөзүнү десин. Елә адамлар сечилдиләр ки, онлар да, шүбһәсиз, Азәрбајчан парламентиндә Азәрбајчан ичтимаи-сијаси интеллектуал мәнзәрәсини, мәзмунуну тәмсил едә билмәдиләр.

Она көрә дә биз (мән шәхсән өз тәрәфимдән дејирәм) демократијаја кениш јол ачачағыг. Азәрбајчан бундан сонра өз дөвләтини демократик принсипләр әсасында гурмалыдыр вә дөвләт органлары чәмијјәтдә демократик принсипләрин бәргәрар олмасы үчүн тә'минат јаратмалыдырлар. Анчаг көрәк алимләримиз дә, зијалыларымыз да кәнарда галмасынлар, чалышсынлар, чарпышсынлар, һәјатымызын бу ағыр дөврүндә биканәлик етмәсинләр. Әкәр онларын сөзү бир дәфә гәбул олунмајыбса, икинчи дәфә кәлсинләр, икинчи дәфә гәбул олунмајыбса, үчүнчү дәфә кәлсинләр. Анар бурада шикајәтләнди, мән онун шикајәтләри илә разыјам. Чүнки доғрудан да беләдир - бу, һәгигәтдир. Анчаг бу да о демәк дејил ки, инчијиб кәнара чәкилсин. Һеч биримизин инчимәјә ихтијарымыз јохдур.

Бурада мән бир чыхышдан белә баша дүшдүм ки, мән кимдәнсә инчимәлијәм. Билирсинизми, халгдан һеч кәс инчимәјә билмәз. Ола биләр, ајры-ајры адамлардан инчијәсән. Анчаг инчиклији сахламаг лазым дејил, кинли олмаг да лазым дејил. Чүнки халгымызын бу ағыр дөврүндә көрәк бу һиссләр кәнара атылсын. Лабүдлүк һиссијјаты вар. Һамымызын шуурунда бу һиссијјат көрәк һаким мөвге тутсун. Биз бу үлви һиссијјатла јашамалыјыг.

Күман едирәм ки, мән фикирләрими сизә чатдыра билдим. Азәрбајчан Республикасы бундан сонра бүтүн демократик принсипләрә садиг галачаг, онларын һәјата кечирилмәсини тә'мин едәчәкдир вә һамымыз бирликдә Азәрбајчаны бөјүк бир демократик республика кими дүнја демократијасына үјғун сәвијјәјә чатдырараг дүнја мәдәнијјәтинә, дүнја ичтимаијјәтинә танытдыра биләчәјик.

Азәрбајчанда 1918-чи илдә илк демократик республика јарадылды. Бу, шүбһәсиз ки, тарихи бир һадисәдир. Азәрбајчанын мүстәгиллији уғрунда сон дөврләрдә кедән просеслөрдә - һәм мәтбуатда, һәм дә ичтимаи-сијаси просеслөрдә илк Азәрбајчан Демократик Республикасы бөјүк бир наилијјәт кими гејд олунуб вә онун көрдүју ишләр јүксәк гијмәтләндирилир. Бу, тәбии бир һалдыр, тарихимизин бөјүк вә парлаг бир мәрһәләсидир. Бу мәрһәләни биз лајигинчә гијмәтләндирмәлијик вә мән дә бу күн гаршынызда буну билдирмәк истәјирәм. Бәли, 1918-чи ил мај ајынын 28-дә Азәрбајчан Демократик Республикасынын јаранмасы Азәрбајчан тарихиндә бөјүк сијаси-ичтимаи һадисәдир. Белә бир

демократик дөвләтин мөвчуд олмасы вә мүәјјән гәдәр фәалијјәт көстәрмәси Азәрбајчанын сонракы дөврләринә тә'сир едибдир.

Дүздүр, бу демократик республика чәми 23 ај фәалијјәт көстәрди, сонра исә тәслим олду. Мән бу фикрә јенә гајыдачағам. Биз тарихимизи һәмишә објектив тәһлил етмәлијик вә букунку нәсләр, кәләчәк нәсилләрә дузкүн чатдырмалыјыг. Тәәссүф ки, әввәлки дөврләрә аид тарихимиздә чох фактлар тәһриф олунубдур, инди дә тәһриф олунур. Әкәр о вахт бир истигамәтдә тәһриф олунурдуса, инди башга бир истигамәтдә тәһриф едилир. Тарихчиләримизин борчудур ки, бу күсуру арадан көтүрсүнләр. Анчаг биз демәлијик ки, демократик республика, онун лидерләри Мәммәдәмин Рәсулзадә, Фәтәли хан Хојски, Нәсиб бәј Јусифбәјов, Мәммәдһәсән Һачынски вә башгалары чох бөјүк ишләр көрүбләр. Онлар Азәрбајчаны мүстәгил бир дөвләт кими дүнјанын бир гисминә танытдылар, бир нечә тәдбир көрдүләр. Ејни заманда онларын фәалијјәтинин, үмумијјәтлә, үгурсузлуғу тәкчә ондан ибарәт дејил ки, Азәрбајчан 20-чи ил апрел ајынын 28-дә Гызыл Орду тәрәфиндән ишғал олунду. Һәлә һәмин ишғала гәдәр бу демократик дөвләт, демәк олар, өз сүгутуна кәлиб чатмышды. Тарихчиләр јахшы билирләр ки, 23 ај әрзиндә бу дөвләтин тәркиби беш дәфә дәјишиб, бу дөвләтдә, бу парламентдә беш партија иштирак едиб: Мүсават Партијасы, Иттиһад Партијасы, Әһрар Партијасы, Сосиалист Партијасы, һәтта Дашнаксүтјун Партијасы. Бу парламент сиcтеми дөвләтин јашамасына имкан вермәди вә ајры-ајры груплар, партијалар арасында кедән чәкишмәләр, чарпышмалар, интригалар өзү-өзлүјүндә бу дөвләтин адына ләкә вурду. Мән буну нә үчүн дејирәм? Она көрә ки, биз бундан ибрәт дәрси алмалыјыг. Биз о дөврү, о демократик һөкумәтин фәалијјәтини гијмәтләндириксә вә белә бир мәрһәләнин тарихимиздә олмасы илә фәхр едириксә, һәмин просесләрин күсурларыны да билмәлијик ки, о сәһвләри даһа бурахмајаг.

Бунунла әлагәдар олараг мән тарихчиләр һаггында бир нечә кәлмә демәк истәјирәм. Тарихчиләримизин хатириндә олмалыдыр ки, мән Азәрбајчанда ишләјән дөврдә - 70-чи илләрдә вә 80-чи илләрин әввәлләриндә дәфәләрлә онлара мүрачиәт етмишәм ки, бизим тарихимиз - һәм гәдим тарихимиз, һәм орта әсрләр тарихимиз, һәм дә сон дөврләрин, јәни XVIII, XIX, XX әсрләрин тарихи истәнилән сәвијјәдә јазылмајыб. Тарихчиләрин јадындадыр ки, мән алимләрлә дәфәләрлә көрүшмүшдүм, һәр дәфә дә өз нараһатлығымы билдирирдим. О вахтлар Советләр Иттифагынын чәрчивәсиндә башга республикаларла өз ишимизи мүдафиә едирдик. Һәмин республикаларын тарихчиләринин ишләри илә таныш оларкән даһа да нараһат олурдуг ки, нә үчүн онлар өз тарихләрини јахшы јаза билирләр, биз исә јаза билмирик.

Дүздүр, бунун мүәјјән објектив сәбәбләри вар иди. Мәсәлән, бә'зи халгларын әсрләр боју јахшы тарихчиләри олуб. Онлар тарихи јазыблар, сонракы нәсилләр үчүн бөјүк тарихи абидәләр гојублар. Бунлар биздә дә вар. Мәсәлән, бизим Әљазмалар Фондунда чох дәјәрли, зәнкин мә'лумат верән китаблар вар. Амма мәсәлә тәк бунда дејилдир. Дүнјанын ән бөјүк китабханаларында, музејләриндә тарихимизи әкс етдирән чох зәнкин китаблар, әљазмалар, тарихи сәнәдләр вар. Анчаг бизим тарихчиләримиз онлардан сәмәрәли истифадә едә билмирләр. Ола биләр ки, Советләр Иттифагында јаранмыш шәраит дә буна имкан вермирди. Лакин јадыныздадыр ки, бизим Али Советин бинасы (мән тәзә бинаны нәзәрдә тутурам) назыр оланда көһнә бина һаггында чүрбәчүр мүрачиәтләр олмушду. Бир назирлик истәјирди ки, бу бинаны она верәк дејирдиләр ки, бу бина рәһмәтлик Һачы Зејналабдин Тағыјевдән бизә јадикар галыб, башга тәшкилатлар да истәјирди. Чох дүшүндүк, нәһајәт, мән о бинанын академијанын Әљазмалар Фондуна верилмәси һаггында гәрар гәбул етдим. Нә үчүн? Чүнки Әљазмалар Фонду, әсрләрдән бәри галмыш о китаблар үчүн бөјүк бир сәрвәтдир. Онлары чыхарыб бир музеј нүмунәси кими сахлајыб истифадә етмәк үчүн бу бинаны Әљазмалар Фондуна вердик вә онун әсасында елми институт јаратмаг һаггында гәрар гәбул етдик. Тарихчиләримиз үчүн бөјүк имкан ачдыг, шәраит јаратдыг ки, бундан истифадә олунсун.

Тәәссүф ки, бунлардан лазыми гәдәр истифадә едилмәјиб. Бу күн нә үчүн бу мөвзуја тохунурам? Әкәр биз Азәрбајчаны мүстәгил бир дөвләт кими дүнјада јахшы танытмаг истәјириксә, Азәрбајчанын гәдим тарихини, әсрләр боју кечдији јолу көрәк һәм өз вәтәндашларымыза, һәм дә бүтүн өлкәләрдә олан елм адамларына, республикамыза мараг көстәрән адамлара таныдаг. Бу саһәдә дә тарихчиләримизин гаршысында чох бөјүк вәзифәләр дурур, онларын үзәринә бөјүк мәс'улијјәт дүшүр. Мән о вахтлар - Азәрбајчанда ишләдијим дөврдә дә дејирдим, инди дә бу сөзләрин үстүндә дурурам ки, тарихчиләримиз үчүн шәраит јаратмаға назырам. Бир шәртлә ки, бу шәраитин әвәзиндә биз тарихчиләримиздән Азәр-

бајчан тарихини бу күн үчүн, кәләчәк нәсилләр үчүн вә бүтүн кәләчәк үчүн јахшы әкс етдирән әсәрләр ала биләк. Одур ки, бу бахымдан бир мәсәләјә дә тохунмаг истәјирик: тарихи тәһриф етмәк олмаз. Бу 70 иллик совет дөврүндә тарих, үмумијјәтлә, дүнја тарихи, о чүмләдән Азәрбајчан тарихи, һабелә кечмиш Советләр Иттифагынын әразиләриндә јашајан дикәр милләтләрин тарихи тәһриф едилиб. Нә үчүн тәһриф едилиб? Чүнки о вахт вәзијјәт белә иди вә бу, чох ади бир һал иди.

Буну демәклә биз һеч дә өзүмүз-өзүмүзү тәкләмирик. Бу, биздән асылы олмајан бир шејдир. Чүнки марксизм-ленинизм идеолокијасы варды. Һәр бир системин идеолокијасы олмалыдыр. Мәсәлән, о заман тарихчиләр бир шәхсин фәлсәфи көрүшләрини арашдыраркән, бир әсәр јазаркән чалышырдылар ки, буну марксизм-ленинизм идеолокијасына ујғунлашдырсынлар. Чалышырдылар ки, бир сөнәд тапсынлар ки, куја Низами Кәнчәви дә марксист-ленинчи олмаг истәјирмиш. Ахы, бу белә дејилдир. Дүздүр, мәсәлән, әкәр ахтарыб тапсајдылар вә лајигинчә көстәрә билсәјдиләр ки, дүнјанын бөјүк философу һөтө өзүнүн бә'зи фәлсәфи мүддәаларыны Низами Кәнчәвинин фәлсәфи фикирләри әсасында изаһ етмишдир - бу иш тарихи һәгигәтдир - әкәр буну сүбут етсәјдиләр, әлбәттә ки, објективлик оларды. Анчаг бу, бизим тарихчиләри о гәдәр дә марагландырмырды. Бу да онларын күнаһы дејилдир, мән һеч кими тәгсирләндирмәк истәмирәм. Бу, о заманкы гурулушумузун, дөврүн үмуми бәлалары иди.

Бу фикри тамамлајараг демәк истәјирәм ки, өтән 70 иллик дөврдә тарихимиз тәһриф едилмишдир, һәм XX әсрин, һәм XX әсрин тарихи, һәм дә ондан әввәлки дөврләрин тарихи тәһриф олунмушдур. Демирәм ки, тамам тәһриф едилмишдир, амма тарихә даир әсәрләримиздә тәһриф үнсүрләри вар. Инди исә бир күтбдән о бири күтбә кечмәк мејли көрүнүр. О нәдән ибарәтдир? Ондан ибарәтдир ки, бүтүн бу 70 илдә оланларын һамысы јарамаздыр, писдир, Азәрбајчан халгы үчүн бәладыр. Халгымызын ән парлаг дөврү јалныз 1918-чи илдән 1920-чи илədәк олан дөврдүр. Һеч ондан әввәлки дөврләрә дә фикир верилмир. Әлбәттә ки, "Бир дәфә галхан бајраг бир даһа енмәз" фикри дејәрли сөзләрдир. Амма бу сөзләри дәфәләрлә тәкрар етмәклә Азәрбајчанын мүстәгиллијини тә'мин етмәк мүмкүн дејилдир. Азәрбајчанын һәгиги тарихини бу күн халгымыза, вәтәндашларымыза вә республикадан кәнарда олуб, она мараг көстәрән адамлара чатдырмаг мүмкүн дејилдир.

Она көрә дә бир дөврү, һеч бир шәхси идеаллашдырмаг лазым дејилдир. Тәәссүф ки, бу идеаллашдырма хәстәлији 70 илдир бејнимизә кирмишдир. Бундан хилас олмаг лазымдыр. Әкәр 70 ил мүддәтиндә бүтүн идеоложи системимиз марксизм-ленинизм елмини, онун принсипләрини, Марксы, Ленини идеаллашдырдыса, инди дә анчаг Мәммәдәмин Рәсулзадәни идеаллашдырырлар. Мән јенә дә дејирәм: Мәммәдәмин Рәсулзадә вә онунла бәрабәр Азәрбајчан Республикасынын бөјүк шәхсијјәтләри XX әсрин әввәлиндә вә хүсусән 1918-чи илдә, Азәрбајчан Демократик Республикасы гураркән бөјүк сијасәт көстәрмишләр, бөјүк иш көрмүшләр. Бу, шәксиз-шүбһәсиздир. Анчаг кәлин ачыг данышаг: белә чыхыр ки, бир вахтлар дејирдиләр, тарихимиздә Коммунист Партијасынын, Совет һакимијјәтинин тарихиндән савајы һеч нә јохдур. Бир мүддәт дә дејирдиләр ки, Сталиндән, сонра исә Лениндән савајы һеч кәс јохдур. Бурада да дејирләр ки, Мәммәдәмин Рәсулзадәдән башга һеч ким јохдур. Бәс Фәтәли хан Хојски, Һәсиб бәј Јусифбәјов, Һачынски, Әлимәрдан бәј Топчубашов, Бећбуд бәј Шахтахтински вә башгалары? Мән бу адларын һамысыны сајмаг фикриндә дејиләм, бәлкә дә сиз бу адлары мәндән дә чох билирсиниз. Анчаг бир адамы бүтләшдирмәк, идеаллашдырмаг лазым дејилдир. Бу хәстәликдән јаха гуртарыб тарихин һәр бир дөврүнү олдуғу кими јазмаг лазымдыр. Бу тарихчиләримизин әсас вәзифәсидир. Азәрбајчан мүстәгил дөвләт кими,шүбһәсиз ки, өз тарихи, адәт-ән'әнәләри илә вә әсрләр боју халгын јаратдығы мәдәнијјәт әсәрләри илә фәхр едир. Халгымыз гәдим халгдыр, бөјүк тарихә, бөјүк мәдәнијјәтә малик олан халгдыр. Бу мәдәнијјәтимизи, онун гәдимлијини, дүнја мигјасында бөјүк шөһрәтә малик олдуғуну халгымыза нә гәдәр дөриндән чатдыра билсәк, бир о гәдәр халгымызда вәтәнпәрвәрлик һиссини, һәгиги вәтәндашлыг һиссини, азәрбајчанлылыг һиссини јүксәлдәрик. Мүстәгиллик дөврүндә торпагларымызы мүдафиә етмәк, Азәрбајчанын әрази бүтөвлүјүнү тә'мин етмәк үчүн бу чох көрәклидир, лазымдыр.

Тарихимизин бөјүк сәһифәләрини, интибаһ дөврүнү - XI-XII әсрләрдә Низамини, Хаганини, Фәләкини, Мәһсәтини көтүрсәк, онларын һамысынын јарадычылығы кениш јајылмышдыр. Анчаг тәкчә бир чәһәти хатырлатмаг истәјирәм. Низами Кәнчәвинин

800 иллији 1948-чи илдә кечирилмишдир. 1918-чи илдә биз Низаминин әдәби ирсинин өјрәнилмәси һаггында бөјүк бир гәрар гәбул етдик. Низами Кәнчәвинин 840 иллијини бөјүк бир јубилеј кими гејд едәндә бизә чох јердә ирад тутурдулар ки, 840 ил јуварлаг тарих дејилдир. Анчаг биз сүбут етдик ки, Низами Кәнчәви елә бир шәхсијјәтдир, тарихдә, дүнја мәдәнијјәтиндә елә бир из гојуб кетмишдир ки, онун јубилеји һәр ил кечирилә биләр.

Тәсәввүр един, әкәр биз Низами Кәнчәвинин јахшы таныјырыгса, јахуд да Гәрб өлкәләринин, о чүмләдән Инкилтәрәнин китабханаларында, музејләриндә вахтилә онун јарадычылығыны тәһлил едән алимләр мүәјјән әсәрләр јазмышларса, Азәрбајчанда 1948-чи илдән сонра даһа шаиримизин әсәрләри лазыми сәвијјәдә чап олунмамышдыр. Низами Кәнчәвинин әсәрләринин Москвада рус дилиндә нәшр олунмасы барәдә гәрар гәбул едилмишдир. Лакин сонра өјрәндик ки, "Художественная литература" нәшријатында бу әсәрләр чап олунмамышдыр. Бөјүк бир наилијјәт кими јох, садәчә олараг халгыма хидмәт кими дејә биләрәм ки, Москвада ишләдијим дөврдә Низами Кәнчәвинин "Хәмсә"синә дахил олан әсәрләрин рус дилиндә ајры-ајрылыгда нәшр олунмасына нәзарәт етдим. Лакин Москвада мәнә дедиләр ки, Низаминин әсәрләринин рус дилинә тәрчүмәси истәнилән сәвијјәдә дејилдир. О заман Мирзә Ибраһимовдан вә башгаларындан хаһиш етдим ки, мән артыг Азәрбајчанда дејиләм, көрүн нә етмәк олар ки, Низами Кәнчәвинин әсәрләри рус дилинә јенидән тәрчүмә едилсин. Бә'зи адамлар исә буна е'тираз едирдиләр. Ахы, рус дили бөјүк дилдир, Русија бөјүк дөвләтдир. Русијадан кәнарда, башга дөвләтләрдә дә рус дилиндә охујурлар. Әкәр мәктәблиләримиз инкилис, франсыз, алман дилләриндә дәрс кечирләрсә, бу, бөјүк наилијјәтдир, әкәр рус дилиндә дә тәһсил алырларса, бу да бөјүк наилијјәтдир.

Низаминин әсәрләрини бөјүк чәтинликлә Москвада нәшр етдирдик. Сонра мән Бакыја кәләркән Низами музејинә кетдим вә көрдүм ки, шаирин бешә әсәринин һамысы орада нүмајиш етдирилир.

Низами Кәнчәвинин 850 иллији гејд едилмишдир. Һансы сәвијјәдә гејд едилдијини дејә билмәрәм. Она көрә јох ки, бу јубилеј бөјүк бајрам кими кечирилмәлидир. Бу, Азәрбајчаны, онун тарихини бир даһа дүнјаја танытмаг үчүн имкандыр. Низами Кәнчәвинин әсәрләри тәкчә әдәби чәһәтдән дејил,фәлсәфи бахымдан да әвәзсиздир. Лакин 1948-чи илдән өтән 50 илә јахын вахтда биз

онларын истәнилән сәвијјәдә тәтбиг едилиб јајылмасына наил ола билмәмишик.

Демәк истәјирәм ки, бизим мәдәнијјәтимиз, елмимиз чох зәнкиндир. Биз Низамидән, Фүзулидән данышаркән онлары тәкчә шаир кими дејил, бөјүк философлар кими, дүнјаја, дүнја мәдәнијјәтинә, елминә бөјүк төһфәләр вермиш мүтәфәккирләр кими танытмалыјыг. Кәләһ ил Фүзулинин 500 иллији тамам олачаг. Биз бу јубилејә јахшы һазырлашмалыјыг. Биз Фүзулини тәкчә "Лејли вә Мәчнун" поемасынын мүәллифи кими јох, дүнја мигјаслы философ кими, бөјүк алим кими дүнјаја танытмалыјыг. Тәкчә әдәбијјатчылар вә јахуд Јазычылар Бирлији дејил, бүтүн елм хадимләримиз бу саһәдә ишләмәлидирләр.

Јенә дә гејд едирәм ки, тарихимиз чох зәнкиндир вә биз буну вахташыры халга чатдырмалыјыг. Хатириндәдирми, Нәсиминин 600 иллик јубилејини гејд етдијимиз заман бу, дүнјада нә гәдәр әкс-сәда доғурду, Азәрбајчаны нә гәдәр танытды! Нәһајәт, 600 илдән сонра биз Нәсимиинн һәләб шәһәриндәки мәзарыны тапдыг. Инди онун мәзары ораја кедән адамлар үчүн бир зијарәткаһдыр. Мәһз Азәрбајчан халгына мәнсуб олан Нәсими кими надир бир шәхсијјәти дүнја ичтимаијјәтинә, елминә, дүнја мәдәнијјәтинә танытмаг, шүбһәсиз ки, халгымызын һөрмәтини галдырмаг демәкдир. Мән тәкчә шаирләр һаггында данышмаг истәмирәм. Нәсими дә јалныз шаир дејил, һәм дә алим, философдур. Ејни заманда бөјүк алимләримиз - Бәһмәнјар, Нәсирәддин Туси вә башгаларыны гејд етмәк истәјирәм.

Мүстәгил дөвләт олмаг үчүн халгын кәрәк мәнтәлитет сәвијјәси олсун. Халгын мәнтәлитетини галдырмаг исә бир-ики күнүн ишн дејил. Бир чох нәсилләрин ишидир, бунунла мәшғул олмаг лазымдыр. Халгымызын бөјүк шәхсләринин һәм јарадычылыгы, һәм дә Азәрбајчан халгы гаршысындакы хидмәтләрини даим тәдгиг етмәк, шүбһәсиз ки, мүһүм вәзифәләрдән биридир. Мәсәлән, Мирзә Фәтәли Ахундов кими шәхсијјәтләрин. Кәлән ил Аббасгулу Аға Бакыхановун 200 иллији, бу ил Аббас Мирзә Шәрифзадәнин 100 иллији, Үлви Рәчәбин 90 иллији, Әлаға Баһидин 100 иллији тамам олур. Бунлар Азәрбајчанын бөјүк шәхсијјәтләридир. Мән бөјүк шәхсијјәтләримизин һамысыны јада салмаг фикриндә дејиләм. Јалныз бә'зиләринин адларыны чәкәрәк өз фикирләрими ифадә етмәк истәјирәм.

Тарихимиздә һәр бир шәхсијјәтин өз јери вар. Бу фикрә бир дә гајытмаг истәјирәм ки, тарихи тәһриф етмәк лазым дејил. 1920-чи илдән башлајараг мүстәгиллик әлдә етдијимиз вахтадәк Азәрбајчан халгы бөјүк бир тарихи јол кечмишдир. Бу дөврдә халгымыз јүксәлмиш, онун менталитети, тәһсил сәвијјәси гахмышдыр. Азәрбајчанда бөјүк елм, мәдәнијјәт јаранмышдыр. Өлкәнин сәнајеси, кәнд тәсәррүфаты инкишаф етмишдир. Бу дөврү тарихдән силмәк олармы? Һансы сијаси-игтисади системин, идеолокијанын олмасынын фәрги јохдур. Шүбһәсиз, бу дөврүн чох гаранлыг сәһифәләри дә вар - 37-38-чи илләр, елә 20-чи илләрин әввәлләри, 30-чу илләр, репрессија илләри, ганунсузлуг, инсан һүгугларынын позулмасы, Азәрбајчан халгына бөјүк зәрбәләр вурулмасы. Бунлар һәгигәтдир. Ејни заманда о да һәгигәтдир ки, бу дөврдә өзаб-әзијјәтләрлә, чәтинликләрлә јанашы, Азәрбајчан халгы өз игтисадијјатыны јаратмышдыр. Әкәр 70 ил әрзиндә бу игтисадијјат олмасајды, инди Азәрбајчан Республикасы мүстәгил дөвләт кими јашаја биләрдими?

Азәрбајчанда савадсыз адам тапмаг чәтиндир. Әтрафдакы Шәрг өлкәләринә бахын, орада нә гәдәр савадсыз адам вар. Азәрбајчанда али тәһсил сәвијјәси чох јүксәјә галхмышдыр. Дүнәнә гәдәр али мәктәбләримизи бәјәнмирдиләр. Дүздүр, али мәктәбләрин ишиндә чохлу нөгсан вар, хүсусән рүшвәтхорлуг вә саир кими чиркин һаллар вар. Бу, һәгигәтдир. Анчаг бүтүн бунларла јанашы, али мәктәбләримизин јаранмасы вә инкишаф етмәси бу күн үчүн нә гәдәр бөјүк наилијјәтдир! Инди сиз башга өлкәләрин али мәктәбləри илә мүгајисә етдикдә көрә биләрсиниз ки, биз өтән дөврдә бөјүк наилијјәтләр әлдә етмишик. Бунлары итирмәк олмаз.

Еләчә дә шәхсијјәтләри итирмәк олмаз. Бизdән өтрү Мирзә Фәтәли Ахундов да, Әһмәд бәј Ағајев дә, Мәммәдәмин Рәсулзадә дә бөјүк шәхсијјәтләрдир, Нәриман Нәриманов да. Анчаг сон заманлар Нәриман Нәримановдан башлајараг Азәрбајчанда бүтүн сијаси хадимләрин Азәрбајчана дүшмән олмалары барәдә дејилән фикирләрлә һеч чүр разылашмаг олмаз. Буну дејән адамларын Нәриман Нәриманов сәвијјәсинә галхмалары үчүн бөлкә дә он илләрлә сијаси фәалијјәт көстәрмәләри лазымдыр. Нәриман Нәриманов өз дөврүнүн, јашадығы мүһитин чәрчивәсиндә бөјүмүш көркәмли симадыр, бөјүк сијаси хадимдир. Амма ону да билин ки, Нәриман Нәриманов мүстәгил демократик дөвләтин

хадимләринин һамысыны горујуб сахлајан адамлардан олмушдур. Мәммәдәмин Рәсулзадәни дә о горујуб сахламышдыр. Мәшһур кенераллар Мећмандарову вә Шыхлинскини һәбс етмәк истәјирдиләр. О заман Нәриманов Ленинә мәктуб јазараг билдирмишдир ки, әввәлләр чар ордусунда, сонра исә мүстәгил дөвләтин ордусунда хидмәт етмиш бу адамлар дөјәрли шәхсијјәтләрдир вә онлардан истифадә етмәк лазымдыр. Бүтүн бунларла мән өз фикримин ачыг демәк истәјирәм: тарихи тәһриф етмәк олмаз. Тарихи тәһриф едәнләр халга хәјанәт едир, ону чашдырырлар. Буна сон гојмаг лазымдыр. Кәләчәкдә буна јол вермәк олмаз. Биз Бакыда Нәриман Нәримановун ев-музејини јаратмышыг, өзү дә бөјүк бир чәтинликлә дүзәлтмишик. Ешидирәм ки, сонра вәзифәјә кәлән адамлардан ким исә көзүнү бу евә дикиб. Музеји дағыдараг өзләри үчүн мәнзил едирләр. Бәс бу һансы мә'нәвијјата сығышар? Нәриман Нәриманов елм, мәдәнијјәт хадими кими Азәрбајчан тарихиндә олан бир адамдырса, бөјүк бир әдәби ирс гоју кедибсә, белә етмәк олармы? Шүбһәсиз ки, белә һаллара јол верилмәмәлидир.

Тарихимиздә олан шәхсијјәтләрин һамысы бизим үчүн гијмәтлидир. Онларын һеч бириндә тохунмаг олмаз. Даһи бәстәкарымыз Үзејир Һачыбәјову көтүрәк. О, әсрин әввәлиндә Азәрбајчанда классик мусигинин јарадычысы, опера сәнәтинин банисидир, Мүсават Партијасынын үзвү, Азәрбајчан Демократик Республикасы һимнинин мүәллифи олмушдур. Сонракы дөврдә "Короғлу" операсы вә башга әсәрләр јарадарар совет дөврүндә Азәрбајчанын мәдәнијјәтини зәнкинләшдирмиш бир адамдыр. Инди кәрәк Үзејир Һачыбәјову ики јерә бөләк? Мүсават дөврүндәки вә совет гурулушундакы фәалијјәтинә бөләк? Ола билмәз ахы! Үзејир Һачыбәјов һәддән артыг дәјәрли шәхсијјәтдир. Ону күнаһландыраг ки, 1938-чи илдә Москвада бөјүк ифтихар һисси илә Сталинлә көрүшмүш, Калинин она Ленин ордени тәгдим етмишдир?

Чәфәр Чаббарлыны көтүрәк. Бөјүк јазычымыз, бөјүк драматургумуз, Азәрбајчан мәдәнијјәтинә бөјүк төһфә вермиш бир адамдыр. Ахы о, да Мүсават Партијасынын үзвү олмушдур. Буну јахшы билирсиниз. Чәфәр Чаббарлы совет дөврүндә ән бөјүк әсәрләр јазмыш адамдыр. Бизим нәслин әксәријјәти онун әсәрләри илә тәрбијә олунмушдур. "Од кәлини", "Јашар", "Алмаз", "1905-чи илдә", "Оғтај Елоғлу", "Солғун чичәкләр", "Фүрузә" вә с. нә гәдәр көзәл әсәрләрдир! Сонралар мән ешидирдим, дејирди-

ләр јахшы ки, Чәфәр Чаббарлы 1934-чү илдә вәфат етди, јохса һәбс олуначагды. Ахы, бунлар бизә јарашан сезләр дејилдир.

Ола биләр ки, һәбс едәрдиләр. Мәсәлән, бөјүк философ шаиримиз, драматургумуз Һүсејн Чавид һәбс олунду, узун илләр әсәрләри гадаған едилди. Анчаг тарих һәр шеји өз јеринә гојду. Һүсејн Чавидин чәназәси дә Сибирдән өз вәтәнинә кәтирилди, онун ады да јүксәлди. Анчаг тәәссүф едирәм ки, 1981-чи илдә Һүсејн Чавидин 100 иллији һагтында Коммунист Партијасынын гәбул етдији гәрары Азәрбајчанда он ил әрзиндә һәјата кечирмәдиләр. О заман Бакыда Һүсејн Чавидин бөјүк абидәсини учалтмаг һагтында гәрар гәбул етмишдик. Танынмыш һејкәлтәраш Өмәр Елдаров бу абидәни јаратды, мән е'малатханада ону көрдүм. Амма абидә нечә илләр елә е'малатханада галды. Дејәсән, сон вахтлар абидә гојулмушдур. Тәәссүф ки, мән вахт тапыб ону зијарәт едә билмәмишәм. Инди Һүсејн Чавидин әсәрләри халга һава-су кими лазымдыр. Тәкчә әдәби бахымдан дејил, һәм дә фәлсәфи, елми бахымдан лазымдыр. Лакин бу әсәрләр лазыми сәвијәдә нәшр олунмушдурму? Һүсејн Чавиди Шәргин Шекспири адландырырдылар. Анчаг ону бәлкә дә һәтә илә мүгаисә етмәк дүзкүн оларды. Әсәрләриндәки фәлсәфи фикирләринә көрә, ола билсин, Чавидин "Иблис" әсәри һеч дә һәтенин "Фауст"ундан кери галмыр. Анчаг биз белә инчиләри лазыми гәдәр гијмәтләндирә билмирик.

Күман едирәм ки, бунларын һамысыны Азәрбајчанын мүстәгиллији дөврүндә тә'мин едә биләчәјик. Азәрбајчан Республикасынын һәм елми, һәм дә мәдәни потенсиалы бөјүкдүр. Кечмишдә јашајыб-јарадан алимләримиз, јазычыларымыз, шаирләримиз, бәстәкарларымыз бөјүк ирс гојуб кетмишдир. Индики нәслин борчудур ки, бунларын әсасында елмимизи, мәдәнијјәтимизи инкишаф етдирсин. Анчаг бир тәрәфдән мүстәгиллик әлдә едәрәк бөјүк ифтихар һисси илә јашајырдыг, дикәр тәрәфдән исә тәәссүф ки, елми дағыдыр, мәдәнијјәтә биканә јанашырыг. Базар игтисадијјатына кечмәк о демәк дејилдир ки, елмә, мәдәнијјәтә ајрылан вәсаит азалдылмалы, бу саһәләр ағыр мадди вәзијјәтә салынмалыдыр.

Мәсәлән, буна нечә дөзмәк олар ки, Азәрбајчан Дөвләт Драм Театрынын бинасы дөрд илдир тә'мир олунур? Һалбуки биз о заман ики ил әрзиндә, 1971-чи илин әввәлиндән 1972-чи илин сонунадәк сарај тикдик - о вахтлар Ленин адына сарај адланырды, инди Республика сарајы дејилир. Һәмин сарај Бакыда индијәдәк

тикилмиш мәдәнијјәт биналарындан ән бөјүјүдүр вә Аллаһа шүкүр, ијирми илдән артыгдыр ки, Азәрбајчан халгына, Бакы әһалисинә хидмәт едир. Тәкрар едирәм ки, биз ону ики ил мүддәтиндә тикмишдик. Бәс нә үчүн дөрд ил әрзиндә Драм Театрыны тә'мир едә билмирләр? Бу, нә чәтин ишдир? Әкәр бу дөрд ил әрзиндә Азәрбајчанын рәһбәрләри мәдәнијјәтә бир балача гајғы көстәрсәјдиләр, ајры-ајры силаһлы дәстәләр (мәсәлән, бири Халг Чәбһәсинин, бири "Гардашлыг"ын, бири Мүтәллибовун, бири, нә билим Рәһим Газыјевин, бири башгасынын) јаратмаг әвәзинә һәмин театрын бинасыны тә'мир етсәјдиләр, бу, Азәрбајчан халгы үчүн даһа јахшы олмаздымы?

1973-чү илдә Нәчәф бәј Вәзиров вә башга бөјүк шәхсијјәтимиз илк Азәрбајчан театрыны, Шәргдә илк театры јаратдылар, өзү дә нә шәраитдә, дини тәзјигин мәдәнијјәтимизә бөјүк мәһдудијјәтләр гојдуғу бир вахтда. 1973-чү илдә биз бүтүн дүнјаја чар чәкдик вә бөјүк ифтихар һисси илә Шәргдә илк мүсәлман театрынын јүз иллијини гејд етдик. Бу јубилејин нечә тәмтәрагла, һәрмәтлә кечирилдији, јәгин ки, хатириниздәдир. Инди о театры хатырламырлар. Мәкәр бу, Мирзә Фәтәли Ахундовун, Нәчәф бәј Вәзировун, Аббас Мирзә Шәрифзадәнин, Үлви Рәчәбин, Мирзаға Әлијевин, Сидги Руһулланын, Әләскәр Әләкбәровун руһуна һөрмәтдирми? Һеч олмаса, онларын руһу гаршысында мәс'улијјәтинизи һисс един. Әкәр Һүсејн Әрәблински о дөврдә бөјүк театр, мәдәнијјәт хадими кими фәалијјәт көстәрәрәк бу јолда өз һәјатыны гурбан вермишсә, инди мәдәнијјәт хадимләри нә үчүн һәјәчан тәбили чалмырлар ки, мәдәнијјәтимиз батыр, дағылыр.

Дејирләр ки, сағ олсун филанкәсләр, мәдәнијјәтә көмәк едирләр. Лакин мән буну бу шәкилдә гәбул едә билмирәм. Нечә ј'ни, дөвләтин театры тә'мир етмәјә имканы јохдур? Бу, нә мәсәләдир? Мәнә һәлә көрмәмишәм, дејирләр ки, ајры-ајры адамлар өзләринә үчмәртәбәли бағ евләри, биналар тикдирмишләр. Аллаһ сағлыгларына гисмәт еләсин, һеч кәсә пахыллығым јохдур. Анчаг биринчи нөвбәдә театр тикмәк лазымдыр. Халг үчүн, онун мәдәнијјәтинин инкишафы үчүн театрын нә гәдәр әһәмијјәтли олдуғуну јахшы билирсиниз. Бир даһа дејирәм, о дөврдә, өтән әсрин сонунда вә XX әсрин әввәлиндә габагчыл фикирли, халгын мәдәнијјәти һагтында дүшүнән, һәм дә имкансыз адамлар театрын гајғысына галырдыса, инди дөвләтин бизим әлимиздә олдуғу бир вахтда нә үчүн гајғыны һисс етмирик.

Һачы Зејналабдин Тағыјевә Аллаһ рәһмәт еләсин, вахтилә театр бинасы гојуб кетмишдир. Сонра исә о бина дағылды. Инди јенидән тикинти ишләри јахшы кедир, анчаг бинанын ме'марлығына баханда нараһат олдум. Ахы, Азәрбајчанын бөјүк ме'марлыг, рәссамлыг мәктәби вар. 800-900 ил бундан әввәл Азәрбајчан ме'марлары бүтүн Шәргдә мәшһур олан абидәләр јаратмышлар. Әҹәми Нахчыванынын јаратдығы абидәләр тәкчә Нахчыванда дејил, Шәрг өлкәләринин бир нечәсиндә инди дә галмагдадыр. Ширваншаһлар сарајы тикән ме'марлар өз ишләринә әсл милли тәфәккүрлә јанашмышлар. Бәс индикиләр? Јени тикилмәкдә олан театр бинасында Азәрбајчан ме'марлығынын бир нүмунәсини дә көрә билмәдим. Һәмин бинанын һансы үслубда тикилдијини баша дүшмәдим. Муса Нағыјевә Аллаһ рәһмәт еләсин, бу бинаны гојуб кетмишдир. Көзәл бинадыр. Азәрбајчан халғы ондан истифадә едир. Ме'марлыг бахымындан бурада да гарма-гарышыглыг чохдур, мән буну тәһриф етмәк истәмирәм. Анчаг Азәрбајчан халғынын ме'марлыг, инчәсәнәт нүмунәләри бурада чохдур. Сәһв етмирәмсә, бу бина 1913-чү илдә тикилмишдир. Әкәр Муса Нағыјев, бинаны тикдирәркән бу мәсәләјә фикир вермишсә, инди 1992-1993-чү илләрдә тикилән јени бина нијә милли ме'марлыг үслубунда олмасын?

Күман едирәм ки, дедикләримиз дүзкүн гәбул едәчәксиниз. Тәнгиди фикирләр чох олду, лакин бу, үнвансыз тәнгиддир. Еҹни заманда, сизә дә, мәнә дә, башгаларына да аиддир. Бәлкә дә мән өзүмә бәраәт газандыра биләрәм ки, он илдән чох müддәтдә бурада олмамышам, анчаг фикрән бурада олмушам. Бир сөзлә, елмимиз, мәдәнијјәтимиз јашамалы, инкишаф етмәлидир.

Мәнә сәдалар кәлир ки, Елмләр Академијасыны, институтлары дағытмаг истәјирләр, елм очагларына биканә мүнасибәт вар. Биз бунларын һамысына сон гојачағыг. Нәјин бахасына олурсаолсун, сон гојачағыг. Һансы игтисадијјат олурса-олсун, елм инкишаф етмәлидир. Елмләр Академијасы Азәрбајчан халғынын тарихи наилијјәтидир. 1945-чи илдә бу академијаны јарадан адамлар, Азәрбајчанын бөјүк алимләри чох бөјүк шүчаәт көстәрмишләр. Өтән дөврдә бу академијанын чәрчивәсиндә Азәрбајчан елми чох инкишаф етмишдир. Академијанын фәалијјәтини тәнгид етмәк дә олар, нагис чәһәтләр дә вар. Анчаг үмумән көтүрдүкдә, шүбһәсиз ки, елмин кечдији инкишаф јолуна јүксәк гијмәт вермәли, ону әлдә сахламалы, итирмәмәлијик. Дағытмаг асандыр, гурмаг, јаратмаг чәтиндир. 1945-чи илдә Елмләр Академијасыны јаратмаг, сонра исә ону инкишаф етдирмәк, јени-јени институтлар тәшкил етмәк асан иш дејилми? Әлбәттә, јох.

Сон бир ил әрзиндә академија һаггында фикир сөјләјәндә өзләри әввәлләр академијада ишләмиш адамлар иди. Ики күн әввәл Зија Бүнјадовла сөһбәт едирдим. Дедим ки, күнаһлар һамысы сәндәдир. Чүнки кимдән сөз дүшүрсә, дејир ки, о мәним аспирантым, лаборантым олуб. Дедим ки, јахшы, о адамлары сән белә өјрәтмишдин, нәдир? Јеканә бир шејлә тәсәлли тапыр. Әбүлфәз Елчибәј дејиб ки, Зија Бүнјадова дејмәјин, о мәним мүәллимим олуб.

Бир даһа дејирәм ки, дағытмаг асан ишдир, амма јаратмаг чох чәтиндир. Тарих, инсанлар исә һәмишә гуранлары, јараданлары гијмәтләндирир. Дағыданлар һәмишә тарихдән силинмишләр, јаһуд да тарихә мәнфи рол ојнамыш адамлар кими дахил олмушлар. Әмин ола биләрсиниз ки, Елмләр Академијасы да, институтлар да фәалијјәт көстәрәчәкләр вә биз буна имкан јарадачағыг. Азәрбајчанын елми инкишаф етмәлидир. Университетләр, али мәктәбләр дә инкишаф етмәлидир. Анчаг бунларда гајда-ганун олмалыдыр. Әкәр биз халғымызда мә'нәви дәјәрләри инкишаф етдирмәк истәјириксә, биринчи нөвбәдә зијалыларымызын мә'нәвијјаты јүксәк олмалыдыр вә онлар халғын башга төбәгәләринә нүмунә көстәрмәлидирләр. Биз исә бу сәһәјә һәр чүр көмәк едәчәјик вә мәдәнијјәтимиз, елмимиз, төһсилимиз, о чүмләдән али төһсилимиз, сосиал сәһәнин бүтүн башга истигамәтләри инкишаф едәчәкдир. Шүбһәсиз ки, базар игтисадијјатына кечдијимиз индики шәраитдә бурада мүәјјән чәтинликләрлә разылашачағыг. Анчаг күман едирәм ки, бунларын өһдәсиндән кәлә биләрик.

Бу күн бураја, садәчә олараг, сизинлә көрүшмәк үчүн кәлмишәм. Лакин мән белә баша дүшүдүм ки, сиз бураја президент сечкиләри илә әлагәдар топлашмысыныз. Мән сизә ачыг демәк истәјирәм, буна инанын, дәфәләрлә дә демишәм, - Азәрбајчанда јенидән бөјүк бир вәзифә тутмаг арзусунда олмамышам. Билирсиниз ки, 1982-чи илин декабрында Азәрбајчандан кетмишдим. 1987-чи илин октјабрын сонунда тутдуғум вәзифәләрдән - Сијаси Бүронун үзвү, ССРИ Назирләр Совети сәдринин биринчи мүавини вәзифәләриндән азад едилдим. Ондан сонракы илләр мәндән өтрү ағыр, чәтин дөвр олмушдур. Анчаг бу ағыр, чәтин дөврдән, имтаһанлардан да чыхдым, ирадәм гырылмады, өгидәмдән дөнмәдим.

Мәнә гаршы бөһтанчылыг кампанијасы башлајанда бу ишә гошуланлар аз иди, халг исә Азәрбајҹанда ишләдијим дөврдәки фәалијјәтимә лазымынча гијмәт верирди. Буна көрә дә мән Азәрбајҹан халгына миннәтдарам. Дүздүр, халгын белә нүмајәндәләринин бә'зән сәси чыхмырды, бә'зән онлара имкан вермирдиләр. Анҹаг мән буну гәлбән һисс едирдим. Азәрбајҹан халгы мәни бөјүдүб, кениш иҹтимаи-сијаси фәалијјәтлә мәшғул олмағым үчүн јол ачмыш, узун илләр мәнә бөјүк е'тимад көстәрмишдир. Һәјатымын ағыр дөврүндә дә даим Азәрбајҹан халгынын мәнә олан мүсбәт мүнасибәтини, һөрмәтини, узагда олсам да, дујмушам, һисс етмишәм. Бу телләр һеч вахт гырылмајыб, мәни ағыр имтаһанлардан, әзаб-әзијјәтләрдән вә һәтта тә'гибләрә мә'руз галдығым ағыр дөврдән дә чыхармышдыр.

Мән јенидән сијаси фәалијјәтә башламаг фикриндә олмамышам, садәҹә олараг, Москвада вә Бакыда јашамағым үчүн шәраит олмадығына көрә, доғулдуғум Нахчыван шәһәринә сығындым, орада бир мүддәт јашадым. Һеч бир башга иддиам олмады. Орада јашадығым дөврдән чох разыјам. Һәјат шәраитим чәтин олса да, иҹтимаи-мә'нәви мүһит мәндән өтрү чох иди, чүнки садә инсанларын арасында јашајырдым, садә, чох касыб һәјат сүрән адамларла бир јердә идим. Әкәр белә шәраитдә јашадығым кәнҹлик дөврүнү нәзәрә алмасам, бәлкә дә бу, һәјатымын мә'нәви бахымдан ән зәнкин дөврү олмушдур. Она көрә дә һеч вахт јенидән Азәрбајҹанда дөвләт вәзифәси тутмаг фикриндә вә арзусунда олмамышам.

Анҹаг тале белә кәтирди ки, өзүмдән асылы олмајараг јенидән Бакыја кәлмәли олдум. Халгын мәнә еһтијаҹы олдуғуну дујаркән бу фикирдән бојун гачырмадым. Мән нә вәзифә тутмаг үчүн, нә дә Азәрбајҹанын дөвләт башчысы олмаг үчүн мүбаризә апармамышам, инди дә апармырам. Анҹаг доғрудан да, әкәр инди Азәрбајҹан халгынын, республиканын мәнә еһтијаҹы варса, өзүмү кәнара чәкә билмәрәм. Бахмајараг ки, инди республика дағылмыш вәзијјәтдәдир. Тәәссүф ки, дәниздә гасырғанын дағытдығы кәмини далғалар саһилә атмышдыр. Һәмин кәмини јенидән тикмәк, елә вәзијјәтә салмаг лазымдыр ки, бир даһа дәнизә чыха билсин. Бәлкә дә мән сәһв едирәм, лакин Азәрбајҹан инди тәхминән белә вәзијјәтдәдир. Белә бир вәзијјәтдә кәлиб мәс'улијјәти өз үзәримә көтүрмәк, шүбһәсиз ки, шәхси нөгтеји-нәзәрдән јанашылса, лазымлы шеј дејилди.

Амма мәсәләјә бүтүнлүкдә халгын, республиканын мәнафеји бахымындан јанашараг Али Советин сәдри вәзифәсини апармаға е'тираз етмәмишәм. Инди дә президентлијә намизәд көстәрилмәјимә е'тираз етмәдим. Анҹаг бу вәзифә үчүн мүбаризә апармырам. Мәнә дедиләр ки, гајдаја көрә, президентлијә намизәдлији көстәрилән адамын вәкилләри олмалыдыр. Дедим ки, мәнә лазым дејил. Елә һесаб едирәм ки, әкәр халга лазымамса, мәним вәкилим бүтүнлүкдә халгдыр. Јох, әкәр лазым дејиләмсә, нә еһтијаҹ вар ки, 15-20 нәфәр мәни тәблиғ етсин, десинләр ки, Һејдәр Әлијев јахшы адамлар, буну едәҹәк, ону едәҹәкдир. Бу, мәнә лазым дејилдир.

Мән сизә сәмими дејирәм. Инди һеч кимә һеч бир вә'д вермәк истәмирәм. Али Советин сәдри сечиләндә дә мәндән сорушдулар ки, нә вә'д едирәм? Ҹаваб вердим ки, мән пејғәмбәр дејиләм. Азәрбајҹанын бу вәзијјәтдән неҹә чыхачағыны дејә билмәрәм. Анҹаг әкәр мән бу вәзифәни өз үзәримә көтүрүрәмсә, демәли, Азәрбајҹаны бу вәзијјәтдән чыхармағым јолларыны (әлбәттә, халгла, онун ағыллы, дүшүнән адамлары илә бирликдә) арајыб-ахтармағы баҹарарам. Инди дә тәкрар едирәм ки, мән һеч бир вә'д вермирәм. Јалныз бир шеји вә'д едә биләрәм: Азәрбајҹан халгына, милләтимә, торпағыма садиг олмушам вә өмрүм боју да садиг олачағам. Һәјатын сон дәгигәсинәдәк халгыма хидмәт едәҹәјәм вә өмрүмүн бундан сонракы илләрини дә халгыма бәхш едирәм. Бу сөзләрлә дә чыхышымы битирирәм. Сағ олун.

21 сентјабр 1993-чү ил.

ХАЛГ ШАИРИ МӘММӘД АРАЗА

(60 иллији мунасибәтилә)

Һөрмәтли Мәммәд Араз!

Сизи анадан олмағынызын 60 иллији мүнасибәтилә сәмимигәлбдән тәбрик едирәм.

Гырх илдән чохдур ки, дәрин фәлсәфи лириканыз чағдаш Азәрбајчан поезијасыны зәнкинләшдирмәкдәдир. Мәммәд Араз исте'дадынын, тәфәккүрүнүн мәһсулу олан јүзләрлә ше'риниз милјонларын гәлбинә јол тапараг өзүнә вә Сизә әдәби јашамаг һүгугу газандырыб.

Әмин олдуғуму билдирмәк истәјирәм ки, халгымызын мә'нәви тәкамүлүндә, кәнчләримизин естетик тәрбијәси јолунда бундан белә дә јорулмадан чалышачаг, гәдим вә зәнкин ән'әнәләри олан милли поезијамыза јени төһфәләр бәхш едәчәксиниз.

Сизә уғурлар, хош күнләр арзулајырам!

6 октјабр 1993-чү ил.

❋ ❋ ❋

ХАЛГ ЈАЗЫЧЫСЫ ИЛЈАС ӘФӘНДИЈЕВӘ

(80 иллији мунасибәтилә)

Әзиз вә һөрмәтли сәнәткарымыз!

Сизи - Азәрбајчанын көркәмли драматург вә насирини 80 иллик јубилејиниз мүнасибәтилә үрәкдән тәбрик едирәм. Дүнја мәдәнијјәтинә өлмәз дүһалар бәхш етмиш гәдим Одлар дијарында халгын мәһәббәтини газанмаг, сәнәт зирвәсинә учалмаг олдугча чәтин вә шәрәфлидир. Сиз фәдакар әмәјиниз сајәсиндә бу шәрәфә наил олумушсунуз.

Охучуларын севә-севә мүталиә етдији нәср әсәрләриниз, милли театрымызын сәһнәсиндә тамашаја гојулан пјесләриниз буну парлаг шәкилдә сүбут едир.

Һөрмәтли Илјас мүәллим! Сизин јаратдығыныз образлар халгымызын өвладларына мә'нәви сафлыг вә вәтәнпәрвәрлик ашыланмасы ишинә хидмәт етмишдир. Әминик ки, мүстәгил Азәрбајчанымызын һәлә нечә-нечә нәсли бу зәнкин мәнбәдән фајдаланачагдыр. Сизә мөһкәм чансағлығы, чәтин вә шәрәфли јарадычылыг јолунда уғурлар арзулајырам.

25 мај 1994-чү ил.

❋ ❋ ❋

БӨЈҮК ИТКИ

(Халг шаири Хәлил Рза Улутурклә видалашма мәрасиминдә чыхыш)

Ағыр дөврдә јашајан Азәрбајчан бу күн бөјүк бир матәмә бүрүнмүшдүр. XX әсрдә Азәрбајчанын көркәмли сималарындан бири - шаир, јазычы, философ, алим, халг азадлығы уғрунда фәдакар мүбариз, бөјүк вәтәндаш Хәлил Рзаны итирмишик. Бу, бөјүк иткидир. Сон илләр халғымыз фачиәләр ичәрисиндә јашајыр. Лакин Хәлил Рза кими шәхсијјәтләр, бөјүк инсанлар халғымызы даим руһландырмыш, мүбаризәјә дә'вәт етмиш, милли азадлыг уғрунда өз мүбаризәси илә нүмунә көстәрмишләр.

Хәлил Рзанын Азәрбајчан халғы гаршысында хидмәтләри әвәзсиздир. Онлар һеч вахт унудулмајачаг. Хәлил Рза халғымыза бөјүк әдәби ирс гојмуш, мәдәнијјәтимизи, әдәбијјатымызы зәнкинләшдирмишдир.

Хәлил Рза Азәрбајчан халғынын милли азадлыг уғрунда мүбаризәсинин ән чәркәләриндә кетмиш, бу мүбаризәјә галхмыш кәнчләримизә һәм алим, һәм шаир кими, һәм дә һөрмәтли бир инсан кими өрнәк олмушдур. О, даим Азәрбајчанын мүстәгиллији дујғулары илә јашамыш, һәјатынын шүурлу һиссәсини буна наил олмаға сәрф етмиш, бөјүк хидмәтләр көстәрмишдир. Аллаһа шүкүрләр олсун ки, о, Азәрбајчанын мүстәгиллијинин шаһиди олмуш, буну көрмүшдүр.

Хәлил Рза бир вәтәндаш, бир инсан кими бүтүн хүсусијјәтләри илә һәмишә севилмишдир. Мән даим онун јарадычылығына, инсанлығына, вәтәндашлығына, ән чох да чәсурлуғуна, әјилмәзлијинә, өз идејаларындан дөнмәзлијинә һөрмәт етмишәм, ону јүксәк гијмәтләндирмишәм. Она көрә бу итки бүтүн Азәрбајчан халғы кими, мәним үчүн дә бөјүк бир иткидир. Күман едирәм ки, Хәлил Рзанын парлаг һәјаты, онун бөјүк вәтәндашлығы, милли азадлыг

уғрунда мүбаризлији бүтүн азәрбајчанлылар үчүн нүмунә олачагдыр. Әминәм ки, Хәлил Рза Азәрбајчан халғынын гәлбиндә даим јашајачагдыр.

Мән бу күн Хәлил Рзанын чәназәси гаршысында баш әјирәм. Аллаһ она рәһмәт еләсин. Мән онун аиләсинә башсағлығы верирәм. Бу бөјүк итки мүнасибәтилә бүтүн Азәрбајчан халғына башсағлығы верирәм. Башыныз сағ олсун. Аллаһ халғымыза сәбирләр версин.

Аллаһ Хәлил Рзаја рәһмәт еләсин.

24 ијун 1994-чү ил.

❋ ❋ ❋

ЈАЗЫЧЫ ћҮСЕЈН МӘММӘДӘЛИ ОҒЛУ ИБРАћИМОВА

(75 иллији мүнасибәтилә)

Һөрмәтли һүсејн Ибраһимов!

Сизи анадан олмағынызын 75 иллији мүнасибәтилә сәмими-гәлбдән тәбрик едир, Сизә чансағлығы вә узун өмүр арзулајырам.

Гырх иллик јарадычылығынызын бәһрәси олан әдәби әсәрләриниз охуҹуларынызын идеја-мә'нәви тәрбијәсиндә бөјүк әһәмијјәт кәсб етмиш, кәнчләрә саф дујғулар, бәшәри һиссләр ашыламыш, мүдрик зијалы мөвгејиниз Сизә һөрмәт кәтирмишдир.

Сизи јубилејиниз мүнасибәтилә бир даһа тәбрик едир вә әдәби јарадычылығынызда јени-јени уғурлар диләјирәм.

26 ијун 1994-чү ил.

❋ ❋ ❋

ХАЛГ ЈАЗЫЧЫСЫ ИСМАЈЫЛ ШЫХЛЫЈА

(75 иллији мүнасибәтилә)

Әзиз вә һөрмәтли Исмајыл Шыхлы!

Сизи - өмрүнүн мә'насыны доғма халғына тәмәннасыз хидмәтдә көрән сәнәткарымызы анадан олмағынызын 75-чи илдөнүмү мүнасибәтилә үрәкдән тәбрик едир вә Сизә дәрин еһтирамымы билдирирәм. Сизин әдәби, педагожи вә ичтимаи фәалијјәтиниз һәр бир кәнч үчүн әвәзсиз мәктәб олмушдур.Азәрбајҹан халғынын бөјүк бир нәслинин лајигли өвлад, әсл вәтәндаш, һәртәрәфли шәхсијјәт кими јетишмәсиндә Сизин әмәјиниз бөјүкдүр.

Сиз исте'дадлы јазычы, мүдрик вә маһир педагог, мүбариз вәтәндаш кими халғын гәлбиндә әбәди мәскән салмысыныз. Белә бир севкијә лајиг көрүлмәк ән бөјүк сәадәтдир.

Һөрмәтли сәнәткарымыз!

Сизи бу әзиз јубилејиниз мүнасибәтилә бир даһа сәмими- гәлбдән тәбрик едир, Сизә мөһкәм чансағлығы, узун өмүр, Азәрбајҹанын ишыглы кәләҹәји наминә әзм вә гүдрәт арзулајырам.

4 ијул 1994-чү ил.

❋ ❋ ❋

22 ИЈУЛ - МИЛЛИ МӘТБУАТ КҮНҮДҮР

Әсасы һәсән бәј Зәрдабинин "Әкинчи" гәзети илә гојулмуш, шәрәфли тарихә вә зәнкин ән'әнәләрә малик милли мәтбуатымыз Азәрбајчан ичтимаи фикринин инкишафында, халгымызын мәдәни-мә'нәви тәкамүлүндә мүһүм рол ојнамышдыр. Милли азадлыг һәрәкатының даим ön сыраларында кетмиш Азәрбајчан журналистикасы чәмијјәт гаршысында дуран вәзифәләрин мүәјјәнләшдирилмәси вә һәлли ишинә әһәмијјәтли төһфәләр вермишдир. Мүстәгил Азәрбајчанын игтисади, сијаси вә сосиал проблемләри, сәрһәдләримизин тохунулмазлыгы, республикамызын әразн бүтөвлүјү уғрунда кедән ганлы мүһарибә бу күн дә гәләм саһибләримизи гајғыландыран башлыча мөвзулардыр. Мәтбуат вә сөз азадлығы шәраитиндә фәалијјәт көстәрән Азәрбајчан журналистләри бу чәтин вә шәрәфли вәзифәләри ләјагәтлә јеринә јетирмәклә јанашы, бејнәлхалг аләмдә дөвләтимизин демократик имичинин формалашдырылмасына да хидмәт едирләр.

Милли Мәтбуат күнү мүнасибәтилә журналистләри вә бу саһәдә чалышан бүтүн ишчиләри үрәкдән төбрик едир, онлара Вәтәнимизин даһа ишыглы көләчәји наминә ағыр вә шәрәфли фәалијјәтләриндә уғурлар диләјирәм.

22 ијул 1994-чү ил.

❋ ❋ ❋

ФҮЗУЛИНИН ЈУБИЛЕЈИНИ КЕЧИРМӘКЛӘ АЗӘРБАЈЧАН ХАЛГЫНЫ ДҮНЈАЈА БИР ДАҺА ТАНЫТМАЛЫЈЫГ

(М.Füзулинин 500 иллик јубилеји үзрә Дөвләт Комиссијасынын ичласында чыхыш)

КИРИШ СӨЗҮ

Даһи Азәрбајчан шаири, бөјүк мүтәффәккир инсан Мәһәммәд Füзулинин 500 иллик јубилеји илә әлагәдар тәшкил олунмуш комиссијанын ичласы кечирилир. Хејли вахтдыр ки, республикада бу јубилејә назырлыг ишләри кедир. Јубилеј комиссијасынын јаратдығы ишчи груп да мүәјјән ишләр көрмүшдүр. Анчаг комиссија үзвләринин вә дә'вәт олунмуш шәхсләрин иштиракы илә кениш ичлас кечирилмәсинә бөјүк еһтијач вардыр. Индијәдәк көрүлмүш ишләри тәһлил етмәк вә гаршыдакы тәдбирләри мүзакирә етмәк, бунларын һәјата кечирилмәси үчүн шәраит јаратмаг комиссијанын әсас вәзифәләридир.

Республикамызын бу ағыр дөврүндә бөјүк јубилејләр кечирилмәси, шүбһәсиз ки, мүәјјән гәдәр чәтинликләрлә үзләшәчәк. Анчаг бунлара бахмајараг, һәјатымызын мә'нәви-мәдәни саһәси һеч вахт унудулмамалыдыр. Чәтинликләр нә гәдәр чох олса да, мәдәнијјәтә, мәдәни ирсимизә, мә'нәвијјата даим хүсуси диггәт јетирмәли вә бу саһәләрин кери галмасына јол вермәмәлијик.

Даһи Füзулинин 500 иллик јубилејинин кечирилмәси бөјүк мүтәфәккир шаирин Азәрбајчан халгы гаршысында вә бүтүн түрк халглары, дүнја мәдәнијјәти гаршысындакы хидмәтләринә верилән гијмәтдир. Ејни заманда, һәм дә мәдәнијјәтимизи, тарихимизи тәблиғ етмәк үчүн чох әлверишли фүрсәтдир вә биз бундан һәртәрәфли истифадә етмәлијик. Узун илләрин төврүбәси көстә-

рир ки, белә тәдбирләр мә'нәвиjjатын jүксәлдилмәсинә, инсанларын тарихимизлә бағлы олмасына көмәк көстәрир.

Биз бүтүн бунлары нәзәрә аларағ Мәһәммәд Фүзулинин 500 иллик jубилejинә һазырлыг ишләрини лаjигинчә апармалы вә jүксәк сәвиjjәдә кечирмәлиjик. Jубилej комиссиjасынын вәзифәси бундан ибарәтдир. Күман едирәм ки, комиссиjанын һәр бир үзвү бу вәзифәни һәвәслә jеринә jетирәчәкдир.

Бajаг дедиjим кими, биз бу күн һазырланмыш тәдбирләри мүзакирә етмәли, онларын һәjата кечирилмәси үчүн лазыми тәдбирләр көрмәли вә бундан сонра апарылан ишләрин планыны вә вахтыны мүәjjән етмәлиjик.

Мүзакирәjә башламамышдан әввәл билдирмәк истәjирәм ки, Мәһәммәд Фүзулинин 500 иллик jубилejинин кечирилмәси илә әлагәдар jарадылмыш Дөвләт Комиссиjасынын үзвү, бөjүк шаиримиз, профессор Хәлил Рза вә бөjүк алим, профессор Рүстәм Әлиjев вәфат етмишләр. Она көрә дә мән истәрдим ки,ишә башламамышдан әввәл Азәрбаjчан мәдәниjjәтинин вә елминин бу дәjәрли хадимләринин хатирәсини бир дәгиғәлик сүкутла jад едәк.

Аллаһ рәһмәт еләсин.

Тәклиф едирәм ки, jубилej комиссиjасы сәдринин мүавинләри Елчин Әфәндиjев, Елдар Салаjев вә Анар индиjәдәк көрүлмүш ишләр һаггында мә'лумат версинләр, сонра мүзакирәjә башлаjаг.

JEKУН СӨЗУ

Инди игтисади вәзиjjәт, jашаjышымыз, бир сөзлә, һәjат нә гәдәр чәтин олса да, биз Мәһәммәд Фүзулинин jубилejини jүксәк сәвиjjәдә кечирмәлиjик. Үмумиjjәтлә, Азәрбаjчанда jубилejләр кечирмәк саһәсиндә төчрүбәмиз чохдур. Халгымыз, ичтимаиjjәт дә бунлары һәмишә рyһ jүксәклиjи илә гаршыламыш вә бу тәдбирләрдә иштирак етмишдир. Белә тәдбирләр республиkамызын ичтимаи-мәдәни вә мә'нәви һәjатыны зәнкинләшдирмиш, көркәмли адамларымызы халгымыза даһа jахындан танытмышдыр.

Она көрә дә һәjатымызын бу кечид дөврүндә, ағыр дөврүндә мә'нәвиjjатымызын, мәдәниjjәтимизин мүәjjән дәрәчәдә сыхынты кечирдиjи дөврдә белә бир jубилejин тәшкили һәjатымызы, сөзсүз ки, зәнкинләшдирәчәкдир. Биздә дә белә дир вә дүнjа төчрүбәси дә көстәрир ки, jубилejин кечирилмәси бир төрәфдән jубиларын халг, дүнjа гаршысында хидмәтләрини бир даһа төблиғ

вә нүмаjиш етдирмәк, дикәр төрәфдән мүасир нәслин она бәсләдиjи һөрмәт вә еһтирамы билдирмәк демәкдир. Мәһәммәд Фүзули кими шәхсиjjәти олан халг фәхр едә биләр. Лакин дүнjа бирлиjиндә, дүнjа халглары арасында онун тарихини, мәдәниjjәтини, милли ән'әнәләрини төблиғ етмәк, jаjмаг, сүбут етмәк үчүн белә jубилejләр һәмишә бөjүк бир васитәдир. Она көрә дә, чәтинликләримизә бахмajараг, бу jубилejи көрәк jүксәк сәвиjjәдә кечирәк. Әввәла, Фүзули өзүнүн jарадычылыгына, әдәби, елми вә фәлсәфи ирсинә көрә буна лаjигдир вә Азәрбаjчан халгынын бүкүнкү, XX әсрин сонунда jашаjан нәсли она өз миннәтдарлыгыны билдирмәлидир. Икинчиси, бу jубилejи кечирәркән биз халгымызын өзүнү даһа дәриндән танынмасыны тә'мин едәчәjик вә етмәлиjик. Халг көрәк даим өз көкүнү хатырлатсын, тарихини өjрәнсин, милли мәдәниjjәтиндән, елминдән һеч вахт аjрылмасын. Шүбһәсиз ки, бу jубилejин кечирилмәси индики нәслин, хүсусән кәнчләрин тарихимизин нә гәдәр зәнкин олдуғуну вә Азәрбаjчан халгынын дүнjа мәдәниjjәтинә нечә төһфәләр вердиjини вә бир даһа дәрк етмәсинә шәраит jарадачаг вә һәр бир азәрбаjчанлыда, илк нөвбәдә, кәнч нәсилдә милли ифтихар, вәтәнпәрвәрлик һиссини даһа да jүксәлдәчәкдир. Бунун өзү мүстәгил Азәрбаjчанда бизим үчүн чох көрәкли бир амилдир.

Ejни заманда,геjд етдиjим кими, биз даим чалышмалыjыг ки, Азәрбаjчан халгыны дүнjаjа даһа jахындан таныдаг. Гоj билсинләр ки, халгымызын чохәсрлик, зәнкин, тарихи мәдәниjjәти вар. Билсинләр ки, Азәрбаjчанын букүнкү мәдәниjjәти даһи шәхсиjjәтләримизин jаратдығы вә әсрләрдән-әсрләрә кечән мәдәниjjәтимизә әсасланыр. Бу она көрә лазымдыр ки, һамымыза мә'лум олан дүшмән гүввәләр һәмишә сүбут етмәjә чалышмышдыр ки, Азәрбаjчан халгынын зәнкин тарихи олмамышдыр, онун көкү jохдур. Шүбһәсиз ки, бу, чәфәнкиjjатдыр. Бә'зән буна һеч чаваб вермәк истәмирсән. Лакин халгымыза дүшмән олан, гәсд етмәк истәjән даирәләр, гүввәләр, бә'зән дә милләтләр республиkамызы парчаламаг, онун әразисини гәсб етмәк истәjәнләр әввәлләр дә чалышмышлар вә инди дә чалышырлар сүбут етсинләр ки, куjа Азәрбаjчан халгы тарихи көкләрә малик олан бир халг дejилдир.

Она көрә дә Фүзули кими шәхсиjjәти дүнjаjа бир даһа танытмагла онун нечә бөjүк шаир, мүтәфәккир, философ олдуғуну вә дүнjа мәдәниjjәтинә нә гәдәр төһфә вердиjини, ону нечә зәнкинләшдирдиjини көстәрәчәjик. Буна бизим әввәлләр дә еһтиjачы-

мыз олмушдур, лакин бу күн хүсусилә вачибдир. Чүнки Азәрбајчан мүстәгил дөвләтдир, халгымыз милли азадлыға наил олмушдур вә бу мүстәгиллијимизин даими, әдәби олмасы үчүн чалышырыг вә бундан сонра да чалышачағыг.

Бүтүн бунлары нәзәрә алараг, биз Мәһәммәд Füзулинин јубилејини чох јүксәк сәвијјәдә тәшкил етмәлијик. Республиканын дахилиндә дә буна бөјүк еһтијач вардыр. Чүнки Füзули халгымыз арасында нә гәдәр мәшһур олса да, онун даһилији, јарадычылығынын дәринлији һеч дә һамыја мә'лум дејилдир. Ањчаг инди биздән өтрү ән өнәмлиси Füзулини республикамыздан кәнарда тәблиғ етмәк, ону бүтүн дүнјаја бир даһа танытмагдыр.

ЈУНЕСКО Мәһәммәд Füзулинин 500 иллији илә әлагәдар гәрар гәбул етмишдир. Билдијиниз кими, ЈУНЕСКО һәр ил бу гәбилдән олан гәрарлар гәбул едир. Лакин бу имкандан нечә истифадә етмәк, шүбһәсиз ки, һәр бир өлкәнин, халгын өзүндән асылыдыр. Она көрә дә биз көрәк јубилејлә әлагәдар республикамыздан кәнарда кечирилән тәдбирләрә хүсуси әһәмијјәт верәк. Түркдилли өлкәләрдә Füзулинин јубилејинин кечирилмәси дә бу тәдбирләр сырасына дахилдир.

Бурада чыхыш едән натигләр дедиләр ки, әрәбләр вә фарслар Füзулини өз шаири сајырлар. Түркдилли халглар исә һесаб едирләр ки, о, түркдүр. Биз дә дејирик ки, Füзули түрк, азәрбајчанлыдыр. Ејни заманда, буну түркмән, өзбәк, газах, Түркијәдә јашајан түркләр, Ираг түркмәнләри дә дејә билирләр. Гој Füзули һамыја мәхсус олсун, тарихә бәшәри бир шәхсијјәт кими дүшсүн.

Ејни заманда, биз бу јубилеј тәдбирләриндән истифадә едәрәк дүнјаја бир даһа билдирмәлијик ки, Füзули азәрбајчанлыдыр, Азәрбајчан көклүдүр, онун јарадычылығы Азәрбајчан әдәбијјаты вә мәдәнијјәтинин бәһрәсидир. Füзули башга өлкәләрдә дә мәшһурдур. Лакин ону азәрбајчанлылар гәдәр өзүнүнкү сајан јохдур. Мәсәлән, хатиримдәдир, 30-чу илләрин орталарында мән орта мәктәбдә охујаркән Füзули илә бағлы тәдбирләр кечирилир, Füзули тәблиғ олунурду. Јахуд һәјатымла бағлы бир шеји гејд етмәк истәјирәм. Кәнчликдә рәссамлыға бөјүк һәвәсим вар иди. Мәним чәкдијим илк рәсмләрдән бири Füзулинин портрети олмушдур. Тәхминән 1936-37-чи илләрдә мәктәбимиздә шакирдләрин рәсмләриндән ибарәт сәрки тәшкил етмишдиләр. О вахтлар белә шејләрә чох фикир верирдиләр. Мәним чәкдијим портрет мүсабигәдә биринчи јер тутмушду. Әлбәттә, мән ону рәссамлыг әсәри адландырмаг фикриндә дејиләм, о, садәчә олараг, рәссамлыға һәвәс көстәрән кәнчин чәкдији шәкил иди.

Бунунла демәк истәјирәм ки, Füзули Азәрбајчанда тәкчә бу күн дејил, һәлә 50-60 ил бундан әввәл дә тәблиғ олунурду. Лакин Füзулини таныјан башга өлкәләрдә ону о гәдәр дә тәблиғ етмирдәр. 1920-чи илдән әввәл Азәрбајчанда Füзулинин нә дәрәчәдә тәблиғ едилдијини дејә билмәрәм. Ањчаг 20-30-чу илләрдә о, чох тәблиғ олунмушдур. Доғрудур, бурада дедиләр ки, онун бәш чилддән ибарәт әсәрләринин нәшри баша чатдырылмамышдыр. Бу, тәкчә Füзулијә аид дејил. Мәсәлән, 1948-чи илдә Низаминин дә 800 иллији кечирилмиш, лакин сон вахтларадәк онун күллијјаты чап олунмамышды. Јәгин хатириниздәдир. Биз Низаминин 840 иллијини гејд едәркән мән онун "Хәмсә"синин Москвада "Художественная литература" нәшријјатында рус дилиндә нәшри үчүн чох чалышдым. Әлбәттә, Füзулинин әсәрләри бу гәдәр кениш нәшр вә тәрчүмә олунмамышдыр. Ањчаг Füзули даһи шаир кими Азәрбајчанда һәмишә һамынын гәлбиндәдир. Бу да она көрәдир ки, Füзули, доғрудан да, азәрбајчанлыдыр вә Азәрбајчана мәнсубдур. Јубилеј тәнтәнәләриндән истифадә едәрәк ону дүнја мигјасында нә гәдәр кениш тәблиғ едә билсәк, шүбһәсиз ки, халгымызы, онун тарихини, мәдәнијјәтини, мә'нәвијјатыны бир о гәдәр чох таныда, тәблиғ едә биләчәјик. Бу, биздән өтрү инди чох вачибдир. Республикамызы тәкчә мүстәгил бир дөвләт, әнкиа тәбии сәрвәтләрә малик өлкә кими јох, әнкиа тарихи, мәдәнијјәти олан өлкә кими танымалыјыг. Мәнә белә көлир ки, биздән өтрү бу јубилејин ән бөјүк нәтичәси бундан ибарәтдир. Лакин бу дејиләнләри лазыми сәвијјәдә, истәдијимиз кими һәлл едә биләчәјимиздән асылы олачагдыр.

Мән белә һесаб едирәм ки, јубилејин кечирилмәси илә бағлы тәдбирләр планыны гәбул етмәк олар. Лакин вахтымызын азлығыны, мадди вә техники имканларымызын мәһдудлуғуну нәзәрә алараг мүәјјәнләшдирмәлијик ки, Füзулини өлкәмиздән кәнарда кениш тәблиғ етмәк үчүн илк нөвбәдә һансы тәдбирләр кечирилмәлидир. Ејни заманда Füзулинин әдәби ирсинин өјрәнилмәси вә тәблиғи саһәсиндә ишләр јубилејдән сонра да давам етдирилмәлидир. Бә'зән белә олур, јубилејә гәдәр чох иш көрүлүр, нитгләр сөјләнилир, тәнтәнәләр баша чатыр, сонра исә һәр шеј сојујур. Әлбәттә, бунун өзү дә мүәјјән гәдәр тәбиидир. Лакин көрәк биз белә етмәјәк. Чалышмалыјыг ки, нәзәрдә тутулан ишләрин әксә-

риjjətini zirvə kеçiriləndək kөrək. Чүnki bundan sonra nə gədər чalышsaq, həmin ишlərin həjata kеçirilməsi lənkijəчəkdir. Lakin bir daha gejd edirəm ki, Fүzulini dүnjəja bir daha tanытmagla bağlы nəzərdə tutulan tədbirlər ilk nөvbədə kеçirilməlidir.

Burada mүxtəlif nəшrlər haggында sөhbət kеtdi. Шүbhəsiz ki, Fүzүlinin əsərləri oxuчunun daha шairə hөrmət və məhəbətini tə'min edir. Anчag Fүzuli haggында jazылan elmi tədgigat əsərləri də ону alim, mүtəfəkkir, шair və bəjүk bir insan kimi kөstərmək үчүn чox lazымdыr. Bununla janaшы, Fүzүlinin əlkəmizdə, хүsүsən xarичdə jaxындan tanытmag үчүn onүn haggында populjar bir kitaб olmalydыr. Elə bir kitaб ki, ону oxujan hər kəs Fүzүlini tezliklə taneja bilsin. Tədgigat əsərləriniн alimlər, Fүzүlinin jaradычылыgы ilə marагlananlar oxүjurlar. Amma Fүzүlini hamы tanымalydыr. Zənnimчə, Fүzuli haggында elə bir kitaб lazымdыr ki, biz ону inkilis, fransыz, alman, ərəb, fars dilləriнə tərчүmə edib jajar. Dejirsiniz ki, Avropada jүbilej tədbiri kеçirək. Həmin tədbirdə чox az adam iштirak edər. Anчag orada elə bir kitaб jajылsa, Fүzүlini daha чox adam tanejaчag.

Ona kөrə də hесab edirəm ki, bүtүn bу tədbirlərlə janaшы, belə bir kitabын hazырlanmasы mүtləg lazымdыr. Чүnki indi Fүzүlinin əsərləрini inkilis, fransыz, alman dilləriнə tərчүmə edib jajmag imkanымыz joxdur. Bunу kələчəkdə etməlijik. Lakin Fүzuli haggында keniш mə'lumat verən bir kitaб varsa, ону tərчүmə etmək, joxdurса, jazмag lazымdыr. Өzү də həmin kitaб bүtүn kечmiш stereotiplərdən xilas olmalydыr. Məsələn, Fuad Gasымzadə burada deди ki, o, kечmiшdə tədgigat aparaggrkən Fүzүlinin marksizm-leninizm ideolokijasы ilə bağlamağa чalышырды. Xatiriмdədir ki, bir dəfə harадasa dedim ki, Nizaminin fəlsəfi kөrүшləri haggында xoxlu tədgigatlar aparылmышdыr. Шүbhəsiz, ше'rlərini proletar ше'rinə dəndərmək mүmkүn dejildir, ona kөrə də hamы sүbut etməjə чalышmышdыr ki, Nizami metafizik joх, dialektik olmүшdүr. Əlbəttə, bunlar təbiidir və heч kimi kүnahlandырmag lazым dejildir. Mən də bu fikirdə dejiləm. Bu həmin dəvrүn nətiчəsidir və indi heч kəs deməsin ki, o zaman o, belə dүшүnməmишdir. Biz hamымыz dəvrүn, zəmanənin əvladlarы oldүғүmүzdan onүn stereotiplərindən kənara чыxa bilmirdik. Чыxmağa imkan da

joх idi, чүnki o zaman jazычы da, alim də, adi adam da belə hесab edirdi ki, bашga чүr ola bilməz. Ona kөrə də indi kiminсə dөшүnə dөjməsi mə'nasыzdыr. Belələrinin өzləri də o zaman bу чүr jazмышлар. Bu, bizim tarихimizin realлыgыdыr. Onу təhrif etmək olmaz. 1917-чi ildən sonra buna чəhd kөstərdilər. Lakin bачarmadылar. O dəvrdə jaшajan və Azərbajчanын mədənijjətini, ədəbijjatыny inkишaf etdirən adamlara indi irad tutmag olmaz, bu, күnahdыr.

Indi alimlərimiz, jazычыlarымыz bүtүn bu stereotiplərdən, штamplardan azaddыrlar. Lakin bu o demək dejildir ki, ағlына kələni jazasan. Ћəgigəti, realлыgы jazмag lazымdыr. Ona kөrə də Fүzuli haggында belə bir əsər jazылса və gыsa mүddətdə nəшr edilib bir чox ölkələrdə jajылса, чox jaxшы olardы.

Bашga tədbirlər barədə kеniш danышmag istəmirəm. Onlarын hamысыny həjata kечirmək lazымdыr. Lakin Tүrkijədə tədbirin kечirilməsi məsələsi məni xүsүsi marагlandырыr və bu barədə sual da verilди. Чүnki Tүrkijədə Fүzүlini elə Azərbajчandakы gədər tanыjырlар. Məsələn, Elчin Əfəndijев Fuad Köprүlүnүn Fүzuli haggында jazdыgы kitabчany xatырlatdы. Fүzүlinin jүbilejinin Iranda - Tehranda və Təbrizdə kечirilməsi də чox mүhүmdүr. Orta Asija dөvlətləриndə, Gazaxыstanda, Tatarыstanda, Bашgырдыstanda da belə tədbirlərin kечirilməsi kərəklidir.

Burada dedilər ki, sentjabrda Irагda jүbilej tədbiri kечirmək nəzərdə tutulmүшdүr. Dүzdүr, indi bejnəlxalg alәmdə Iragын sijasi vəzijjəti agырdыr, өlkənin daxilində ичtimai-sijasi vəzijjət də mүrəkkəbdir. Lakin bunun mədənijjətə dəxli joxdur. Ona kөrə də biz nəzərdə tutulan nүmajəndələrimizi oraja kəndərərək həmin tədbirdə iштirak etməlijik.

Шүbhəsiz ki, Rusijada - Moskvada, Sankt-Peterbүrgda da belə tədbirlər kечirilməlidir. Biz uzun mүddət Rusijanын, Sovet Ittifagыnын tərkibində olmүшүг. Ona kөrə də belə tədbirlərin arasыny kəsmələlijik, əksinə, vaxtilə Nizaminin, Səməd Vүrgүnun, Nəsiminin və bашgalarынын jүbilejlərini kечirdijimiz kimi, Fүzүlinin jүbilejini də mүtləg kечirmək və onу daha keniш tanытmag lazымdыr.

Avropa ölkələrinə kələdikdə isə, həm bilavasitə onların mədənijjət organlarынын xətti ilə, həm də orada jaшajan azərbajчanlыlarын, tүrkləрin mүxtəlif ичtimai təшkilatlары va-

ситəсилə тəдбирлəр кечирилмəлидир. Шүбhəсиз ки, бундан өтрү мүəjjən вəсаит лазым олачагдыр. Лакин, вəзиjjətimиз чətин олса да, биз буну етмəлиjик вə едəчəjik.

Нəшр мəсəлəлəри илə əлагəдар мүхтəлиф чətинликлəрдən - кағызын чатышмамасындан вə саирдən сəhбət кетди. Мən бунлары садаламаг истəмирəм. Елчин Əфəндиjевə тапшырырам ки, jубилеjин кечирилмəси үчүн смета назырласынлар. Орада, нечə деjəрлəр, максимум, орта вə минимум хəрчлəр нəзəрдə тутулсун. Нə гəдəр милли валjута вə нə гəдəр дөнəрли валjута лазым олдуғуну мүəjjənлəшдирək. Бə'зən харичи валjута илə мүəjjən шеjлəр аланда, тəəссүф ки, кимлəрсə бундан өзлəри үчүн истифадə едир. Лакин күман едирəм ки, белə ишдə бундан шəхси мəгсəдлəр үчүн истифадə етмək күнah оларды. Биз həмин сметаны имканларымызы нəзəрə алараг тəсдиг едəрик.

Фүзулинин гəбринин Бакыjа көчүрүлмəси барəдə дə сəhбəт кетди. Мəсəлəн, Чабир Новруз бу фикрə тəрəфдардыр. Jашар Гарajев, Нəби Хəзри исə башга фикирдə олдулар. Бу, jени мəсəлə деjил. Һəлə 70-чи иллардə Фүзулинин гəбринин Бакыjа көчүрүлмəси мəсəлəси чох кениш мүзакирə едилирди. Мən дə бу мəсəлə илə мəшғул олурдум. Хатиримдəдир, 1981-чи илдə Jазычылар Иттифагынын гурултаjында бу мəсəлə галдырыланда мən танынмыш jазычыларымыза, Аллаh онлара рəhмəт елəсин, наразылығымы билдирəрəк дедим ки, сиз мəсəлəни ортаjа атыр, лакин тəшəббүс көстəрмирсиниз. Мəсəлə галдырмаг jахшы шеjдир, лакин фаалиjjət көстəрмирсиниз. О заман мən бу мəсəлəни рəhмəтлик Мирзə Ибраhимова тапшырдым. Билирсиниз ки, Мирзə Ибраhимов мənим тəшəббүсүмлə Москвада Асиjа вə Африка Халглары həмрə'jлиjи Комитəсинин сəдри сечилмишди. həмин комитəjə узун илляр Мирзо Турсунзадə башчылыг етмишди. Онун вəфатындан сонра бу вəзифəjə чохлу намизəд, о чүмлəдən дүнjа мигjасында танынан адамларын намизəдлиjи көстəрилмишди. Шүбhəсиз ки, həмин мəсəлə Сов.ИКП МК-да həлл олунурду. Мən өз нүфузумдан истифадə едəрəк Мирзə Ибраhимовун намизəдлиjини ирəли сүрдүм вə тəклиф гəбул едилди.

Һəмин комитə əсасən əрəб өлкəлəриндə иш апарырды. Дүнjа мигjасында исə мəркəз Мисирдə - Гаhирədə иди. Мən о заман Мирзə Ибраhимова дедим ки, сənин бəjүк сəлаhиjjətин вар. Сурижаjа, Мисирə, Ирага тез-тез кедирсən. Бу имкандан истифадə един вə биз сизə көмək көстəрək. Һəтта о заман Мирзə Ибраhимова,

Сүлеjман Рүстəмə, Аббас Заманова тапшырдым ки, Ирагын Бакыдакы консуллуғу илə əлагə jаратсынлар. Һəмин дəврдə Ирагла Иран арасында мүhарибə кедирди, вəзиjjət кəркин иди.

О заман белə бир мə'лумат алдыг ки, Кəрбəланын баш планына əсасən jол чəкилир вə həмин jол Фүзулинин гəбри олан jердən кечдиjинə көрə, куjа шаирин чəназəсинин галыгларыны hансыса мəсчидə апармышлар. Адətən белə hалларда гəбри башга jерə көчүрүрлəр. Лакин həмин мə'лумат мəни чох нараhат етди, чүнки бу, Фүзулиjə гаршы чох бəjүк нəрмətсизлик оларды. Шүбhəсиз ки, бу hалда онун чəназəсинин галыгларыны Бакыjа кətириб ən көркəмли jердə дəфн едəрəк шаирин мəгбəрəсини jаратмаға мə'нəви hаггымыз оларды. Лакин билирсиниз ки, бундан бир ил сонра мən Азəрбаjчандан кетдим вə ишлəрин сонракы кедишиндən хəбəрим олмады. Анчаг инди өjрəндим ки, Фүзулининин гəбрини башга jерə көчүрмүшлəр.

Бу барəдə фикирлəшмək лазымдыр. Белə мəсəлəдə гəти гəрара кəлмək чətиндир. Хатиримдəдир, Нəсиминин 600 иллиjини кечирəндə дə мəсəлə галдырмышдылар ки, онун мəзарыны həлəб шəhəриндən Бакыjа көчүрək. Һəтта онун мəзарыны көрən адамлар да чох аз иди. Сəhв етмирəмсə, Нəсиминин мəзарыны илк дəфə рəhмəтлик Рəсул Рза кедиб тапмышды. Бу барəдə о, өзү мənə данышмышды. Сонра мəрhум Сүлеjман Вəзиров həлəбдə олмушдур. Мən 70-чи иллардə Суриjада оларкən Нəсиминин гəбрини зиjарət етмək үчүн хүсуси олараг həлəб шəhəринə кетмишдим. Мənим həлəбə сəфəримин тəшкили барəдə Суриja президенти hафиз Əсəдин хүсуси көстəриши вар иди. həлəб шəhəринин башчылары ахшам мənə билдирдиләр ки, сəhəр Нəсиминин гəбрини зиjарət едəчəjəм. Ертəси күн үч-дөрд саат көзləмəли олдум, чүнки гəбрин jерини билмирдиләр. Нəhаjət, онун jерини билən бир нəфəр тапдылар. Jəгин сиз дə билирсиниз, Нəсиминин мəзары үмуми гəбиристандадыр. Нəсиминин төрəмələри дə орада дəфн олунмушлар. Гəбирустү абидə вə с. jохдур, орада бу, адət дејил. Анчаг гəбир чох jахшы вəзиjjətдə иди, она гуллуг едən адам да вар иди.

Гаjыдандан сонра өзүм дə фикирлəшдим ки, мүхтəлиф адамларла да мəсləhətləшдим ки, həмин гəбри инди Азəрбаjчана көчүрмək лазымдырмы? Нəсими həлəб шəhəринə Азəрбаjчандан кетмиш вə орадача фачиəли шəкилдə дүнjасыны дəjишмишдир.

Füzuli isə Kərbəlada doğulmuş, jaşamış və vəfat etmişdir. Əlbəttə, hamımız istərdik ki, Azərbaycanın daha adamlarının məzarları ölkəmizin özündə olsun. Çünki indi dünjada jaşajan azərbaycanlılıların bir Vətəni var, o da müstəqil Azərbaycan Respublikasıdır. Bu barədə fikirləşmək lazımdır. Mən gətı bir şej demək istəmirəm.

Burada jubilejin zirvə tədbirinin dekabrda keçirilməsi ilə bağlı fikirlər səslənди. Doğrudan da, ilin son ajı olan dekabr jubilej tədbirlərinin keçirilməsi üçün o gədər də münasib dejildir. Dikər tərəfdən, dekabr gıış ajıdır və Azərbajcan jubilej tənтənələrinə kələn qonaglara jaz-jaj ajlarındakı kimi tə'sir bağışlamaz. Ona körə də, kəlin, fikirləşək. Lakin ondan narahatam ki, bir şejin vaxtı dəjişdikcə məsələ uzanacaq. Ançaq tədbirlərin dekabrda keçirilməsi planlaşdırıldığına körə, kəlin, beləçə də nəzərdə tutulsun.

Doğrudan da, burada dedilər ki, əkər tədbirin vaxtı əvvəldən mə'lum olsa, dünjanın müxtəlif ölkələrinə xəbər göndərilərək və hər kəs öz işini gabaçadan planlaşdıraçaq. Məsələn, JUNESCO-nun sədrinin bu tədbirdə iştirak etməsi həkmən lazımdır. Jadımdadır ki, Həsiminin jubilej tənтənəsində JUNESCO-nun sədri iştirak etmişdi. Ona körə də biz kərək indiki jubilej barədə JUNESCO-nun sədrinə azı iki aj əvvəl xəbər göndərək ki, işini planlaşdıra bilsin. Bu, xaricdən də'vət olunan başqa adamlara da aiddir. Kəlin, belə hesab edək ki, jubilejin zirvə tədbirini decabrda keçirəçəjik və planlarımız bu istigamətdə gurulmalıdır. Əkər közləniləməz hadisə baş verərsə, həmin tədbirin bir neçə ajlıga tə'xirə salınmasını gədər də bəjük dəjişiklik jaratmajaçagdır.

Anar təklif edir ki, oktjabrın axırına Türkijədə jubilej tədbiri keçirilsin. Mən bunun mə'nasını bilirəm və hesab edirəm ki, pis olmazdı. Bu barədə Türkijə tərəfi ilə danışıglar apармаг olar, lakin zirvə tədbirini, kəlin, dekabrın birinçi jarısına tə'jin edək.

Kinofilmlərin çəkilməsi haggında da burada mə'lumat verdilər. Şübhəsiz ki, televizija öz işini körür və küman edirəm ki, indiki körüşümüzdən sonra da o, Füzulinin əsərlərini, onun gəzəlləriнə jazılmış musigi əsərlərini daha keniş təbliғ etməlidir. Məsələn, məhum Çahankir Çahankirovun "Füzuli" kantatasını jaxşı xatırlajıram. Simfoniк orkestrin, xorun və bəjük sənətkarımız məhum Şəvkət Ələkbəroванın ifasında bu əsər çox közəl səslənirdi. Başga əsərlər də var və bunlar televizija vasitəsi ilə səsləndirilməlidir. Başga imkanlar olmadığından jalnış gısametraxlı sənədli filmlər hazırlanıb. Lakin bu sahədə də imkanlar kətür-gəj edilməli, axtarışlar apарылмалыдыр.

Jubilej tədbirlərinin özləri də video və kino lentinə çəkilməlidir. Sметада bu xərçləri də nəzərə almag lazımdır. Məsələn, əkər Bağdadda, jaxud Kərbəlada Azərbajcandan kedən bəjük bir nümajəndə hej'ətinin iştirakı ilə jubilej tədbiri keçirilməjəksə, bunun özү də mədənijjət tariximizdə galmalıdır.

Televizija, radio və kino ilə janaşı teatrlarımızı da əsərlər hazırlamalıdır. Məsələn, burada bildirildi ki, "Leјli və Məçnun" operasının jeni gurulušda tamaşası hazırlanıb. Bu, çox jaxşıdır. Lakin həmin tamaşanı lajigincə hazırlamag lazımdır. Çünki əsrin əvvəlindən əbədi səhnə həjatı gazanmış və minlərlə tamaşaçının sevə-sevə baxdığı bu əlməz sənət inciси Füzulinin 500 illijinə həsr edilirsə, onda daha jüksək professional səvijjədə hazırlanmalıdır.

Çıxışı edənlərin bə'zilərи zijalılarын indiki vəzijjətindən, onlara münasibətdən danışdılar. Bu, həgigətən, bükünkü həjatımızın narahatlıg doğuran tərəflərindən biridir. Bildijiniz kimi, son onilliklərdə zijalılarımızı jaxşı jaşamış, müəjjən imtijazlardan istifadə etmiş və onlar çox şej jaratmışlar. Biz elmimizin, mədənijjətimizin, inçəsənətimizin, ədəbijjatımızın XX əsrdəki nailijjətləri ilə fəxr edə bilərik. Şükürlər olsun ki, indi özünüz başga ölkələri kediб körüb, bu əsrdə Azərbajcan xalgının elm və mədənijjətinin nəcə inkişaf etdijini, bizə jaxşı olan ölkələrdə, xalgларда isə bu sahədə vəzijjətin nəcə oldugunu mügajisə edə bilirsiniz.

Indi biz kecid dövründəjik. Mənі də çox narahat edir ki, zijalılarımızın, mədənijjət və inçəsənət xadimlərimizin bir çoxu, bəlkə də hamısı agır şəraitdə jaşajır. Bu, onların jaradıcılıgına da tə'sir kestərir. Həp halda bu sahədə müəjjən işlər körməjə çalışmaçagıг. Mən hələlik gəti söz verə bilmirəm. Çünki bilirsiniz ki, indi Azərbajcanda 70-çi illərdə olan imkanlar joxdur. O zaman heç bir minnətsiz həp şeji edirdik və buну təbii hal sajırdıg. Jazıçıja, alimə, bəstəkara, rəssama mə'nəvi həpmət indi də var. Şəxsən məndə onlara garşı belə

hərmət həmişə olmuşdur və ömrümün axırınadək də galacagdır. Anчag buny madди bахымdan reallaшdырmag imkanlary чox azdыr. Bununla belə, biz jaradыcy adamlarymyza kömək etməlijik.

Bu, kitaб nəшrinə də aиddir. Өzүnүz kөrүrsүnүz ki, inдi Azərbajчanda nə гədər гəzet чыxыr və az гala hər kүn jeniси jaranыr. Fүrsətdən istifadə edərək Sabir Rүstəmxanlыja demək istəjirəm: bu гədər гəzet olar? Bir tərəfdən mətbəəmiz pисdир, dикər tərəfdən kaғыz və baшga poligrafija materiallary чatышmыr, amma гəzetlərin sajы kүndən-kүnə artыr. Mən mətbuat azadlығынын tərəfdarыjam. Lakin ifrata varmag olmaz.

Məsələn, Amerikanы, Inkilтərəni, Fransanы, Tүrkijəni bүtүn bu proseslərin, dəjiшikliklərin ketdiji Rusijanын өzүnү kөtүrək, hеч jerdə belə шej joxdur. Kimin bir az pulu var, гəzet чыxarыr. Чabir Novruz bizim kөzəl шairimizdir, o danышanda, dүzү, mən чox məjus oldum. Belə bir шair өz kitabыny nəшr etdirə bilmir, onun baшga problemləri də var. Axы nə үчүn belə olmalыdыr? Anчar hanсы jolларla isə pul гazanan kəlir ki, mən гəzet nəшr edirəm. Hər шeji pul həll etməməlidir. Mətbuat Nazirliji bu məsələ ilə məшғul olmalыdыr. Axы, həmin nazirlijə шair, mə'nəvijjat, mədənijjət adamы baшчыlыg edir. Əkər, doғrudan da, dəjərli bir təшkilat гəzet чыxarырsa, bu, baшga məsələdir.

Bir də təkrar edirəm, bүtүn bunlary demək mən mətbuat, səz azadlығынын əleјhinə чыxmырam. Lakin hər шeјin hədди olmalыdыr. Bu ишlərə nəзarət edilməlidir. Əkər bizim belə bir kaғыzymыz, mətbəələrimiz varsa, bunларын hесабына kitaб nəшr etmək lazымdыr. Bə'zi гəzetləri hеч oxujan da joxdur. Həm "Azərbajчan" nəшrijjatынын baш direktory Nazim Ibrahimov, həm də mətbuat və informasija nazири Sabir Rүstəmxanlы bu məsələlərə чidди nəзarət etməli və mүəjjən гədər nizamlamalыdыr.

Mən daha bir məsələni də demək istəjirəm. Ogtaj Miргasымov чыxышында deди ki, kinostudijanын чətin problemləri var və bununla əlagədar Rasим Balajevlə birlikdə mənimlə kөrүшmək istəjirlər. Prezident Aparatынын hуmanitar sijasət шө'bəsinin mүdiri Fatma Abdullazadə kino, teatr xadimlərinin mənimlə kөrүшmək istədiklərini xəbər vermишdir. Mən өzүm də чox istəjirəm ki, bizim elm, mədənijjət adamlary ilə

kөrүшүb onларын problemləriнə kөmək edim, jaxud hеч olmaзsa, dərdlərini jaxындan bilim və mə'nəvi үrək-dirək verim. Lakin buna, sadəчə oларaг, vaxtым чatmыr.

Kinematografijanын problemləриндən mүəjjən dərəчədə xəbərim var. Anчar bunlary təkчə mənmi həll etməlijəm? Axы, bizim чoxlu mүvafиg organlarымыz var. Baш nazir Surət Hүseјnov da kinostudijada oldmуш, onun mədənijjət məsələləriнə baxan mүavini Elчin Əfəndijev də bu məsələ ilə maragланmышdыr. Həll edin, nəjəsə kүчүnүz чatmырsa, bu, baшga məsələdir. Anчar elə шeјlər var ki, orada kүч чatmamagdan seһbət kedə bilməz. Məsələn, dejirlər ki, kinostudijanын əsas binasында kabaбxana, daha nələr var, otaglary satыblar. Bunun nə dərəчədə həgigət oldugуnu bilmirəm. Mənə bəjүk bir arajыш təgdim edиblər ki, Azərtaч-ын jerləшdiji binanын jarысындan чoxuny kimlərəsə satыblar, bank, mağaza aчыblar. Axы, nечə ola bilər ki, dövlətin mүlkijjəti sajылan binanын jarысыny ona-buna satсынlar? Əkər bүtүn bunlardan akentlik үчүn mүəjjən bir madди xejir kəlirsə, bəlkə də buna kөz jummag olarды. Dejildiji-nə kөrə, bə'zi mədənijjət oчaglary da коmmersija struktурlarына чeврilir.

Əkər mədəniјjətdən seһbət kedirsə, Azərtaч-ын da, kinostudija da, teatr da mədəniјjətdir. Onun 70-80-чi illərdə jaranmыш madди-texniki bazasыny өz шəxsi mənafeji үчүn dagыdanlarын garшысында biz nə үчүn aчiz olmalы, sусmalыjыг? Axы, həmin binalar xalgын, dövlətin vəsaiti hесабына tikilmишdir. Kinostudijanын binasы kими tikililərə nə гədər vəsait gojulmушdur? Bүtүn bunlar xalgын чibindən ketmишdir. Indi ola bilərmi ki, bir nечə adam шəxsi gazanч naminə bundan istifadə etsin? "Nizami" kinoteatry və Azərtaч jerləшən binalar həm də me'marlыg abidələridir. Sadыg Dadaшovun və Mikajыl Hүseјnovun lajihələri əsasында tikilmишdir. Bakыny bəzəjən, kөzəlləшdirən binalardыr.

O вахтлар Сов.ИКП МК-нын pulуna biz indiki "Azərbajчan" nəшrijjaty үчүn bəjүk binə tikdik. Azərtaч (o zaman Azərinform adlanырды), "Xalg гəzeti" (kечmиш "Kommunist") həmin binaja kөчməjərək өz jerlərində galdылар. Inди dejirlər ki, "Xalg гəzeti" də өz otagларыны ona-буна pajlajыр. Həmin "Azərbajчan" nəшrijjatынын binasынын tikilməsi үчүn шəxsən mən өzүm чox əsiјjət чəkmишəm: Moсквадан - Mərkəzi Komitədən pul almag, tikinti ишlərinin kedиши ilə məшғul olmag və s. Nəti-

чәдә онун да бә'зи јерләрини хүсуси структурлара верибләр. Мән коммерсија структурларынын әләјинә дејиләм, онлара шәраит јаратмаг лазымдыр. Анчаг елмимизин, мәдәнијјәтимизин, мә'нәвијјатымызын һесабына јох.

Нечә илдир ки, Азәрбајчан Дөвләт Драм Театры ишләмир. 1920-чи илдән индијәдәк көрүнмәмиш һалдыр ки, театр белә бир узун мүддәтдә ишләмәсин. Бу, биабырчылыг дејилми? Мән јенә да шаһиди олдуғум шејләрдән данышмаг истәјирәм. 1941-чи, 1945-чи илләрдә Бакыда Драм Театры да, Опера Театры да, Рус Драм Театры да, Кәнч Тамашачылар Театры да, Мусигили Комедија Театры да ишләјирди. Јадымдадыр, мүһарибә илләри әрзиндә Нахчыван кими учгар бир јердә театр даим фәалијјәт көстәрирди. Бурада әјләшәнләрин јәгин ки, хатириндәдир: 1973-чү илдә биз Азәрбајчан Дөвләт Драм Театрынын 100 иллијини бөјүк тәнтәнә илә гејд етдик. Театра Ленин ордени верилди. Бөјүк сәнәткарларымыз Мәһдү Мәммәдов, Исмајыл Османлы, Исмајыл Дағыстанлы, Һөкумә Гурбанова јүксәк ада лајиг көрүлдүләр. Инди исә театр ишләмир, даһа доғрусу, дејирләр ки, бинасы ишләмир. Мәкәр бинасыз театр олар? Полад Бүлбүлоғлу алты илдир мәдәнијјәт назиридир, бәс нә үчүн индијәдәк биналарын тә'мирини башa чатдырмамышдыр?

Биз о заман индики Республика Сарајыны, "Күлүстан" Сарајыны ил јарыма, кондисионер заводу кими нәһәнк мүәссисәни ики илә тикдик. Нечә олур ки, дөрд илә театрын бинасыны тә'мир едә билмирсиниз? Һамыныз шәхси ишләрлә мәшғул ола биләрсиниз, лакин мәдәнијјәтимизин белә бир инчиси бу күнә дүшмүшдүр. О заман чохлары күлејләнирди ки, Азәрбајчан Дөвләт Драм Театрынын бинасы көзәл, јарашыглы тикилмәмишдир. Лакин һәр һалда бина вар иди вә театр ишләјирди. Сонрадан әкәр тә'мирә еһтијачы вардыса, үч аја, беш аја, бир илә тә'мир едәдиниз. Инди һаны Азәрбајчан Драм Театры? Коллектив дағылмышдыр.

Вахтилә, 70-чи илләрин әввәлиндә мәнә дејирдиләр ки, Ермәнистанда, Јереванда Азәрбајчан Дөвләт Драм Театры јаратмышыг. Өзүнә дә Чәфәр Чаббарлынын адыны вермишик. Амма театрын бинасы јох иди. Ермәнистанын рәһбәрләри һәр дәфә мәни көрәндә дејирдиләр ки, биз Јереванда Азәрбајчан театры јаратмышыг, сиз нә үчүн Бакыда ермәни театры ачмырсыныз? Мән дә чавабында дејирдим ки, Степанакертдә ермәни театры вар.

Јүз илдән артыг тарихи олан Азәрбајчан Дөвләт Драм Театры узун мүддәт рәһмәтлик Һачы Зејналабдин Тағыјевин тикдирдији бинада фәалијјәт көстәрмиш, 1960-чы илдә исә индики бинаја көчмүшдүр. Лакин Азәрбајчан Дөвләт Драм Театры инди сәјјар театр вәзијјәтиндәдир. Сиз исә дејирсиниз ки, театр ишләјир. Әкәр белә әһвал-руһијјә илә јашајырсынызса, демәли, театры сиз өзүнүз дағыдырсыныз.

Бүтүн бунлар нәдән ирәли кәлир вә мән бу мөвзуја нә үчүн тохундум? Она көрә ки, мәдәнијјәтимизин букүнкү вәзијјәти илә бағлы бурада үрәк ағрыдан сөзләр дејилирди. Бу, Вәтәнини севән һәр бир азәрбајчанлыны, о чүмләдән, мәни гәлбән инчидир. Мәдәнијјәт очагларына башчылыг едән адамлар индијәдәк јарадыланлары даһа да артырмалыдырлар. Онлар әкәр буну бачармырларса, горујуб сахламалыдырлар. Дағытмаг чох асандыр. Сон илләрдә бу просес кечмиш ССРИ-нин һәр јериндә, о чүмләдән, Азәрбајчанда да кедир. Лакин һәр кәс фикирләшмәлидир ки, нә јаратмышдыр. Әкәр јаратмамышса, дағытмаға мә'нәви һаггы јохдур.

Шүбһәсиз ки, мән бу мәсәләләрин јохланылмасыны тапшырачаг вә чидди өлчү көтүрәчәјәм. Елмимизлә, мәдәнијјәтимизлә, мә'нәвијјатымызла чох еһтијатлы, чох диггәтли давранмаг лазымдыр. Бу ишләри базар игтисадијјатынын ихтијарына вермәк олмаз. Көрәк Фүзулинин јубилејини елә һазырлајыб кечирәк ки, халгымыз мә'нәви ирсимизә, мәдәни, милли ирсимизә бөјүк һөрмәт бәсләдијимизи шаһиди олсун. Биз Фүзули кими даһиләрин јарадычылығындан бәһрәләнәрәк мәдәнијјәтимизин јени бөјүк абидәләрини јаратмалыјыг.

Бурада академик Зија Бүнјадов билдирди ки, Бертелсин Фүзули һаггында јаздығы әсәр чап олунмасы нәзәрдә тутулан китабларын сијаһысына дүшмәмишдир. Бертелс, һәгигәтән, бөјүк шәргшүнасдыр вә хүсусән, Низаминин јарадычылығынын тәдгиги саһәсиндә чох иш көрмүшдүр. Мәсәлән, Фуад Көпрүлүнүн јаздығы әсәр бизим үчүн көрәклидир. Амма Бертелсин јаздығы да чох лазымлыдыр.

Јубилеј комиссијасы сәдринин мүавинләри Елчин Әфәндијев, Елдар Салајев вә Анар Президент Апаратынын шө'бә мүдири Фатма Абдуллазадә илә бирликдә јубилејин кечирилмәсинә даир практики мәсәләләрлә мәшғул олачаг вә мәнә вахташыры мә'лумат верәчәкләр. Сағ олун.

1 август 1994-чү ил.

ФҮЗУЛИ ДҮНЈАСЫ, ФҮЗУЛИ НӘСЛИ ДАВАМ ЕДИР

(Түркијәнин Билкәнд Университетиндә чыхыш)

Түркијә Чүмһуријјәтинин һөрмәтли президенти, әзиз достум вә гардашым Сүлејман Дәмирәл!

Һөрмәтли ханымлар вә чәнаблар!

Бу күн халгларымыз үчүн бөјүк бајрам күнүдүр. Түрк дүнјасынын, Азәрбајчан халгынын, Түркијә халгынын, бүтүн түрк халгларынын бөјүк шаири, мүтәфәккири, философу Мәһәммәд Фүзулинин анадан олмасынын 500 иллијини Түркијәдә, Анкарада, бу көзәл Билкәнд Университетинин сарајында тәнтәнә илә гејд едирик. Бу салонда топлашан сојдашларымыза, гардашларымыза, бүтүн Түркијә халгына бу бајрам мүнасибәтилә Азәрбајчан халгы адындан, Азәрбајчан Республикасы адындан саламымы јетирир, һөрмәт вә еһтирамымы билдирирәм. Сизин һамынызы, бүтүн Түркијә халгыны, түрк дүнјасыны бу бөјүк бајрам мүнасибәтилә тәбрик едирәм! Халгларымыз чохәсрлик тарихи әрзиндә бөјүк сынагдан кечмиш, бөјүк чәтинликлөрлә растлашмыш, өзләринин миллилијини, мә'нәвијјатыны, дилини, динини јашатмыш, сахламыш вә букүнкү хошбәхт күнләрә кәтириб чыхармышлар. Бизим халгларымыз дүнја мәдәнијјәтинә бөјүк шәхсијјәтләр бәхш етмиш, дүнја сивилизасијасыны елм, мәдәнијјәт саһәсиндә дәјәрли әсәрләрлә зәнкинләшдирмишләр.

Бу сырада, халгларымызын бөјүк шәхсијјәтләри арасында Мәһәммәд Фүзулинин хүсуси јери вар. Беш јүз илдир ки, халгларымыз Мәһәммәд Фүзулинин әсәрләриндән илһам алараг, бунларын тә'сири алтында јашајыб јарадырлар, өз мә'нәвијјатларыны, өз мәдәнијјәтләрини јашадырлар. Мәһәммәд Фүзули өз әсәрләри, бөјүк мәдәни-мә'нәви ирси илә халгларымызын даим бир-бири илә јанашы олмасынын, бирликдә олмасынын әсасыны гојмушдур. Онун әсәрләри халгларымызын чәтинликләрдән кечәрәк бу

күнә кәлиб чатмаларына даим көмәк етмиш, һәмишә биздән өтрү мәктәб олмушдур, бу әсәрләрдән биз дәрс алмышыг.

Фүзули ирсинин гијмәти әвәзсиздир. Азәрбајчан халгы Мәһәммәд Фүзулинин јаратдығы әсәрләрин тә'сири алтында әсрләр боју вә хүсусән, XX әсрдә өз мәдәнијјәтинин инкишафында бөјүк наилијјәтләр әлдә етмишдир. Бәли, Фүзулинин 500 ил өнчә јаздығы "Лејли вә Мәчнун" поемасы әсасында Азәрбајчанын бөјүк бәстәкары, даһи инсаны Үзејир Һачыбәјов Шәрг аләминдә, түрк дүнјасында илк профессионал опера јаратмышдыр. Фүзулинин әсәрләринин тә'сири алтында Азәрбајчанын јазычылары, алимләри, бәстәкарлары, рәссамлары бөјүк-бөјүк әсәрләр јаратмыш, республикамызын мәдәнијјәтини инкишаф етдирмиш, дүнја мәдәнијјәтинә бөјүк төһфәләр вермишләр. Бунлар һамысы Мәһәммәд Фүзулинини бизә бәхш етдији бөјүк ирсдир, Азәрбајчан халгынын, түрк дүнјасынын, түрк халгларынын бу күнү вә кәләчәји үчүн бөјүк өрнәкдир.

Билдијиниз кими, Азәрбајчан халгы өз тарихиндә чүрбәчүр мәрһәләләрдән кечмишдир. XX әсрин әввәлиндән индијәдәк халгымызын һәјатында бөјүк ичтимаи-сијаси дәјишикликләр олмушдур. Анчаг сијаси режимләрә бахмајараг, ичтимаи-сијаси вәзијјәтин дәјишмәсиндән асылы олмајараг, Азәрбајчан халгы һеч вахт өз мәдәнијјәтини, өз дилини, динини, мә'нәвијјатыны унутмамышдыр, халгымыз Фүзули ирсини һеч вахт унутмамышдыр, әксинә, бу ирсдән бәһрәләнәрәк бүтүн чәтинликләрдән кечмиш, инди милли азадлыға наил олмуш, өзүнүн мүстәгил дөвләтини јаратмышдыр.

Түркијә халгынын бөјүк тарихи вар. Түркијә Чүмһуријјәтинин јаранмасындан 71 ил кечмишдир. Өтән әсрләрдә дә, чүмһуријјәт дөврүндә дә Түркијә, Түркијә халгы даим түрк дүнјасы үчүн өрнәк олмушдур. Даһи инсан, бөјүк өндәр Мустафа Камал Ататүркүн јаратдығы Түркијә Чүмһуријјәти 71 ил әрзиндә түркүн, түрк дүнјасынын, түрк халгынын нәјә гадир олдуғуну бүтүн дүнјаја әјани шәкилдә нүмајиш етдирмишдир.

Азәрбајчан халгы өз милли азадлығы уғрунда мүбаризә апараркән, милли истиглалијјәтинә наил олмаға, милли дөвләтчилијини јаратмаға чалышаркән даим Түркијә халгынын дәстәјинә, дајағына архаланмыш, Мустафа Камал Ататүркүн гојдуғу јолла кедән Түркијә Чүмһуријјәтинин төчрүбәсиндән бәһрәләнмишдир. Бүтүн бунлар артыг үч ил әрзиндә мөвчуд олан мүстәгил

Азәрбајчан Республикасынын јаранмасында вә бу илләр әрзиндә мөһкәмләниб инкишаф етмәсиндә бөјүк рол ојнамышдыр.

Азәрбајчан халгы илә Түркијә Чүмһуријјәти арасында, мүстәгил Азәрбајчан Республикасы илә Түркијә Чүмһуријјәти арасында гырылмаз телләрлә бағлы олан достлуг вә гардашлыг әлагәләри вар. Бу әлагәләри улу бабаларымыз јаратмышдыр. Бу әлагәләри Мәһәммәд Фүзули јаратмыш, о бизә вәсијјәт етмиш, о, бизә бәхш етмишдир. Бу күн Түркијәнин, Азәрбајчанын дәјәрли инсанлары, вәтәнпәрвәр, сүлһсевәр инсанлары, вәтәнләринә гејрәтлә, намусла хидмәт етмәјә чалышан адамлары бу достлуг вә гардашлыг әлагәләрини кенишләндирир вә бундан сонра да инкишаф етдирәчәкләр.

Азәрбајчан Республикасы, Азәрбајчан халгы Түркијә халгы илә, Түркијә Чүмһуријјәти илә достлуг вә гардашлыг әлагәләрини, Түркијә Чүмһуријјәтинин Азәрбајчана көстәрдији јардымы вә көмәји јүксәк гијмәтләндирир вә һәјатынын бу ағыр дөврүндә, торпагларына ермәни төчавүзү давам етдији бир заманда Түркијәни, түрк халгыны, Түркијә Чүмһуријјәтини өзүнә бөјүк дајаг сајыр. Бу күн мән бурада Азәрбајчанын мүстәгиллик јолу илә инкишафында бизә дајаг олан, көмәк олан гардаш-бачыларымыза, Түркијә халгына, Түркијә Чүмһуријјәтинә, Түркијә дөвләтинә бүтүн Азәрбајчан халгы адындан, республикамызын вәтәндашлары адындан һөрмәт вә еһтирамымы, тәшәккүрүмү билдирирәм. Әминик ки, халгларымызын әсрләр боју давам етмиш вә инди јүксәк зирвәјә галхмыш достлуғу вә гардашлығы сарсылмаз олачаг, бундан сонра да давам едәчәкдир. Сизи әмин едә биләрәм ки, Азәрбајчан халгы милли азадлығы илә фәхр едир, бу азадлығы һеч вахт әлдән вермәјәчәк, өз мүстәгиллијини горујуб сахлајачаг вә бу јолда Түркијә халгы, Түркијә Чүмһуријјәти илә даим бирликдә олачагдыр.

Бу јубилеј мәрасиминдә иштирак етмәк үчүн Азәрбајчандан кәлмәк истәјәнләрин сајы һәддиндән артыг чох иди. Алимләр, јазычылар, дөвләт адамлары бу мәрасимдә иштирак етмәк истәјирдиләр. Шүбһәсиз ки, онларын һамысынын кәлмәси үчүн имкан јох иди. Анчаг һесаб едирәм ки, инди бу салона топлашанлар арасында Азәрбајчандан кәләнләрлә Түркијәдән оланларын сајы јәгин бәрабәрдир, јахуд буна јахындыр. Бу ону көстәрир ки, Азәрбајчан халгы һәмишә Түркијәјә мараг көстәрир. Түркијә һәмишә азәрбајчанлылары чәлб едир. Бүкүнкү бајрам күнүндә Фүзулинин јубилејинин бурада гејд олунмасы вә Азәрбајчандан бөјүк бир

нүмајәндә һеј'әтинин бураја кәлмәси дә бизим достлуг вә гардашлығымызын рәмзидир. Бүтүн бунлар бизи севиндирир, Түркијә халгына севки вә мәһәббәт һиссимизи даһа да артырыр.

Мән Ињсан Доғрамачынын рәһбәрлији алтында бу мәрасимин тәшкилиндә мүһүм хидмәтләри олан бүтүн гардаш вә бачыларымыза бөјүк һөрмәт вә еһтирамымы билдирирәм.

Азәрбајчанда Фүзулинин 500 иллијини кечирмәк үчүн бөјүк комиссија јарадылмышдыр. Белә бир комиссијанын Түркијәдә дә јарадылмасы хәбәри бизи севиндирди. Бу комиссијанын һәм башчыларына, һәм дә үзвләринә Азәрбајчан халгы адындан һөрмәт вә еһтирамымы, тәшәккүрүмү чатдырырам.

Бу күн даһа бир бахымдан әламәтдар күндүр. Түркијә Чүмһуријјәтинин президенти, әзиз достумуз вә гардашымыз, Азәрбајчан халгынын севимли досту, һөрмәтли Сүлејман Дәмирәлин доғум күнүдүр. Биз буна "анадан олан күндүр" дејирик. Бу, тәсадүфи дејил, 500 ил бундан өнчә дә мүасир дөврдә түрк дүнјасынын бөјүк шәхсијјәти, бөјүк инсан, ичтимаи-сијаси хадим, дөвләт хадими, һөрмәтли Сүлејман Дәмирәл доғулмушдур. Бу ону көстәрир ки, Фүзули дүнјасы, Фүзули нәсли давам едир, дүнја бирлијинә, дүнја мәдәнијјәтинә бөјүк инсанлар бәхш едир. Белә бөјүк инсанлар сырасында Түркијәнин һәјатында 40 илдән артыг сијаси фәалијјәт көстәрән, дөвләтә сәдагәтлә хидмәт едән Сүлејман Дәмирәл кими инсан да вардыр.

Әзиз достумуз, гардашым Сүлејман бәј! Доғум күнү мүнасибәтилә Сизи бүтүн Азәрбајчан халгы адындан сәмими тәбрик едир, Сизә чансағлығы, хошбәхтлик арзулајыр, Түркијә халгынын кәләчәји наминә, бүтүн түрк дүнјасынын кәләчәји наминә ишләриниздә уғурлар диләјирәм.

Азәрбајчан Елмләр Академијасы әзиз достумуз, гардашымыз Ињсан Доғрамачыны Республика Елмләр Академијасынын фәхри академики сечмишдир. Биз Ињсан Доғрамачыны Азәрбајчанда көзләјирдик. О, вахты олмадығындан кәлә билмәди. Она көрә дә хаһиш едирәм, имкан верәсиниз, Азәрбајчан Елмләр Академијасынын президенти академик Елдар Салајев Ињсан Доғрамачыја академијамызын дипломуну тәгдим етсин.

Еши олсун түрк дүнјасына, еши олсун Түркијә халгына!
Јашасын әдәбијјатымыз, мәдәнијјәтимиз, мә'нәвијјатымыз!
Јашасын сарсылмаз Түркијә-Азәрбајчан достлуғу! Сағ олун.

1 нојабр 1994-чү ил.

М.ФҮЗУЛИ ТҮРКЛӘРИ БИРЛӘШДИРӘН ШӘХСИЈЈӘТДИР

(Түркијә Бөјүк Милләт Мәчлисиндә чыхыш)

Түркијә Бөјүк Милләт Мәчлисинин башганы һөрмәтли һүсамәддин Чиндорук!

Һөрмәтли милләт вәкилләри!

Һөрмәтли назирләр, чәнаблар вә ханымлар!

Ики күндүр ки, биз сизин өлкәниздә, бизим өз өлкәмиздә мүсафирик, гонағыг. Бизим бир көкдән, бир тарихдән олдуғумузу бир даһа дүнјаја нүмајиш етдирән Мәһәммәд Фүзулинин анадан олмасынын 500 иллик бајрамыны ики күндүр ки, бирликдә, бәрабәр кечиририк.

Мәһәммәд Фүзули һаггында дүнән дә, бу күн дә чох сөзләр дејилди. 500 илдир ки, Мәһәммәд Фүзули јашајыр. 500 илдир ки, Мәһәммәд Фүзулинин төрәмәләри - онун идејалары илә јашајан, онун әсәрләриндән илһам алан түрклөр, түрк халглары өз һәјатыны сүрүр вә бүкүнкү хошбәхт бир сәвиҹәјә кәлиб чатмышлар. Фүзули һаггында Түркијәдә, Азәрбајчанда бөјүк елми әсәрләр јазылмышдыр. Шаирләримиз, јазычыларымыз она әсәрләр һәср етмиш, бәстәкарларымыз, рәссамларымыз онун әсәрләри әсасында бөјүк сәнәт нүмунәләри јаратмышлар. Азәрбајчанда елә бир јазычы, шаир тапмаг олмаз ки, Фүзули һаггында бир әсәр јазмамыш олсун. Анчаг һамысындан ән өнәмлиси одур ки, Фүзули әсәрләринә, Фүзули јарадычылыгына, Фүзули ирсинә әсрин әввәлиндә - һәлә о вахт халгымызын, демәк олар, чох гаранлыгда јашадығы бир дөврдә, билик, савад чох аз адама гисмәт олдуғу дөврдә, даһи бәстәкар Үзејир Һачыбәјов мүрачиәт етмиш вә Фүзулинин "Лејли вә Мәчнун" әсәри әсасында Шәрг аләминдә, түрк дүнјасында илк дәфә бөјүк классик, профессионал опера - "Лејли вә Мәчнун" операсы јаратмышдыр.

1908-чи илдә Бакыда опера јаранмыш вә илк операнын мүәллифи Үзејир Һачыбәјов өз әсәри илә Азәрбајчан профессионал мусигисинин әсасыны гојмушдур. Бир әсрдир ки, биз бу әсас үзәриндә Азәрбајчан мусигисинин инкишафы вә јүксәлишинин шаһидијик.

Фүзули һәлә 500 ил бундан габаг нурлу бир улдуз кими парламыш, өз шүаларыны дүнјаја јајмышдыр. Фүзули тәкчә Шәргдә јох, мүсәлман аләминдә, түрк дүнјасында дејил, бүтүн дүнјада, о чүмләдән, инкишаф етмиш гәрб өлкәләриндә дә чох мәшһур олмушдур. Амма Азәрбајчан халгы үчүн, бизим үчүн Фүзули даһи олмуш, севилмиш, хүсусилә, сон әсрдә даһа јүксәк зирвәләрә галдырылмышдыр. Бу күн ифтихар һисси илә дејә биләрик ки,Фүзулијә бизим Азәрбајчан халгынын, Азәрбајчан алимләринин вердији гијмәт, онун әсәрләриндән даим бәһрәләнмәләри халгымызын өз көкүнә, адәт-ән'әнәсинә, өз кечмишинә, өз тарихинә, өз дининә нә гәдәр садиг олдуғуну сүбут едир.

Азәрбајчан халгынын һәјаты бөјүк, чәтин мәрһәләләрдән кечмишдир. Анчаг бүтүн чәтинликләри кечмәкдә Азәрбајчан халгына онун бөјүк инсанларынын, бөјүк шәхсиҹјәтләринин јаратдыглары сәнәт әсәрләри көмәк етмишдир. Фүзули бунларын арасында көркәмли јер тутур.

Фүзули кечмишдә дә түркләри бирләшдирән бир шәхсиҹјәт олмушдур. Амма инди түрк дүнјасы XX әсрдә парчаланмыш олдуғу бир һалда, түрк дүнјасына мәнсуб өлкәләрин, демәк олар ки, там әксәриҹјәтинин (бир Түркијәдән савајы) онларын һәјатына, тарихинә, адәт-ән'әнәсинә ујғун олмајан режимләр ичәрисиндә јашадығы вахтда Фүзули бизи јашадараг, бу күнләрә кәтириб чыхармышдыр. Бу күн биз һәм Азәрбајчанда, һәм Фүзулинин доғулдуғу јердә - Кәрбәлада, Бағдадда, һәм Анкарада, Түркијәдә Фүзулинин 500 иллијини гејд едәркән, артыг кечмишдәки кими парчаланмыш вәзиҹјәтдә дејилик. Инди бөјүк Түркијә Чүмһуриҹјәти илә јанашы дикәр түрк чүмһуриҹјәтләри дә вүгарла дајанмышдыр. Әзиз достум вә гардашым Сүлејман Дәмирәлин дәфәләрлә дедији сөзү демәк истәјирәм ки, аj-улдузлу Түркијә бајрағынын јанында инди артыг беш мүстәгил түрк чүмһуриҹјәтинин бајрағы далгаланыр. Бунлардан бири дә Азәрбајчанын бајрағыдыр. Азәрбајчанын мүстәгиллик бајрағы Түркијә илә бағлы, Түркијәнин тә'сири алтында јүксәлмишдир.

Азәрбајчанда илк дәфә 1918-чи илдә мүстәгил демократик дөвләтин јаранмасы да Түркијә илә бағлы олмуш, Түркијәнин тә'сири алтында, Түркијәнин көмәји сајәсиндә мүмкүн олмушдур. Ондан сонракы дөврдә биз мүәјјән сијаси, идеоложи сәбәбләрә көрә, дүшдүјүмүз вәзијјәтә көрә Түркијәдән ајры олдуғумуз һалда, гәлбимиз һәмишә бир олмушдур. Фүзули Түркијәдә дә, Азәрбајчанда да сәсләнмиш, севилә-севилә өјрәнилмишдир. Тәкчә Фүзули јох, халгларымызын Фүзули кими бөјүк сәнәт адамлары, шәхсијјәтләри бизи һеч вахт ајрылмаға гојмамыш, бизи даим бирләшдирәрәк бизи ајыран гүввәләрин гаршысыны алмагда бизә көмәк етмишдир.

Она көрә дә бу ики күндә, бурада бирликдә кеҹид етдијимиз бу бөјүк тәнтәнәли мәрасимин бөјүк тарихи, мә'нәви, милли вә дејә биләрәм ки, сијаси әһәмијјәти вардыр. Биз бөјүк мәмнунијјәт һисси илә бу күн Фүзули күнләрини Түркијәдә баша чатдырырыг. Лакин о, баша чатмыр, бизимлә кәлән адамларын бир чоху бурада елми конфранслар, симпозиумлар кечирәчәк, орада иштирак едәчәкләр, Фүзули күнләри һәлә давам едәчәкдир.

Күман едирәм, биз бураја бөјүк бир һеј'әтлә кәлдијимиз кими, Түркијәдән, дә, шүбһәсиз ки, бундан да бөјүк бир һеј'әт Азәрбајчана кәләчәкдир. Чүнки әкәр једди милјонлуг Азәрбајчандан бураја бир һеј'әт кәлмишдирсә, өзүнүз һесаблајын, 60 милјонлуг Түркијәдән Азәрбајчана, Фүзули јубилејинә нә гәдәр гардашларымыз кәләчәкдир.

Инди бизим вәзијјәтимиз ағырдыр, чәтиндир. Һәјатымызын чох чәтин дөврүнү јашајырыг. Анчаг гәлбимиз кенишдир. Түркијәнин һөрмәтли, дәјәрли инсанлары, сиз гәлбимиздә һәмишә јашајырсыныз. Сизи гәлбимиздә, көнлүмүздә һәм Фүзули бајрамында, һәм дә бүтүн бајрамларда гәбул етмәјә, гаршыламаға һазырыг. Инанырам ки, сиз бу дә'вәтимизи гәбул едәчәксиниз. Фүзули күнләри Азәрбајчанда давам едәчәк, баша чатачаг вә кәләчәјимиз үчүн кениш јолларын ачылмасына бөјүк көмәк едәчәкдир.

Бу ики күн мүддәтиндә Фүзулинин јарадычылығына верилән гијмәт, ејни заманда, мүстәгил Азәрбајчан дөвләтиндән бураја кәлмиш һеј'әтә көстәрилән һөрмәт вә еһтирам бизи һәм севиндирир, һәм дә биздә бөјүк тәшәккүр һисси ојадыр. Биз буну бир тәрәфдән тәбии һесаб едирик. Чүнки биз дост вә гардашыг. Бир милләтик вә бир-биримизлә чох бағлыјыг. Ејни заманда, буну

Түркијә халғынын, Түркијә чүмһуријјәтинин, Түркијә дөвләтинин Азәрбајчана бөјүк гајғысы, диггәти кими гијмәтләндиририк. Үмумијјәтлә, Фүзули јубилеји тәкчә Фүзулинин шәхсијјәтинә, онун јарадычылығына верилән гијмәт дејилдир. Фүзули јубилеји халгларымызын бирләшдирилмәсинә, јахынлашмасына, кәләчәкдә бир јолла әзмлә кетмәсинә шәраит јарадан бөјүк бир надисәдир.

Она көрә дә мән бүтүн түрк гардашларымызы, Түркијә вәтәндашларыны бу бајрам мүнасибәтилә бир даһа тәбрик едирәм. Бизә көстәрилән гонагпәрвәрлијә, һөрмәт вә еһтирама көрә тәшәккүр едирәм. Түркијәдә Фүзули јарадычылығына верилән белә јүксәк гијмәтә көрә өз севкими, мәһәббәтими билдирирәм.

Бу мәрасимин тәшкили, шүбһәсиз ки, Түркијә дөвләтинин сајғысы, диггәти вә гајғысы нәтичәсиндә олмушдур. Түркијәнин чүмһур башганы, әзиз достумуз, гардашымыз Сүлејман Дәмирәлин бу мәрасимдә билаваситә иштиракы, Фүзули һаггында кениш нигт сөјләмәси, мән һесаб едирәм ки, һәм Түркијә үчүн, һәм Азәрбајчан үчүн, һәм дә бүтүн түрк дүнјасы үчүн бөјүк бир надисәдир.

Бу күн Түркијәнин Бөјүк Милләт Мәчлисиндә белә бир мәрасимин топлашмасы вә Фүзулијә һәср олунмуш белә бир кечәнин кечирилмәси Түркијә Чүмһуријјәти Бөјүк Милләт Мәчлисинин, онун башганы, һөрмәтли достумуз, гардашымыз Һүсамәддин Чиндорукун бу надисәјә вә Түркијә-Азәрбајчан достлуғуна көстәрдији гајғыјынын, һөрмәтинин рәмзидир, тәзаһүрдүр.

Бу илин феврал ајында мән Азәрбајчанын президенти кими Түркијәдә рәсми сәфәрдә оларкән Түркијә Чүмһуријјәтинин Бөјүк Милләт Мәчлисиндә мәнә милләт вәкилләринә хитаб етмәк имканы јаранды. Мән Түркијәнин Бөјүк Милләт Мәчлиси гаршысында, милләт вәкилләри гаршысында бөјүк һәјәчан һисси илә чыхыш етдим. Ораја кәләркән һансы һиссләр кечирдијими мән бу күн гардашым Һүсамәддин Чиндорука дедим. Чүнки икән, кәнч јашларымда Түркијәјә бөјүк һөрмәтим, мәһәббәтим вар иди. Инди ола биләр бөјүк сирр дејил, ачым, о вахтлар мән түрк дили лүғәтини, түрк дили дәрслијини көтүрмүшдүм - түрк дилини өјрәнирдим. Буну да ачыг дејә биләрәм ки, мүәллим дә вар иди, бир мүддәт - ики-үч ил мәнә түрк дили өјрәтди. Түркијәнин тарихини өјрәнирдим, шаирләрини өјрәнирдим. Кәнчлик чағларымда, - инди мәним јашымда олан адамлар ола биләр ки, буну хатырласын, - мәсәлән, Рәшид Нури Күнтәкинин "Чалыгушу" романы бизим

һамымызы һејран едән бир әсәр иди. Сон вахтларда "Чалыгушу" јенә јада дүшдү, онун әсасында бөјүк бир филм јаранды. О филм тәкчә түрк өлкәләриндә јох, мәсәлән, мән билирәм, Русијада да чох бөјүк һөрмәт, чох бөјүк шөһрәт газанды. Анчаг мән "Чалыгушу"ну 13-14 јашымда охумушдум. О мәни һејран етмишди.

Биз о вахт јалныз "Чалыгушу"ну охумагла кифајәтләнмирдик, Түркијәнин бөјүк шаирләрини, јазычыларыны да өјрәнирдик. Әбдүлһаг Һамид, Тофиг Фикрәт вә бир нечә башгалары бизим о вахт, орта мәктәбдә охудуғумуз илләрдә әдәбиҹјат дәрсликләримизә дахил иди. Әдәбиҹјат дәрсликләриндә Түркијәнин бу бөјүк јазычы вә шаирләринин рәсмләри инди дә көзүмүн габағындадыр. Ја'ни, мән кәнч вахтларымда - бу да тәбиидир, бурада гејри-тәбии һеч бир шеј јохдур - иҹәримдән, көкүмдән, гәлбимдән, мә'нәвиҹјатымдан көлән бир һиссиҹјатдыр ки, Түркијәјә бөјүк марагла, һејранлыгла бахырдым. Гәзетләрдә вә башга јерләрдә Түркијәнин Бөјүк Милләт Мәчлиси һаггында охујанда һәмишә ону өзәмәтли бир милләт мәчлиси санырдым, дүшүнүрдүм, фикирләширдим ки, Түркијәнин бу Бөјүк Милләт Мәчлиси нә бөјүк ишләр көрүр.

Һәјат елә кәтирди ки, мән көлиб Түркијәнин Бөјүк Милләт Мәчлисиндә милләт вәкилләри гаршысында сөз демәк имканы газандым, Түркијәјә вә милләт вәкилләринә хитаб етдим. Бу мәним үчүн бөјүк шәрәфдир. Мән буну һеч вахт унутмајачағам. О күн орада үрәјимдә олан сөзләри бөјүк һәјәчанла өз достларыма, гардашларыма чатдырдым.

Биз бу күн јенә дә Түркијәнин Бөјүк Милли Мәчлисиндәјик.

Һүсамәддин бәј мәнә деди ки, Түркијәнин 80-дән чох милләти бу салонда бизимлә бирликдәдир, биз онларла бирликдәјик.

Һәм Фүзули јубилејини гејд едирик, һәм дә Түркијә-Азәрбајчан достлуғунун даһа да мөһкәмләнмәси үчүн һәр тәрәфдән сә'јләр көстәририк. Бунлар бизим јашадығымыз күнләрин реаллығы, керчәклијидир. Аллаһа шүкүрләр олсун ки, биз көлиб бу күнләрә чатдыг, бу күнләри көрдүк. Мән сизә дејә биләрәм ки, Азәрбајчанда нә тәдәр адамлар бу күнләрин һәсрәти илә јашады, лакин көлиб бу күнләри көрә билмәди. Азәрбајчанда белӛләри - чох дәјәрли адамлар, халгларымызын достлуғуну көрмәк истәјән адамлар чох олмушдур.

Биз Түркијә илә Азәрбајчан арасында һәсрәт көрпүсүнү, үмид көрпүсүнү јараданда да мән бу һиссләри кечирирдим. О вахт мән Нахчыванда јашајырдым. Һәјатым белӛ кәтирмишди ки, мән Нахчыванда доғулуб, бөјүк бир һәјат јолу кечәрәк Москваја кетмәли олмушдум. Ондан сонра јенидән көлиб доғулдуғум јердә јашамаға мәчбур олдум. Мәним үчүн бу да чох көзәл дөвр олду. Она көрә көзәл бир дөвр олду ки, Түркијә илә Азәрбајчан арасында әсрләр боју һәсрәтиндә олдуғумуз көрпүнүн тикилмәсиндә иштирак етдим, о көрпүнүн иншасыны апардым вә Түркијәнин бөјүк оғлу Сүлејман Дәмирәллә, Түркијәнин милләт вәкилләри илә, назирләри илә бирликдә һәсрәт, үмид көрпүсүну бир јердә ачдыг.

Демәк истәјирәм ки, ја'ни, Азәрбајчанда белӛ һәсрәтләрдә јашамыш адамлар чох олмушдур. Онларын бир чоху бу күнләри көрмәдән һәјатыны дәјишмишләр. Анчаг биз хошбәхтләрдәник ки, бу күнләри көлиб көрмүшүк. Түркијә илә Азәрбајчанын бәрабәрлијини, достлуғуну көрүрүк, онун шаһидијик вә бу достлуғу даһа да инкишаф етдирмәк үчүн фәалијјәт көстәририк. Бу күн Түркијәнин Бөјүк Милләт Мәчлисинин салонунда милләт вәкилләри илә бирликдә Түркијә-Азәрбајчан достлуғуну бајрам едирик. Фүзули сәнәтинин бајрамыны кечиририк.

Бу бајрамлар мүнасибәтилә, Фүзули бајрамы мүнасибәтилә мән сизи тәбрик едәрәк һамыныза әмин етмәк истәјирәм ки, мәним түркијәли гардашларым, достларым, Азәрбајчан халгы бу достлуғу даим мөһкәмләндирмәјә чалышачагдыр. Бу достлуг сарсылмаз вә өбәди олачаг, көләвәк нәсилләримиз бу достлуғун, гардашлығын даһа көзәл бәһрәләрини көрәчәкләр. Сизи бир даһа тәбрик едирәм, һамыныза чансағлығы, хошбәхтлик арзулајырам. Сағ олун.

2 нојабр 1994-чү ил.

❋ ❋ ❋

РУСИЈА ВӘ АЗӘРБАЈҹАН ХАЛГЛАРЫНЫ БИРЛӘШДИРӘН ДОСТЛУГ ТЕЛЛӘРИ МӘҺКӘМ ВӘ ПОЗУЛМАЗДЫР

(Москвада Фүзули јубилејиндә чыхыш)

Әзиз достлар, әзиз москвалылар, әзиз русијалылар, Москвада јашајан һәмвәтәнләр, азәрбајчанлылар!

Фүзулинин 500 иллик јубилеји мүнасибәтилә Азәрбајчан халгындан, мүстәгил Азәрбајчан дөвләтиндән сәмими саламымы вә һәрарәтли тәбрикләри гәбул един. Русија вә Азәрбајчан халглары көзәл достлуг, әмәкдашлыг ән'әнәләринә, мәдәнијјәт саһәсиндә гаршылыглы мүнасибәтләрин зәнкин тарихинә маликдирләр. Бу ишдә халгларымыза һәјатын бүтүн мәрһәләләриндә мәдәнијјәт, әдәбијјат, инчәсәнәт хадимләри көмәк етмишләр.

Бу күн биз фасиләдән сонра, мүәјјән мүддәтдән сонра јенидән бирликдәјик вә даһи Азәрбајчан шаири Мәһәммәд Фүзулинин 500 иллијини бирликдә гејд едирик. Шаирин јубилеј илини ЈУНЕСКО Фүзули или е'лан етмишдир. Фүзулинин јубилеји Азәрбајчанда, бир чох дикәр өлкәләрдә кениш гејд едилир, лакин бу, Азәрбајчан халгы үчүн, хүсусилә, дәјәрли вә әһәмијјәтлидир ки, Фүзулинин јубилеји Москвада - зәнкин мәдәни вә әдәби ән'әнәләри олан шәһәрдә дә гејд олунур. Азәрбајчанын мәдәнијјәт вә инчәсәнәт хадимләринин бир чох нәсилләринин һәјаты вә јарадычылығы бу шәһәрлә бағлыдыр.

Азәрбајчан әдәбијјатына, республикамызын мәдәнијјәтинә белә гајғы көстәрдикләринә вә бу көзәл кечәни тәшкил етдикләринә көрә Русија дөвләтинә, һамыја үрәкдән тәшәккүр едирик. Мән Русија Федерасијасынын президенти, чох һөрмәтли Борис Николајевич Јелтсинә кечәмизин иштиракчыларына көндәрдији сәмими тәбрикә көрә миннәтдарам. Бу тәбрикдә о, даһи Азәрбајчан шаиринә, Азәрбајчан халгына, Азәрбајчан мәдәнијјәтинә өз мүнасибәтини вә бүтүн Русија халгынын мүнасибәтини ифадә етмишдир. Москванын, Русијанын ән көзәл сарајларындан бири

Русијанын, дикәр халгларын инчәсәнәт, мәдәнијјәт хадимләринин јубилејләринә, һәјат вә јарадычылыгларынын әламәтдар илдөнүмләринә һәср олунмуш бир чох унудулмаз кечәләри хатырлајыр. Бу салонда Азәрбајчан мәдәнијјәти корифејләринин јубилејләри дәфәләрлә бајрам едилмишдир. Лакин букүнкү кечә хүсуси әһәмијјәтә маликдир. Бу күн Русија пајтахтында Мәһәммәд Фүзулинин 500 иллији, мүстәгил Азәрбајчан дөвләти шаиринин јубилеји гејд олунур. Бунун хүсуси мә'насы вар. Елә бунун өзү дә она дәлаләтдир ки, Азәрбајчан вә рус халгларыны, Русија вә Азәрбајчан халгларыны бирләшдирән достлуг телләри мөһкәм вә позулмаздыр, бу телләри һеч нә гыра билмәз. Бу телләр әбәди олачаг вә күндән-күнә мөһкәмләнәчәкдир.

Бүтүн Јер күрәсиндә, о үчмләдән дә, кечмиш Совет Иттифагынын әразисиндә баш верән ичтимаи-сијаси просесләр мүхтәлиф бөлкәләрдә, еләчә дә бизим Гафгазда адамларын һәјатыны, тәбии оларағ, чәтинләшдирир, һарадаса душмәнчилик, гаршыдурма шәраити јарадылыр. Биз бурада, Москвада Фүзулинин 500 иллијини гејд едәркән гәти шәкилдә билдиририк ки, бүтүн бу һаллар кечиб кедәндир, онлар әсрләр боју халглар арасында топланмыш, јарадылмыш нә варса, һамысыны - достлуг, гаршылыглы һөрмәт, гаршылыглы јардым һиссләрини сарсыда билмәз. Буна көрә дә белә дүшүнүрәм ки, биз һамымыз бу чәтинликләри әл-әлә вериб бирликдә арадан галдырачаг, үмумбәшәри дәјәрләрә хидмәт етмәк, үмумбәшәри амаллара хидмәт етмәк үчүн бирләшәчәјик.

Рус вә Азәрбајчан халгларынын инчәсәнәти вә мәдәнијјәти, әдәбијјаты бир-бири илә сых бағланмыш, бир-бири илә елә мөһкәм чулғалашмышдыр ки, бу әлагәләри мәһв етмәк мүмкүн дејилдир. Елә букүнкү кечә дә буна ән инандырычы вә парлаг сүбутдур.

Мән бураја рус халгына, Русија халгларына, Москваја, москвалылара Азәрбајчан халгынын бәсләдији дәрин еһтирам һисси илә кәлмишәм. Бу һиссләр Азәрбајчан халгынын рус халгына мүнасибәтини һәмишә сәчијјәләндирмишдир. Бу һиссләр инди дә, мүстәгил дөвләтләрин һүдудлары дахилиндә јашадығымыз дөврдә дә јашајыр, бизи бир-биримизә бағлајыр вә бизи бирләшдирир.

Мән букүнкү кечәјә көрә сизә тәшәккүр етмәк, москвалылара, русијалылара тәшәккүр етмәк вә кечмиш заманларда бизи бирләшдирмиш олан вә бу күн дә бирләшдирән достлуға көрә рус халгына, бүтүн Русија халгларына бөјүк һөрмәт, бөјүк миннәтдарлыг һиссләрини чатдырмаг истәјирәм.

Бүкүнкү кечәјә көрә чох сағ олун! Сизә хошбәхтлик вә фираванлыг, Русија Федерасијасынын халгларына уғурлар, сизә уғурлар, рус халғына, рус мәдәнијјәтинә, рус әдәбијјатына, рус инчәсәнәтинә хошбәхтлик вә фираванлыг арзулајырам. Сағ олун!

17 нојабр 1994-чү ил.

БАКЫ ДӘВЛӘТ УНИВЕРСИТЕТИ АЗӘРБАЈЧАН ХАЛГЫНЫН МИЛЛИ СӘРВӘТИДИР

(М.Ә.Рәсулзадә адына БДУ-нун 75 иллик јубилејиндә нитг)

Һөрмәтли ханымлар вә чәнаблар, әзиз мүәллимләр, тәләбәләр, һөрмәтли гонаглар! Сизи, бүтүн Азәрбајчан халгыны Мәммәдәмин Рәсулзадә адына Бакы Дөвләт Университетинин јарадылмасынын 75-чи илдөнүмү мүнасибәтилә сәмими-гәлбдән тәбрик едирәм.

Азәрбајчан халгы бәшәр тарихинә бөјүк, дәјәрли, даһи сималар бәхш етмиш, онларын әсәрләри, јарадычылығы дүнја елмини, мәдәнијјәтини зәнкинләшдирмиш, инсанлары маарифләндирмишдир. Маарифчилик Азәрбајчанын мүтәфәккир адамларынын әсас вәзифәси олмуш вә халғымызын көркәмли сималары бу сащәдә тарих боју хидмәтләр көстәрмишләр. Анчаг Азәрбајчан халғынын кениш мигјасда, күтләви сурәтдә маарифләнмәси, тәһсилләнмәси, савадланмасы просеси XX әсрин әввәлиндән башланмышдыр. Бу просесдә Азәрбајчанын илк али мәктәбинин - Бакы Дөвләт Университетинин јаранмасы тарихи, әламәтдар бир һадисәдир. Бакы Дөвләт Университети 75 иллик тарихи әрзиндә Азәрбајчан халғы гаршысында, Азәрбајчан Республикасы гаршысында бөјүк хидмәтләр көстәрмиш вә Азәрбајчанын инди бу јүксәк сәвијјәјә кәлиб чатмасында бөјүк ишләр көрмүшдүр.

Бакы Дөвләт Университети Азәрбајчан халғынын, Азәрбајчан Республикасынын милли сәрвәтидир, милли ифтихарыдыр вә онун 75 иллик јубилеји бүтүн Азәрбајчан халғынын бөјүк бајрамыдыр.

Бакы Дөвләт Университетинин јаранмасында илк Азәрбајчан Демократик Республикасынын бөјүк хидмәти олмушдур. Ејни заманда, әсрин әввәлиндә Азәрбајчанда илк али тәһсил очағынын

jaранмасы о дөврдә кедән тарихи зәрурәтиндән доған бир hадисәдир. 75 ил әрзиндә университет Азәрбајчанын һәјатынын бүтүн саһәләринә һәм тә'сир көстәрмиш, һәм бүтүн hадисәләрин инкишафында иштирак етмишдир. 80 мин нәфәр адам, азәрбајчанлы кәнч бу университетдә али тәһсил алмыш, өз халғына, өз торпағына, өз милләтинә хидмәт етмиш вә едир.

Бакы Дөвләт Университетинин хидмәтләри hаггында кениш данышылды. Мән ону гејд етмәк истәјирәм ки, Азәрбајчан али тәһсилин, ümуми тәһсилин, елмин, мәдәнијјәтин, игтисадијјатын инкишафында Бакы Дөвләт Университетинин хидмәтләри әвәзсиздир. Университетин 75 иллик тарихи Азәрбајчан Республикасынын елминин, мәдәнијјәтинин, тәһсилинин инкишаф тарихидир. Бакы Дөвләт Университетинин Азәрбајчанда али тәһсилин инкишафы саһәсиндәки хидмәтләрини хүсуси гејд етмәк лазымдыр. Инди Азәрбајчан бөјүк али тәһсил өлкәсидир. Халғымызын һамысы савадлыдыр. Бу 75 ил мүддәтиндә халғымызын савадланмасында, ејни заманда, тәһсилин јаранмасында, инкишафында бөјүк ишләр көрүлмүшдүр. Јени-јени тәһсил очагларынын - али мәктәбләрин, университетләрин јаранмасы инди мүстәгил Азәрбајчан Республикасынын бөјүк али тәһсил потенсиалына малик олмасынын әсасыны гојмушдур. Әкәр бу 75 ил әрзиндә һәмин ишләр көрүлмәсәјди, инди мүстәгил Азәрбајчан Республикасы өзүнүн бөјүк елми, мәдәни, интеллектуал потенсиалы илә фәхр едә билмәзди.

Азәрбајчан елми дүнјанын габагчыл елмләри сырасындадыр. Онун инкишафында Бакы Дөвләт Университетинин фәалијјәти әвәзсидир. Бакы Дөвләт Университети јарандығы күндән Азәрбајчанда елми инкишаф етдирән мәркәзә чеврилмишдир. Сонракы дөврләрдә Азәрбајчанда јаранмыш елми тәдгигат институтларынын әксәријјәти, елми очагларын һамысы өз башланғычыны Бакы Дөвләт Университетиндән көтүрмүшдүр. Тәсадүфи дејил ки, 1945-чи илдә Азәрбајчанда илк Дөвләт Милли Академијасынын јаранмасы да Бакы Дөвләт Университетинин вә онун әсасында, онун шахәләри олараг јаранмыш башга али мәктәбләрин јетишдирдији алимләрин фәалијјәти нәтичәсиндә мүмкүн олмушдур. Она көрә дә биз Бакы Дөвләт Университети һаггында данышанда Азәрбајчанын һәм елмини, тәһсилини, мәдәнијјәтини, һәм дә бүтүн халғымызын савадланмасыны дүшүнүрүк.

75 ил әрзиндә Бакы Дөвләт Университетиндә бир чох мүәллим, профессор нәсилләри фәалијјәт көстәрмиш, бизим али мәктәбимизи, али тәһсилимизи, елмимизи инкишаф етдирмиш, бөјүк хидмәтләр көстәрмишләр. Она көрә бу күн - бу бајрам, јубилеј күнү һәм Бакы Дөвләт Университетинин әсасыны гојанлары, һәм дә 75 ил әрзиндә университетин инкишаф етмәсиндә хидмәт көстәрәнләри бөјүк һөрмәт һисси илә јад едирик. Мән Бакы Дөвләт Университетиндә фәалијјәт көстәрмиш, хидмәти олан шәхсләрин һамысына Азәрбајчан дөвләти адындан тәшәккүрүмү, миннәтдарлығымы билдирирәм.

Бакы Дөвләт Университети јарананда Азәрбајчанын милли кадрлары аз иди, демәк олар ки, јох иди. Она көрә дә тәсадүфи дејил ки, илк милли Азәрбајчан Демократик Республикасы Бакыда Дөвләт Университетинин тәшкилиндә үчүн Русија алимләрини дә'вәт етмиш вә онларын хидмәтләри илә Бакыда Дөвләт Университети јаранмышдыр. Дөвләт Университетинин илк ректору Разумовски, ондан сонра Девиденко, даһа сонра Гулјајев олмушдур. Анчаг 1926-чы илдә Бакы Дөвләт Университетинин ректору бизим һәмвәтәнимиз, мәшһур шәхсијјәт Тағы Шаһбази тә'јин едилмишдир.

Бакы Дөвләт Университети јаранан вахт гәбул олунан тәләбәләрин әксәријјәти азәрбајчанлы олмамышдыр. Анчаг сонракы дөврләрдә азәрбајчанлы кәнчләр савадланмыш, университет тәһсили алмышлар. Бу күн бурада гејд едилди ки, һазырда университет төләбәләринин 90 фаизи азәрбајчанлылардыр. Јә'ни, Бакы Дөвләт Университети мүрәккәб тарихи бир јол кечмишдир. Ону јараданлар да Азәрбајчан халғына бөјүк хидмәтләр көстәрмиш вә сонракы мәрһәләләрдә университети инкишаф етдирәнләр дә, фәалијјәт көстәрәнләр дә Азәрбајчан Республикасына чох хидмәтләр етмишләр. Она көрә дә 75 ил әрзиндә университет һәјатында фәалијјәт көстәрән адамларын һамысынын ишләрини јүксәк гијмәтләндирмәлијик.

Сиз университетин тарихини тәһлил етмисиниз. Анчаг мән бирики нөгтәјә тохунмаг истәјирәм. Бакы Дөвләт Университетинин бүтүн дикәр хидмәтләри илә јанашы, Азәрбајчан халғынын ана дилинин инкишафындакы хидмәтләрини хүсуси гејд етмәлијик. Университет јараначаркән мүәллимләрин әксәријјәти азәрбајчанлы олмамышдыр. Анчаг сонракы мәрһәләләрдә университет Азәрбајчанда халғымызынана дилинин инкишаф етмәси үчүн, тәблиғ олунмасы үчүн бөјүк ишләр көрмүшдүр. Биз инди мүстәгил дөвләт

кими, азад халг кими өз ана дилимизлә, Азәрбајчан дили илә фәхр едирик. Анчаг, әкәр кечмишә нәзәр салсаг, бу күн зәнкин, јүксәк мәдәни сәвијјәдә олан, чох кениш сөз еһтијатына малик олан әдәби, мәдәни дилимиз һәмишә белә олмамышдыр. Ону јарадан-лар олуб, елми әсасыны гуранлар олуб, инкишаф етдирәнләр олуб. Бу, мүстәгил Азәрбајчанын, Азәрбајчан халгынын ән бөјүк милли сәрвәтидир. Һәр бир халг өз дили илә јаранып. Анчаг халгын дилини јашатмаг, инкишаф етдирмәк вә дүнја мәдәнијјәти сәвиј-јәсинә чатдырмаг халгын габагчыл адамларынын, елм, билик ха-димләринин фәалијјәти нәтичәсиндә мүмкүн олур. Бу бахымдан Бакы Дөвләт Университетинин фәалијјәтини хүсуси гејд етмәк лазымдыр.

Бакы Дөвләт Университетинин әсас факүлтәләри - тарих фа-күлтәси, филолокија факүлтәси, фәлсәфә факүлтәси, ҹә'ни, бүтүн бу һуманитар факүлтәләр Азәрбајчан дилинин, Азәрбајчан елми-нин инкишафында мүтәсна јер тутур. Шүбһәсиз ки, бүтүн башга елмләр дә Азәрбајчанын һәм елми, һәм интеллектуал, һәм дә игтисади потенсиалынын инкишафы үчүн хидмәтләр көстәрмиш-ләр. Анчаг бу елмләрин инкишафы хүсуси әһәмијјәт кәсб едир вә бу саһәдә Бакы Дөвләт Университетиндә 75 ил әрзиндә көрүлән ишләр јүксәк гиймәтә лајигдир.

Бакы Дөвләт Университетинин аудиторијаларында, дәрс отаг-ларында, кафедраларында Азәрбајчан халгынын мәнлијинин, милли шүурунун, милли руһунун инкишаф етдирилмәси үчүн дә чох ишләр көрүлмүшдүр. Мән бу күн буну хүсуси гејд едирәм. Чүнки өз дилини инкишаф етдирән алим, мүәллим, өз тарихини јазан, инкишаф етдирән, тарихини әкс етдирән алим, өз мә'нәвиј-јатыны арашдыран, тәһлил едән вә үмумиләшдирән, елмиләшди-рән, халгына јүксәк сәвијјәдә чатдыран алим —онлар һамысы бирликдә өз халгының, милләтинин милли шүурунун, милли ру-һунун, вәтәнпәрвәрлик руһунун инкишаф етмәсинә, ирәлијә кет-мәсинә хидмәт көстәрир. Азәрбајчанда милли азадлыг һәрәкатының јаранмасы, мејдана чыхмасы, инкишаф етмәси, та-рихимизин сәһифәләринин тәхрибатдан, тәһрифдән горунмасы, әсрләрдән-әсрләрә халгымызын бөјүк тарихә, бөјүк мәдәнијјәтә малик олмасы, бөјүк мә'нәвијјат саһиби олмасы - бунлар һамысы XX әсрдә алимләримизин, мүәллимләримизин, али тәһсил оҹаг-ларында чалышанларын фәалијјәти нәтичәсиндә олмушдур. Бу

саһәдә Бакы Дөвләт Университетинин хидмәтләри чох бөјүкдүр вә мән бу күн ону хүсуси гејд етмәји лүзумлу һесаб едирәм.

Биз бу ил даһи шаиримиз Мәһәммәд Füзулинин 500 иллик јубилејини гејд едирик. Фәхр едирик ки, 500 ил бундан өнчә Мә-һәммәд Füзули өз ана дилиндә - Азәрбајчан дилиндә, түрк дилиндә әсәрләрини јазмышдыр. Ејни заманда, ону да унутмајаг ки, елә бу әсрин әввәлиндә дә, ортасында да ана дилимиздә јазанларымыз чох олмушдур. Анчаг ана дилини, Азәрбајчан дилини јүксәкләрә галдырмаг истәјәнләр, зәнкинләшдирмәји чалышан адамлар олмушлар. Онларын әксәријјәти Азәрбајчан Дөвләт Университе-тиндә олмушлар.

Бурада Бакы Дөвләт Университетинин јубилејләрини хатырла-дылар. Мән чох хошбәхтәм ки, Бакы Дөвләт Университетинин мә'зунујам. Ејни заманда, хошбәхтәм ки, Бакы Дөвләт Универси-тетинин 50 иллик јубилејинин дә, 60 иллик јубилејинин дә ишти-ракчысы олмушам. Инди Университетин 75 иллик јубилејиндә чыхыш едәркән, шүбһәсиз ки, өз ана дилимдә, Азәрбајчан дилин-дә данышдым. Бу, бөјүк бир сенсасија кими гәбул олунду, тәәччүб доғурду, - нә чүр олур ки, республиканын рәһбәри Азәрбајчан дилиндә чыхыш едир вә бу дилдә һеч дә пис данышмыр. Бә'зиләри мәни бу һадисә мүнасибәтилә тәбрик едирдиләр, миннәтдарлы-ғыны билдирирдиләр. Дилини севән, милли руһла јашајан инсан-лар, доғрудан да, буну бөјүк бир һадисә кими гәбул етдиләр. Мән исә онлара дедим ки, бурада бир гејри-адилик јохдур, наһаг тәәч-үб едирсиниз, бу мәним ана дилимдир вә ана дилиндә чыхыш етмәк елә бөјүк бир гәһрәманлыг да дејилдир. Ана дилини билмә-мәк исә, ана дилини гиймәтләндирмәмәк исә, шүбһәсиз ки, халг арасында гәбаһәтдир.

О илләри хатырлајырам. О вахт, 1968-чи илдә мән республика-да Дөвләт Тәһлүкәсизлији Комитәсинин сәдри идим. Универси-тетдә бир нечә алим Азәрбајчанын тарихини арашдыраркән Азәрбајчанын Русијаја бирләшмәси һаггында мүбаһисә апар-мышды ки, Азәрбајчан Русијанын тәркибинә көнүллү сурәтдә кирмишдир, јахуд елә-белә кирмишдир, ја да мәчбури кирмишдир. Буну о вахтлар шиширтмишдиләр. Шүбһәсиз ки, елм адамлары елми ахтарышлар заманы кәрәк һәмишә бүтүн версијаларыјохла-сынлар. О вахт исә үмуми гәрар белә иди ки, Азәрбајчан Русија-нын тәркибинә көнүллү дахил олмуш, өзү буну хаһиш етмишдир. Шүбһәсиз ки, бу, тарихи һәгигәтдән узагдыр. Анчаг белә олмуш-

ду вə бу hадисə дə бajрам кими гejд едилмишди. Амма бир нечə алим о вахт буну шүбhə алтына алараг өз фикирлəрини сөjləмишди. Бу, бөjүк бир иғтишаш jаратды. Башладылар арашдырмаға кы, бунлар милləтчидирлəр, jахуд башга фикирлəр вар, дөвлəт мөвгejиндən кənар фикирлə jашajырлар вə с. Дүздүр, бундан өтрү о вахтлар бə'зи адамлары хырдача чəзаландырдылар. Анчаг мən билирəм кы, о адамларын hамысы инди дə фəалиjjətдəдир, ишлəjир вə ондан сонра да jахшы фəалиjjətдə олмушлар.

Буну нə үчүн хатырлajырам? Хатырлатмаг истəjирəм кы, университет həгигəти ахтаран, милли руhу инкишаф етдирən бир очаг, мənбə олмушдур. Тəсадүфи дejилдир кы, бир дə дejирəм, Азəрбajчанын мүстəгиллиjи, милли азадлығы уғрунда мүбаризə апаран инсанларын да чоху бурада тəhсил алмыш, университет диварлары арасында ишləмиш, фəалиjjət көстəрмишлəр вə бу күн дə көстəрирлəр. Она көрə дə Бакы Дөвлəт Университетинин Азəрбajчан дилинин инкишафында, милли руhун, милли шүурун инкишафында, вətənпəрвəрлик руhунун инкишафында олан хидмəтлəрини бир даha хүсуси гejд едирəм вə бу күн мүстəгил Азəрбajчан дөвлəтиндə белə инсанлара өз hөрмəт вə ehтирамымы билдирирəм.

75 ил өрзиндə тарих чүрбəчүр мəрhəлəлəрдən кечмишдир. Бу 75 илин həр бири бизим үчүн өзиздир. Кечмишдə тарихимизи jазаркən бə'зən jа о тəрəфə, jа да бу тəрəфə өjилирдик. Инди исə мүстəгил Азəрбajчан Республикасында өз мəмləкəтимизин, өз талejимизин саhиби олдуғумуз hалда, мүстəгил сиjасəт апардығымыз hалда көрək тарихимиз доғру, дүзкүн, өдалəтли, обjектив jазылсын. Университетин 50 иллиjи, 60 иллиjи гejд олунмушдур. Амма, тəəссүф ки, 70 иллиjи нəдənсə гejд едилмəмишдир. Буну jаддан чыхармышлар. Инди 75 иллиjи гejд олунур. Бу 75 иллик тарихи өдалəтли, дүзкүн jазмаг үчүн инди ən көзəл шəраит jаранмышдыр. Амма бу тəкчə университетин тарихи дejил, бу Азəрбajчан халғынын тарихидир, Азəрбajчан Республикасынын тарихидир, Азəрбajчан елминин, тəhсилинин, мəдəниjjətинин тарихидир. Она көрə дə буну тəриф етмək олмаз.

Кечən вахтларда да тəриф олунмуш, анчаг бу jахын кечмишдə дə тəриф олунмушдур. Кечən вахтлар - Совет hакимиjjəти вахты бүтүн тарихчиляр үмуми тарихи jазаркən, о чүмлəдən дə, университетин тарихини jазаркən həр бир шеjи марксист-ленинчи идеолокиjа өсасында вə бир дə о тарих ки, гурулмушду, онун өсасында

jазмаға чалышырдылар, она көрə дə тəhрифлəрə jол верирдиляр, амма ики-үч ил бундан габаг, республикамызда jени бир дөврү jарананда бə'зиляри hесаб етдиляр ки, 1920-чи илдən 1992-чи илəдək Азəрбajчанда нə олмушдурса, бунлар hеч бир шеj дejил. Тарих индидən башлajыр. Белə мүнасибəт jарамаз! Халғын həр бир күнү тарихдə өз jерини тапмалыдыр. Тарихимизин həр бир нөгтəси, həр бир күнү бизим үчүн өзиздир, нə чүр олур-олсун.

Ики-үч ил бундан габаг мən ешитдим: бə'зи jени сиjасəтчиляр дejəндə ки, Нəриман Нəримановдан башлajан вə индиjə гəдəр, бизə гəдəр олан дөвр тарих дejилдир, мən дəhшəтə кəлдим. Белə өдалəтсизлиjə jол вермək олмаз. Өкəр Бакы Дөвлəт Университети 1919-чу илдə илк демократик республика вахтында jаранмышса, онун сонракы инкишафы Нəриман Нəриманов вə онун кими бөjүк шəхсиjjətлəрин фəалиjjəти нəтичəсиндə индики сəвиjjəjə кəлиб чатмышдыр. Тəсəввүр един, өкəр бу дөвр олмасаjды, бу күн бурада профессор Муртуз Өлəскəровун вə башга натиглəрин 75 ил өрзиндə университетин өлдə етдиjи наилиjjətлəр барəдə кəтирдикləри чох hejранедичи рəгəмлəр, мə'луматлар олардымы? Олмазды! Jенə дə дejирəм, бүтүн башга шеjləри кənара гojаг. Азəрбajчанын маарифлəнмəсиндə, Азəрбajчан халғынын савадланмасында, елмимизин инкишафында, Азəрбajчан дилинин бүкүнү jүксəк сəвиjjəjə кəлиб чатмасында бу дөврүн нə гəдəр бөjүк мə'насы, нə гəдəр бөjүк хидмəти вар. Буну нə позмаг олар, нə дə унутмаг олар. Буну етмək истəjənлəр тарихинə кор бахан, тарихинə дүшмən чыхан адамлардыр.

Университет 50 иллик jубилejиндə о вахткы Советлəр Иттифагынын jүксəк мүкафаты - Гырмызы Əмək Бajрағы ордени илə тəлтиф олунмушду. Бу, тарихдир вə бу тарихи дəjишдирмək олмаз. Азəрбajчан Дөвлəт Университети о дөврүн ən jүксəк мүкафатларындан бирини алды, 50 иллик фəалиjjətинə көрə алды. Ондан сонракы дөврлəрдə Бакы Дөвлəт Университети jени jүксəк адлара, мүкафатлара лаjиг көрүлдү. Бунлар да hамысы тарихдир, hеч бирисини дəjишдирмək олмаз. Hамысына hөрмəтлə, ehтирамла jанашмаг лазымдыр. Она көрə бүтүн Азəрбajчан халғынын, Азəрбajчан Республикасынын, о чүмлəдən, онун елминин, тəhсилинин хх өсрдəки тарихи бөjүк hөрмəт вə ehтирама лаjиг тарихдир. Биз бу тарихин həр сəhифəсини, həр вəрəгини hөрмəт вə ehтирамла jад етмəлиjик, бу тарихин гаршысында, Азəрбajчан Республикасыны jарадыб, jашajыб, Азəрбajчан елмини, тəhсилини

bu səbiiçəjə kətirən insanların hamısının garşısında baş əjmələjik.

Kečmišdə, ölkəmiz xaričı dəvlətlərlə čox əlagədə olmadığı vaxtda bə'zən belə düšünyrək ki, başga ölkələrdə elm, alı təhsil bizimkindən čox jyksəkdir. Šybhəsiz ki, dynjanın 800-900 illik tarixi olan məšhyr universitetləri var. Avropa universitetlərini, Šərg universitetlərini, Rusija universitetlərini kətyryn. 100 illik tarixi olan universitetləri var. Šybhəsiz ki, onların jyksək səviiçəsi var. Ančag indi biz dynjaja ačıldıg, bizim alimlərimiz, universitetin myəllimləri, professorları dynjanın bir čox ölkələrinə ketdilər, kəldilər. Indi onlar bir čox ölkələrdə dərs dejirlər, elmi iš aparırlar. Ajdın olduğu ki, bu myddətdə Azərbajčanın elmində, təhsilində əldə edilən nailiiçtlər başga dəvlətlərinkindən ašagı dejildir, bə'zi hallarda jyksəkdir. Əkər belə olmasajdı, indi Bakı Dəvlət Universitetinin, jaxyd da ki, dikər universitetlərimizin, elmi tədgigat institutlarımızın alimləri, elmi išçiləri kedib başga ölkələrdə jyksək səviiçədə fəaliiçət kətərə biləmdimi? Bunlar hamısı bu 75 illik tarixin bəhrələridir. Ona kərə də biz bunu gijmətləndirmərlijik.

Bir sezlə, 75 illik jol šanlı joldur, šərəfli joldur. Mən bir daha sizi təbrik edirəm. Universitetin 75 illik jubilejı Azərbajčan xalgının bəjyk bajramıdır.

Ančag hər bir jubilej, ildənymy bizi kerijə joх, irəlijə bahmağa, garšıdakı vəzifələr haggında dyšynmələ də'vət edir. Vəzifələr bəjykdyr. Respublikamız kečid dəvryndə jašajır. Bytyn cahələrdə, o čymlədən, tədris, təhsil cahəsində islahatlar kečirilir. Bunlar zəruridir, ančag, ejni zamanda, bu islahatlar, xyсusən, təhsil, elm cahəsində islahatlar čox ağırlı, dyšynymlü šəkildə həjata kečirilməlidir. Islahat naminə, dəb naminə aparılmamalıdıg. Adını dəjišdirmərklə, bir gədər formasını dəjišdirmərklə ki, jeni bir gijafəjə kirsin, dəbə dyšsyn - bunun naminə joх, jalnıg və jalnıg əldə etdijimiz səviiçədən daha jyхarı galхmag yyn, təhsilin səmərəlilijini, elmin səmərəlilijini artırmag yyn aparılmalıdıg. Bytyn bu islahatlar ančar bi jolla, bu istigamətdə ketməlidir, bu məgsədi dašımalıdıg və biz bu məgsədə nail olmalıjıg. Mən bu arzularımı sizə bildirirəm və kyman edirəm ki, siz də belə dyšynyrsynyz, siz də məhz bu jolla kedəčək və səhvlərə jol vermiəčəksiniz.

Universitet, ali məktəb kənčlərə məxsusdur. Bakı Dəvlət Universitetində 1200 nəfərlik professor - myəllim hej'əti, 12 min tələbə var. Myəllimlər tələbələr yyndyr, onlara təhsil vermək, onları həjata hazırlamag, jaxšı tərbijə vermək myəllimlərin šərəfli borčudur. 75 il ərzində bytyn vətinliklərə bahmajaraq, həjatımızda olan bə'zi mənfi hallara bahmajaraq, universitet bu šərəfli vəzifəsini jerinə jetirmišdir. Bakı Dəvlət Universitetini bitirmiš adamların tam əksəriçtəti həgigətən Azərbajčanın bukynkү həjatını inkišaf etdirənlərdir. Ančar kənčlərə digtət, gajrı bu kyn daha čox lazımdır. Ona kərə də mən bu bajram kynү kənčlərə myračiət edirəm, həm də təkčə Bakı Universitetinin tələbələrinə joх, bytyn Azərbajčan kənčlərinə myračiət edirəm.

Mystəgil Azərbajčan yч ildir ki, jašajır. Garšımızda bəjyk jol var. Biz bu agır, vətin joldan kečməlijik. Ona kərə də mən bu kyn, universitetin 75 illik jubilejı gejd ediləркən ymidvar oldugumu bildirmək istəjirəm ki, Azərbajčanın kənčləri atalarının, babalarının adət-ən'ənələrinə, onların kečdiji jola sadıg galačaglar, özlərini universitetlərdə, dikər təhsil očagларında, iš jerlərində mystəgil Azərbajčana хidmət yyyn hazırlajačaglar və Azərbajčanın yyrənkli bajrağını uğurla irəli aparačaglar.

Kənčlərimizin bir gismi orду sıralarındadır. Sizin universiteti, bytyn ali məktəblərimizi bitirənlərin bir gismi vurušmuš, dəjyšmyš, torpagларımızın gorunmasy jolunda šəhid olmuşdur. Bir gismi həsyrda orду sıralarında, torpaglarımızın kešiјində dajanmışdır, mystəgilliјimizi, Azərbajčanın ərazi bytövlүjүnү gorujurlar, Azərbajčanı ermənи išgalčılarından gorujurlar. Onlar čəbhədə, hərbi hissədədirlər, hərbi kejimdə, silah altındadırlar. Azərbajčan xalgı onlara, jə'ni, ordumuza, Milli Orду sıralarında olan kənčlərə ymid bəsləjir. Xalgımız bu ymidlə jašajır ki, Azərbajčan Milli Ordusunda olan kənčlər bundan sonra torpaglarımızı tam gətiiçtlə gorujačaglar, Azərbajčanın sərhədlərinin kešiјində mühkəm dajanačaglar, ölkəmizin suverenlijini mydafiə edəčəklər, Azərbajčan Respublikasının mystəgil bir dəvlət kimi jašamasy yyn əz хidmətlərini kəstərəčəklər. Mən sizi əmin edə

биләрәм ки, Милли Ордумузун сыраларында олан кәнчләрин там әсәриjjәти белә әһвал-руһиjjә илә, вәтәнпәрвәрлик руһу илә, чәсарәт, гәһрәманлыг руһу илә jашajыр вә хидмәт едир. Она көрә дә бу күн, бу кәнчлик күнү - университетин бajрамы кәнчлик бajрамыдыр, - орду сыраларында олан университет мә'зунларыны, бүтүн али мәктәбләрин мә'зунларыны сизин адыныздан, өз адымдан хүсуси олараг үрәкдән тәбрик едирәм, орду сыраларында олан бүтүн кәнчләримизә саламымызы көндәрирәм, онлара һөрмәт вә еһтирамымы билдирирәм. Әмин олдуғуму билдирмәк истәjирәм ки, онлар Азәрбajчан Республикасынын әразиси бүтөвлүjүнүн кешиjиндә бундан сонра да чәсарәтлә, мәтанәтлә дajаначаглар.

Гаршымызда дуран вәзифәләр кәнчлиjи даһа jахшы һазырламагдан, тәрбиjә етмәкдән ибарәтдир. Профессорлар, мүәллимләр бу вәзифәләрини бундан сонра да индиjә гәдәр олдуғу кими ләjагәтлә jеринә jетирмәлидирләр. Мә'лумдур, һамымыз бу дәрдин ичиндә jашajырыг, республикамыз ағыр вәзиjjәтдәдир. Торпагларын бир гисми ишғал олунмушдур, бир милjондан артыг гачгын вар, республиканын сосиал-игтисади вәзиjjәти чәтинләшир, бөһран ичиндәjик, бөһран дәринләшир, инсанларын һәjат тәрзи ағырлашыр. Бунлар һамысы дөврүмүзүн характерик чәһәтләридир: обjектив сәбәбләрдән доған чәһәтләрдир. Белә бир шәраитдә мүәллимләр дә, профессорлар да, али мәктәбләрдә чалышан дикәр зиjалыларымыз да чәтин дөвр кечирирләр. Jашajыш чәтинләшмишдир. Jахшы ишләмәк үчүн бә'зи истәнилән шәраит jохдур. Бунлар һамысы һәjатымызын керчәклиjидир.

Анчаг, еjни заманда, белә дүшүнүрәм ки, халгымыз дөзүмлү олдуғу кими, зиjалылармыз да, алимләримиз дә, мүәллимләримиз дә ән дөзүмлүләрдәндир, ән мәтанәтлиләрдәндир. Мән бүтүн бу чәтинликләрә көрә гәлбән нараһат олараг зиjалыларымыза, мүәллимләримизә мүрачиәт едирәм: Кәнчләримизин тә'лим-тәрбиjәси ишинә, тәһсил ишинә диггәтинизи азалтмаjын. Әксинә, белә бир шәраитдә диггәт, гаjғы даһа да артмалыдыр. Мән әминәм ки, мүәллимләримизин, зиjалыларымызын, алимләримизин әксәриjjәти белә дүшүнүр, белә jашajыр вә бүтүн бу чәтинликләрә бахмаjараг, өз вәзифәләрини шәрәфлә jеринә jетирир вә бундан сонра да jеринә jетирәчәкдир.

Бу күн университетин 75 иллиjини бajрам едәркән бүтүн бу чәтин проблемләрлә растлашдығымыз һалда, еjни заманда, һамымыз никбин әһвал-руһиjjә илә jашамалыjыг. Биз бу чәтинликләри көрәрәк, еjни заманда, ону дәрк етмәлиjик ки, милли азадлығымыза наил олмушуг, мүстәгиллиjимизи әлдә етмишик. Азәрбajчан халгы артыг өз талеjинин саһибидир. Азәрбajчан мүстәгил девләтдир. Азәрбajчан Республикасы мүстәгил дөвләт кими дүнjа бирлиjиндә көркәмли jер тутмушдур, дүнjа бирлиjиндә өз сөзүнү демәjә гадирдир, өз талеjини өзү һәлл едир. Бунлар халгымызын, заманәмизин бөjүк наилиjjәтләридир вә бу наилиjjәтләрә көрә бүтүн чәтинликләрә дөзмәли, көләчәjә никбинликлә бахмалыjыг. Чалышмалыjыг ки, бу чәтинликләри тезликлә арадан галдыраг, мүстәгил Азәрбajчан Республикасы бүтүн әразинин саһиби олараг гаршысына гоjулмуш мәгсәдләрә наил олсун вә биз көләчәк нәсилләр үчүн jени-jени тәһфәләр һазырлajаг.

Әминәм ки, биз бунлара наил олачағыг. Инанырам ки, бизим зиjалылар да, алимләр дә, мүәллимләр дә бу дуjғуларла jашajырлар вә әминәм ки, бу дуjғулар бизи даһа да мөһкәмләндирәчәк, даһа да бирләшдирәчәк, сыраларымызы даһа да сыхлашдырачаг вә биз мүстәгил Азәрбajчанын хошбәхт көләчәjинә бирликдә наил алачатыг.

Бу бajрам мүнасибәтилә сизи бир даһа тәбрик едирәм, Азәрбajчан халгыны онун елминин, мәдәниjjәтинин бajрамы мүнасибәтилә бир даһа тәбрик едирәм. Һамыныза, бүтүн зиjалылара, бүтүн мүәллимләрә, Азәрбajчанын чохмилjонлу кәнчләринә сәадәт вә хошбәхтлик арзулajырам.

Jашасын Бакы Дөвләт Университети!

Jашасын елм, jашасын мәдәниjjәт, jашасын тәһсил!

Jашасын мүстәгил Азәрбajчан Республикасы!

26 нојабр 1994-чү ил.

❋ ❋ ❋

ЧӘЛИЛ МӘММӘДГУЛУЗАДӘ АЗӘРБАЈЧАН ХАЛГЫНЫН МИЛЛИ ДИРЧӘЛИШИНДӘ ӘВӘЗСИЗ РОЛ ОЈНАМЫШДЫР

(Мирзә Чәлилин 125 иллик јубилејиндә нитг)

Һөрмәтли ханымлар вә чәнаблар!

Чәлил Мәммәдгулузадәнин анадан олмасынын 125 иллијинә һәср олунмуш, республикамызда сон ајларда һәјата кечирилән тәдбирләр вә бүкүнкү мәрасим бөјүк јазычымызын шәхсијјәтинә, онун јарадычылығына, әдәби вә мә'нәви ирсинә верилән јүксәк гијмәтин тәзаһүрүдүр. Ејни заманда, бу, дөвләтин, ичтимаијјәтин, халгымызын мәдәнијјәтә, әдәбијјата, мә'нәвијјата көстәрдији мүнасибәтидир. Чәлил Мәммәдгулузадә Азәрбајчан тарихиндә көркәмли јер тутмуш даһи бир инсан, јазычы, публисист, философ, мүтәфәккир, халгымызын мәдәнијјәтини чох зәнкинләшдирмиш бир шәхсијјәтдир. О, әдәбијјатымызын, мәдәнијјәтимизин классикидир. Ејни заманда, о бизим мүасиримиздир, о, бу күн дә бизимләдир, бизим сыраларымыздадыр. Бизимлә бәрабәр Азәрбајчанын мүстәгиллијинә севинир вә бизимлә бәрабәр Азәрбајчан Республикасынын даим мүстәгил дөвләт олмасы уғрунда өз јарадычылығы илә, гојдуғу мә'нәви ирслә чалышмагдадыр.

Әсримизин әввәлиндә фәалијјәтә башлајан Чәлил Мәммәдгулузадә бу күн әсримизин сонунда бизим үчүн мә'нәвијјат мәнбәјидир, мә'нәви дајагдыр. О, бизә илһам верир, бизә күч верир, сүр'әтлә ирәли кетмәкдә, халгымызы бүкүнкү вәзијјәтдән чыхармагда бизә көмәк едир.

Бизим халгымыз вә дүнја ичтимаијјәти Чәлил Мәммәдгулузадәни бөјүк јазычы, әдиб, мүтәфәккир инсан кими таныјыр. Бурада чыхыш едән һөрмәтли јазычымыз Анар, һөрмәтли алимимиз Бәкир Нәбијев онун јарадычылығы һаггында әтрафлы данышдылар. Доғрудур, Чәлил Мәммәдгулузадә јарадычылығы елә бир дәрјадыр ки, о дәрјанын дибинә кедиб чатмаг, һамысыны әһатә етмәк

мүмкүн дејилдир. Күман едирәм ки, һәлә бир нечә нәсил Азәрбајчан тарихчиси, әдәбијјатшүнасы, сијасәтшүнасы, алими Чәлил Мәммәдгулузадә хәзинәсини, јарадычылығыны ашкарлајачаг, ону тәлгиг едәрәк јени-јени кәшфләр едәчәкдир. Чәлил Мәммәдгулузадә јарадычылығы Азәрбајчанын мә'нәвијјатыны, мәдәнијјәтини, әдәбијјатыны дүнјаја нүмајиш етдирән вә халгымызын нәјә гадир олдуғуну көстәрән бөјүк бир сәрвәтдир.

Чәлил Мәммәдгулузадә өз јарадычылығы илә, әсәрләри илә, публисистикасы илә, бөјүк мәтбуатчылыг фәалијјәти илә Азәрбајчан халгынын милли ојанышында, милли дирчәлишиндә әвәзсиз рол ојнамышдыр. Халгымызын милли шүурунун формалашмасында мәһз "Молла Нәсрәддин" журналынын вә Мирзә Чәлил фәалијјәтинин ролу мисилсиздир.

"Молла Нәсрәддин" журналы дүнјада мәшһурдур. О вахтлар рабитәнин чох зәиф олмасына бахмајарат, "Молла Нәсрәддин" журналы дүнјанын бир чох өлкәләриндә јајылырды, һөрмәтлә гаршыланырды, охунурду вә һәр јердә өз тә'сирини көстәрирди. Азәрбајчанын һәјатында "Молла Нәсрәддин" журналынын хүсуси јери вардыр. О дөврүн шәраитинә ујғун олараг Чәлил Мәммәдгулузадә "Молла Нәсрәддин" журналыны халгын әксәр тәбәгәләри үчүн охуна билинән, анлашыглы сәвијјәдә нәшр едирди. Тәсадүфи дејилдир ки, танынмыш рәссамлар Шмерлингин, Роттерин, Азәрбајчанын бөјүк рәссамы Әзим Әзимзадәнин вә башгаларынын исте'дадындан истифадә едиләрәк, демәк олар ки, журналда јазылара бәрабәр һәчмдә олан шәкилләр, карикатуралар да верилирди. Мән буну белә анлајырам ки, о вахт халгымызын әксәријјәти савадсыз олдуғуна көрә, чохунун охумаг имканы олмадығына көрә карикатуралар вә шәкилләр савадсыз адамлара да чох тә'сир бағышлајырды, сөзләр охунмадан да фикирләр чатдырылыб, билдирилирди. Журнал Азәрбајчан дилиндә нәшр олундуғундан о вахт ону охујанларын васитәсилә халг арасында кениш јајылырды вә чох күчлү тә'сир көстәрирди.

"Молла Нәсрәддин" журналыны јарадан Чәлил Мәммәдгулузадә олду. Әввәл Тифлисдә, сонра Тәбриздә, даһа сонра Бакыда нәшр едилән бу журнал, тәәссүфләр олсун ки, Мирзә Чәлил дүнјасыны дәјишәндән сонра өз фәалијјәтини дајандырды. Доғрудур, сонракы дөврләрдә вә хүсусән 50-чи илләрдә Азәрбајчанда "Молла Нәсрәддин" мәктәбини давам етдирмәјә чалышдыг. Анчаг бу күн е'тираф етмәлијәм ки, буна наил ола билмәдик. "Кирпи" жур-

налы онун давамчысы олмалы иди. Бу күн "Кирпи" журналынын һәјатымызда ојнадығы рола лазыми гијмәт верәрәк, ејни заманда, гејд етмәк истәјирәм ки, о һеч дә "Молла Нәсрәддин" журналынын сәвијјәсинә чата билмәди, онун там давамчысы ола билмәди, чәмијјәтимиздә онун јерини тута билмәди. Һалбуки о илләрдә дә буна еһтијач чох иди, бу күн дә еһтијач чохдур. Букүнкү шәраитимиздә биз јенә дә "Молла Нәсрәддин" журналына чох мөһтачыг.

Чәлил Мәммәдгулузадә дүһасы "Молла Нәсрәддин" журналында өз әксини тапды. "Молла Нәсрәддин", онун васитәсилә Чәлил Мәммәдгулузадә вә журналын ишинә чәлб олунмуш Азәрбајчанын башга мүтәфәккир адамлары халгымызын милли шүурунун формалашмасында, милли руһунун јүксәлдилмәсиндә, милли ојанышында бөјүк рол ојнадылар.

Она көрә дә биз Чәлил Мәммәдгулузадәјә садәчә бир әдәбијатчы кими, јазычы кими, публисист кими јох, ејни заманда, бөјүк ичтимаи хадим вә бөјүк сијасәтчи кими јанашмалыјыг. Ч.Мәммәдгулузадә өз јарадычылығы илә Азәрајчанын ичтимаи-сијаси һәјатынын инкишафында, милли руһун јүксәлмәсиндә бөјүк рол ојнамышдыр. Бу, тәкчә әдәбијјатда дејил, тәкчә мәдәнијјәтдә дејил, бу, сијасәтдә бөјүк хидмәтдир, ичтимаи һәјатымызда бөјүк хидмәтдир.

Мирзә Чәлилин јарадычылығы һаггында чох данышмаг олар вә мән бурада чыхыш едәркән гаршыма һәмин мәгсәди гојмамышам. Садәчә ораг, бир нечә мәгама тохунмаг истәјирәм. Онлардан бири дә әдибин әсәрләриндә, бир дә тәкрар едирәм, халгымызын милли руһунун јүксәлдилмәси, халгымызын милли идеолокијасынын јаранмасы, формалашмасыдыр. Бу сабәдә Мирзә Чәлилин көрдүју ишләр, бизә бәхш етдији төһфәләр вә гојуб кетдији ирс бөјүк хәзинәдир, бу хидмәтләр әвәзсиздир.

Биз инди әсрин сонуна доғру аддымлајаркән мүстәгил дөвләт кими өз милли идеолокијамыз һаггында дүшүнмәлијик. Милли идеолокијамыз, шүбһәсиз ки, тарихи кечмишимизлә, милләтимизин адәт-ән'әнәләри илә, хүсусијјәтләри илә, халгымызын, дөвләтимизин бу күнү вә кәләчәји илә бағлы олмалыдыр.

Бу бахымдан Чәлил Мәммәдгулузадәнин јарадычылығында Азәрбајчанын бүтүн милли хүсусијјәтләрини, ејни заманда, үмумбәшәри дәјәрләри әкс етдирән фикирләр бизим милли идеолокијанын әсасыдыр вә һәмин идеолокијанын јаранмасы үчүн бөјүк бир васитәдир, бөјүк бир сәрвәтдир. О дөврдә һәм миллилијә бағлы олмаг, һәм дә дүнјәви, үмумбәшәри дәјәрләри гијмәтләндирмәк, онлары өз јарадычылығында әкс етдирмәк вә халгымызын үмуми сәвијјәсини галдырмаг чәһдләри бөјүк вәтәндашлыг чәсарәти иди, бөјүк хидмәтдир вә буну биз даим гијмәтләндирмәлијик. Она көрә дә Чәлил Мәммәдгулузадәнин јарадычылығы, әсәрләри бу күн бизим милли идеолокијанын формалашмасына, јаранмасына вә онун консепсијасынын елми шәкилдә назырланмасына чох көмәк едә биләр вә чох көмәк едәчәкдир.

Чәлил Мәммәдгулузадәнин фәалијјәтиндә ән дәјәрли чәһәтләрдән бири дә Азәрбајчан халгынын дилинин инкишафы үчүн көстәрдији хидмәтләрдир. Онун даим ишләтдији "Вәтән, Вәтән, Вәтән! Милләт, милләт, милләт! Дил, дил, дил"! сөзләри халгымызын, милләтимизин фикирләрини, арзуларыны ифадә едир. Әдибин ана дилинә - Азәрбајчан дилинә бөјүк диггәти, ана дилини тәблиғ етмәси, инсанларын һамысыны ана дилини билмәјә сәсләмәси вә ана дилинин, Азәрбајчан дилинин һәр јердә һөкм сүрмәсинин зәрурилијинә даир фикирләри, јазылары о вахт үчүн вачиб иди, бу күн үчүн дә чох актуалдыр. "Анамын китабы" әсәри Азәрбајчан үчүн чох даһијанә әсәрдир. Чүнки бизим халгымыз, республикамыз Шәргин вә Гәрбин, Шималын вә Чәнубун говушуғундадыр. Әсрләр боју ајры-ајры истигамәтләрдән халгымыза тә'сирләр олмушдур. Мәдәнијјәтимизин вә елмимизин инкишафына да бу тә'сирләр олмушдур. Анчаг халгымызын даһи сималары Азәрбајчан дилини, Азәрбајчан миллилијини јашадыб, милли шүуруну, милли мәфкурәсини даим јашатмышдыр.

Лакин елә заманлар, елә дөврләр дә олмушдур ки, бә'зән башга өлкәләрдә тәһсил алмыш адамлар о өлкәләрин дилини, адәт-ән'әнәсини гәбул едәрәк өз дилини, өз адәт-ән'әнәсини, миллилијини итирмишләр. Бу күн дә белӛләри вардыр. Бу һалларла биз јахын кечмишдә дә чох гаршылашмышыг вә демәк олар ки, 20-25 илдә Азәрбајчан дилинин Азәрбајчанда һаким олмасы, садәчә, формал сүрәтдә дөвләт дили е'лан олунмасы јох, һәр јердә тәтбиг едилмәси, инкишаф етмәси бөјүк сә'јләрин нәтичәсидир вә бу, чох вахт күчлү мүгавимәтләрлә растлашмышдыр.

Бах, бунларын һамысы әсрин әввәлиндә дә вар иди. О вахт савадлы адамлар аз иди, һәр бир башга өлкәдә тәһсил алмыш адам һәмин өлкәнин дилини, адәт-ән'әнәсини тәблиғ едирди. Өз дилимиз, өз адәт-ән'әнәләримиз, өз миллилијимиз бә'зән итиб кедирди. Чәлил Мәммәдгулузадәнин бөјүклүју һәм шәхси һәјатында,

həm fəaliyyətində, həm jaradıcılıqlarında ondan ibarətdir ki, o, ilk təhsilini Nahçıvanda molla məktəbində aldıgdan sonra, rus dilində Gori seminariyasiny bitirmiş, daha sonra isə Sankt-Peterburgda təhsil almışdır. O, rus dilinə mükəmməl jiyələnmiş, Avropa mədəniyyətini çox dərindən öjrənmiş, ümumbəşəri dəjərləri dərk edib, onlary öz millilijи ilə, öz ana dili ilə, öz milli kökləri ilə birləşdirərək Mirzə Cəlil - Cəlil Məmmədgulyzadə olmuşdur. O, "Molla Nəsrəddin" kimi daһijanə bir məktəb jaratmış və bizə böjük mə'nəvi irs goyub ketmişdir. Mirzə Cəlilin bu xidmətləri bizim üçün, dedijim kimi, bu kün də çox gijmətlidir. Biz bundan çox küçlү istifadə etməlijik. Çünki hələ "Anamyn kitabы"nda jazylan, təsvir olunan mejlləр bu kün də həmijjətimizdə өzünү bürүzə verir.

"Ölүlər" əsəri haggynda. Mən tam həsarətlə deje bilərəm ki, dүnja ədəbijjətynda buna bərabər, buna bənzər ikinçi əsər tapmag mүmkүn dejildir. Bu əsər Cəlil Məmmədgulyzadənin həm də gədər böjük filosof, psixolog oldugуnu kəstərir, həm də onun jalnыz өzүnəməxsүz jaradıcılыgыnы үslubunu və өzүnəməxsүz fitri iste'dadыnы əksc etdirir. "Ölүlər" əsəri əlməz əsərdir. O, jazылdыgы vaxt da lazым idi, o, bizə bu kün də lazымdыr. "Ölүlər" əsəгindən uzun müddət din əlejhinə təblig-atda istifadə edilmiş və çox halларda o, din əlejhinə jazылan bir əsər kimi gəbul olunmuşdur. Təəssүf ki, o dəvrdə bu, bəlkə də, belə idi. Çünki bizim həjatымызda ateist tərbijəçi həkm sүrүrdү, din inkar olunurdu və bu əsər, bəlkə də, bu baxымdan, həmin istigamətdə xidmət kəstərirdi. Ançaг Mirzə Cəlil bu əsəri jaradarkən heч də dinə mүxalif chыxmamыş, əksinə, bu əsərlə islam dinining xalgымыz үçүn nə gədər böjük mə'nəvi dəjər oldugуnu sүbut etməjə çalышmышdыr. Ejni zamanda o, dini təhrif edənlərі, dindən istifadə edib fырыldagчылыgla məşgul olanlarы ifşa edərək təngid atəşinə tutmuşdur.

Indi biz өz dinimizə gajыtmышыg. Din mə'nəvi mənbələrimizdən biridir. Islam dininin, Gur'ani-Kərimin Azərbajçan xalgы üçүn açdыgы jol davam edəçək və biz ket-kedə dinimizin həp jerdə өzүnə lajiг jer tutmasына imkan jaradaçaғыг. Ançaг biz Cəlil Məmmədgulyzadənin "Ölүlər" əsəгindən bү kүn də bəhrələnməlijik. Çünki bu kün dini təhrif edənlər, dindən өz məgsədləri üçün istifadə edənlər, dindən istifadə edərək xalgымызы çəhalətə uğratmaға çalышanlar az dejildir. Mirzə Cəlil isə belələri ilə o vaxt mүbarizə apармыш və "Ölүlər" əsəri ilə bizə buny bəsijjət etmişdir. Biz də onun bəsijjətini jerinə jetirməlijik.

Mənim fikrimcə, "Ölүlər" əsəгinin ikinçi mүhүm çəhəti ondan ibarətdir ki, orada təkçə dindən istifadə edib fырыldagla məşgul olan adamlar ifşa edilmir, həm də insanlarын mə'nəvijjatynын nə gədər əhəmijjətli oldugu açыg-aşkar kəstərilir. Təəssүf ki, mə'nəvijjatda çatышmamazlыg, mə'nəvijjatda kerilik bizin bү kün də sыxыр. Mə'nəvijjatymызda ajры-ajры grupларын mənfi həpəkətləри vəmijjətimizi, xalgымызы inchidir. Biz "Ölүlər" əsəгindən dəpc kətүrməlijik. Xatirinizdirsə, şeјx Həsrulлahын ölүləri dirildəçəji e'lan olunandan sonra onun kəlишini nə gədər adam böjük marагla kəzləjirdi. Biri atasыny, biri gardaşыny, biri arvadыny dirilтmək istəjirdi. Cəlil Məmmədgulyzadə o adamlarын mə'nəvijjatça o gədər kasыb oldugларыны sүbut etmək үçүn kefli Iskəndərin dili ilə onlary ifşa edir. Kefli Iskəndər deјir: "Sən gardaşыny dirilтmək istəjirsən, gardaşын kəlib kərəçək ki, sən onun arvadыny almысan, үşagларына da pis baxыrsan, өzүnү nə үçүn hiss eləjəçəksən?" O birisinə deјir: "Sən atanы dirilтmək istəjirsən. Atan kəlib kərəçək ki, sən onun bəsijjətlərini jerinə jetirməmisən. Sən onda өzүnү nə үçүn hiss eləjəçəksən? "Ölүlər" əsəri ilə taныш olanlar bu dialoglары jaxшы bilirlər. Ondan sonra adamларын hamысы şeјx Həsrulлahын xidmətindən imtina etməjə çalышыр və ölүlərini dirilтmək istəmir, fikirlərini dəjişirlər. Nə үçүn? Күnahlarына kərə. Nə үçүn? Mə'nəvi shikəstliklərinə kərə.

Bu mə'nəvi shikəstlik bizim həmijjətdə indi də var. Indi də gardaşына, dostуna, joldaşына xəjanət edənlər, indi də milləтinə, xalgына xəjanət edən adamlar vardыr. Belələri çoxdur, bəlkə o vaxtkыndan daha çoxdur. Ona kərə də "Ölүlər" əsəгinin bu çəhəti bizim үçүn chox əhəmijjətlidir və o, böjük bir fəlsəfi əsəр kimi bizə bү kün də lazымdыr.

Cəlil Məmmədgulyzadə tarixymызa böjük bir demokrat kimi daxil olmuşdur. O өz jaradıcılыgы ilə Azərbajçanын mүstəgilliji үçүn çalышыrdы. O, xalgымызы oјatmaға çalышarag, milli shүүry formalaşdыraraг, milli oјanышы küçləndirərək xalgы milli azadlыgы uğrunda mүbarizəjə də'vət edirdi. O, xalgымызын mүstəgil olmasы үçүn jol açыrdы, bү jolda isə jalnыz və jalnыz demokratik prinsipləri əsac kətүrүrdү. Təsadüfi dejil-

дир ки, онун јазыларында чүмһуријјәт анлајышы бу күн бизим гурачағымыз демократик, һүгуги дөвләт принсипләри илә бир сәсләшир. Мән ону охујанда фикирләширәм ки, бунлар бу күнмү јазылмышдыр? Јох, бунлары Чәлил Мәммәдгулузадә о заман јазмышдыр. Һәлә о вахтлар о јазырды ки, "чүмһуријјәт елә бир һөкүмәтә дејирләр ки, орада мәмләкәтин идарәси чамаатын, халғын өз өһдәсиндә вә ихтијарындадыр вә вичдан азадлығы, сөз азадлығы, бирлик азадлығы, мәтбуат азадлығы, сијаси фиргәләр дүзәлтмәк азадлығы, шәхсијјәт азадлығы, ганун гаршысында бәрабәрлик, сечки үсулунда һәмрә'јлик, бәрабәрлик вә мүстәгиллик, кизли сәсермә принсипләри чүмһуријјәт гурулушунда әсас олмалыдыр".

Биз бу күн бу принсипләр әсасында демократик һүгуги дөвләт јаратмаг истәјирик, демократик һүгуги чәмијјәт јаратмаг истәјирик. Чәлил Мәммәдгулузадә бөјүк демократ иди. О, Азәрбајчанын дөвләтчилији үчүн сә'ләр көстәрмишдир. Бизә бөјүк мирас, ирс гојуб кетмишдир. Бунларын һамысыны биз јүксәк гијмәтләндирмәлијик. Бах, бунлара көрә дә Чәлил Мәммәдгулузадә даим бизимләдир.

Чәлил Мәммәдгулузадәдән, онун јарадычылығындан биз даһа сәмәрәли истифадә етмәлијик. Доғрудур, Чәлил Мәммәдгулузадәнин јарадычылығына һәср олунан чохлу тәдгигат әсәрләри јаранмышдыр. Онларын һаггында бу күн данышылды. Һесаб едирәм ки, бунлар һәлә јетәрли дејилдир вә һесаб едирәм ки, Чәлил Мәммәдгулузадәнин јарадычылығы, онун әсәрләри һаггында елми әсәрләр, фундаментал монографијалар јаратмагла јанашы, онун јарадычылыгыны, әсәрләрини популјар кениш күтләләрә, чамаата, халга чатдырмаг лазымдыр. Бүкүнкү кәнч нәсли онунла јахындан таныш етмәк лазымдыр. Бизим бу кәнч нәслимиз, инди јени дөвләтимизи, јени чәмијјәтимизи формалашдыран нәслимиз Чәлил Мәммәдгулузадәнин әсәрләри илә, јарадычылығы илә нә гәдәр јахындан таныш олса, о гәдәр бизим дөвләтчилик ишимиз асан кедәр.

Бурада дејилди ки, "Молла Нәсрәддин" журналынын факсимилеси он ики чилддән ибарәтдир. Тәәссүф ки, он ил бундан габаг онун чәми бир чилди бурахылмышдыр. Һәлә индијә гәдәр галанлары чап едилмәмишдир. Е'тираф етмәк лазымдыр ки, 10 ил бундан габаг бунун һамысын бир илдә бурахмаг олярды. Һәтта беш ил бундан габаг да буну етмәк асан оларды. Амма инди бунлар чәтинләшмишдир. Буна бахмајараг, биз буну етмәлијик вә кениш

јајмалыјыг ки, халгымыз Мирзә Чәлил дүһасындан бәһрәләнәрәк мә'нәвијјатча даһа да саф олсун, мә'нәви дәјәрләримиз даһа да мөһкәмләнсин.

Чәлил Мәммәдгулузадәнин хидмәтләри јүксәк гијмәтләндирилмиш, онун ады әбәдиләшдирилмишдир. Бу күн биз онун ев-музејини ачдыг. Мән чох тәәссүф едирәм ки, 1978-чи илдә бу барәдә гәбул олунмуш гәрар анчаг инди јеринә јетирилир. Доғрудур, музејин јарадылмасы үчүн о вахтлар орада јашајан адамлара башга јердә мәнзил вермәк лазым иди. Биз буну етдик вә музеј јарадылачаг саһә - Мирзә Чәлилин јашадығы мәнзил 1981-чи илин сонунда артыг бош иди.

Он ики ил вахт төләб олунмушдур ки, орада о музеј јарадылсын. Мән буна тәәссүф едирәм. Амма, еһни заманда, мән сизә ачыг дејим, өзүмү хошбәхт һесаб едирәм ки, Мирзә Чәлилин ев-музејинин јаранмасы саһәсиндә вахтилә гәбул етдијим гәрарын инди һәјата кечирилмәсиндә дә иштирак етмәк мәнә нәсиб олду.

Нахчыванда Чәлил Мәммәдгулузадәнин чох кәзәл, дәјәрли бир абидәси гојулмушдур. Һејкәлтәраш Миргасымов, Чәлил Мәммәдгулузадәјә лајиг бөјүк бир сәнәт әсәри јаратмышдыр. Анчаг күман едирәм ки, Чәлил Мәммәдгулузадә кими бөјүк бир шәхсијјәтин һејкәли Азәрбајчанын пајтахты Бакы шәһәриндә дә олмалыдыр. Биз бу барәдә дүшүнмәли вә гәрар гәбул етмәлијик. Бурада Анар Чәлил Мәммәдгулузадәнин һәјатынын сон илләри һаггында мә'лумат верәрәк деди ки, бу бөјүк инсан нә гәдәр әзаб-әзијјәт ичиндә јашамыш вә тәәссүф ки, о вахт чәмијјәт она лајигинчә гајғы көстәрмәмишдир. Буну ешидәркән, буну охујаркән дәһшәтә кәлирсән, инчијирсән вә бә'зән дә анламырсан ки, нә чүр ола биләрди ки, Чәлил Мәммәдгулузадә кими бир шәхсијјәт елә ағыр шәраитдә јашасын вә елә бир әзаб-әзијјәт ичәрисиндә дүнјасыны тәрк етсин. Анчаг бунлар һәгигәтдир. Бунлар Чәлил Мәммәдгулузадәнин парлаг јарадычылыгы илә, даһилији илә јанашы, бизим тарихи кечмишимизин әзаб-әзијјәтидир, ағры-ачысыдыр. Биз бунлары дадмышыг, көрмүшүк, кечмишик вә күман едирәм ки, бизим һәјатымызда даһа һеч вахт тәкрар олунмамалыдыр.

Она көрә дә әдәбијјата, елмә, мәдәнијјәтә гајғы, диггәт һәмишә олмалыдыр. Инди игтисадијјатымызда вәзијјәт ағырдыр, биз мүһарибә шәраитиндәјик, чәтин јашајырыг вә мә'лумдур ки, әһалимизин бөјүк һиссәси ағыр мадди вәзијјәтдәдир. О чүмләдән, зијалыларымызын - алимләримизин, јазычыларымызын, мәдәниј-

јәт ишчиләримизин чох һиссәси ағыр мадди шәраитдә јашајыр. Бунлар кечид дөврүнүн керчәклијидир. Мән бунлары үрәк ағрысы илә дејирәм. Белә олмамалыдыр. Јарадычы адамлар, зијалылар, мәдәнијјәтимизи, елмимизи јараданлар, инкишаф етдирәнләр даим чәмијјәтин вә дөвләтин гајғысы илә әһатә олунмалыдырлар. Әмин едирик ки,биз бундан сонра да әлимиздән кәләни едәчәјик вә чалышачағыг ки, әһалинин бу тәбәгәсинә, бу ағыр дөврдә имкан даирәсиндә мүәјјән јардымлар едилсин.

Анчаг, ејни заманда, кәрәк бу күн бизим јарадычы адамларымыз, алимләримиз, јазычыларымыз, мәдәнијјәт хадимләримиз Чәлил Мәммәдгулузадәнин һәјатыны тәһлил едәрәк өзләри үчүн мүәјјән етсинләр ки, әкәр Чәлил Мәммәдгулузадә кими адам белә ағыр әзаб-әзијјәтә дөзүбсә, өз ирадәсиндән, өз мәсләкиндән дөнмәјибсә, демәк, бу, бөјүк бир мәктәбдир, бөјүк бир тәчрүбәдир, бөјүк бир јолдур. Мән истәмәздим ки, бу күн мәдәнијјәт хадимләримиз белә ағыр вәзијјәтә дүшсүнләр. Әкәр һәјат кимисә белә ағыр, әзијјәтли вәзијјәтә салыбса, биз онлара көмәк әли узатмалыјыг, ејни заманда, мәдәнијјәт хадимләримиз, алимләримиз, зијалыларымыз бу әзаб-әзијјәтли дөврү чәсарәтлә кечмәлидирләр. Биз бәрабәр кечиб кетмәлијик. Мән әминәм ки, бизим зијалыларымыз белә дүшүнүрләр вә Чәлил Мәммәдгулузадәнин һәјаты онлар үчүн бөјүк тәчрүбә мәнбәјидир, мәктәбдир.

Күман едирәм ки, бу күн кечирдијимиз мәрасим дөвләтин, ичтимаијјәтин мәдәнијјәтимизә, елмимизә, мә'нәвијјатымыза көстәрдији гајғыдыр, мүнасибәтдир вә әмин ола биләрсиниз ки, бу мүнасибәт даим олачагдыр. Үмидварам ки, халгымыз дөвләтин мәдәнијјәтә бу мүнасибәтини көрәрәк бундан сонра мәдәнијјәтә даһа бөјүк гајғы көстәрәчәк, мәдәнијјәтимизин даһа да инкишаф етмәси үчүн тәдбирләр көрәчәкдир.

Мән бу күн Мирзә Чәлил дүһасынын бајрамы мүнасибәтилә сизи вә бүтүн Азәрбајчан халгыны тәбрик едирәм. Әмин олдуғуму билдирмәк истәјирәм ки, Мирзә Чәлил јарадычылығы бу күнүмүзә вә кәләчәк һәјатымыза парлаг ишыг сачачагдыр, јоллар ачачагдыр вә мүстәгил Азәрбајчанын кәләчәјә уғурла кетмәсинә көмәк едәчәкдир.

28 декабр 1994-чү ил.

ИСТИГЛАЛ ШАИРИ

(Мәммәд Аразын јарадычылыг кечәсиндә чыхыш)

Бу күн биз бир даһа Мәммәд Аразын Азәрбајчан халгынын мәдәнијјәтинә, әдәбијјатына вердији төһфәләри көрдүк, ешитдик вә бунларын халгымыз үчүн нә гәдәр фајдалы, кәрәкли олдуғуну бир даһа билдик, бир даһа дәрк етдик ки, Азәрбајчан халгынын һәјатында Мәммәд Аразын јарадычылығынын нә гәдәр бөјүк әһәмијјәти вар. Һәгигәтән беләдир. Дүнән мән Бәхтијар Ваһабзадә илә көрүшүб сөһбәт едирдим. Сон бир нечә ај әрзиндә мән чох фикирләширәм ки, бизим зијалыларын, мәдәнијјәт хадимләринин, елм хадимләринин чәмијјәтдә һөрмәтини галдырмаг лазымдыр. Чүнки халг һәмишә өз зијалылары, өз мәдәнијјәти, өз елми илә таныныр. Шүбһәсиз ки, халгын тарихиндә сәркәрдәләрин дә, сијасәтчиләрин дә бөјүк ролу вар. Анчаг халг һәмишә мәдәнијјәти илә, елми илә таныныб вә кечмиш тарихимиз дә буну сүбут едир. Буна һеч кәсин шүбһәси дә јохдур.

Сон илләр бизим мәдәнијјәтимизә, елмимизә, ше'рә, әдәбијјата диггәт азалыб, гајғы азалыб. Билирсиниз, бу ахшам бизим үчүн нә гәдәр бөјүк бир мә'нәвијјат ахшамы олду! Инди һарадаса нә гәдәр данышасан, әјләнмәк истәјәсән, үрәјини ачмаг истәјәсән - бу чүр зөвг ала билмәзсән, нә гәдәр ки, бу күн биз зөвг алдыг. Мә'нәвијјаты бу гәдәр дәриндән дәрк едә билмәзсән. Чүнки бу күн мәдәнијјәтимизин, әдәбијјатымызын бөјүк нүмунәләри сәсләнди, чанланды, көзүмүз өнүнә кәлди вә биз өзүмүз өзүмүзү бир даһа гијмәтләндирдик, таныдыг.

Белә ше'р кечәләри, әдәбијјат кечәләри, белә көрүшләр мәнә елә кәлир ки, халгымызын һәјатынын, тарихинин бу дөврүндә хүсусилә лазымдыр. Чүнки мә'нәвијјат бә'зи јерләрдә чох тапдаланыб, унудулубдур, әхлаг позулубдур. Бир тәрәфдән бунун објектив сәбәбләри вар - һәјат чәтиндир, ағырдыр, мүһарибә шәраитиндә јашајырыг. Икинчи тәрәфдән дә чүрбәчәүр ичтимаисијаси просесләр, игтисади чәтинликләр буна мүәјјән шәраит јарадыбдыр. Анчаг биз бунларын гаршысында тәслим ола

билмәрик, керијә чәкилә билмәрик. Биз, әксинә, чәтинликләрә гаршы јени аддымлар атмалыјыг. Бу аддымларла мәдәнијјәтимизи, әдәбијјатымызы, инчәсәнәтимизи нә гәдәр јүксәлтмәк, онун һөрмәтини, зијалынын һөрмәтини нә гәдәр галдырсаг, о гәдәр дә бу бәлалардан, чәтинликләрдән, чәмијјәтимиздә олан бу мәнфи чәһәтләрдән тез хилас ола биләрик. Буна көрә дә мән һесаб едирәм ки, белә көрүшләрә, белә кечәләрин кечирилмәсинә бөјүк еһтијач вар вә Мәммәд Араз поезијасынын букүнкү мәчлиси, мәнә елә кәлир ки, Азәрбајчанын мәдәнијјәт тарихиндә, мәдәни һәјатында, ичтимаи һәјатында бөјүк, көркәмли бир һадисәдир. Тәбрик едирәм сәни, Мәммәд Араз! Бу күн сәнин јарадычылығынын һамысыны јох, бир гисмини нәзәрдән кечирдик, көрдүк.

Сизә сәмими дејирәм, мән һәјәчансыз отура билмирдим. Һәр адам белә шејләрә бир чүр реаксија верир. Мән ше'рә дә, маһныја да чох һиссијјатлы адамам. О мисралары, о сөзләри, о мусигини һәјәчансыз динләјә билмирдим. Бизим мәдәнијјәтимизин нә гәдәр дәринлији вар, јүксәклији вар! Биз нә гәдәр зәнкиник! Биз өзүмүз өзүмүзү чох вахт гиймәтләндирә билмирик. Халгымызын зәнкин мәдәнијјәти кечмишдә дә олуб, бу күн дә вар, үмидварам ки, кәләчәкдә дә олачагдыр. Мәним буна һеч бир шүбһәм јохдур.

Бәхтијар Ваһабзадәнин, Мәммәд Аразын, Хәлил Рзанын - бу үч шәхсин адыны мән фәрәһлә чәкирәм. Дүнән мән үч фәрман вермишәм. Билдијиниз кими, мүстәгил Азәрбајчанын ән јүксәк ордени "Истиглал" орденидир. Индијә гәдәр бу орденлә һеч бир вәтәндаш, һеч кәс төлтиф олунмајыбдыр. Дүнән исә мән фәрман верәрәк Бәхтијар Ваһабзадәни, Мәммәд Аразы, мәрһум Хәлил Рзаны "Истиглал" ордени илә төлтиф етмишәм. Бу бир төсадүф, јахуд ки, бирдән мејдана чыхмыш, мәним төрәфимдән бирдән гәбул олунмуш гәрар дејил. Бу һагда мән чох дүшүнүрәм. О мә'нада ки, биз милли азадлығымыз уғрунда чалышмышыг, вурушмушуг, мүбаризә апармышыг. Амма бу мүбаризә бә'зән ачыг кетмәјибдир, бә'зән гәбләрдә кедибдир, бә'зән о, үстү өртүлү јазыларла кедибдир.

Билирсиниз, милли азадлыға наил олмаг үчүн хүсусән бизим халгымызда милли ојаныш, милли дирчәлиш, милли рүһун чанланмасы лазымдыр. Бу да асан бир просес дејилдир. Чох вахт төләб еләјән просесдир. Јашадығымыз о режим дөврүндә бу просесә ачыг тәкан вермәк дә чәтин иди. Анчаг Бәхтијар Ваһабзадә, Мәммәд Араз, Хәлил Рза кими инсанлар өз јарадычылығы илә бу саһәдә чох ишләр көрүбләр. Она көрә мән дүшүндүм: биз мүстәгиллик газанмышыг, республикамыз мүстәгил дөвләтдир. Халгымыз милли азадлығыны әлдә едибдир. Бу милли азадлығын, мүстәгиллијин әлдә едилмәсиндә, шүбһәсиз ки, халгымызын һамысынын - һәрәнин өз јери, өз пајы, һәрәнин өз хидмәти вар. Анчаг елә шәхсијјәтләр вар ки, онлар бу ишин, бу просесин јарамасында, формалашмасында, инкишаф етмәсиндә хүсуси хидмәтләр көстәрибләр. Вә бунлар, мән һесаб едирәм ки, јенә дә мәдәнијјәтимизин, әдәбијјатымызын, ше'римизин ичиндә олубдур.

Шүбһәсиз ки, инсанлара ше'р гәдәр, әдәбијјат гәдәр, мәдәнијјәт нүмунәләри гәдәр күчлү тә'сир едән, јә'ни, инсанларын мә'нәвијјатына, әхлагына, тәрбијәсинә, фикирләринин формалашмасына бу гәдәр күчлү тә'сир көстәрән башга бир васитә јохдур. Бу васитәдән халгымыз кечмишдә дә истифадә едибдир. Бизим мүтәфәккир инсанларымыз, шәхсијјәтләримиз, бөјүк алимләримиз, јазычыларымыз мәһз бунунла фәхр еләрләр ки, онлар халгын ичиндән чыхараг, бөјүк мәдәнијјәт, әдәбијјат, ше'р нүмунәләри јарадараг халгы ојадыблар, галдырыблар, руһландырыблар, мүбаризәјә дә'вәт едибләр.

Кечмиш тарихимиз бундан ибарәтдир. Бу дөврдә дә, мәсәлән, мән көтүрүрәм 50-чи, 60-чы, 70-чи илләри. Ондан габагкы дөврүн дә өзүнәмәхсус хүсусијјәтләри вар, - бурада мән һесаб едирәм ки, чохларынын хидмәти вар. Күман едирәм, инди мән дүнәнки фәрманларла бу јолу ачмышам. Биз бу јолу, чығыры даһа да кенишләндирәчәјик. Анчаг бүтүн бу просесләрин ән габағында кедән, инсанларын үрәјинә, гәлбинә тә'сир едә билән бизим әдәбијјатымыз олубдур, ше'римиз олубдур вә һәмин ше'рләр, һәмин сөзләр, доғрудан да халгымызда, милләтимиздә милли рүһу ојадыбдыр, милли әһвал-руһијјәни чанландырыбдыр, милли дирчәлиш просесини күчләндирмишдир. Мәһз бунларын нәтичәсиндә биздә милли психолокија, милли идеолокија формалашмаға башлајыбдыр.

Бәлкә бу милли психолокија, милли идеолокија инди бөјүк бир систем шәклиндә дејил, јә'ни, бир сәнәд, бир китаб, бир програм јохдур. Амма бу олмалыдыр вә биз бунун үзәриндә ишләјирик. Шәхсән мән буна хүсуси фикир верирәм. Анчаг инди бунлары топлајыб, системләшдириб формалашдырмаг үчүн бизим бөјүк бир сәрвәтимиз вар. О сәрвәт дә бизим мәдәнијјәтимиздә, әдәбијјатымызда, хүсусән ше'римиздә олан, бах, бу фикирләр, бу чох

dəjərli səzlərdir. Bu səzlərin sahibləri çoxdur. Ancaq bu kün Bəxtijar Bahabzadənin adını təkirəm, Məmməd Arazın adını təkirəm, mərhum Xəlil Rzanın adını təkirəm.

Dəvlətimiz müstəqil dəvlətdir, formalaşır. Onun əzünün jüksək mükafatları var. Ən jüksək mükafat tə'sis olunub - bu, "Istiqlal" ordenidir. Kimə birinçi çatmalıdır bu orden? Mən bir neçə ajdır bu hagda düşünürəm. Çox kətür-goj eləmişəm və xejli müddət bundan gabag belə gərara kəlmişəm ki, bu orden bax, bizim təxsijjətlərimizə çatmalıdır. Təxsijjətlərimiz birinçi növbədə buna lajiq körülməlidir. Buna kərə də dünən fərmanlar vərdim, Azərbajçan xalgının milli azadlıq uğrunda mübarizəsində xüsusi xidmətlərinə kərə hörmətli şairimiz Bəxtijar Bahabzadə, hörmətli şairimiz Məmməd Araz və çox hörmətli şairimiz, mərhum Xəlil Rza bu ordenlə təltif edildilər. Küman edirəm ki, mən doğru addım atmışam və hesab edirəm ki, xalgımız, ictimaijjətimiz buny jaxşı garşılajaçag. Mən artıg bu kün aldığım mə'luматlardan hiss elərijrəm ki, buny jaxşı garşılajaçaglar. Ona kərə də sizi təbrik elərijrəm. Sizin uzun illər həgigətən xırda-xırda, misra-misra, damçı-damçı jaratdığınız əhval-ruhijjə Azərbajçan xalgını kətiriб bukünkü vəzijjətə çıxartdı.

Doğrudur, bə'zən bu jazılarınıza kərə siz sıxılmısınız da, tə'gib olunmusunuz da, sizi inçidiblər də, sizə kəm baxıblar da, sizi açığ və jа kizli təngid də elərijiblər. Ancaq mənə belə kəlir ki, Məmməd Araz, Bəxtijar Bahabzadənin, Xəlil Rzanın gəhrəmanlığı (mən bu səzü tam təsarətlə dejirəm) elə ondan ibarətdir ki, onlary heç bir şej gorxutmajıbdır. Onların garşısını heç bir şej kəsməjibdir. Onlar əz işlərini körülər. Xırda-xırda, çox inçə, çox zəriф körülər və məhz by inçəlijə, zəriflijə, nəziklijə kərə də sizin bu fikirlərinizi bizim vətənpərvər insanlarımızın, xalgımızın ürəjinə jol tapıbdır.

Məmməd Araz şe'rini nə üçün bu gədər sevir insanlar? Axı, şe'ri insanlara zorla sevdirmək olmaz. Nə üçün sevirlər? Mən kəçmişdə də buny hiss edirdim. Uzun müddət Azərbajçanda olmadığdan sonra, 90-çı ildə Azərbajçana gajıtdığdan sonra hara kedirəm - Məmməd Arazın şe'rlərinə dirəm, Bəxtijar Bahabzadənin şe'rlərinə dirəm. O vaxt bizdə çox çoşğun ictimai-sijasi vəzijjət jaranmışdır. Insanlar 20 Janvar hadisələrindən sonra

çox çoşmuşdular. Çox inçiklik var idi vəmijjətdə. Ejni zamanda, milli azadlıq ruhunda fikirlər daha da açıq dejilirdi. Hər jerdə Məmməd Araz, Bəxtijar Bahabzadənin şe'rləri oxunurdu. Başgalarının da. Şübhəsiz ki, inki mən təxsijjətlər hagında danışırəm. Bu təxsijjətlər artıg bizim Azərbajçanın hər küşəsində tətgir olunublar və ona kərə də dejirəm ki, sizin kəçmişdə olan bütün o əzab-əzijjətləriniz, zəhmətlər hədər ketməjib, əz nətiçəsini veribdir. Nətiçə odur ki, Azərbajçan əz müstəqilliјini əldə edibdir, milli azadlıgına nail olubdur, Azərbajçan müstəqil dəvlətdir.

Burada olanların çoxu kəçmişdə də orden lər, medallar alıbdır. Mən hesab edirəm ki, bütün dəvlətlərin, bütün dəvrlərin ordenlərinə, medallarına, mükafatlarına hörmət etmək lazımdır. Heç bir şeji gəralamaг olmaz. Mən belə fikirdəjəm. Hörmət etmək lazımdır və kim kəçmişdə hansı ad alıbsa mən ona hörmət edirəm. Nə vüг ola biləг ki, biz bunları unudag? Unuda bilmərik. Ancaq bununla janaşı, müstəqil Azərbajçan dəvlətinin bu mükafat, şübhəsiz ki, bütün o mükafatlardan əziz, onların hamısından üstündür. Onları da gijmətdən salmaг olmaz, onları da unutmaг olmaz. Hərəsinin əz jeri var. Hər tarixi mərhələnin əz jeri var. Mən ümidvarам ki, müstəqil Azərbajçan jaşajaçag, mən ümidvarам ki, Azərbajçan xalgı daim müstəqilliјini goruјub saxlajaçag və müstəqil Azərbajçanın ilk "Istiqlal" ordenинə lajiq körülmüş təxsijjətlər Azərbajçan xalgının tarixində, inki oldugу kimi, kələçəkdə də əz jerlərini tutaçaglar. Mən sizi bir daha ürəkdən təbrik edirəm.

Fürsətdən istifadə edib zijalının vəmijjətdə rolu barədə bir neçə kəlmə də demək istəjirəm. Son illər by prosesləг o gədər kərkin kəçib, garma-garışıgг olubdur ki, zijalы adamın vəmijjətdə rolu aşağı düşüb. Zijalыja hörmətsizlik hallarы çoxalıb. Məsələn, bizim Azərbajçan xalgının ən jüksək adətən'ənələrindən biri odur ki, həmişə bəjүjə, afsəggala hörmət olub. Mən o vaxtlar burada, Azərbajçanda işlədən zaman, kəçmiş dəvrdə Moskvadan bə'zi nümajəndələr kəlirdilər, kedirdilər bizim rajonlara, şəhərlərə, kəndlərə, sonra kəlib mənə əz təəssüratlarını səjləjirdilər, çox şejə hejran oldugларını dejirdilər. Onlary ən çox hejran edən nə idi? Dejirdilər: "burada bəjүjə hörmət var. Məsələn, kənddə, jaxud da ki, şəhərin bir gıraғında vaban adamlar otururlar. Biz kələn kimi hamısı

ajaға durur". Mənə deyirdilər ki, Rusijada belə shey joxdur. Beyük kəldi, - heч kəs ajaға durmur. Amma sizdə beyjyn ajaғына durur-lar. Buny Rusijadan, Moskvadan kəlmish adamlar beyük bir hadisə kimi geyd edirdilər. Biz isə adət-ən'ənələrimizə o gədər өyrən-mishik ki, buny adi bir shey hesab edirik.

Amma biz bunları unudurug. Indi kөrүrsən kүvədə vaban bir adam - heч bir xidmәti, heч bir haggы olmajan kənч agsaggal bir adamы tәhgir edir, zijalыja agыr sөzlər deyir. Son illərdə bax, bu prosesler zamanы bizim zijalыlarymыz nə gədər tәhgir olu-nublar.

Bunları mən o vaxtlar kənardan da, yzagdan da kөrүrdүm, үrək agrысы ilə hiss eləyirdim. Чəmiyyət beyүkdүr, xalg beyүkdүr. Indi bizdə jedди milyon əhali var. Bunlar hamысы bizim чəmiy-jətdir. Amma xalgын iчərisindən чыxan bu zijalылar tək-tək-dir. Bunlar kүtləvi deyil axы! Zijalы kүtləvi ola bilməz. Alimdir, shairdir, bəstəkardыr, rəssamdыr, jazычыdыr, artist-dir - bunlar fitri iste'dada malik olan nadir adamlardыr və өz mədəniyyəti, jaradыcылыgы, fəaliyyəti ilə bizim чəmiyyətin mə-dəni səviyyəsini galdырырlar. Bu adamları təhgir etmək, onla-ra hөrmət etməmək son illərdə чəmiyyətimizdə olan əчaiblikdir. Biz bunlara son gojmalыyыg.

Zijalыnын hөrmәti galxmalыdыr, mүəllimin hөrmәti galx-malыdыr, shairin, jazычынын, alimin hөrmәti galxmalыdыr. Onlar hөrmətli olmalыdырlar həmishə. Bu məsələ məni napahat edir. Bu, shybhəsiz ki, sizdən asылы dejil - siz hamыnыz zijalы adamlarsыnыz. Bu, bizim чəmiyyətdən asылыdыr, bizdən asылы-dыr. Biz өz hərəkətimizlə, өz mүnasibətlərimizlə kөrək zija-lыların чəmiyyətdə hөrmətini artыraq.

Sizdən kizlətmirəm, mənim ishim чoxdur. Mən burадan ishə gajыdaчaғam. Sabah xariчə kedəчəjəm, orada bir neчə kөrүshүm olaчagdыr. Amma buna baxmajaraq, - mən heч də minnət gojmурam, - beyүk məmnuniyyət hissilə buraja kəlmishəm və kəldijimdən də чox razыjam. Ona kөrə ki, birinчisi, sizinlə bir jerdəjəm, ikin-чisi də Məmməd Arazын she'rlərini kөtүrүb oxyjursan, amma Mikajыl Mirzə kimi oxyja bilməsən axы. Mikajыl Mirzə oxy-janda sənə daha kүчlү tə'sir edir. Və jaxud Zəlimxan Jagyb dedijи kimi, buny sən өzүn gavraja bilməsən.

Ona kөrə də mən bu kүn burадan beyүk mə'nəvi gida aldым. Məmməd Arazын jaradыcылыgы ilə, bizim mədəniyyət xadimləri

ilə təmasda olmag, kөrүshmək, sehbət etmək dəvlət adamы kimi mənim үчүn beyүk bir hadisədir. Belə tədbirlərи kələvəkdə də kечirmək lazымdыr. Bizim Prezident Aparatыndakы ishчilərə də buny tapshырmышam və kүman edirəm ki, jaradыcылыgг təшki-latlarymыz da sojumamalы, keri vəkilməməli, чətinliklərə kөrə pyhdan dүshmәmelidirlər. Bunlar hamысы kечib kedəчək-dir. Bizim mədəniyyətimiz də galxaчaг, jazычыlarymыz da jenə jazaчaг, jurnallarda чыxaчaг, jaxshы-jaxshы romanlar da, she'rlər də dərч edilәvək - hamысы olaчagdыr. Dүnən mənə Bəxtijar Bahabzadə dejir ki, dərd ədəbiyyat jurnalы var, bir də чыxmыr. Indi kөr dүnja nə kүnə kəlib dүshүbdүr. "Ədəbiyyat və inчəsənət" gəzetini mən həmishə чox beyүk hөrmətlə oxyjardым. Xatirimdə-dir, Moskvada jashadығым vaxt Azərbajчanын gəzetlərinə abunə jazылmышdым, kөndəriridilər. Hamысына baxmaғa vaxtым joх иди. Amma "Ədəbiyyat və inчəsənət" gəzetini mүtlөг oxyjurdүm, tamamilə oxyjurdүm. Indi bu "Ədəbiyyat gəzeti" чыxmыr. Amma di kəl, elə adamlar peyda olublar ki, hərəsi bir gəzet чыxarыr, agгызларына kələnи də jazырлар. Bu da bizim чəmiyyətə heч lazым dejil.

Shybhəsiz ki, bu, bizə hagг gazandырmыr, bəraət vermir. Anчag, eјni zamanda, Jazычылар Ittifagы da, bizim zijalылар da чalышmalыdырlar, чarpышmalыdырlar. Mən belə hesab edirəm ki, məsələn, "Ədəbiyyat gəzeti" əkər normal, əvvəlki gajdada чыxsa, orada dərч olunan jazылыр - she'rlər, məgalələr, hekajə-lər bu agгыр dəvrdə insanlarын həjatына чox kөmək edə bilər.

Sənn edirəm ki, bu kүn bu kечəjə kələn adamларын hamысы burадан mə'nəvijjatча sənkinləшmиш halda ketdi. Mən telera-dio shirkətindən xahish etmишəm ki, bykүnkү kөrүshү sonra tele-vizija ilə tamamilə versinlər. Goj ichtimaiyyət də bilsin. Biz də чalышmalыjыг və mən də чalышaчam ki, bizim jaradыcылыг or-ganlarymыzda ishlər chanlansын, sənətkarlarymыzы jazsынlar, jaratsынlar.

Anчag siz də чalышmalысыnыz. O tərəfdən də, bu tərəfdən də təшəbbүs olmalыdыr ki, bu ishlərи kөrək. Məhz by jolla - mədəniyyətin, ədəbiyyatын tə'siri ilə bizə чəmiyyətimizdə olan mənfi hallarы, bizi bə'zən biabыr edən hallarы aradan kөtүrə-чəjik. Чəmiyyətimiz sagламlaшaчag. Mүstəgil dəvlətimiz jaшa-jaчag, beyүjəчək, inkishaf edəvəkdi. Mүharibəjə də son gojaчaғыг. Torpaglarymыzы da kerijə gajыdaчag. Doғrudur, by ən чətin məsə-

ləzdir. Həddindən artıq çətin məsələdir. Indi buny mən sizə açıq demək istəmirəm ki, çətinlik nə dərəcədədir. Əkər bu ondan asılı olsaydı ki, bütün xalqı ajağa galdırıb, kediб müharibə aparaq - buny eləmək çətin bir şey dejil, kedərik, amma indi elə bir vəziijət jaraныb ki, buny etmək çətin olar. Ona kərə də bu cahədə biz lazımı tədbirlər kərüryk, bundan sonra da kərəcəjik. Ancaq mən istəjirəm ki, xalqımızda nikbinlik əhvali-ruhijjəsi olsun. Xalqımız bilsin ki, müstəgil Azərbajcan jaşajacaq, müstəgillijini gorujacaq və müstəgil Azərbajcanın ilk "Istiglal" ordenlərini alan şəxslər galanlarы üçün ərnək olacaglar.

Amma, ejni zamanda, biz kərək kecmişimizi unutmajaq, gijmətləndirək. Məsələn, jubej Bəxtijar Bahabzadə ilə cəhbət zamanı kördüm narahatdır ki, kələn il Cəməd Burğunun 90 illijı tamam olur, nə etməli? Burada iki fikir ola bilməz. Cəməd Burğun kimi böjük bir şəxsijjətı biz unuda bilmərik. Ona kərə də mən indi Anara dejirəm və bizim Prezident Aparatına, Ramiz Mehdijevə də tapşırırəm: Tədbirlər hazırlajın, böjük bir komissija jaradag. Cəməd Burğunun 90 illik jubilejinə hazırlaşag, onu lazımı səvijjədə kecirək. Mən kecmişdə də buna həmişə diggət vermişəm. Amma indi buny daha da faydalı hesab edirəm ki, məhz belə tədbirlər bizi birləşdirir, hamımızı bir jerə jıgır, mədənijjətimizi daha da küçləndirir və insanları ruhlandırır. Jeni-jeni böjük iste'dadlar medjana kəlir. Bukünkü məclisdə balaca bir oglan oxuду. Özү də musigisizs. Nə gədər hejran etdi! Kərün bizim xalgımızda nə gədər böjük iste'dadlar var! O kün Fəxrad Bədəlbəjli məni də'vət etmişdi, ketmişdim konservatorijaja. Orada professional musigi cahəsində iste'dadlı ушаглар jeni-jeni gələbələr əldə ediblər.

Bilirsiniz, xalgımızın içində böjük bir mədənijjət potensialı, fitri iste'dad potensialı var. Bunları aşkara çıxarıb galdırmag və imkan vermək lazımdır. Əkər bu kün bu kecə olmasajdı, mən o ушағы tanımajacagdım. Kördük, tanıdıg. Indi mənə elə kəlir ki, o, məşhur olacagdır. Ona kərə də bu tədbirlər bizi həmişə daha da irəlijə aparıb.

Cəməd Burğunun özünün xatirəsi naminə, onun xidmətlərinə gijmət naminə, ejni zamanda, bu künümüz, kələcəjimiz üçün biz onun jubilejini kecirməlijik. Mənim xatirimə düşdü ki, Sülejman Rüstəm də o jaşdadır. Xahiş edirəm, Sülejman Rüstəmin də 90 illijı haggında təklif verin. Bilirsiniz, indi bə'ziləri dejirlər, o, komsomol ше'ri jazıb, nə bilim, Sovet Ittifagı haggında jazıb. Amma xalgımızı ojatmag üçün Təbriz həsrəti ilə nə gədər ше'rlər jazıb. Onun Şəhrijarla, Cəhəndlə jazışmaları... Bax, bunların hamısını unutmag olmaz.

Sülejman Rüstəmin xatirəsinə də eşg olsun, Mikajıl Mirzəjə də eşg olsun. Nə gədər dejərli сөзlərdir! Bəs bu insanları unutmag olarmı? O insanlar bu kündə jetişməjib axı! Sülejman Rüstəm kimi adam, Cəməd Burğun kimi adam on illər ərzində jetişirlər. Azərbajcanın tarixi bunların tarıxidir, bunların həjatıdır.

Sülejman Rüstəm hansı məvzuny kötürsə, jazıbdır. Özү də ürəkdən, gəlbdən jazıbdır. Çox böjük vətəndaş, böjük insan olubdur. Ona kərə də biz bunların jubilejlərini gejd etməlijik və kələcəkdə də bu məsələlərə jaddan çıxarmamalıjıg. Bizim hərmətli Bəxtijar Bahabzadənin də 70 illijı çatır. Avgustdadır kərək ki? Kərək mütləг gejd eləjək. Bu barədə də Ramiz Mehdijevə kəstəriш verirəm. Anarla birlikdə bir komissija təşkil eləjin, səradəmçamla komissija başlasın işə, Bəxtijar Bahabzadənin də 70 illijini gejd edək.

Məmməd Araزın ше'rləri, şübhəsiz ki, çoxdur. Amma "Dünja sənin, dünja mənim..." kimisi joxdur. Sən də böjük bir sənətkarsan, Nijaməddin, başgalarına bənzəməjən, özünəməxsus sənətkar. Bilirsiniz, o вахтлар mən burada işlədjəndə Nijaməddin təzə çıxmışdı medjana. Rəhmətlik Nijazi də filarmonijanın direktoru idi. Kəlib şikajət eləjirdilər ki, Nijazi filarmonijanı veribdir bu Nijamədinin ixtijarına. Nijamədinin künde kəlib oxujur, başgalarını gojmurlar. Mən də bunun mahnılarını eşitmişdim, bilirdim ki, jaxşı oxujur. Bir kün Nijazi mənim janıma kələndə cəhbət saldım. Nijazi deди ki, o, çox böjük bir sənətkardır, kəzəl səsi var. Bir dirijor kimi, bir bəstəkar kimi dejirəm buny. Dedim, doğru dejirsən. Mən də belə fikirdəjəm. O вахтлар buny cıxışdırırdılar, ona kərə də ad vermədilər. Bir adı var, o da Naxçıvan Muxtar Respublikasının əməkdar artisti. Indi əkər bu işlər düzəlsə, jazıçılar bizə razılıg versələr ki, bu adlar verilsin, əvvəlcədən dejirəm, sənə Azərbajcanın xalg artisti adını verirəm.

Sənin başga xidmətlərin өz jeriндə, amma bu mahnını çox kəzəl jazmısan, çox kəzəl də oxujursan. Buny səndən savajı heç kəs

охуја билмәз. Мәммәд Араз фәлсәфәсини мусиги тутубдур. Бу фәлсәфә ше'рдә дә вар, мусигидә дә.

Демәк, бу јубилејләри һазырлајын. Зијалылара мүнасибәтимизи бундан сонра даһа да артырмалыјыг вә мәним гәпым зијалылар үчүн ачыгдыр. Нә мәсәләләр олуб, көрүшүб сөһбәт етмәјә һазырам.

Бизим Елмләр Академијасынын 50 иллик јубилеји кәлиб чатыбдыр. Бу јубилеји дә јахшы кеҹид еләјәчәјик. Чүнки бу да бөјүк бир һадисәдир. Азәрбајчан тарихиндә илк дәфә Елмләр Академијасы јарадылыбдыр. Инди бә'зи адамлар өзү гәзет чыхартдығы кими, бә'зиләри дә өзүнә академија јарадырлар. Амма халгын үмуми зәкасыны, ағлыны бирләшдирән Азәрбајчан Елмләр Академијасы бөјүк бир сәрвәтдир. Она көрә дә бу барәдә мәним фикирләрим вар. Јахын вахтларда Елмләр Академијасынын үзвләри илә көрүшәчәјәм, сөһбәт едәчәјәм. Онларын мәсләһәтләрини алмаг истәјирәм ки, бу јубилеји дә јүксәк сәвијјәдә кеҹид едәк. Елмимиз, мәдәнијјәтимиз, әдәбијјатымыз халгымызы таныдыр, халгымызы јашадыр. Мән бир даһа елмимизә, әдәбијјатымыза, мә'нәвијјатымыза, мәдәнијјәтимизә һөрмәт вә еһтирамы билдирирәм. Бир даһа сизи төбрик едирәм.

16 апрел 1995-чи ил.

❋ ❋ ❋

ХАЛГЫМЫЗЫН ТАРИХИНДӘ ӘН КӨРКӘМЛИ ЈЕРИ МӘДӘНИЈЈӘТ, ӘДӘБИЈЈАТ ТУТУР

(Магсуд Ибраһимбәјовун 60 иллик јубилеј кечәсиндә нитг)

Һөрмәтли Магсуд, һөрмәтли гонаглар, ханымлар вә чәнаблар! Өлкәмиз вә халгымыз үчүн әламәтдар бир һадисә - Магсуд Ибраһимбәјовун анадан олмасынын 60 иллији мүнасибәтилә сизи бу күн бурада, "Күлүстан" Сарајында үрәкдән төбрик едирәм. Бу күн бурада башга јерләрдән кәлмиш гонаглар да иштирак едирләр, она көрә дә чыхышымы рус дилиндә башладым. Азәрбајчанда рус дилини јахшы билирләр, амма бизим доғма дилимиз Азәрбајчан дилидир. Бу күн әдәбијјат кечәси, мәдәнијјәт кечәсидир. Әдәбијјат вә мәдәнијјәтимиздә исә дилин јери әвәзсиздир.

Һөрмәтли Магсуд, һөрмәтли ханымлар вә чәнаблар, һөрмәтли гонаглар!

Бу күн, доғрудан да, чох әламәтдар бир күндүр. Биз Азәрбајчан әдәбијјатынын, мәдәнијјәтинин, инчәсәнәтинин көркәмли нүмајәндәси, бөјүк ичтимаи-сијаси хадим, республикамызын һәјатында, халгымызын гаршысында бөјүк хидмәтләри олан Магсуд Ибраһимбәјовун 60 иллик јубилејини кеҹид едирик.

Мән президент кими, Магсуд Ибраһимбәјову рәсми төбрик етмишәм вә онун республикамызын ән јүксәк мүкафаты олан "Шөһрәт" ордени илә төлтиф олунмасы һаггында фәрман имзаламышам. Јә'ни, дөвләт тәрәфиндән, рәсми тәрәфдән һәм төбрик, һәм төлтиф артыг ичтимаијјәтә мә'лумдур. Анчаг мән бу күн бураја Магсудун дә'вәти илә кәлмишәм. Мәһз она көрә ки, бу, тәкчә Магсудун јубилеји дејил, бизим Азәрбајчан халгынын, Азәрбајчан Республикасынын мәдәнијјәтинин, әдәбијјатынын һә-

jatында хош күндүр, әламәтдар күндүр, дејә биләрәм ки, тарихи күндүр.

Биз халгымызын тарихи, кечмиши илә, әлдә етдији наилијјәтләрлә һәмишә фәхр едирик. Бу сahәдә халгымызын тарихиндә ән көркәмли јери мәдәнијјәт, әдәбијјат тутур. Чохәсрлик тарихимиздә мәhз мәдәнијјәт, әдәбијјат, инчәсәнәт халгымызы чәтин јоллара бу күнә кәтириб чыхарыбдыр вә халгымызын мә'нәвијјатыны, зәнкинлијини дүнјаја нүмајиш етдириб, дүнја халгларына чатдырыбдыр. Кечмишдә дә, инди дә халгымыз, республикамыз ән чох өз мәдәнијјәт, әдәбијјат, өз интеллектуал сәвијјәси илә дүнјада таныныр. Мәhз буна көрә дә букүнкү мәчлис хүсуси характер дашыјыр.

Доғрудур, бизим адәт-ән'әнәмизә көрә индијә гәдәр белә јубилејләр бир формада кечирилибдир. Мүәјјән бир стереотип формалашыбдыр. Анчаг һәјат инкишаф едир, бизә јениликләр кәтирир. Бу күн јубилеји кечмишдә олан ән'әнә кими јох, Магсудун тәшәббүсү илә бу формада кечиририк. Мәнә белә кәлир ки, бунун да өзүнә көрә һәм әһәмијјәти вар, һәм дә дејә биләрәм, лөзүмү вар. Мәhз бу күнү, бу јубилеј кечәсини мән бүтүн әдәбијјатымыз үчүн, бүтүн мә'нәвијјатымыз үчүн, бүтүн мәдәнијјәтимиз үчүн бөјүк бир күн hесаб едәрәк бураја кәлмишәм вә Магсудла, онун достлары, гоншулары илә бәрабәр бу күнү гејд едирәм.

Магсуд Ибраһимбәјовун хидмәтләри бөјүкдүр. Әдәбијјатымызда, инчәсәнәтимиздә онун өзүнәмәхсус јери вар. Әдәбијјатымызын, инчәсәнәтимизин, мәдәнијјәтимизин ән бөјүк вә фәргләндиричи хүсусијјәтләриндән бири дә одур ки, заман-заман исте'дадлы инсанлар мәдәнијјәтимиздә јени јоллар, јени чығырлар ачырлар, јени формалар мејдана кәтирирләр. Мәhз бунлардан бири дә Магсуд Ибраһимбәјовдур. Онун јарадычылығы, әсәрләри өзүнәмәхсус формада, мәзмунда, мә'нададыр вә бизим башға јарадычы адамларымызын әсәрләриндән фәрги онун мәhз бу хүсусијјәтләриндәдир.

Магсуд hаггында, онун јарадычылығы hаггында чох сөз демәк олар. Мән бу күн онун јарадычылығына тәhлил вермәк истәмирәм. Анчаг онун әсәрләри бизим һәјатымызы, реаллығымызы, јашадығымыз дөврү һәгиги әкс етдирән әсәрләрдир. Магсуд Ибраһимбәјовун вә онунла бәрабәр Рүстәм Ибраһимбәјовун ичтимаијјәтә танынмасы дөврү, онларын әдәбијјатда, мәдәнијјәтимиздә илк аддымлары мәним јахшы хатиримдәдир.

Бунлар ади дејилди. Мүәјјән гәдәр гејри-ади иди. Бә'зән дә мөвчуд формалара ујғун кәлмәдијиндә көрә бирмә'налы гәбул олунурду. Һәтта бир вахт бу гардашлар диссидент кими танынырдылар. Јә'ни, бунлар диссидент дејилди. Азәрбајчанда hеч вахт диссидент олмајыбдыр. Мәнә Москвада исте'фада олдуғум вахт бир суал вердиләр. Ағыр дөврдә олдуғум вахт - 1989-чу илдә бир мүхбир мәнимлә мүсаһибә апарырды. О заман мәнә чох бөһтанлар јағдырдылар.

О вахтлар ким диссидент олуб, ким олмајыб мәсәләси дәбдә иди. Мәндән сорушдулар ки, Сиз рәһбәрлик етдијиниз вахт Азәрбајчанда диссидентләр вардымы? Мән дедим јох иди. Дедиләр нә үчүн? Дедим ки, садәчә оларат биз онлары ахтармырдыг. Әкәр, доғрудан да, биз о вахт диссидент ахтармаг истәсәјдик, елә Магсуд Ибраһимбәјову да, Рүстәми дә диссидент кими дамғаламаг оларды. Бә'зиләри дә бунлары белә дамғалајырдылар вә бу чүр гәләмә вериридиләр. Анчаг бунлар hеч вахт диссидент олмајыблар, Азәрбајчанын мәдәнијјәтиндә, инчәсәнәтиндә, әдәбијјатында һәмишә өз көркәмли јерләрини тутублар, бизим халгымыз, јашадығымыз дөвр, о заманлар, о илләр үчүн вә бу күн, кәләчәк үчүн чох дәјәрли әсәрләр јарадыблар. Һәмин әсәрләр бу күн дә чох марагла охунур, сабаһ да охуначаг, күман едирәм ки, кәләчәк нәсилләр дә бу әсәрләри охујараг 60-чы, 70-чи, 80-чи илләрдә Азәрбајчан халгынын һәјатынын нә чүр олдуғуну чох јахшы дәрк едә биләчәкләр.

Магсудун јарадычылығы - билирсиниз, Магсуд дејәндә Рүстәм дә јада дүшүр. Чүнки бунларын јарадычылығы, һәјат јолу да бирбиринә чох бәнзәјир. Анчаг бу күн мән јалныз Магсуд hаггында дејирәм, амма Магсуд илә Рүстәмин јарадычылыг јолу бир-бириндә јахындыр, еjни вахтда башлајыблар, гардашдырлар - мәhз она көрә хүсуси әһәмијјәт кәсб едир ки, онлар һәмин бу илләрин һәгигәтини, бир даһа гејд едирәм, ачыг-ајдын әкс етдирирләр. Һәгигәт дә бизим һәјатымызын ән дәјәрли чәһәтләри иди, мүсбәт чәһәтләридир, һәм дә шүбһәсиз ки, һәјатымызын, ичтимаијјәтин, чәмијјәтин мәнфи, негатив чәһәтләридир. Бу бахымдан Магсудун вә Рүстәмин јарадычылығы әдәбијјатда, дејә биләрәм ки, мәним сијасәтдә илк дәфә фәалијјәтә башлајаркән атдығым аддымлара бәнзәјир.

Инди биз Магсудун 60 иллик јубилејини гејд едирик. 60-чы илләр мәним хатиримдәдир. Магсуд 25-30 јашында кәнч оғлан

иди. Рүстәм бундан да көнч иди. Јарадычылыгда илк аддым атырдылар. 1969-чу илдә мән Азәрбајчан Республикасына рәһбәрлик етмәјә башладым. Бунлар о вахт көнч јазычылар, әдәбијјатымызын көнч нәслинин нүмајәндәләри идиләр. Бу јолу 30 ил бир јердә кечмишик. Инди мән Мәгсудa баханда ону јенә көнч һесаб едирәм. Чүнки мәним јаддашымда о дөвр галыбдыр ки, о вахтлар Јазычылар Иттифагы илә, јазычыларла мәшгул оланда дејирдик көнч јазычыларла ајры көрүшәк. Хатиримдәдир, Јазычылар Иттифагынын гурултајлары әрәфәсиндә бир иттифагын рәһбәрлији илә, бир дә көнч јазычыларла көрүшүрдүк. Көнч јазычылар Мәгсуд иди, Рүстәм иди, башгалары иди - она көрә дә бунлар мәним үчүн елә көнч галыбдыр. Инди мән төсәввүр едә билмирәм ки, Мәгсудун 60 јашы вар вә биз дә кәлмишик буну гејд едирик. Амма, еjни заманда, бу ону көстәрир ки, 60 јаш да бөјүк бир јаш дејил. Елә дирми? Сән нечә һисс елә jирсән өзүнү?

МӘГСУД ИБРАҺИМБӘЈОВ: **Һисс едирәм ки, лап чаванам.**

ҺЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ: Бу илләри бир јердә јашамышыг, бир јердә кечмишик. Дүздүр, мүәјјән вахт ајры да дүшмүшүк. Анчаг Мәгсудун јарадычылыгынын, бүтүн инсани кејфијјәтләринин хүсусијјәти бир дә ондан ибарәтдир ки, о, јолуну һәмишә дүз кедиб. Әкәр белә бир сөз десәм инчимәз, - јолуну азмајыбдыр, јолундан чыхмајыбдыр. Өз әгидәсини һеч вахт һансы бир конјуктор сәбәбләрә көрә дәjишмәjибдир.

Бу дөвр чох мүрәккәб, бөјүк ичтимаи-сијаси просеслөр дөврүдүр.

Төсәввүр един, 60-чы илдә биз һансы бир шәраитдә, 70-чи илдә һансы шәраитдә, 80-чи илдә һансы шәраитдә јашајырдыг. Инди 95-чи илдир. Башга бир шәраитдә јашајырыг. Бу дөврдә Азәрбајчанын башына бөјүк бәлалар кәлибдир. Республикамызын дахилиндә чох чидди ичтимаи-сијаси просеслөр кедиб. Бу просесләрин бә'зиләри өлкәмизә чох бөјүк зијан, зәрәр вурубдур. Республикамыз jедди ил бундан өнчә мүһарибәjә чәлб олунубдур. Ермәнистан Азәрбајчана төчавүз едибдир. Мүһарибә башлајыбдыр. Биз инди дә мүһарибә шәраитиндә јашајырыг. Дүздүр, бир ил тамам олуб ки, биз атәши кәсмишик. Бир илдир халгымыз сүлһ ичиндә јашајыр. Бир илдир атәш јохдур. Бир илдир күллә сәси ешидилмир. Бир илдир шәһидләр кәлмир. Бу, сон дөврдә әлдә етдијимиз наилијјәтдир. Анчаг, еjни заманда, биз мүһарибәни сона чатдыра билмәмишик, ишгал олунмуш торпагларымызы кери гајтара билмәмишик. Бир милјондан артыг вәтәндашымыз ишгал олунмуш торпаглардан гачгын дүшүб. Башымыза чох бәлалар кәлибдир. 1990-чы илин Јанвар фачиәси бөјүк бәладыр. Ондан өнчәки илләрдә Азәрбајчан Республикасынын башына кәлән бәлалар, Ермәнистанын төчавүзү башланан вахтдан сонракы дөвр...

Бәли, һәјатда чох дәjишикликләр олубдур. Адамлар бу чүрбәчүр ичтимаи-сијаси просесләрин тә'сири алтында бә'зән о тәрәфә дә, бу тәрәфә дә әjилибдир. Күләк о тәрәфә әсәндә ораја, бу тәрәфә әсәндә бура дөнүблөр. Анчаг инсанларын чоху, о чүмләдән, хүсусән, Мәгсуд кими инсанлар һеч вахт jолуну дәjишдирмәjибләр, һәгигәти һеч вахт унутмајыблар, һәгигәтә һәмишә һәгигәт кими бахыблар. Билирсиниз, хасиjјәтдә, ичтимаи һәјатда, јарадычылыгда сабитлик чох бөјүк хүсусијјәтдир. Өзүнәмәхсус характерини горуjуб сахламаг чох бөјүк бир кејфијјәтдир. Бунлар һамысы Мәгсуда хас олан хүсусијјәтләрдир. Мәһз буна көрә дә Мәгсуд севилир, Мәгсуд таныныр, Мәгсуд һөрмәтә маликдир.

Мәгсудун јарадычылыгынын хүсусијјәти бир дә ондан ибарәтдир ки, о, әсәрләрини рус дилиндә јазыр. Бизим иҹәримиздә елә адамлар вар ки, бә'зән дејирләр, әкәр бу, рус дилиндә јазырса, Азәрбајчан јазычысы дејил. Шүбһәсиз ки, бу јанлыш фикирләрдир. Бунларла разылашмаг олмаз. Әкәр биз бунунла разы олсаг, көрәк дејәк ки, Низами Кәнчәви дә Азәрбајчан шаири дејил вә јахуд Нәсими дә азәрбајчанлы дејил. Бу ил биз бөјүк шаиримиз Мәһәммәд Füзулинин 500 иллиjини гејд едирик. Онун түрк дилиндә, jә'ни, Азәрбајчан дилиндә дә јаздығы әсәрләр чохдур. Анчаг, еjни заманда фарс, әрәб дилләриндә дә чох јазыбдыр. Мән һесаб едирәм ки, ганы илә, чаны илә, руһу илә, гәлби илә азәрбајчанлы олуб, башга дилдә әсәр јазыб Азәрбајчаны башга дилли адамлара јаздыглары илә танытдырмағын өзү дә наилијјәтдир, бөјүк бир хүсусијјәтдир. Хүсусән о дөврдә ки, биз Советләр Иттифагынын тәркибиндә идик. Үмуми бир милләтләрарасы дилимиз вар иди - рус дили. Бу дили Азәрбајчанда, демәк олар ки, чохлары јахшы билирләр.

Билирсиниз, јарадычылыға бир пешә кими бахмаг олмаз. Јарадычылыг фитри исте'дадла бағлыдыр. Шаир олмаг, мусигичи олмаг - бунлары охумагла өjрәнмәк олмаз. Мән билирәм ки, Мәгсуд да, Рүстәм дә әдәбијјат институтуну битирмәjибләр. Бунлар икиси дә мүһәндис олуб. Анчаг фитри исте'дадларына көрә јазычылыг јолуна, әдәбијјат, мәдәнијјәт, инчәсәнәт јолуна дүшүбләр вә

ичиндән кәлән бу фитри исте'дады рус дилиндә ифадә етмәк, Азәрбајчан һәјатыны, Азәрбајчан керчәклијини, реаллыгыны рус дилиндә вермәк өзү дә асан иш дејилдир.

Бу да хүсуси бир кејфијјәтдир. Она көрә мән буну да гејд едирәм. Тәк Магсуд бәји дејил, - әдәбијјатымызда белә көркәмли шәхсијјәтләр јенә вар - онлары һәмишә мән бөјүк һөрмәт вә еһтирамла гәбул етмишәм. Бир охучу кими, сијасәт адамы кими һеч вахт сечмәмишәм ки, бу һансы дилдә јазыр.

Инди биз мүстәгил бир дөвләтик. Мүстәгил Азәрбајчан Республикасы бизим ән бөјүк тарихи наилијјәтимиздир. Әминәм ки, биз мүстәгил Азәрбајчан дөвләтини јашадачағыг, ирәлијә апарачағыг. Бизим индијә гәдәр јаранмыш интеллектуал потенсиалымыз, игтисади потенсиалымыз, инсанларымызда индијә гәдәр јарнмыш олан гүдрәт, чәсарәт мүстәгил Азәрбајчаны јашадачаг, нәсилләрдән-нәсилләрә верәчәкдир. Она көрә дә биз Азәрбајчан дилинин инкишафына хүсуси фикир веририк. О вахтлар да хүсуси фикир верилирди. Әкәр елә олмасајды, Азәрбајчан дилиндә белә зәнкин әдәбијјатымыз јаранмазды. Анчаг бунунла јанашы, о дөврдә биз Иттифагда оланда бир үмуми дил - рус дили вар иди. Бу дилдә јазыб Азәрбајчаны тәблиғ етмәк, Азәрбајчанын реаллыгыны билдирмәк, Азәрбајчаны танытмаг чох бөјүк бир иш иди.

Хатиримдәдир, мән Москвада, Кремлдә ишләјәндә Магсуд хаһиш еләди, онунла көрүшдүм. Мәнә өз китабыны һәдијјә верди. О вахт Југославијадан, бөјүк бир сөфәрдән гајытмышдым. Мәнә деди ки, Југославија президентинин ханымы онун бу китабының серб дилинә тәрчүмәчисидир. Бу, мәндә бөјүк бир ифтихар һиссн ојатды. Москвада, Кремлдә отурмушам, Магсуд Ибраһимбәјовла сөһбәт едирәм. О, әсәр јазыбдыр, бу әсәри Југославијада серб дилинә тәрчүмә едибләр. Тәрчүмә едән дә Југославијанын дөвләт башчысынын ханымыдыр, - бунлар ади шејләр дејилдир. Бу барәдә чох хатирәләр вар, саатларла демәк олар. Анчаг мән бир нечәсини јада саларағ Магсудун һәјат јолунун, јарадычылыгынын нә гәдәр зәнкин олдуғуну бир даһа гејд етмәк истәјирәм.

Бурада бир чыхышында дедиләр "бакылы", "бакинетс". Магсуд әсәрләринин әксәријјәтини Бакы шәһәринин һәјатынын тәсвиринә һәср едибдир. Анчаг, доғрудан да, беләдир ки, Бакыда һамы бакылыдыр. Тәкчә Бакыда анадан оланлар, әсли-көкү бурадан оланлар дејил, һамы бакылыдыр. Бакы елә бир шәһәрдир ки, Азәрбајчанда јахшы нә варса, һамысыны өзүнә чәкмишдир. Она көрә дә "бакылы" сөзүнү мәһз бу мә'нада баша дүшмәк лазымдыр. Буну тәһриф етмәјә, ондан чәмијјәтимиздә, мүстәгил Азәрбајчанымызда һансыса бир тәбәгәләшмә јаратмаг үчүн истифадә етмәјә јол вермәк олмаз.

Биз бу күн бурада, "Күлүстан" Сарајына топлашмышыг. Бакылыларын јадындадыр, бир вахтлар бура гәбиристанлыг иди. Өзү дә бура "Чәмбәрәкәнд" дејирдиләр. Хатиримдәдир, кәнч вахтларымда мән бурада јашајаркән бири гочаланда, өзүнү пис һисс едәндә дејирди "вахтым чатыбдыр, Чәмбәрәкәндә кедәчәјәм". Бакыда гәдимдән јашајан адамлар буну билирләр. О вахтлар мән кәнч идим, билмирдим "Чәмбәрәкәндә кедәчәјәм" нә демәкдир.

Бәли, бура гәбиристанлыг олубдур. Инсанлары кәтириб бурада дәфн едирмишләр. Амма инди көрүрсүнүз нә гәдәр абад бир јердир. Гәбиристанлыг олан јердә инди "Күлүстан" Сарајыдыр. Гәбиристанлыг олан јердә инди көзәл отелләрдир. Гәбиристанлыг олан јердә инди дағүстү паркдыр. Гәбиристанлыг олан јердә инди көзәл биналардыр. Бунларын һамысы бакылыларын, Бакыда јашајан Азәрбајчан вәтәндашларынын зәһмәти, әмәји илә јараныбдыр.

Бакыны бөјүк бир тарихи дөврдә нәсилбәнәсил инсанлар тикиб, јарадыб, букүнкү күнә кәтириб. Бизим Бакы көзәл бир шәһәрдир. Анчаг кәләчәји бундан да көзәлдир. Индијә гәдәр Бакыны тикиб, гуруб јараданлара биз миннәтдарлыгымызы бидиририк. Анчаг мән там үмидварам ки, бундан сонра кәлән нәсилләр Бакыны, бүтүн Азәрбајчаны даһа да көзәл, даһа дәјәрли, даһа да фираван едәчәкләр.

Она көрә дә биз азәрбајчанлыјыг. Биз бакылыјыг. Биз мүстәгил Азәрбајчанын вәтәндашларыјыг. Биз һамымыз бирик. Һамымыз бир олараг бу ағыр имтаһанлардан, ағыр сынаглардан чыха биләрик. Мәдәнијјәтимизин, инчәсәнәтимизин, әдәбијјатымызын јаратдығы мә'нәви дәјәрләр әсасында һамымыз бирләшәрәк тутдуғумуз узун, бөјүк јолу мүвәффәгијјәтлә кедә биләрик. Јолумуз ағырдыр, чәтиндир. Амма инанырам ки, јолумуз бизи чох хошбәхт кәләчәјә апарыр. Мүстәгил Азәрбајчанын бөјүк кәләчәји вар. Мән бу кәләчәјә инанырам. Мән бу кәләчәјә үмидлә јашајырам. Мән бу кәләчәк наминә Азәрбајчан вәтәндашларының һамысыны бирлијә вә бу узун јолу бир јердә кетмәјә дә'вәт едирәм. Бу бахымдан бурадакы топланты, кечә, мәнә белә көлир

ки, һамымызын мә'нәвијјат, инчәсәнәт, әдәбијјат, мә'нәви дәјәрләр үзәриндә бирләшмәјимиз үчүн јахшы бир аддымдыр.

Мәгсуд, мән сәни тәбрик едирәм. Сәнә вә сәнин ханымына, сәнин гардашына, гоһумларына чансағлығы, хошбәхтлик арзу едирәм вә үмидварам ки, сән Азәрбајчан халгы үчүн, Азәрбајчан Республикасы үчүн, мүстәгил Азәрбајчан үчүн јени дәјәрли әсәрләр јазачагсан, бизи севиндирәчәксән вә күн олачаг ки, сәнин кәләчәк јубилејләринә дә биз бөјүк ифтихар һисси илә, мәмнунијјәтлә кәләчәјик. Сәнин јарадычылығына мән чох јүксәк гијмәт верирәм. Сәнә бөјүк кәләчәк фәалијјәтиндә уғурлар арзулајырам.

14 мај 1995-чи ил.

❋ ❋ ❋

ҺҮСЕЈН ЧАВИДИН АДЫ ВӘ ИРСИ ЈАШАЈАЧАГДЫР

(Һ. Чавидин мәгбәрәсинин вә ев-музејинин јарадылмасына һәср едилмиш мүшавирәдә кириш сөзү)

Бу күн мән сизи мәдәнијјәтимизлә, әдәбијјатымызла бағлы олан бир мәсәлә үчүн - Азәрбајчан халғынын бөјүк шаири, јазычысы, драматургу, философу Һүсејн Чавидин хатирәси илә әлагәдар бураја дә'вәт етмишәм. Билирсиниз ки, Һүсејн Чавидин һәјаты, јарадычылығы Азәрбајчан үчүн нә гәдәр дәјәрли, әһәмијјәтли олуб, онун гојдуғу әдәби, мә'нәви ирс бизим үчүн нә гәдәр әһәмијјәтли вә кәрәклидир. Ејни заманда, онун һәјаты фачиәли олубдур. Анчаг бу фачиәли дөврләр онун јаратдыгларыны Азәрбајчан халгынын гәлбиндән чыхара билмәјиб, јашадыбдыр.

Биз 1981-чи илдә Һүсејн Чавидин анадан олмасынын 100 иллији һаггында гәрар гәбул етдик. Бундан сонра бир чох ишләр көрүлдү. Анчаг, тәәссүф ки, о вахт гәбул олунан гәрарларда нәзәрдә тутулмуш тәдбирләрин бә'зиләри индијәдәк һәјата кечирилмәјиб. О дөврдән исә артыг 15 ил кечир.

1982-чи илдә биз Һүсејн Чавидин чәназәсини Сибирдән кәтирәркән кениш мүзакирәләр олду вә нәһајәт, бу мүзакирәләр белә нәтичә верди ки, Нахчыванда - анадан олдуғу јердә дәфн олунсун. Биз белә дә етдик. Һүсејн Чавидин чәназәсинин Нахчыванда торпаға тапшырылмасы һаггында гәбул етдијимиз гәрарын әсас сәбәбләриндән бири дә о иди ки, онун гәбри ади бир гәбир олмасын, бөјүк бир мәгбәрә олсун. Она көрә дә Һүсејн Чавидин чәназәси Нахчывана апарылды вә орада шәһәрин мәркәзиндә дәфн едилди. Анчаг, тәәссүф ки, сонракы илларда мәгбәрә дә тикилмәјиб. Һәтта гәбрин үстү дә көтүрүлмәјибдир. Тәәссүфедичи һалдыр, анчаг бу, көзүмүзүн габағында олан фактдыр. Кечмишимиздә күнаһлар, сәһвләр чох олуб. Буну ким едиб, нә үчүн белә олуб, артыг

буну тәһлил етмәјә еһтијач јохдур. Күман едирәм ки, инди биз о гәрары һәјата кечирмәлијик.

Мән бөјүк фасиләдән сонра - 1990-чы илдә Москвадан Азәрбајчана дөндүм, Нахчывана кетдим вә елә һәмин күн Һүсејн Чавидин гәбрини зијарәт етдим. Доғрусу, мән белә тәсәввүр етмирдим. Фикирләширдим ки, мәгбәрә јохдурса да, һеч олмаса, сәнәткарын гәбринин үстү көтүрүлүб. Анчаг кедиб орадакы вәзијјәти көрдүм, тәәссүфләндим, чох нараһат олдум. Көрдүм ки, гәбрин үстүнә садәчә олараг дашлар гојулуб, мәгбәрә дә тикилмәјиб.

О вахт мән бу мәсәләнин һәллинә чан атдым. Һәмин дөврдә Коммунист Партијасы һакимијјәтдә иди. Мән бир нечә дәфә Нахчыван Вилајәт Партија Комитәсинин рәһбәрләринә мүрачиәт етдим ки, бу мәсәлә һәлл олунмајыб, мән дә көлмишәм, бу иши өз үзәримә көтүрүрәм, көлин ону һәлл едәк. Анчаг, бу, бир нәтичә вермәди. Дүздүр, мәним тәзјигимин нәтичәсиндә вилајәт партија комитәсинә бир лајиһә көтирдиләр, рәһмәтлик Афиҹәддин Чәлилов о лајиһәни бир күн көстәрди вә деди ки, сизин тәклифинизлә белә бир лајиһә һазырланыб. Лајиһә хошума көлмәди. Мән һесаб етдим ки, бу лајиһә "мәгбәрә" мәфһумуну әкс етдирмир. Она көрә дә дедим ки, бунун үзәриндә јенә дә ишләмәк лазымдыр. Бундан сонра дәфишикликләр олду. Нахчывана бир-ики ил дә мән рәһбәрлик етдим. Инди сиз дејә биләрсиниз ки, ким исә едә билмәјиб, бәс сиз нијә бу иши етмәдиниз? Мәним буна садәчә имканым олмады.

Туран ханым, јәгин ки, хатырламалыдыр. Мән Нахчыванын мәдәнијјәт назири Фәттаһова бир-ики дәфә көстәриш вердим ки, Туран ханымы Нахчывана дә'вәт един, отураг, фикирләшәк, көрәк нә едәк. Анчаг Туран ханым хәстә олдуғу үчүн Нахчывана кәлә билмәди. Ачыг дејим ки, Туран ханым о вахт кәлсәјди дә биз бир шеј едә билмәјәчәкдик. Шүбһәсиз ки, кәлсәјди, мәсләһәтләшәчәкдик, анчаг мәним 1981-чи илдә нәзәрдә тутдуғум планы һәјата кечирмәк мүмкүн олмајачагды. Чүнки билирсиниз ки, о вахт Азәрбајчанын һакимијјәти илә Нахчыванын әлагәләри чох көркин иди. О вахтлар Нахчывана һәр чүр тәзјиг едирдиләр, сыхырдылар. Нахчыван Ермәнистан тәрәфиндән блокада олмасы илә јанашы, Азәрбајчанын рәһбәрлији дә Нахчываны блокадаја салырды.

Тәхминән 1991-чи илдән 1992-чи илин јајынадәк бир һакимијјәт дөврү иди. 1992-чи илин јајындан сонра башга бир һакимијјәт кәлди, һесаб етдим ки, бәлкә дә бу һакимијјәт Нахчыванын дәрдләринә гајғы көстәрәр. Анчаг онлар Нахчывана мүнасибәти даһа

да көркинләшдирдиләр, блокада шәраитини даһа да артырдылар. Артыг орада електрик, су јох иди. Инсанлара чөрәк тапмаг, електрик хәтти чәкмәк, чамааты сахламаг лазым иди. Амма бизим нә вәсаитимиз вар иди, нә дә блокадада олдуғумуза көрә, вәсаит тапсајдыг белә, һәмин мәгбәрәни инша етмәјә имкан вар иди. Чүнки бүтүн иншаат идарәләринин һамысы дајанмышды.

Дүзүнү дејим ки, мән бураја кәләндән бу планын һәјата кечирилмәси фикри даим гәлбимдәдир. Бу мүддәтдә дә көстәришләр вермишәм, ҳаһишләр етмишәм ки, лајиһәләр назырласынлар. Анчаг чох чидди проблемләр буна имкан вермәјиб. Нәһајәт, һесаб едирәм ки, инди бу мәсәлә илә чидди мәшғул олмалыјыг. Октјабр ајында Һүсејн Чавидин анадан олмасынын илдөнүмүдүр. О вахтадәк бу мәгбәрәни тикиб баша чатдырмалыјыг. Ја'ни, 1981-чи илдә гәбул етдијимиз гәрары, һеч олмаса, 1995-чи илдә һәјата кечирмәлијик.

Биринчиси, бу мәсәләјә көрә сизи бураја дә'вәт етмишәм. Мәнә дедиләр ки, бурада бир лајиһә вар. Елчин Әфәндијевә дә, Фатма Абдуллазадәјә дә тапшырмышдым ки, һәмин лајиһәләрә бахсынлар, сонра отуруб фикирләшәк, мәсләһәтләшәк. Анчаг, ејни заманда, бир һалда ки, бураја јығышмышыг, әслиндә габагчадан башга мәсәләләр дә нәзәрдә тутурдум. Биз о вахтлар Һүсејн Чавидин ев-музеји һаггында гәрар гәбул етмишдик. Һәмин ев-музејин тәшкили дә бөјүк бир чәтинлик јаратды.

Мән кечмиш тәчрүбәдән билирәм ки, һакимијјәтдә олан шәхсләр, органлар бир мәсәләни һәлл етмәк истәсәләр, ону едә биләрләр. Вахтилә, 1976-чы илдә биз бөјүк шаиримиз Сәмәд Вурғунун 70 иллик јубилејинә назырлашанда онун ев-музејини бир нечә ај мүддәтиндә тәшкил етдик вә бу музеј инди дә фәалијјәт көстәрир. Ондан әввәл, 1975-чи илдә бөјүк бәстәкарымыз Y.Һачыбәјовун ев-музејини јаратдыг. Сонра Чәфәр Чаббарлынын 80 иллик јубилеји әрәфәсиндә онун һәм бөјүк абидәсини, һејкәлини гојдуг, һәм дә ев-музејини јаратдыг. Бөјүк сәнәткарымыз, мүғәннимиз Бүлбүлүн дә ев-музејини јаратдыг.

Демирәм ки, бунлар асан ишдир. Амма республика мигјасында бунлар о гәдәр дә бөјүк иш дејил ки, ону етмәк мүмкүн олмасын. Буна садәчә мүнасибәт, истәк лазымдыр. Мәсәлән, биз 70-чи илләрдә Чәлил Мәммәдгулузадәнин ев-музејинин јарадылмасы һаггында да гәрар гәбул етмишдик. Амма бу о вахтдан галды. Хатириниздәдир ки, һәмин ев-музеји ачыланда мән ораја кетдим, онун ачылышында иштирак етдим. Хатырладым ки, биз Чәлил

Məmmədgulyazadənin jaşamış oldуğu evdəki vətəndaşlara, onlarын гоhumlarына hələ 1981-1982-ci illərdə başqa jerlərdə mənzillər verdik. Jə'ni, Vəlil Məmmədgulyazadənin jaşadığы ev hələ o vaxt boşaldылmышdы, anчaq bu muzej jaranmamышdы. Həmin muzeji biz kечən il jaratdыq. O, Azərbajчanын mədənijjəti, tarixi үчün jeni bir səhifə olduğ və jeni bir abidədir. Bəjүk bəstəkarымыз, dirijorumuz Nijazi 1983-чү ildə vəfat edib, anчaq onun ev-muzejini bir il bundan gabaq jaratdыq. Jə'ni, istəjəndə eləmək mүmkүn olur. Bu, ишə mүnasibətdən asылыdыr.

Hүseјn Vabidin həjatы da чox vətin, fəчiəli olub. Anчaq biz Hүseјn Vabidin tarixiмizdə, mədənijjətimizdə, ədəbijjatымыzda tutduғu jeri mүəjjən etdik və o vaxt гərap гəbul etdik. Təmijjət bilдi, iчtimaijjət bunu гəbul etdi, alғышladы, bəjəndi. Bundan sonra Hүseјn Vabidin ev-muzejinin jaradылmasы da problemə dənүb. Mənə dedilər ki, bu muzej үчün iki-чi otaғ ajырыblar, anчaq bu, ev-muzejin səvijjəsində dejil. Ev-muzeji joxdur. Indi bununa razылaşmaғ olmaz. Ona kөrə də mən dedim ki, bu kүn lazым olsa, bir neчə saat vaxt sərf edək, bu məsələlərin hamысыnы hələ edək. Mən Akademijanын, Əlјazmalar Institutunun rəhbərlərini də buraja də'vət etmişəm. Bilirsiniz, elə məsələlər var ki, siz өzүnүz hələ edə bilərsiniz. Mən belə hesab edirəm. Kəlin aчыg danышыg, lazым dejil ki, mən bu ишə garышым. Əkər mənə galsa, vəsifə borчumla əlaqədar 1981-чi ildə bүtүn гərarlar гəbul olunmuşdu və bu гərarlarы jerinə jetirmək lazымdыr. Hүseјn Vabid bizim үчün, doғrudan da, əziздir. O, tarixiмizdə bəjүk bir шəxsijjətdir və bəjүk bir irs goјub. Xalғымыz, tarixiмiz nə гədər jaşajaчaғsa, Hүseјn Vabidin irsi də o гədər jaşajaчaғ və xalғымыз ondan istifadə edəчək. Indi onun ev-muzejini jaratmaғ үчün bu onun үstүnə, o bunun үstүnə atыr. Iki-үч otaғын verilməsini hələ etmək bəjүk bir məsələ dejil ki? Ona kөrə də mən bir чox adamlarы da buraja də'vət etmişəm ki, bүtүn bunlarы hələ edək.

1981-чi ildə гərap гəbul etmişdik ki, Bakыda Hүseјn Vabidin abidəsi goјulsun. Hejkəltəraş Ömər Eldarов bu ишə başlamышdы və o vaxt onun e'malatxanasында eskizlərlə tanыш olmушdum. Hejkəlin jeri barədə də mүxtəlif fikirlər olду. Nəhajət, hejkəlin jeri mүəjjən olunub və uzun müddətdən sonra abidə də goјulub. Anчaq mən Ömər Eldarovla kөrүshdүm, danышdым. Mənə dejilənə kөrə, həmin abidə komplekси hələ tamamlamajыb. Hər halda bu da шəhərin səpənчamында olan ишdir. Indi kөrүpəm ki, bu

məsələjə mən də garышmasam, hələ olunmur. Istəjirəm ki, bu kүn həmin məsələni də hələ edək.

Bax, mən bүtүn məsələlərи hələ etmək үчün sizi buraja də'vət etmişəm. Jə'ni, mənim gəti fikrimdir ki, bu ilin oktjabr ajынadək Naxчыvanda Hүseјn Vabidin gəbri үzəriндə mehtəшəm bir abidə, məgbərə gurulmalыdыr. Ona kөrə də biz bu kүn burada olan lajihələrə baxar, onlarын hansы birini sečə biləriksə, sečək. Mən belə гərara kəlmişəm ki, hөkumətin, dəvlətin ehtijat fondundan vəsait ajrылsын, lazым olan materiallar гыsa müddətdə tapылsын, inшaat ишləri apарылsын və məgbərə gurulsun. Mən bu kүn buraja hejkəltəraшları, me'marları, rəssamları da də'vət etmişəm ki, bu lajihələrə hamыmыz birlikdə baxaг. Anчaq məgbərənin bu ilin oktjabr ajынadək jaranmasы tə'min olunmalыdыr. Fikrim gətidir, mən bu barədə səpənчam verəчəjəm və bunun үчün də lazым olan vəsaiti dəvlətdən ajыraчağam. Bu kүn bu lajihəni mүəjjənləшdirmələjik və mən bundan sonra inшaat ишlərinə başlamaғ үчün mүəjjən organlara lazымı tapшырыglar verəчəjəm.

Mən burada hисс etdim ki, ev-muzejinin təшkilində də mүəjjən vətinlik var. Dejilənə kөrə, Əlјazmalar Institutundakы həmin otaғların boшaldылmasы үчün Dəvlət Igtisad Institutunun onun jахынlығында jerləшən binadakы fakүltəsi oradan чыxarылmalыdыr. Indi bu barədə də kim lazымdыrsa, səzүnү desin. Anчaq məniм fikrim gətidir ki, lajigli ev-muzeji jaradылmalыdыr. Чүnki jarымчыg иш jaramaz. Biz ev-muzejlərи jaratmышыг və xalғымызын kөrkəmli nүmajəndələrinin ev-muzejlərini bundan sonra da jaradaчağыг. Bu, jaхшы ən'ənədir və ony davam etdirmək lazымdыr. Mən jenə də dejirəm ki, Vabidin jaшadығы jerdə ev-muzeji jaradылmышdыr. Hүseјn Vabidin abidəsinin ətrafында da lazымı ишlər kөrүlməlidir. Bu barədə Ömər Eldarов mə'lumat verə bilər və biz də mүvafiг гərap гəbul edərik ki, o ишlər гыsa müddətdə kөrүlsүn.

Biz indi bu lajihələrə bahaчağыг, anчaq mən үmumi fikrimi demək istəjirəm. Əslində bu fikir 1981-чi ildə də var idi və həmin vaxtdan məndə jaшajыr. Nizami Kənчəvinin gəbri үzəriндə vaxtilə bir məgbərə dүzəldilmişdi. Dahi шairin 850 illik jubileji mүnasibətilə həmin məgbərə jenidən gurulду. Mən Kənчəjə kedəndə ona baxdым. O vaxt Kənчədəki Alүminium Zavodunda istehsal prosesi elə idi ki, onun tozu Nizaminin məgbərəsini bərbad hala goјurdu. Xatirimdədir ki, Azərbajчanын kөrkəmli

jazıçılarы, mədəniyyət xadimləri həmin mərbərənin yerinin dəyişdirilməsi barədə mənə bir neçə dəfə müraciət etmişdilər. Mən bu barədə məktub da almışdım. O məktubu mərhum Rəsul Rza, Hara Hacayev, Imran Qasımov, Süleyman Rüstəm və bir çox başqalarы imzalamışdılar. Doğrudan da, belə bir narahatçılıq var idi. O vaxt mən özüm də bir dəfə Kəhrizdə olanda kedib baxdım. Texnoloji cəhətdən aşağı səviyyədə olmasы üzündən Alüminium Zavodundan çıxan tozlar, həzigətən, o vaxt Kəhrizin bu ərazisini bütünlüklə bürüyürdü. Hətta ordakы ağaclar, küllər də çox pis vəziyyətə düşürdü.

Bu məsələ bir neçə il müzakirə olunduq. Mən 70-ci illəri dəyirəm. Amma mən düşünürdüm ki, əgər bu qəbir buradadırsa, bütün müharibələrə, hüquqlara, qalibiyyətlərə, məğlubiyyətlərə, dəyişikliklərə baxmayaraq, 800 il burada qalıbsa, indi onun yerini dəyişdirmək olmaz. Ona görə də mən o vaxt bu fikrə razı olmadım.

Nizami Kəhrizinin 840 illik yubileyini keçirəndə həmin mərbərənin yenidən qurulmasы haqqında qərar qəbul etdik. Bundan sonra Kəhrizdə Alüminium Zavodunun istehsal texnoloji-jasında da bir çox dəyişikliklər əmələ kəldi, müəssisədən çıxan tozun qarşısı müəyyən miqdarda alındı. Indi o, modernləşib. Mən Kəhrizdə olanda kedib baxdım, mərbərə jaxşı vəziyyətdədir.

Biz Şuşada Molla Pənah Vaqifin qəbri üzəriндə kəzəl bir məqbərə yaratdıq. Çox vəsarətlə dəyirəm ki, bu məqbərə Molla Pənah Vaqifə layiq idi, kəzəl idi. Biz o vaxt kedib onun açılışını böyük bir təntənə ilə keçirdik. Orada respublika ictimaiyyətinin nümayəndələri, ədəbiyyat, incəsənət, mədəniyyət xadimləri iştirak edirdilər. Təəssüf ki, indi Şuşa işğal altındadır. Amma mən əminəm ki, Şuşa işğalından azad olunaçaq və Molla Pənah Vaqifin məqbərəsi də öz xalqımıza qayıdacaq. Ümumiyyətlə, Şuşada olan tarixi abidələrimizin hamısı özümüzə qayıdacaq.

Əgər keçmiş kötürsək, Nahçıvanda çox böyük bir tarixi məqbərə vardır - dahi me'mar Əcəmi Nahçıvanının əsəri. O, 800 ildir ki, jaşayır. Bu, Me'minə Xatun məqbərəsidir. Bilirsiniz ki, onun altı qəbirdir. Nahçıvanda belə bir məhtəşəm məqbərəni bizim əcdadlarımız yaradıblar. Bu, Azərbaycanın me'marlıq tarixində, sənətində ən kərkəmli yerlərdən birini tutur. Bəs indiki nəsillər nə üçün belə abidələr yaratmasın? Ona görə

də Hüseyn Cavidin vəsiyyəti Sibirdən kətirilməndə mən məhz bu fikrin tərəfdarı oldum ki, onun qəbri Nahçıvanda olsun, bir tərəfdə Əcəmi Nahçıvanının yaratdığı Me'minə Xatun məqbərəsi, o biri tərəfdən isə XX əsrdə bizim nəslin yaratdığı Hüseyn Cavid məqbərəsi olsun. Bax, mən o vaxt həmin qərarın qəbul olunmasına bu məqsədlə imza atmışam və o fikirlə jaşajıram. Ona görə də istəjirəm ki, indi bizim üçün çətin olsa da, belə məhtəşəm məqbərə yaradaq. Bu həm böyük me'marlıq abidəsi, həm də Hüseyn Cavidin xatirəsinə layiq məqbərə olsun. Həsab edirəm ki, nazırlanmış layihələrə də bu nöqteji-nəzərdən baxmaq lazımdır. Indi isə həmin layihələrə baxaq.

Düşünürəm ki, belə etmək lazımdır. Indi mən bunların hamısına baxırам, fikrim bir az dağılır. Jəgin siz də elə bu fikirdəsiniz, ona görə də gəti bir qərar qəbul etmək mümkün dejil. Belə fikirdəjəm ki, bu layihələri jandakы salona gojsunlar, iki-üç kün ərzində həpə fərdi qajdada kəlib bu layihələrə baxsın. Turan xanım özü də bu layihələrə bir daha diqqətlə baxsın. Mən özüm də vaxt tapарam, heç kəs olmajanda bir saat otуруb bu layihələrə baxarам. Üç-dörd kündən sonra bir daha jığışmarыq və konkret qərar qəbul edərik.

Ançaq mən ümumi fikirlərи demək istəjirəm. Həmin fikirlər bundan ibarətdir ki, nəhənkliкdən uzaq olmaq, oradakы jeri mütləq nəzərə almaq lazımdır. Elə olmalıdır ki, məqbərə nə çox böyük, nə də çox kiçik olmasın. Əsas fikrim belədir: qəbir məqbərənin içində olsun və orada elə bir şərait jaradılsın ki, insan kiriб orada zijarət edə bilsin, qəbrin janında dursun, düşünsün. Məqbərənin o tərəfdən, bu tərəfdən açıq olmasının tərəfdarı dejiləm. Tarixən jaradılan məqbərələrin hamısı tamam ərtülü olmajıb. Məsələn, Me'münə Xatun məqbərəsi tam qapalıdır, ançaq haradanса juxarıdan bir balaça işıq düşür. Belə də olmalıdır. Bajar Molla Pənah Vaqifin məqbərəsini ona görə jada saldım ki, o həm qapalı idi, həm də həp jerdən işıq düşürdü. Elə etmək lazımdır ki, bu məqbərənin içində sakit bir mühit olsun.

Məqbərə kərək çox böyük olmasın. Hüseyn Cavidin əsərlərindən obrazların təsvirи de səmimi olsa jaxşıdır. Mən belə fikirdəjəm ki, bu məqbərəni xarıcdən kərəndə də kərək fikir vəmləsin və onun içərisində olanda da fikir dağılmasın. Məqbərənin miqjası da buna ujğun olmalıdır. Kərək bu layihələrin müəllifləri də vidi fikirləşsinlər və biz də bir az

фикирләшәк. Анчаг јаддан чыхармаг олмаз ки, бу мәсәлә үч-дөрд күнүн ичәрисиндә һәлл едилмәлидир.

Шүбһәсиз ки, биз бу лајиһәләрдә мүасирлији нәзәрә алмалыјыг. Һәм дә бурада Азәрбајчанын милли ме'марлыг ән'әнәләри нәзәрә алынмалы вә орада бунун нишанәләри олмалыдыр. Бу, мүтләг лазымдыр. Бах, бу бинаны тикәндә дә белә олду. Бинанын лајиһәсинин мүәллифләри, хүсусән Таһир Абдуллајев тез-тез мәним јаныма кәлирди. Мән дәфәләрлә она демишдим ки, бу бинанын тамамилә милли харичи көркәми олмалыдыр. Инди бу бинада көрдүјүнүз милли елементләр бәрәдә биз о вахт дәфәләрлә фикир мүбадиләси апармышдыг. О заман мән ону мәчбур етдим ки, бинанын һеч олмаса ики мәртәбәсинин пәнчәрәләри милли үслубда олсун. Мәндән олсајды, о вахт бу бинанын даһа да милли көркәмли едәрдик. Һәр һалда һесаб едирәм ки, бу бина јахшыдыр, харичи көрүнүшү көзәлдир.

Вахтилә биз игамәткаһ бинасыны тикәркән (һәмин бинанын лајиһәсинин мүәллифи Расим Әлијевдир) Микајыл Һүсејнову бир нечә дәфә ораја дә'вәт етмишдим. Мән онлара дедим ки, бинанын дахилиндә милли орнаментләр лазымдыр. Бир дәфә рәһмәтлик Микајыл Һүсејнова дедим ки, (мән архитектура факүлтәсиндә охујаркән о мәним мүәллимим олмушдур), вахтилә сизин китабларда милли орнаментләр вар иди. Кәтирин бахаг. Сонра Микајыл Һүсејнов вә Расим Әлијев кәлдиләр, мән китабдакы һәмин орнаментләри онлара көстәрдим вә хаһиш етдим ки, бах, бунлары дивара салын. Игамәткаһын дивarларында мәрмәрин үзәриндә орнаментләр ојмаг чәтин иди. Билирсиниз ки, бу орнаментләри кипсдән вә башга материалдан дүзәлдирләр. Лакин Ширваншаһлар Сарајы комплексиндә орнаментләрин һамысы дашын үзәриндә јонулуб вә чох көзәлдир. Игамәткаһын диварлары мәрмәрдән олдуғу үчүн бу, чох чәтин иди. Лакин онлар бу иши көрдүләр. Инди игамәткаһын салонларынын диварындакы мәрмәр лөвһәләрин үзәриндәки орнаментләр, бах, белә назырланды.

Демәк истәјирәм ки, ме'марларымызда мүһафизәкарлыг вар. Бир тәрәфдән Азәрбајчанын милли орнаментләрини тәблиғ едирләр, дикәр тәрәфдән исә буну өз ишләриндә тәтбиг едәндә нәдәнсә чәтинлик чәкирләр. Бу бахымдан арзу едирәм ки, бу лајиһәләрин һансыныса сечәк, бирләшдирәк, синтез едәк, бир дә бахаг. Амма бу амили дә нәзәрдә тутаг ки, мүасирлик дә олсун, анчаг милли ме'марлыг ән'әнәләри дә унудулмасын. Һәм көзәл, һәм дә садә олсун. Көзәллик, ејни заманда, садә оланда даһа көзәл көрүнүр.

Она көрә дә мән Рамиз Мећдијевә, Елчин Әфәндијевә, Фатма Абдуллазадәјә тапшырырам ки, мүзакирәләр апарсынлар, бу лајиһәләр гоншу салона гојулсун, кәлиб-кедәнләр дә бахсын. Мән өзүм дә сакит бир вахтда ахшам кәлиб бахачағам. Бир сөзлә, бир гыса мүддәтдә лајиһәни сечмәли, мүәјјәнләшдирмәли вә Нахчыванда бу мәгбәрәнин иншасына башламалыјыг. Бу мәгбәрә Һүсејн Чавидин анадан олмасы күнүндән дә бир хејли габаг, сентјабрын ахырына һазыр олмалыдыр.

Гәбир мәгбәрәнин ичиндә олмалыдыр. Инди Өмәр Елдаров бурада бир һејкәлтәрашлыг нүмунәси көстәрди. Она да бахмаг олар, јахуд башга бир нүмунә дә назырламаг олар. Һәр һалда мәгбәрәнин ичиндә һејкәл, јахуд бүст олсун. Һүсејн Чавидин сүрәти мәгбәрәнин ичиндә мүтләг олмалыдыр. Хаһиш едирәм буну нәзәрә аласыныз. Елә олмасын ки, мәгбәрәнин ичиндә тәк гәбир дашы олсун. Хатиримдәдир, Молла Пәнаһ Вагифин Шушадакы мәгбәрәсиндә дә Вагифин бүстү вар иди.

Бу барәдә фикирләримизи дедик. Бәс ев-музеји барәдә нә чәтинлик вар. Бу барәдә ким нә дејә биләр?

Шүбһәсиз ки, мән сизин бу чыхышларынызы вә вердијиниз һәдијјәләри көзләмирдим. Анчаг фүрсәтдән истифадә едиб дејә биләрәм ки, мәним мәдәнијјәтә мүнасибәтим мә'лумдур. Бу, садәчә сөз дејил. Мән мәдәнијјәтә өз мүнасибәтими әмәлимлә, ишимлә һәмишә билдирмишәм. Вахтилә ме'марларла да дәфәләрлә көрүшмүшәм вә ме'марлыға хүсуси һөрмәтим вар. Бурада ишләдијим дөврдә тикилән биналарда, јаранан шәһәрләрдә Азәрбајчан ме'марлығынын инкишаф етдирилмәсинә чалышмышам. Бакынын вә ајры-ајры дикәр шәһәрләримизин тикилмәси, инкишаф етдирилмәси илә әлагәдар лајиһәләрә ме'марларла бирликдә бахыб өз мүлаһизәләрими билдирмишәм. Һәтта завод тикиләндә, мәсәлән, Бакы Кондисионерләр Заводу тикиләндә дә мән онун ме'марлыг чәһәтдән көзәл олмасына чалышырдым. Һәмин заводда оланлар да көрүбләр ки, онун харичи көрүнүшү ме'марлыг чәһәтдән дәјәрлидир. Она көрә мән мүтләг вахт тапыб ме'марларла көрүшәчәјәм.

Вахт вар иди, Һүсејн Чавиди һәбс етдиләр вә онун бүтүн әсәрләрини гадаған етдиләр. Һүсејн Чавид һәбс олунандан, һәтта дүнјасыны дәјишәндән сонра ону милләтчи, пантүркист, антисовет адам адландырырдылар. Амма Һүсејн Чавидин әсәрләри јашады.

Заман кечди вә биз һүсејн Чавидин хатирәсинин әбәдиләшдирилмәси, онун ирсинин тәблиғ олунмасы үчүн бу күн бураја толашмышыг. Күман едирәм ки, Азәрбајчан үчүн дә ағыр күнләр кечиб кедәчәкләр. Нечә ки, репрессија олунмуш адамлар, онларын аиләләри үчүн репрессија илләри нә гәдәр узун олса да, кечиб кетди, о аиләләр, о инсанлар тамамилә бәраәт газандылар, һәтта тарихи шәхсијјәт кими танынырлар вә тәблиғ олунурлар. Һөрмәт вә еһтирамла јад едилирләр.

Күман едирәм ки, мүстәгил Азәрбајчанын һәјатындакы бу ағыр дөвр дә кечиб кедәчәк вә биз шәһәрләримизи, гәсәбәләримизи, һәр јери абадлашдырыб тикәчәјик. Мән вахт тапыб ме'марларла көрүшәчәјәм, инди исә сизин васитәнизлә Азәрбајчанын бүтүн ме'марларына өз һөрмәт вә еһтирамымы, саламларымы чатдырырам.

1981-чи илдә ССРИ Рәссамлыг Академијасынын Азәрбајчанда кечирилмиш тарихи сессијасындакы чыхышым чох кениш јајылмышды. Һәтта бундан сонра Москваја сәфәр едәркән ССРИ Ме'марлыг Иттифагынын сәдри мәндән чох хаһиш етди вә мән орада да чыхыш етдим. О заман миниатүр рәссамлыг сәнәтинин чох дәјәрли олдуғуну вә онун инкишаф етдирилмәси мәсәләсини ортаја атдым. Доғрудан да, белә дир. Әкәр кечмиши көтүрсәк, рәнкарлыг Азәрбајчанда XX әсрдә јараныб. Анчаг Азәрбајчан рәссамлыг мәктәби чох зәнкин, бөјүк бир мәктәбдир вә о да миниатүр рәсмләр мәктәби, Султан Мәһәммәд мәктәбидир. Султан Мәһәммәдин 500 илликинин гејд едилмәси һаггында гәрар вар. Вахтилә онун һаггында Азәрбајчанда Кәрим Кәримовун монографијасы нәшр олунуб. Она көрә дә миниатүр мәктәбинин Азәрбајчанда јенидән инкишаф етмәси мәни севиндирир. Арзу едирәм ки, бу даһа да инкишаф етсин.

Кәләчәкдә бизим мәдәнијјәт саһәсиндә көрәчәјимиз ишләр чохдур. Фүрсәтдән истифадә едиб хатырлатмаг истәјирәм ки, Фүзулинин 500 иллик јубилеји мәрасимләринин бә'зиләри кечирилиб, амма бә'зиләри галыр. Кәрәк ки, Елчин Әфәндијев һәмин комиссијанын сәдр мүавинидир. Она көрә дә сән дә бу барәдә дүшүн вә програм вер ки, галан тәдбирләри нечә кечирәчәјик. Кәрәк һәмин тәдбирләри дә бу ил баша чатдыраг. Дикәр тәдбирләр дә кечирәчәјик.

10 ијун 1995-чи ил.

ИСМАЈЫЛ ШЫХЛЫ ХАЛГЫМЫЗЫН ТАРИХИНДӘ ДӘРИН ИЗ ГОЈМУШДУР

(И.Шыхлы илә вида мәрасиминдә чыхыш)

Азәрбајчан халгы бу күн бөјүк гәм ичиндәдир. Халгымыз көркәмли зијалы, бөјүк јазычы вә вәтәндаш Исмајыл Шыхлыны итирмишдир. Онун вәфаты илә сыраларымыздан чох дәјәрли бир инсан кетмишдир. Исмајыл Шыхлы бөјүк, дәјәрли, чох нүмунәви һәјат јолу кечибдир. Онун өмрү, јарадычылығы, инсани кејфијјәтләри һәр бир Азәрбајчан вәтәндашы үчүн өрнәк ола биләр.

Азәрбајчан халгынын гаршысында Исмајыл Шыхлынын хидмәтләри бөјүкдүр. Онун анадан олдуғу күндән индијәдәк халгымыз тарихи бир јол, бөјүк мәрһәләләр кечиб, бөјүк дәјишикликләрлә растлашыб, нәһајәт, милли азадлығыны, мүстәгиллијини әлдә едибдир. Азәрбајчан Республикасы мүстәгил дөвләт олуб, һәр бир вәтәндаш мүстәгил дөвләтин вәтәндашы кими өзүнү сәрбәст һисс едир. Бүтүн бу дөврдә, һәр бир мәрһәләдә халгымыз формалашмаг, пүхтәләшмәк, мәдәни сәвијјәсини инкишаф етдирмәк, милли руһа даһа да говушмаг үчүн һәмишә көркәмли зијалыларын јарадычылығына, фәалијјәтинә, онларын әсәрләринә мөһтач олуб, ејни заманда, онлардан бәһрәләниб, фајдаланыб вә бу ағыр јолу мүвәффәгијјәтлә кечиб.

Бу чәтин јолун кечилмәсиндә Азәрбајчанын көркәмли зијалыларынын, алимләринин, јазычыларынын, мәдәнијјәт хадимләринин, сијасәтчиләринин бөјүк хидмәтләри олмушдур. Онларын ичәрисиндә Исмајыл Шыхлы көркәмли јер тутур. О, өз әсәрләри илә халгымызын мәдәни сәвијјәсинин јүксәлмәсинә, мә'нәвијјатынын инкишаф етмәсинә, мәтинләшмәсинә бөјүк көмәк едибдир, бөјүк хидмәт көстәрибдир.

Бәли, Исмајыл Шыхлынын әсәрләриндән кәнчләримизин, һәр бир Азәрбајчан вәтәндашынын алдығы тәәссүрат онлары милли азадлыг руһунда тәрбијә едибдир, бу руһда пүхтәләшдирибдир,

вәтәнпәрвәр кими јетишдирибдир вә халгымызы елә бир сәвијјәјә чатдырыбдыр ки, о өз милли азадлығыны вә мүстәгиллијини әлдә едибдир.

Исмајыл Шыхлы көркәмли ичтимаи хадим олубдур. Мән онунла бир чох илләр әмәкдашлыг етмишәм. Она бир јазычы кими, бир мүәллим кими һәмишә һөрмәтим олубдур. Јадымдадыр, 70-чи илләрдә мән Јазычылар Иттифагынын рәһбәрлији һаггында дүшүнәркән, бизим бир сыра көркәмли јазычыларымызын адлары чәкиләркән онларын ичәрисиндә Исмајыл Шыхлынын намизәдлији мәни даһа чох чәлб етди. Она көрә ки, Исмајыл Шыхлынын һәм јазычы кими, һәм инсан кими һөрмәти бөјүк иди, һәм дә өзүнү даим тәвазөкар апармышдыр. Санбаллы, ағыр бир инсан иди. Һөрмәтли мә'нада ағыр инсан иди. Она көрә дә биз Исмајыл Шыхлыны Јазычылар Иттифагына рәһбәрлик етмәјә дә'вәт етдик. Хатиримдәдир, о, бу е'тимады јүксәк гијмәтләндирирди, дикәр тәрәфдән дә бөјүк тәвазөкарлыг көстәрди. Ејни заманда һисс етдим ки, о, даһа да сәрбәст сурәтдә јарадычылыгла мәшғул олмаг истәјир, сәрбәст јарадычылыг ишини тәшкилати ишдән даһа үстүн тутур. Анчаг бир разылыға кәлдик вә Исмајыл Шыхлы Јазычылар Иттифагына рәһбәрлик етмәјә башлады.

Мән чох мәмнунам ки, о вахт биз белә бир аддымы атдыг. Чүнки онун Јазычылар Иттифагына рәһбәрлик етдији дөвр Азәрбајчанын һәјатында чох мүрәккәб бир дөвр иди. Азәрбајчан халгы бөјүк сынаглардан, ағыр мәрһәләдән кечирди. Исмајыл Шыхлы о вахт Азәрбајчан парламентинә үзв сечилди. Азәрбајчан парламентиндә о һәм јазычы, һәм вәтәндаш, һәм дә ичтимаи хадим кими өзүнү чох мүсбәт көстәрди. Онун бу саһәдә дә фәалијјәти јүксәк гијмәтә лајигдир. Анчаг мән Азәрбајчанын мәһз ағыр дөврүндә - 1990-чы ил Јанвар фачиәси дөврүндә Исмајыл Шыхлынын ичтимаи-сијаси вә вәтәндашлыг фәалијјәтини хүсуси гејд етмәк истәјирәм.

Бәли, о дөвр чох ағыр иди. Инсанлар бөјүк фачиә ичәрисиндә идиләр. Мүдриклик, ејни заманда, габаға чыхыб халга јол көстәрмәк лазым иди. Чәсарәт лазым иди. Елә шәхсләрдән бири Исмајыл Шыхлы олмушдур.

Мән о вахт Азәрбајчанда дејилдим, Москвада идим. Амма о күнләрдә мән Азәрбајчанын һәјатынын демәк олар ки, һәр дәгигәсини изләјирдим. Кәлән мә'луматлар бир тәрәфдән мәни инчидирдисә, кәдәрләндирирдисә, дикәр тәрәфдән сакитләшдирирди

вә архајынлашдырырды ки, халгымызын ичәрисиндә дәјәрли инсанлар вардыр. Халгын ағыр вахтында онлар өзләринин парлаг фәалијјәти, чәсарәти, гүдрәтилә ону бу вәзијјәтдән чыхармаға чалышмышдыр. Онлардан бири - ән көркәмлиси Исмајыл Шыхлы олмушдур.

Она көрә дә Исмајыл Шыхлы һәм јазычы, һәм мүәллим, һәм алим, һәм ичтимаи хадим, һәм дә инсан вә вәтәндаш кими бөјүк һөрмәт газанмыш, халгымызын тарихиндә дәрин из, зәнкин ирс гојмушдур. Бунларын һамысы, шүбһәсиз ки, халгымызын бу күнү вә кәләчәји үчүн әвәзсиз сәрвәтләрдир. Она көрә дә бу күн бизим һамымыз бөјүк кәдәр ичәрисиндә Исмајыл Шыхлыны сон мәнзилә јола салырыг.

Мән Исмајыл Шыхлынын аиләсинә дәрин һүзнлә башсағлығы верирәм, онун гоһум-әгрәбасына башсағлығы верирәм, бүтүн Азәрбајчан халгына башсағлығы верирәм. Бу итки Азәрбајчан халгынын бөјүк иткисидир.

Аллаһ Исмајыл Шыхлыја рәһмәт еләсин! Аллаһ онун аиләсинә, охучуларына, достларына, танышларына, бүтүн халгымыза сәбр версин.

28 ијул 1995-чи ил.

❋ ❋ ❋

АБАЈ ЈАРАДЫЧЫЛЫҒЫ БҮТҮН ХАЛҒЛАРА МӘХСУСДУР

(Алматыда Абај Кунанбајевин 150 иллик јубилејиндә чыхыш)

Мөһтәрәм Газахыстан президенти Нурсултан Назарбајев!
Һөрмәтли ханымлар вә чәнаблар!
Һөрмәтли газах гардаш вә бачылар!

Мән бураја бизим бөјүк достумуз Нурсултан Назарбајевин дә'вәти илә, Азәрбајчан халгынын достлуг һиссләрини гардаш газах халгына билдирмәк, бу бајрам күнүнү севинчинә шәрик олмаг үчүн кәлмишәм. Зәнн едирәм ки, бүкүнкү тәнтәнәли јығынчагда президент Нурсултан Назарбајевин вә тәбии ки, ЈУНЕСКО-нун баш катиби, һөрмәтли Федерико Мајорун чыхыш етмәләри нәзәрдә тутулмушдур. Сонра көрдүм ки, бир үчдан чыхыш едирләр. Өз-өзүмә фикирләширдим ки, көрәсән мәнә нијә сөз вермирләр. Фикирләшдим, фикирләшдим, нәһајәт, Нурсултан Абишевичә мүрачиәт етдим: нечә јә'ни, һамы чыхыш едир, һамы данышыр, мән исә бураја сусмаг үчүн кәлмишәм? О деди ки, биз башга чүр планлашдырмышдыг, лакин алынмады. Инди ки белә-дир, онда мәнә дә сөз верин.

Бу күрсүјә она көрә чыхдым ки, бөјүк Абаја, онун ирсинә, дост газах халгына, мүгәддәс Газахыстан торпағына Азәрбајчан халгынын бәсләдији достлуг һиссләрини, һөрмәт вә мәһәббәти ифадә едим. Әзиз гардаш вә бачылар, өзүз достлар, сизи бу бајрам мүнасибәтилә үрәкдән тәбрик едир, Газахыстанын бүтүн вәтән-дашларына, газах халгына хошбәхтлик вә фирәванлыг диләјир, бу чәтин кечид дөврүндә бизим республикамыз кими сизин республи-канын да гаршысында дуран бүтүн вәзифәләрин, проблемләрин мүвәффәгијјәтлә һәлл олунмасында уғурлар арзулајырам.

Абај, онун јарадычылығы бүтүн бәшәријјәтә, бүтүн халглара мәхсусдур. Тәбии ки, бу, газах халгынын фәхри, газах халгынын

хошбәхтлијидир. Чүнки онун белә көркәмли өвлады, алими, маа-рифчиси вар вә о өз халгыны хошбәхтлијә вә фираванлыға апаран дүзкүн јол көстәрмишдир. Бунунла јанашы, о, бүтүн бәшәријјәтә, еjни заманда Азәрбајчан халгына мәхсусдур. Биз Азәрбајчанда Абајын јарадычылығынын әһәмијјәтини јүксәк гијмәтләндири-рик. Абајын јарадычылығы Азәрбајчан халгына, бүтүн Азәрбај-чан вәтәндашларына јахшы мә'лумдур. Шаирләримизин, јазычыларымызын бир чоху онун әсәрләрини тәрчүмә етмишдир. Онун ше'рләри, поемалары республикамызда нәшр олунмушдур. Сизин кими, биз дә бу бајрамы мәдәнијјәт вә достлуг бајрамы кими тәнтәнәли шәкилдә гејд едирик.

Абајын јаратдыгларынын, бүкүнкү нәслә ирс гојдуғунун һамы-сы инди һәјата кечирилир. Она көрә дә белә һесаб едирәм ки, бүкүнкү бајрам газах халгынын милли дирчәлиш, истиглалијјәт бајрамы, газах халгынын миллилик бајрамыдыр. Абај мәһз бу барәдә дүшүнмүш, мәһз бу барәдә јазмышдыр.

Һәмин дөвр, һәмин күн кәлиб чатмышдыр. Газах халгы өзүнүн милли истиглалијјәтини, милли азадлығыны әлдә етмишдир. Га-зах халгы өз кениш торпагларынын саһибидир, өз һәјатыны истә-дији кими гурур. Белә һесаб едирәм ки, Абајын бајрамы онун мәһз бу күн һәјата кечән идеjаларынын тәнтәнәсинин бајрамыдыр. Бу бајрам мүнасибәтилә сизи үрәкдән тәбрик едир, һамыныза хош-бәхтлик вә фираванлыг арзулајырам. Газах халгы өз тарихинин мүрәккәб дөврүнү јашајыр. Бу дөврү һамымыз, о чүмләдән дә Азәрбајчан халгы, мүстәгил Азәрбајчан Республикасы да јашајыр. Лакин биз әминик ки, сиз бу чәтинликләри арадан галдырачагсы-ныз. Мән бу күн бурада, бу јүксәк күрсүдән чыхыш етмәјимдән шадам. Јери кәлмишкән дејим ки, мән 25 ил әввәл дә бах бурада дајанмышдым. Хошбәхтәм ки, 25 илдән сонра јенә бу залда, бу күрсүдән сизи тәбрик етмәк имканым вар.

Биз инанырыг ки, газах халгы чәтинликләри арадан галдыра-чаг. Газах халгы дүз јолла, демократија, милли дөвләт гуручулуғу јолу, өзүнүн милли ән'әнәләрини инкишаф етдирмәк јолу илә кедир. Бу бизим сә'јләримизә, истәкләримизә дә тамамилә ујғун кәлир. Биз дә бу јолла кедирик. Она көрә дә мән тамамилә әминәм ки, Азәрбајчан халгы кими сиз дә бу јолу уғурла баша вурачагсы-ныз. Биз мүстәгил, суверен дөвләтләр кими кениш инкишаф јолуна чыхачаг вә бу јолла ирәлиләјәчәјик. Кечмишдән бизә ирс галан һәр шејин, бөјүк Абајын, халгларымызын бөјүк өвладларынын

гојуб кетдикләри ирс зәмининдә мәдәнијјәтимизи, елмимизи, иг-тисадијјатымызы инкишаф етдирмәк вә өз халгымызы хошбәхт-лијә вә фиравanлыға чыхармаг үчүн ирәлиләјәчәјик.

Бу бајрам мүнасибәтилә сизи бир даһа тәбрик едир вә достлуг, гардашлыг һиссләрини сизә јетирирәм.

Јашасын Азәрбајчан-Газахыстан достлуғу!

Јашасын Газахыстан-Азәрбајчан достлуғу!

Абаја ешг олсун!

Газах халгына ешг олсун!

Газахыстан торпағына ешг олсун!

9 август 1995-чи ил.

❋ ❋ ❋

«МАНАС» БҮТҮН ДҮНЈА СИВИЛИЗАСИЈАСЫНЫН СӘРВӘТИДИР

(Бишкекдә "Манас" дастанынын 1000 иллијинә һәср олунмуш јығынчагда чыхыш)

Һөрмәтли президент Әскәр Акајев!

Әзиз вә мөһтәрәм гырғыз бачы вә гардашларым!

Ханымлар вә чәнаблар, әзиз достлар!

"Манас" дастанынын 1000 иллик јубилеји мүнасибәтилә, бөјүк бајрам мүнасибәтилә сизи, бүтүн гырғыз халгыны Азәрбајчан халгы адындан үрәкдән тәбрик едирәм. Сизә, гырғыз халгына, Гырғызыстан Республикасына сәадәт вә хошбәхтлик арзулајы-рам.

"Манас" дастанынын 1000 иллик јубилеји гырғыз халгынын бөјүк тарихини дүнјаја бир даһа нүмајиш етдирир. Гардаш гырғыз халгы "Манас" дастанынын гојдуғу јолла кедир. Мин ил, әсрләр-дән-әсрләрә бөјүк јол кечмиш "Манас"ын даһи фикирләри, даһи сөзләри бу јолу даим ишыгландырмышдыр. "Манас" гырғыз хал-гынын мүдриклијинин рәмзидир, зәкасынын, гәһрәманлығынын, чәсарәтинин рәмзидир. "Манас" гырғыз халгынын даим вәтән-пәрвәр олдуғуну, әдаләтсевәр, азадлыгсевәр олдуғуну, чәсарәтли олдуғуну бүтүн дүнјаја нүмајиш етдирир. "Манас" гырғыз халгы-нын бөјүк мәдәни вә мә'нәви сәрвәтидир, бүтүн дүнја сивилиза-сијасынын, бәшәријјәтин дәјәрли сәрвәтидир, түрк дүнјасынын, түркдилли халгларын, Ислам дүнјасынын бөјүк мә'нәви сәрвәти-дир. "Манас", ејни заманда, Азәрбајчан халгына мәхсусдур, Азәр-бајчан халгынын да мә'нәви, мәдәни сәрвәтидир. Манас бизим һамымызын, халгларымызын һамысынын улу бабасыдыр.

Азәрбајчан Республикасында "Манас"ын сөзләри, фикирләри кениш јајылмышдыр. Азәрбајчан шаирләри, әдибләри, мусигичи-ләри "Манас"ы даим охујур, тәблиғ едир, кениш јајырлар. Бизим

шаирләримиз “Манас”ы Азәрбајчан дилинә тәрчүмә етмишләр. Сәнәтчиләримиз “Манас”ын сөзләрини чох бөјүк мәһарәтлә вә һәвәслә охујурлар, сазда чалырлар. Бу күн бурада, өлкәмиздән кәлмиш нүмајәндә һеј’әтинин үзвләри арасында Азәрбајчанын көзәл сәнәтчиси, “Манас”чы Мәһрибан ханым “Манас”ын Азәрбајчанда нә гәдәр севилдијини вә јајылдығыны нүмајиш етдирәчәкдир.

“Манас”ын дили бизим һамымызын дилидир. Биз бир көкдән, бир дилдән олан халгларыг. Анчаг әсрләрдән-әсрләрә дилимиздә мүәјјән фәргләр јараныбдыр. Бир-биримизи гәлбән дујуруг, гәлбән анлајырыг, амма дилимиздә олан фәргләрә көрә дејиләи сөзләрин бә’зиләрини анлаја билмирик. Мән бу күн сөзләримі Азәрбајчан дилиндә башладым. Анчаг ејни заманда истәјирәм ки, сөзләримі сиз вә мәни динләјән бүтүн Гырғызыстан вәтәндашлары, гырғызларын һамысы ешидә билсин. Она көрә дә бир нечә кәлмә үрәк сөзләрими рус дилиндә демәк истәјирәм.

Әзиз гырғыз гардаш вә бачылар, әзиз достлар! Биз мүгәддәс гырғыз торпағына гардашлыг һиссләри илә, бөјүк бајрамы, “Манас” дастанынын 1000 иллији бајрамыны сизинлә бирликдә тәнтәнәли шәкилдә гејд етмәк үчүн кәлмишик. “Манас” гырғыз халгынын фәхри, гырғыз халгынын милли ләјагәтини нүмајиши, онун мүдриклијинин, гәһрәманлығынын нүмајишидир. Гырғыз халгы чохлу чәтинликләрә, һәјатын кешмәкешләринә бахмајарат, мин ил “Манас”ын сөзләрини гәлбиндә горујуб сахламыш, онуи көстәрдији јолла азадлыға вә мүстәгиллијә доғру кетмишдир.

“Манас”ы мин ил бундан әввәл гүдрәтли гырғыз дөвләти јаратмышды. Бу күн гырғыз халгы јенидән милли мүстәгиллик әлдә етмишдир, онун өз милли дөвләти вар. “Манас” дастанынын 1000 иллијини мәһз белә шәраитдә Гырғызыстанда вә башга өлкәләрдә кениш вә тәнтәнәли сурәтдә, дүнја мигјасында гејд етмәк мүмкүн олмушдур.

Биз дүнән өзәмәтли абидәнин “Манас аылы”нын ачылышында бөјүк мәмнунијјәтлә иштирак етдик. Гырғыз халгынын әли илә, зәкасы вә бачарығы илә јарадылан вә бундан сонра да јарадыласчаг нә варса, һәгигәтән бөјүк Манасын гырғыз халгына вә бүтүн дүнјаја гојуб кетдији нәһәнк ирси лајигинчә әкс етдирир. Хүсусилә фәрәһлидир ки, бу бајрамы гырғыз халгынын милли мүстәгиллији вә милли дөвләтчилији шәраитиндә гејд едирик. Ики күндән сонра гырғыз халгынын мүстәгиллијә говушмасынын вә мүстәгил гырғыз дөвләти јаранмасынын дөрд или тамам олачаг. Әзиз достлар, мән сизи вә гырғыз халгыны газандығыныз бүтүн тарихи наилијјәтләр, милли мүстәгиллик бајрамы мүнасибәтилә үрәкдән тәбрик едир вә әмин олдуғуму билдирмәк истәјирәм ки, сиз Манасын гојдуғу јолла кедәрәк милли мүстәгиллијинизи вә милли дөвләтчилијинизи мөһкәмләндирәчәк, бөјүк Манасын көстәришләрини һәјата кечирәчәксиниз.

Гырғыз вә Азәрбајчан халгларыны үмуми көкләримиздән, тарихи кечмишимиздән, адәт вә ән’әнәләримиздән, дилимиздән вә динимиздән, бир чох башга хүсусијјәтләрдән доған чохәсрлик достлуг телләри бағлајыр. Биз гырғыз халгы илә олан бу достлуғумузу өзиз тутуруг. Гырғыз халгы дөвләт мүстәгиллији газандыгдан сонра Гырғызыстан торпағында кедән просесләри биз достчасына мүшаһидә едирик. Дүнән вә бу күн биз Гырғызыстанда баш вермиш вә инди дә давам едән бөјүк дәјишикликләрин шаһиди олдуг. Бүтүн бу дәјишикликләр ону көстәрир ки, бөјүк Манасын вәсијјәтләри һәјата кечир. Бу һәм дә гырғыз халгынын, Гырғызыстан дөвләтинин өз мүстәгиллијини вә суверенлијини мөһкәмләндирмәк үчүн көрдүју бөјүк ишләрлә бағлыдыр. Бүтүн бунларда бизим бөјүк достумуз, Гырғызыстанын лајигли рәһбәри, Гырғызыстан Республикасынын президенти, гардашымыз Әскәр Акајевин бөјүк хидмәти вар.

Гырғызыстан кими, Азәрбајчан да дөрд ил бундан әввәл милли истиглалијјәт газанмышдыр вә өзүнүн мүстәгил дөвләтини гурур, азадлыг, демократик һүгуги дөвләт гурмаг, тәрәгги јолу илә кедир. Биз белә һесаб едирик ки, милли мүстәгиллијин әлдә олунмасы һәм гырғыз халгы, һәм дә Азәрбајчан халгы вә бу јола чыхмыш дикәр халглар үчүн ән бөјүк тарихи наилијјәтидир. Мәһз бунун сајәсиндә биз бурада бәрабәр һүгуглу дөвләтләрин нүмајәндәләри кими иштирак едә, хејирхаһ һиссләримизи гырғыз гардашларымыза, Гырғызыстанын бүтүн вәтәндашларына чатдыра, үмуми ишимиздә һәмрә’јлијимизи нүмајиш етдирә билирик.

Сизә билдирмәк истәјирәм ки, биз дөвләт мүстәгиллијимизи чох јүксәк гиҗмәтләндиририк, дөвләт мүстәгиллијимизи мөһкәмләндирмәк вә инкишаф етдирмәк јолунда мөһкәм дајанырыг, һеч вахт, һеч бир һалда бу јолдан дөнмәјәчәјик. Бу јолла кедәрәк бүтүн халгларла, о үмләдән, гырғыз халгы илә, Гырғызыстан Республикасы илә достлуғумузу мөһкәмләндирәчәјик. Әзиз достлар, бурада олмағымдан истифадә едәрәк сизи әмин етмәк истәјирәм ки,

биз Азәрбајчан вә гырғыз халглары арасында достлуғу мөһкәмләндирәчәк, игтисадијјат, мәдәнијјәт, елм саһәләриндә, һуманитар саһәдә, бүтүн башга саһәләрдә әлагәләримизи инкишаф етдирәчәјик. Бир-биримизә көмәк едәчәк, бөјүк Манасын гојдуғу јолла бирликдә ирәлиләјәчәјик.

Әзиз вә һөрмәтли бачыларым, гардашларым, әзиз гырғыз достларым! Бу бајрам мүнасибәтилә сизин һамынызы бир даһа үрәкдән тәбрик едирәм. Һамыныза Азәрбајчан халгынын ән көзәл арзуларыны чатдырырам. Сизин һамынызы гучаглајыр, Азәрбајчан халгы адындан өпүрәм. Сизә хошбәхтлик, сәадәт вә бүтүн ишләриниздә мүвәффәгијјәтләр арзулајырам. Сағ олун!

28 август 1995-чи ил.

❋ ❋ ❋

МАНАСЫН ДОҒУЛДУҒУ ЈЕРӘ КӘЛМИШИК

("Манас" музеј комплексинин ачылышында чыхыш)

Гырғызыстан Республикасынын әзиз вә һөрмәтли президенти, гардашымыз Әскәр Акајев!

Түркијә Чүмһуријјәтинин әзиз вә һөрмәтли чүмһур башганы,гардашымыз Сүлејман Дәмирәл!

ЈУНЕСКО-нун баш директору, әзиз вә һөрмәтли Федерико Мајор!

Әзиз вә һөрмәтли, мөһтәрәм гырғыз бачыларым, гардашларым!

Әзиз достларымыз, әзиз гонаглар!

Биз, Азәрбајчандан көлмиш нүмајәндәләр артыг үч күндүр ки, гәдим гырғыз торпағында, мүстәгил Гырғызыстан Республикасындајыг. Гырғыз халғы, бүтүн түрк дүнјасы, халгларымызын һамысы үчүн әзиз вә мөһтәрәм олан бөјүк "Манас"ын 1000 иллик јубилејини гырғыз халғы илә бәрабәр гејд едирик. Биз бу күнләр сизинлә бир јердә, сизинлә бәрабәр олмағымыздан, "Манас"ын 1000 иллик јубилеји, бајрам шәнликләриндә сизинлә бирликдә иштирак етмәјимиздән чох мәмнунуг.

Бу күн бизим үчүн чох әзиздир. Биз Манасын вәтәнинә, Манасын доғулдуғу јерә көлмишик. Манасын гәбрини, музејини зијарәт етмәк бизә нәсиб олубдур. Биз Манасын хатирәсинә һөрмәт олунмуш бөјүк бир музеј комплексинин ачылмасында иштирак едирик. Бу, бизим үчүн чох әзиз күндүр.

Бу бајрамлар, бүкүнкү шәнлик мүнасибәтилә Азәрбајчан халгы адындан сизи - гырғыз гардашларымызы, бачыларымызы, гырғыз халғыны, Гырғызыстан дөвләтини, онун президенти Әскәр Акајеви, бүтүн достларымызы үрәкдән тәбрик едирәм, һамыныза чансағлығы, хошбәхтлик вә сәадәт арзулајырам!

Таласын вәтәндашларына, инсанларына, бурада, Аллаһын бәхш етдији тәбиәтин бу көзәл күшәсини јашајан, Манасын гәбрини мин илләр горујуб сахлајан таласлылара, Таласын һөрмәтли адамларына, о чүмләдән, Таласын, Гырғызыстанын һөрмәтли адамларындан бири олан әзиз достумуз Чинкиз Ајтматова хүсуси һөрмәтими, мәһәббәтими билдирирәм.

"Манас" дастаныны мин ил горујуб сахлајан гырғыз халгына вә хүсусән Манасын гәбрини, мәгбәрәсини горујуб сахлајанларын һамысына, таласлылара Азәрбајчан халгы адындан тәшәккүрүмүзү билдирирәм. Таласлылар, гырғыз халгы "Манас" дастаныны, Манасын гәбрини, Манасын хатирәсини мин ил мүддәтиндә бөјүк чәтинликләрдән, сынаглардан кечәрәк горујуб сахламышлар. Анчаг инди "Манас"ын мин иллији гејд едиләркән, Манасын музеји ачыларкән биз там әминик ки, Гырғызыстан Республикасынын мүстәгил дөвләти, азадлыға чыхмыш Гырғызыстан халгы бундан сонра Манасы даһа да учаја галдырачаглар. Манасын дастаны, һәм бу музеји, һәм дә гәбри кәләчәк нәсилләр үчүн өбәди јашајачагдыр.

Әзиз бачылар вә гардашлар! Бу бајрам мүнасибәтилә сизи бир даһа үрәкдән тәбрик едирәм, сизә, гардаш гырғыз халгына сәадәт, хошбәхтлик арзу едирәм.

28 август 1995-чи ил.

ДҮНЈА КОРИФЕЈЛӘРИНИН ӨНЧҮЛҮ

(Ү. Һачыбәјовун 110 иллик јубилејиндә нитг)

Һөрмәтли ханымлар вә чәнаблар!

Әзиз бачылар вә гардашлар!

Бөјүк бајрам мүнасибәтилә Азәрбајчан халгынын милли бајрамы, мәдәнијјәт, мусиги бајрамы мүнасибәтилә, Үзејир Һачыбәјовун анадан олмасынын 110 иллик јубилеји мүнасибәтилә сизи үрәкдән тәбрик едирәм.

Үзејир Һачыбәјов фәвгәл'адә фитри истеʼдады, бөјүк фәдакарлығы, мүкәммәл тәһсили, елми, вәтәнпәрвәрлији, ичтимаи-сијаси фәалијјәти илә халгымызын бөјүк шәхсијјәтләриндән бири олмуш, дүнја корифејләринин ән сырасында дуран, Азәрбајчаны тәмсил едән көркәмли шәхсијјәт олмушдур.

Азәрбајчанын көзәл күшәләриндән бирһолан Ағчабәдидә дүнјаја көлмиш, Шушада илк тәһсилини алмыш, мүгәддәс Шушанын аб-һавасынын тә'сирини, Натәван дүнјасынын, мусигишүнас Мир Мөһсүн Нәввабсәнәтинин, фикринин тә'сирини дујмуш, сонра Гори семинаријасында јүксәк тәһсил алмыш вә нәһајәт, Санкт-Петербургда консерваторијада охумуш Үзејир Һачыбәјов, бәләликлә, бөјүк, парлаг јарадычылыг јолуна башламыш вә бу јарадычылыг јолуну шәрәфлә кечмиш, Азәрбајчан халгынын тарихиндә көркәмли бир јер тутмушдур.

Үзејир Һачыбәјов ушаглыгдан, кәнч вахтларындан мәһз фитри истеʼдадына көрә чох шејләри өјрәнмәјә чалышмыш вә өјрәнмишдир. Азәрбајчанын тарихини өјрәнә билмиш, мәдәнијјәт тарихини вә халгымызын мусигисини өјрәнмиш, мусигијә бөјүк һәвәс көстәрмишдир. Бүтүн бунларын һамысыны өзүндә чәмләјәрәк, Азәрбајчан халгынын зәнкин мусиги хәзинәсиндән бәһрәләнәрәк 22 јашында "Лејли вә Мәчнун" операсыны јазыб дүнјаја

təgdim etmiш və bununla da böjүk bəstəkar kimi өzүnү tanытmыш, fəalijjətə baшlamышdыr.

Azərbajчanda opera sənətinin tarixi "Leјli və Məчnun" operasы ilə baшlajыr. Azərbajчan xalgыnыn böjүk və zənkin teatr tarixi var. Onun banisi böjүk Mirzə Fətəli Axundov olmuшdur. Azərbajчan opera sənətinin, opera teatrynын banisi isə Үzejir Һaчыbəjovdur. Onun jaradычыlыgы sajəsində, əsasында və onun tүkənməz fəalijjəti nətiчəsində Azərbajчan böjүk opera sənəti, opera və balet teatrы inkiшaf etmiш və bu күn bizim dүnja шöhrətli opera sənətimiz var, opera və balet teatrymыz var. Sonra Үzejir Һaчыbəjov ardычыl olaraq kөsəl, dəjərli musigi əsərlərini jazmыш və xүsusən "Aршын mal alan", "O olmasын, bu olsun" kimi böjүk əsərlərі - musigili komedijalarы ilə məшhurlaшmыш, bүtүn sonrakы fəalijjətini Azərbajчan musigisinin, mədənijjətinin inkiшafына həsr etmiшdir. Үzejir Һaчыbəjov böjүk addymыnы "Leјli və Məчnun" operasы ilə baшlamышdыr. Böjүk Məһəmməd Füzulinin poemasы əsasында, onun əsərlərindən istifadə edərək, xalgymызын muғam musigisindən, folklorundan, xalg musigisindən, maһnыlarыndan istifadə edərək Azərbajчanын əsrlərdən-əsrlərə keчmiш zənkin musigisinin ilk dəfə nota kөчүrmүш, onun böjүk simfoniк orkestrlə ifasыnы tə'min etmiш, өzү ona rəһbərlik, dirixorluг etmiшdir.

Azərbajчan tarixi mədənijjət, elm, ədəbijjat, me'marlыg ən'ənələri ilə чox zənkindir. Bizim чoxəsrlik ədəbijjatymыz var - Nizami, Xaгani, Füzuli, Nəsimi, Vaгif və bunlardan sonra kələn dahilər. Bizim gədim me'marlыg abidələrimiz var. Bizim gədim rəssamlыg sənəti nүmunələrimiz var. Azərbajчan xalgы dүnja sivilizasijasы xəzinəsinə böjүk töһfələr vermiшdir.

Bunlarын ичərisində ən kөrkəmli jer tutan, dүnjada məшhurlaшmыш, dүnjanын һər jerində jajылmыш musigi əsərlərinin jaradan və Azərbajчanын чoxəsrlik musigisinin sistemləшdirən, formalaшdыran və dүnjaja təgdim edən Үzejir Һaчыbəjov olmuшdur. Үzejir Һaчыbəjov өmrүnүn son күnүnə gədər һəjatыnы Azərbajчan mədənijjətinin, musigisinin inkiшafына, insanlarыn təһsillənməsinə, maariflənməsinə həsr etmiшdir. O һəm jazычы, publisist, һəm də alim, maarifчi, filosof, ictiмai-sijasi xadim olmuш, dövlət iшlərində fəal iштirak etmiшdir.

1918-чi ildə Azərbajчanda ilk demokratik respublika jaranan zaman və jaranandan sonra Үzejir Һaчыbəjov o vaxt kedən ичtiмai-sijasi prosesslərin fəal iштirakчыsы olmuшdur. O, kөrkəmli bir шəxsijjət kimi һəmin prosesslərin dүzkүn istigamətdə ketməsinə tə'sir etmiш və ağыr dөvrdə, чətin dөvrdə xalgymыzын milli mənlijinin jүksəlməsi үчүn, Azərbajчanын ilk demokratik respublikasынын jaшamasы, inkiшaf etməsi үчүn чalышmыш, fəalijjət kөstərmiшdir. Azərbajчanын ərazi bүtөvlүjүnүn tə'min olunmasы үчүn ölindən kələn өsirkəmәmiшdir. Parisə - Versal konfransына kedən Azərbajчan nүmajəndə hej'ətinə onun verdiji tөvsijələr, məsləһətlər və kөstəriшlər - Үzejir Һaчыbəjovun kичik gardaшы Чejһun Һaчыbəjli də nүmajəndə hej'ətinin tərkibində ичi - bunlara чanlы cүbutdur. Үzejir Һaчыbəjov ilk mүstəgil Azərbajчan dөvlətinin "Azərbajчan" gəzetinin redaktoru olmuш və bu gəzetin fəalijjətində һəm өz məgalələri ilə, һəm də ona rəһbərlijin ilə чox böjүk xidmətlər kөstərmiшdir.

Sonrakы dөvrdə də Үzejir Һaчыbəjov daim Azərbajчan ичtiмai һəjatынын mərkəzində olmuшdur. Xalgы savadsыzlыgdan xilas etmək, xalgын mədəni səvijjəsini galdырmag, mədənijjəti inkiшaf etdirmək үчүn o, чox kөrkəmli addымlar atmыш, böjүk tədbirlər kөrmүшdүr. Azərbajчanda musigi təһsilinin jaranmasы, inчəsənətin keniш inkiшaf etməsi, mədənijjətin inkiшaf etməsi Үzejir Һaчыbəjovun fəalijjəti ilə bağlыdыr.

Azərbajчanda Үzejir Һaчыbəjov məktəbinin tə'siri altында bəstəkarlar ordusu jaranmышdыr. Dejə biləгəm ki, Үzejir Һaчыbəjov Azərbajчanын tarixində ilk bəstəkardыr, Azərbajчanын ondan sonrakы bəstəkarlarынын һamысы bilavasitə onun tələbəsi olmuш, sonrakы nəsilləг onun əsərlərinin, jaradычыlыgынын tə'siri altында təһsil almыш, bəjүmүш, bəstəkarlыg sənətinи gaврamыш və jeni-jeni musigi əsərləri jaratmышlar.

Үzejir Һaчыbəjovun əsərlərində təkчə musigi jox, onun ичtiмai-sijasi və mə'nəvi məsmuny da böjүk əһəmijjət kəsb edir. Bəstəkarын əsərlərinin һamысында insan azadlыgы, insanын paklыgы; səmimijjəti, insanlarын bir-birinə mүnasibəti tərənnүm edilibdir. Bu, "Leјli və Məчnun"da belədir, "Aршын mal alan" da da belədir, "Məшədi Ibad"da da belədir və nəһajət, Үzejir Һaчыbəjovun шah əsəri olan "Koroğlu"da da və bašga əsərlərində də belədir. Үzejir Һaчыbəjovun jaradычыlыgынын ən əsas xүsusijjətlərindən bири ondan ibarətdir ki, o, tək musigi jox, əsərlərinin bүtүn mövzusunu kəшf edib, jaradыbdыr.

Онларын мә'насыны, мәзмунуну дүшүнүб вә сечдији мөвзулар, бу мөвзулар әсасында јаратдығы мусиги, драматуркија әсәрләри һеч дә тәсадүфи характер дашымыр. "Лејли вә Мәчнун" операсы да тәсадүфи јарадылмамышдыр. "Лејли вә Мәчнун" әфсанәси әсасында даһи шаиримиз Мәһәммәд Füзулинин јаздығы поемадакы һуманист, инсанпәрвәр дүјғулар, азадлыг фикирләри, инсанын инсана пак, саф мәһәббәти Үзејир Һачыбәјову о гәдәр чәлб етмишдир, о гәдәр марагландырмышдыр ки, мәһз бунлара көрә о, илк әсәри үчүн Мәһәммәд Füзулинин јарадычылығына мүрачиәт етмиш, о мөвзуну сечмиш вә бунун әсасында өлмәз бир әсәр јаратмышдыр; 87 илдир ки, бу әсәр Азәрбајчан сәһнәсиндә көстәрилир вә биз әминик ки, әсрләр боју јашајачагдыр.

Үзејир Һачыбәјов "Аршын мал алан", "О олмасын, бу олсун" мусигили комедијаларында тәк көзәл мусиги илә инсанлара зөвг вермәк, јаратдығы әсәрләрин персонажлары илә онлары күлдүрмәк, шәнләндирмәк мәгсәди јох, башга мәгсәдләр дашыјырды. Онун мәгсәди халгымызын һәјатында олан мәнфи чәһәтләри - әталәти, наданлығы, халгымызы керијә салан ајры-ајры адәтләри инсанлар үчүн ән тә'сирли васитәләрлә тәнгид, ифша етмәкдән, халгын көзүнү ачмагдан, ону ирәлијә апармагдан, халгын мәдәнијјәтини, мә'нәвијјатыны галдырмагдан ибарәт иди. Шүбһәсиз ки, бу, мусиги әсәри васитәсилә һәр бир инсана даһа тез чатыр.

Јери көлмишкән, мән өз фикримы демәк истәјирәм. Һәр бир бәдии әсәр инсанлара, шүбһәсиз ки, мүсбәт тә'сир көстәрир - онларын характерләринин формалашмасында, инкишаф етмәсиндә, мәдәни сәвијјәсинин артмасында бөјүк рол ојнајыр. Амма мусиги әсәринин тә'сири даһа күчлү вә јүксәк олур. Әкәр нәзәрә алсаг ки, әсримизин әввәлиндә халгымызын әксәријјәти савадсыз иди, китаб охуја билмирди вә китаблар да чох аз иди; кино, телевизија вә башга васитәләр јох иди, онда төсәввүр един, Үзејир Һачыбәјов өз операсы васитәсилә Мәһәммәд Füзулинин сөзләрини, "Аршын мал алан", "О олмасын, бу олсун" вә башга әсәрләрinin мусигиси васитәсилә истәдији фикирләри инсанлара чатдырмагла халгымызын мә'нәви вә мәдәни инкишафында нә гәдәр бөјүк хидмәтләр көстәрмишдир.

Дедијим кими, Үзејир Һачыбәјов бүтүн әсәрләриндә инсан азадлығыны, халгларын азадлығыны тәрәннүм етмиш, истибдада, зүлмә, һөкмдарлыға гаршы үсјан етмишдир. Халгымызын бөјүк дастаны олан "Короғлу" дастанының Үзејир Һачыбәјов

тәрәфиндән истифадә олунмасы Азәрбајчан тарихиндә, мәдәнијјәтиндә, бәдии һәјатында чох бөјүк вә әвәзсиз бир һадисәдир.

"Короғлу" дастаны әсрләр боју нәсилләрдән-нәсилләрә кечиб, бизим күнләримизә кәлиб чатмышдыр. "Короғлу" дастаны инсанлары һәмишә гәһрәманлыға, чәсурлуға дә'вәт етмишдир. Бу дастан инсанларда гәһрәманлыг, чәсур вә вәтәнпәрвәрлик әһвали-руһијјәси јаратмышдыр.

"Короғлу" дастаны инсанлары һәмишә азадлыға, азадлыг уғрунда, зүлмә гаршы мүбаризәјә чағырмышдыр. "Короғлу" дастаны она көрә сөвилир ки, халғын һәјаты, көләчәји үчүн ән әһәмијјәтли фикирләр бу дастанда чәм олмушдур. "Короғлу" дастаныны нәинки халгымыза, бүтүн дүнја ичтимаијјәтинә даһа да тә'сирли шәкилдә чатдырмаг, танытдырмаг үчүн Үзејир Һачыбәјовун "Короғлу" операсыны јаратмасы, јенә дә дејирәм, мәдәнијјәтимиздә бөјүк ингилаби һадисәдир.

Индијәдәк Үзејир Һачыбәјов бөјүк бир бәстәкар, мусигичи, публисист, алим кими таныныр. Онун јубилејләриниң кечирилмәсинин тәшкилатчыларындан, иштиракчыларындан олмушам. Үзејир Һачыбәјову халгымыз һеч вахт унутмамышдыр. О, јашадығы заманда да һәмишә севилмиш вә дүнјасыны дәјишәндән сонра да о һәмишә бизим әбәди севимли сәнәткарымыз олмушдур. Халгымыз ону даим гәлбиндә сахламыш, мәдәнијјәтимиз онун јарадычылығындан даим бәһрәләнәрәк инкишаф етмишдир. Буна көрә дә Үзејир Һачыбәјовун анадан олмасы күнүнү биз һәр ил гејд едирик.

Үзејир Һачыбәјовун 90 иллик, 100 иллик јубилејләрини бөјүк тәнтәнә илә гејд етдијимиз хатиримә кәлир. 1975-чи илдә биз Үзејир Һачыбәјовун 90 иллик јубилејини назырладыг, тәнтәнә илә һәм Азәрбајчанда, о вахт имкан даирәсиндә Совет Иттифагының һәм пајтахтында, һәм дә башга республикаларында, еләчә дә дүнјада гејд едә билдик.

Азәрбајчанда, Бакыда мәдәнијјәт хадимләриндән илк дәфә мәһз Үзејир Һачыбәјовун јашадығы мәнзил онун ев-музејинә чеврилди. 1975-чи илдә, 20 ил бундан әввәл Үзејир Һачыбәјовун ев-музеји ачылды. Инди бу ев-музејин 20 илдән артыг бир мүддәтдә

Азәрбајчан халгынын, мәдәнијјәтинин инкишафына, јүксәлмәсинә хидмәт етмәсиндән биз һамымыз чох мәмнунуг. Јаранан күндән индијәдәк бу музеја Үзејир Һачыбәјовун јахын силаһдашы Рамазан Хәлилов рәһбәрлик едир. Бөјүк хидмәтләринә көрә мән онун Азәрбајчанын јүксәк ордени - "Шөһрәт" ордени илә тәлтиф олунмасы һаггында фәрман имзаладым.

Рамазан Хәлилов чох хошбәхт адамдыр, 95 јашы вар, бу күн дә фәалијјәтдәдир. О, Үзејир Һачыбәјовла чијин-чијинә ишләмишдир, бизим үчүн онун нишанәсидир. Она көрә дә о, бизим үчүн әзиздир вә хошбәхтлик дә ондан ибарәтдир ки, о бу күн дә јашајыр. Күман едирәм ки, биз онун 100 иллијини дә гејд едәчәјик.

1985-чи илдә Үзејир Һачыбәјовун 100 иллик јубилеји Азәрбајчанда да, о вахт Совет Иттифагынын пајтахты Москвада да бөјүк тәнтәнә илә гејд олунду. Москванын ән бөјүк салонларындан бири олан Сүтунлу салонда биз онун јубилејини гејд едәркән Советләр Иттифагынын бүтүн республикаларынын нүмајәндәләри орада иштирак едирдиләр, чыхыш едирдиләр. Бөјүк рус бәстәкарлары орада Үзејир Һачыбәјов хатирәләрини сөјләдиләр. Биз һамымыз бунлары ешидәркән, бунларын шаһиди оларкән бөјүк ифтихар һисси дујурдуг.

Һәһәјәт, бу күн биз Үзејир Һачыбәјовун 110 иллик јубилејини кечиририк. Шәхсән мән чох хошбәхтәм ки, Үзејир Һачыбәјовун 90 иллик, 100 иллик јубилејләриндән вә бу күн дә 110 иллик јубилејинин кечирилмәси ишләриндә һәм рәһбәрлик етмишәм вә һәм дә бу ишләрин тәшкилатчысыјам.

Үзејир Һачыбәјову тәдгиг едән алимләрин әсәрләринин вә хүсусән јубилеј мәрасимләриндәки чыхышларын адәтән әксәр һиссәсиндә дејилән сөзләр онун мусиги саһәсиндә фәалијјәтинә һәср олунмушдур. Тәсадүфи дејилдир ки, бу јубилејләрдә даим мусигишүнаслар, бәстәкарлар, мусигичиләр чыхыш едирдиләр. Ола биләр, илк дәфәдир ки, Үзејир Һачыбәјовун јубилеј мәрасиминдә республиканын президенти сөз сөјләјир. Бу һеч дә тәсадүфи дејил. Чүнки Үзејир Һачыбәјов даһи бәстәкар, мусигичи, ејни заманда, бөјүк алимдир, философдур, маарифчидир. Халгымызда милли дирчәлиш, милли ојаныш, милли өзүнүдәрк һиссләринин јаранмасында, формалашмасында, инкишаф етмәсиндә Үзејир Һачыбәјовун әсәрләри вә онун билаваситә фәалијјәти бөјүк рол ојнамышдыр. Азәрбајчанлылар - көнчләр, вәтәндашларымыз мәһз Үзејир Һачыбәјовун әсәрләриндән руһланараг

Вәтәнимизи даһа да севмишләр; онун мусигисини динләјәрәк, онун әсәрләриндән ирәли кәлән фикирләрин тә'сири алтына дүшәрәк һисс етмишләр ки, Вәтән, өлкә, милләт һәр бир инсан үчүн нә гәдәр әзиздир, доғмадыр. Үзејир Һачыбәјов бөјүк вәтәндаш олмушдур. Бир дә гејд едирәм, 1918-1920-чи илләрдә, ағыр бир дөврдә, Азәрбајчанын илк мүстәгил республикасынын фәалијјәт көстәрдији дөврдә Үзејир Һачыбәјовун јарадычылығы әвәзсиздир. Үзејир Һачыбәјовун фәалијјәти ондан сонракы дөврдә дә фөвгәл'адә әһәмијјәтли вә әвәзсиздир. Әкәр тарихә нәзәр салсаг, Үзејир Һачыбәјов үч һакимијјәт дөврүндә јашамышдыр. Онун доғулдуғу дөвр, мәдәнијјәт хадими кими дүнјаја кәлдији дөвр Азәрбајчанда чар Русијасынын һакимијјәти дөврү иди. Ондан сонра Азәрбајчанда 1918-чи илдә илк демократик республика јаранды. Ики илә јахын müддәт мүстәгил Азәрбајчан республикасы дөврү иди. Ондан сонра Азәрбајчанда Совет һакимијјәти гурулду вә бу һакимијјәт 1991-1992-чи илләрә гәдәр давам етди. Үзејир Һачыбәјов бүтүн бу үч мәрһәләдә һакимијјәтин характериндән, формасындан асылы олмајарағ, халгына хидмәт етмишдир.

Бу күн буну дөмәјә әсас вар ки, о белә дүшүнмүшдүр: һансы һакимијјәт олурса-олсун, халга сәдагәтлә хидмәт едән, халгын ирәли кетмәсинә чалышан адам һеч бир шејлә һесаблашмамалыдыр. Үзејир Һачыбәјов белә олмушдур. Кечмиш заманларда Үзејир Һачыбәјовун һәјат јолу һаггында сөһбәт дүшәндә онун јаратдығы әсәрләрдән данышырдылар, амма о дөврләрдә, әсрин әввәлиндә 1920-чи илә гәдәр онун ичтимаи-сијаси фәалијјәти һаггында һеч бир шеј дејилмирди. Бә'зән хәлвәти дејирдиләр ки, Үзејир Һачыбәјов мүсават һөкумәтинин үзвү олмушдур вә саирә, амма онун үстүнү вурмаг лазым дејил. Ондан сонракы дөврдә, 1920-чи илдән 1948-чи илә гәдәр, дүнјасыны дәјишәнә гәдәр Үзејир Һачыбәјов Совет һакимијјәти дөврүндә јашамышдыр. Үзејир Һачыбәјовун фәалијјәтинин бү дөврү дә әввәлки дөвр кими чох бәһрәли, чох мәһсулдар, халгымыз үчүн чох дәјәрли, әһәмијјәтли олмушдур. Бу күн республикамызда ичтимаи-сијаси систем дәјишәндән сонра јенә дә әввәлки хәтләрә дүшмәк, бир дөврү габарыг вериб, о бири дөврү кизләтмәк лазым дејилдир. Үзејир Һачыбәјов анадан олдуғу 1885-чи илдән 1948-чи илә гәдәр, ја'ни дүнјасыны дәјишәнә гәдәр Азәрбајчан халгынын көркәмли бир оғлу олмушдур, Азәрбајчан халгына хидмәт етмишдир вә һансы системдә олурса-олсун, бүтүн имканларындан истифадә едәрәк

халғыны даим ирәлијә апармышдыр. Үзејир Һачыбәјовун 1920-чи илә гәдәрки фәалијјәти һаггында данышаркән, ејни заманда онун бундан сонракы фәалијјәтинә дә јүксәк гијмәт вермәк лазымдыр. Биз бу күн бөјүк ифтихар һисси илә дејә биләрик ки, бәли, XX әсрдә вә әсримизин 20-чи илиндән сонра республикамызда мәдәнијјәт инкишаф етмиш, чичәкләнмиш, бөјүк мәдәнијјәт ордусу јаранмышдыр. Халғымыз савадланмыш, онун мәдәни сәвијјәси јүксәлмишдир. Бунларын һамысында Үзејир Һачыбәјовун әвәзсиз ролу вардыр. Үзејир Һачыбәјов 1937-чи илдә дүнјаја "Короғлу" операсыны тәгдим етмишдир. Јенә дә дејирәм, бу, халғымызын тарихиндә, мәдәнијјәтимиздә бөјүк бир ингилаби һадисә олмушдур. Азәрбајчан мәдәнијјәти "Короғлу" әсәри илә о вахтлар Советләр Иттифагынын пајтахты олан Москваја кетди. Советләр Иттифагы бөјүк бир дөвләт иди. Гәдим тарихә малик олан Русијанын пајтахтында, Кремл сарајында Үзејир Һачыбәјов бөјүк һөрмәт вә еһтирамла гаршыланды. Әкәр Үзејир Һачыбәјов вахтилә Петербургда бир төләбә кими консерваторијада тәһсил алмышдыса, Русија чарларынын ән али сарајы олан Кремл сарајында 1937-чи илдә бөјүк һөрмәтлә гаршыланды. Бунлар һамысы бөјүк тарихдир. Бунларын һеч бирисини унутмаг олмаз.

Бөјүк Вәтән мүһарибәси - 1941-45-чи илләр мүһарибәси заманы Үзејир Һачыбәјов халғымызда вәтәнпәрвәрлик руһуну галдырмаг үчүн көзәл әсәрләр - маршлар, маһнылар јазмыш, фашизм үзәриндә гәләбә чалынмасы үчүн хидмәтләр көстәрмиш, һәтта өз вәсаити илә тәјјарә алыб чөһәјә көндәрмишдир. Бу һәмин Үзејир Һачыбәјовдур.

Үзејир Һачыбәјовун әсрин әввәлиндә дә, 1918-1920-чи илләрдә вә 1920-чи илдән 1948-чи илә гәдәр дә Азәрбајчанын ичтимаи-сијаси һәјатында иштирак етмишдир. Үзејир Һачыбәјов о вахт Азәрбајчан парламентинин, Советләр Иттифагы парламентинин - Советләр Иттифагы бөјүк дөвләт иди, онун парламенти вар иди - һансы парламентә нечә гијмәт вермәк башга мәсәләдир - бу парламентләрин үзвү олмушдур вә о ады дашымағы өзүнә бөјүк фәхр билмишдир. Буну да унутмаг лазым дејил. Үзејир Һачыбәјов бүтүн варлығы, јарадычылығы илә бизимдир.

Үзејир Һачыбәјовун ән бөјүк хидмәтләриндән бири мүстәгил Азәрбајчан Республикасынын илк һимнини јаратмасыдыр. О һимн сонра кәнарлашдырылды. 1945-чи илдә Азәрбајчан Совет Сосиалист Республикасынын јени һимни јаранды. Ону да Үзејир Һачыбәјов јаратды.

Һәһәјәт, Азәрбајчан мүстәгиллијини әлдә едәндән сонра Үзејир Һачыбәјовун 1919-чу илдә јаратдығы, һамымызын һәддиндән артыг севдијимиз Дөвләт һимнини биз бәрпа етдик. Бунлар һамысы Азәрбајчанын тарихидир. Бунлар һамысы Үзејир Һачыбәјовун һәјат јолунун, јарадычылығынын мәһәлләридир.

Үзејир Һачыбәјовун јашадығы һәр күн бизим үчүн гијмәтлидир. Үзејир Һачыбәјовун јаздығы һәр бир әсәр, һәр бир нот вәрәги бизим үчүн гијмәтлидир. Үзејир Һачыбәјовун ичтимаи-сијаси фәалијјәти әввәлдән ахыра гәдәр бизим үчүн гијмәтлидир. Чүнки бунлар һамысы Азәрбајчан халғынын дирчәлмәсинә, мәдәнијјәтинин инкишаф етмәсинә, халғымызын өзүнү танымасына хидмәт етмишдир. Бу хидмәтләр һеч вахт унудула билмәз. Бу хидмәтләр әвәзсиздир.

Бүтүн бунлара көрә Үзејир Һачыбәјовун јарадычылығы Азәрбајчан халғынын милли сәрвәтидир. Үзејир Һачыбәјов шәхсијјәти Азәрбајчан халғынын ифтихары, бизим милли ифтихарымыздыр.

Үзејир Һачыбәјов кәнчлијини Шушада кечирмишдир. Шуша һәр бир азәрбајчанлы үчүн өзиз, мүгәддәс бир шәһәрдир. Үзејир Һачыбәјов даим Азәрбајчанын әразисини бүтөвлүјү уғрунда вурушмушдур. 1918-1920-чи илләрдә јаздығы мәгаләләри охујаркән дүшүнүрсән: о сөзләр бу күн үчүн нә гәдәр дә актуалдыр! О вахткы вәзијјәт бу күн јенидән мејдана чыхмышдыр. Ермәнистанын Азәрбајчана гаршы гәсбкарлығы, торпагларымызы әлә кечирмәк чәһди вә вәтәнпәрвәр инсанларымызын өлкәмизи горумасы о вахт да белә олмушдур. Үзејир Һачыбәјов о вахт бу јолда чалышмышдыр, бу күн дә, тәәссүф ки, тарих белә кәтирмишдир. Биз һамымыз бирликдә Үзејир Һачыбәјов кими инсанларын гојдуғу јол илә кедәрәк Азәрбајчанын мүстәгиллијини, Азәрбајчанын әрази бүтөвлүјүнү горујуб сахламаға чалышырыг.

Үзејир Һачыбәјовун вәтәни олан Шушада - бүтүн Азәрбајчан онун вәтәнидир, анчаг кәнчлијини Шушада кечирмишдир. Она көрә дә орада да ев-музеји јарадылмышдыр. Бурада оланларын бир гисми јәгин ки, о музеји зијарәт етмишләр. Мән дә дөфәләрлә зијарәт етмишәм. Шушада Үзејир Һачыбәјовун да һејкәли гојулмушду. Орада тәкчә Үзејир Һачыбәјовун јох, бөјүк сәнәткарымыз Бүлбүлүн дә, бөјүк шәхсијјәт Натәванын да һејкәли гојулмушду, башга һејкәлләр дә вар иди.

1992-чи илин мај ајында Шуша Ермәнистан тәрәфиндән ишғал олунду. Ишғалчылар чох шејләри дағытдылар, о чүмләдән, мәдәнијјәтимизин абидәләрини дә. Онлар Үзејир Һачыбәјовун, Бүлбүлүн, Натәванын һејкәлләрини нәинки дағытдылар, һәтта вәһшилији о гәдәр бүрузә вердиләр ки, о һејкәлләри күлләләдиләр. О һејкәлләр әсирликдән хилас едилди, Күрчүстан васитәсилә Азәрбајчана кәтирилди, инди Инчәсәнәт Музејиндә нүмајиш етдирилир. Ораны зијарәт едәнләр көрүрләр ки, Үзејир Һачыбәјовун һејкәлинә нә гәдәр автомат, түфәнк күлләси вурулмушдур. О дүшмәнләр вахтилә бу күлләләри Үзејир Һачыбәјовун өзүнә вурмаға чалышыблар, анчаг вура билмәјибләр. Инди исә онлар бу күлләләри онун һејкәлинә вурублар. Бунлар бизим үчүн ағыр, әзабверичи һадисәләрдир. Анчаг бу һәгигәтдир вә бу һәгигәт дә ону көстәрир ки, нә гәдәр вәһшилик ола биләр. Фашистлијин, вәһшилијин дәрәчәси јохдур. Ермәнистан ишғалчыларынын бу һәрәкәтләри мәһз буну сүбут едир.

Анчаг ермәни ишғалчылары һеч дә билмәсинләр ки, о күлләләр Үзејир Һачыбәјов, Бүлбүл, Натәван јарадычылығыны сарсыда биләр, јох!

Елә дүшүнмәсинләр ки, Азәрбајчан халгынын мә'нәвијјатыны сарсыда биләр, јох! Елә күман етмәсинләр ки, Шушанын ишғалы даим ола биләр. Јох, ола билмәз!

Биз бу күн Үзејир Һачыбәјовун 110 иллик јубилејини гејд едәркән әмин олдуғумузу билдиририк ки, Үзејир Һачыбәјовун ирси јашајачаг вә онун јашадығы јерләрин һамысы зијарәткаһа чевриләчәкдир. Биз әминик ки, Азәрбајчан торпаглары Ермәнистан ишғалчыларынын әлиндән гуртулачагдыр. Биз әминик ки, Шуша азад олачагдыр. Биз әминик ки, бүтүн Гарабағ, ишғал олунмуш бүтүн торпагларымыз азад едиләчәк, мүстәгил Азәрбајчан өз әразиләринин һамысынын, өз сәрһәдләринин саһиби олачагдыр.

Буна бөјүк әсас да вар. Он алты ајдыр ки, Азәрбајчанла Ермәнистан арасындакы мүһарибәдә атәшкәс режими давам едир. Биз бу васитә илә, сүлһ јолу илә торпагларымызы азад етмәјә вә әрази бүтөвлүјүмүзү тә'мин етмәјә чалышырыг. Көрүлән тәдбирләр бејнәлхалг тәшкилатларын фәалијјәти бејнәлхалг тәшкилатлар чәрчивәсиндә бизим фәалијјәтимиз вә ардычыл сурәтдә апарылдығы сијасәт сүбутдур.

Дүнјанын бөјүк дөвләтләри дә бу мәсәләнин сүлһ јолу илә һәлл олунмасына сә'ј едирләр, бејнәлхалг тәшкилатлар Минск групу

чәрчивәсиндә фәалијјәт көстәрирләр. Әминәм ки, онлар бу фәалијјәтләрини бундан сонра да артырачаглар. Чүнки һеч бир дөвләт ишғалчылығы бәјәнмәмәлидир. Һеч бир дөвләт сепаратизми бәјәнмәмәлидир. Һеч бир дөвләт тәчавүзү бәјәнмәмәлидир. Әкәр бу беләдирсә, әкәр һагг-әдаләт варса, әкәр дүнјада бејнәлхалг нормалар бундан сонра да бәргәрар олачагдырса, онда демәк бизим ишимиз һагдыр вә биз һаггы, јолу илә, сүлһ јолу илә бу мәсәләләрин һәлл едилмәсинә наил олачағыг.

Ејни заманда, Үзејир Һачыбәјовун јарадычылығы һәмишә инсанлары вәтәнпәрвәрлијә чағырдығы кими, бу күн дә Азәрбајчан вәтәндашларыны вәтәнпәрвәрлијә дә'вәт едир. Биз бу күн Һачыбәјовун хатирәсини јад едириксә, онун јарадычылығыны бир даһа јүксәк гијмәтләндиририксә, бу јарадычылығын ән јүксәк нөгтәси олан вәтәнпәрвәрлик һиссләрини өзүмүздә даһа да артырмалыјыг, даһа да инкишаф етдирмәлијик. Өзүмүзү бу һиссијјатларла кәләчәјә һазырламалыјыг.

Биз өз торпагларымызын саһиби олмалыјыг. Мәсәләләри сүлһ јолу илә һәлл етмәлијик. Нәјин баһасына олурса-олсун, һансы јолла олурса-олсун, Шуша да, Гарабағ да, ишғал едилмиш бүтүн торпагларымыз да азад олуначаг - Азәрбајчан халгынын ирадәси илә азад олуначаг, Азәрбајчанын гәһрәман оғулларынын шүчаәти илә азад олуначаг, Азәрбајчан әрази бүтөвлүјү тә'мин едиләчәкдир.

Бу арзуларла, бу фикирләрлә мән сизә, бүтүн Азәрбајчан халгына хошбәхт һәјат, мүвәффәгијјәт арзулајырам. Даһи Үзејир Һачыбәјовун хатирәси гаршысында баш әјирәм. Бүтүн Азәрбајчан халгы бу күн Үзејир Һачыбәјовун хатирәси гаршысында баш әјир. Мән онун хатирәсинә һөрмәт вә еһтирамымызы билдирәрәк, бу күн бир даһа халгымызы бирлијә дә'вәт едирәм. Халгымызы бир даһа чәсарәтә, гәһрәманлыға дә'вәт едирәм.

Үзејир Һачыбәјов ирсинин јашамасы наминә, мәдәнијјәтимизин, мә'нәвијјатын јашамасы наминә сизин һамынызы шүчаәтә, гәһрәманлыға, вәтәнпәрвәрлијә дә'вәт едирәм.

18 сентјабр 1995-чи ил.

❋ ❋ ❋

ХАЛГ ШАИРИ НӘБИ ХӘЗРИЈӘ

(Н.Хәзринин 70 иллији мунасибәтилә)

Һөрмәтли Нәби Хәзри!

Сизи - мүасир Азәрбајчан поезијасынын көркәмли нүмајәндәләриндән бири олан халг шаиримизи 70 иллик јубилејиниз мүнасибәтилә тәбрик едирәм.

Сизин бәшәри дујғулары вәсф едән ше'р вә поемаларыныз, халгымызын гәһрәманлыг тарихини тәрәннүм едән сәһнә әсәрләриниз инсанларда руһ јүксәклији вә кәләчәјә сарсылмаз инам доғурур. Түкәнмәз илһамла јаратдығыныз әсәрләрдә һәмишә мә'нәвијјат проблемләри ön планда дурмуш, јашадығымыз дөврүн, заманын нәбзи дујулмушдур.

Ичтимаи хадим кими фәалијјәтиниз дә доғма Азәрбајчанымызын азадлығы вә мүстәгиллијинә, халғымызын зәнкин мәдәнијјәтинин, сәнәт инчиләринин бүтүн дүнјада таныныб шөһрәт тапмасына хидмәт етмишдир.

Инанырам ки, мүстәгил Азәрбајчан дөвләтинин кәләчәји наминә сиз бундан сонра да охучуларынызы јени сәнәт нүмунәләринизлә севиндирәчәксиниз. Сизә бу јолда мөһкәм чансағлығы вә јарадычылыг уғурлары диләјирәм.

17 декабр 1995-чи ил.

❋ ❋ ❋

ЈАЗЫЧЫ ЈУСИФ СӘМӘДОҒЛУНА

(Ј.Сәмәдоғлунун 60 иллији мунасибәтилә)

Һөрмәтли Јусиф Сәмәдоғлу!

Сизи - мүасир Азәрбајчан әдәбијјатының инкишафында хүсуси хидмәтләри олан көркәмли јазычымызы анадан олмағынызын 60 иллији мүнасибәтилә үрәкдән тәбрик едирәм.

Азәрбајчан халғының бөјүк сәнәткары өлмәз Сәмәд Вурғунун өвлады вә әдәби хәләфи кими сиз бир тәрәфдән классик ирсимизә истинад едән, дикәр тәрәфдән мүасир Авропада әдәби ән'әнәләриндән бәһрәләнмиш јарадычылығынызла милли әдәбијјатымызда бөјүк из бурахмыш, охучуларын дәрин һөрмәт вә мәһәббәтини газанмысыныз. Јүксәк сәнәткарлыг нүмунәси олан әсәрләринизи Азәрбајчанын һүдудларындан чох-чох узагларда белә таныјыр, бөјүк марагла охујурлар.

Сиз вәтәнимизин азадлығы вә мүстәгиллији уғрунда көстәрдијиниз ичтимаи-сијаси фәалијјәтинизлә Азәрбајчанда милли азадлыг һәрәкатының инкишафында, демократијанын, инсан һүгугларынын бәргәрар олмасында мүһүм рол ојамысыныз.

Инанырам ки, фитри исте'дада, јүксәк интеллектә малик олан бир јазычы вә сијасәтчи кими мүстәгил Азәрбајчан дөвләтинин кәләчәји наминә сиз бундан сонра да өз чохшахәли фәалијјәтинизи давам етдирәчәксиниз. Сизә бу јолда мөһкәм чансағлығы вә јарадычылыг уғурлары диләјирәм.

19 декабр 1995-чи ил.

❋ ❋ ❋

СӘМӘД ВУРҒУН НӘСЛИ ЈАШАСЫН

(Ј.Сәмәдоғлунун 60 иллик јубилејиндә чыхыш)

Һөрмәтли Јусиф, һөрмәтли ханымлар вә чәнаблар!

Биз республикамызын һәјатында јени бир әламәтдар һадисә мүнасибәтилә бу ахшам бураја топлашмышыг. Јусиф Сәмәдоғлунун 60 јашы тамам олуб вә биз һамымыз бирликдә бу достлуг ахшамында, достлуг масасы архасында буну гејд етмәјә кәлмишик. Бу, тәбиидир. Чүнки Јусиф Сәмәдоғлу Азәрбајчан әдәбијјаты вә мәдәнијјәтиндә өзүнә лајиг көркәмли јер тутуб, әдәбијјатымызын, мәдәнијјәтимизин инкишафында бөјүк хидмәтләри вар вә бунлары гејд етмәк үчүн, бунлара өз мүнасибәтләримизи билдирмәк үчүн биз Јусифин дә'вәтини гәбул едиб бураја кәлмишик.

Јусиф, мән сәни бу јубилеј мүнасибәтилә үрәкдән тәбрик едирәм. Рәсми тәбрик сөзләримі көндәрдијим мәктубда ифадә етмишәм, - о бурада бу күн охунду, - вә Азәрбајчан Республикасының, мүстәгил Азәрбајчанын јүксәк мүкафаты - "Шөһрәт" ордени илә сәнин төлтиф олунмағын һаггында фәрман имзаламышам. Анчаг бунларла бәрабәр, бәлкә дә, бунлара әлавә оларағ бир нечә кәлмә дә демәк истәјирәм. Јусиф Сәмәдоғлу бизим милләтимизин хошбәхт инсанларындан биридир. Чүнки о, бөјүк шаир, бөјүк инсан, бөјүк алим Сәмәд Вурғунун оғлудур. Сәмәд Вурғунун өвлады олмаг, онун тәрбијәсини алмаг, онун аиләсиндә бөјүмәк өзү бөјүк бир не'мәтдир, бөјүк бир хошбәхтликдир. Бәлкә елә бу бәс оларды. Анчаг бунунла јанашы, бу көкүн үстүндә, бу аилә аб-һавасының ичиндә бөјүјүб, әрсәјә кәлиб атасының јолуну давам етдирмәк вә чәмијјәтдә өзүнәмәхсус, мәһз өзүнәмәхсус јер тутмаг, - бу, бөјүк хошбәхтликдир, чәмијјәтимизин ичиндә инсан үчүн, шүбһәсиз ки, не'мәтдир. Мәрһум Сәмәд Вурғуна Азәрбај-

ҷан халғынын һәдсиз мәһәббәти, һөрмәт вә еһтирамы мө'лумдур. XX әсрдә мәдәнијјәтимиздә, әдәбијјатымызда, ичтимаи-сијаси һәјатымызда Сәмәд Вурғунун хидмәтләри олдуғча бөјүкдүр вә она көрә дә халғ ону сағлығында да севиб, она ситајиш едиб. Инди артыг 40 илдир ки, о, дүнјасыны дәјишиб, анчаг халғ нәинки ону ушумур, даим онун јарадычылығындан бәһрәләнир, онун әсәрләрини севә-севә охујур, онун әсәрләринин тә'сири алтында тәрбијәләнир. Бу күн мүстәгил Азәрбајчанда милли азадлыг шәраитиндә, мүстәгиллик шәраитиндә Сәмәд Вурғунун әсәрләри бизим һамымыз үчүн вә хүсусән кәләчәк нәсил үчүн, бу күнүн кәнч нәсли үчүн бөјүк бир сәрвәтдир. Она көрә дә бу күн биз Јусифин јубилејини гејд едәркән бүтүн Сәмәд Вурғун аиләсинин һамысына өз еһтирамымызы, өз һөрмәтимизи билдиририк.

Мән Јусифи доғмуш, дүнјаја кәтирмиш, бәсләмиш, бөјүтмүш, ону тәрбијә етмиш Хавәр ханымы тәбрик едирәм. Сәмәд Вурғунун бүтүн аиләсини тәбрик едирәм. Шүкүрләр олсун ки, Сәмәд Вурғунун аиләси артыг бир нечә нәсилдән ибарәтдир. Бу күн бурада һәм Јусиф, һәм онун балалары, һәм онун нәвәләри вар, еләчә дә Сәмәд Вурғунун о бири өвладларынын. Бунлар һамысы Сәмәд Вурғунун аиләсинин бөјүк, кениш бир аилә кими Азәрбајчанда һөрмәт вә еһтирам ичиндә јашамасыны көстәрир. Белә аилә мүһитиндә, Сәмәд Вурғун аб-һавасында јашамыш, бөјүмүш онун өвладлары Сәмәд Вурғуна лајигдирләр вә бу күн Јусифин јубилејини гејд едәндә күман едирәм, онун үчүн ән јүксәк гијмәт одур ки, атасының адына лајигдир. Һәм јарадычылығы илә, јаратдығы әсәрләрлә, һәм ичтимаи-сијаси фәалијјәти илә, һәм дә зијалылығы илә, давранышы илә, инсанлара мүнасибәти илә атасының адына лајигдир. Күман едирәм, бу, ән јүксәк гијмәтдир. Бир дә гејд едирәм - атасының јолу илә кедиб, атасының әдәби хәләфи оларағ, онун ишини давам етдирәрәк, өзүнү әдәбијјата, мәдәнијјәтә һәср етмәк бөјүк бир шәртдир, дејә биләрәм ки, бөјүк бир гәһрәманлыгдыр.

Јусифин јаратдығы әсәрләр һаггында, онун милли әдәбијјатымызын, мәдәнијјәтимизин инкишафында хидмәтләри һаггында бурада дејилди. Мән буну бир даһа хүсуси гејд едирәм. Ејни заманда, Јусиф атасы кими бөјүк ичтимаи-сијаси хадим олмушдур. Сәмәд Вурғуну да биз төкчә шаир кими, алим кими, јазычы кими јох, ејни заманда, бөјүк бир ичтимаи-сијаси хадим кими һәмишә хатырлајырыг вә о, тарихимизә белә дахил олубдур. Ән кәнч јашла-

рындан Азәрбајчанын о дөврдәки ичтимаи-сијаси һәјатында чох бөјүк фәалијјәт көстәрмишдир. Кечмиш Советләр Иттифагы мигјасында вә дүнја мигјасында онун фәалијјәти мә'лумдур. Хүсусән Икинчи дүнја мүһарибәсиндән сонра сүлһ уғрунда мүбаризә һәрәкатында Сәмәд Вурғун бејнәлхалг аләмдә чох бөјүк фәалијјәт көстәрмишдир вә бунлар һамысы, ејни заманда, бизим халғымызын адыны, һөрмәтини даим уча тмышдыр.

Бир бу дејил, Сәмәд Вурғунун ичтимаи-сијаси фәалијјәти чох-шахәли олуб, чохтәрәфли олубдур. Анчаг Јусиф һаггында данышанда инди мән буну гејд едирәм, она к.рә ки, Јусиф дә чәмијјәтимизә тәкчә лазыгы кими, мәдәнијјәт хадими кими јох, ејни заманда, көркәмли ичтимаи-сијаси хадим кими дахил олмушдур. Азәрбајчанын һәјаты үчүн вә хүсусән сон илләрдә Азәрбајчанда милли азадлыг һәрәкатынын инкишафы үчүн, халғымызда милли дирчәлиш, милли ојаныш һиссләринин јаранмасы вә инкишафы үчүн, Азәрбајчанын мүстәгиллији уғрунда мүбаризә үчүн онун фәалијјәти чох әһәмијјәтли, чох көрәкли олмушдур. Әкәр 80-чи илләрин сонунда - 90-чы илләрин әввәләриндә Азәрбајчанда чошуб галхмыш халг һәрәкатындан данышырыгса, бурада биз Јусиф Сәмәдоғлунун фәалијјәтини хүсуси гејд етмәлијик. Бир һөрмәтли инсан кими, зијалы кими о һәмин илләрдә бөјүк рол ојнады вә онун өз ады да, атасынын ады да о вахт бизим милли азадлыг һәрәкатымыза чох бөјүк көмәк етди.

1990-чы илин Јанвар һадисәләри хатиримдәдир. О вахт мән Азәрбајчанда дејилдим. Москвада јашајырдым. Буну мән бир нечә дәфә демишәм. О вахт Бакыја о, бөјүк орду һиссәләринин, силаһлы гошун дәстәләринин дахил олмасындан мән бир аз кеч, јә'ни јанвар ајынын 20-дә күнүн икинчи јарасында хәбәр тутдум. Шүбһәсиз ки, дәрһал мә'лумат алмаға чалышдым. О вахт мән Азәрбајчандан төчрид олундуғума көрә вә Москвада да чох мәһдуд шәраитдә јашадығыма көрә мә'лумат алмаг чәтин иди. Дәрһал харичи радиостансијаларын верилишләрини динләмәјә чалышдым. Демәлијәм ки, мән, үмумијјәтлә, харичи радиостансијалары о гәдәр дә динләјән адам дејилдим, јә'ни буна һеч заман вахт сәрф етмәмишдим, анчаг еһтијач мәчбур етди. О вахт - јанварын 20-дә мән чох һәјәчан ичиндә идим. "Азадлыг" радиостансијасынын верилишләрини тутдум вә о верилишләрдән Азәрбајчанда олан вәзијјәти өзүм үчүн мүәјјән гәдәр ајдынлашдырдым.

125

90

Хатиримдәдир, Јусифин сәси илә - ҹә'ни о, телефонла бәјанат вермишди, - мә'лумат вердиләр. О, Советләр Иттифагынын бөјүк гошун һиссәсинин Бакыја кирмәсини "Азадлыг" радиостансијасына телефонла нә гәдәр һәјәҹан һисси илә билдирирди. Гошунларын вәһшилијиндән, тәчавүзкарлығындан данышырды. Мән бунлары "Азадлыг" радиостансијасындан Јусифин сәси илә өзүм ешитдим.

Күман едирәм ки, тәкчә бу јох, - бу, садәчә мәним шәхсән һисс етдијим бир һадисәдир, һалдыр, - анчаг Азәрбајчанын о ағыр дөврүндә, 20 Јанвар фачиәси әрәфәсиндә вә 20 Јанвар фачиәси заманы о ајларда, о илләрдә Јусиф Азәрбајчанын милли мәнлијини горумаг саһәсиндә чох фәдакар шәхсләрдән бири иди вә онун ичтимаи фәалијјәти, ичтимаи фәалијјәти чох олубдур.

О анчаг бөјүк сијаси фәалијјәтә дә елә о илләрдә, о дөврләрдә башлады вә бу да мәһз Азәрбајчанда милли азадлыг һәрәкатына тәкан вермәкдән, Азәрбајчаны мүстәгиллик јолу илә апармаға сә'ј көстәрмәкдән ибарәт олмушдур. Бунларын һамысына көрә дә бир даһа дејирәм, Јусиф атасынын адына лајигдир. Ејни заманда, онун јүксәк ады вар. Бүтүн бунлара көрә дә бизим ичтимаијјәтдә, халг ичиндә Јусиф бөјүк һөрмәт газанмышдыр вә шәхсән мәним дә она бир јазычы кими, ичтимаи-сијаси хадим кими, инсан кими бөјүк һөрмәт, еһтирамым вар. Сәмәд Вурғунун бүтүн аиләсинә мән һәмишә бөјүк һөрмәт-еһтирамла јанашмышам. Кәнч вахтларымдан Сәмәд Вурғунун ше'рләрини, әсәрләрини севәрәк, онларын тә'сири алтында һәм тәһсил алмышам, һәм формалашмышам. Она көрә дә онун әдәби ирсинә Азәрбајчанда һәмишә бөјүк һөрмәт едилмәси үчүн вә ондан истифадә олунмасы үчүн бүтүн имканлардан истифадә едиб лазыми тәдбирләрин көрүлмәсинә чалышмышам.

Сәмәд Вурғунун 70 иллик јубилеји дә хатиримдәдир, 80 иллик јубилејиндә мән бурада јох идим. Москвада идим. Орада ону гејд етдик. Һамысы хатиримдәдир. Сәмәд Вурғунун аиләси илә мәним шәхси көрүшләрим дә мәним үчүн әзиз хатирәләрдир. Мәним шәхсән Сәмәд Вурғунун јарадычылығына, онун ирсинә, аиләсинә олан һөрмәтимә көрә мән бу аилә тәрәфиндән һәмишә өзүмә һөрмәт һисс етмишәм.

Бир мараглы епизоду да бу күн демәји лазым билирәм. 1990-чы илдә мән Москвадан Азәрбајчана кәлдим. Бурада јашамаг мүмкүн олмады, Нахчывана кетдим. О вахт әкәр бир тәрәфдән мәни

тə'гиб едиб, чəмиjjətдəн тəчрид едирдиляpсə, мəнə гаршы ədaлətсизликлəpə jол вepиpдиляpсə, икинчи тəpəфдəн дə халг тəpəфиндəн, инсанлар тəpəфиндəн мəн өзүмə даим hөpмət вə чох заман мəhəббəт hиссляpини мүшаhидə едирдим. Нахчыванда тəчрид шəpаитиндə jашадыгым заман Азəpбajчанын чох jepляpиндəн о блокаданы japapar кəлиб мəнимлə көpүшəн адамлары hеч вахт унутмамышам вə унутмajачағам. Чүнки бу, садə бир шej дejилдиp. Адамлар чох кəлиpди. Кəлиб садəчə бир саат, ики саат мəнимлə көpүшүб, сəhбəт едиб, өз мүнасибəтини билдиpиб кеpи - jа Бакыjа, jа Кəнчəjə, jа башга шəhəpляpə дөнүpдүляp.

Бир күн мəним үчүн тамамилə көзləнилмəjəн бир hадисə олду. Гəфлəтəн, көзləнилмəдəн гапы ачылды, Ajбəниз ханым кəлди. Мəн о вахт Нахчыванда həjəтдə отуpмушдум. Көpүшдүк, сəhбəт етдик. Мəн əввəл бир шej анламадым. Дедим бəлкə Ajбəниз ханым,киминləсə иши, көpүшү олдуғу үчүн Нахчывана кəлиб, jахуд да ки, башга иши вap. Фикиpləшдим, бəлкə ешидиб ки, мəн дə бypадajам, кəлиб ки, салам веpсин. Анчаг сонpа мə'лум олду ки, о, Бакыдан Нахчывана тəjjapə илə гоhумлаpы илə биpликдə биp мəгсəдлə кəлиб: jалныз мəни көpүб, мəнə салам веpмək үчүн. Билиpсиниз, jенə дə дejиpəм, о вахт чох адамлаp кəлиpди, анчаг белə бир көpүш мəним үчүн чох гиjмəтли олду. Она көpə ки, о, Сəмəд Вypғун аилəсинин нүмajəндəсидиp. Бир дə она көpə ки, Нахчыван ағыp шəpаитдə иди, тəjjapəляpин кедиш-кəлиши чох чəтин иди. Көpүн, гадын jалныз мəнə салам веpмək, мəнимлə көpүшмək үчүн кəлмишдиp. Бу мəни həм чох həjəчанландыpды, həм севиндиpди, həм дə бир даha тəсдиг етди ки, jахшы инсанлаp, саф үpəкли инсанлаp бизим чəмиjjəтимиздə чохлуг тəшкил едиp.

Бу jахын күнлəpдə мəн бир нəфəp мəдəниjjəт хадими илə сəhбəт едиpдим. Кечмиш заманлаpы jадыма салдым. Дедим ки, ахы, мəн Москвада ишлəjən вахтлаpда кəлиpдиниз, көpүшүpдүк, амма мəн исте'фа веpиб кедəндən сонpа сизи көpмəдим. Сонpа мəн Бакыjа кəлдим, Нахчыванда олдум. О деди ки, мəн 88-чи илдəн сонpа Москваjа кəлмəдим. Дедим бəс, мəн Нахчывандаjдым. О вахтлаp Ajбəниз ханым да мəним jаныма кəлди. Деди ки, бəли, мəним сəhвим олуб. Дедим, бу сəhв дejил. Вачиб дejил ки, мəним jаныма кимсə кəлсин, jахуд кəлмəсин. Амма инсанлаp биp-биpинə, доғpудан да, сəмими мүнасибəт бəслəjиpлəpсə, бу мүнасибəт даими олмалыдыp. Əкəp jахшы шəpаитдə мүнасибəт вapса вə

ағыp шəpаитдə həмин мүнасибəтлəp гыpылыpса, бу, инсанлаpын jүксəк кейфиjjəтə малик олмадығыны кестəpиp.

Мəн бу факты jүксəк гиjмəтləндиpмəjимə көpə хатыpлajыpам. Она көpə хатыpлajыpам ки, бу, Сəмəд Вypғун аилəсидиp. Həмин көpүшдə мəн Сəмəд Вypғуну биp даha jахындан hисс етдим. Бунлаpын hамысы бизи биp-биpимизə меhpибан, садиг олмаға дə'вəт едиp.

Республикамыз, халгымыз ағыp дөвpүнү jашajыp. Бypада Елчин 70-чи илляpи чох həjəчанла, онун сөзү илə десəк, hосталкиjа илə хатыpлады. Буна əсас вap. Доғpудан да, о иллəpдə, 60-70-чи иллəpдə əдəбиjjата, мəдəниjjəтə кəлмиш көзəл биp нəсил инди артыг əдəбиjjатымызын, мəдəниjjəтимизин апapычы гүввəляpидиp: Jусиф дə, Анap да, Магсуд да, Елчин дə, башгалаpы да. Она көpə дə бир даha дejиpəм, о илляpи хатыpламаға вə онун гиjмəтини унутмамаға əсас вap. Анчаг нə гədəp ағыp олса да, бүкүнкү күнүмүз дə бизим үчүн чох гиjмəтлидиp. Бу күнлəp индиjədək jашадыгымыз дөвpлəpин бəлкə дə hамысындан гиjмəтлидиp. Чүнки биз инди милли азадлыға чыхмышыг, дөвлəт мүстəгиллиjини əлдə етмишик, мүстəгил дөвлəт кими jашajыpыг. Jашajышымыз чəтиндиp, ағыpдыp. Билиpəм ки, мəдəниjjəт хадимлəpи үчүн дə ағыpдыp, чəтиндиp. Амма онлаpын hамысынын мүгабилиндə бизим бөjүк наилиjjəтимиз вap: Азəpбajчанын дөвлəт мүстəгиллиjи. Бу, əн бөjүк наилиjjətдиp.

Шəхсəн мəн истəjиpəм ки, бу чəтинликлəpдəн тез чыхаг вə биз бунун үчүн чалышыpыг. Анчаг хатиpинизə салын - бөjүк шаиpимиз Миpзə Əлəкбəp Сабиp hансы вəзиjjətдə jашajыpды вə hансы ағыp ehтиjачлаp ичиндə дүнjадан кетди. Jахуд, бөjүк мүтəфəккиpjазычы, алим Чəлил Мəммəдгулузадə hансы шəpаитдə jашajыpды вə həjатынын сон иллəpини hансы ehтиjачлаp ичəpисиндə jашады, дүнjадан кетди. Анчаг онлаpын ады, japадычылығы, гоjдуглаpы иpс jашajыp вə биз бунлаpла фəхp едиpик.

Бүкүнкү күнүмүз о күнлəpдəн jахшыдыp, пис дejил. Мəн буну мадди, игтисади нөгтеjи-нəзəpиндəн дejиpəм. Анчаг, əлбəттə, истəнилəн кими дejил. Халгымызын əксəpиjjəти ағыp, чəтин вəзиjjətдə jашajыp. Əн бөjүк ағpымыз, japамыз тоpпагларымызын биp hиссəсинин ишгал алтында олмасы, бир милjондан артыг вətəндашымызын гачгын вəзиjjətиндə jашамасыдыp. Анчаг бунларын hамысына бахмajapаг, Азəpбajчанын дөвлəт мүстəгиллиjи, өлкəмизин дүнjа биpлиjинə дахил олмасы, халгымызын өз милли азад-

лығыны әбәди олараг әлдә етмәси бәјүк наилијјәтдир. Бу наилијјәтләр биздән әввәл јашамыш нәсилләрин, мүтәфәккир инсанларын да наилијјәтидир. Сәмәд Вурғун онларын ичәрисиндә көркәмли јер тутур.

Бу күнүмүзү кәләчәјә апаран зијалыларымыз, мәдәнијјәт, елм хадимләримиз, халгын габагчыл адамлары - һәм букүнкү, һәм дә кәләчәк нәсил олачагдыр. Бу адамларын ичәрисиндә көркәмли јазычыларымыз, бәстәкарларымыз, алимләримиз, рәссамларымыз, инчәсәнәт хадимләримиз даим гијмәтли олачаг вә биз әлимиздән кәләни едәчәјик ки, онларын јаратмасы, јашамасы үчүн шәраит јарадылсын.

Биз бу күнләри јашајырыг. Кечмишимиздә дә чох әламәтдар илләр, дөврләр, онилликләр вар. Бу күнүмүз дә чох хошбәхт күндүр. Кәләчәјимиз бундан да хошбәхт олачагдыр. Әминәм ки, зијалыларымыз кәләчәјә кедәчәјимиз јолун ән сыраларында олачаглар.

Јусиф, мән сәни бир даһа тәбрик едирәм. Сәнә чансағлығы, сәадәт арзулајырам. Сәнин һәјат јолдашын Һәмидә ханымы тәбрик едирәм. Аиләнизә чансағлығы, сәадәт арзулајырам. Бурада сәнин нәвәни көрдүм. Бу күн билдим ки, сәнин һәм оғул, һәм гыз нәвән вар вә сән онлары нә гәдәр севирсән. Бу, чох көзәл һалдыр. Бир сөз мәни бир аз сарсытды: сән дедин ки, атан дүнјадан нәвә көрмәмиш кетди. Сәнин нәвәләрин вар. Аллаһ еләсин, нәтичәләрин дә олсун, онларын да давамы олсун. Сәмәд Вурғун нәсли јашасын, бәјүсүн вә халгымыза јени-јени нe'мәтләр кәтирсин.

Мән Сәмәд Вурғун аиләсини тәбрик едирәм. Сизин һамыныза - сәнин гардашына, бачына, анана, аиләнин бүтүн үзвләринә чансағлығы, хошбәхтлик арзулајырам. Әминәм ки, сән вә сәнин гәләм јолдашларын мәдәнијјәтимизи, әдәбијјатымызы, инчәсәнәтимизи даһа да јүксәкләрә галдырачагсыныз. Бу јолда сәнә уғурлар арзулајырам.

19 декабр 1995-чи ил.

❋ ❋ ❋

ДАҺИ ФҮЗУЛИНИН ЈУБИЛЕЈИ ӘДӘБИЈЈАТЫМЫЗЫН ВӘ МӘДӘНИЈЈӘТИМИЗИН БАЈРАМЫДЫР

(М.Füзулинин јубилеји үзрә Дөвләт Комиссијасынын нөвбәти ичласында чыхыш)

КИРИШ СӨЗҮ

Һөрмәтли комиссија үзвләри!

1994-чү илдән Азәрбајчанда Мәһәммәд Füзулинин 500 иллији илә әлагәдар јубилеј тәдбирләри кечирилир. Бу мүддәтдә чох иш көрүлүб. Мәһәммәд Füзулинин јарадычылығы һәм Азәрбајчанда, һәм дә бир чох харичи өлкәләрдә тәблиғ олунубдур.Һесаб едирәм ки, 1994-чү илин мартында јарадылмыш јубилеј комиссијасы көрәкли ишләр көрүбдүр. Мәһәммәд Füзули елә бир шәхсијјәтдир ки, онун јубилеји илә әлагәдар тәдбирләри даим давам етдирмәк олар. Анчаг еjни заманда мүәјјән мәрһәләдә көрүлән ишләрә дә јекун вурмаг, ән јүксәк тәдбирләри кечирмәк лазымдыр. Она көрә дә мән Мәһәммәд Füзулинин јубилеји илә әлагәдар јарадылмыш комиссијанын бу күн нөвбәти ичласыны чағырмышам.

Тәклиф едирәм ки, јубилеј комиссијасы сәдринин мүавини Елчин Әфәндијевин бу барәдә мә'луматыны динләјәк, көрүлән ишләри тәһлил едәк вә бундан сонра көрүләчәк тәдбирләри һаггында мүәјјән гәрар гәбул едәк.

***

...Елчин Әфәндијев әтрафлы мә'лумат верди. Биз јәгин ки, бу мәсәләләр барәдә фикир мүбадиләси апармалыјыг. Анчаг мүзакирәјә башламамышдан әввәл мән ики мәсәләни гејд етмәк истәјирәм. Биринчиси, бу күн ијулун 23-дүр. Үч ил бундан әввәл

республикамызын Ағдам шәһәри Ермәнистан силаһлы гүввәләри тәрәфиндән ишғал едилиб.

Ағдам бөјүк рајондур. Онун әразиси дә бөјүкдүр. Ермәнистанын Азәрбајчана төчавүзү башлајандан, илк күндән, 1988-чи илдән Ағдам рајону, хүсусән онун Дағлыг Гарабағда сәрһәддә јахын јашајыш мәнтәгәләри атәш алтында олмушдур. Кедән мүһарибә нәтичәсиндә, һәлә 1993-чү ил ијулун 23-дәк, Ағдам шәһәри Ермәнистан силаһлы гүввәләри тәрәфиндән ишғал едиләнәдәк рајонун әразисинин бир гисми 1991-1992-чи илләрдә ишғал алтында иди. 1993-чү ил ијулун 23-дә исә Ағдам шәһәри Ермәнистан силаһлы гүввәләри тәрәфиндән ишғал олунду. Инди Ағдам рајону әразисинин бир һиссәси, Ағдам шәһәри ишғал алтындадыр. Орада јашамыш сакинләримиз Ермәнистан силаһлы гүввәләринин ишғалы нәтичәсиндә өз јерләриндән дидәркин дүшүбләр. Амма әһалинин дикәр һиссәси һазырда Ағдам рајонунун ишғал олунмамыш әразисиндә јашајыр вә фәалијјәт көстәрир.

Ағдам рајонунун, шәһәринин ишғал едилмәси Азәрбајчан үчүн әлбәттә ки, бөјүк зәрбә олмушдур. Чүнки Ағдам Азәрбајчанын гәдим, бөјүк, тарихи абидәләрә малик шәһәрләриндәндир. Бу бүтүн Азәрбајчан халғыны кәдәрләндирир. Биз дә бу күн бу кәдәрли һадисәни јад едирик. 1988-чи илдән бәри, Ермәнистанын Азәрбајчана төчавүзү башлајандан 1994-чү илин мајында атәш дајандырыланадәк халғымыз чох бөјүк иткиләр вериб, инсанлар шәһид, һәлак олублар. Бөјүк иткиләр вермишик. Она көрә дә мүзакирәләрә башламамышдан әввәл мән истәрдим ки, биз бу күн, бу дәгигә бу фачиәли һадисәни јад едәк. Ејни заманда, Азәрбајчанын әразисинин бүтөвлүјү уғрунда, республикамызын торпагларынын горунмасы уғрунда һәлак олмуш сојдашларымызын, вәтәндашларымызын хатирәсини бир дәгигәлик сүкутла јад едәк.

Аллаһ рәһмәт еләсин!

...Ағдам шәһәринин ишғал олунмасы илә әлагәдар јахын күнләрдә мәним планларым да вар. Ағдам рајонунун нүмајәндәләри илә көрүш кечирмәк фикриндәјәм. Күман едирәм ки, биз бу көрүш заманы һәм кечмиш илләри тәһлил едәчәјик, һәм дә кәләчәк һаггында, республикамызын әрази бүтөвлүјүнүн тә'мин олунмасы, о чүмләдән, ишғал едилмиш торпагларымызын азад едилмәси илә әлагәдар фикир мүбадиләси апара биләчәјик.

Фүзулинин 500 иллији илә әлагәдар јарадылмыш јубилеј комиссијасынын фәалијјәти һаггында Елчин Әфәндијев кениш мә'лумат верди. Бир даһа гејд етмәк истәјирәм ки, чох ишләр көрүлүбдүр. 1994-чү илдә јарадылмыш комиссијанын һәр бир үзвү индијәдәк көрүлмүш ишләрә өз пајыны верибдир. Анчаг тәәссүфләр олсун ки, биз бу комиссијанын бир нечә үзвүнү итирмишик. Кечән ичласда мән хатырладым, бөјүк шаиримиз Хәлил Рза, бөјүк алимимиз Рүстәм Әлијев дүнјаларына дәјишибләр. О ичласдан сонра бизим јенә дә иткиләримиз вар: Бөјүк јазычымыз Исмајыл Шыхлы, бөјүк алимләримиз Аслан Асланов, Чаһанкир Гәһрәманов да дүнјаларыны дәјишибләр. Комиссијамызын дүнјасыны дәјишән үзвләринин һамысынын хатирәсини истәјирәм бир дәгигәлик сүкутла јад едәк.

Аллаһ рәһмәт еләсин!

Елчин Әфәндијев мә'лумат верди, һәгигәтән иш көрүлүб. Ејни заманда, төклиф ирәли сүрдү ки, Зирвә мәрасимини дә кечирәк. Бунунла әлагәдар бир сыра төклифләр дә ирәли сүрүлүб. Истәрдим ки, комиссија үзвләри өз фикирләрини десинләр, ејни заманда, кимин нә төклифи варса, десин.

...Мә'лумдур, вахтилә Баласанјан "Лејли вә Мәчнун" балетини јазыб. Бу, Бөјүк Театрда тамашаја гојулуб. Кечмишә нәзәр салсаг, "Лејли вә Мәчнун" мөвзусу Шәрг алəминә мәхсус олан мөвзудур. Анчаг бу мөвзу Азәрбајчанын даһи шәхсијјәтләриннин јарадычылыгы нәтичәсиндә әсәрләрдә өз әксини тапыб. Низами дә, Фүзули дә "Лејли вә Мәчнун" јазыб. Ариф Мәликов доғру деди, һесаб едирәм ки, бәшәр тарихиндә, Шәрг алəминин тарихиндә, ислам алəминин тарихиндә "Лејли вә Мәчнун" мөвзусунда мәһз Мәһəммəд Фүзулинин поемасы әсасында даһи бәстәкар Үзејир Һачыбәјов тәрәфиндән опера јазылыбдыр. Биз бә'зән буну тарихимиздә ади бир һадисә һесаб едирик. Анчаг бу, ади һадисә дејилдир. Биринчиси, она көрә ки, үмумијјәтлə, Шәрг алəминдə Үзејир Һачыбәјовдан әввәл, сонра јазан олмајыб. Бу операны јарадан Үзејир Һачыбәјовдур. Ола биләрди ки, о бу операны һәр һансы башга бир мөвзу үзәриндә јазсын. Үзејир Һачыбәјов бу операны мәһз Фүзулинин поемасы әсасында јазыб. Билирсиниз, Фүзулинин Үзејир Һачыбәјовла бағланмасы, 500 ил бундан әввәл јашамыш Фүзулинин 100 ил бундан әввәл јашамыш Үзејир Һачыбәјовун Шәрг алəминə хас олмајан опера сәнәти әсасында бағланмасы тарихи бир һадисәдир. Бу, халғымызын инчәсәнәтдә, мәдәнијјәтдә, мусигидә нә гәдәр јүксәкләрә галхдығыны көстәрир. Биз бу-

нунла фәхр едирик вә фәхр етмәлијик. Јенә дә дејирәм, буну ади һадисә кими гәбул етмәк лазым дејил. Бу, гејри-ади бир һадисәдир.

Анчаг бизим сонракы бәстәкарларымыз кәрәк Үзејир Һачыбәјовун јолу илә кедәјдиләр, "Лејли вә Мәчнун" мөвзусунда бир балет јазајдылар. Гара Гарајевин "Лејли вә Мәчнун" симфоник әсәри чох дәјәрли бир әсәрдир. Мән ону дәфәләрлә динләмишәм. Јадымдадыр, биз Гара Гарајевин 60 иллик јубилејини гејд едәндә һәм Москвада, һәм дә Бакыда мәһз бу әсәри ифа етдиләр. Анчаг бу мөвзуда балет јазмаг лазымдыр. Ариф Мәликов "Мәһәббәт әфсанәси" адлы чох көзәл бир әсәр јарадыб. Бу әсәр дүнјанын ән бөјүк театрларында тамашаја гојулуб вә бу күн дә гојулур. Анчаг кәрәк бир башга бәстәкарымыз да "Лејли вә Мәчнун" балети јарадајды. Буну Ариф Мәликов өзү дә едә биләрди. Чүнки онун јаратдығы биринчи балет чох бөјүк уғурлар газаныб, бир чох театрларда бу күн дә уғурла кедир.

Мән һесаб етмирәм ки, халгымызын, бәстәкарларымызын јарадычылыг потенсиалы түкәнибдир, јох. Бу күн дә, сабаһ да әсәрләр јараначаг. Бә'зән инсанлар дүшүнүрләр ки, бу олмаса биз сабаһ нечә јашајачағыг? Амма сабаһ јени бир исте'дад мејдана чыхыр. Әлбәттә, даһиләр һәр ил јетишмир. Бу да тәбиидир. Әкәр белә олсајды, шүбһәсиз ки, онларын гијмәти олмазды. Халгымызда исте'дадлар потенсиалы чох бөјүкдүр. Күман едирәм, индијәдәк олмајан әсәрләр бундан сонра јараначагдыр. Биз дә ону көрәчәјик, сонракы нәсилләр дә ону көрәчәкләр.

Анчаг Истанбулда Баласанјанын әсәринин тамашаја гојулмасы. шүбһәсиз ки, тәәччүбләндиричи бир мә'луматдыр. Күман едирәм ки, Полад Бүлбүлоғлу "Түрксој"ун сәдри вә мәдәнијјәт назирләринин башчысы кими кәрәк бу мәсәләни биләјди вә түрк гардашларымыза изаһ едәјди ки, белә ола билмәз. Ола биләр, нәзәрдән гачыб. Бу мәсәләни өјрәнин, белә шејләр ола биләр. Бәлкә бә'зиләри кимин ким олдуғуну анламырлар, јахуд бә'зиләри буну гәсдән едирләр, ола биләр.

ЈЕКУН СӨЗҮ

Күман едирәм, һамыныз разылашарсыныз ки, бу күн комиссијанын ичласы көрүлмүш ишләрә јекун вурачагдыр. Ичлас һәм дә Фүзулини гәлбимиздә, еләчә дә халгын гәлбиндә јенидән чанландырыр. Сон илләр, хүсусән 1994-чү илдә Фүзулинин 500 иллији илә әлагәдар јубилеј комиссијасы јарадылдыгдан сонра чох иш көрүлүбдүр. 94-чү, 95-чи вә 96-чы илләрдә кечирилән јубилеј тәдбирләри садәчә олараг бир јубилеј күнү, јахуд јубилеј ајы вә ја јубилеј или илә бағлы мәрасимләр дејилди, онлар Фүзули јарадычылығынын кениш бир чәрчивәдә тәблиғ олунмасына шәраит јарадырды.

Фүзулини ән әввәл өз өлкәмиздә даим тәблиғ етмәк лазымдыр. Бизим халгымыз, хүсусән кәнч нәсил, јени һәјата гәдәм гојанлар Фүзулини нә гәдәр охусалар, дәрк етсәләр, онун јарадычылығы илә јахындан таныш олсалар, Фүзули шәхсијјәтинин бөјүклүјүнү һисс етсәләр, адамларымыз бир о гәдәр саф мә'нәвијјат истигамәтиндә јашајачаг вә һәјатларыны да бу руһда гурачаглар. Чүнки Фүзулинин һәјаты да, бүтүн јарадычылығы да һәм јүксәк мә'нәвијјат, һәм јүксәк фәлсәфәдир, һәм дә инсанлара мә'нәви, естетик гида верән бөјүк бир мәнбәдир.

Буна көрә дә тәхминән бу үч илдә көрүлән ишләр һәјатымызда, хүсусән ичтимаи-сијаси, мәдәни һәјатымызда чох әһәмијјәтлидир, онларын бөјүк тә'сири вар вә бундан сонра да олачагдыр. Һесаб едирәм ки, комиссијанын көрдүјү ишләр Азәрбајчан халгынын, милләтинин, вәтәндашларынын мә'нәви тәрбијәси үчүн, мә'нәви чәһәтдән јүксәлмәси үчүн чох мүһүмдүр.

Тарихи шәхсијјәтләрин јубилејләринин кечирилмәси, бир тәрәфдән, онларын халг гаршысында, милләт гаршысында хидмәтләринә верилән гијмәтдир. Бу, лазымдыр, өзү дә мүтләг лазымдыр. Дикәр тәрәфдән исә, белә јубилејләрин кечирилмәси халгын, милләтин зәнкинлијини нүмајиш етдирир. Ејни заманда, бу јубилејләр халгын, милләтин даһа да јүксәлмәсинә көмәк едир.

Бурада чыхыш едәнләр дедиләр ки, Фүзулинин һәјаты чох ағыр вә мәшәггәтли кечмәси, әлбәттә, гејри-ади бир шеј дејилдир. Амма буна бөјүк тарихи нөгтеји-нәзәрдән бахсаг, көрәрик ки, бу, кичик бир шејдир. Әсас вә мүһүм мәсәлә Фүзулинин јарадычылығы вә онун гојуб кетдији ирсдир. Онун нечә јашамасы, һәјатыныны нечә кечмәси о гәдәр дә вачиб дејилдир. Вачиб олан будур ки, о, нечә бир ирс гојуб кедиб вә 500 илдән сонра биз бу ирсдән нә гәдәр бәһрәләнир вә фајдаланырыг.

Бир даһа гејд едирәм, бу јубилејләрин кечирилмәсиндән мәгсәд һәмин шәхсләрин өзләринин јада салынмасындан чох, халгын елминин, мәдәнијјәтинин, мә'нәвијјатынын зәнкинлијини нүмајиш етдирмәкдир вә индики нәслә, кәләчәк нәсилләрә онлардан даһа фајдалы истифадә етмәк үчүн имкан јаратмагдыр. Биз Фүзули илә фәхр едирик. Мәсәлән, биз милләтимиздән данышаркән

дејирик ки, 500 ил бундан өнчә јашамыш азәрбајчанлы Фүзули дүнја мәдәнијјәт хәзинәсинә өз бөјүк төһфәләрини верибдир. Она көрә дә биз јубилеји елә кечирмәлијик ки, бу тәдбир төкчә Азәрбајчанда дејил, Түркијәдә дә, Иранда да, Ирагда да, Москвада да, Дәрбәнддә дә, бир сөзлә, һәр јердә бөјүк ифтихар һисси доғурсун. Мәһз Фүзулинин јарадычылығы вә әсәрләри илә көстәририк ки, халғымыз һансы зәнкинлијә, һансы мәдәнијјәтә, һансы мә'нәви-јата, һансы елмә маликдир.

Она көрә дә төкчә Фүзулинин дејил, һәм Азәрбајчанын дикәр бөјүк вә тарихи шәхсијјәтләринин јубилејләринин кечирилмәси үмумхалг тәдбирләридир. Мән һәмин мәсәләләрә даим бу мөвге-дән јанашмышам вә әввәлләр дә, инди дә белә јубилејләри кечи-рәркән һәмишә чалышмышам ки, онлар јүксәк сәвијјәдә олсун. Чүнки бу јубилејләр ејни заманда халғымызы јүксәлдир. Вахтилә, биз Совет Иттифагынын ЈУНЕСКО хәттиндән башга, ајры өлкә-ләрдә јубилеј кечирә билмәздик. Онда әдәбијјатымызы, елмими-зи, инчәсәнәтимизи танытмаг үчүн јеканә јолумуз Москвада јубилеј вә ја һәр һансы бир тәдбир кечирмәкдән ибарәт иди. Москва дүнјанын ән бөјүк шәһәрләриндән, ән бөјүк пајтахтла-рындан, ән бөјүк мәдәнијјәт мәркәзләриндән биридир. Москва-нын Бөјүк Театры дүнјада мәшһурдур. Она көрә дә буну һеч вахт нәзәрдән гачырмаг лазым дејилдир. Әкәр биз, мәсәлән, Низами-нин јубилејини, јахуд Сәмәд Вурғунун јубилејини Бөјүк Театрда әввәлләр бөјүк бир төнтәнә илә кечирирдиксә, бу бүтүн дүнјанын нәзәр-диггәтини чәлб едирди.

Инди исә имканларымыз даһа кенишдир. Көрдүјүнүз кими, Фүзулинин бир нечә өлкәдә јубилеји кечирилибдир. Һәр бир өл-кәдә Фүзулинин јубилеји илә бағлы тәдбирләр бир чох даирәлә-рә, шүбһәсиз, өз тә'сирини көстәриб, Азәрбајчаны, онун мәдәнијјәтини, елмини, инчәсәнәтини таныдыблар. Бунлар бөјүк наилијјәтдир. Бунлары бәлкә дә һеч бир шејлә өлчмәк мүмкүн дејилдир - һеч бир өлчү ваһиди илә. Лакин бунларын фајдасы, гијмәти чох бөјүкдүр. Одур ки, мән бу саһәдә көрүлән ишləри гијмәтләндирирәм. Һесаб едирәм ки, һамыныз да белә фикирдә-синиз. Зәннимчә, инди биз Фүзули јубилејинин зирвә тәдбирләри-ни кечирмәк үчүн јахшы өсас јарада билмишик.

Мән бурада верилән тәклифләрлә разыјам. Һесаб едирәм ки, биз чари илдә бу јубилејин зирвә тәдбирләрини кечирмәлијик. Бунун үчүн октјабр вә нојабр ајларыны тәклиф едилди. Бу, бир аз тез

олса, даһа јахшы олар, чүнки онда һаваларын јахшы кечир. Лакин бу күн мән Елчин Әфәндијевлә сөһбәт етдим вә сизин дә фикриниз белә-дир ки, мүәјјән бир һазырлыг дөврү олсун. Биз онун вахтыны мүәјјән етмәлијик. Мән тәклифләрлә разыјам, о мә'нада ки, бу тәдбирләр ја октјабр ајынын ахырларында, ја да нојабр ајында кечирилсин. Лакин онларын вахтыны дәгигләшдирмәк лазым-дыр. Чүнки, әввәла, бу тәдбирләр башга тәдбирләрлә ејни вахта дүшмәсин. Ола биләр ки, мән өлкәдә олмајым. Икинчиси, нүма-јәндәләр дә'вәт едәчәјимиз өлкәләрин имканлары да нәзәрә алынмалыдыр. Она көрә дә бу мәсәләни Елчин Әфәндијев, Һәсән Һәсәнов, Анар, Полад Бүлбүлоғлу арашдырыб дәгигләшдирмә-лидирләр.

Билирәм ки, мәсәлән, кечән ил август ајынын сонунда биз Гырғызыстанын пајтахты Бишкекә јалныз "Манас" дастанынын мин иллик јубилејинә дејил, һәм дә түрк үмһуријјәтләри дөвләт башчыларынын зирвә көрүшүнә топлашмышдыг. Хатиримдәдир, о вахт белә бир гәрар гәбул олунду ки, түрк өлкәләри дөвләт башчыларынын нөвбәти зирвә көрүшү бу илин октјабрында Дашкәнддә кечирилсин. Дүздүр, көрүшүн күнү мүәјјәнләшдирилмәди. Өзбәкистан президенти чәнаб Ислам Кәримов бурада оларкән деди ки, онлар Әмир Тејмурун 670 иллијинә һазырлашырлар. Ону деди ки, бу јубилеји ЈУНЕСКО хәтти илә кечирирләр. Онлар јуби-лејә мәни дә дә'вәт едибләр. Јубилејлә әлагәдар үстүндә Әмир Тејмурун әкс етдирилдији медал да бурахыблар.

Мән белә башa дүшдүм ки, ола биләр, онлар һәмин зирвә көрүшүнә Әмир Тејмурун јубилеји илә бир вахта салсынлар. Бишкекдә "Манас"ын јубилејиндә олдуғу кими. Она көрә дә буну дәгигләшдирмәк лазымдыр. Елчин деди ки, октјабр ајынын сонун-да Түркмәнистанда мүстәгиллик күнү гејд олуначагдыр. Үмумиј-јәтлә, бу дөвләтләр өз мүстәгиллијини илдә бир дәфә гејд едирләр. Биз исә бир нечә дәфә. Әввәлчә мајын 28-дә илк Азәр-бајчан Демократик Республикасынын илдөнүмү мүнасибәтилә. Онларда белә бир тарих јохдур. Сонра мән бу мүстәгиллијин та-рихинин нә вахт олдуғуну арашдырдым. Бу барәдә Һәсән Һәсә-новдан сорушдум. Чүнки Һәсәнов о вахтлар бурада иди. Сәнәдләрә көрә, Конститусија актынын гәбул едилмәси октјаб-рын 18-дә олуб. Бу, бә'зи јерләрдә мүстәгиллик күнү кими гејд едилир. Азәрбајчанда 1991-чи ил октјабрын 18-дә Мүстәгиллик һаггында Конститусија акты гәбул олунду вә декабрын 30-да мүс-

тәгиллик һаггында референдум кечирилди. Инди арашдырмаг чәтиндир, биз мүстәгиллији һансы күн әлдә етмишик - октабрын 18-дәми, јохса үмумхалг сәсвермәси јолу илә референдум кечирилән декабрын 30-дамы? Инди даһа бир күн дә мејдана чыхыбдыр ки, бу да бизим илк Конститусијаны гәбул етдијимиз күндүр. Бу, нојабрын 12-дир вә о да тарихи бир күндүр - мүстәгил Азәрбајчанын тарихиндә илк Конститусија гәбул олунубдур. Бир чох өлкәләрдә Конститусија күнү милли бајрам күнүдүр. Биз дә Конститусија күнүнү бајрам е'лан етмишик.

Мән бунлары она көрә јада салырам ки, бу барәдә дә бир дүшүнүб көрәк нә етмәк лазымдыр. Кечмишдә Совет Иттифагында ики бөјүк бајрам вар иди - бири октјабр бајрамы, дикәри исә мај бајрамы иди. Амма дөвләт бајрамы октјабр бајрамы һесаб олунурду. Бунунла бәрабәр мај бајрамы да елә бир сәвијјәјә чатмышды ки, о да дөвләт бајрамы кими гејд едилирди. Инди биз о тәчрүбәдән истифадә етмәк истәмирик, садәчә оларағ, дүнјадакы мөвчуд тәчрүбәләрдән өјрәнмәк, бу барәдә дүшүнмәк лазымдыр.

Она көрә дә јубилеј күнүнү тә'јин едәркән бу мәсәләләри сиз көрәк нәзәрә аласыныз. Чүнки Фүзулинин јубилејинә түркдилли дөвләтләрдән, шүбһәсиз, даһа чох нүмајәндә кәләчәкдир. Бу мәсәләни дә нәзәрдән гачырмаг олмаз.

Бурада Анар тәклиф верди ки, биздә түркдилли өлкәләрин јазычыларынын гурултајы кечирилсин. Мән бу тәклифи гәбул едирәм. Биз бу дәфә бу барәдә данышмышдыг. Мән бунунла разыјам. Белә бир гурултајы Азәрбајчанда кечирмәк лазымдыр. Өзү дә мүтләг. Бир һалда ки, 1926-чы илдә Бакыда кечирилмиш илк гурултајын бу ил 70 или тамам олур, о гурултајы кечирмәк вачибдир. Ону Фүзулинин јубилеји илә ејни вахта салмаг мәгсәдәујғундур. Чүнки әкәр биз јазычыларын гурултајыны кечиририксә, ән бөјүк јазычымыз, һамы үчүн ән бөјүк јазычы Фүзулидир. Она көрә дә бу, тамамилә мәгсәдәујғундур. Бу гурултајы кечирмәк лазымдыр. Мән бу тәклифлә разыјам. Полад Бүлбүлоғлу бурада о вахт "Түрксој" мәчлисинин дә кечирилмәсини тәклиф едир. Бәлкә бу да јахшы оларды. Амма бир аз дүшүнүн, бунларын һамысы ејни вахта дүшсә, тәдбирләр чох вә јоруҹу олар. Бу барәдә дүшүнмәк лазымдыр.

Бејнәлхалг конфранс бир күн кечирилмәлидир. Нәһајәт, тәнтәнәли јубилеј мәрасими дә бир күн олмалыдыр. Амма һәр адамын да өз програмы, өз иши вар. Ола билсин, бири кәлиб десин ки,

мәним башга бир ишим вар. Бир аз фикирләшин. Мән буну, үмуми јјәтлә, бир тәклиф кими гәбул едирәм. Биз көрәк бунлары бир-ики күнә тә'јин едәк, онларын вахтыны мүәјјәнләшдирәк. Вахт һамы үчүн мүнасиб олмалыдыр. Әкәр биз о јазычылар гурултајыны кечиририксә, демәли, биз ону бүтүн түркдилли өлкәләрлә разылашдырдыгдан сонра кечирмәлијик. Мәсәлән "Түрксој" мәчлисини дә һәмин вахта салмаг истәјириксә, ону да разылашдырмалыјыг вә көрәк о күнләрдә һәмин өлкәләрин һеч биринә елә бөјүк тәдбирләр олмасын вә онларын нүмајәндәләринин бураја кәлмәјә имканы олсун. Тәдбирин күнүнү дәгиг мүәјјәнләшдирмәлијик. Мән Елчин Әфәндијевә, Һәсән Һәсәнова, Полад Бүлбүлоғлуна тапшырырам ки, бир јердә мәсләһәтләшсинләр вә ики-үч күнә мәнә вахт барәдә мә'лумат версинләр. Үчүн биз көрәк вахты тә'јин едәк вә габагчадан е'лан едәк, һамыја, о чүмләдән ЈУНЕСКО-ја хәбәр верәк вә дә'вәтнамәләр көндәрәк.

Она көрә дә сиз вахты бу һәфтәнин ахырынадәк мүәјјән едиб, тәклифинизи верин - октјабрын сону, јохса нојабрын әввәли? Чох кечикдирмәк лазым дејилдир, чүнки сонра сојуглар дүшәчәкдир. Бу, биринчи мәсәләдир. Бејнәлхалг конфранс кечирилмәлидир. Мән буна разыјам. Одур ки, сиздә чох кениш иш програмы олмалыдыр. Сиз бунун вахтыны, тәдбирләрин күнүнү тә'јин етдикдән сонра һәр бир күн үчүн иш програмы һазырламалысыныз. Бунлары етмәк лазымдыр.

Бурада башга бир нечә тәклиф дә верилди. Шүбһәсиз ки, Фүзулинин јубилеји, је'ни сон мәрасимләрин кечирилмәси илә әлагәдар һазырланачаг мүхтәлиф сувенирләр, нишанлар, сиккә вә медаллар барәдә индидән дүшүнмәк лазымдыр. Сиз бу барәдә көрәк өз тәклифинизи верәсиниз, һазырлајыб мәнә тәгдим етмәлисиниз ки, мән бунун үчүн сәрәнчам верим. Чүнки бунларын һамысы вәсаитлә бағлыдыр. Мән сәрәнчам вермәлијәм ки, мәсәлән, һансы медалдан нә гәдәр һазырланмалыдыр вә бунун үчүн вәсаит нарадан ајрылмалыдыр, тәдбирләр нечә олмалыдыр. Је'ни, бир тәрәфдән, бәри башдан вәсаит ајрылмалы, икинчи тәрәфдән, онларын ичрачылары мүәјјән едилмәли, үчүнчү тәрәфдән исә, ескизләр һазырланыб тәгдим олунмалы вә иш көрүлмәлидир. Бу ишләрлә мәшғул олмағы да сизә һәвалә едирәм, өз тәклифләринизи тәгдим един вә бундан сонра лазыми сәрәнчамлар верилөчәкдир.

Дединиз ки, Фүзули адына бејнәлхалг мүкафат тә'сис етмәк көрәкдир. Зәннимчә, буну етмәк олар. Доғрудур, инди бизим малијјә вәзијјәтимиз о гәдәр дә јахшы дејилдир. Буна бахмајараг, белә бир мүкафат тә'сис етмәк олар. Сиз бу барәдә дә тәклиф верин. Билмирәм, биз буну комиссијанын гәрары илә, јохса һәр hансы бир сәнәдлә етмәлијик. Дејирсиниз ки, Президентин сәрәнчамы илә олсун? Онда бир фикирләшин. Мән бу тәклифлә разыјам вә hесаб едирәм ки, биз Фүзули адына бејнәлхалг мүкафат тә'сис етмәлијик. Бунун hансы сәнәдләрлә вә нечә тә'сис олунмасы барәдә сиз өз тәклифләринизи верин.

"Фүзули енсиклопедијасы"ны hазырламаг лазымдыр. Анчаг күман едирәм ки, биз буну ики ај мүддәтиндә hазырлаја билмәрик. Буна бахмајараг, ону да плана салмаг лазымдыр. Сиз тәклиф верин, сәрәнчам верәк, ону да hазырласынлар. Буну узатмаг олмаз.

Бурада Әлјазмалар Институтуна Фүзулинин адынын верилмәсиндән сөhбәт кетди, ортаја мүбаhисәли бир мәсәлә чыхыр.

ЕЛЧИН ӘФӘНДИЈЕВ: **Һөрмәтли Президент, республика Әлјазмалар Институтуна вахтилә Салман Мүмтазын ады верилиб, лакин институт онун адыны дашымыр.**

hЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ: Бу барәдә бир гәрар олубму? hәмин институт бу ады дашыјыбмы?

ЕЛДАР САЛАЈЕВ: **Һөрмәтли Президент, республика Әлјазмалар Институтуна Салман Мүмтазын ады верилмәси һаггында вахтилә гәрар гәбул едилиб, амма институтун коллективи һәмин гәрарла разылашмајыб. Она көрә дә бу институт Салман Мүмтазын адыны дашымајыб.**

ИСМАЈЫЛ САДЫГОВ: **Һөрмәтли Президент, бу барәдә Назирләр Советинин мүвафиг гәрары олуб.**

hЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ: hәмин гәрар нә вахт гәбул едилиб?

ИСМАЈЫЛ САДЫГОВ: **90-чы илдә гәбул олунуб.**

hЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ: Бәлкә бу барәдә hәсән hәсәнов бир сөз десин? Ахы, hәмин вахтлар о, Назирләр Советинин сәдри олуб.

hӘСӘН hӘСӘНОВ: **Һөрмәтли Президент, бәли, о вахтлар белә бир гәрар гәбул едилиб, амма институт бу ады дашымајыб.**

hЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ: Ја'ни белә бир гәрар олуб вә она да сән гол чәкмисән?

hӘСӘН hӘСӘНОВ: **Бәли, 1990-чы илдә белә бир гәрар гәбул едилиб.**

hЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ: Бурада ики мәсәләни ајдынлашдырмаг лазымдыр. Биринчиси, гәрар мәсәләсидир. Икинчиси, инди дејирләр ки, гәрар олуб, амма коллектив ону гәбул етмәјиб. Дејин көрәк, институт бу ады дашыјыр, ја дашымыр?

hӘСӘН hӘСӘНОВ: **Хејр, дашымыр.**

hЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ: Јахшы, мән бу арашдырмадан белә баша дүшдүм ки, биринчиси, Әлјазмалар Институтунун әмәкдашлары, вахтилә Азәрбајчанда гәдим әлјазмалары јығыб бир јерә топлајанлар халгымыз гаршысында бөјүк хидмәт көстәрмишләр. Һәр hансы бир халгын тарихини онун архивләри, музејләри, тарих боју јаратдығы әсәрләр әкс етдирир. Азәрбајчанда бу Әлјазмалар Фонду да онлардан биридир, Азәрбајчанын бөјүк сәрвәтидир.

Анчаг мән бир мәсәләни дә демәк истәјирәм. Биз XX әсрдә, хүсусән 1920-чи илдән сонра елмимизи вә мәдәнијјәтимизи инкишаф етдирмәк сahәсиндә чох ишләр көрмүшүк. Мәсәлән, Елмләр Академијасынын јарадылмасынын өзү бөјүк бир hадисәдир. О вахтлар шәһәрин мәркәзиндәки көзәл, мәhтәшәм бир бина алимләримизә верилди. Бундан сонра алимләримиз бу бинада топлашдылар вә 1945-чи илдә Елмләр Академијасы, сонра ајры-ајры музејләримиз, архивләримиз јарадылды.

Анчаг бу гәдәр зәнкин әлјазмалары олан бир дөвләтдә бу фонда мүнасибәт тәәссүф ки, о гәдәр дә јахшы дејилдир. Һәгигәти демәк лазымдыр. Нәдәнсә буну вахтилә о гәдәр дә тәблиғ етмирдиләр, бундан чох әтрафлы истифадә етмирдиләр. Шүбһәсиз ки, ајры-ајры алимләр, тәдгигатчылар Әлјазмалар Фондундан истифадә едирдиләр. Амма о вахтлар Әлјазмалар Фонду бөјүк милли сәрвәтимиз кими тәблиғ етмирдиләр.

Хатиримдәдир, бу мәсәлә 70-чи илләрдә мејдана чыхды. О вахтлар биз бу Әлјазмалар Фонду сарыдан нараhат олдуг, чүнки о, индики Истиглалијјәт күчәсиндә олан бинада, Муса Нағыјевин Исмаилијјә бинасынын ашағы мәртәбәсиндә бир нечә отагда јерләшдирилмишди. Биз 70-чи илләрдә Али Совет үчүн көзәл бир бина тикдирдик. Чох шүкүрләр олсун ки, инди бизим мүстәгил Азәрбајчан Республикасынын белә көзәл парламент бинасы вар.

О вахтлар Али Советин јерләшдији бинанын үстүндә дава кедирди ки, бу бина кимә верилмәлидир. Нечә дејәрләр, мүштәриләри чох иди, һәтта олдугча чох иди. Мүхтәлиф тәшкилатлар вә онлара рәhбәрлик едән чох һөрмәтли, мө'тәбәр адамлар бу бинаны көтүрмәк истәјирдиләр. Чүнки доғрудан да тарихи бир бина-

дыр, шəhəрин мəркəзиндə jерлəшир. Һəм мe'марлыг бахымындан көзəл бинадыр, һəм дə ишлəмək үчүн jахшы бир jердир. Чүрбəчүр тəклифлəр ирəли сүрүрдүлəр. Бу тəклифлəр чох олдуғуна, амма бир-бириндən фəрглəнмəдијинə көрə гəрар гəбул етмək чətин иди. Бу мəсəлə барəсиндə бир мүддət дүшүндүкдən сонра мəн гəти гəрар гəбул етдим ки, бу бина Əлjазмалар Фондуна верилмəлидир. Елə о вахт да Əлjазмалар Фондуна Академијанын Əлjазмалар Институту статусу вердик. Бу барəдə хүсуси гəрар гəбул едилди.

Мəн бунун тарихини бир балача хатырлатмагла демək истəjирəм ки, бу Əлjазмалар Институту, орадакы фонд, сəнəдлəр тарихи əсəрлəримиз, милли сəрвəтимиздир. Биз онлары көз бəбəjи кими горумалыjыг вə шүбһəсиз ки, бу сəрвəти jыгыб анбарда сахламаг олмаз, биз ондан истифадə етмəлијик. Амма елə истифадə етмəлијик ки, онлар бир нечə jүз ил, мин ил бундан сонра да jашасын вə Азəрбajчанын тарихини кəлəчəк нəсилляpə көстəрсин.

Мəн белə һесаб едир вə о илляpдə дə белə дүшүнүрдүм ки, милləтимизин, Азəрбajчанын тарихини jаратмаг үчүн өз сəрəнчамымызда олан вə дүнjанын бир чох бөjүк вə кичик өлкəляpинин архивляpиндə бу чүр фондларда сахланылан Азəрбajчан тарихинə даир сəнəдляpин heч дə hамысындан истифадə етмəмишик. Ола билсин ки, 5 фаиз, 10 фаиз истифадə етмишик. Елə бу Əлjазмалар Институтунда олан əлjазмалардан, сəнəдлəрдəн аз, һəддиндən аз истифадə етмишик. Бу, башга бир мөвзудур. Бу, мəним ијирми илдəн, бəлкə дə daha чох вахтдан бəри гəлбимдə jашатдығым бир ниjjəтдир вə тəəссүф ки, ону индиjəдək һəjата кечирə билмəмишəм. Ниjjəтим белəдир ки, Азəрбajчанын тарихини jаратмаг лазымдыр.

Билирсинизми, башга милləтлəрə нисбəтən биздə, Азəрбajчанда историографиja кечмиш əсрлəрдə əслиндə олмаjыбдыр. Аjры-аjры алимляpин, аjры-аjры jазычыларын, аjры-аjры тəдгигатчыларын əсəрляpиндəн саваjы, системли историографиja олмаjыб. Биз бу историографиjаны jаратмалыjыг, мүтлəг jаратмалыjыг. Бунун да əсасында Азəрбajчанын тарихини -чох зəнкин тарихини, бөjүк тарихини jаратмалыjыг. Мəн белə дејəндə бə'зи тарихчиляр чаваб верирляр ки, биз ону jаратмышыг. Jаратдыгларыныза көрə сағ олун, тəшəккүр едирəм. Анчаг Азəрбajчан халгынын һəгиги тарихи һəлə jаранмаjыбдыр. Биз ону jаратмалыjыг.

Бу бахымдан Əлjазмалар Институту чох мүһүм бир институтдур. Академијанын рəһбəрлиjи бу института чох чидди фикир вермəли вə гаjғы көстəрмəлидир, институтдакы мүтəхəссисляpин ишləмəси үчүн, үмумиjjəтлə, бизим бүтүн тəдгигатчыларын, алимляpин о фонддан сəмəрəли истифадə етмəси үчүн шəраит jаратмалыдыр.

Мəн бу сөзляpи фүрсəтдən истифадə едиб дејирəм. Амма ола билсин ки, бу сөзлəр бу мөвзуjа о гəдəр дə аид дејилдир. Мөвзуjа аид олан будур ки, Фүзулинин ады һаггында бурада чүрбəчүр тəклифлəр вар. Азəрбajчанда Фүзулинин адына чох jерлəр вар: Фүзули шəһəри, Фүзули рајону, онун адыны дашыjан мəктəблəр, күчəлəр. Jə'ни Фүзулинин ады Азəрбajчанда кениш əбədилəшдирилиб. Кечмиш заманларда биздə белə бир хəстəлик олуб ки, бə'зи адамларын адлары о гəдəр кениш jајылыб, əбədилəшдирилиб ки, бу, артыг ифрат дəрəчəсинə кəлиб чыхыбдыр. Əлбəттə, бу, лазым дејилдир. Амма бир һалда ки, Фүзули доғрудан да əвəзедилмəз бир шəхсиjjətдир, онда бу тəклифə бахылмалыдыр.

Салман Мүмтаз һаггында мə'луматым вар. Ола билсин ки, мəним мə'луматым бизим алимляpин билдиjи гəдəр дејилдир. Амма билирəм ки, 38-чи илдə о, репрессиjа олунубдур, ешитдиjимə көрə, күлləлəнибдир. Азəрбajчан халгы гаршысында онун хидмəтляpи бөjүкдүр. Билирсинизми, 50-чи илляpдə мəн Бакыjа ДТК-да ишləмəjə кəлдикдən сонра бир нечə адамла сөһбəт етдим. Онлар мəнə данышырдылар ки, 37-38-чи илляpдə ермəниляp, башга милləтлəрə мənсуб олан адамлар Салман Мүмтазын вə онун кими дикəр адамларын евляpиндən чох дəjəрли əсəрляpи, əлjазмалары елə орадача, евляpин һəjətляpинə зибил кими атмышлар. Буну мənə данышыблар. Мəн ону көрмəмишəм. Анчаг бунлары архивдə ишləjəркən jəгин етмишəм. 37-чи илдən 50-чи илəдəк баш вермиш һадисəляpин шаһидляpи вар вə бунлары мənə онлар данышыблар. Мəн бу мəсəлə илə о вахтлар да марагланырдым, Салман Мүмтаз һаггында мə'луматым вар иди. Билирəм ки, онун доғрудан да чох дəjəрли хидмəтляpи олмушдур. Əлjазмалар Институтунун адына о да лајигдир, Фүзули дə.

Инди биз бу барəдə гəрар гəбул етмəлијик. Дејирсиниз ки, вахтилə гəрар гəбул едилиб, амма бу гəрар коллектив тəрəфиндən гəбул олунмајыб. Коллектив тəрəфиндən ниjə гəбул олунмадығыны билмирəм. Шүбһəсиз ки, əкəр Салман Мүмтазын ады башга jердə əбədилəшдирилмəjибсə, ону əбədилəшдирмək лазымдыр.

Анчаг мәнә елә кәлир ки, һәмин института Фүзулинин адының верилмәси даһа мәгсәдәүјғундур.

Мән сизә тапшырырам ки, бу барәдә тәклифләринизи верәсиниз. Билирсиниз, биз Азәрбајчан милләти һаггында данышанда биринчи нөвбәдә, Азәрбајчан милләтинин һәр бир шеjиндән үстүн олан онун дилидир. Биздә Азәрбајчан дилчилик институту, Азәрбајчан әдәбиjјаты институту вар. Бунлар халгымызын, Азәрбајчанын бир милләт кими, демәк олар, паспортудур. Буну едәнләр чох јахшы, көзәл едибләр. Әдәбиjјат Институтуна Низаминин, Дилчилик Институтуна Нәсиминин ады верилибдир. Бу, һәддиндән артыг јахшы бир һалдыр.

ЈЕРДӘН СӘС: **Һөрмәтли Президент, бу адлары һәмин институтлара Сиз вермисиниз.**

ҺЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ: Адлары кимин вермәсинин инди нә фәрги вар? Мән чох шеjләр етмишәм. Инди демәjәчәjәм ки, мән буну етмишәм, оны етмишәм. Ким едибсә, јахшы едиб. Зәннимчә, инди биз Фүзулинин адыны бу Әлјазмалар Институтуна вермәлијик. Азәрбајчан әдәбиjјатынын бел сүтуну олан институтлара үч корифеjин адлары верилмишдир. Әлјазмалар Институтуна Фүзулинин адынын верилмәси барәдә тәклифләринизи һазырлајын, бунун үчүн гәрар лазым деjил.

ЈЕРДӘН СӘС: **Назирләр Кабинети гәрар версин.**

ҺЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ: Нијә Назирләр Кабинети? Мән өзүм сәрәнчам верәрәм. Сиз тәклифинизи бир jердә һазырлајын, мән сәрәнчам имзалајарам.

Беләликлә, буну да һәлл етдик. Башга нә кими тәклифләр вар? Биз һамысына бахдыг. Сиз нә кими тәклифләриниз варса, һамысыны назырлајын вә мәнә тәгдим един. Малиjjә хәрчләри вә бүтүн башга хәрчләр, бүтүн тәдбирләр һаггында. Jә'ни сиз бундан сонра көрүләчәк тәдбирләр барәдә jени бир план һазырламалы вә мәнә тәгдим етмәлисиниз. Бунунла бәрабәр, малиjjә назири Милли Банкын рәһбәри илә бир jердә отуруб, малиjjә мәсәләләринә даир тәклифләри ишләjиб мәнә вермәлисиниз. Мән тәсдиг едәчәjәм, сиз дә һәjата кечирәчәксиниз. Әлбәттә ки, бу да малиjjәсиз олмаjачагдыр. Тәк малиjjә мәсәләси һәлл олунмамалыдыр, башга ишләр дә көрүлмәлидир. Бунларын һамысыны назырлајыб мәнә вермәлисиниз.

Мән бир даһа геjд едирәм ки, индиjә гәдәр көрүлән ишләр jүксәк гиjмәтә лаjигдир. Кәлин, елә едәк ки, сон мәрһәләни даһа jүксәк сәвиjjәдә кечирәк. Беләликлә, Азәрбајчан халгының мәдәниjjәтини, тарихини дүнjаја бир даһа нүмаjиш етдирәк. Күман едирәм ки, Фүзули бу мәгсәд үчүн бизә чох көзәл имканлар верир. Комиссиjанын үзвләринә көрдүкләри ишләрә көрә тәшәккүр едирәм.

Анар, амма "Гобустан" журналы о вахтлар бундан јахшы чыхырды. Jадымдадыр, рәнкли шәкилләр верирдиниз. О вахтлар "Гобустан" ән jүксәк сәвиjjәдә чыхырды. Дүздүр, бә'зән буну кечикдириридиниз, вахтында чыхармырдыныз. Буна бахмаjараг, jүксәк сәвиjjәдә чыхырды. О вахтлар "Гобустан" журналы һәjатымызда чох бөjүк рол ојнајырды. Бизим бу милли дирчәлиш, милли ојаныш, милли өзүнүтаныма просесиндә "Гобустан"ын ролу чох бөjүк олубдур. Буну о вахтлар бә'зиләри бәлкә дә дәрк етмирдиләр, бәлкә инди дә бә'зиләри о гәдәр дә дәрк едә билмир. Амма мән бунларын һамысыны даим изләjирдим вә һәр бир белә тәдбирин һәjата кечирилмәси үчүн лазыми шәраит jарадырдым. Инди мән "Гобустан" журналына баханда һеjфсиләнирәм ки, журнал нијә о вахткы кими деjилдир. Амма олачагдыр.

Һамыныза тәшәккүр едирәм. Сағ олун, көлән көрүшләрәдәк.

23 ијул 1996-чы ил.

❋ ❋ ❋

КӨРКӘМЛИ ШАИРИН ХАТИРӘСИНӘ ЕҺТИРАМ

(Әлаға Баһидин 100 иллик јубилеј кечәсинин иштиракчысы олан мәдәнијјәт вә инчәсәнәт хадимләри илә көрүш)

Ахшамыныз хејир олсун, тәбрик едирәм. Бу күн сиз Баһидин руһуну шад етдиниз. Белә һесаб едирәм ки, бу јубилеј кечәси Баһидә лајигдир. Бурадакы чыхышларынызда сиз дединиз ки, кечмишдә Баһидә лазыми гијмәт верилмәјиб. Бә'зән белә олур. Тарихдә белә һаллар чох олубдур ки, даһи, бөјүк инсанлар заман, вахт кечдикдән сонра, узаг мәсафәдән даһа дүзкүн гијмәтләндирилибләр.

Индијәдәк Әлаға Баһидин һеч бир јубилеји кечирилмәмишдир. Бу ил, бу күнләр кечирилән тәдбирләр, хүсусән бу кечәнин - шаирин 100 иллик јубилејинин бу гәдәр тәнтәнәли, чох мәзмунлу, мә'налы олмасы, мән һесаб едирәм, онун индијәдәк јубилејләринин кечирилмәмәсини әвәз етди.

Мән сәмими дејирәм, бу күн салонда отураркән һиссләрим һәддиндән чох чанланды, һәјәчанландым. Хагымызын, милләтимизин, әдәбијјатымызын, ше'римизин, инчәсәнәтимизин нә гәдәр бөјүк олдуғуна көрә сизинлә бәрабәр бөјүк ифтихар һисси кечирдим.

Баһид бөјүк бир хәзинәдир. Бу күн сиз хәзинәнин ола биләр, бир нечә лајларыны милләтимизә көстәрдиниз. Баһидин јарадычылығы индијәдәк һәм әдәби, һәм дә мусигили шәкилдә бу гәдәр нүмајиш етдирилмәмишди. Халгымыз Баһиди һәмишә севибдир. Онун сағлығында да, о, һәјатдан кедәндән сонра да Баһидин гәзәлләринә чох көзәл маһнылар бәстәләнибдир. Халгымыз Баһиди һеч вахт унутмајыбдыр.

Бурада сиз дә дединиз ки, Баһид дөвләтлә тәмасда олмаса да, халгла бәрабәр, халгын ичиндә олубдур. Халг ону севибдир. Анчаг Баһидин јарадычылығы белә јығчам, топлу шәкилдә нүмајиш етдирилмәмишди. Мән билмирәм, бәлкә олуб, һәр һалда мән сизин бу тамашаныза, чыхышларыныза бахаркән јашадығым дөврү бир даһа нәзәрдән кечирдим. Көркәмли шаирин јарадычылығы халгымыза, милләтимизә һеч вахт белә тәгдим олунмамышдыр. Бу, һәддиндән артыг көзәл бир һадисәдир.

Биз јубилејләр кечиририк, бөјүк шәхсијјәтләримизи јад едирик, кечәләр кечиририк. Аллаһа шүкүрләр олсун ки, бу әмин-аманлыг дөврүндә, атәшин олмадығы вахтда белә тәдбирләрин кечирилмәси мүмкүн олмушдур. Һәр бир јубилејин өз јери вар. Шүбһәсиз ки, һеч бири о бирисини нә әвәз едә биләр, нә дә онун бәрабәри ола биләр. Амма һәр биринин өз хүсусијјәти, көзәллији вар. Бүкүнкү Баһид кечәсинин көзәллији мәни һәддиндән артыг севиндирди, һәјәчанландырды.

Баһидин нә гәдәр көзәл гәзәлләри, ше'рләри, сөзләри вармыш. Јенә дә дејирәм, Баһидин әсәрләрини һәр биримиз охумушуг. Биримиз бир дәфә бир гәзәлини охумушуг, бир муғамы ешитмишик. Амма бу күн сиз бунлары бир јерә јығдыныз. Һәм ифа етдијиниз мусиги, һәм дә охудуғунуз ше'рләрлә, мән һесаб едирәм ки, һамыны, о чүмләдән дә мәни һәјәчанландырдыныз. Бу јубилеј кечәси телевизија васитәсилә республиканын һәр јеринә јајылды. Ола биләр, кәләчәкдә буну тәкрар етмәк лазымдыр. Чүнки, бу, чох мәзмунлу, көзәл кечә олду.

Бу күн Елчин дә бурада деди ки, "Баһид хошбәхт адам олмајыб, амма чох хошбәхт сәнәткар олуб". Ола биләр, онун һәјаты доғрудан да ағыр кечиб. Сизләрдән бириниз дә дединиз ки, Баһид һәм мадди, һәм дә мә'нәви чәтинликләр ичәрисиндә јашајыб. Бәли, белә олубдур. Бу, һәгигәтдир. Баһид доғрудан да, ағыр вәзијјәтдә јашајыб. Мән буну билирәм. О, хәстә олдуғу сон илләрдә, вәфатындан әввәл чох ағыр бир һәјат тәрзи кечириб. Бунларын намысы Баһидин гәзәлләриндә, ше'рләриндә, дикәр әсәрләриндә өз әксини тапыбдыр.

Мән бу күн сизи динләјәркән өзүм үчүн бир нәтичә чыхардым ки, Баһид нә гәдәр чәтин һәјат тәрзи кечирибсә, ағыр јашајыбса, она нә гәдәр диггәтсизлик олубса, гајғы көстәрилмәјибсә дә, о чох никбин адам олубдур. Баһид халгымызын, республикамызын хошбәхт кәләчәјини нә гәдәр көзәл төрәннүм едиб, бунлары ачыгча дејиб. Дејәсән сән охујурдун ки, өлкәмиз лаләзар олачаг, буну бир дә тәкрар ет.

Актјор Рамиз Әзизбәјли һәмин гәзәли јенидән сөјләди:

Көнүл, һәмишә сәадәт бизимлә јар олачаг,
Хәзан гәми итәчәкдир, өлкәмиз бahар олачаг!

Тәрәннүм еjләjәчәк һәр чәмәндә бүлбүлләр,
Бу одлар өлкәси бир башга лаләзар олачаг!

Шәрәфлә өмр еjләjир һәр кәс өз дијарында,
Севимли өлкәмиз һәр фитнәдән кәнар олачаг.

Чаһан ишыгланачаг сүлһ илә, әдаләт илә,
Бизим үфүгдә зәфәр нуру пајидар олачаг!

Вәтән дијарында, Bаһид, нә хидмәт еjләjәрсәк,
Бу шанлы иш кәләчәк нәсlә јадикар олачаг!

Bаһид бу сөзләри һәм бу күн үчүн, һәм дә бу күн јашајанларын кәләчәjә никбин бахмалары үчүн дејиб. Бунлар нә гәдәр дәjәрли сөзләрдир!

Јенә дә дејирәм, о гәдәр ағыр вәзиjjәтдә јашајан, о гәдәр чәтинликләр кечирмиш, гајғысыз, диггәтсиз галмыш инсан көрәк дүнjадан күсәjди, нә кәләчәк, нә дә башга шеj һаггында дүшүнмәjәjди. Амма көрүн нә гәдәр көзәл сөзләр дејиб! Бу сөзләр мәни һәддиндән артыг һеjран еләди.

...Бу тәдбир мәнә елә тә'сир бағышлајыб ки, һеч кетмәк истәмирәм. Бу кечә чох көзәл иди. Мән һисс етдим ки, бу кечә һәр бир шәхс нә гәдәр үрәкдән, чандан, дәрин һиссиjjатларла чыхыш едирди.

Билирсиниз, биз белә шеjләри һәjатымызда чох көрмүшүк, инди дә көрүрүк. Ше'р, сөз дејән, jахуд маһны охуjан инсан бир вар ону ифадә едир, бир дә вар, һисс едирсән ки, бу онун гәлбиндән кәлир, о бунунла јашајыр. Мән һисс етдим ки, бу күн сиз һамыныз елә бил бу сөзләрлә, бу маһныларла јашајырдыныз. Бу да мәни чох севиндирди. Мән һесаб едирәм ки, Bаһид чох хошбәхт адам олуб. Хошбәхт адам олубдур ки, бизә бу чүр мирас гоjуб кедиб.

Инсанын хошбәхтлиjи нәдир? Хошбәхтлик тәкчә о демәк дејил ки, о нечә јашајыб. Хошбәхтлик одур ки, инсан 70 јашында вәфат едиб, амма 30 ил дә ондан сонра јашајыр. Өзү дә нечә јашајыр! О,

халгына нечә көзәл хидмәт едиб. Халгыны бу ағыр вәзиjjәтдән чыхармаг үчүн нә гәдәр көзәл төнфәләр, ирс гоjуб кедиб.

...Билирсиниз, бу күн һәр бириниз бурада өз борчунузу вердиниз. Бу күн мән һеч кәси бир-бириндән сечә билмирәм. Сизин бу ансамблыныз бир-бири илә о гәдәр аһәнкдар бағлы иди ки, јенә дә дејирәм, мән онун тә'сири алтындајам. Инчәсәнәт хадимләринин фикринчә, бу кечәнин белә тә'сири олмасынын әсас сәбәбләриндән бири дә о иди ки, президент Һејдәр Әлиjев бурада иштирак едирди. Онлар дедиләр ки, һөрмәтли президент, актjора гиjмәт верән оланда о, даһа үрәклә ојнаjыр. Аталар демишкән, "Зәрин гәдрини зәркәр биләр".

Дөвләтимизин башчысы Республика Сарајынын фоjесиндә рәссам Адил Рүстәмовун халгымызын севимли сәнәткарына һәср олунмуш графика әсәрләри сәркиси илә танышлыгдан разы галдыгыны билдирәрәк деди: Мән сәрки илә таныш оланда да дедим, Bаһидин әсәрләри башдан-баша фәлсәфәдир. Бах, бу ахшамкы јубилеj тәдбири дә бир фәлсәфә кечәсидир. Мән буну белә гәбул етдим. Сизин охудуғунуз о ше'рләр, дедиjиниз сөзләр, сәсләнән мусиги дә фәлсәфәдир. Бах, рәссам да буну белә дәрк едиб. Онун чәкиjи әсәрләр чох көзәл рәсм әсәрләридир вә орада да фәлсәфә вар. Сиз ше'рләри охудунуз, рәссам да, о рәсмләри чәкиб, Bаһидин сурәтини мүхтәлиф композисиjаларда јарадыб, бу рәсмләрин һәр бириндә дә Bаһидин ше'рләриндән мисралар јазыб. Һәтта о өзү дә Bаһидин ше'рләрини јахшы охуjур. Мән сәркиjә бахаркән о, Bаһиддән бир нечә ше'р охуду.

«Әдәбиjјат гәзети»,
6 сентjабр 1996-чы ил.

❋ ❋ ❋

ҺҮСЕЈН ЧАВИДИН МӘГБӘРӘСИ НАХЧЫВАНЫН МЕ'МАРЛЫГ ТАРИХИНӘ ЈЕНИ БИР СӘҺИФӘДИР

(Бөјүк әдиб Һүсејн Чавидин мәгбәрәсинин Нахчыванда тәнтәнәли ачылышы мәрасиминдә нитг)

Әзиз бачылар, гардашлар!
Әзиз һәмвәтәнләр, нахчыванлылар!
Һөрмәтли гонаглар, достлар!

Мән сизин һамынызы республикамызын, халгымызын һәјатында олан бу әламәтдар һадисә мүнасибәтилә - Азәрбајчан халгынын бөјүк шаири, јазычысы, драматургу, философу, алими Һүсејн Чавидин хатирәсинә һәср едилмиш бу мәгбәрәнин ачылышы мүнасибәтилә тәбрик едирәм.

Әзиз нахчыванлылар, әзиз бачыларым, гардашларым!

Мән сизи үрәкдән саламлајырам. Сизә өз һөрмәт вә еһтирамымы, севки вә мәһәббәтими билдирирәм.

Үч ил јарымдыр ки, мән сиздән ајры дүшмүшәм. Нахчыван торпағыны тәрк едиб, Бакыја кетмәк мәчбуријјәтиндә олмушам. Үч ил јарым әрзиндә мәним Бакыда, Азәрбајчан Республикасынын рәһбәрлијиндә көрдүјүм ишләри сиз билирсиниз. Анчаг билин, инанын, мән һәмишә сизинлә бир јердә олмаг арзусунда олмушам, сизин һәсрәтинизи чәкмишәм, һәмишә јенидән Нахчывана гајыдыб бу доғма торпагда јашамаг истәмишәм.

Бу күн сиз - Нахчыван Мухтар Республикасынын вәтәндашлары, сакинләри, әзиз бачыларым, гардашларым, мәни бөјүк мәһәббәт һисси илә гаршылајырсыныз. Күчәләрдә, мејданчаларда һамынызын сифәтини, һиссијјатларынызы вә севинчинизи көрүрәм. Инанын ки, мәним севинчим, дахилдә кечирдијим һиссијјатлар сизин һамынызынкындан үстүндүр. Чүнки сизинлә мәни бағлајан тәкчә бу торпагда доғулмағым, бөјүјүб һәјата атылмағым дејил. Сизинлә мәни бағлајан Азәрбајчан Республикасы, о

чүмләдән мухтар республика үчүн чох ағыр бир дөврдә - 1990-чы илдән сизинлә бир јердә јашамағым, Нахчываны сизинлә биркә горумағымдыр. Она көрә дә мән бу күн бураја кәлмәјимдән чох мәмнунам, севинирәм. Сизинлә көрүш мәним үчүн бөјүк бајрамдыр, севинчдир. Бу күн һәм бу көрүшә, һәм дә бир јердә кечирдијимиз ағыр, анчаг шәрәфли күнләрә көрә сизә тәшәккүрүмү билдирирәм.

1990-чы илин Ганлы Јанвар һадисәсини хатырлајырам. Азәрбајчан халгына гаршы бөјүк чинајәт, тәчавүз едилмишди. Азәрбајчан халгы ајаға галхды. Халгымыз өз милли азадлыгы, мүстәгиллији уғрунда мүбаризәјә галхды. Нахчыванлылар ән сырада идиләр.

Мән Москвада оларкән Азәрбајчана гаршы едилән бу чинајәтә е'тираз сәсими галдырдым, халгымла, милләтимлә һәмрә'ј олдуғуму билдирдим вә орада олан имканларла Азәрбајчан халгынын мүдафиәсинә чалышдым. Орада ешитдим ки, нахчыванлылар бу дәһшәтли фачиә илә әлагәдар ајаға галхыблар, һәтта о вахт чәсарәтли бир гәрар гәбул едибләр: Азәрбајчана гаршы едилән чинајәтә, тәчавүзә көрә Нахчыван Мухтар Республикасынын Советләр Иттифагынын тәркибиндән чыхмасы һаггында гәрар гәбул едибләр.

Инди Советләр Иттифагы дағылыб. О вахтдан чох илләр кечиб, чох шејләр унудулуб. Советләр Иттифагына мәнсуб олмуш өлкәләр өз мүстәгиллијини әлдә едибләр. Анчаг нахчыванлыларын бу чәсарәтли аддымы о вахт Советләр Иттифагында јеканә бир аддым иди. Бу хәбәр бүтүн дүнјаја јајылды ки, Нахчыван Мухтар Республикасы Советләр Иттифагындан чыхмаг барәдә гәрар гәбул едибдир. Бу, нахчыванлыларын нә гәдәр чәсарәтли, гејрәтли, нә гәдәр азадлыгсевәр вә мүстәгиллијә нә гәдәр бағлы олдугларыны дүнјаја сүбут етди, нүмајиш етдирди.

О ил Азәрбајчан халгы үчүн ағыр ил иди. Она көрә дә мән халгымла, милләтимлә, өлкәмлә бир јердә олмаг үчүн ијун ајында Азәрбајчана гајытмағы гәрара алдым. Азәрбајчана, Бакыја кәлдим. Анчаг о вахткы мүртәче күввәләр, Азәрбајчан халгынын милли мәнафејинә зидд олан күввәләр мәнә Бакыда јашамаға имкан вермәдиләр. Мән Нахчывана кәлдим.

Нахчыван мәни гучаглады, бағрына басды. Хатиримдәдир, Нахчыван Мухтар Республикасы әһалисинин әксәр һиссәси о ах-

шам бурадан, Чавидин мәзарындан Азадлыг мејданынадәк олан әразидә топлашмышды.

Дүнја өлкәләринин мәтбуаты о вахт хәбәр верирди ки, Азадлыг мејданына 80-90 мин адам топлашмышдыр. Нахчыванлылар мәнимлә көрүшә кәлмишдиләр. Мән исә Нахчывана, демәк олар ки, кизли кәлдим. Һеч кәсә хәбәр вермәдим. Кизли олараг кәлиб өз бачымын евиндә јерләшдим. Ачыг бир саатдан сонра нахчыванлылар буну билдиләр, мәнимлә көрүшә кәлдиләр вә нәһајәт, Азадлыг мејданына топлашыб мәни бураја дә'вәт етдиләр. Мән исә дедим ки, илк аддымымы Һүсејн Чавидин мәзарынын үзәринә доғру атачағам. Белә дә олду. Бураја кәлдим, Һүсејн Чавидин гәбрини зијарәт етдим. Ачыг пәришан олдум. Чүнки мән 1982-чи илин сонунда Москваја кедәркән гәрар вермишдим ки, Һүсејн Чавидин гәбри үзәриндә мәгбәрә тикилмәли, јарадылмалыдыр.

Гәбри чох бәрбад вәзијјәтдә көрдүм, үрәјим сыхылды. Онсуз да бејүк сыхынтылар ичәрисиндә јашајырдым. Ачыг бураја - Азадлыг мејданына, Һүсејн Чавидин мәзарынын әтрафына топлашмыш нахчыванлыларын әһвал-рүһијјәси, мәнә олан севкиси, мәһәббәти - онлар һамысы мәни бу вәзијјәтдән чыхартды.

О күндән 1993-чү ил нјунун 9-дәк биз сизинлә бурада бир јердә јашадыг. Бәлкә дә тале белә етмәли иди ки, мән Нахчывана кәлмәли идим. Билдијиниз кими, о илләр Нахчыванда бизим һәјатымыз чох ағыр, чәтин иди. Нахчыван блокадада иди. Ермәнистан әразиси васитәсилә республикамыздан ајры дүшән Нахчываның Азәрбајчанын мәркәзи һиссәси илә бүтүн әлагәләри кәсилмишди. Бурада инсанларын јашајышы чох ағыр, чәтин иди. Мән дә сизинлә бир јердә ејни шәраитдә, вәзијјәтдә јашамаға башладым. Бир јердә јашадыг. Ағыр күнләримиз олду. Нахчыванда гышда шахта 40 дәрәчәјә галхырды. Ағыр илләр, чәтин дөвр иди. Су, електрик енержиси чатышмырды, газ, истилик јох иди, јемәк јох иди, әрзаг сарыдан чәтинлик чәкирдик. Хатириниздәдир, мән сизә дәфәләрлә дедим, бәрабәр јашајачағыг, бу вәзијјәтдән бәрабәр чыхачағыг. Әкәр бурада шахтадан донсаг, бир јердә доначағыг. Әкәр ач галсаг да һамымыз бир јердә ач галачағыг. Ачыг нә гәдәр чәтин олса да, донмадыг, ач да галмадыг. Шахта олса да јашадыг, бу чәтин дөврдән чыхдыг.

Ачыг бизим чәтинлијимиз тәкчә һәјат шәраити илә бағлы дејилди. Ермәнистан илә Азәрбајчан арасында кедән мүһарибәдә Ермәнистан силаһлы гүввәләри Нахчыван әразисинә даим һүчум

етмәјә чалышырдылар. Бир нечә белә һүчум олду. Сәдәрәјә, Шадаја, Бузгова, Кәрмәчатага, Ордубадын бир нечә кәндинә һүчумлар олду. Нахчыванлылар шәһидләр вердиләр, гәһрәманчасына дејүшдүләр. Сәдәрәк бөлкәсиндә 40 күндән артыг дејүш кетди. Биз чохлу шәһидләр, иткиләр вердик. Амма нахчыванлылар сынмадылар, онларын ирадәси мөһкәм олду. Торпағымызы, Азәрбајчан әразисини биркә горујуб сахладыг вә бу күн дә горујуб сахлајырыг.

О илләр мәним үчүн әзиз, чох шәрәфли илләр олубдур. Мән бу илләри сизинлә бир јердә кечирмишәм. Она көрә дә мән бураја, бу торпаға даһа да бағлы олмушам. 1993-чү илин ијун ајында Азәрбајчанда вәтәндаш мүһарибәси баш верәркән, республикамыз бөјүк тәһлүкә гаршысында оларкән, мәни дәфәләрлә Бакыја дә'вәт едәркән бундан имтина едирдим. Онда мән Нахчывандан кетмәк истәмирдим. Мән Нахчыванда јашајыб, нахчыванлыларла бир јердә Нахчываны даһа да инкишаф чалышырдым. Ачыг Азәрбајчанын вәзијјәти вә мәнә олан бир чох мүрачиәтләр мәни кетмәјә мәчбур етди.

Мән кедәркән тәсәввүр етмирдим ки, гајытмајачағам. Хатириниздәдир, мән сизә дедим ки, бир нечә күндән сонра керијә дөнәчәјәм. Бу, һәгигәт иди, мән белә фикирлә кетдим. Ачыг о вахт Бакы, Азәрбајчан елә бир ағыр вәзијјәтдә олду ки, мән орада даими галмалы олдум. Үч ил јарымдыр ки, Азәрбајчанын дөвләт мүстәгиллијини мөһкәмләндирмәк, өлкәмизин әрази бүтөвлүјүнү бәрпа етмәк, республикамызы Ермәнистан тәчавүзүндән гуртармаг үчүн әлимдән кәләни әсиркәмирәм вә бу јолда кечә-күндүз чалышырам.

Республикамыз бу илләрдә мүстәгиллик јолунда чох наилијјәтләр әлдә едибдир. Ән бөјүк наилијјәт одур ки, Азәрбајчан Республикасының дөвләт мүстәгиллији мөһкәмләниб, мүстәгил Азәрбајчан Республикасы бүтүн дүнјада таныныр, дүнја бирлијиндә өзүнә лајиг јерини тутубдур. Ермәнистан-Азәрбајчан мүнагишәсинин гаршысыны алмаг үчүн 1994-чү илин мај ајында атәшкәс һаггында сазиш әлдә олунубдур. Ики ил јарымдыр ки, дөјүшләр јохдур, ган төкүлмүр. Ачыг, ејни заманда, һәлә бөјүк сүлһ дә јохдур. Бу мүддәтдә биз мәсәләнин сүлһ јолу илә һәлл олунмасы үчүн бүтүн тәдбирләри көрүрүк. Демәк олар, елә бир күн јохдур ки, биз бу мәсәлә илә мәшғул олмајаг. О күн јохдур ки, бу барәдә јени бир аддым атмајаг, јени бир тәдбир көрмәјәк.

Сиз бунлары билирсиниз. Мән сизи әмин едирәм ки, Азәрбајчан Республикасыны бу вәзијјәтдән чыхармаг, өлкәмизин әразиб үтөвлүјүнү бәрпа етмәк үчүн, ишғал олунмуш торпаглары азад етмәк, ишғал олунмуш торпагларымыздан дидәркин дүшмүш вәтәндашларымызы өз јерләринә-јурдларына гајтармаг үчүн бундан сонра да әлимиздән кәлəни едәчәјик. Үмидварам ки, биз буна наил олачағыг. Азәрбајчан бу вәзијјәтдән чыхачаг, Азәрбајчанын әразиси бүтөвлүјү тә'мин олуначаг, гачгынлар өз јерләринә-јурдларына гајыдачаглар. Азәрбајчан мүстәгил дөвләт кими јашајачаг, инкишаф едәчәкдир.

Нахчыван Мухтар Республикасы Азәрбајчанын ајрылмаз бир һиссәси кими милли азадлыг уғрунда, дөвләт мүстәгиллијимиз уғрунда кедән мүбаризәләрдә һәмишә ön сырада олмуш, төшәбүскар олмушдур. Азәрбајчанда дөвләт мүстәгиллији, милли азадлыг јолунда кедән мүбаризәнин дајағы олмушдур вә бу күн дә дајағыдыр, кәләчәкдә дә белә олачагдыр. Она көрә дә Нахчыванa, Нахчыван Мухтар Республикасына Азәрбајчанын һәр јериндә бөјүк һөрмәт вә еһтирам һисси вар.

Бу күн биз бураја бөјүк јазычы, шаир, драматург Һүсејн Чавидин хатирәси илә әлагәдар топлашмышыг. Бурада чыхыш едән шәхсләр Һүсејн Чавидин јарадычылығы һаггында, Азәрбајчан халгы гаршысында онун хидмәтләри һаггында әтрафлы данышдылар.

Һүсејн Чавид XX әсрдә Азәрбајчан әдәбијјатынын, мәдәнијјәтинин инкишаф етмәсиндә мисилсиз хидмәтләр көстәрмишдир. Һүсејн Чавид Азәрбајчан халгыны, онун мәдәнијјәтини, әдәбијјатыны, елмини јүксәкләрә галдыран бөјүк шәхсијјәтләрдән бириди. Һүсејн Чавидин јаратдығы әсәрләр Азәрбајчан халгынын милли сәрвәтидир. Онлар бү күн үчүн, кәләчәк нәсилләр үчүн дәрслик китабыдыр.

Һүсејн Чавидин бүтүн јарадычылығы, бүтүн фәалијјәти Азәрбајчан халгынын мәдәнијјәтини јүксәкләрә галдырмагдан, халгымызы азад, мүстәгил халг етмәкдән ибарәт олубдур. Онун бүтүн јарадычылығы Азәрбајчан халгыны милли азадлыға, мүстәгиллијә чағырыбдыр. О, һәмишә өз ирадәси илә јашамыш, өз ирадәсинә, милләтинә садиг олмушдур, милләтини, халгыны һәддиндән артыг севмиш вә милләтинә һәддиндән артыг хидмәт едән бир инсан олмушдур.

Һүсејн Чавид Азәрбајчан халгынын тарихиндә көркәмли јер тутуб. Мәһз бунлара көрә дә биз 1981-чи илдә Һүсејн Чавидин анадан олмасынын 100 иллик јубилеји һаггында бөјүк бир гәрар гәбул етдик. Бу күн бөјүк ифтихар һисси илә дејә биләрәм ки, мән бу гәрарын һәм тәшәббүскарыјам, һәм дә онун мүәллифијәм. Бу күн мән хошбәхтәм ки, һәмин о вахт нәзәрдә тутдуғум арзуларым, истәкләрим 15 илдән сонра јеринә јетирилир.

Бурада дејилди, 1982-чи илдә Һүсејн Чавидин чәназәсини узаг Сибирдән Азәрбајчана кәтирмәк асан иш дејил. Бу, бөјүк ирадә, чәсарәт төләб едирди. Анчаг халгымыза, милләтимизә, тарихимизә, мәдәнијјәтимизә, әдәбијјатымыза олан сәдагәт мәнә белә бир чәсарәт көстәрмәјә имкан верди. Мән буну етдим. О вахт Һүсејн Чавидин чәназәсини Азәрбајчана кәтирәркән ону Бакыда, јахуд доғулдуғу јердә торпаға вермәк барәдә мүхтәлиф фикирләр вар иди. Бу мәсәлә мүзакирә олунду. Јазычыларымыз, алимләримиз, зијалыларымыз бөјүк фикир мүбадиләси апардылар. Онлар гәрар гәбул етдиләр. Бу, мәним дә гәрарым иди ки, чәназә Нахчывана кәтирилсин.

Нахчыван Азәрбајчанын көзәл бир кушәсидир. Нахчыван Азәрбајчан халгынын гədим тарихини әкс етдирән мүгәддәс бир торпагдыр. Нахчыван бөјүк шәхсијјәтләр јетишдирмиш бир торпагдыр. Нахчыван Азәрбајчан халгынын тарихини әкс етдирән абидәләри өзүндә чәмләшдирән бир дијардыр. Она көрә дә Һүсејн Чавидин чәназәсинин Нахчывана торпаға верилмәси һәм Һүсејн Чавидин руһуна олан һөрмәт иди, һәм дә Азәрбајчанын ајрылмаз һиссәси, мүгәддәс кушәси олан Нахчывана һөрмәт вә еһтирамын әламәти иди.

О вахт биз бу иши етдик. Мән бу иши едәркән зијалыларымыза, јазычыларымыза, алимләримизә билдирдик ки, Һүсејн Чавидин чәназәси ади гәбиристанда јох, Нахчыван шәһәринин мәркәзиндә, онун доғулдуғу евин јанында, көркәмли бир јердә торпаға верилөчәк. О мәгсәдлә ки, бу,ади гәбир олмајачаг. Гәбирин үзәриндә бөјүк мәгбәрә тикиләчәк вә бу, бөјүк бир абидәјә, ибадәткаһа чевриләчәк.

Белә фикирләрлә, дујғуларла, арзуларла о вахт биз бу гәрары гәбул етдик. Тәәссүфләр олсун ки, буну сонракы илләрдә һәјата кечирмәк мүмкүн олмады. Билирсиниз ки, мән 1982-чи илин сонунда Азәрбајчандан Москваја ишә кечдим. Доғрудур, орада ишләјәркән дә мән бу мәсәләјә мараг көстәрдим вә мүәјјән

аддымлар атырдым. Анчаг Москвада чох бәјүк ишләрлә мәшғул олмағым, ејни заманда, тәәссүф ки, о вахт Азәрбајчана рәһбәрлик едән шәхсләрин бунун маһијјәтини, әһәмијјәтини дәрк едә билмәмәси мәсәләнин белә узанмасына кәтириб чыхарды.

1990-чы илдә мән Нахчывана көләндән бир нечә күн сонра сакит бир вахтда тәкчә, јенә дә һүсејн Чавидин гәбринин јанына көлдим, дүшүндүм: Бәс о мәгбәрәни биз нә вахт тикә биләчәјик? Бир нечә тәшәббүс етдим. Мәним әзиз һәмвәтәнләрим, анчаг сиз дә билирсиниз ки, о вахт мәним бу имканларым јох иди. Мән бу тәклифи верәрдим, һәм бурада, һәм дә Бакыда чохларына дејирдим. Анчаг бу иши һәјата кечирмәјә онлары сөвг етмәк, јахуд мәчбур етмәк имканым олмады.

Көрүнүр, Аллаһ һәр бир шеји әдаләтлә едир. Нәһајәт, мән Азәрбајчанын Президенти сечиләндән сонра дәфнал бу мәсәлә илә мәшғул олдум. Туран ханым билир, ону бир нечә дәфә јаныма дә'вәт етдим. Лајиһәләр һазырламаг барәдә ме'марлара сифаришләр вердим. Бир чох лајиһәләр һазырланды. О лајиһәләрә мән Туран ханымла, бир чох ме'марларла бирликдә бир нечә дәфә бахмышам. Нәһајәт, ме'мар Расим Әлијевин тәклиф етдији лајиһә әсасән гәбул олунду. Анчаг әсасән. Онун үзәриндә чох ишләмәк лазым олду. Дүшүнмәјин ки, мән бу күн тәвазәкарсызлыг едирәм, анчаг бу, һәгигәтдир, ону демәк истәјирәм ки, бу мәгбәрәнин нечә олмасы, һансы ме'марлыг үслубунда олмасы һаггында чох дүшүнмүшдүм. Она көрә дә өз тәвсијәләримми, мүлаһизәләримми вердим, фикирләримми сөјлədим. Ме'мар Расим Әлијев онлары һәјата кечирә билди. Сон лајиһә тәсдиг олунандан сонра мәгбәрәнин иншасына башладыг.

Иншаат ишләри гыса мүддәтдә кетди. Бәјүк мәмнунијјәт һисси илә дејә биләрәм ки, Нахчыван Мухтар Республикасынын рәһбәрлији - Али Мәчлисин сәдри Васиф Талыбов, Баш назир Шәмсәддин Ханбабајев чох сә'јләр көстәрибләр. Республика Баш назиринин мүавини Абид Шәрифову мән бу ишә тәһким етмишдим, ону дәфәләрлә бураја көндәрмишдим. Түркијәнин "Стар" ширкәти бу иншаатла мәшғул олуб. Нәһајәт, биз бәјүк бир абидәнин өнүндә дурмушуг, бајрам едирик. Бу күн бәјүк ифтихар һисси илә бу абидәни бирликдә ачмаға көлмишик.

Мән чох мәмнунам, севинирәм ки, 15 ил бундан әввәл гәбул етдијим гәрар һәјата кечир. Мәним арзуларым һәјата кечир. Мән сизи дә, өзүмү дә бу мүнасибәтлә тәбрик едирәм.

Мән чох мәмнунам ки, бу күн бу бајрам мәрасиминдә гоншу Түркијәдән, Ирандан да нүмајәндәләр, гонагларымыз көлибләр. Бу, тәбиидир. Түркијә вә Иран Азәрбајчанын јахын гоншуларыдыр, достларыдыр. Өлкәләримиз арасында достлуг, гардашлыг әлагәләри вар. Бу әлагәләр күндән-күнә мөһкәмләнир, инкишаф едир. Нахчыван ағыр вәзијјәтдә, блокада шәраитиндә олдуғу бир заман мухтар республиканын башчысы кими о вахт мән Түркијәјә, Ирана мүрачиәт етдим. О ағыр дөврдә онларын дөвләт, һөкумәт башчыларынын јардымы илә биз лазыми көмәк алырдыг. Биз Түркијә Чүмһуријјәти илә бирликдә һәсрәт, үмид көрпүсү дејилән көрпүнү тикдик. Нахчыван Мухтар Республикасынын әразисиндән Түркијә илә Азәрбајчаны бағлајан јол ачылыбдыр. Бу јол инди бәјүк достлуг, гардашлыг јолу олубдур, өлкәләримизи бир-бириnә бағлајан јол олубдур. О һәм Түркијә үчүн, һәм дә Азәрбајчан, Нахчыван үчүн чох бәјүк әһәмијјәт кәсб едир.

Бу күн Түркијәнин милли бајрамыдыр. Түркијә Чүмһуријјәтинин јаранмасынын 73-чү илдөнүмүдүр. Түркијә Чүмһуријјәтиндән милләт вәкили, Игдыр вилајәтинин валиси вә башга нүмајәндәләр бурада иштирак едирләр. Бу күн мән Түркијә халгыны, дөвләтини, гардаш Түркијә Чүмһуријјәтини бајрам мүнасибәтилә тәбрик едирәм, Азәрбајчан халгынын, дөвләтимизин Түркијә халгына һөрмәт вә еһтирамыны билдирирәм.

Ики күн бундан әввәл Москвада Гара дәниз игтисади әмәкдашлыг төшкилатынын зирвә көрүшүндә, ондан бир нечә күн әввәл Дашкәнддә түркдилли өлкәләрин дөвләт башчыларынын зирвә көрүшүндә оларкән Түркијәнин президенти, әзиз достум, гардашым Сүлејман Дәмирәл илә чох өтрафлы сөһбәтләр апардыг. Түркијә-Азәрбајчан әлагәләринин инкишаф етдирилмәси вә Ермәнистан-Азәрбајчан мүнагишәсинә сон гојулмасы һаггында дәјәрли сөһбәтләримиз олубдур.

Иран президентинин биринчи мүавини, Баш назир, һөрмәтли чәнаб Һәбиби дүнән Азәрбајчана рәсми сәфәрә көлмишдир. Дүнән Бакыда бизим чох әһәмијјәтли данышыгларымыз, көрүшләримиз олубдур. О бу күн дә Азәрбајчанда зијарәтдәдир, сабаһ да Азәрбајчанда олачагдыр. Октјабрын 31-дә чәнаб Һәбиби Нахчывана зијарәтә көләчәкдир.

Бунлар һамысы Азәрбајчан Республикасынын гоншу дөвләтләрлә, биринчи нөвбәдә, Түркијә вә Иран илә олан достлуг, гардашлыг әлагәләринин рәмзидир, тәзаһүрүдүр. Мән чох

мәмнунам ки, бу бајрам күнүндә биз һамымыз бир јердәјик, гоншу өлкәләрин нүмајәндәләри бурада иштирак едирләр. Мән буна көрә тәшәккүр едирәм вә өз гардаш-бачыларымыза һөрмәт вә еһтирамымы билдирирәм.

Һүсејн Чавидин мәгбәрәси Нахчыванын ме'марлыг тарихинә јени бир сәһифәдир. Нахчыванда бөјүк ме'марлыг, милли, мәдәни абидәләримиз вар. Бу абидә дә һәмин ән'әнәләрин давамыдыр. Үмидварам ки, "Мө'минә хатын" абидәси кими, бу абидә дә әсрләр боју јашајачагдыр. Күман едирәм ки, кәләчәк нәсилләр бу күнү хатырлајачаг вә бу абидәни јараданлары унутмајачаглар.

Бу абидәни јараданлара, јә'ни онун иншасы ил мәшғул оланлара тәшәккүр едирәм. Ме'мар Расим Әлијевә, һејкәлтәраш Өмәр Елдарова, "Стар" ширкәтинә тәшәккүр едирәм. Үмидвар олдуғуму билдирмәк истәјирәм ки, ме'марларымыз, рәссамларымыз, һејкәлтәрашларымыз, мәдәнијјәт хадимләримиз Азәрбајчан мәдәнијјәтини, ме'марлығыны бундан сонра да инкишаф етдирәчәкләр.

Мән сизин һамынызы бу бајрам мүнасибәтилә бир даһа тәбрик едирәм. Һүсејн Чавид мәгбәрәсини тәнтәнәли сурәтдә ачыг е'лан едирәм.

29 октјабр 1996-чы ил.

❋ ❋ ❋

ТАРИХИ КӨКЛӘРИМИЗ БИР ДИЛӘ, БИР МӘ'НӘВИЈЈАТА, БИР ДИНӘ БАҒЛЫ ОЛДУҒУНА КӨРӘ ЧОХ ДӘРИНДИР

(Түрк дүнјасы јазычыларынын III гурултајында нитг)

Һөрмәтли ханымлар вә чәнаблар, әзиз достлар!

Сизи, түрк дүнјасы јазычыларынын III гурултајыны Азәрбајчан халгы, вәтәндашлары адындан, Азәрбајчан дөвләти адындан сәмими-гәлбдән саламлајыр, бу шәрәфли ишиниздә уғурлар арзулајырам.

Түрк дүнјасынын, түркдилли халгларын, өлкәләрин јазычыларынын III гурултајынын Азәрбајчанда кечирилмәсини өлкәмиз үчүн әламәтдар һадисә һесаб едирәм вә буну Азәрбајчан Республикасына, халғына олан һөрмәт вә еһтирамын тәзаһүрү кими гијмәтләндирирәм.

Түрк дүнјасы јазычыларынын гурултајы үчүнчү дәфәдир ки, топлашыр. Бу гурултај илк дәфә 1992-чи илдә Түркијәдә, Анкарада өз әсасыны гојмуш вә Аллаһа шүкүрләр олсун ки, артыг ән'әнәјә чеврилмишдир. Һеч шүбһә етмирәм ки, бу, даим давам едәчәкдир. 1992-чи илдә Түркијәдә, Анкарада Түркијә Чүмһуријјәтинин, онун мәрһум президенти Тургут Өзалын тәшәббүсү илә башланан бу гурултај халгларын, түрк дүнјасынын гәдим, бөјүк тарихини јенидән чанландырмаг үчүн чох көзәл вә дәјәрли тәшәббүс олмушдур. Сонра бу гурултај икинчи дәфә Түркијәдә, Анкарада кечириләркән вә бизим өзиз достумуз, гардашымыз, Түркијәнин президенти Һөрмәтли Сүлејман Дәмирәлин тәшәббүсү вә иштиракы илә бу гурултаја күч верилмиш вә бу ән'әнәнин көкләнмәсини көстәрмишдир.

Бу дәјәрли тәшәббүс бу күн давам едир. Әмин олдуғуму билдирмәк истәјирәм ки, түрк дүнјасынын јазычылары вә бизим өлкәләримиз, халгларымыз бу иши давам етдирәчәкләр, түркдилли халгларын, өлкәләрин јазычылары күндән-күнә бир-биринә ја-

хынлашачаг, бир-биринә көмәк едәчәк, халгларымызын әдәбиjjатыны, мәдәниjjәтини, кечмишини, бу күнүнү даһа да кениш тәһлил едиб jени-jени дәjәрли әсәрләр jарадачаглар.

Түркдилли халглар гәдим, чохәсрлик тарихи боjу Аврасиjа гитәсинин бөjүк һиссәсиндә jашаjараг дүнjа, бәшәр мәдәниjjәтинә бөjүк төһфәләр вермиш, ону зәнкинләшдирмишләр. Гәдим тарих боjу түркдилли халгларын һәjаты чүрбәчүр, бә'зән халгларын варлығыны тәһлүкә алтына алан мүһарибәләрлә, дөjүшләрлә, тәчавүзләрлә растлашмышдыр. Анчаг халгларымызын дәрин көкләри, бир-биринә мә'нәви бағлылығы онлары бүтүн бу мәрһәләләрдән, имтаһанлардан, сынаглардан чыхармыш вә бүкүнкү күнләрә кәтириб чыхармышдыр. Биз өз тарихи көкләримизлә, милли көкләримизлә, мә'нәви дәjәрләримизлә, бөjүк тарихимизлә фәхр едә биләрик.

Чохәсрлик тарихимиздә халгларымызы jашадан, горуjан вә бүкүнкү күнләрә кәтириб чыхаран амилләрдән бири, ола биләр ки, ән әсасы, бизим мәдәниjjәтимиз, әдәбиjjатымыз, демәли, шаирләримиз, jазычыларымыздыр. Халгларымыз тарих боjу инсан һәjатынын бүтүн саһәләриндә өз исте'дадыны, билиjини, бачарығыны көстәрмиш, елми ихтиралары, гәһрәманлыг нүмунәләри, бөjүк тарихи-мә'марлыг абидәләри вә бөjүк бәдии әсәрләри, мусигиси илә парлаг сәһифәләр jазмышлар. Бунларын арасында шаирләримизин, jазычыларымызын хидмәти вә тарихимизин jаранмасында, сахланмасында онларын әсәрләринин гиjмәти чох бөjүкдүр.

Һәр бир халгын миллилиjини, мә'нәви дәjәрләрини, мәдәниjjәтини jашадан, инкишаф етдирән онун дилидир. Дилимизи исә jашаданалар, зәнкинләшдирәнләр, инкишаф етдирәнләр шаирләримиз,jазычыларымыз олмушдур. Биз адәтән бөjүк тарихимиз һаггында, халгларымызын бөjүк мәдәниjjәти һаггында данышаркән биринчи нөвбәдә онларын jаратдыглары бәдии әсәрләрә, шаирләримизин, jазычыларымызын әсәрләринә истинад едир, бунлары нүмунә кәтирир вә тәблиғ едәрәк еjни заманда, өз тарихимизи, мәдәниjjәтимизи тәблиғ едирик. Гәдим дөврләрдә "Дәдә Горгуд", "Манас", "Алпамыш", "Короғлу" дастанлары, халгларымызын һамысына мәнсуб олан даһи шаирләримиз, jазычыларымыз - Низами, Jунус Имрә, Әлишир Нәваи, Фүзули, Нәсими, Мәһтимгулу, Абаj вә дикәрләри халгларымызын тарихини, мә'нәви дәjәрләрини әкс етдирән, халгларымызы дүнjада таныдан өлмәз әсәрләр jаратмышлар вә бунлар нәсиллярдән-нәсилләрә халгларымызы өзүнәмәхсус милли-мә'нәви дәjәрләр, о чүмләдән үмумбәшәри дәjәрләр әсасында тәрбиjә етмиш, назырланмыш, вәтәнпәрвәрлик, вәтәнә сәдагәт һиссләрини даим күчләндирмишдир.

Бунлар бизим кечмиш, узаг тарихимиздир. Амма, еjни заманда, халгларымызын мәдәниjjәти, әдәбиjjаты, ше'ри бир чох мәһрумиjjәтләрә, чәтинликләрә мә'руз галмышдыр. Бу чәтинликләр тарихин, ола биләр ки, бә'зән чох бөjүк мәрһәләләриндә мәдәниjjәтимизә зәрбәләр вурмуш, анчаг мәдәниjjәтимизи, әдәбиjjатымызы, ше'римизи әлдүрә, мәһв едә, jох едә билмәмишдир. Түркдилли халгларын бүтүн бу чәтинликләрдән, сынаглардан кечиб кәлмиш мәдәниjjәти, әдәбиjjаты, ше'ри инди дүнjада, бәшәриjjәтдә өзүнәмәхсус көркәмли jерини тутубдур. XX әср дүнjа тарихиндә чох мүрәккәб, зиддиjjәтли, кәркин просесләр дөврү олмушдур. Бизим әксәриjjәтимиз, демәк олар, һамымыз бу әсрдә доғулмушуг вә артыг бу әсри баша чатдырырыг. Халгларымызын түркдилли халгларын, өлкәләрин мәдәниjjәти, әдәбиjjаты XX әсрдә зиддиjjәтли, еjни заманда, чох шәрәфли вә мүвәффәгиjjәтли jол кечмишдир. Бир тәрәфдән бизим мә'нәвиjjатымызы, мәдәниjjәтимизи, әдәбиjjатымызы бир-бириндән аjырмаг, парчаламаг, миллилиjин гаршысыны алмаг чәһдләри чох күчлү олмуш, икинчи тәрәфдән дә jаранмыш ичтимаи-сиjаси вәзиjjәт вә халгларымызын чүрбәчүр имканлардан истифадә едиб дүнjа мәдәниjjәти илә даһа сых әлагәләр гурмасы нәтичәсиндә әдәбиjjатымызы, мәдәниjjәтимиз чох инкишаф етмишдир. Бу бахымдан Шәрг мәдәниjjәтинин, Шәрг әдәбиjjатынын нә гәдәр зәнкин олдуғуну бу күн бир даһа гejд едәрәк, еjни заманда, XIX-XX әсрләрдә халгларымызын мәдәниjjәтинин, әдәбиjjатынын Авропа мәдәниjjәти, Русиjа мәдәниjjәти илә jаранмыш әлагәләрдән истифадә едиб чох бөjүк наилиjjәтләр газанмасыны хүсуси гejд етмәк лазымдыр. Бу, jени бир шеj дejил, тәбиидир. Кечмишдә дә бөjүк, даһи шаирләримиз, jазычыларымыз, тарихчиләримиз гәдим Jунан, Рома әдәбиjjатындан, гәдим Авропа әдәбиjjатындан истифадә етмишләр. Еjни заманда, Гәрб дә һәмишә Шәргин вә хүсусән түркдилли халгларын, мүсәлман Шәргинин jаратдығы бөjүк, тарихи әсәрләрдән истифадә етмишдир. Шәргин вә Гәрбин мәдәниjjәтинин, әдәбиjjатынын, инчәсәнәтинин синтези һәм Гәрбә, һәм дә Шәргә чох бөjүк мүсбәт нәтичәләр кәтирмишдир. Бу просес XIX-XX әсрләрдә бизим халгларымыз үчүн чох мүвәффәгиjjәтли олмушдур вә онларын

әдәбиҗатының, мәдәниҗәтинин инкишафына чох күчлү, мүсбәт тә'сир көстәрмишдир. Беләликлә, милли мәдәниҗәтимизин, әдәбиҗатымызын инкишафынын гаршысыны алмаг чәһдләри нә гәдәр чох олмушдурса да, милли әдәбиҗатымызда, мә'нәвиҗатымызда, мәдәниҗәтимиздә олан бир о гәдәр, бәлкә ондан да чох олан күчләр өзүнә чүрбәчүр јоллар ачмыш вә үмумбәшәри дәјәрләрдән истифадә едәрәк daha да јүксәк сәвиҗәләрә чатмышдыр. Буну түркдилли халгларын, түрк дүнјасына мәнсуб олан өлкәләрин XX әср әдәбиҗатында, мәдәниҗәтиндә јаранмыш әсәрләрдә чох ачыг-ајдын көрмәк олар. Бизим һамымыз бу әсәрләрлә фәхр едирик.

Бу просесләр, хүсусән, Советләр Иттифагына мәнсуб олмуш түркдилли республикаларын һәјатында баш вермишдир: Өзбәкистанда да, Газахыстанда да, Гырғызыстанда да, Татарыстанда да, Башгырдыстанда да, Азәрбајчанда да вә башгаларында да. Бу илләрдә бизим чох иткиләримиз олмушдур. Бөјүк daha шәхсиҗјәтләримиз репрессија гурбанлары олмуш, онларын әсәрләри узун илләр гадаған едилмишдир. Ачыг бунунла јанашы, мәдәниҗәтимизә, әдәбиҗатымыза, инчәсәнәтимизә вурулан бу зәрбәләрлә јанашы, бу илләрдә милли мәдәниҗәтимиз инкишаф етмиш, чох јүксәк зирвәләр фәтһ етмишдир. Бунларын һамысынын әлдә олунмасында, бу наилиҗјәтләримиздә јазычыларымызын, шаирләримизин, әдәбиҗатшүнасларымызын хүсуси хидмәтләри вар.

XX әсрдә мәдәниҗјәтимизи инкишаф етдирмәк үчүн чүрбәчүр гурултајларда иштирак етмишик, чүрбәчүр формаларда әлагәләр јаратмышыг. Бунларын әксәриҗјәти сәмәрәли олубдур, бунларын мүсбәт нәтичәләрини инкар етмәк дүзкүн олмазды.

Чәкдијимиз зәрәрләри, бизә вурулан зәрбәләри әлдә етдијимиз наилиҗјәтләрлә мүгајисә едәндә, һәр ики саһәјә әдаләтли гијмәт вермәлијик.

Ачыг инди, XX әсрин сонунда бизим халгларымыз, өлкәләримиз үчүн јени, көзәл фүрсәт, јени бир шәраит јаранмышдыр. О да ондан ибарәтдир ки, дүнјада кедән ичтиман-сијаси просесләр, баш вермиш дәјишикликләр, Советләр Иттифагынын дағылмасы түркдилли, түрк дүнјасына мәнсуб олан халгларын там азад олмасына, мүстәгиллик әлдә етмәсинә вә мүстәгил дөвләт гурмасына имканлар јаратмыш вә бу, гыса бир мүддәтдә өз көзәл нәтичәләрини вермишдир.

Кечмиш Советләр Иттифагына мәнсуб олан республикалар, о чүмләдән түркдилли өлкәләр беш илдир ки, өз дөвләт мүстәгиллијини әлдә едибләр. Тарих нөгтеји-нәзәриндән беш ил чох аз бир замандыр. Ачыг бу беш ил ичәрисиндә халгларымызын һәјатында чох бөјүк мүсбәт дәјишикликләр баш вермишдир. Доғрудур, халгларымыз кечид дөврүнү јашајыр, кечид дөврүнүн өзүнүн сосиал-игтисади чәтинликләри вар. Јенидән дөвләтләр гурулур, демократик просесләр бәргәрар олур. Бунунла јанашы, бә'зи мүнагишәләр вә башга һадисәләр дә бизим өлкәләрин һәјатынын сүр'әтлә инкишаф етмәсинә манечилик төрәдир. Ачыг бунларын һамысына бахмајараг, халгларымызын әлдә етдији наилиҗјәт ән јүксәк гиҗмәтә лајигдир. Милли азадлыг, дөвләт мүстәгиллији бизим халгларымыз үчүн һәр бир шејдән үстүндүр вә бунун наминә бүтүн әзаб-әзиҗјәтләрә дөзмүшүк, бу күн дә дөзүрүк, көләчәкдә дә дөзәчәјик. Она көрә ки, биз әбәди оларағ азад, сәрбәст, мүстәгил јашамағ истәјирик.

Милли азадлығын, сәрбәстлијин, мүстәгиллијин халгларымыза бәхш етдији төһфәләр көз габағындадыр. Ачыг биз бунун бөјүк көләчәјини дә көрүрүк. Бунлардан да бири ондан ибарәтдир ки, биз сәрбәст, мүстәгил оларағ, һеч бир кәсдән, һеч бир дөвләтдән асылы олмајараг, өз истәдијимиз кими әлагәләримизи гуруруг вә әмәкдашлыг едирик, милли ән'әнәләримизи, милли дәјәрләримизи, мәдәниҗјәтимизи бирликдә инкишаф етдирмәјә чалышырыг. Түрк дүнјасы јазычыларынын III гурултајы да, үмумиҗјәтлә, белә бир гурултајын јаранмасы, ән'әнәјә чевриллмәси дә әлдә етдијимиз азадлығын, мүстәгиллијин бәһрәләридир.

Түркдилли өлкәләр бу илләрдә кечмиш, һамымыза мәнсуб олан мәдәниҗјәтимизи, әдәбиҗатымызы јенидән тәһлил етмәк үчүн, бу мә'нәви дәјәрләримизин гиҗмәтини бирликдә анламаг үчүн чох иш көрүбдүр. Түркдилли өлкәләрин дөвләт башчыларынын көрүшү бу бахымдан чох мүһүм амилдир. Бу көрүшүн дә әсасы 1992-чи илдә Түркијә Чүмһуријјәтиндә Түркијә дөвләт башчыларынын тәшәббүсү илә гојулубдур. Бу ил октјабрын 21-дә биз Дашкәнддә түркдилли өлкәләрин дөвләт башчыларынын дөрдүнчү көрүшүнү кечирдик. Ону билдирмәк истәјирәм ки, көрүшдән көрүшә бу гурумун, ја'ни түркдилли дөвләтләрин башчыларынын, бу тәшкилатын бу күн вә көләчәк үчүн нә гәдәр әһәмиҗјәтли олдуғуну биз дәрк едирик.

Кечән көрүшләрлә Дашкәнд көрүшүнү мүгаҗисә едәркән там аjдын көрүнүр ки, бизим дөвләтләримиз, өлкәләримиз, дөвләт органларымыз белә көрүшләрин һәр бир өлкә, халг үчүн сон дәрәчә әһәмиjjәтли вә сәмәрәли олдуғуну дәрк едибләр вә мән там әминәм ки, кәләчәк көрүшләр даһа да сәмәрәли олачаг вә бу тәшкилат даим јашаjачагдыр.

Бизим бу тәшкилатын, көрүшләрин өсас мә'на-мәгсәди аjдындыр. Биз биринчи нөвбәдә өлкәләримиз арасында олан иггисади әмәкдашлығы кенишләндирмәjә чалышырыг. Бир дилә, бир көкә мәнсуб олмағымыз, өлкәләримизин бир өразидә, бир-биринә гоншу олан өразидә jерләшмәси вә чоғрафи чәһәтдән бир-биримизә чох јахын олмағымыз, шүбһәсиз ки, иггисади әлагәләрин инкишаф етдирилмәси үчүн өсас јарадыр. Һәр бир иггисадиjjат, еjни заманда, милли менталитетлә, милли мә'нәви дөjәрләрлә дә әлагәдардыр. Бу бахымдан өлкәләримизин бир-бири илә иггисади әмәкдашлыг үчүн даһа чох имканлары вар.

Амма, еjни заманда, халгларымызын бөjүк тарихини jенидән тәһлил етмәк, jенидән гиjмәтләндирмәк, она дүзкүн әдаләтли гиjмәт вермәк вә һәр бир халгын тарих боjу јаратдығы мә'нәви дөjәрләри, әдәбиjjат, мәдәниjjәт абидәләрини бүтүн халглар үчүн доғма етмәк бизим бу көрүшләрин мәркәзиндә дуран принсиплердир, вәзифәләрдир. Бу сahәдә jенә дә мәдәниjjәтин, әдәбиjjатын, јазычыларын ролу бөjүкдүр.

Тәсәввүр един, биз, түркдилли дөвләтләр бирликдә "Манас"ын 1000 иллиjини геjд етдик, бөjүк газах шаири, философу Абаjын 150 иллиjини геjд етдик. Өзбәкистанын бөjүк дөвләт хадими, бүтүн түрк дүнjасынын бөjүк шәхсиjjәти Әмир Теjмурун 660 иллиjини геjд етдик. Бу күнләрдә биз бөjүк Азәрбаjчан шаири, еjни заманда, бүтүн түрк дүнjасына мәнсуб олан Мәһәммәд Füзулинин 500 иллиjини бир jердә геjд едәчәjик.

Бизим тарихи көкләримиз халгларымызын өз ирадәси илә бир дилә, бир мә'нәвиjjата, бир динә бағлы олдуғуна көрә чох дәриндир вә геjд етдим, мә'нәви дәjәрләримизин инкишафы тарихин бүтүн мәрһәләләриндә нә гәдәр чәтинликләрлә, кечилмәз jоллардла растлашыбса да, даjанмаjыб, инкишаф едиб, галхыбдыр. Амма инди исә, түркдилли халгларын мүстәгил дөвләтләри олдуғуна көрә вә бизим әлимиздә бөjүк имканлар jарандығына көрә бу просеслəри даһа да күчләндирә, даһа да мүтәшәккил едә биләрик. Бу, бизим вәзифәмиздир, борчумуздур. Бир дә геjд етмәк истәjирәм ки, бу сahәдә јазычыларын бөjүк хидмәти, бөjүк ролу вар вә онларын үзәринә бундан сонра да бөjүк вәзифәләр дүшүр.

Бизим халгларымыз узун илләр чүрбәчүр дөвләтләрин тәркибиндә олдугларына көрә бир чох hалларда дилләриндән вә милли дәjәрләриндән лазыми гәдәр истифадә етмәкдән мәһрум олублар, јахуд да ки, онларын бу имканлары мәһдудлашдырылыбдыр. Анчаг бизим дилимизи, мәдәниjjәтимизи, милли дәjәрләримизи јашаданлар һәмишә, бүтүн мәрһәләләрдә јазычылар олублар. Она көрә дә бу күн түрк дүнjасы јазычыларынын III гурултаjында мән бүтүн халгларымызын бүтүн дөврләрдә јашаjыб-jаратмыш јазычыларына вә бу күн һәjатымызда јашаjыб-jарадан јазычылара тәшәккүрүмү, миннәтдарлығымы билдирирәм.

Сиз, шүбһәсиз ки, бурада өз јазычылыг ишләринизин кәләчәкдә гурулмасы илә әлагадар лазыми тәдбирләр көрәчәк, лазыми гәрарлар гәбул едәчәксиниз. Анчаг мәним төвсиjәм ондан ибарәт оларды ки, бизим халгларымызын бир-бири илә даһа да јахынлашмасы үчүн, бир-бирини билабаситә даһа да анламасы үчүн, дилләримизин инкишаф етмәси үчүн вә бир көкдән олан дилләримизин бир-биринә даһа да јахынлашмасы үчүн јазычылар өз хидмәтләрини көстәрсинләр. Бизим дилләримиз бир көкә мәнсубдур вә бир-биримизи анлаjырыг. Анчаг јахшы одарды ки, дедиjим бу сөзләри мәним өзбәк, гырғыз, газах гардашларым да азәрбаjчанлы кими анласынлар вә еjни заманда, бу гурултаjда Башгырдыстандан, Гырғызыстандан олан јазычыларын чыхышларыны бизим азәрбаjчанлылар да тамам анлаjа билсинләр.

Шүбһәсиз ки, бизим халгларымызын дилләри бир көкдән олараг, һәрәси өз тарихи jолу илә кедәрәк бөjүк инкишаф дөврү кечмишдир. Анчаг мән Азәрбаjчан дили һаггында данышаркән дејә биләрәм ки, бизим Азәрбаjчан дилимиз XX өсрдә чох инкишаф етмиш, чох зәнкинләшмишдир. Мән фәхр едирәм ки, түрк дилләринә мәнсуб олан Азәрбаjчан дили бу гәдәр зәнкиндир, бу гәдәр бәдии ифадәләрлә долудур вә биз һәjатын бүтүн сahәләринә аид олан фикирләримизи өз ана дилимиздә ифадә едә биләрик. Бурада мән Азәрбаjчан јазычыларынын, дилчиләринин, әдәбиjjатшүнасларынын хидмәтләрини хүсуси геjд едирәм. Чүнки һәр бир республикада просеслəр чүрбәчүр кедибдир.

Бизим республикамызда - Азәрбаjчанда тәхминән 30-чу, 40-чы, 50-чи илләрдә, һәтта 60-чы илләрә гәдәр Азәрбаjчан дили һаким бир дил дејилди. Она көрә дә Азәрбаjчан дилинин инкишаф етмә-

си, зәнкинләшмәси үчүн дөвләт тәрәфиндән лазыми ишләр көрүлмүрдү. Анчаг бунларын һамысына бахмајараг, бизим јазычыларымыз, шаирләримиз, әдәбиҹјатшүнасларымыз, дилчи алимләримиз өз ишләрини көрүблөр вә мә'лумдур ки, 70-чи илләрдә онлар Азәрбајчан Республикасынын дөвләт дәстәјини дә алыблар вә бүтүн бунларын нәтичәсиндә биз инди, дөвләт мүстәгиллијимизи әлдә едән заман, мүстәгил дөвләт кими дүнја бирлијинә дахил олдуғумуз заман зәнкин Азәрбајчан дөвләт дили илә фәхр едә биләрик.

Сон илләр бизим өлкәләримиздә кедән чүрбәчүр просесләр мәдәни, елми, әдәби әлагәләримизи мүәјјән гәдәр зәифләдибдир. Она көрә дә инди халгларымызын бөјүк сималарынын јубилејләринин кечирилмәси илә әлагәдар түрк дүнјасы јазычыларынын бу гурултајларынын кечирилмәси, TÜRKSOJ тәшкилатынын фәалиҹјәти илә әлагәдар биз кечән илләрдә мүәјјән сahәләрдә јаранмыш бошлуғу арадан көтүрмәлијик. Биз чалышмалыјыг ки, өлкәләримиз, халгларымыз арасында олан әлагәләр бундан сонра бүтүн сahәләрдә сүр'әтлә инкишаф етсин. Дөвләт нөгтеји-нәзәриндән, дөвләт тәрәфиндән биз буну едирик вә түркдилли дөвләтләрин башчыларынын көрүшләри буна чох бөјүк имкан верир. Дөвләт башчыларынын икитәрәфли көрүшләри дә буна чох бөјүк имканлар верир, дөвләтләримиз, өлкәләримиз арасында имзаланмыш сазишләр вә сүр'әтлә инкишаф едән игтисади әлагәләр бунларын һамысына имкан јарадыр. Алимләримиз, мәдәнијјәт хадимләримиз, јазычыларымыз бүтүн бу имканлардан сәмәрәли истифадә етмәли вә бизим мәдәни, әдәби әлагәләримизи daha да күчләндирмәлидирләр. Әмин ола биләрсиниз ки, Азәрбајчан һөкүмәти бу сahәдә әлиндән кәләни әсиркәмәјәчәкдир.

Биз бу күнләр бөјүк шаир Мәһәммәд Фүзулинин 500 иллик јубилејини гејд едәчәјик вә бу мүнасибәтлә дә бурада кечирилән көрүшләр, һесаб едирәм ки, мәдәни вә әдәби әлагәләримизин инкишаф етмәси үчүн јени бир имкандыр. Бу күн, түрк дүнјасы јазычыларынын III гурултајы ишә башладығы заман, бу гурултајын јаранмасы вә инкишаф етмәси үчүн Түркијә Чүмһуријјәтинин вә онун дөвләт органларынын хидмәтләрини бир daha хүсуси гејд етмәк лазымдыр. Үмумијјәтлә, дөвләт мүстәгиллији әлдә едәндән сонра түркдилли дөвләтләрин бир-бири илә әлагәләрининсүр'әтлә инкишаф етдирилмәси, мәдәни әлагәләрин јаранмасы үчүн вә бунларла әлагәдар чүрбәчүр тәдбирләрин кечирилмәси үчүн Түркијә Чүмһуријјәтинин вә хүсусән онун президенти, бизим бөјүк достумуз һөрмәтли Сүлејман Дәмирәлин хидмәтләрини хүсуси гејд етмәк лазымдыр.

Бу күн бурада, түрк дүнјасы јазычыларынын III гурултајында чыхыш едән дөјәрли гонагларымыз чох гиймәтли сөзләр дедиләр. Мән һесаб едирәм ки, бунлар һамысы Азәрбајчанын ичтимаи-сијаси һәјаты, Азәрбајчанын ичтимаиҹјәти үчүн чох әһәмиҹјәтлидир. Әмин олдуғуму билдирмәк истәјирәм ки, бу күнләр кечирилән чүрбәчүр көрүшләр бизим әлагәләримизи daha да инкишаф етдирәчәкдир. Јазычылыг сәнәтинә, әдәбиҹјата, мәдәниҹјәтә бир daha өз һөрмәт вә еһтирамымы билдирир, түрк дүнјасы јазычыларынын III гурултајынын ишиндә сизә уғурлар арзулајырам. Сағ олун.

6 нојабр 1996-чы ил.

❋ ❋ ❋

МҮДРИКЛИК МҮЧӘССӘМӘСИ, БӘШӘРИ ИДЕЈАЛАР ЧАРЧЫСЫ, ДАНЫ СӨЗ УСТАДЫ

(Мәһәммәд Фүзулинин 500 иллијинә һәср едилмиш тәнтәнәли јубилеј кечәсиндә нитг)

Һөрмәтли ханымлар вә чәнаблар!

Әзиз гонаглар, достлар!

Сизи даһы Азәрбајчан шаири Мәһәммәд Фүзулинин 500 иллик јубилеји, халгымызын ел бајрамы мүнасибәтилә үрәкдән тәбрик едирәм!

Мәһәммәд Фүзулинин 500 иллик јубилејинә, јубилеј мәрасимләриндә иштирак етмәк үчүн республикамыза кәлмиш бир чох өлкәләрдән олан нүмајәндә һеј'әтләринә, дөвләт хадимләринә, ичтимаи хадимләрә, елм, мәдәнијјәт хадимләринә, бүтүн гонагларымыза Фүзули јарадычылыгына, Азәрбајчан Республикасына көстәрдикләри һөрмәт вә диггәтә көрә тәшәккүрүмү, миннәтдарлыгымы билдирирәм.

Мәһәммәд Фүзулинин 500 иллик јубилеји үч илдир ки, Азәрбајчанын һәр бир күшәсини фәтһ едибдир вә дүнјаны долашыр. Бу үч ил мүддәтиндә Мәһәммәд Фүзулинин 500 иллик јубилеји илә әлагәдар Азәрбајчан Республикасында, онун һәр бир јериндә - шәһәриндә, гәсәбәсиндә, һәр бир күшәсиндә бөјүк тәнтәнәли мәрасимләр кечирилиб, бу даһи шаирин јарадычылыгына һөрмәт вә еһтирам билдирилир.

Мәһәммәд Фүзулинин јубилеји тәкчә Азәрбајчанда јох, дүнјанын бир чох өлкәләриндә тәнтәнәли сурәтдә кечирилибдир. Түркијәдә - Анкарада, Русијада, Москвада, Ирагда - Бағдадда, Кәрбәлада, Кәркүкдә, Ираңда, Тећранда, Күрчүстанда, Өзбәкистанда, Дағыстанда, Дәрбәнддә, Маһачгалада, Парисдә, ЈУНЕСКО-нун баш гәрарғаһында Мәһәммәд Фүзулинин 500 иллик јубилеји илә әлагәдар тәнтәнәли мәрасимләр кечирилиб. Мәһәммәд Фүзулинин јарадычылыгы, онун ирси кениш тәблиғ олунуб вә бүтүн дүнјаја чатдырылыбдыр.

Мәһәммәд Фүзулинин 500 иллик јубилејинин дүнја мигјасында кечирилмәси илә әлагәдар Бирләшмиш Милләтләр Тәшкилатынын ЈУНЕСКО тәшкилаты тәрәфиндән гәбул олунмуш гәрары халгымыза, мәдәнијјәтимизә, Мәһәммәд Фүзулијә верилмиш бөјүк гијмәт вә еһтирамдыр. Мәһәммәд Фүзулинин 500 иллик јубилеји мүнасибәтилә Бирләшмиш Милләтләр Тәшкилатынын ЈУНЕСКО тәшкилатынын баш директору һөрмәтли Федерико Мајор Азәрбајчана кәлиб, бу күн бизимлә бәрабәрдир, бу јубилеји бизимлә бир јердә гејд едир.

Мәһәммәд Фүзулинин 500 иллик јубилеји илә әлагәдар Азәрбајчанда сон үч илдә бөјүк тәдбирләр кечирилмишдир. Түрк дүнјасы јазычыларынын III гурултајында Мәһәммәд Фүзулинин јарадычылыгы вә онун 500 иллик јубилеји диггәт мәркәзиндә олмушдур. Түркдилли өлкәләрин бејнәлхалг ТҮРКСОЈ тәшкилатынын VIII топлантысында Мәһәммәд Фүзулинин јарадычылыгы, онун ирси диггәт мәркәзиндә олмушдур. Бакыда Бејнәлхалг симпозиум кечирилмишдир. Мәһәммәд Фүзулинин јарадычылыгы бу күнләр бир даһа һәм Азәрбајчан ичтимаијјәти гаршысында јүксәлмиш, һәм дә дүнјаја нүмајиш етдирилмишдир.

Мәһәммәд Фүзулинин јарадычылыгы, әсәрләри, әдәби ирси дүнја мәдәнијјәтинә бөјүк төһфәләр вермишдир, дүнја мәдәнијјәтини зәнкинләшдирмишдир. Мәһәммәд Фүзули 40 иллик јарадычылыг дөврүндә 500 ил даим јашајан бөјүк әсәрләр јаратмышдыр. О, Азәрбајчан ше'ринин, Шәрг ше'ринин ән үксәк зирвәсинә чатмыш вә онун јаратдыгы ше'рләр, онун поезијасы, поемалары, гәзәлләри, гәсидәләри, рүбаиләри 500 илдир инсанлара бөјүк мә'нәви рүһ верир.

Мәһәммәд Фүзулинин јарадычылыгында елмин, фәлсәфәнин бир чох саһәләри кениш тәһлил олунмуш вә онун әсәрләриндә өз әксини тапмышдыр. Онун бүтүн әсәрләри ше'р, поезија, әдәбијјат нүмунәләри олмагла бәрабәр, ејни заманда бөјүк фәлсәфи идејалар, елми фикирләр дашыјыр. Мәһәммәд Фүзули өз јашадыгы дөврдән әввәлки дөврү кениш тәһлил етмиш вә һәм Шәргин она гәдәр јаратдыгларыны, һәм дә гәдим јунан, рум антик әдәбијјатынын, гәдим һинд әдәбијјатынын нүмунәләрини өз әсәрләриндә чәмләјәрәк јарадычылыгында Шәргин вә Гәрбин синтезинин нә-

тичəси олараг ше'рин, елмин, фəлсəфəнин ən jүксəк зирвəлəринə чатмышдыр.

Мəһəммəд Фүзули өз əсəрləри, jарадычылығы илə өзүнə jенилмəз бир һejкəл, абидə jаратмышдыр. Бу абидə 500 илдир ки, инсанларын гəлбиндəдир. О, Азəрбajчан Республикасынын һəр бир вəтəндашынын гəлбиндəдир. Бу, мə'нəви абидəдир. Бу абидə бүтүн фыртыналардан, күлəкlərдən, зəлзəлəлəрдən, дəjүшлəрдən, вурушлардан кечəрəк jашajыр, күнү-күндən jүксəлəрəк зирвəлəри фəтһ едир. Биз бу күн, бу ел бajрамы күнү Мəһəммəд Фүзулинин Азəрбajчанын пajтахты Бакыда, Фүзули мəjданында учалдылмыш һejкəлинин өнүнə кетдик, онун һejкəлинин гаршысына күлляр гojдуг. Анчаг Фүзулинин өзүнүн jаратдығы мə'нəви һejкəл бизим һəр биримизин гəлбиндəдир. О, əбəди jашajачаг, кəлəчəк нəсилləрин гəлбиндə дə jашajачагдыр.

Мəһəммəд Фүзули халгларын кечдиjи тарихи jолу тəһлил едəрəк чох jүксəк фəлсəфи, үмумбəшəри фикирləри, дəjərləри өз əсəрləриндə əкс етдирмишдир. О, jашадығы дөврдə кедən ичтимаи-сиjаси просеслəри, инсан чəмиjjəтини, инсан һəjатыны тəһлил едəрəк инсанлар, чəмиjjət үчүн өлмəз фикирлəр сөjləмиш, өлмəз тəвсиjələр вермишдир. Онун əсəрləринин һамысы инсаны, чəмиjjəти, инсанларын бир-бириnə мүнасибətини, инсанларда бүтүн мүсбəт кеjфиjjətləри тəрəннүм етмəкдən, инсанларда, чəмиjjətдə олан мənфи һаллара өз е'тиразыны, нифрəтини билдирмəкдən ибарəт олмушдур.

Мəһəммəд Фүзулинин əсəрləриндə инсанларын севкиси, мəһəббəти, ешги, инсанын инсана мүнасибəти, сəдагəти, е'тибарлылыг вəсф, тəрəннүм едилмишдир. Мəһəммəд Фүзулинин бүтүн əсəрləриндə инсанлары сəдагəтə, е'тибарлылыға, ата-jа-наjа, Вəтəнə, торпаға, ешгə, мəһəббəтə, өз үлви дуjғуларына сəдагəтлə дə'вəт етмишдир - бунларын һамысы 500 ил бундан əввəл олдуғу кими, бу күн дə инсанлар үчүн ən вачиб, лазым олан jүксəк мə'нəви кеjфиjjətlərdir.

Мəһəммəд Фүзули өз дөврүнүн һəjатыны əкс етдирəрəк, өз мүһитиндən гида алараг jаратдығы əсəрləри узаг кələчəjə истигамəтləндирмишдир. Она көрə дə Фүзулинин əсəрləри 500 илдир ки, jашajыр вə бундан сонра да jүз илларлə, мин иллардə jашajачагдыр.

Мəһəммəд Фүзули о дөврдə һаким олан əрəб вə фарс диллəриндə jазмышдыр. Анчаг бизим үчүн ən əһəмиjjətли чəһəт бундан ибарəтдир ки, Мəһəммəд Фүзули əсəрləринин чох һиссəсини түрк дилиндə, бүкүнкү Азəрбajчан дилиндə jазмышдыр. Бу, Мəһəммəд Фүзулини ондан əввəл, сонра jашамыш, jаратмыш вə халгымыза мəхсус олан бир сыра шаирлəрдən, алимлəрдən фəргləндирən амилдир. Биз Фүзулинин "Лejли вə Мəчнун" поемасыны, онун түрк дилиндə jаздығы диванының бу күн дə дилимиздə раһат охуjуруг, анлajырыг. Белəликлə, Мəһəммəд Фүзулинин ən бөjүк хидмəтləриндən бири дə өз дөврүнүн вə ондан сонракы дөврүн мүрəккəб просеслəринə бахмajараг, түрк дилини, ана дилини jашатмасындан, ону jүксəклəрə галдырмасындан ибарəтдир.

Мəһəммəд Фүзулинин jашадығы дөвр чох мүрəккəб, бөjүк мүһарибəлəр дөврү олмушдур. О, бу мүһарибəлəрин шаһиди олмуш вə мүһарибəнин, дүшмəнчилиjин, чүрбəчүр мүнагишəлəрин инсана, чəмиjjətə нə гəдəр зəрбəлəр вурдуғуну өз көзləри илə көрмүшдүр. Она көрə дə Фүзулинин əсəрləринин əсас мотивлəриндən бири дə зоракылыға, зүлмə, мүһарибəjə е'тираздыр. О, инсанлары барышыға, сүлһə, достлуға, меһрибанлыға дə'вəт етмишдир, инсанлардакы, чəмиjjətдəки бу кеjфиjjətləри өз əсəрləриндə тəрəннүм етмишдир.

Фүзули онун бүкүнкү нəвə-нəтичələри кими сүлһсевəр, хejирхаһ инсан олмуш, хejирхаһлығы, сүлһсевəрлиjи өз əсəрləриндə даим тəблиғ етмишдир.

Мəһəммəд Фүзули өз əсəрləри илə ондан сонракы нəсилləрин һамысына бөjүк тə'сир көстəрмишдир. Əсрлəрдən-əсрлərə, нəсиллəрдən-нəсилləрə шаирлəр, jазычылар, алимлəр, философлар Мəһəммəд Фүзулинин əсəрləринин тə'сири алтында чох ше'р jазмыш, jаратмышлар. Бир чохлары ону төкрар етмəjə чалышмышлар. Бу да Мəһəммəд Фүзули jарадычылығынын бəшəриjjəтə, халгларымыза көстəрдиjи бөjүк хидмəтлəрдəн биридир.

Мəһəммəд Фүзулинин əсəрləриндən ирəли кəлən идеjалар халгымызын, дикəр түркдилли халгларын, Ислам дүнjасына мənсуб халгларын мəдəниjjətиндə, əдəбиjjатында jени-jени бөjүк əсəрлəрин jараnмасына сəбəб олмушдур. Бу күн бөjүк ифтихар һисси илə демək истəjирəм ки, Азəрбajчан халгынын даһи шаири Низами Кəнчəви илк дəфə гəдим Шəргин мəшһур əфсанəси əсасында өзүнүн өлмəз "Лejли вə Мəчнун" поемасыны jаратмышдыр. Бу, XII əсрдə олмушдур. XVI əсрдə Мəһəммəд Фүзули һəмин əфсанəнин əсасында өз "Лejли вə Мəчнун" поемасыны jаратмыш-

дыр. Лејли илә Мәчнуна һәср олунмуш әдәби әсәрләр дүнјада чохдур.

Орта әсрләрдә јүзләрлә белә әсәр јарадылмышдыр. Анчаг биз белә һесаб едирик ки, Мәһәммәд Фүзулинин "Лејли вә Мәчнун" поемасы о әфсанәви, фәлсәфи мә'насыны ән јүксәк зирвәләрә галдырмышдыр.

XX әсрин әввәлиндә бөјүк Азәрбајчан бәстәкары Үзејир Һачыбәјов Мәһәммәд Фүзулинин поемасы әсасында мүсәлман Шәргиндә илк опера әсәри - "Лејли вә Мәчнун" операсыны јаратмышдыр. Бу да чох сәчиҹәвидир ки, XII әсрдә Низами Кәнчәви бу мөвзуда илк поеманын јаратмыш, XVI әсрдә Мәһәммәд Фүзули "Лејли вә Мәчнун" поемасыны јүксәк сәвиҹәләрә галдырмыш, XX әсрин әввәлләриндә Үзејир Һачыбәјов бу поеманын әсасында Азәрбајчанын илк опера әсәрини јаратмышдыр. 90 илдир ки, "Лејли вә Мәчнун" операсы Азәрбајчанын опера сәһнәсиндән дүшмүр. Бу опера 90 ил мүддәтиндә бүтүн дүнјаны долашыб. Фүзули јарадычылығыны, Үзејир Һачыбәјов јарадычылығыны бүтүн дүнјада нүмајиш етдириб. Азәрбајчан халгынын ше'рини, мусигисини јүксәк зирвәләрә галдырыбдыр.

Бизим әсримиздә Азәрбајчан јазычылары, шаирләри, бәстәкарлары, рәссамлары, һејкәлтәрашлары Мәһәммәд Фүзулинин әсәрләринә һәср олунмуш, онун әсәрләриндән ирәли кәлән идејалардан истифадә едәрәк көзәл әсәрләр јаратмышлар. Гара Гарајевин "Лејли вә Мәчнун" симфонијасы, Чаһанкир Чаһанкировун "Фүзули" кантатасы вә дикәр әсәрләр буна мисал ола биләр.

Бәләликлә, Мәһәммәд Фүзули өз јарадычылығы илә, өз әсәрләри илә индиҹәдәк јашамыш, инди дә јашајан, бизим һамымыза илһам верән, мә'нәви гида вә руһ верән әсәрләри илә сонракы нәсилләрин шаир, јазычы, бәстәкар, рәссам вә һејкәлтәрашларынын јарадычылығы үчүн көзәл мөвзулар, идејалар вермиш, онлара илһам вермиш, онларын өз сәнәтләринин јүксәк зирвәләринә галхмасына көмәк етмишдир. Бүтүн бунлар Мәһәммәд Фүзулинин јарадычылығынын вә онун сонракы нәсилләрә гојдуғу ирсин мәзмуну вә мә'насыдыр, онларын јүксәк гијмәтидир.

О дөврдән 500 ил кечибдир. Бу әсрләр, бу илләр әрзиндә Мәһәммәд Фүзули даим јашајыбдыр. Тәсадүфи дејилдир ки, онун әсәрләринин бөјүк әксәриҹәти бүкүнәдәк кәлиб чатыбдыр. Анчаг Мәһәммәд Фүзули елми чәһәтдән, нәзәри чәһәтдән индики кими өјрәнилмәјиб, тәһлил вә тәдгиг олунмајыб, тәблиғ едилмәјибдир.

Бу 500 ил әрзиндә илк дәфәдир ки, Мәһәммәд Фүзулинин јубилеји, онун хатирәси белә јүксәк сәвиҹәдә, белә кениш мигјасда кечирилир, јад олунур. Бу, бизим мүасир Азәрбајчанын, индики нәслин, Азәрбајчан Республикасынын, Азәрбајчан халгынын өз мәдәнијјәтинә, өз тарихинә, өз даһи шәхсијјәтләринә көстәрдији һөрмәт вә еһтирамдыр. Лакин бу, Мәһәммәд Фүзули јарадычылығынын тәдгиг вә тәблиғ олунмасынын башланғычыдыр. Һесаб едирәм ки, Мәһәммәд Фүзули јарадычылығы, онун ирси елә бир дәрјадыр ки, онун дәринликләринә нүфуз етмәк үчүн, о дәрин гатлардакы фикирләри, төвсиҹиләри мәнимсәмәк үчүн, өјрәнмәк үчүн һәлә чох ишләр көрүлмәлидир. Күман едирәм ки, 500 иллик јубилеји, тәдбирләри Мәһәммәд Фүзули јарадычылығынын елминәзәри чәһәтдән кәләчәкдә дә тәдгиг, тәблиғ олунмасы үчүн бөјүк јоллар ачыр.

Әмин олдуғуму билдирмәк истәјирәм ки, кәләчәк нәсилләр Фүзулинин 500 иллик јубилеј мәрасимләрини унутмајачаг вә бу тәшәббүсү даһа да јүксәкләрә галдырачаглар.

Мәһәммәд Фүзулинин јарадычылығына, онун әсәрләринә халгымызда һөрмәт вә миннәтдарлыг һисси һәмишә олмушдур. Анчаг Мәһәммәд Фүзулинин әсәрләрини вә јарадычылығыны биз кечмишдә һеч вахт индики кими дәрк едә билмәмишдик. Бунлар да Азәрбајчан халгынын артыг милли азадлыға, дөвләт мүстәгиллијинә наил олмасы илә әлагәдардыр. Биз инди өз мүстәгил дөвләтимиздә, мүстәгил өлкәмиздә өз тарихимизи, өз милли-мә'нәви дәјәрләримизи сәрбәст, даһа доғру, даһа дүзкүн гијмәтләндирә биләрик вә онлары һеч нәдән чәкинмәдән, горхмадан тәблиғ едә билирик.

Биз Мәһәммәд Фүзули јубилејини халгымызын, республикамызын һәјатында ағыр бир мәрһәләдә кечиририк. Билдијиниз кими, сәккиз ил бундан өнчә Азәрбајчан халгына гаршы, Азәрбајчан Республикасына гаршы Ермәнистан төрәфиндән һәрби төчавүз нәтичәсиндә Азәрбајчан әразисинин бир гисми, 20 фаизи Ермәнистан силаһлы гүввәләри төрәфиндән ишғал олунмушдур, зәбт едилмиш торпаглардан бир милјондан артыг сојдашымыз дидәркин дүшмүш гачгын вәзиҹәтиндә чадырларда јашајыр. Азәрбајчанын әрази бүтөвлүјү позулмуш, онун милли дөвләтчилијинә, әразн бүтөвлүјүнә бөјүк зәрбәләр вурулмушдур.

Бунунла јанашы, Азәрбајчан өз дөвләт мүстәгиллијини әлдә етмәк әрәфәсиндә вә дөвләт мүстәгиллијинә наил олдугдан сонра

бөјүк ичтимаи-сијаси, сосиал-игтисади просесләр дөврүнү јашајыр. Бу дөврдә Азәрбајчанын һәјатында чох тәһлүкәли, Азәрбајчанын дөвләтчилији үчүн, милли мәдәнијјәти үчүн чох горхулу һадисәләр дә баш вермишдир. Бүтүн бунлар Азәрбајчанын ичтимаи-сијаси вә мәдәни һәјатыны зәһәрләмиш, позмуш, бөјүк чәтинликләр јаратмышдыр. Бунларла јанашы, Азәрбајчан өз дөвләт мүстәгиллијини әлдә етдикдән сонра өлкәдә демократик, һүгуги, дүнјәви дөвләт гурмушдур. Республикамызда демократик просесләр инкишаф едир, игтисади ислаһатлар һәјата кечирилир. Биз јени дөвләт гуруруг, јени демократик чәмијјәт формалашдырырыг, јени игтисадијјат формалары јарадырыг. Бунларын һамысы чох мүрәккәб, ејни заманда, чәтин просесләрдир.

Белә бир заманда, белә бир дөврдә Мәһәммәд Фүзули јарадычылығы бизә руһ верир, илһам верир. Мәһәммәд Фүзули јарадычылығы халгымызда һәмишә милли мәнлик дујғуларыны, һиссләрини тәрбијә етмиш вә халгымызы дәрк етмәк, горумаг руһунда тәрбијә етмишдир. Мәһәммәд Фүзули јарадычылығы халгымызын милли азадлыг уғрунда мүбаризәсиндә, јени дөвләт гуручулуғу просесиндә өлкәмиздә демократик һүгуги дөвләт гурулмасы просесиндә бизә көмәк едән ән бөјүк амилләрдән биридир. Биз фәхр едирик ки, халгымыз белә гәдим мәдәнијјәтә маликдир. Биз фәхр едирик ки, халгымыз өз бөјүк шәхсијјәтләри васитәсилә Азәрбајчанын милли-мә'нәви дәјәрләрини даим горујуб сахламыш, зәнкинләшдирмиш вә бу күн үмумбәшәри дәјәрләрин бир һиссәсинә чевирмишдир. Биз фәхр едирик ки, Мәһәммәд Фүзули кими даһи шаиримиз вар, бөјүк алимимиз вар, философумуз вар.

Шүбһә јохдур ки, Мәһәммәд Фүзулинин 500 иллик јубилеј мәрасимләри халгымызын мә'нәви һәјатыны даһа да зәнкинләшдирир, халгымыза даһа бөјүк руһ верир, халгымызы вәтәнпәрвәрлик, Вәтәнә сәдагәт, торпаға сәдагәт руһунда тәрбијәләндирир вә Азәрбајчан Республикасынын әрази бүтөвлүјүнү бәрпа етмәк үчүн ишғал олунмуш торпаглары азад етмәк үчүн, Азәрбајчан Республикасыны јүксәкләрә галдырмаг үчүн бизим һамымызы сәфәрбәр едир. Биз бу күн дә, кәләчәкдә дә өз һәјатымызда, өз ишимиздә Мәһәммәд Фүзулинин јаратдығы мә'нәви дәјәрләрдән истифадә едәрәк халгымызы хошбәхт кәләчәјә апарачағыг.

Мән әминәм ки, бу јубилеј шәнликләри, бу бөјүк бајрам халгымызы даһа да бирләшдирәчәк, даһа да јекдил едәчәкдир. Мәһәммәд Фүзули инсанлары достлуға, меһрибанлыға дә'вәт едибдир. Ешги, мәһәббәти, севкини вәсф едәркән, инсанларда саф мә'нәвијјаты, үлви дујғулары вәсф едәркән Мәһәммәд Фүзули инсанлары бирлијә, һәмрә'јлијә, достлуға, меһрибанлыға чағырыбдыр. Бу күн Мәһәммәд Фүзулинин бу фикирләри бизим үчүн һәр шејдән вачибдир. Биз өлкәмизи бу ағыр мәрһәләдән кечирмәк үчүн, өлкәмизин әрази бүтөвлүјүнү бәрпа етмәк үчүн, ишғал олунмуш торпагларымызы азад етмәк үчүн, өлкәмиздә демократик просесләри инкишаф етдирмәк үчүн, өлкәмизин дүнја бирлијиндә өзүнә лајиг јер тутмасы үчүн, ону даһа ирәлијә апармаг үчүн дахилимиздә олан бирлији, һәмрә'јлији мөһкәмләтмәлијик.

Мән мәмнунијјәт һисси илә дејә биләрәм ки, сон илләр Азәрбајчан дөвләтинин гүдрәтинин мөһкәмләнмәси илләри олмушдур. Сон илләр Азәрбајчанын дахилиндә ичтимаи-сијаси вәзијјәтин сабитләшмәси илләри олмушдур. Сон илләр инсанларын бир-биринә мүнасибәтләринин даһа да меһрибанлашмасы, даһа да инкишаф етмәси илләри олмушдур. Биз бунлары өз наилијјәтләримиз кими гијмәтләндиририк. Амма ејни заманда республиканын кәләчәји үчүн бунлары илк аддымларымыз һесаб едирик вә үмидварам ки, Мәһәммәд Фүзули јарадычылығы, онун нәсиһәтләри, онун бизә бәхш етдији төһфәләр вә ирс бизә бу јолда уғурла кетмәјә көмәк едәчәкдир...

Ешг олсун ше'рә, ешг олсун Фүзулијә, ешг олсун Фүзули јарадычылығына! Јашасын елм, мәдәнијјәт, јашасын ше'р!

Јашасын мүстәгил Азәрбајчан Республикасы!

8 нојабр 1996-чы ил.

МУАСИР ПОЕЗИЈАМЫЗЫН КӨРКӘМЛИ НУМАЈӘНДӘСИ

(Халг шаири Габилин јубилеј кечәсиндә сөз)

Белә јубилејләрин тәшкил олунмасы әдәбијјат кечәләринин кечирилмәси демәкдир. Мән вахтилә дүшүнүрдүм ки, мүнтәзәм олараг ше'р кечәләри кечирмәк лазымдыр. Мәним 70-чи илләрдә бу барәдә бир чох фикирләрим вар иди. Халгымыз тарихән, әсрләрлә ше'р јашајыб, шаирләр јығышыблар, өзләри дә, ораја топлашанлар да ше'рләр дејибләр. Она көрә дә мән о вахт фикирләширдим ки, мусиги кечәләри өз јериндә, ше'р кечәләри дә кечирмәк лазымдыр.

Мән шаирләрин, јазычыларын, әдәбијјатчыларын сон илләрдә кечирилән јубилејләрини хатырлајырам. Бунлар елә әдәбијјат, ше'р, поезија бајрамыдыздыр. Бу јубилејләрдә һәр бир сәнәткарын јарадычылығына гијмәт верилир. Биз, мәсәлән, Габилин әсәрләрини охумушуг, лакин бу ше'рләри бир даһа јада салмаг чох әһәмијјәтлидир, һәм дә динләјәндә о, инсана зөвг верир.

Мән бу јубилеј кечәсинә тәкчә Габилә һөрмәт наминә кәлмәмишәм. Бураја һәм дә инчәсәнәтимизлә, әдәбијјатымызла, ше'римизлә көрүшмәк үчүн кәлмишәм. Һесаб едирәм бу јубилеј кечәси чох јахшы олду. Доғрудур, Габил өзү нараһат иди ки, јубилеј кечикир. Анчаг бу кечикмәјин хејри олду, республиканын бир чох јерләриндә Габилин јарадычылығына һәср едилмиш тәдбирләр кечирилди. Јубилеј кечәсинин мәһз бу јанвар ајында олмасы бир дә она көрә јеринә дүшдү ки, бурада јубилјарын Јанвар фачиәсинә һәср олунмуш ше'ри дәфәләрлә сәсләнди, једди ил бундан әввәл халгымызын башына кәлән фачиәләр, бәлалар јад едилди вә Габилин вәтәндашлыг шүһәәти бир даһа нәзәрә чатдырылды.

Јубилеј кечәсиндә чыхыш едәнләрдән бири деди ки, Габил сијасәтлә мәшғул олмајыбдыр. Бу фикир доғру дејил. Габилин һәмин Јанвар фачиәсинә һәср олунмуш ше'ринин өзү сијасәтдир.

Јахуд, јадымдадыр, мән Нахчыванда оланда Габил бурада гәзетдә чыхыш етмишди вә Мүтәллибова 24 суал вермишди ки, о бу суаллара чаваб версин. Мән о вахт бу јазыны охудум, фикирләшдим ки, көрәсән Мүтәллибов бу суаллара чаваб верәчәк, јохса јох? О, һәмин суаллара чаваб верә билмәди. Габилин бу суаллары вермәсинин өзү бир вәтәндашлыг шүһәәти, мәвгеји иди. Она көрә дә Габил һеч дә сијасәтдән кәнарда галмајыб, өз фикрини дејибдир.

Анар да, Сабир Рүстәмханлы да бурадакы чыхышларында дедиләр ки, Азәрбајчанда милли азадлыг һәрәкаты башлајанда, 1989-1990-чы илләрдә халгымыза гаршы әдаләтсизликләр оланда бир чохлары мејданлара кәлирди, халгымызын дәрди һаггында данышырды, бә'зиләри исә кәлмирди. Амма Габил кәлиб орада халгын дәрдини дејән адамлардан биридир. Она көрә дә Габилин һәм фәалијјәти, һәм дә јарадычылығы, ше'ри бөјүк мә'нәвијјат кәсб едир, јенә дә дејирәм, онун вәтәндашлыг мөвгејини әкс етдирир вә сијаси характер дашыјыр.

Габилин Нәсими һаггында јаздығы мәнзум роман мәним јахшы хатиримдәдир. Доғрудан да, о, чох бөјүк иш иди вә Габил бу иши көрдү. Бу, һөкумәтән Дөвләт мүкафатына лајиг бир әсәрдир. Чүнки Нәсими һаггында белә бөјүк, санбаллы, дәрин фәлсәфи фикирләрлә долу олан мәнзум роман јазмаг һәр адамын, шаирин, јазычынын иши дејил. Габил бунун өһдәсиндән кәлди.

Мән бу күн јубилеј кечәсинә бөјүк мәмнунијјәт һисси илә кәлмишәм. Габилин хидмәтләри чох бөјүкдүр.

Габил өз чыхышында Мәдинә Күлкүнүн вәфаты илә әлагәдар Актјор Евиндә јас мәрасиминдәки көрүшүмүзү хатырлатды. Доғрудан да, о вахт мән Габилә дедим ки, сән әсл кишисән. Бу, елә-белә сөз дејил. Бу, мәним әввәлки дөврдә, гурултајларда, мүхтәлиф тәдбирләрдә јазычыларла көрүшләримдә мүшаһидәләримин нәтичәси иди вә бејнимдә Габил һаггында топланмыш бир фикир иди. О фикри дә мән узун мүддәтли ајрылыгдан сонра орадакы көрүшүмүздә билдирдим. Ја'ни бу, ади бир сөз дејилди. Билирсиниз ки, инсанлар арасында "сән кишисән, мән дә кишијәм" сөзләри чох ишләнир. Амма мән һеч вахт белә сөз ишлətмәрәм. О вахт исә мән бу сөзү ишлətдим, чүнки доғрудан да онун јери иди.

Габил она көстәрилән диггәт вә гајғы үчүн дөвләтимизин башчысы Һејдәр Әлијевә бир даһа дәрин миннәтдарлығыны билдирди. О, вахтилә "Өмүр һәбләри" китабына ше'рлә автограф јазыб

Президент Һејдәр Әлијевә көндәрдијини хатырлатды вә һәмин ше'ри охуду:

Мәсләһәтдир, ач оху, сән бу китабы, Һејдәр,
Чох суала тапачагсан да чавабы, Һејдәр.

Көрәчәксән гурулуш зај гурулушдур, а киши,
Јандырыр һәм шиши о, һәм дә кабабы, Һејдәр.

Үстүнә ким бу саат галхды, хорузландыса да,
Хорузун учмаға һардајды ки, табы, Һејдәр.

Һансы намәрдин олуб вичданы, абры, һәјасы,
- Мәрдә, мәрданәјә хас, вичдан әзабы, Һејдәр?!.

Ше'ри диггәтлә динләјән дөвләтимизин башчысы Һејдәр Әлијев деди:

- Бу ше'рин гијмәти ондан ибарәтдир ки, ону сән о вахт јаздын, мәнә көндәрдин. Јадымдадыр, о вахт - 1991-чи илин феврал ајында мән бураја кәлмишдим. Али Советин сессијасында иштирак едирдим. Һәмин о намәрдләр мәнә һүчум етдиләр. Сән шаир баба идин, вәзифән јох иди вә мәндән вәзифә алмамышдын. Амма сән һәмин ше'ри јазыб мәнә көндәрдин. Бу сәнин вәтәндашлыг мөвгејини билдирди.

7 јанвар 1997-чи ил.

❋ ❋ ❋

ХАЛГЫН ГӘЛБИНДӘ ЈАШАЈАН СӘНӘТКАР ХОШБӘХТДИР

I. Халг шаири Сәмәд Вурғунун ев-музејиндә көрүш.

Мән 1975-чи илин октјабрыны хатырладым. О вахтдан 21 ил кечиб. Кечмиш әсрләрдә дә, XX әсрдә дә Азәрбајчанын бөјүк инсанлары олубдур. Анчаг бу бөјүк инсанларын хатирәсини әбәдиләшдирмәк лазымдыр. Кәләчәк нәсилләр онларын һәјат јолуну, јарадычылығыны, көрдүкләри иши, јаратдыгларыны даим билмәлидир. Бу сahәдә мүхтәлиф васитәләрдән истифадә етмәк лазымдыр.

1970-чи илләрдә биз халгымызын бөјүк шәхсијјәтләринин ев-музејләринин јарадылмасы фикрини мејдана атдыг. Бу күн сизә демәк истәјирәм ки, бу, мәним шәхси тәшәббүсүм олмушдур.

Хатиримдәдир, биз 1974-чү илдә илк дәфә Үзејир Һачыбәјовун ев-музејини јаратдыг. Сонра исә, 1975-чи илдә, Сәмәд Вурғунун 70 иллик јубилеји әрәфәсиндә онун ев-музејинин јарадылмасы һаггында гәрар гәбул етдик.

Хатиримдәдир, бу, о вахт асан мәсәлә дејилди. Сиз аилә үзвләри, һамыныз бу евдә јашамысыныз, бу, сизин доғма евиниз иди. Сәмәд Вурғун да, сиз дә бурада јашамышдыныз. Мән тәклиф едәндә ки, Сәмәд Вурғунун ев-музеји јарадылсын вә сиз башга мәнзилләрә көчмәлисиниз, баша дүшүрәм, психоложи нөгтеји-нәзәрдән бу, сизин үчүн нә гәдәр чәтин бир мәсәлә, просес иди. Мән чох мәмнунам ки, о вахт сиз бу тәклифи чох шүурлу, дүшүнчәли олараг гәбул етдиниз, бу чүр көзәл мәнзили гојдунуз, сонра тикилмиш мүасир мәнзилләрә көчдүнүз. Хатиримдәдир, о вахт сиз башга мәнзилләрлә тә'мин олундунуз. О вахтдан 21 ил кечиб, көрүрсүнүз бу, нә гәдәр лазым иди. Она көрә дә мән биринчи нөвбәдә Сәмәд Вурғунун һәјат јолдашы Хавәр ханыма, онун өв-

ладларына тәшәккүр едирәм. О вахт сиз бурада ев-музеји ачмаға имкан јаратдыныз.

Шүбһәсиз ки, бу музеј сизин үчүн дә лазымдыр. Чүнки Сәмәд Вурғун биринчи нөвбәдә сизә, аиләнизә мәнсубдур. Амма, ејни заманда, Сәмәд Вурғун бүтүн халгымыза, милләтимизә мәнсубдур. Сиз дә, биз дә бу аддымы бирликдә атдыг вә белә бир мәдәнијјәт очағы, Сәмәд Вурғун очағы јаратдыг. Билирсиниз, Сәмәд Вурғун хатирәсини даим јени-јени нәсилләрә чатдырмаг үчүн бу музејин бу күн дә, кәләчәкдә дә бөјүк әһәмијјәти вар. Хатиримдәдир, биз бу музеји о вахт бөјүк тәнтәнә илә ачдыг. Һәмин вахт кечмиш Советл р Иттифагының бөјүк республикаларындан бизә чох мө'тәбәр гонаглар кәлмишди. О дөврүн ән көркәмли шаирләри, јазычылары, әдәбијјатчылары, мәдәнијјәт хадимләри республикамыза кәлмишдиләр. Биз бу тәдбири елә бир вахтда кечирдик ки, ев-музејини мәһз белә танынмыш адамларын иштиракы илә ачаг.

Ев-музејинин ачылмасындан 21 ил кечирди. Биз Сәмәд Вурғунун 70 иллик, 80 иллик јубилејләрини дә кечирдик. Аллаһ бизә имкан верди, јашадыг, Сәмәд Вурғунун 90 иллик јубилејини дә гејд едирик. Һесаб едирәм ки, бу музеј инди тә'мирдән вә експонатлары дәјишиләндән сонра даһа јахшы тә'сир бағышлајыр. Бу музеј Сәмәд Вурғунун јарадычылығыны бу күн дә, кәләчәкдә дә тәблиғ етмәк үчүн көзәл бир васитәдир.

Билирсиниз, бу, бизим милли борчумузур. Чүнки Сәмәд Вурғун милләтимизин башыны тарихдә уча едән шәхсијјәтләрдәндир. Онун јарадычылығыны даим јашатмаг, јени-јени нәсилләрә чатдырмаг бизим борчумуздур. Биз бу ән'әнәни јарадараг биздән сонра кәлән нәсилләрә дә јол ачырыг ки, онлар да бу јолла кетсинләр.

Инди биз бурадакы шәкилләрә бахаркән Ајбәниз ханым деди ки, Сәмәд Вурғунун "Фәрһад вә Ширин" пјеси 50 ил бундан габаг тамашаја гојулмушдур. Мән онун фикри илә разыјам ки, индики кәнч нәсилдән чохлары "Фәрһад вә Ширин" пјесинин тамашасына бахмајыблар вә ја бә'зиләри бу әсәри охумајыблар. Инди бу әсәр театрымызда јенидән һазырланыр, онун тамашасы олачаг, бизим кәнчләр ону көрәчәкләр. Бу тамашаны јенидән кедиб көрмәк јашлы адамлар үчүн дә мараглы олчагдыр. Бу тамашаны мән вахтилә чох бөјүк мәмнунијјәтлә кедиб Азәрбајчан Дөвләт Драм Театрында көрмүшәм. Бу әсәр мәнә чох бөјүк тә'сир бағышлады.

Ону кедиб јенидән көрмәк мәнә дә, сизә дә лазымдыр. Амма кәнчләрә хүсусән лазымдыр.

Милли ән'әнәләримизин нә гәдәр дәјәрли олдуғуну дүнјаја кәлән јени нәсилләрә чатдырмаг вә онлары бу ән'әнәләр әсасында тәрбијә етмәк үчүн белә музејләр лазымдыр. Сәмәд Вурғун музеји дә мәһз буна хидмәт едир. Мән чох мәмнунам ки, сиз, Сәмәд Вурғунун аилә үзвләри - Хавәр ханым, Ајбәниз ханым бу музеји 21 илдир сахлајырсыныз, горујурсунуз. Бу музеј даим фәалијјәтдәдир. О, халгымыза, милләтимизә хидмәт едир. Бу музеји биз өлкәмизә зијарәтә кәлән инсанлар үчүн көзәл бир нүмунә кими көстәририк ки, халгымыз нәјә маликдир, нәјә гадирдир, халгымызын милли сәрвәтләри нәдән ибарәтдир. Кәлиб һәм музеји көрәнләр, һәм бурадакы бу китаблары охујан, онларла таныш оланлар халгымызы даһа да дәриндән таныјачаглар.

Мән Сәмәд Вурғунун 90 иллик јубилеји мүнасибәти илә сизи тәбрик едирәм. Тәшәккүр едирәм ки, тәк сизә јох, бүтүн Азәрбајчан халгына мәнсуб олан Сәмәд Вурғунун ирсини, адыны вә бурада онун руһуну јашадырсыныз.

II. Әдәбијјатымызын классики, халг шаири Сәмәд Вурғун

(С.Вурғунун 90 иллик јубилеји кечәсиндә нитг)

Һөрмәтли ханымлар вә чәнаблар!
Әзиз достлар!

Бөјүк шаиримиз Сәмәд Вурғунун 90 иллик јубилеји ше'р, мәдәнијјәт бајрамыдыр, Азәрбајчан халгынын бајрамыдыр. Бу бајрам мүнасибәтилә мән сизи, бүтүн Азәрбајчан вәтәндашларыны үрәкдән тәбрик едирәм.

Бу бајрам мәрасимләриндә иштирак етмәк үчүн дост өлкәләрдән зәһмәт чәкиб Азәрбајчана кәлмиш һөрмәтли гонагларымыза тәшәккүр едирәм.

Азәрбајчан бир илдир ки, Сәмәд Вурғунун 90 иллик јубилејини гејд едир, өлкәмиздә јубилеј мәрасимләри кечирилир. Бу тәбиидир, чүнки Сәмәд Вурғун халгымыз, милләтимиз үчүн о гәдәр дәјәрли бир шәхсијјәт олуб, о гәдәр зәнкин бир ирс гојуб ки, онун 90 иллик јубилеји бир күн, бир ај јох, мәһз бир ил мүддәтиндә

кечирилмәли иди. Бу мүддәтдә һәр јердә, һәр евдә, һәр шәһәрдә, һәр кәнддә Сәмәд Вурғун јад олунур, онун ше'рләри охунур, әсәрләри јенидән чанланыр вә бунлар һамысы мүасирләримизә, кәнчләримизә рух верир, онлары севиндирир, шадландырыр.

Сәмәд Вурғун XX әсрин әввәлиндә дүнјаја кәлиб вә аз өмүр сүрәрәк 50 илдән сонра дүнјасыны дәјишибдир. XX әср бәшәр тарихиндә чох зиддијјәтли, мүрәккәб просесләр дөврүдүр. Сәмәд Вурғунун јашадығы илләр һәддиндән артыг мүрәккәб, гарышыг, чәтин олуб. Биринчи дүнја мүһарибәси дүнјаја нә гәдәр зијанлар вурубдур. Ондан сонра Јер күрәсинин алтыда бир һиссәсиндә јени бир гурулуш, јени идеолокија һөкм сүрмәјә башлајыбдыр. Сонра бәшәријјәт үчүн ән тәһлүкәли олан фашизм мејдана чыхыб. Икинчи дүнја мүһарибәси башланыб, нә гәдәр инсанлар гурбан кедиб. Икинчи дүнја мүһарибәсиндән сонра "сојуг мүһарибә" башлајыб, јер үзүндә јенә дә кәркинлик јараныб, ејни заманда, сүлһ мүдафиә етмәк үчүн күввәләр јараныбдыр. Бунлар о дөврүн ән бөјүк, тарихи һадисәләридир. Белә бир дөврдә јашамаг, јаратмаг вә јүксәк јарадычылыг сәвијјәсинә чатмаг һәр бир инсана нәсиб ола билмәзди.

Сәмәд Вурғун өз дөврүнүн, зәманәсинин мүһитиндә, чәрчивәсиндә јазыб, јарадыб вә Азәрбајчан халгы гаршысында әвәзсиз хидмәтләр көстәрибдир, Азәрбајчан әдәбијјатыны, мәдәнијјәтини, дүнја әдәбијјатыны зәнкинләшдирибдир. Фитри, парлаг исте'дады, чох надир хүсусијјәтә малик олан исте'дады, ејни заманда, ән кәнч јашларындан јазыб-јаратмаг әзми Сәмәд Вурғуну гыса бир заманда халгымызын севимли шаириня чевримиш вә о, һәм Азәрбајчанда, һәм дә бир чох харичи өлкәләрдә танынмыш, сајылан бир инсан олмушдур.

Сәмәд Вурғунун јарадычылығы дәрјадыр, индијәдәк јазыланлар бунун һамысыны әкс етдирә биләмәјиб. Һесаб едирәм ки, онун јарадычылығы вә гојдуғу ирс бу күн дә, кәләчәкдә дә тәдгиг олуначаг вә бу барәдә јени-јени әсәрләр јараначагдыр.

Сәмәд Вурғун бөјүк шаирдир. Шәрг аләминдә шаир һәмишә ән јүксәк һөрмәтә лајиг олубдур. Сәмәд Вурғун исә өз дөврүнүн шаирләринин шаири олубдур.

Сәмәд Вурғун Азәрбајчан ше'ринә чох бөјүк јениликләр кәтирибдир. Анчаг мән бир мәгама тохунмаг истәјирәм. Бөјүк шаиримиз Молла Пәнаһ Вагиф XVIII әсрдә ше'р дилини халг дилинә даһа да јахынлашдырды. Онун јаздығы ше'рләри халгын бүтүн

тәбәгәләри һәм анлаја, һәм гавраја билди, һәм дә севди. Беләликлә, о, Азәрбајчан ше'риндә јени бир јол ачды. Сәмәд Вурғун Азәрбајчан классикләринин ән'әнәләрини давам етдирәрәк, бизим дөврүмүздә - мәһз 20-чи, 30-чу, 40-чы илләрдә Азәрбајчан ше'рини даһа да јүксәк сәвијјәләрә галдырды.

Сәмәд Вурғунун ше'ри Азәрбајчан дилини зәнкинләшдирибдир, инкишаф етдирибдир, Азәрбајчан дилини һәр бир азәрбајчанлы үчүн доғма, севимли, ширин едибдир. Бу да Сәмәд Вурғунун Азәрбајчан халгы гаршысында көстәрдији бөјүк хидмәтләрдән биридир.

Сәмәд Вурғун ше'ринин бөјүклүјү, ејни заманда, көзәллији ондан ибарәт иди ки, онун һәр кәлмәси, һәр сәтри һәр бир азәрбајчанлынын гәлбинә чатырды, онун бејнини фәтһ едирди, ону өз тә'сири алтына салырды. Сәмәд Вурғунун ше'ри бу күн дә мүасирләримизә, кәнч нәслә илһам, рух верир, онлары чошдурур, даһа да вәтәнпәрвәр едир, онлара вәтәни, милләти, торпағы севмәји өјрәдир.

Сәмәд Вурғунун әдәби јарадычылығы чох кенишдир, чохшахәлидир. Бу күн бурада мәндән әввәл чыхыш едән натигләр бу барәдә чох көзәл вә әсаслы фикирләр сөјләдиләр. Сәмәд Вурғунун бүтүн јарадычылығында ән көркәмли јер тутан оны "Вагиф" тарихи мәнзум драмыдыр вә Азәрбајчан Милли Театрында онун әсасында јаранмыш "Вагиф" тамашасыдыр. Бу күн там гәтијјәтлә демәк олар ки, бөјүк Сәмәд Вурғунун 60 ил бундан әввәл јаратдығы вә театрымызы даим инкишаф етдирән "Вагиф" пјеси XX әср мәдәнијјәт, әдәбијјат тарихимиздә ән көркәмли јер тутубдур.

"Вагиф" әсәринин хүсусијјәти, шүбһәсиз ки, биринчи нөвбәдә дә бу әсәрин Азәрбајчан халгынын тарихинин бөјүк бир һиссәсини әкс етдирмәкдән ибарәтдир. О, ејни заманда, дәрин фәлсәфи фикирләри әкс етдирән бир әсәрдир, һәр бир азәрбајчанлынын үрәјинә јатан, ону севиндирән ше'р мисраларыдыр.

"Вагиф" әсәри Азәрбајчан халгына онун Молла Пәнаһ Вагиф кими бир шәхсијјәтини таныдан әсәрдир. Е'тираф етмәлијик ки, Сәмәд Вурғунун "Вагиф" әсәри јарананадәк Молла Пәнаһ Вагиф халгын арасында кениш тәблиғ олунмамышды вә халг ону о гәдәр дә танымырды. Шүбһәсиз ки, әдәбијјатчылар, зијалылар, ше'р пәрәстишкарлары Вагифин ше'рләрини јахшы билирдиләр. XVIII әсрдә Азәрбајчан әдәбијјатының, ше'ринин инкишафында Вагифин хидмәтләри һаггында мән дедим. Анчаг Вагифи кениш таныт-

маг, ону халга daha да јахынлашдырмаг, Вагифин шәхсијјәтини ачмаг, онун сурәтини халга көстәрмәк вә Вагифи халга доғма етмәк - бунларын һамысыны Сәмәд Вурғун етди.

Хатырлајын, 1937-чи илләдәк - "Вагиф" әсәри јаранана гәдәр Азәрбајчанда Вагиф ады дашыјан адам ја олмајыб, ја да чох аз олубдур. Бәлкә дә һеч кәс буна фикир вермәјиб. Бәлкә дә һамы күман едир ки, Азәрбајчанда кениш јајылмыш Вагиф ады елә дөврү-гәдимдәндир. Амма "Вагиф" әсәри мејдана чыхандан сонра инсанлар Вагифи, јә'ни Сәмәд Вурғунун јаратдығы Вагиф образыны о гәдәр севди ки, һәддиндән чох аилә јени доғулан өвладларына Вагиф ады верди.

Билирсиниз, бу тәһлили кенишләндирмәк, бу барәдә daha кениш фикирләр, мүлаһизәләр сөјләмәк олар. Анчаг мән бу мәгамлары хатырладым ки, Сәмәд Вурғун јарадычылығынын нә гәдәр дәрин из бурахдығыны бу күн биз бир daha дәрк едәк.

Јенә дә "Вагиф" пјесинә гајытмалыјам. Азәрбајчанын милли театры гәдим тарихә, бөјүк ән'әнәләрә маликдир. Биз 1873-чү илдә Шәргдә илк дәфә јаранмыш Азәрбајчан театры илә, онун тарихи илә һәмишә фәхр етмишик, едирик. Анчаг Азәрбајчан Драм Театрынын тарихиндә "Вагиф" пјеси бир ингилаб олду. О илләри јашајан адамлар хатырламалыдырлар - бу, мәним дә хатиримдәдир - һәмин тамаша о вахт бир ингилаб олду.

Азәрбајчан театрынын ән парлаг сәһифәләриндән бири "Вагиф" пјесидир, онун јаранмасыдыр вә узун илләр онун театрымызын сәһнәмиздә олмасыдыр. "Вагиф" пјеси, ејни заманда, театрымызын көркәмли сәнәткарларыны daha да јүксәлтди.

Бу күн биз Вагифин шәкилләрини, һејкәлини көрүрүк. Амма һәгигәтдә Вагифин фотошәкли олмајыбдыр. Вагифин шәклини дә Сәмәд Вурғун вә Вагиф ролуну ојнајан бөјүк сәнәткарымыз, актјорумуз Әләскәр Әләкбәров вә Азәрбајчан Дөвләт Драм Театры јаратмышлар.

Көрүрсүнүз, Сәмәд Вурғун бир әсәрлә бизим милли мәдәнијјәтимизә, әдәбијјатымыза, мә'нәвијјатымыза аид нә гәдәр бөјүк мәсәләләри һәлл едибдир. Сәмәд Вурғун халгымыза нә гәдәр бөјүк хидмәтләр көстәрибдир. Биз дә Сәмәд Вурғунун јолу илә кедәрәк Вагифин адыны әбәдиләшдирмәјә чалышдыг, онун өлүмүндән 200 ил сонра Шушада, Чыдыр дүзүндә Вагифин гәбри үзәриндә бөјүк мәгбәрә јаратдыг. Һәмин мәгбәрәдә Сәмәд Вурғун, Азәрбајчан театры вә Әләскәр Әләкбәров тәрәфиндән јарадылмыш Вагиф сурәтинин һејкәлини гојдуг.

Сәмәд Вурғунун дикәр драм әсәрләри дә јүксәк гијмәтә лајигдир. "Фәрһад вә Ширин" дә, "Ханлар" да, "Инсан" да Азәрбајчан әдәбијјатына, шө'ринә, театрына бөјүк төһфәләрдир. Онлар әбәди јашајачаглар.

Сәмәд Вурғун һәддиндән чох шө'рләр, поемалар јазыбдыр. Бүтүн бу поемаларынын, шө'рләринин вә нјесләриндәки шө'рләрин һамысы мәһз Сәмәд Вурғуна мәхсусдур. Бүтүн бунлар ону көстәрир ки, Сәмәд Вурғун ана дилимизи - Азәрбајчан дилини тәкмилләшдириб, инкишаф етдирибдир. Бу, Сәмәд Вурғунун ән бөјүк хидмәтләриндән биридир. Бизим һазыркы дилимиз 70, 80, 90 ил бундан әввәл олан дил дејил. Индики дилимиз - түрк дилләри групуна мәхсус олан Азәрбајчан дили түрк дилләринин көкүндән көлән Азәрбајчан дили мәһз Сәмәд Вурғун кими шәхсијјәтләрин јарадычылығы нәтичәсиндә, онларын шө'рләринин, әсәрләринин нәтичәсиндә бу гәдәр көзәлләшиб, бу гәдәр зәнкинләшиб, сәлисләшиб, ширинләшибдир. Биз бу дилимизлә фәхр едирик вә фәхр едә биләрик.

Сәмәд Вурғун, ејни заманда, бөјүк алим-философ иди. Сәмәд Вурғун Азәрбајчан Елмләр Академијасынын тә'сисчиләриндән, јарадычыларындан биридир. Сәмәд Вурғун Елмләр Академијасынын јарадылмасынын төшәббүсчүләриндән биридир. О, садәчә академик сечилмиш бир адам дејил. Сәмәд Вурғун вә мәһз онун кими Үзејир Һачыбәјов, Һејдәр Һүсејнов, Јусиф Мәммәдәлијев, Мустафа бәј Топчубашов, Мирзә Ибраһимов вә башга белә инсанларын төшәббүсү нәтичәсиндә 1945-чи илдә Азәрбајчанын Милли Академијасы јараныбдыр. Бу, бөјүк тарихи һадисәдир. Бурада Сәмәд Вурғунун хидмәтләри бөјүкдүр. Ән бөјүк хошбәхтлик ондадыр ки, Сәмәд Вурғун өмрүнүн сон илләриндә һәмин академијанын витсе-президенти вәзифәсини дашымышдыр вә Азәрбајчан елминин, әдәбијјатшүнаслығынын инкишафында чох әвәзсиз хидмәтләр көстәрмишдир.

Сәмәд Вурғунун бүтүн әсәрләри Вәтәнә мәһәббәтлә, Азәрбајчана, халгымызын дилинә, милли ән'әнәләринә мәһәббәтлә долудур. Сәмәд Вурғунун шәхсијјәтини ифадә едән, онун әсәрләринин әсас мә'насы вә мәзмуну бах, будур.

Шүбһәсиз ки, Сәмәд Вурғунун әсәрләри өз дөврүндә јазылыбдыр. О дөврүн һөкмү, тәләбләри Сәмәд Вурғунун әсәрләриндә дә

өз əксини тапыбдыр. Бу күн hеч кəс буна көрə Сəмəд Вурғунун əвəзиндən үзр истəмəмəлидир. Сəмəд Вурғунун бүтүн əсəрləри илə Азəрбајчан халгы əввəлдən ахырадək фəхр едир, бундан сонра да фəхр едəчəкдир.

Сəмəд Вурғун комсомола həср етдији поемасында да, коммунист партијасына həср етдији "Заманын бајрагдары" поемасында да өз əгидəсинə хидмəт едиб, өз əгидəсинə садиг галыбдыр, ејни заманда, јүксəк ше'р сəнətини нүмајиш етдирибдир.

Шəргдə həмишə ше'р бəјүк hөрмəтə лајиг олубдур вə həр бир шаир өз дөврүнүн ашиги олубдур, өз дөврүнү јазыбдыр. Биз буна көрə кечмиш əсəрləрин hеч бир шаиринə həр hансы бир мənфи мүнасибəт көстəрə билмəрик вə кимисə гынаја билмəрик. Сəмəд Вурғуну да hеч кəс гынаја билмəз ки, о ше'рləри, поемалары јазыбдыр.

Сəмəд Вурғун өз халгына, милləтинə садиг инсан олубдур. О, өз милləтинин оjанышына, милли дирчəлишинə хидмəт едибдир. Мəhз Сəмəд Вурғунун ше'рləри, поемалары, пјесləри, драмлары - hамысы бирликдə халгымызы хырда-хырда бу јүксəк сəвиjjəjə ныхарыбдыр.

Сəмəд Вурғунун јарадычылығының əсас хүсусиjjətləри бах, будур. Мəhз буна көрə Сəмəд Вурғун гиjмətлидир. Сəмəд Вурғун бүтүн јарадычылығы боjу өз халгыны азад көрмək истəjибдир. Сəмəд Вурғун həмишə азадлыг, мүстəгиллик тəрəфдары олубдур. Сəмəд Вурғун Үзејир hачыбəjовла, Чəфəр Чаббарлы илə чијинчијинə кедибдир. Онлар - Сəмəд Вурғун да, Үзејир hачыбəjов да, Чəфəр Чаббарлы да Азəрбајчаны азад, мүстəгил, сəрбəст көрмək истəjибләр.

Биз бу күнүмүзə көрə - халгымызын мəдəниjjətинин, əдəбиjjатының, елминин, тəhсилинин үмуми сəвиjjəсинин бу мəртəбəjə галхмасына көрə Сəмəд Вурғуна миннəтдарлығымызы билдирмəлијик.

Билирсиниз, həр бир инсанын өзүнəмəхсус талеји вардыр. Аз өмүр јашамасына бахмајараг, Сəмəд Вурғунун талеји хошбəхт таледир. Она көрə хошбəхт таледир ки, Сəмəд Вурғун 50 ил јашаса да, амма 40 илдир, Азəрбајчан халгынын дилиндəн вə дүнjанын чох халгларынын дилиндəн дүшмүр.

Бу күн биз азад, мүстəгил өлкəмиздə јашајарканкечмиш нəсилləрə миннəтдар олмалыjыг, биздən габаг јашамыш, јаратмыш ..санлара даим миннəтдарлығымызы билдирмəлијик. Чүнки бу-

күнкү Азəрбајчан əзəмətли, бəјүк бир бинадыр. Бу бинаны кəрпич-кəрпич гојан индијə гəдəр јашамыш, јаратмыш нəсилләрдир. Бу бинаја həрə өз пајыны гојубдур - кими чох, кими аз. Амма бу инсанларын там əксəриjjəти Азəрбајчаны гурмаға, јаратмаға вə инкишаф етдирмəjə чалышмышдыр. Онлардан да ən көркəмлиси бəјүк шаиримиз Сəмəд Вурғундур.

Сəмəд Вурғун өз јарадычылығы, əсəрləри, ичтимаи-сијаси фəалиjjəти илə XX əср Азəрбајчан тарихиндə ən көркəмли шəхсиjjətlərдən бири олубдур. Биз Сəмəд Вурғун илə фəхр едирик. Чох севиндиричи hалдыр ки, бу јубилеји достларымызла - Түркиjə Чүмhуриjjətинин, Газахыстан, Русиja, Күрчүстан, Дағыстан республикаларынын нүмајəндələри илə бир jердə кечиририк. Бу да тəбиидир. Бурадакы чыхышларын hамысы чох сəмимидир вə Сəмəд Вурғунун јарадычылығына, онун гоjдуғу ирсə бəјүк hөрмəт hисси илə долудур.

Бурада шəхси хатирələр дə сөjlənилди. Мəним дə шəхси хатирələрим вардыр. Биз кəнчлəр вахтилə Сəмəд Вурғуну садəчə олараг көрмəкдən өзүмүзү хошбəхт hесаб едирдик ки, Сəмəд Вурғуну hарадаса көрдүк, динлəдик, ешитдик. Биз о иллардə бах, белə јашамышдыг.

Хатиримдəдир, 1952-чи илдə Опера вə Балет Театрынын бинасында Азəрбајчан зиjалыларының ичласы кечирилди. Азəрбајчанын о вахткы рəhбəри дə зиjалылара чох тəзjиг едирди. Сəмəд Вурғуна сөз верилди. Онун о чыхышы гулағымда бүкүнкү кими сəсlənир. Сəмəд Вурғуна сөз верилəндə салона топлашанлар ону чох бəјүк həрарətлə гаршыладылар. Сəмəд Вурғун чох дəрин мəзмунлу вə həjəчанлы бир нитг сөjləди. Həмин нитг jəгин hарадаса дəрч олунуб вə ону охуjанлар бунлары билирлəр. Онун о нитги də мəhз Азəрбајчанын əдəбиjjатына, мəдəниjjətинə, зиjалыларына аид гајғыларла долу иди. О вахт она ики-үч дəфə реплика вердиләр, амма Сəмəд Вурғун həр дəфə дə əjилмəди, сынмады, ирадəсини итирмəди, өз нитгини мəрд-мəрданə, бəјүк ифтихар hисси илə баша чатдырды.

Сəмəд Вурғун о вахт бизим hамымыз үчүн нүмунə - халгына, милləтинə, өлкəсинə, вətəнинə сədагətлиликдə нүмунə иди. Сəмəд Вурғун Азəрбајчаны, өз халгыны, өз дилини нə гəдəр севирди! Бунлары həр дəфə jада салдыгча инсан чошур, həjəчанланыр. Сəмəд Вурғун өкəр бу күнləри - Азəрбајчанын мүстəгиллиjини, азадлығыны көрмədисə дə, онун руhу бу күн бизимləдир. Мəн

hесаб едирәм, онун руһу бу күн һәддиндән артыг шаддыр ки, Азәрбајчан халгы азаддыр, сәрбәстдир вә Азәрбајчан Республикасы мүстәгилдир.

Сәмәд Вурғунун "Азәрбајчан" ше'ри дилләрдә әзбәр олубдур. Билирсиниз, о гыса сөзләрдә о гәдәр дәрин мә'на вар ки, һәмин сөзләри һәр бир инсан дилинә көтириб, тәкрар едәркән өз халгына, өлкәсинә бир даһа өз мәһәббәтини, севкисини, сәдагәтини ифадә едир:

Ел билир ки, сән мәнимсән,
Јурдум, јувам мәскәнимсән!
Анам, доғма Вәтәнимсән!
Ајрылармы көнүл чандан?
Азәрбајчан, Азәрбајчан!

Биз Сәмәд Вурғунун руһу гаршысында баш әјәрәк дејә биләрик: Әзиз шаиримиз, сәнин чанын гәдәр севдијин Азәрбајчан бу күн мүстәгил дөвләтдир. Сәнин чанын гәдәр севдијин халгын бу күн азаддыр. Бу күн мән бир даһа бәјан едирәм ки, биз Сәмәд Вурғунун руһуну кәләчәкдә дә шад едәчәјик. Мүстәгил Азәрбајчан јашајачаг, Азәрбајчанын дөвләт мүстәгиллији әбәди, дөнмәз олачагдыр. Халгымыз даим сәрбәст, өз талејинин саһиби олачагдыр.

Јашасын мүстәгил Азәрбајчан!
Јашасын Сәмәд Вурғун јарадычылығы!
Сәмәд Вурғуна ешг олсун!

6 март 1997-чи ил.

❋ ❋ ❋

ХАЛГ ШАИРИ МИРВАРИД ДИЛБАЗИЈӘ

(85 иллик јубилеји мүнасибәтилә)

Һөрмәтли Мирварид ханым!

Сизи - Азәрбајчан әдәбијјатынын көркәмли нүмајәндәсини анадан олмағынызын 85 иллији мүнасибәтилә үрәкдән тәбрик едирәм.

Халгымызын әсрләрлә формалашмыш јүксәк мә'нәви дәјәрләрини төрәннүм едән ше'р вә поемаларыныз охучулар төрәфиндән узун илләрдир ки, дәрин рәғбәтлә гаршыланыр. Өлкәмизин мүстәгиллији уғрунда вәтәнпәрвәр мүбаризәләрин јетишмәсиндә поезијанызын данылмаз ролу олмушдур.

Ијирминчи әсрдә халгын башына кәлмиш бөјүк фаҹиәләри өз јарадычылығынызда чанлы шаһид кими әкс етдирмәклә јанашы, Сиз даим никбин шаир галараг сабаһа бөјүк үмид вә инам ифадә едән әсәрләр јаратмысыныз. Гарабағ дәрди, Көјчә һәсрәти, талејин һөкмү илә бир-бириндән узаг дүшмүш сојдашларымызын ајрылыг ағрысы Сизин поезијанызда тарих вә ибрәт дәрсләринә чевриләрәк кәнч нәсли вәтәнпәрвәрлик руһунда тәрбијә едир.

Фүсункар Азәрбајчан төбиәтинин көзәлликләринә һәср олунмуш һәр бир мисраныз да охучулары вәтәнә, ана дилимизә гырылмаз телләрлә бағлајыр. Азәрбајчан ушаг ше'ринин инкишафындакы хидмәтләриниз дә јүксәк гијмәтә лајигдир. Сизин поетик тәрүмәләриниз сајәсиндә Азәрбајчан охучулары дүнја поезијасынын бир чох көзәл нүмунәси илә таныш олмаг имканы әлдә етмишдир.

Сиз Азәрбајчанын гадын шаирләринин поезија ән'әнәләрини давам етдирәрәк ше'римизин уча зирвәләрини фәтһ етмисиниз. Буна мәһз әсәрләриниза хас олан бәшәрилик, шәхсијјәтиниздән ирәли кәлән нәчиблик сајәсиндә чатмысыныз.

Јетмиш иллик әдәби фәалијјәтиниз вәтәнә сонсуз сәдагәт, халга фәдакар хидмәт мәктәби олмушдур. Инанырам ки, Сиз поезија һәвәскарларыны мүстәгил Азәрбајчанымызы, онун азад халгыны төрәннүм едән јени әсәрләрлә бундан сонра да севиндирәчәксиниз.

Сизи бағрыма басырам, мөһкәм чансағлығы вә хошбәхтлик арзулајырам.

18 август 1997-чи ил.

ЧОХ ДӘЈӘРЛИ, ХАЛГЫМЫЗ ҮЧҮН ЛАЗЫМЛЫ ӘСӘР

(Илјас Әфәндијевин "Һөкмдар вә гызы" тамашасына бахдыгдан сонра)

Мән сизи тәбрик едирәм. Азәрбајчан Дөвләт Драм Театры 125-чи мөвсүмүнә башлајыбдыр. Аллаһ буну бизә гисмәт едибдир. Азәрбајчан театрынын 100 иллик јубилејини сизинлә бирликдә тәнтәнәли сурәтдә кечирмишик, бундан сонра 25 ил јашамышыг. Доғрудур, бу 25 ил һамар јол олмајыбдыр, енишли-јохушлу, чәтин, әзаб-әзијјәтли кечибдир. Анчаг бизим чох бөјүк наилијјәтимиз ондан ибарәтдир ки, нәнәјәт, Азәрбајчан халғы өз дөвләт мүстәгиллијинә наил олубдур. Бу мүстәгиллијә, азадлыға көрә һәр бир әзаб-әзијјәтә, иткијә, һәр бир гурбана разы олмаг оларды. Чүнки Азәрбајчанын дөвләт мүстәгиллији тарихи наилијјәтдир вә чохәсрлик тарихимиздә бүтүн халгымыз үчүн Аллаһ тәрәфиндән көндәрилмиш бир не'мәтдир. Она көрә дә мән салонда оларкән, сизинлә көрүшәркән кечән 25 или хатырлајырам. 1973-чү илдә биз театрын 100 иллик јубилејини гејд етдик, сонра да 25 ил јашадыг.

Бу күн сиз чох көзәл бир әсәр тәгдим етдиниз. Мән сизи бу әсәр, бу тамашаныз мүнасибәтилә тәбрик едирәм. Чох дәјәрли вә бу күн халгымыз үчүн лазымлы әсәрдир. Шүбһәсиз ки, биз бу күн илк нөвбәдә әсәрин мүәллифини - бөјүк јазычымыз, драматургумуз Илјас Әфәндијевин хидмәтләрини гејд етмәлијик, онун хатирәсини јад етмәлијик.

Белә баша дүшүрәм ки, бу онун сон әсәри иди.

Илјас Әфәндијев Азәрбајчан театрына чох бөјүк төһфәләр вермишдир, бөјүк хидмәтләр көстәрибдир, чох дәјәрли әсәрләр јарадыбдыр. Илјас Әфәндијевин јарадычылығы башга чәһәтләрлә јанашы, бир дә она көрә әһәмијјәтлидир ки, о өз әсәрләриндә һәм Азәрбајчан халғынын тарихинин чох мүһүм сәһифәләрини әдәбијјат, театр васитәсилә букүнкү нәсилләрә чатдырыбдыр, һәм дә

өз әсәрләриндә мүасир һәјатымызын мүсбәт вә мәнфи чәһәтләрини чох көзәл тәсвир едибдир. Беләликлә, халгымызы һәм тарихә һөрмәт бөсләмәјә сөвг етмишдир вә бу барәдә хидмәтләр көстәрмишдир, тарихи билмәк үчүн халгымыза јардым етмишдир, ејни заманда, јашадығымыз заманда мә'нәвијјат, әхлаг, инсанлыг, вәтәнә вә миллијјәтә сәдагәт руһуну ашыламышдыр. Һесаб едирәм ки, халгымыз бу әсәрләрдән чох бәһрәләнмишдир.

Она көрә дә мән бу күн Илјас Әфәндијевин бүтүн јарадычылығыны, онун јаздығы әсәрләри бөјүк миннәтдарлыг һисси илә хатырлајырам. Һесаб едирәм ки, о, халгымыз гаршысында өз борчуну, даһа доғрусу, өз миссијасыны шәрәфлә јеринә јетирмишдир, халгымыза, мәдәнијјәтимизә, театрымыза, әдәбијјатымыза чох бөјүк ирс, бөјүк сәрвәтләр гојуб кетмишдир. Күман едирәм ки, буну халгымыз һеч вахт унутмајачагдыр. Шүбһәсиз ки, биз Илјас Әфәндијевин хатирәсини әбәдиләшдирмәк үчүн гәрарлар да гәбул едәчәјик, шәхсән мән едәчәјәм. Чүнки о, буна лајигдир. Белә әсәрләрлә о, онсуз да өзүнү халғын гәлбиндә јашадачагдыр.

Онун сон әсәри - бу күн сизин тәгдим етдијиниз әсәр һәјатымыз үчүн чох әһәмијјәтлидир. Бу күн салонда үч саатдан артыг вахт чох тез кәлиб кечди. Јә'ни, тамаша о гәдәр мараглы, мәзмунлу, мә'налы иди, һәм дә сиз һамыныз о дәрәчәдә көзәл ифа етдиниз, салонда отуранлара бу әсәри көзәл чатдырдыныз, - о үчмләдән мәнә дә, - һеч һисс етмәдим ки, нә гәдәр вахт кечибдир. Бу да она көрәдир ки, биринчиси - әсәрин һәср олундуғу мөвзу чох актуалдыр, чох вачиб бир мөвзудур. Бу әсәрлә Илјас Әфәндијев јени бир хидмәт едибдир. бизим тарихимизин о дөврүнү ачыб көстәрибдир. Бунлар инди ачылыбдыр. Тарихчиләр, бизим салнамәчиләр бунлары дүзкүн јазмаға башлајыблар. Анчаг билирсиниз, инди һәр бир адамын о тарих китабларыны охумаға нә имканы вар, нә вахты. Бир дә ки, бири охујур, о бириси охуја билмир. Бу бахымдан театр, кино чох тә'сирли бир васитәдир. Тарихимизин бу дөврү кечмишдә төһриф олунубдур. Буну сиз билирсиниз. Биз бу дөврү јашамышыг.

Бу күн мәним өзүм достум Ињсан Доғрамачыја данышырдым, гонаглардан бири сорушду ки, кечмиш заманларда да белә бир пјеси тамашаја гојмаг олардымы? Дедим, ола билмәзди. Чүнки о вахтлар бунун әксинә олан мөвзуда тамашалар көстәрилирди. Тәәссүфләр олсун. Бу һеч кимин күнаһы дејил - нә сизин, нә бизим, нә мәним, нә онун. Үмумијјәтлә, јашадығымыз дөврүн, о дөвлә-

тин вә гурулушун јаратдығы вәзијјәт иди. Анчаг һәгигәт ондан ибарәтдир ки, 1964-чү илдә, сиз билирсиниз, Азәрбајчанын Русија көнүллү сурәтдә гатылмасынын 150 иллик јубилеји тәнтәнәли кеји олунду. Бөјүк бајрам кечирдик, она бөјүк әсәрләр һәср едилди. Бу да олуб.

Билирсинизми, биз кәрәк инди тарихимизи дүзкүн арашдыраг, һеч ким күнаһландырмајаг, күнаһкар ахтармаг лазым дејил. Әкәр белә олса, ишләримиз јахшы кедә билмәз. Кечмишдә нә олубса, олуб-кечиб. Јенә дә дејирәм, о бајрамы едәнләр дә күнаһкар дејилләр. Чүнки онлар һәмин гурулуша, һәмин системә хидмәт едирдиләр. О гурулуш тарихи дә башга чүр чатдырмышды. Әкәр биздә сәрбәстлик, азадлыг, демократија олсајды, о вахт тарихчиләрдән бири, икиси, үчү, дөрдү көтүрүб јазсајдылар ки, бу белә дејил, бәлкә дә бунларын гаршысыны алмаг оларды.

Амма о дөврдә, о системдә, о идеолокијанын тә'сири алтында буну етмәк мүмкүн дејилди. Мән буну бир дәфә демишәм. Бир нечә ил ондан сонра, 1968-чи илдә бизим бөјүк алимимиз, рәһмәтлик академик Зија Бүнјадов бир балача чәһд көстәрди вә демәк истәди ки, биз о вахт Русијанын тәркибинә көнүллү дахил олмамышыг, - бу, көнүллү олмајыб, јә'ни, өзүмүз мүраџиәт етмәмишик. Она нәсә етмәк истәдиләр, о тәрәф-бу тәрәфә чәкдиләр, чәзаландырмаг истәдиләр. Мән она көмәк етдим. Чох бөјүк алим олдуғуна, өзү дә Икинчи дүнја мүһарибәсинин гәһрәманы олдуғуна көрә бә'зи хејирхаһ адамларын, о чүмләдән мәним јардымыма, - о вахт мән бурада ДТК-ја рәһбәрлик едирдим, - имкан вермәдим ки, она нәсә етсинләр. Белә бир һал олмушду. Јә'ни, демәк истәјирәм ки, һәтта бу чүр чәсарәтли һаллар да олурду.

Она көрә дә инди һеч кәси күнаһландырмаг лазым дејил. Амма еjни заманда, бүтүн васитәләрлә, о чүмләдән, мәдәнијјәт, әдәбијјат, театр васитәсилә инди һәгигәти халга билдирмәк лазымдыр. Һәгигәтин халга белә чатдырылмасы даһа тә'сирлидир, халг буну гавраја билир. Јенә дә дејирәм, бөјүк бир китабы көтүрүб охумаг, ондан нәтичә чыхармаг олар. Амма бу о гәдәр дә асан дејил. Лакин буну әдәбијјат дили илә јазыб чатдырмаг, сизин кими чох көзәл актјорларын ифасында, бу васитә илә халга чатдырмаг чох әһәмијјәтлидир. Мән әсәри бу бахымдан чох јүксәк гијмәтләндирирәм - һәм әсәри, бу фачиәни, һәм дә сизин әсәрә вердијиниз бу гурулушу. Чох көзәл јаратмысыныз - һәм актјорлар, һәм режиссорлар, бүтүн актјор ансамблы һәддиндән артыг көзәл ифа етди. Мән сизи тәбрик едирәм.

Анчаг бу әсәрин икинчи тәрәфи дә вар. Бир вар ки, бизим тарихимизи ајдынлашдырыр, амма икинчи тәрәфи бундан да әһәмијјәтлидир: халгымызда вәтәнпәрвәрлик јарадыр, мүстәгиллик, милли азадлыг һиссијјатларыны бејинләрә һәкк етдирир, халгымызы бу истигамәтдә тәрбијәләндирир вә әсасән кәнчләри тәрбијәләндирир. Бу бахымдан әсәрин актуаллығы чох бөјүкдүр. Инди һәр бир адам билсин ки, мүстәгиллик нәдир вә өз халгынын мүстәгиллијини горумајан адамларын агибәти нечә олур. Мәсәлән, Чавад хан вә Ибраһим хан. Көрүрсүнүзмү, икиси дә бизим ханларымыздыр. Бу, нә демәкдир? Әсәрин бир мә'насы да бундан ибарәтдир ки, халгымызы елә о вахт, кечмиш тарихи дөврләрдә дә бәдбәхт едән ичиндәки чәкишмәләр олуб. Бу, һәгигәтдир ки, ханлар о вахтлар бир-бири илә чәкишмәсәјдиләр, әдавәт апармасајдылар, бәли, иддиаја олмасајдылар, бири о бирисинә һөрмәт едиб һамысы бирләшсәјдиләр, буна наил ола биләрдиләр. Дүздүр, Ибраһим хан бундан чох шикајәтләнир ки, мән ханлыглары бирләшдирмәк истәјирәм, амма бирләшмирләр. Әсәрин бир јериндә о дејир ки, ханлар горхурлар ки, мән шаһ оларам. Бу да һәгигәтдир. Чүнки Ибраһим хан да истәјирди шаһ олсун, Кәлбалы хан, Чавад хан, Губа ханы Фәтәли хан да, Шәки ханы да шаһ олмаг истәјирди. Бәли, һәр бири истәјирди шаһ олсун. Анчаг бунлар бир јердә олсајдылар, јығышыб һамысы десәјдиләр ки, кәлин бир нәфәри шаһ сечәк вә она да итаәт едәк, әлбәттә ки, бу фачиәләрдән бәлкә дә хилас олмаг мүмкүн оларды. Амма бунлар олуб, кечиб. Халгымыз гурбанлар верибдир. Көрүрсүнүзмү, Ибраһим ханын һәјаты нә гәдәр фачиәлидир - оғлу вә гызлары ондан үз дөндәрди, өзү дә өз сәһвинин гурбаны олду.

Билирсиниз, бунлар о гәдәр ибрәтамиздир ки! Мәсәлән, Ибраһим хан бизим тарихимиздә мә'лумдур. Бир сыра јазычыларымыз Ибраһим ханын сүрәтини јарадыблар, амма дүзкүн вермәјибләр. Онлары да күнаһландырмаг олмаз, чүнки онлар да һәмин о идеолокијанын тә'сири алтына дүшмүшдүләр. Һәтта "Вагиф" пјесиндә Ибраһим ханын куја рус падшаһынын әлејһинә олдуғу көстәрилир, һәмин әсәрдә о, Вагифә дејир: "Вагиф, әлиндәки о әса нәдир?" Чавабында исә Вагиф дејир ки, "Русија падшаһы, о зүлмкардан - Јекатеринадан бир һədијјәдир".

Јенә дә Ибраһим хан дејир: "Де, сән һара, Русија һара, јохса сатылмысан о кафырлара?" Билирсинизми, белә дә јазылыбдыр. Она көрә дә бизим халгымызы, милләтимизи бирләшдирмәк үчүн, бу чәкишмәләрә сон гојмаг үчүн дә бу әсәр чох ибрәтамиздир.

Бу чәкишмәләр дүнән дә варды, бу күн дә вар. 1988-чи илдән халгымызын башына кәләнләр, ермәниләрин Азәрбајчана тәчавүз етмәси, Дағлыг Гарабағ мәсәләсини галдырмасы нәјин нәтичәсиндә олду? Азәрбајчанын ичиндә кедән чәкишмәләрин нәтичәсиндә олду. Әкәр о вахт Азәрбајчан халгы бирләшсәјди, һамы бир олсајды, ермәниләрин гаршысыны алмаг мүмкүн олмаздымы? Онда торпагларымыз ишғал олуна биләрдими?

Бунун бир гисми мәним һәјатымла бағлыдыр. Мә'лумдур ки, мән Москвада отурмушдум вә Азәрбајчаны да мүдафиә едирдим. Анчаг ермәниләр бир тәрәфдән, бизим Азәрбајчандакы бәдбәхтләр дә бир тәрәфдән Һејдәр Әлијеви Кремлдән кәнарлашдырдылар. Мәни кәнарлашдырандан 20 күн сонра бу һәрәкат башланды, үч ајдан сонра Гарабағ фачиәси баш верди. Мә'лумдур ки, мән демирәм ки, чох шеј едә биләрдим. Чох шеј дә етмишдим. Бу Гарабағ һадисәләри дәфәләрлә галхмышды. Вахтилә мән вә мәндән габагкы инсанлар да бунун гаршысыны алмышдыг. Алмаға да имканымыз вар иди.

Бәс нә үчүн белә олду? Чәкишмәләр нәтичәсиндә. Инди тәсәввүр един, 1988-чи илдә фачиә башлајыбдыр, ермәниләр иддиа галдырыблар, гәрар чыхарыблар ки, Дағлыг Гарабағы Ермәнистана бирләшдирсинләр, Дағлыг Гарабағ Азәрбајчана табе дејил. Азәрбајчана Москвадан Вәзирову јени рәһбәр көндәрибләр. О, бу ишләрлә мәшғул олмаг әвәзинә, башлады һәр јердән материал топламаға ки, Һејдәр Әлијев Азәрбајчанда ишләјәндә нә кими "күнаһлар" едибдир. О вахт Һејдәр Әлијев артыг исте'фаја кетмиш бир адам иди, Москвада ади вәтәндаш кими јашајырды. Нә истәјирдин сән бу Һејдәр Әлијевдән? Сән кәрәк о ермәниләрлә мүбаризә апарајдын. Амма тәк бир о дөвр дејил. Елә сонракы илләри - 1990,1991,1992-чи илләри, 1993-чү илин ијун ајыны хатырлајын. Дөрд ил бундан өнчә, Азәрбајчанда вәтәндаш мүһарибәси галхды. Нә үчүн? Чүнки һакимијјәт уғрунда мүбаризә кедирди. Нечә ки, о вахтлар ханлар бирләшә билмирдиләр ки, ким шаһ олачагдыр, бурада о деди ки, Азәрбајчанда мән һаким олмалыјам, о бириси деди ки,мән олмалыјам, бир башгасы деди ки, јох, мән олмалыјам. Һәрәнин әлиндә бир силаһлы дәстә, бири Кәнчәдән,

бири Ләнкәрандан, бири ордан, бири бурдан галхды, Азәрбајчаны вурдулар, дағытдылар. Вәтәндаш мүһарибәси кетди.

Инди дөрд илдир ки, аддым-аддым, нечә дејәрләр, гарыш-гарыш јол кедирик ки, халгымызы һәмин вәзијјәтдән чыхараг. Бах, бунлара көрә дә мән һесаб едирәм ки, бу әсәр чох актуалдыр. Һесаб етмирәм ки, Азәрбајчанда бу чәкишмәләрә сон гојулуб, инсанлар даһа бунлары унудублар вә јенидән белә шејләр чүчәрмәјәчәк. Јох, Азәрбајчанда тәһлүкә һәмишә вар. Она көрә дә халгымызы бундан сонра да бу тәһлүкәдән горумаг, бирләшдирмәк вә һәмрә'ј етмәк үчүн, Азәрбајчанын бу ағыр дөврүндә һамынын мүстәгиллијимизи горујуб сахламасы үчүн бу әсәрин чох бөјүк әһәмијјәти вар - һәм пјесин, һәм дә сизин бу сәһнәдә јаратдығыныз бу тамашанын. Она көрә дә чох һәјәчанлыјам. Доғрусу, әсәр һаггында ешитмишдим, мәзмунуну билирдим, лакин бу дәрәчәдә тәсәввүр етмирдим.

Бу күн чох бөјүк тәәссүратлар алтындајам. Һесаб едирәм ки, бу, бизим мәдәни һәјатымызда чох әламәтдар бир һадисәдир. Бу әсәри кениш тәблиғ етмәк лазымдыр. Бизим кәнчләри бу тамашаја мүтләг кәтирмәк лазымдыр - университетләрдән, мәктәбләрдән кәлсинләр, бахсынлар. Тамашаны тез-тез гојмаг лазымдыр ки, чохлары кәлиб бахсын, һәм тарихимизи, һәм башымыза кәлән фачиәләри билсинләр, һәм дә бундан ибрәт көтүрсүнләр, нәтичә чыхарсынлар. Бундан сонра белә шејләрә јол вермәк олмаз, мүстәгиллијимизи, азадлығымызы әлдән вермәк олмаз. Әсәрдәки сон монологда да бунлар дејилир.

Азәрбајчан Президенти Һејдәр Әлијев көркәмли алим Иһсан Доғрамачыја мүрачиәтлә деди:

- Иһсан бәј, артистләримизи көрүрсәнми? Бунлар бир-бириндән көзәл вә дәјәрлидирләр. Тәсәввүр елә, сән Түркијәдә јашајырсан, мәним дә гардашымсан, Азәрбајчан халгынын бөјүк достусан. Азәрбајчан халгынын исте'дадына бах, - 125 иллик тарихи олан театры вар. Һансы мүсәлман өлкәсиндә, һансы Шәрг өлкәсиндә бу вар? Јохдур! Бу, Азәрбајчандадыр. Азәрбајчанын бу тарихи наилијјәтләри илә биз фәхр едә биләрик вә фәхр едирик.

Она көрә дә мән бу актјорлары бир-бириндән ајырмаг истәмирәм. Режиссору, рәссамы, бәстәкары, актјорлары да. Чох көзәл ојнадыныз. Чох сағ олун, тәшәккүр едирәм. Мән сизин һамыныза јени-јени уғурлар арзулајырам вә чох мәмнунам ки, бу күн кәлдим,

сизинлә бир дә көрүшдүм. Чох мәмнунам ки, мәним достларым да бурада олдулар, тамашаны көрдүләр.

...Иһсан бәјин дедији илә Полад Бүлбүлоғлунун тәклифи арасында зиддијјәт јохдур. Азәрбајчан үчүн бу тамашанын видеолентә чәкилмәси лазымдыр. Анчаг мән салонда отураркән фикирләшдим ки, бу мәвзуда тарихи бир кинофилм јаратмаг лазымдыр. Доғрудур, вахтилә биз тарихимизи әкс етдирән "Нәсими", "Бабәк" кими чох көзәл кинофилмләр јаратмышыг. О вахт вәсаитимиз чох иди, инди јохдур. Амма мән бу барәдә дүшүнүрәм. Ејни заманда, бир видеофилм чәкмәк олар ки, буну вахташыры версинләр. Анчаг мән һесаб едирәм ки, Иһсан бәј дә Түркијәдә бизим бу бөјүк тамашамызы тәблиғ едәр, Анкарада, Истанбулда көстәрәр. Гој көрсүнләр.

20 сентјабр 1997-чи ил.

❋ ❋ ❋

БУ, БӨЈҮК ЈАРАДЫЧЫЛЫГ НАИЛИЈЈӘТИДИР

(Ү. Һачыбәјовун "Аршын мал алан" мусигили комедијасына јени гурулушда бахдыгдан сонра)

Мән сизи тәбрик едирәм. Бу күн мәним достум, гардашым Иһсан Доғрамачы илә вә бу конгресә көлмиш башга харичи гонагларла бирликдә сизин ифанызда Үзејир Һачыбәјовун "Аршын мал алан" опереттасынын јени тамашасына бахдыг. Һесаб едирәм ки, бу, Азәрбајчан театрынын һәјатында чох бөјүк, әламәтдар һадисәдир. "Аршын мал алан" опереттасынын гәдим тарихи вардыр. Мән салонда әјләшиб тамашаја бахдыгча дүшүнүрдүм. Бу әсәр 1911-чи илдә јазылыбдыр, о вахтдан индијәдәк даим Азәрбајчанын театр сәһнәсиндә көстәрилибдир, сонра исә филм чәкилибдир. Бу әсәр һәм театр тамашасы кими, һәм дә кинофилм кими тәкчә республикамызы јох, бүтүн дүнјаны кәзибдир. Сиз бу әсәри Азәрбајчан Опера вә Балет Театрынын сәһнәсиндә чох мәһарәтлә јенидән тамашаја гојмусунуз. Бу, бөјүк јарадычылыг наилијјәтидир. Бу наилијјәт мүнасибәтилә сизи тәбрик едирәм. Сизә јени-јени јарадычылыг уғурлары арзулајырам.

Үзејир Һачыбәјовун бүтүн әсәрләри өлмәздир. "Аршын мал алан" да өлмәз сәнәт әсәридир. Буну тарихимизин ајры-ајры мәрһәләләриндә бөјүк сәнәткарларымыз јашадыблар вә бу әсәр даим театр сәһнәләриндә көстәрилибдир. Анчаг мә'лумдур ки, бу әсәрин дүнјада мәшһур олмасы 1946-чы илдән - Азәрбајчанын бөјүк сәнәт устасы, режиссору Рза Тәһмасибин гурулушу әсасында јарадылмыш филмлә башланды. Јәгин ки, һәмин филм хатириниздәдир. О, бүтүн дүнјаны долашды. Көнчләр, ола билсин ки, буну бир о гәдәр хатырламырлар. Амма бизим нәсил үчүн бу филмин дүнјаја чыхмасы бөјүк һадисә иди. Бу, бизи чох севиндирди. Севинирдик ки, "Аршын мал алан" артыг бүтүн дүнјаны көзир.

Бу күн сизин һазырладығыныз бу тамашаја бахаркән һесаб едирдим ки, Үзејир Һачыбәјов бу әсәри јазандан индијә гәдәр бу опереттаны даим сәһнәјә гојмуш инчәсәнәт хадимләрини вә буну филмә чевирмиш инчәсәнәт - театр, кино хадимләрини бөјүк миннәтдарлыгла јад етмәлијик. Биз буну һеч вахт унутмамалыјыг. Шүбһәсиз ки, биринчи нөвбәдә халгымызын өлмәз бәстәкары Үзејир Һачыбәјову унуда билмәрик. Сентјабрын 18-дә Үзејир Һачыбәјовун анадан олмасындан 112 ил кечди. Биз 1995-чи илдә Үзејир Һачыбәјовун 110 иллик јубилејини бөјүк тәнтәнә илә гејд етдик.

Инсан бәј, мәним хатиримдәдир, Үзејир Һачыбәјовун 90 иллик, 100 иллик, 110 иллик јубилејләринин тәнтәнә илә гејд едилмәси мәним рәһбәрлијим алтында кечирилибдир. Көрүн бу нечә хош бир тарихдир!

Биз сентјабрын 18-дә Үзејир Һачыбәјовун 112 иллик јубилејини дә гејд етдик. 50 ил бундан әввәл, 1946-чы илдә бөјүк сәнәт устасы Рза Тәһмасиб "Аршын мал алан" филмини јарадыбдыр. Јәгин ки, сизин һеч бириниз ону көрмәмисиниз...

Рза Тәһмасиб һәм чох көзәл инсан иди, һәм дә көзәл бир јарадычы коллектив јаратмышды - бизим өлмәз мүғәннимиз Рәшид Бећбудов, Күлчөһрә образыны илк дәфә филмдә ифа едән исте'дадлы актриса Лејла Бәдирбәјли вә с. инди о, сағдыр, јашајыр. Вәли ролуну исә Лүтфәли Абдуллајев ојнајырды. О да бизим чох бөјүк сәнәткарымыз, актјорумуз олуб. Онлар вахтилә бу әсәрин тамашасында чох көзәл ојнамышдылар. Шүбһәсиз ки, бу әсәрдәки образлары сәһнәдә чох актјорлар ифа едибләр. Анчаг даһа чох јадда галан "Аршын мал алан" филми олубдур. Она көрә ки, театрда һәр мөвсүмдә роллары мүхтәлиф актјорлар ифа едирләр, амма филмдә бу, белә дејил.

Сиз јени јарадычы нәсилсиниз вә онларын давамчыларысыныз. Бу әсәри XX әсрин сонунда јенидән сәһнәјә гојмусунуз. Һесаб едирәм ки, бу, чох көзәл алыныбдыр. Мән чох шадам ки, сиз бу әсәри јенидән тамашаја гојмусунуз. Чүнки "Аршын мал алан" опереттасы өлмәздир вә салонда бу тамашаја баханлар сизи нә гәдәр бөјүк һәвәс вә марагла алгышлајырдылар. Бизим гонагларымыз үчүн бу јенидир. Онлар дилимизи билмәсәләр дә, тәрчүмә васитәсилә сизи марагла динләдиләр.

Јахшы һалдыр ки, ифачылар әсасән кәнчләрдән ибарәтдир. Мәним јадыма Рза Тәһмасиб, Рәшид Бећбудов дүшүр. "Аршын мал алан" филми чәкиләндә мән дә кәнч идим. Она көрә дә Рәшид Бећбудова, Лејла Бәдирбәјлијә вә Лүтфәли Абдуллајевә бөјүк марагла бахырдым. Сонра елә олду ки, биз бир јердә олдуг, бир јердә ишләдик. Онларын һәр биринә дә мәним бөјүк һөрмәтим олмушду. Мән республиканын башчысы кими онларын хидмәтләрини гијмәтләндирмишдим.

Һазырда исә, көрүрсүнүз, јени кәнч нәсил јетишибдир. Әскәр ролуну мәрһум Рәшид Бећбудовун јолу илә кедән кәнч мүғәннимиз Азәр Зејналов көзәл ифа едир. Күлчөһрә ролуну ифа едән - театрын солисти Земфира Исмајылованы биринчи дәфәдир ки, көрүрәм. Солтан бәј ролуну ифачысы олан Јашар Нуријеви һамымыз таныјырыг. Асја, Вәли, Сүлејман образларыны кәнч актјорлар чох көзәл ифа етдиләр. Вахтилә Чаһан хала образыны Мүнәввәр Кәләнтәрли ојнајырды. Чох көзәл актриса иди. Шүбһәсиз ки, сиз дә онларын јолу илә кедирсиниз. Көзәл дәсти-хәттиниз вардыр.

Сиз һәлә кәнчсиниз. Гаршыныздa бөјүк јарадычылыг јолу вардыр. Истәрдим ки, сиздән әввәлки сәнәткарлар - Лүтфәли Абдуллајев кими, Рәшид Бећбудов кими, Лејла Бәдирбәјли кими вә башгалары кими өз үзәриниздә чалышасыныз. Мән онлары чох јахындан таныјырдым, онларла дост идим. Она көрә дә көрүрдүм ки, онлар өз үзәрләриндә нечә чалышырлар, нечә ишләјирләр, нечә јени наилијјәтләр әлдә едирләр. Мән буну сизә дә төвсијә едирәм.

Һамыныза бир даһа тәбрик едирәм. Сизә чансағлығы вә јенијени јарадычылыг уғурлары арзулајырам.

21 сентјабр 1997-чи ил.

МӘДӘНИЈЈӘТӘ, ӘДӘБИЈЈАТА ГАЈҒЫ ҺӘМИШӘ ЛАЗЫМДЫР

(Әдәбијјатымызын јашлы нәслинин нүмајәндәләри илә Президент Сарајында көрүш)

КИРИШ СӨЗҮ

Адәтән биз бу салонда дөвләт ишләри илә әлагәдар олан мәсәләләри мүзакирә етмәјә топлашырыг. Анчаг мәним бурада олдуғум заманда илк дәфәдир ки, јазычыларын бөјүк бир нүмајәндә hej'әти илә бурада көрүшүрәм. Буну өзүм үчүн чох әламәтдар hадисә hесаб едирәм.

Сизин, демәк олар ки, hамынызла узун илләрдир ки, шәхсән танышам, бир јердә јашамышыг, ишләмишик, бир јердә чох ишләр көрмүшүк. Инди дә бир јердәјик, анчаг тез-тез көрүшмәјә имкан олмур. Сизин дә имканыныз олмур, башыныз гарышыгдыр, мәним дә имканым олмур. Анчаг инди hадисәләр мәчбур едибдир. Сиз истәсәниз дә, истәмәсәниз дә, мән дә истәсәм дә, истәмәсәм дә көрүшмәк лазымдыр. Чүнки сиз јени, нөвбәти гурултајын әрәфәсиндәсиниз.

Мән душүнүрәм ки, Азәрбајчан халгынын мүсбәт хүсусијјәтләриндән бири дә одур ки, мәдәнијјәтә, әдәбијјата даим диггәт, гајғы көстәриб вә hөрмәт едибдир. Билмирәм, бәлкә сәhв едирәм, анчаг јазычыја, шаирә, мәдәнијјәт хадиминә бизим Азәрбајчандакы кими hөрмәт вә еhтирам бәлкә дә аз јерләрдә тапылар. Бунун да көкләри вар. Чүнки бизим әдәбијјатымыз да, мәдәнијјәтимиз дә зәнкиндир, әдәбијјатымызы, мәдәнијјәтимизи вә тарихимизи зәнкинләшдирән даhи шәхсијјәтләримиз дә олубдур. Она көрә дә халг бу шәхсијјәтләрлә hәмишә фәхр едәрәк, онларын јаратдыглары әсәрләри hәмишә севә-севә охујараг мәдәнијјәтә, әдәбијјата hөрмәти нәинки сахлајыб, hәтта артырыбдыр.

Биз мәмнун олмалыјыг ки, hәјатымызын бу кечид, ағыр дөврүндә дә бу hиссијјатлар, мүнасибәтләр дәјишмәјибдир. Мән белә

hесаб едирәм. Шүбhәсиз, мәдәнијјәтә, әдәбијјата hәм халг, инсанлар, hәм дә дөвләтләр төрәфиндән гајғы hәмишә лазымдыр. Бу гајғы мә'нәви нөгтеји-нәзәрдән кечмиш заманлара нисбәтән бәлкә инди дә азалмајыбдыр. Амма ола биләр, бә'зи мадди имканлар нөгтеји-нәзәриндән о гәдәр дејилдир. Анчаг бунлар hамысы кечичидир, даими дејилдир. hесаб едирәм, бизим әдәбијјатымыз, мәдәнијјәтимиз әсрләр боју чох ағыр сынаглардан, мәрhәләләрдән кечәрәк јашадығы кими, бу күн дә бу чәтин дөврү јашајыб кечәчәјик. Күман едирәм ки, сизин гурултајыныз да бу мәсәләләр әтрафында фикир мүбадиләси апарачагдыр.

Шүбhәсиз ки, мән сизин гурултајын ишләринә гарышмаг фикриндә дејиләм вә билирсиниз ки, кечмиш заманларда да гарышмамышам. Кечмиш заманларда, тоталитар режим дедијимиз вахтда ән тохунулмаз јерләрдән бири бизим јазычылар, мәдәнијјәт саһәси олубдур. О вахт бизим мәдәнијјәтдә, әдәбијјатда, үмумијјәтлә, бу мүhүм мәдәни саһәдә бир идеоложи хәтти-hәрәкәт вардыса, инди бу да көтүрүлүбдүр, јохдур. Бир партијанын идеолокијасы јохдур, бир hаким идеолокија јохдур. hамымызын бир идеолокијамыз вар: Азәрбајчанын мүстәгиллији вә мүстәгиллијин әбәдилији. Она көрә дә инди јазычылар вә Јазычылар Бирлији даhа да сәрбәст, мүстәгилдир. Анчаг буна бахмајараг, сизин бир охучунуз кими, ејни заманда, әдәбијјаты севән адам кими, бир дә ки, дөвләт башчысы оларағ бу мәсәләләрдән кәнарда галмамаг үчүн бу күн сизинлә бу көрүшә кәлмишәм. Сизи динләмәк истәјирәм.

* * *

Шүбhәсиз ки, әсас сеһбәт гурултајда кедәчәк. Мән истәмәздим бизим букүнкү көрүшүмүз елә олсун ки, сеһбәт апарылсын, гурултаја сөз галмасын. Она көрә елә етмәк лазымдыр ки, әсас сөзләр гурултаја галсын. Амма бу күн, садәчә, сәрбәст сеһбәтдир, фикир мүбадиләсидир. Бириичси, бураја топлашанлар бизим халг шаиримиздир, икинчиси, hөрмәтли, - бәлкә дә халг шаири ады алмајыблар, амма алачаглар, мән белә дүшүнүрәм, - шаирләримиз, әдәбијјатда чох бөјүк хидмәт көстәрмиш инсанлардыр. Она көрә белә бир бир көрүш кечирилир. Мән Анардан хаһиш етдим ки, әкәр е'тираз олмаса, мүмкүн олса, сабаh да кәнч јазычыларла, шаирләрлә көрүшмәк истәрдим. Чүнки бурада отуранларын бир чоху бир отуз ил бундан габаг кәнч идиләр. О вахткы

јашлылардан, дејәсән, һеч ким галмајыб, тәкчә Мирварид ханым бурададыр. Вахтилә Анар, Јусиф, Елчин вә башгалары кими кәнч нәслин нүмајәндәләри кими көрүшүрдүк. Мән һесаб едирәм, инди дә кәнчдирләр, чүнки өзүм дә кәнчәм. Анчаг нечә олурса-олсун, өзүмүзү нә гәдәр кәнч һесаб етсәк дә, јаш өзүнү көстәрир, күн кечир, ај кечир, ил кечир, јаш үст-үстә кәлир.

Ону демәк истәјирәм ки, сизинлә танышам, амма кәнчләрин әксәријјәти илә таныш дејиләм. Бәлкә дә бә'зиләринин јазыларыны охумушам, амма үз-үзә көрүшмәмишәм. Она көрә дә хаһиш етмишәм ки, имкан олса, онларла да көрүшәк.

Кимин сөзү, арзусу варса, бујурсун. Мән дә һесаб едирәм ки, бизим Јазычылар Бирлијинин ән бөјүк наилијјәти ондан ибарәтдир ки, бу кечид, сынаг дөврүндән иткисиз кечибдир. Јә'ни, Бирлик дағылмајыб, позулмајыбдыр. Бунун өзү бөјүк шејдир. Бирлик нә вахт, һансы ичтимаи-сијаси гурулуш заманы јараныбдыр, - бу о гәдәр әһәмијјәтли дејилдир. Амма бунун јаранмасы бөјүк бир мүсбәт һадисәдир, јашамасы да бөјүк наилијјәтдир. Кечид дөврүндә ки Бирлик өзүнү сахлајыб, парчаланмајыб, дағылмајыб вә јашајыр, - күман едирәм, бундан сонра даһа да јахшы јашајачагдыр. - бунун өзү бөјүк наилијјәтдир. Шүбһәсиз ки, бу, сизин һамынызын хидмәтидир.

Анчаг нә етмәк лазымдыр ки, Бирлик бундан сонра даһа да јахшы јашасын? Китабларын чапы илә әлагәдар Анар тамамилә догру дејир. Инди вәзијјәт беләдир. Мәсәлән, бир нечә вахт бундан өнчә көрүрәм ки, кечмишдә рајон прокурору олмуш адам һаггында бөјүк бир китаб јазылыбдыр. Шүбһәсиз, һәр адам һаггында китаб јазмаг олар. Анчаг о адамлар ки, һәгигәтән бөјүк хидмәтләри олуб, көрәк онларын һаггында јазылсын, сонра да о бириләри һаггында. Амма нә тәһәр олур? Чүнки инди онун ја оғлудур, ја да кимидир, гоһумудур, әгрәбасыдыр, имканы, пулу вар, китабы јазыб, чох да јахшы, кејфијјәтли чап етдирибдир. Бунун зәрәри, шүбһәсиз, ондан ибарәтдир ки, субјектив характер дашыјыр. Мәсәлән, оғулдур, ја нә билим, гоһумдур-гардашдыр, прокурор атасы һаггында елә шеjләр јазыб ки, елә бил, Азәрбајчаны јараданлардан бири будур. Шүбһәсиз ки, бунлар зәрәрли шеjләрдир...

Мәсәлән, һәрдәнбир мән телевизорда көрүрәм, гәзетләрдә һәрдәнбир раст кәлирәм, - гәзетләрә даим баха билмирәм - бизим елм, мәдәнијјәт хадимләри, һәјатларыны дәјишмиш инсанлар, јазычылар һаггында верилишләр верир, јазылар јазырлар. Бунлар јахшыдыр, мән буну мүсбәт һал һесаб едирәм. Бә'зиләри вар ки, о гәдәр дә мәшһур олмајыбдыр, амма мүәјјән хидмәтләри олубдур, ону халга көстәрирләр. Бунун өзү јахшыдыр. Амма орада-бурада рајон прокурору ишләмиш, - прокурор да пис вәзифә дејил, - адам һаггында бөјүк бир китаб јазылсын, бизим дәјәрли јазычылар, елм, мәдәнијјәт хадимләри һаггында исә китаблары јазылмасы чәтин олсун, ја мүмкүн олмасын - әлбәттә ки, бу гејри-нормал вәзијјәтдир. Анчаг бунлар да кечичидир, кечәчәкдир. Һамысы кечәчәкдир.

* * *

Фикир азадлығы, сөз азадлығы бизим һәјатымызын әсасыны тәшкил етмәлидир. Ким нә чүр дүшүнүр, о чүр дүшүнсүн. Һеч кәси мәчбур етмәк олмаз. Садәчә, биз чалышмалыјыг ки, өз фикримизин даһа да доғру, дүзкүн олдуғуну сүбут едәк вә инсанлары бу фикрә шүурлу инандыраг. Амма һөкм етмәк ки, сән буну демә, ону де, буну де - бу, артыг инди мүмкүн дејилдир. Кечмиш коммунист режиминдә дә, - мән о дөврдә ишләмишәм, - мәһз о вахтда да чалышырдым ки, инсанлар сәрбәст данышсынлар. Мәним о вахтда да фикрим белә олуб. Анчаг онда бир адамын, ики адамын фикри илә үмуми шәраит јаратмаг олмазды.

Амма инди биздә демократик дөвләтдир. Биз Конститусија гәбул етмишик вә Конститусијамызда јазмышыг ки, сөз азадлығы, мәтбуат азадлығы, фикир, вичдан азадлығы, инсанларын бүтүн азадлыглары бизим һәјатымызын әсас принсипләридир. Она көрә бири дејир ки, Колу ән јүксәк сијасәтчи һесаб едир, сабаһ о бириси дејәчәк ки, Сирус Тәбризлини ән көзәл шаир һесаб едир. Онда адам көрәк ондан инчисин?

Бунлар хырда мәсәләләрдир. Кәлин, вахтымызы бунлара сәрф етмәјәк. Кәлин, вахтымызы она сәрф едәк ки, бундан сонра нә едәк? Индијәдәк нә олуб, намысы керидә галыб. Јенә дә дејирәм, кечәнә күзәшт етмәк лазымдыр, ирәлијә бахмаг лазымдыр.

Бу күн бураја, бу салона Азәрбајчанын ән мө'тәбәр адамлары топлашыблар. Бу, тарихи бир һадисәдир. Мәним үчүн дә тарихи һадисәдир. Һәр биримиз јашајырыг, кедирик. Бәли, мән 1997-чи илдә, әсрин сонунда Азәрбајчанын ән мө'тәбәр шаирләри, јазычылары илә көрүшүрәм. Бу, мәним үчүн тарихи бир һадисәдир.

Дәфәләрлә демишәм, вахтилә мән, мәсәлән, Сәмәд Вурғунун ше'рләрини охујурдум, сонра онун үзүнү көрәндә јадымда сахлајырдым. јолдашларыма дәфәләрлә дејирдим ки, мән Сәмәд Вурғуну көрмүшәм. Һәлә әл вериб көрүшмәмишдик, амма мән дејирдим ки, Сәмәд Вурғуну көрмүшәм. Бунун өзү бөјүк бир һадисә иди.

Она көрә букүнкү көрүш дә бир һадисәдир. Чүнки бурада отуранлар Сәмәд Вурғунун јолуну бу күн дә давам етдирән, Азәрбајчан әдәбијјатыны онун кими инкишаф етдирән инсанлардыр. Она көрә дә, көлин, бу азадлыглары һеч кимин әлиндән алмајаг. Һамы азад олсун. Ким нә фикир сөјләјир - сөјләсин, ким нә дејир - десин. Анчаг бу азадлыг нәтичәсиндә - фикир азадлығы, сөз азадлығы нәтичәсиндә биз һәгигәтә көлә биләрик.

* * *

Биринчиси, мән арзу едәрдим ки, бизим бу сөһбәтимиз Јазычылар Бирлијинин проблемләри илә әлагәдар олсун. Чох хаһиш едирәм ки, мәним шәхсијјәтимлә, јахуд да ки, мәнә мүнасибәтлә әлагәдар мәсәләләр бурада галдырылмасын. Мән буну дәфәләрлә демишәм, бөлкә дә буну демәк артыгдыр, амма мәчбурам. Милләтин, Азәрбајчан халгынын, зијалыларын бүтүн дөврләрдә мәнә олан мүсбәт мүнасибәтиндән чох разыјам. Һеч кәсдән дә наразылығым јохдур. Һеч кәсдән. Буна көрә дә һеч кәс дүшүнмәсин ки, мәсәлән, мәним үчүн о ағыр илләрдә кимсә мәнә әл узатмајыб, јахуд көмәк етмәјиб, бөлкә дә гәлбиндә олан мүнасибәти көстәрмәјә имкан олмајыбдыр, јахуд да ки, биканә галыбдыр, - бир дөвләт башчысы кими бу, мәним үчүн бир әһәмијјәт кәсб едир, - јох, валлаһ, јох!

Билирсиниз, мән Нахчывандан сечилмиш депутат кими 1991-чи илин февралында Али Советин сессијасында данышдым, орада дедим. Дедим, мән Москвада јашаја билмәдим вә бураја көлдим ки, өз халгымын, милләтимин ичиндә олум вә онунла бир јердә олум. Белә һалларда бә'зиләри өз вәтәнини тәрк едир ки, кедиб раһат јашасын. О вахт Москвада мәним јашамағым үчүн чәтинликләр дә вар иди. Анчаг һәр һалда мән вәтәндән узагда идим, ола биләрди, вәтәнин проблемләри дә мәним гәлбимдә олајды, амма мән она чавабдеһ дејилдим. Лакин мән көлдим. Кимсә бунун гаршысыны алмаг истәди, кимсә буна мане олду вә саирә. Бунлар

һамысы көз габағында олан шејләрдир, кечиб кедибдир. Анчаг сонра, 1993-чү илдә мән дә'вәт олундум, Бакыја көлдим, о вахт дедим ки, һеч кәс нараһат олмасын. Бә'зи гүввәләр, адамлар тәрәфиндән мәнә гаршы олан о әдаләтсизлијә көрә мән һеч көсдән, һеч вахт гисас алмамышам, алмарам.

Бу күн јенә дә дејирәм, мән бунлары чохдан унутмушам. Бунлары һеч хатырламаг лазым дејил. Ирәлијә бахмаг, бирләшмәк лазымдыр. Һамымыз бир олмалыјыг. Һәјатын мүәјјән бир мәрһәләсиндә кимсә нәсә, бөлкә бундан да чох едә биләрди, етмәјибдир. Нә олсун? Амма инди биз һамымыз бир јердәјик. Дөвләтимиз мүстәгилдир. Инди бүтүн чәтинликләрин өһдәсиндән көлмишик.

Күман едирәм ки, мүһарибәјә дә сон гојачағыг, ишгал олунмуш торпагларымызын сүлһ јолу илә азад едилмәсинә дә наил олачағыг, сүлһ дә јарада биләчәјик. Мәним буна артыг даһа да чох үмидим вар. Она көрә мән истәмәздим ки, бу мәсәләјә инди бир даһа тохунаг, чүнки бу бизи әсас мөвзудан кәнара апарыр.

Икинчиси, Сабир бурада бир мәсәләјә тохунду. Мән буна өз мүнасибәтими билдирмәк истәјирәм. Амма мән буну әввәлләр дә демишәм. Азәрбајчанда халгын 1988-чи илдән Ермәнистанын Азәрбајчана тәчавүзү вә Москванын, иттифагын о вахткы дөвләт башчыларынын Азәрбајчана әдаләтсиз мүнасибәти илә әлагәдар о вахт Азәрбајчана башчылыг едәнләрин, һәмин о Коммунист Партијасынын рәһбәрләринин өз вәтәнинин, өлкәсинин, халгынын проблемләринә лазым гајғы көстәрмәмәси илә әлагәдар, бөлкә дә өз һәрәкәтләри илә халгына хәјанәт етмәси илә әлагәдар ајаға галхмыш инсанлар, о мејдана топлашмыш, митингләр апармыш инсанлар вә о илләр, дөврләр, һадисәләр бизим халгымызын тарихинин парлаг сәһифәләридир. Мән һесаб едирәм ки, һеч кәс онлары башга чүр гијмәтләндирмәмәлидир. Шәхсән мән бу чүр гијмәтләндирирәм.

Билирсиниз, ора, һәмин о мејдана јүз минләрлә адам топлашырды. Онлар ораја нијә топлашырды? Ахы, онлары зорла ораја апармаг олмазды. Демәк, онларын там әксәријјәтинин гәлбиндә олан милли һиссијјат, вәтән һиссијјаты вә әдаләтсизлијә гаршы е'тираз бу инсанлары орада топлајырды. О вахт о митингләри апараннар, халгы бу ишләрә даһа да чәлб едәнләр дә, мән һесаб едирәм ки, чох чәсарәтли инсанлар олублар вә онларын хидмәтләрини һеч вахт унутмаг олмаз. Мән буну һәмишә гијмәтләндирмишәм вә гијмәтләндирирәм. Һәмин о митингләрдә бурада

отуран шэхсләрин әксәријјәти иштирак едибләр, - кәлибләр, данышыблар, сөзләрини дејибләр. Она көрә дә мән һесаб едирәм ки, бунларын һамысы бизим халгымызын гүдрәтини, мә'нәвијјатыны нүмајиш етдирән сәһифәләрдир, һадисәләрдир.

Сиз көрәк ки, унутмамысыныз, - 1994-чү илин јанвар - феврал ајларында Милли Мәчлисдә мәним тәшәббүсүмлә мәсәлә гојдум, билдирдим ки, 20 Јанвар һадисәләриндә сијаси гијмәт верилмәјибдир. Хатириндәдир, мән Милли Мәчлисә мәктуб јаздым, тәшәббүс галдырдым. Милли Мәчлис бу мәсәләни тәхминән ики ај мүзакирә етди вә биз 20 Јанвар һадисәләри илә әлагәдар гәрар гәбул етдик. Хатириндәдир, о вахт бунларын һамысы телевизија илә верилирди. Чохларыныз да орада иштирак едирдиниз. О вахтлар бә'зиләри истәјирдиләр күнаһландырсынлар ки, нијә 20 Јанвар кечәси адамлар гырылды. Чүнки Не'мәт Пәнаһов, Е'тибар Мәммәдов, јахуд да ки, Халг Чәбһәси, башгалары чамааты күчәләрә чыхартдылар, адамлар она көрә гырылды. Онлары да күнаһландырмаг истәјирдиләр. Сабир, хатириндәдир, онда сән Милли Мәчлисдә вар идин. Онлары күнаһландырмаг, гәрара јаздырмаг истәјирдиләр. Сәнин дә, башгаларынын да хатириндәдир ки, мән бунун әлејһинә чыхдым. Дедим, онлар күнаһкар дејилдир. Онлар өз вәтәнини горујурдулар, өз һиссијјатларыны билдирирдиләр. Күнаһкар о танклары бураја кәтирәнләрдир, күнаһкар о танклары бураја көндәрәнләрдир. Она көрә дә мән о вахт дедим, - нә Не'мәт Пәнаһову, нә Е'тибар Мәммәдову, нә Халг Чәбһәсини, ән башгасыны, һеч бирисини күнаһландырмаг олмаз. О вахт мән буна имкан вермәдим. Бәли, о вахт бә'зи гүввәләр чалышдылар гәрара салдырсынлар вә буну таразлашдырсынлар ки, бәли, онларын да, бунларын да күнаһы вар.

Амма мән о вахт да белә фикирдә олмушам, елә јанвар һадисәләри заманы Москвада буну ешидән кими дә бу фикирдә олмушам, ондан сонракы дөврдә дә, бу күн дә бу фикирдәјәм: Ајаға галхмыш халг өз һаггыны истәјирди, өз сөзүнү дејирди, ону басмаг, әзмәк үчүн танк көндәрмәк олмазды. Бу, чинајәт иди. Әкәр күчәдә өлдү, әзилдисә, бу, онун күнаһы дејилди ки, күчәјә чыхмышды. О, күчәјә һиссијјатыны билдирмәк үчүн чыхмышды. Бә'зиләри дејирди хәбәрдар етмәли идиләр ки, танклар көләчәк, күчәдән чәкилин. 130, јахуд 200, јахуд да ки, 20 адам һәлак олду, - бунун фәрги нәдир? Һәр бир инсан үчүн фәрги вар, амма милләт үчүн

бунун фәрги јохдур. Милләт үчүн әсас одур ки, милләтин мә'нәвијјатыны әздиләр.

Она көрә дә, о халг ки, ајаға галхмышды вә өз һаггыны төләб едирди, о режимин әлејһинә чыхырды вә Москванын, о вахтку коммунист рәһбәрлијинин Азәрбајчан халгына гаршы әдаләтсизлијинә өз протестини, е'тиразыны билдирди. Азәрбајчанын о вахткы рәһбәрләринин исте'фасыны төләб едирди, - һесаб едирәм ки, бунлар һамысы тамамилә доғру-дүзкүн һәрәкәтләр олуб. Бунлары һеч вахт писләмәк олмаз. Онларын иштирачыларыны һеч вахт күнаһландырмаг олмаз. О чүмләдән, Халг Чәбһәсинин о вахт јаранмасы вә о дөврдә фәалијјәт көстәрмәси, мән һесаб едирәм ки, тарихимиздә мүсбәт гијмәтләндирилмәлидир. Мәним фикрим һәмишә белә олубдур.

О башга мәсәлә ки, сонра бә'зи адамлар һәмин о имканлардан истифадә етдиләр вә чүрбәчүр гејри-гануни ишләр көрдүләр, јахуд да ки, чинајәтләр етдиләр. Бу башга мәсәлә. Мәсәлән, Рәһим Газыјев Халг Чәбһәсинин лидерләриндән бири иди. Мә'лумдур, елә дирми? Анчаг Рәһим Газыјев бу Халг Чәбһәсинә һансы нијјәтлә кирмишди? Халг она инанмышды, амма о, халга нә гәдәр хәјанәт етди. Јахшы, бу мә'лумдур ки, о, елә 20 Јанвар һадисәсиндә дә халга хәјанәт етди. Шүбһәсиз ки, ону һәбс едиб Москваја апарандан сонра әлә кечирдиләр вә бундан сонра о, халгын әлејһинә ишләмәјә башлады. Нәһајәт, 1993-чү илин һадисәләри буну көстәрди. Мән бәлкә дә о вахт белә дүшүнә билмәздим. Чүнки һәмин Рәһим Газыјев мән Нахчыванда оларкән ики-үч дәфә Нахчывана кәлди. Һәлә, о, бурада һеч мүдафиә назири дејилди.

Көрүшдүк, сөһбәт дә еләдик. Мән она һөрмәтлә јанашырдым, чүнки ону танымырдым, ичини билмирдим. Амма һесаб едирдим ки, о вахтлар Јанвар һадисәләриня көрә дә һәбс олунуб, һәбсханада јатыбдыр, демәк, халг һәрәкатының лидерләриндән биридир. Мән она белә мүнасибәт көстәрирдим, онун ичини билмирдим. Анчаг сонра нә төһәр олду? Сонра тамамилә халга хәјанәт етди вә харичи өлкәләрин хүсуси хидмәт органларына гуллуг етди. Тәсадүфи дејил ки, бизим органлар бурада һәбс едәндән сонра ону төчридханадан чыхаранлар һараја апардылар? Апардылар, ону Москвада кизләтдиләр. О, тә'лиматларыны елә орадан алмышды, ораја хидмәт едирди.

Амма күнаһ еләјәнләр төкчә Рәһим Газыјев дејилди, башгалары да вар иди. Күнаһ етдиләр, сөһвләр етдиләр. Амма ајры-ајры

адамларын күнаһлары, јахуд да елә Халг Чәбһәсинин һакимијјәтә кәлдији заман бир ил мүддәтиндә бурахдығы сәһвләр дә, нәһајәт, өлкәмизи вәтәндаш мүһарибәсинә кәтириб чыхармасы - бунларын һеч бириси Халг Чәбһәсинин әввәлки хидмәтләрини инкар едә билмәз. Мән һесаб едирәм, Халг Чәбһәсинин дә дөврләри вар. Мәсәлән, 1988, 1989, 1990-чы илләрдә, лап елә 1991-чи илин өзүндә дә Халг Чәбһәсинин фәалијјәтини мән јүксәк гијмәтләндирирәм вә чох јүксәк гијмәтләндирирәм.

Анчаг һакимијјәтә кәләндән сонра онлар, биринчиси, һакимијјәти сахлаја билмәдиләр. Икинчиси, һакимијјәтдән суи-истифадә етдиләр. Үчүнчүсү дә Азәрбајчаны парчаламаг һәддинә вә вәтәндаш мүһарибәсинә кәтириб чыхардылар. Бу да онларын күнаһыдыр. Она көрә дә јахшыја јахшы, јамана јаман демәк лазымдыр.

Сабир,мән һесаб едирәм ки, о вахтлар һөгигәтән халгын ојанмасында, инкишаф етмәсиндә фәалијјәт көстәрмиш адамлара инди һеч кәс мәнфи мүнасибәт көстәрә билмәз вә көстәрмәмәлидир. Мәсәлән, шәхсән сәнин өзүн һаггында данышсаг, мән о вахтлар сәнин фәалијјәтини чох һејранлыгла мүшаһидә едирдим. Мән Москвада јашајырдым, бә'зән меjдандакы митинги Москва телевизијасы көстәрирди. Сәни орада трибунада көрәндә мән севинирдим. Үчүнки јадымдадыр, мән бурада ишләдијим заман сән кәнч јазычы, шаир кими, үмумијјәтлә, бизим чәмијјәтдә, о үчмәдән, мәним нәзәримдә чох һөрмәтли бир адам идин. Көрәндә ки, Сабир Рүстәмханлы халгын гаршысында чыхыш едир вә әдаләтсизлији иттиһам едир, бу, мәни севиндирирди.

Јахуд, Не'мәт Пәнаһовун өзүнү көтүрүн. Дүздүр, о вахтлар мәним барәмдә даим криминал ахтарырдылар. Бә'зи гәзетләрдә дә јазырдылар ки, һеjдәр Әлијев Бакыда ишләjәндә Не'мәт Пәнаһов онун бағында бағбан олуб, она көрә онун көстәриши илә бу ишләри көрүр. Амма бунлар һамысы уjдурма сөзләрдир. Мән Не'мәт Пәнаһову гәтијjән танымырдым. Бир дә ки, мән Азәрбајчандан кедәндә Не'мәт Пәнаһов јашына көрә јеғин ки, ушаг имиш. Чүнки мән Азәрбајчандан 1982-чи илдә кетмишдим. Бу һадисәләр 1988-чи илдә башламышды, о вахтлар деjирдиләр онун 25 јашы варды. Гәзет белә јазырды, билмирәм нечә јашы варды, амма белә јазырды.

О вахтлар һөгигәтән Москвада белә бир фикир вар иди ки, бүтүн бу мәсәләләри тәшкил едән һеjдәр Әлиjевдир, Халг Чәбһәсини тәшкил едән һеjдәр Әлиjевдир. Белә фикир вар иди, мәни күнаһландырмаг истәjирдиләр. Амма бир һалда ки, бу барәдә сәнбәт ачылыб, мән Москвада јашајанда да, бураја кәләндән сонра да билирдим, Халг Чәбһәси илә митингләрә кедән адамларын әксәријјәти һеjдәр Әлиjевә мүсбәт мүнасибәт көстәрән адамлар иди. Әксәријјәти! Сән дедин ки, онларын ичәрисиндә истәjән дә, истәмәjән дә варды. Сабир, әксәријјәти истәjән иди. Бәлкә дә буну мәним өзүмүн демәjим јахшы дејил, башгалары демәлидир. Бәлкә дә онларын әксәријјәти о меjданлара елә мәним адымла кедибдир. Мәнә гаршы әдаләтсизлијә е'тираз едәрәк о меjданлара кедирдиләр. Она көрә о меjданларда олан һадисәләри өзүм үчүн доғма несаб еләмиширәм. Бәли, доғма несаб еләмишәм.

Чох тәәссүф едирәм ки, Халг Чәбһәсиндән олан адамлар сонра о чүр күнаһлар, о чүр сәһвләр етдиләр. Бәлкә инди бунун jери дејил, амма сән бу сәһвәти салдын, мән мәчбурам дејәм. 1991-чи ил сентjабрын 3-дә Нахчыванда jенә халгын төләби илә меjдана јығышдылар, ики күн төләб етдиләр ки, мән Нахчыван Мухтар Республикасынын Али Мәчлисинә башчылыг едим. Разы олмурдум, мәчбур олдум. Инди дә несаб едирәм ки, нә јахшы разы олдум, чүнки Нахчыван чох бөjүк фәлакәт гаршысында иди.

Мән о вәзифәjә сечилмәнин сабаһысы күнү әксәр вәзифәләрә Халг Чәбһәсинин нүмајәндәләрини тә'jин етдим. Буну сиз билирсиниз ки! Мән баш назир тә'jин етдим, - Бечан Фәрзәлиjев вар, инди Халг Чәбһәсиндә онун jери нә төһәрдир, билмирәм. Анчаг ону Нахчывана көтирмишдиләр, Халг Чәбһәсинин үзвләри дејирдиләр ки, Әбүлфәз Елчибәjин сағ әлидир. Өзү дә мәним јанымдан нечә дәфә Әбүлфәз Елчибәjлә телефонла данышырды вә мәнә верирди, мән дә Әбүлфәз Елчибәjлә телефонла данышырдым. Онда һәлә Мүтәллибов һакимијјәтдә иди. Өзүмә ики мүавини дәрһал Халг Чәбһәсиндән тә'jин еләдим, сән таныjырсан - Асиф Кәләнтәрли, Гафар Мәммәдов. Нахчыван шәһәринә башчы Халг Чәбһәсиндән гоjдум. Шәрура, Ордубада, Бабәкә, Чулфаjа башчылары - һамысыны Халг Чәбһәсиндән гоjдум, назирләр тә'jин етдим, һамысыны етдим. Нијә? Мән буну ачыг дејим, чүнки о вахтлар, коммунист дөврүндә мәнимлә ишләjән кадрларын бир чоху, нә төһәр дејим, дөнүк чыхды. Она көрә дә мән бу чаван адамлары өз әтрафыма топладым, онлар да мәнимлә бир мүддәт ишләдиләр, анчаг бурада Халг Чәбһәси һакимијјәтә кәләндән сонра, тәәссүф ки, башладылар корланмаға.

Бу күнләрдә телевизија илә көстәрирдиләр, октјабрын 24-дә кәлдиләр Нахчыванда дөвләт чеврилиши етмәјә. Билмирәм, көрән олду, јохса јох, - орада мәним бир чыхышымы көстәрдиләр. Билмирәм, сизләрдән кимсә телевизорда көрдү, ја көрмәди. Һә, көрдүнүз? 1992-чи ил сентјабрын 28-и иди. О чыхыш мәним өзүмүн тамамилә јадымдан чыхмышды. Она бахдыгча фикирләширдим, - јахшы, о вахт мән орада Халг Чәбһәсини мәһкум етдим. Әбүлфәз Елчибәј бурада президент иди, онун үнванына, башгаларынын үнванына дедим. Орада ачыгча дедим ки, мән Әбүлфәз Елчибәјә сәккиз дәфә телефон етдим ки, Әбүлфәз бәј, сән һәм президентсән, һәм дә Халг Чәбһәсинин сәдрисән, бу адамлары бурадан јығышдыр. Амма нә гәдәр дедим, јығышдырмады. Сонра көрдүм ки, бунлар өзләри төшкил едибләр. Бу, мәним күнаһым дејил ки!

Бу, ајры-ајры шәхсләрә олан мүнасибәтдир, һәрәката о, төшкилата јох! Амма, тәәссүф ки, о төшкилаты әлинә аланлар бундан суи-истифадә етдиләр. Тәәссүф ки, мән демәлијәм, бу күн дә онлар дүзкүн мөвгедә дејилләр. Мүхалифәтдир, гој олсун. Анчаг дүзкүн мөвгедә дејилләр. Әкәр дүзкүн мөвгедә олсалар, инди Азәрбајчан үчүн нә лазымдыр? Азәрбајчанын мүстәгиллији лазымдыр - Азәрбајчанын мүстәгиллији вар. Азәрбајчанда исламчылар кечирилмәси лазымдыр - кечирилир. Азәрбајчанда демократик дөвләт гурулмасы лазымдыр - гурулур. Азәрбајчанда игтисади ислаһатлар кечирилмәлидир - кечирилир. Азәрбајчанда игтисадиҹјат чанланыр? Чанланыр. Азәрбајчанын әразиси бүтөвлүјү бәрпа олунмалыдыр - бәли, иш көрүлүр вә бунларын әксәријјәти көз габағындадыр.

Бунлар олан һалда бунлары көрмәмәк, бунлары танымамаг, гијмәтләндирмәмәк әдаләтсизликдир ахы, садәчә әдаләтсизликдир. Демәк, сәһбәт үмуммилли мәнафедән кедир, ајры-ајры иншанларын амбисијасындан, һакимијјәт амбисијасындан кедир. Буну гануна, гајда илә, нә төһәр дејәрләр, сивилизасија принсипләри әсасында етмәк лазымдыр, силаһла, филан-бешмәканла, террорла етмәк лазым дејил. Амма бу һаллар да вар.

Она көрә дә һесаб едирәм ки, шәхсән мәним вәтәндаш кими, ејни заманда, дөвләт башчысы кими, о дөврдә фәалијјәт көстәрмиш адамларын һамысына һөрмәтим вар вә бу күн дә вар, о үчмәдән Сабир Рүстәмханлыја. Сабир Рүстәмханлынын да хатиримдән чыхмајыб ки, биз онун 50 иллик јубилејини тәнтәнә илә кечирдик, бәли, һамымыз бирликдә - сиз дә, мән дә бирликдә.

Инди аз-аз олур ки, 50 иллик јубилеј кечирилсин, еләдир, јохса јох? Олмамышдыр? Һәр шеҗдә бир космонавт олмалыдыр.

Бәлкә дә бу сөзләр артыгдыр, амма Сабир Рүстәмханлынын бә'зи фикирләри мәни бу барәдә данышмаға мәчбур етди. Ола биләр, лазым иди ки, мән бу фикирләри бир даһа дејим, бир даһа сиз дә биләсиниз, бүтүн чәмијјәт дә билсин. Мәним мүнасибәтим беләдир.

Әкәр башга елә бир мүһүм фикир јохдурса, бәлкә көрүшүмүзү узатмајаг, нечә бахырсыныз? Мән сизинлә нечә саат истәјирсинизсә, отурмаға назырам. Чүнки әдәбијјаты о тәдәр севирәм ки, әдәбијјатла, ше'рлә, бизим мәдәнијјәтлә көрүшмәк мәним үчүн һәмишә чох хошдур. Данышын, амма кәлин Јазычылар Бирлијинин проблемләри һаггында данышаг.

* * *

ЈЕКУН СӨЗ

Мән көрүшүмүзүн әввәлиндә дедим, сәһбәтимиз елә олсун ки, гурултаҗда да демәјә сөз галсын. Јохса, бунларын һамысыны бурада десәк, гурултаја кәлә чәјик, дејәчәкләр ки, һәр шеји демишик. Ола биләр ки, һәлә кимсә мәни күнаһландырсын ки, һеҗдәр Әлијев бизи ораја јығды, сөзләримизи дедик, гурултаја галмады. Буна көрә дә кәлин сөзләримизи гурултаја да сахлајаг, әсас сәһбәти гурултаја сахлајаг ки, о, һәгигәтән мә'налы, мәзмунлу кечсин, дәрин фикирләрлә долу олсун. Амма букүнкү көрүшүмүзүн әсас мәгсәди ондан ибарәтдир ки, үмуми бир фикримизи чәмләјәк.

Мән белә баша дүшдүм ки, бу алты ил мүддәтиндә бизим Јазычылар Бирлији бүтүн бу чәтин дөврү јашајыб, бүтүн бу чәтинликләрә бахмајараг, мөвчуддур вә бундан сонра да Азәрбајчан јазычыларыны өз әтрафына топлајыб јени-јени әсәрләр јазмаға шәраит јарадачаглар вә көмәк едәчәкдир. Мән белә баша дүшүрәм. Она көрә дә һесаб едирәм ки, Јазычылар Бирлијиндә нә гәдәр нөгсанлар олмуш олса да, бу мүддәтдә өз үзәринә дүшән вәзифәни имкан даирәсиндә јеринә јетирибдир.

Бир даһа гејд едирәм, Јазычылар Бирлији дағылмајыбдыр. Бизим јазычыларымыз бир-бириндән нә гәдәр наразы олсалар да, парчаланмајыблар, груплара, ајры-ајры дәстәләрә бөлүнмәјибләр. Һамысы бир јердәдир, бирлик вар. Бу, өзү бөјүк бир һадисәдир. Инди биздә гурулуш дәјишилибдир. Дөвләт гурулушу,

ичтиман-сијаси гурулуш дәјишилибдир. Биз мүстәгил дөвләтик. Анчаг кечмишдән бизә бу күн вә кәләчәк үчүн јарарлы олан васитәләри, гурумлары јашатмалы, истифадә етмәлијик.

Азәрбајчанда Јазычылар Иттифагы 1934-чү илдә јараныбдыр. Инди 1997-чи илдир, әср сона чатыр. Јазычылар Иттифагының јашамасында бир нечә нәсил өз хидмәтләрини көстәрибдир. Јазычылар Иттифагы јазычыларын јашамасы, инкишаф етмәси, јарадычылыгла мәшғул олмасы үчүн чох ишләр көрүбдүр.

Бурада мә'лумат верилди ки, көнчләрдән 100 нәфәр Јазычылар Бирлијинә үзв олмаг истәјир - бу, чох севиндиричи һалдыр. Демәк, бу Бирлијә инам, е'тибар вар вә инсанлар бу Бирликдә олмаг истәјирләр.

Мән күман едирәм ки, бу гурултај ачыг-ајдын, ашкар, сәрбәст шәраитдә кечмәлидир. Мәним фикрим беләдир. Һәрә өз сөзүнү демәлидир, өз фикрини билдирмәлидир. Фикир сәрбәстлији, азадлыгы, тә'мин олунмалыдыр. Күман едирәм ки, гурултај бизим јазычыларымызын, тәк јазычыларымызын јох, јазычыларын әтрафына топлашан јарадычы гүввәләрин бундан сонра даһа да сых олмасы вә бундан сонра даһа јахшы фәалијјәт көстәрмәси үчүн имкан јарадачаглар. Алты ил елә бир дөврдүр ки, бу алты ил Азәрбајчанын дөвләт мүстәгиллијини јашыдыр.

Шүбһәсиз ки, чәтинликләр вар, бунлары арадан көтүрмәк лазымдыр. Анчаг һеч кәс күман етмәсин ки, биринчиси, бунлар асандыр вә икинчиси, бунлары тезликлә арадан көтүрмәк олар. Јох. Билирсиниз, мүстәгил дөвләт гурмаг бир бина тикмәк дејил. Бөјүк бир бинаны да тикәндә буна үч-дөрд ил вахт лазым олур. Хатиримдәдир, мән бу бинаны тикмәјә башладым, ону гуртаранадәк беш ил вахт кечди. Амма бурада бир шеј јохдур, - дашдыр, башга тикинти материаллarыдыр, - кәтириб гурмаг лазымдыр. Вахт кечди. Амма мүстәгил дөвләти гурмаг үчүн нә гәдәр вахт, заман лазымдыр. Бир дә ки, узун илләр мүстәгил јашамамыш бир халг инди мүстәгил јашамалыдыр, өјрәнмәлидир, кечмишин бир чох ән'әнәләриндән узаглашмалыдыр, амма, ејни заманда, милләтимизә, халгымыза хас олан ән'әнәләри, адәтләри јашатмалыдыр, инкишаф етдирмәлидир.

Ајын 26-да мән Түркијәнин ТРТ каналына бахырдым. Түркијәнин президенти Сүлејман Дәмирәлин бир ичмалчы илә сөһбәтини динләдим. Сөһбәт чох мараглы иди, ики саата гәдәр башдан-ахырадәк динләдим. Сонра мән она телефонла зәнк етмишдим, өз

фикирләримы сөјләјирдим. Ајын 29-да Түркијә Чүмһуријјәти јаранмасынын 74-чү илдөнүмүдүр. Һәмин сөһбәт бу мүнасибәтлә иди вә күман едирәм, Түркијәнин дахилиндә кедән просесләрлә әлагәдар чох мараглы иди. Бу, бизим үчүн дә чох әһәмијјәтлидир. Мән буну достумуз Сүлејман Дәмирәлә телефонда дедим. Чүнки бу, тәчрүбәдир. Бу чүмһуријјәт 74 илдир ки, јашајыр. Өзү дә о, бош јердән јаранмајыбдыр. Сүлејман Дәмирәл бир нечә дәфә чох көзәл бир ифадә ишләдиб, о күн дә бу ифадәни ишләтди. Дејир ки, Түркијә Чүмһуријјәти Османлы империторлуғунун ичиндән чыхыбдыр. Амма Османлы империторлуғу нә олубдур? О, дүнјаја 700 ил һөкм охујан империторлуг олубдур. 700 ил Османлы империторлуғу олубдур, бу дөвләт олубдур. Өзү дә дүнјанын бир чох һиссәсини әлиндә сахлајыбдыр. Нечә-нечә мүһарибәләр, дөјүшләр апарыбдыр. Русија вә башга империјаларла дөјүшләр, мүһарибәләр апарыбдыр, галиб олубдур. Һәмин торпаглары да асанлыгла әлинә кечирмәмишди ки!

Һәмин Османлы империторлуғу бир тәрәфдән Авропанын бир һиссәсини, дикәр тәрәфдән Африканын шималыны, Әрәбистаны тутмушду. Белә бир үдрәтли империторлуг дағыландан сонра, Сүлејман Дәмирәлин ифадәси илә десәк, онун күлләрин ичиндән Түркијә Чүмһуријјәти чыхыбдыр. Јә'ни, демәк истәјирәм ки, бу, бош јердән чыхмајыбдыр, бош јердән галхмајыбдыр. Бунун көкү вар, өзү дә дәрин көкү вар. Амма бу 74 ил ичәрисиндә, шүбһәсиз ки, онун кечдији јол да асан олмајыбдыр. Чох бөјүк имтаһанлардан, сынаглардан кечибдир. Амма инди нә гәдәр дә проблемләри вардыр. Проблемсиз дејилләр. Инди Түркијәдә мүбаһисә кедир ки, 8-иллик ичбари тәһсил олсун, олмасын. Чүмһуријјәт 74 ил мөвчуд олдуғу һалда, инди сиз тәсәввүр един, онларын сөзү илә десәк, бу дөвләт лајиг дөвләт олмалыдыр. Јә'ни дүнјәви дөвләт, јахуд дини дөвләт олмалыдыр, - мүбаризә кедир.

Мән нијә буну хатырлајырам? Чүнки көрүн, белә бир үдрәтли империторлуғун үзәриндә гурулмуш, бундан сонра 74 ил јашајан, бөјүк бир үдрәтә малик олан өлкә - јенә дә достум Сүлејман Дәмирәлин дедији рәгәмләри хатырлајырам - әһалисинин сајына көрә Түркијә дүнјада 16-чы јери тутур, әразисинә көрүб дүнјада 32-чи јери тутур. Билирсиниз, бу, бөјүк бир дөвләтдир. Әһалиси 65 милјондур. Өзү дә дүнјанын үзвүдүр. Амма проблемләри, чәтинликләри вар. О, бу проблемләр барәдә данышырды.

Ejni zamanda, chox kөzөl dejirdi ki, bu imperatorluғu Mustafa Kamal Atatүrk nө chүr gurdu, jaratdы bө ony nө chүr inkishaf etdirdi.

Doғrudan da, chox aғыllы sijasөt aparыblar. Mөn orada rөsmi zijarөtdө olarkөn Tүrkijө Bejүk Millөt Mөchlisindөki chыxыshymda iki mөgamы jada saldым. Birinchisi, o vaxtlar Tүrkijөnin dөvlөt bashчыlarыnын ön aғыllы sijasөti ondan ibarөtdir ki, onlar Ikinchi dүnja mүharibөsinө garышmadылar. Doғrudur, onlarын fashist Almanijasы ilө ittifaғы var idi, mүttөfig idilөr. Amma Tүrkijө mүharibөjө garышmadы. Bu, Tүrkijө Чүmhүrijjөti tarixindө ön bөjүk nailijjөtlөrdөn biridir. Ikinchisi dө ondan ibarөtdir ki, Sovetlөr Ittifaғы Ikinchi dүnja mүharibөsindөn gөlөbө ilө chыxandan sonra Tүrkijөnin torpaglarынын bir gisminө iddia etmөjө bashladы. Tүrkijө isө NATO-ja dахil olду. Birinchisi dө, ikinchisi dө mүdrik sijasөtdir. Amma bu kүn problemlөri var bө bu problemlөr haggыndа danышыrlar.

Azөrbajчanda bir mөsөl var, dejir, bөrkimөmish gatығыr. Bilmirөm, bu sөz ishlөnir, joxca, jox? Gatығы chalanda bir var ki, kөrөk o, tutsun, bir dө var ki, bөrkisin. Bu sөz xalg arasында var.

Biz altы ildir mүstөqilik. Amma bu altы ili kөzүnүzүn gabaғыna kөtirin. Biz nө jollardan kechmishik? Azөrbajчanын birinchi ön bөjүk bөlasы odur ki, hech mүstөqilliji өldө etmөmishdөn Azөrbajчanын torpaglarынын bir gismi ishғal olunubdur bө ölkөmiz bu hөrbi tөchavүzө mө'ruz galыbdыr. Ön bөjүk bөla budur. Ondan sonra bizim dахilimizdө prosesslөr, chөtinliklөr olub. Amma bunунla bөrabөr, indi kөrүrsүnүz, son illөrdө Azөrbajчan dүnja mirjasында өzүnө lajig jerini tutur, artыg Azөrbajчanla hesablashырlar.

Dүnөn mөn sөrөnчam vermishdim, e'lan olunubdur. Mөn nojabrын 12-nө tө'jin etmishөm. Biz "Өsrin mүgavilөsi"nin hөjata kechirilmөsi nөtichөsindө ilkin neftin hasil olunmasыny tөntөnөli surөtdө gejd edөchөjik. Mөn bu mүgavilөdө ishtirak edөn shirkөtlөrin tөmsil olunduғu ölkөlөrin dөvlөt bashчыlarыny dө'vөt etmishөm. Choxlarы kөlөchөkdir. Hөr halda nүmajөndөlөri kөlөchөklөr. Bejүk hadisөdir. Үch il bundan өvvөl bu mүgavilөni imzalajanda, birinchisi, buna inanmырdылar, ikinchisi dө buna nө gөdөr manechilik kөstөrmөk istөjөnlөr var idi. Biz, demөk olar ki, tөk idik. Hөmin mүgavilөnin archasында tөk-tөkinө durdug. Amma indi neft dө chыxыb, bory kөmөri dө tikilibdir.

Mөn 1996-chы ilin janvarында Rusijaja ketdim bө bizi neftin nөgl edilmөsi barөdө mүgavilө imzaladыg. Amma, bilirsiniz, Chechenistanla өlaғadar onu hөjata kechirmөk nө gөdөr chөtin oldu. Lakin үch kүn bundan өvvөl hөmin neft kөmөri ishө bashladы. Artыg biz neftи Rusijaja nөgl edirik. Kүndө 2500 ton neft kedir.

Biz Xөzөr dөnizini dүnjaja jenidөn achmышdыg. Үch il bundan өvvөl biz ilk mүgavilө imzalamышdыg. Indi artыg 10 mүgavilө var. Birinchidөn sonra dүzүnү da imzalamышыg. Burada 12 ölkөdөn 20 shirkөt ishlөjir. Bunlar hamысы burada jerlөshiblөr, ishlөjirlөr. Bүtүn bu mүgavilөlөr Azөrbajчanын kөlөchөji үchүndүr. Bunlarын nөtichөsini bizdөn chox, kөlөchөk nөsillөr kөrөchөklөr.

Jө'ni, demөk istөjirөm ki, bахын, bu kichik zamanda nө gөdөr ishlөr kөrүlүb bө kөrүlүr. Bunlar da hamысы mүstөqillijin bөhrөsidir. Bizim xalgымыz үchүn mүstөqillik o gөdөr gymөtlidir ki, bүtүn chөtinliklөrө dөzmөlijik, bүtүn mөhrumijjөtlөrө dөzmөlijik. Amma, ejni zamanda, biz bu gыsa mүddөtdө mүstөqillijin Azөrbajчan xalgыny nө gөdөr galdырmasынын da shahidijik, buny da kөrүrүk.

Ona kөrө dө bu altы il hөm Azөrbajчan xalgынын hөjatында bu mүstөqilliji өldө edөndөn indijө gөdөr kedөn prosesslөr, bashga chөtinliklөr dөvrүdүr, ejni zamanda, Jazыchылар Birlijinin hөjatында, hesab edirөm, chox mүrөkkөb bir dөvrdүr. Siz bu mүrөkkөb dөvrү jashamalыsыnыz. Birliji jashatmыsыnыz bө hesab edirөm ki, bundan sonra da jashatmalыjыg.

Dөvlөt gajғыsы mөsөlөsi. Bilirsiniz ki, bizim imkanlarымыz өvvөlkinө nisbөtөn chox mөhduddur. Amma, buna bахmajaraq, jurnal, gөzet mөsөlөsini biz hөll etmishik. Mөn dүnөn dө, bu kүn dө bu gurultaj jaxынlasharkөn dүшүnүrөm - өlavө nө etmөk olar? Sabah mөn imkanlarымыza bir daha bахachaғam, nө etmөk olar ki, dөvlөt gajғыsыny artыraq.

Doғrudur, indi sөrbөst ölkөlөrdө, o chүmlөdөn bizim dost Tүrkijөdө jazыchылara, өdөbijjata, mөnө elө kөlir ki, hech bir dөvlөt gajғыsы joxdur. Hech biriси joxdur. Amma bахmajaraq ki, onlarын dөvlөtlөrinin imkanlary chox bөjүkdүr. Ish burasындadыr ki, bizim adamlar bashga chүr өjrөniblөr. Indi bахын, biz o sovet gurulushunu bir tөrөfdөn sөjүrүk, tөngid edirik, ikinchi

тәрәфдән совет гурулушунда әлдә етдијимиз о хасијјәтләрдән әл чәкә билмирик. Бу да тәбиидир. Мән һеч кәси гынамырам.

Һамы, о чүмләдән сиз дә билмәлисиниз, милләтимиз дә билмәлидир ки, бу кечид дөврүнүн бир чох шејләри тәбиидир. Онлардан гачмаг мүмкүн дејил, бунлары, садәчә олараг, јашамаг, бунлара дөзмәк вә бунларын өһдәсиндән кәлмәк лазымдыр. Она көрә дә мән сабаһ дүшүнәчәјәм ки, көрүм әлавә нә етмәк олар.

Бир нечә илдир чох адамлар тәрәфиндән белә бир фикир ирәли сүрүлүр, мәним дә бејнимдә фырланыр ки, мәним адымла бағлы бир фонд јарадаг. Бу, бир чох өлкәләрдә вар. Үмумијјәтлә, белә бир фонд јаратмаг вә бу фондун васитәсилә мәдәнијјәтә, әдәбијјата, бә'зи башга саһәләрә көмәк, һимајә етмәк фикрини, хатиримдәдир, Италијадан кери дөнәркән тәјјарәдә биз Анарла данышырдыг. Мән она дедим, мәним чох шејләрә вахтым чатыр, амма бә'зи шејләр вар ки, о мәним шәхси ишләримлә әлагәдардыр, она вахтым чатмыр.

АНАР: **Мән Сизә дедим ки, бу, Сизә јох, бизә лазымдыр.**

ҺЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ: Јох, ола биләр, бу мәним адым олачагдыр, амма кәрәк бу фонд тутарлы бир фонд олсун ки, көмәк едә билсин, - бу, Сизә лазымдыр. Јенә дә дејирәм ки, белә бир тәклиф үч-дөрд илдир мејдана кәлибдир. Бу мәним дә бејнимдә фырланыр. Дүнән, бу күн әдәбијјат һаггында дүшүндүкчә мән бир даһа бу фикрә кәлирәм ки, јәгин белә бир фонд јаратмаг лазымдыр. Мән јәгин ки, јахын вахтларда бу барәдә бир гәрар гәбул едәчәјәм. Ола биләр, онун васитәсилә дә әдәбијјатымыза, мәдәнијјәтимизә кәләчәкдә тә'сирли јардым етмәк олар. Анчаг һәлә мән бу күн фикирләшәчәјәм ки, дөвләтин имканлары илә нә етмәк олар.

Сиз билирсиниз ки, бу мәнзил мәсәләси беләдир, - инди биз ев тикмирик. Билмирәм ки, инди мән буну нә чүр едим, нә тәһәр едим. Мән фикирләшим, бәлкә бир көстәриш верим, фикирләшсинләр ки, бурада нә етмәк олар?

АНАР: **Һөрмәтли Президент, бунун үчүн шәраитли бир саһә ајрылса, бәлкә орада бир шеј тикмәк олар.**

ҺЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ: Ахы, ким тиксин? Әлбәттә, пул олса, тикмәк олар. О гәдәр тикинти тәшкилатлары вар ки. Амма иш бурасындадыр ки, пул јохдур. Һәр һалда мән бу барәдә дә фикирләшәрәм ки, көрәк нә етмәк олар.

Әкәр е'тираз етмәсәниз, сабаһ кәнч јазычыларла көрүшүрәм. Анчаг мәнзил барәсиндә истәјирәм бу күн е'лан едәм ки, бизим

ики халг шаиринә - Бәхтијар Ваһабзадәјә вә Мәммәд Араза көмәк етмәк гәрарына кәлмишәм. Бир балача имканым вар, истәјирәм ону да бунлар үчүн истифадә едәм.

Вахтилә, 1970-чи илләрдә мән бурада рәһбәр ишчиләр үчүн бир ев тикмишдим. Өзүм дә орада јашајырдым. Сонра орадан Москваја кетдим, гајыданда орада мәнә ев вермәдиләр. О евләри кәлиб тутдулар. Биз инди орада ики мәнзил бошалтмышыг. Ев јахшы евдир, дөрдотаглы мәнзилләрдир, јахшы тә'мир олунуб, лифти дә вар. Мән онларын бирини Бәхтијар Ваһабзадәјә, бирини дә Мәммәд Араза верирәм. Чүнки Бәхтијар да, Мәммәд Араз да һамымыз үчүн чох һөрмәтли адамлардыр, бөјүк хидмәт етмиш адамлардыр. Бәхтијар мүәллим мәнә данышыр ки, бешинчи мәртәбәјә галхынча үч јердә тәнәффүс едир.

Бу, мәним букүнкү көрүшә һәдијјәмдир. Галан мәсәләләрә бахарыг.

Мән бу сөһбәтимизин сонунда үмидвар олдуғуму билдирмәк истәјирәм ки, бизим јазычыларымыз өз вәтәндашлыг борчуну даим лајигли јеринә јетирәчәкләр, халгла бирликдә олачаглар, милләтин гајғылары илә јашајачаг, јазычылары өз әтрафында даим сых топлајачагдыр.

Сиз өзүнүз билирсиниз гурултајы нечә кечирәчәксиниз, рәһбәрлијә кими сечәчәксиниз. Амма һесаб едирәм ки, бу алты ил мүддәтиндә Јазычылар Бирлијини сахлајан вә ону јашадан рәһбәрләр бу күн тәшәккүрә лајигдирләр.

28 октјабр 1997-чи ил.

❋ ❋ ❋

ӘДӘБИЈЈАТЫМЫЗЫН НӘСИЛЛӘРИ АРАСЫНДА ЛАЈИГЛИ ВАРИСЛИК ОЛМАЛЫДЫР

(Әдәбијјатымызын кәнч нәслинин нүмајәндәләри илә Президент Сарајында көрүш)

КИРИШ СӨЗҮ

Мән бу күн белә бир ифадә ишләтмәк фикринә кәлмишәм. Бу күнләр Азәрбајҹанда әдәбијјат күнләридир.

Дүнән Јазычылар Бирлијинин рәһбәрләри, үзвләри, халг шаирләри илә, јашлы нәслә мәнсуб шаир вә јазычыларла көрүшүмүз олду. Хаһиш етдим ки, кәнҹләрлә дә көрүшәк. Бу, мәним кечмишдә белә мәсәләләрә мүнасибәтимлә мүәјјән дәрәҹәдә бағлыдыр. Кечмиш заманларда да Јазычылар Иттифагы илә чох сых әлагәдә олмушам. Јазычыларла вахташыры көрүшләрим олурду, - јашлыларла да, кәнҹләрлә дә көрүшүрдүк. Шүбһәсиз ки, бирликдә дә көрүшләримиз олурду. Бә'зән кәнҹләрин вә јашлыларын өз проблемләри олур. Инди кимин кәнҹ, кимин јашлы олдуғуну демәк чәтиндир. Мән буну дүнән дедим, - вахтилә биз Анар, Елчин, Јусиф вә башгалары илә кәнҹ нәслин нүмајәндәләри кими көрүшүрдүк, инди исә онлар әдәбијјатымызын ағсаггаллары да олмаса, һәр һалда јеткин нәслә, јә'ни јашлы нәслә мәнсуб һесаб олунурлар. Киминин 50-дән јухары, киминсә 60-а јахын јашы вар. Бунлар көзләримин габағында бөјүјүбләр.

Ики-үч күн бундан өнҹә мәнә бир китаб көстәрдиләр. Бахырам, китабда Елчинлә, һансыса бир шаирлә, даһа киминләсә мәним дә шәклим вар. Елчин о вахт кәнҹ иди, гара, гыврым сачлары варды. Елчин о шәкли көрмүсәнми?

ЕЛЧИН: **Көрмүшәм. Низами Худијевин китабында верилиб. Јери кәлмишкән дејим ки, јахшы китабдыр.**

ҺЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ: Һә, Низами Худијевин китабыдыр. Мән һәлә охуја билмәмишәм. Билирәм, Азәрбајҹан дилинә һәср олунуб. Бу да мәним үчүн ән дәјәрли мөвзулардан биридир. Һарданса топланмыш надир шәкилләр китабда верилмишдир. Инди беләдир, һәмишә ҹаван галмаг олмур.

Әсримизин сонунда Азәрбајҹанын кәнҹ јазычылары илә көрүшә кәлмишәм. Әксәријјәтинизлә шәхсән таныш дејиләм. Тәәссүфләр олсун ки, сизин әсәрләринизи охуја билмәмишәм. Һәгигәти е'тираф етмәлијәм. Анҹаг билирәм ки, һәјатымызын ән ағыр илләриндә, әсрин әввәлләриндә, јахуд октјабр ингилабындан сонракы дәјишикликләр дөврүндә, 1937-1938-ҹи илләрин чәтин репрессија шәраитиндә Азәрбајҹанда јазычылар нәсилләри ара вермәдән бир-бирини әвәз едиб. Иткиләр, репрессијалар нәтиҹәсиндә дүнјасыны дәјишәнләр олубдур. Анҹаг јазычылар нәсли ардыҹыл олараг јашајыб вә инкишаф едибдир.

Инди дә биз тарихимизин чәтин, мүрәккәб кечид дөврүнү јашајырыг. Чох севиндиричи һалдыр ки, бу дөврдә дә бизим јазычылар нәсли даим јашајыр, јарадыр, нәсилләр арасында бошлуг јохдур.

Дүнән мәнә дедиләр ки, Јазычылар Бирлијинә үзв гәбул олунмаг үчүн 100-дән артыг мүраҹиәт вар. Бу, севиндиричи һалдыр. Чүнки инди јазычыларын сосиал вәзијәтинә гајғы вә јахуд мадди инкишаф кечмишә нисбәтән чәтинләшиб, јахуд да јох дәрәҹәсинә кәлиб чатыбдыр. Амма белә бир вәзијјәтдә јазычы вә шаир олмаг, өзүнү бу сәнәтә һәср етмәк, јазычылар иттифагларынын бә'зи јерләрдә һәтта дағылдығы һалда бу иттифага гәбул олунмаг, она үзв олмаг истәјән кәнҹләр Азәрбајҹанда чохдурса, бу, мәдәнијјәтимиз вә әдәбијјатымыз үчүн олдугҹа севиндиричи һалдыр.

Дүнән сәмими сөһбәт етдијимиз шәхсләрин һамысы илә танышам. Чүнки узун илләрдир ки, бир јердә олмушуг, вахташыры көрүшмүшүк, онларын әсәрләринин әксәријјәтини охумушам. Амма сизин чохунузла илк дәфәдир ки, үзбәүз көрүшүрәм. Бу да мәним үчүн чох әһәмијјәтлидир. Күман едирәм ки, јашлы нәсиллә олдуғу кими, сизинлә дә арамызда әлагәләр јарана биләр вә биз әдәбијјатымызын инкишафы наминә бу әлагәләрдән истифадә едә биләрик. Һесаб едирәм ки, көрүшүмүзүн мәгсәди бундан ибарәтдир. Көрүшүмүзү конкретләшдирмәк үчүн инди кимсә нә исә демәли, мә'лумат вермәлидир.

* * *

JEKUN CƏSU

Burada səs dejən kənч jazыchыlarymыzын, shairlərimizin hamысы Azərbajчan ədəbijjatыnын varlығы, onun bukүnү və kələчəji haggында mүlahizələrini bildirdilər. Mən bukүnkү kərүshdən belə bir nətichəjə kəlirəm ki, Azərbajчan ədəbijjatы bizim həjatymыzын, tarихimizin bүtүn mərhələlərində oldуғу kimi, bu mərhələdə də jашajыr və tarихi miссijasыnы jerinə jetirir.

Bizim halgymыz ən gədim zamanlardan ədəbijjatla, ədəbijjat nүmunələri ilə tanыnыbdыr. Hətta Gərb elkələrinin inkishaf etmish dikər elkələrinin tarихini bərəglələrkən kərүrүk ki, halgymыzын jaratdығы ədəbi əsərlər, she'rlər onlardan хejli əvvəl jaraпыbdыr. Belələklə də, bir daha ajdын olur ki, halgymыzын tarихində ədəbijjat gədim dəvrlərdən ez jerini tutubdur və halgymыzын inkishafыnda чox bəjүk rol ojnajыbdыr.

Doғrudur, tarихin чүrbəчүr mərhələlərində ədəbijjatын чox kүchlү inkishaf dəvrү də, sүgut dəvrү də olubdur. Biz enishli-jохushlu bir tarих kechmishik, anчag ədəbijjatymыz jашajыbdыr. Əkər indi biz "Kitabi-Dədə Gorgud" dastanыnын 1300 illijini gejd edirikse və bunu bүtүn dүnjaja bəjan edirikse, demək, bizim bədii səzүmүzүn 1300 illik tarихi kəz gabaғыndadыr. Ədəbijjatы, she'ri, bədii səzү jaradan insanlar, shүhəsiz ki, fitri iste'dada malik olublar. Onlar halgына, millətinə, dilinə, dininə, milli ən'ənələrinə sadig insanlar olublar, jazыblar, jaradыblar. Ona kərə də bizim ədəbijjatymыz daim jашajачagdыr. Ajры-ajры dəvrlərin чətinlikləri ədəbijjatы heч vaхt nə səndүrə bilər, nə əldүrə bilər, nə də ony səifləndə bilər.

Indiki dəvr kechid dəvrүdүr. Biz bu kechid dəvrүnүn чətinlikləրini bүtүn sahələrdə hiss edirik, kərүrүk. Shүhəsiz ki, bu чətinliklər mədənijjət, ədəbijjat sahəsində də var. Anчag bu, mүvəggətidir, tarихi nəgteji-nəsərdən bir andыr, mүvəggəti bir dəvrdүr. Biz bu dəvrү kechid kedəчəjik. Biz sadəчə buna dəzmәlijik, bu dəvrүn əzab-əzijjətini, aчy-ағrysыnы чəkmələjik ki, kələчəjimiz daha kəzəl, parlag olsun. Heч shүbhə joхdur ki, Azərbajчan halgynын kələчəji kəzəl, parlag olaчagdыr. Bunun əsasы, bizim ən bəjүk, tarихi nailijjətimiz - Azərbajчanын mүstəgil dəvlət olmasыdыr. Indi bəlkə də hər bir kəs bu mүstəgilliji lazymы gədər dərk edə, gijmətləndirə bilmir. Anчag zaman kələchək, hamы anlajaчagdыr ki, bu mүstəgillik, milli azadlыg bizim halgymыz үчүn nə gədər dəjərli və əvəzsizdir.

Halgын kələchəji, halgын ez tarихini, kechmishini dərk etməsi və kələchək jашajышыnы gurmasы үчүn əldə etdijimiz dəvlət mүstəgilliji, milli azadlығymыz əvəzsiz bir hadisədir. Ona kərə də biz bunun naminə hər bir vətinlijə dəzmələjik. Bu o demək dejil ki, biz mүstəgillik naminə nəji isə itirmələjik, joх. Biz bu dəvrүn imkanlarыndan istifadə ishlərimizi daha da jахshы gurmalыjыg, bu mүstəgillijin bүtүn sahələrdə bəhrələrini kərmələjik. Ola bilər, bu, bir sahədə bir az tez olsun, bir sahədə kech olsun, - bunun fərgi joхdur, bu olaчagdыr. Bu da jalnыz və jalnыz chalышmaғын, kərkin ishin, fədakarlығын nətichəsində ola bilər. Ədəbijjat, mədənijjət isə həmishə fədakarlыgdan doғan bir anlajышdыr. Ədəbijjatы, mədənijjəti, bədii əsərləri, jүksək inchəsənət əsərlərini jaradan insanlar həmishə fədakar olurlar. Onlar fitri iste'dady ilə bərabər fədakar olmasa, bəjүk sənətkar ola bilməzlər.

Siz kənchlər buny bilirsiniz, amma daha dəриndən bilmələrisiniz ki, ən gədim dəvrlərdən bizə kəlib чatmыsh, indi fəхr etdijimiz ədəbijjat əsərlərinin - Nizaminin, Nəsiminin, Füzulinin, Vagifin, Mirzə Fətəli Ахundovun, jахud dikərlərinin əsərlərinin heч biriси asanlygla jaranmajыb. Heч də hamы bilmir ki, bu əsərlərin jaranmasы үчүn onlar nə gədər səhmət, əzijjət чəkiblər, nə gədər fədakarlыgt kəstəriblər.

Məsələn, bizim XX əsr ədəbijjatymыzda ən fəхr etdijimiz shəхsijjətlər Sabirdir, Чəlil Məmmədgulyzadədir. Əkər biz Nizaminin, Füzulinin həjatыnы ətrafly bilmiriksə, nəjisə mүlahizə edirikse, amma bunlarын ki həjatыnы bilirik. Sabirin də, Чəlil Məmmədgulyzadənin də, Чəfər Чabbarlыnын da, Hүsejn Чavidin də həjatыnы bilirik. Bunlarын hər biri ez fitri iste'dady ilə bəjүk gəhrəmanlыglar kəstəribləp ki, bu əsərləri jaradыblar, bu irsi gojub kediblər.

Үmumijjətlə, XX əsr elə bashlanandan sonunadək чox чətin bir əsr, ağыr bir dəvr olubdur. Doғrudur, XX əsrin sakit dəvrləri də olubdur. Amma galmagallы, garышыg, чətin, ağыr dəvrləri daha чox olubdur. Bizim gismətimizə nə dүshүbdүr? Biz bunun bir чox hissəsini kərmүshүk. Məsələn, bizim nəsil, - mən ez nəslimi dejirəm, - biz 30-чu illərin ağырlыgларыnы da kərmүshүk, 40-чы illərin, mүharibə illərinin чətinliklərini də

көрмүшүк, сонракы илләрин чәтинликләрини дә. Ејни заманда, 1960-1970-1980-чи илләрдә јаранмыш мүсбәт шәраити дә көрмүшүк. 1980-чи илләрин сонундан башлајараг Азәрбајҹан үчүн ағыр бир дөвр башланыбдыр. Бу, бир тәрәфдән Ермәнистанын Азәрбајҹана етдији тәҹавүз нәтиҹәсиндә мејдана кәлибдир. Икинҹи тәрәфдән, Советләр Иттифагынын дағылмасы вә беләликлә, Азәрбајҹанын өз мүстәгиллијини әлдә етмәси просеси баш вермишдир. Бу просес заманы республикамызын дахилиндә милләтимизә, ҹәмијјәтимизә зәрәр вурмуш һадисәләр дә олмушдур. Көрүрсүнүз, бунлар һамысы XX әсрдә ҹәмләнибдир. Амма дејилән бүтүн бу дөврләрдә бизим адамларымыз јашајыблар, Сабир дә, Ҹәлил Мәммәдгулузадә дә, Ҹәфәр Ҹаббарлы да, онлардан сонра кәлән нәсилләр дә јазыб - јарадыблар. Сиз дә јазырсыныз, јарадырсыныз.

Мән 1960-1970-чи илләри, хүсусән 1970-чи илләри вә 1980-чи илләрин биринҹи јарысыны хатырлајырам. Бу, чох мәһсулдар бир дөвр иди. Амма мән бундан сонракы дөврләри дә хатырлајырам. Ола биләр, бир дөврдә бир аз чох јазылыр, бир дөврдә аз јазылыр. Анҹаг әдәбијјат јашајыр вә јашајаҹагдыр.

Бу күн мәни севиндирән одур ки, бизим кәнҹ нәслимиз вардыр. Биз бә'зән сәнәт усталарына һәдсиз вурғун олуруг, сәнәт устасынын, јахуд бөјүк бир әдәбијјат хадиминин олмасы бизи севиндирир. Дүшүнүрсән ки, бундан сонра нә олаҹагдыр? Амма көрүрсән ки, ондан сонра јени, она бәнзәр, бәлкә ондан да парлаг бир инсан кәлир. Бу, бизим халгымызын нә гәдәр бөјүк исте'дада, фитри потенсиала малик олмасыны көстәрир. Биз бунунла фәхр едә биләрик ки, халгымыз һәгигәтән чох исте'дадлы халгдыр, хүсусән әдәбијјат, мәдәнијјәт саһәсиндә чох исте'дадлы халгдыр. Биз өзүмүз буну бәлкә дә истәнилән гәдәр гијмәтләндирә билмирик. Елә тәкҹә XX әсрдә бизим мәшһур шаирләримизин, јазычыларымызын һамысынын адыны сајыб чатдырмаг мүмкүн дејил. XX әср нәдир ки, - 100 илдир. Амма халгымыз бу әсрдә дүнјаја вә милләтимизә нә гәдәр бөјүк инсанлар бәхш едибдир. Она көрә дә бү күн кәнҹ нәслин әдәбијјата белә бөјүк марағы, һәвәси вә јазмаг арзусу чох севиндириҹидир.

Мән кәнҹ нәсил үчүн бир мәсәләни дә демәк истәјирәм. Сизин үстүнлүјүнүз нәдир? Сиз артыг мүстәгил Азәрбајҹанын јазычылары, шаирләрисиниз вә сәрбәст, азад, мүстәгил бир дөвләтдә јашајырсыныз. Мән кечмишимизи һеч вахт писләмәмишәм вә һеч вахт

писләмәјәҹәјәм. Тарихдә һәмишә бөјүк наилијјәтләрлә иткиләр, мүсбәт вә мәнфи һадисәләр јан-јана олубдур.

Һәр шеј һеч вахт там күл-чичәк ичиндә олмајыбдыр. Биз кечмишдә һансы иткиләр вермишик, амма һансы наилијјәтләр дә әлдә етмишик - һамысы мә'лумдур. Она көрә дә кечмиши писләмәк лазым дејил. Кечмишдә пис олана пис, јахшы олана јахшы демәк лазымдыр. Мән белә фикирдәјәм. Анҹаг бунунла јанашы, бизим кечмишимиздә нә гәдәр јахшы наилијјәтләримиз, әдәбијјат, мәдәнијјәт саһәсиндә әсәрләримиз олса да, һесаб едирәм ки, кәләҹәјимиз онлардан гат-гат үстүн олаҹагдыр. Чүнки биз артыг мүстәгил дөвләтик, халгымыз азаддыр. Бу, һәр шејдән үстүндүр.

Шүбһәсиз ки, биз кечмишдә әлдә етдијимиз наилијјәтләрдән, јаранмыш әсәрләрдән даим истифадә едәҹәјик. Сәмәд Вурғунун, Рәсул Рзанын, Сүлејман Рүстәмин, Меһди Һүсејнин, Сүлејман Рәһимовун, Мирзә Ибраһимовун әсәрләрини һеч кәс һеч вахт унутмајаҹагдыр. Әксинә, онларда олан бәдиилик, јүксәк сәвијјәли сәнәт нүмунәләри бизим үчүн һәмишә бөјүк севинҹ мәнбәји, јазычыларымыз, шаирләримиз, әдәбијјатчыларымыз, әдәбијјатшүнасларымыз үчүн һәмишә өрнәк олаҹагдыр. Мән белә һесаб едирәм. Анҹаг онлар мүстәгил дөвләтдә јашамамышдылар. Онлар бизә бөјүк ирс гојублар, анҹаг ејни заманда биз онлардан даһа да хошбәхтик, чүнки биз мүстәгил дөвләтдә јашајырыг. Сиз, кәнҹ нәсил бизләрә, јашлы нәсилә нисбәтән даһа да хошбәхт адамларсыныз, чүнки сиз даим мүстәгил дөвләтдә јашајаҹагсыныз. Мән там әминәм ки, бизим мүстәгиллијимиз әбәди, даими олаҹагдыр. Биз мүстәгиллијимизи һәмишә јашадаҹағыг. Бизим әдәбијјатымыз, инҹәсәнәтимиз, мәдәнијјәтимиз мүстәгиллик шәраитиндә даһа да чох инкишаф едәҹәкдир.

Мән кәнҹләрә үзүмү тутуб дејирәм, - сизин гаршынызда чох көзәл имканлар, перспективләр вар. Шүбһә етмирәм ки, сиз бөјүк уғурлар газанаҹагсыныз, әдәбијјатымызы инкишаф етдирәҹәксиниз. Шүбһә етмирәм ки, сизин ичиниздән Азәрбајҹан халгынын әдәбијјатыны, мәдәнијјәтини даһа да јүксәкләрә галдыран бөјүк шаирләр, јазычылар, әдәбијјатшүнаслар чыхаҹагдыр. Мән буна һеч шүбһә етмирәм. Чүнки индијәдәк јашадығымыз дөвр вә әлдә етдијимиз наилијјәтләр буна, белә демәјә там әсас верир. Шәраит даһа да сәрбәст оланда, инсан даһа да мүстәгил, азад оланда: шүбһәсиз ки, онун дахилиндә олан имканлар даһа чох ачылыр вә өз бәһрәсини верир.

Бизим һамымызын мәгсәдимиз - әлдә етдијимиз мүстәгиллијимизи мөһкәмләндирмәк, горумаг, сахламаг олмалыдыр. Шүбһәсиз ки, бу, асан дејил. Билирсиниз ки, өлкәмизин мүстәгиллијинә харичдән кәч баханлар вар. Еjни заманда, дахилдә дә бә'зиләри вар, көһнә фикирләрлә јашајанлар да вар. Бизим республикамызын һәм тәбии сәрвәтләри, һәм дә кео-сијаси, стратежи вәзијәти чох өлкәләрин мараг даирәсинә чеврилибдир. Бунлар да вар. Биз һәлә Ермәнистанын тәчавүзүндән хилас ола билмәмишик, торпагларымызын 20 фаизи ишғал алтындадыр. Бизим бир милјон сојдашымыз јериндән-јурдундан дидәркин дүшүбдүр, гачгындыр, чадырларда јашајырлар. Проблемләр чохдур, амма мән әминәм ки, биз бу проблемләри һәлл едәчәјик. Әминәм ки, бизим торпагларымыз ишғалчы гүввәләрдән азад олуначаг. Әминәм ки, Азәрбајчанын әразиси бүтөвлүjү бәрпа едиләчәк. Әминәм ки, јериндән-јурдундан дидәркин дүшмүш вәтәндашларымыз өз јерләринә гаjыдачаг. Әминәм ки, ишғал алтында галмыш, виран олмуш торпагларымызда јени јашајыш башлајачаг - евләр тикиләчәк, инсанлар өзләринә јахшы шәраит јарадачаглар. Мән буна әминәм. Чүнки республикамызын игтисади имканлары, потенсиалы вә бизим апардығымыз мүстәгиллик сијасәти мәнә бу сөзләри демәjә әсас верир. Мән буна әминәм.

Шүбһәсиз ки, бунлар бөjүк иш вә вахт төләб едир. Бу бөjүк ишләри биз көрмәлијик, гаршымызда олан вахтдан истифадә етмәлијик. Бунун үчүн дә һамы бу гаjғыларла - мүстәгил Азәрбајчан халгынын гаjғылары илә јашамалыдыр. Бу гаjғылар һәр шеjдән үстүн олмалыдыр.

Тәбиидир ки, һәр бир инсанын өз шәхси һәjаты вар. Инсанын шәхси һәjатындакы вәзиjjәти онун чәмиjjәтдәки вәзиjjәтинә вә кедән просесләрә дә тә'сир едир. Бунлар һәм тәбиидир, һәм дә бунлары анламаг лазымдыр. Шәхсән мән бунлары аңламырам. Анчаг нә етмәли? Бу, бизим бу күнүмүзүн керчәклиjи, реаллыгыдыр. Башгасы јохдур. Ола биләрди ки, биз кечмиш дөвләт шәраитиндә јашајајдыг; јазычыларын, јахуд башга мәдәниjjәт хадимләринин имтиjазлары да, имканлары да олајды. Амма мүгаjисә едәк, көрәк нансы daha јахшыдыр, бизим үчүн нансы daha әзиздир? Мән белә һесаб едирәм ки, бу өзаб-әзиjjәтә дөзүб, мүстәгиллик дөврүнү јашамаг о дөврдәки имтиjазлы шәраитдә јашамагдан гат-гат үстүндүр. Чүнки бу һәjатын, дөврүн кәләчәjи вар, амма онун кәләчәjи јох иди, олмады да.

Совет Иттифагы дағылды, дағылмалы иди. Бәли, онун кәләчәjи јох иди, олмады да. Бахмајараг ки, биз һамымыз о дөврүн инсанларыjыг, о дөврүн мәһсулуjуг, һамымыз о дөврүн ичиндә јашамыш, бөjүмүш, тәһсил алмыш, фәалиjjәт көстәрмиш инсанларыг, анчаг милли мәнафе вә халгымызын кәләчәjи нөгтеjи-нәзәриндән мән һесаб едирәм ки, Советләр Иттифагынын дағылмасы вә бунун нәтичәсиндә Азәрбајчанын мүстәгиллик газанмасы халгымыз үчүн һәр бир адам үчүн индиjә гәдәр әлдә едилән наилиjjәтләрдән гиjмәтлидир, үстүндүр.

Бурада кәнч јазычыларын јашајышы, онларын мадди вәзиjjәти вә хүсусән јашајыш jерләри һаггында, еjни заманда, әсәрләрин дәрч олунмасы барәдә мәсәләләр галдырылды. Билирсиниз, инди белә фикирләшмәк лазымдыр: Биз индиjәдәк о системдә јашасаjдыг, "Азәрбајчан" журналы аjда бир дәфә 76 мин нүсхә тиражла, "Улдуз" журналы аjда бир дәфә чыхачагды, сизин һәр биринизин китаблары чап едиләчәкди, jүксәк гонорар да алачагдыныз. Һамысы - имтиjазлар да олачагды, мәнзилләр дә алачагдыныз. Амма jенә дә дејирәм, бу мүстәгиллик, азадлыг олмајачагды. Дүздүр, һеч кәс бизә тәклиф етмәди ки, нансыны - буну, jохса ону истәjирсән. Амма беләләри вар иди. Сизләрдән дә,бизләрдән дә вар иди. Мәсәлән, мән о дөврдә, о шәраитдә артыг јашамаг истәмирдим. Мән jени бир шәраитдә, jени бир дөвләтдә јашамаг, мүстәгил олмаг истәjирдим. Анчаг мән о вахт да билирдим ки, бунун чәтинликләри чох олачагдыр.

Ола биләр, хатириниздәдир, 1991-чи илин мартында Совет Иттифагынын сахланмасы һаггында референдум һазырланырды. Бу референдум бир нечә аj иди ки, һазырланырды. Онда мән Нахчыванда јашајырдым. Биз Нахчыванда буну чох мүзакирә едирдик. О вахт мәни дә'вәт едирдиләр, топлантылара кедирдим, митингләр олурду, чыхыш едирдим. О вахт бу, актуал бир мәсәлә иди - Советләр Иттифагы галмалыдыр, јахуд галмамалыдыр. Азәрбајчан мүстәгил олмалыдыр, јахуд олмамалыдыр? Бу суалы һәр jердә, үмумиjjәтлә, чох веридиләр. Мәнә дә белә суаллары чох веридиләр, чүнки, аjдындыр, - мәним шәхсиjjәтимә көрә бу суалы чох веридиләр. Мән вахтилә Советләр Иттифагынын ән jүксәк мәртәбәсиндә, башында дуран адамлардан бири идим.

О вахтлар - 1990-чы илин јаjында ки мән Азәрбајчана кәлдим, Нахчывана кетдим, о заман мәндән һарада сорушуjдулар, ким сорушурдуса, мән дејирдим ки, Азәрбајчан. нә олур-олсун, мүстә-

гил олмалыдыр. О вахт Нахчыванда Мухтар Республиканын јени парламенти сечилди. Һәлә о вахт, 1990-чы илин нојабрында, декабрында Нахчыван Мухтар Республикасынын парламенти гәрар гәбул етди ки, биз Азәрбајчанын мүстәгиллијини төлөб едирик вә Советләр Иттифагынын, ССРИ-нин сахланмасына гәтијјән јол вермәк олмаз. Дүздүр, бурада Бакыда бундан чох нараһат олдулар, чохлу төзјигләр етдиләр. Амма о вахт биз сөзүмүзү мүстәгил дедик. Сонра мән февral ајында бураја кәлдим, сессијада чыхыш етдим. Март ајында референдум һаггында мәсәлә мүзакирә олунурду, - бунлар сизә мә'лумдур, - мән гәти чыхыш етдим, дедим ки, Азәрбајчан референдума кетмәмәлидир. Азәрбајчан мүстәгил олмалыдыр.

Мән буну нијә хатырлајырам? О вахт мән бу сөзләри демишәм. Бунлар гәзетләрдә јазылыб, вар. Мән демишәм ки, биз нәјин бahасына олурса-олсун, мүстәгиллији әлдә етмәлијик вә ССРИнин сахланмасына јол вермәмәлијик. Биз буну етмәсәк, буну биздән сонра кәлән нәсилләр едәчәкләр. Амма биз буну етмәлијик, ону кәләчәк нәсилләрә гојмамалыјыг. Јә'ни бу фикир тәсадүфи дејилди. Мән о дөврүн ән јахшы тәрәфләрини көрмүш адамам, она көрә дә о дөврү бүтүнлүклә тәһлил едиб бу фикрә кәлмишдим. Ањаг бу сөзү мән нијә дејирәм? Мән орада бу сөзләри тәсадүфи демәдим ки, биз нәјин бahасына олурса-олсун, мүстәгиллик газанмалыјыг. Мән о вахт көзүмүн гаршысына алырдым ки, бу һәм игтисади, һәм сосиал чәһәтдән, чох чәһәтләрдән чәтин, ағыр олачагдыр. Чүнки Советләр Иттифагыны гуран адамлар ајры-ајры республикаларын, о чүмләдән Азәрбајчанын ондан ајрылмасына јол вермәјәчәкләр вә бу иттифага өјрәнмиш адамлар буна јол вермәјәчәкләр, бу, асан олмајачагдыр.

Ән бөјүк бир дөвләт парчаланырса, онун дағынтылары үзәриндә јени бир дөвләт асанлыгла гурулмајачагдыр. Мән буну бөлкә дә башгаларындан даһа чох тәсәввүр едирдим ки, бу белә олачаг. Амма бу олмалыдыр. Аллаһа шүкүр олсун ки, олду. Аллаһа шүкүр олсун ки, биз бүтүн бу чәтинликләрин үстүндән кечиб кетмишик вә артыг дүз јола чыхмышыг.

Амма, тәбии ки, јазычылара инди кечмишдә олдуғу гәдәр мәнзил верә билмирик. Нә едәк? Инди бурада чохларыныз хатырламалысыныз, 1970-чи илләрдә биз нә гәдәр јашајыш евләри тикирдик. О вахт Бакынын әтрафында нә гәдәр микрорајонлар јаранды. Биз онлары көрүрсүнүз. Онлар һамысы 70-чи илләрдә

јараныб. Биз илдә нә гәдәр тикирдик! Мән бизим бу ишлә мәшғул олан адамлары нә гәдәр сыхырдым, данлајырдым, нә гәдәр чәзаландырырдым ки, сән нијә аз тикдин, бу ај бу гәдәр мәнзил, мәктәб тикмәли идин, нијә вермәдин. Һәмин биналар бунларын һамысына көрә тикилди. Шәһәрин мәркәзиндә дә, әтрафында да тикилди. Инди бөјүк-бөјүк микрорајонлар вар. Онларын да һамысындан бизим Азәрбајчанын вәтәндашлары истифадә етдиләр вә бу күн дә едирләр. О чүмләдән, бизим јазычыларымыз да о вахт нә гәдәр мәнзилләр алдылар. Азадлыг мејданынын әтрафында тикилән биналарда јазычылар нә гәдәр мәнзилләр алдылар. Орада јазычылар үчүн кооператив бир бина тикилди. Мәним хатиримдәдир, онун мәнзилләриндә јазычылар јашајырлар. Ондан сонра һәмин бинанын јанында тикилән биналарда мәним шәхси көстәришимлә бизим јазычылара, мәдәнијјәт хадимләринә јахшы мәнзилләр верилди. Јә'ни о вахт ки, бу мүмкүн иди, биз буну едирдик. Хүсусән јазычылар, мәдәнијәт, инчәсәнәт хадимләри үчүн бүтүн башга тәбәгәләрә нисбәтән мүстәсна бир шәраит јарадырдыг, едирдик. Амма инди бу имкан јохдур. Ањаг олачагдыр.

Мән билирәм ки, инди кәнч јазычы әсәр јазыр, амма еви јохдур. Ањаг јени мејдана чыхмыш иш адамы, бизнесмен гыса бир мүддәтдә бөјүк пул газаныр, кедиб өзүнә үчотаглы јох, бешотаглы мәнзил алыр. Бу да инди бизим һәјатымызын ганунудур. Бир һалда ки, биз кечмиш совет гурулушундан демократик гурулуша кечдик, совет игтисадијјаты, сосиалист игтисадијјаты системиндән сәрбәст игтисадијјата кечдик, бу игтисадијјатын да ганунлары бундан ибарәтдир. Биз буна да дөзмәлијик. Ањаг бу һеч кәсдә һеч вахт үмидсизлик јаратмамалыдыр.

Мән буну дүнән дә дедим, бизим кечмишдә јаранмыш адәт-ән'әнәләримиз чох көзәлдир вә биз онлары итирмәмәлијик, сахламалыјыг, онлардан бу күн дә, кәләчәкдә дә истифадә етмәлијик. "Кечмишдә нә варды, һамысыны позмаг, јенидән јаратмаг лазымдыр" кими чылыз фикирләр фәлакәтдән башга һеч бир шеј кәтирә билмәз. Мәсәлән, 1917-чи илдә Октјабр ингилабы баш верди, 1917,1918, 1920-чи илләрдә һакимијјәтә кәлән болшевикләр кечмишдә нә варды - һамысыны поздулар ки, һеч бир шеј олмајыб, јени дүнјаны биз јарадырдыг. Амма нә гәдәр иткиләр олду. О чүмләдән, елә бизим Азәрбајчан халгынын нә гәдәр иткиләри олду.

Рəфаел Һүсејнов Рəфибəјлиләр барəдə бир китаб јазыбдыр. О вахт бу Рəфибəјлиләри һəбс етдиләр, төзаландырдылар. Нəјə көрə? Бунлар бəј, хан идиләр, јахуд вəзифə, мүлк саһиби идиләр, ким идиләр? Амма көрүн, бөјүк бир китаб јазылды. Нə гəдəр дəјərли инсанлар идиләр!

О вахт бу нəјə көрə олду? Она көрə олду ки, о сијасət, о идеолокија əввəлдən инсан чəмијјətинə үјгун идеолокија олмагла јанашы, һəмин идеолокијаны һəјата кечирəнләр - болшевикләр нə гəдəр ганунсузлуглар етдиләр, халга, милləтə нə гəдəр зəрбəләр вурдулар. Бу, төкчə Азəрбајчанда дејилди, һəр јердə белə иди. О вахт чар Русијасы мəканында јаранмыш Советләр Иттифагы һəр јердə белə олуб. Доғрудур, бир јердə аз, башга јердə чох олуб.

Биз о дөврүн ичиндə 70 ил јашамышыг вə јени бир һəјата көлиб чыхмышыг, мүстəгил дөвлəтик. Тамамилə јени, дүнјəви, демократик, һүгуги бир дөвлəт гururуг. Базар игтисадијјатыны тəтбиг едирик. Игтисадијјатымызы дүнјаја ачмышыг. Һесаб едирəм ки, бу, Азəрбајчанын милли мəнафеләринə үјгун ən дүзкүн бир јолдур вə биз бу јолла кедирик. Амма бу һеч дə о демək дејилдир ки, о дөврдə јаранмыш көзəл ән'ənəләри инди биз кənара атаг, онлардан истифадə етмəјək.

Мəсələн, бу ән'ənəләрдən бири Јазычылар Иттифагынын јаранмасыдыр. Сəјјад Аран бурада деди ки, вахтилə Лənкəранда, Шамахыда, һарадаса башга јерләрдə бирликдə олмушдур. Бу да һəгигətдир. Доғрудан да белə иди. Елə бу əсрин əввəлиндə Азəрбајчанын маарифчиләри, мүтəфəккир инсанлары да чүрбəчүр белə тəшкилатлар јаратмышдылар. Амма сонра, 1934-чү илдə бу бирləшиб Јазычылар Иттифагы јаранды. Инди бу Јазычылар Иттифагы 63 илдир јашајыр. О, халгымыза нə гəдəр бөјүк фајда вериб. Инди дуруб дејək ки, бу Јазычылар Бирлији лазымдыр, ја лазым дејил? Шүбһəсиз ки, инди сəрбəстликдир, һəрə өз фикрини демəлидир, бу да там тəбиидир. Амма мən өз фикрими дејирəм, əлбəттə ки, Јазычылар Бирлији лазымдыр.

Мəсələн, бу, ән'ənədир. Амма башга ән'ənə дə вар иди ки, јазычылара хүсуси имтијазлар верилирди. Мən истəјирдим ки, бу имтијазлар бу күн дə олсун. Анчаг буна игтисади имканлар чатмыр. Нə етмəли? Демək, јоллар ахтармаг лазымдыр. Мəсələн, сиз өзүнүз дединиз ки, "Ədəbiјjat gəzəti" дə, "Азəрбајчан", "Гобустан" журналлары да тамамилə дајанмышды. Биз мəсələјə бахдыг, көрдүк ки, бир аз имканларымыз вар, онлары дөвлəтин малијјəләшдирилмəсинə көтүрдүк. Бу күн "Улдуз" журналы һаггында мəсələ галдырдыныз. Мən сорушдум, - илдə нечə дəфə чыхара биләрсиниз? Бири деди 12 дəфə, о бири деди 6 дəфə. Һансыны дејирсиниз, ону гəбул едирəм. Бəјан едирəм ки, мən "Улдуз" журналыны да дөвлəтин малијјəсинə көтүрүрəм. Амма сиз чалышын ки, "Улдуз" журналы чыхсын вə орада јахшы əсəрләр дəрч олунсун. Əкəр илк əввəл ики ајдан бир чыхара биләрсинизсə, өзүнүзү зора салмајын, ики ајдан бир чыхарын. Анчаг сонра иши јахшы тəшкил едиб ајда бирини чыхара биләрсинизсə, ајда бирини чыхарын.

Билирсиниз, мən бу ишləрə там мүстəгиллик верирəм. Мən садəчə буна чавабдеһəм ки, онун малијјəләшдирилмəсини дөвлəтин үзəринə көтүрүрəм. Галанлары сизин ишиниздир. Чыхара биләрсиниз, илдə 12 дəфə чыхаран, истəјирсиниз илдə 6 дəфə, 8 дəфə чыхарын. Бу, сизин бачарығыныздан, əсəрлəриниздən, иши тəшкил етмəкдən асылы олачагдыр. Мən өз вəзифəми јеринə јетирирəм. Мən бəјан етдим, гəрар гəбул едəчəјəм. Амма сиз һəрəкəт един.

Бурада ајры-ајры китабларын нəшр олунмасы вə нəшрин кејфијjəти һаггында да дејилди. Мən бу барəдə дə дүшүнə биләрəм. Сонра сиз дејəсən, башга мəсələләр дə галдырдыныз. Мən бајаг да дедим, телевизијада хүсуси, даими верилиш апарылмалыдыр вə орада бизим өдəбијjатымызын нүмунələри, хүсусən журналлар даим тəблиғ олунмалыдыр. Чүнки бурада дејилди ки, журналлар аз охунур, һəтта охумаг нəвəси азалыбдыр. Бу да тəбиидир. Чүнки инсанларын бир тəрəфдən дəрди чохалыбдыр, она көрə дə охумаға вахт тапмырлар, икинчи тəрəфдən бу журналлар мүнтəзəм чыхмадығына көрə инсанлар бундан бир аз сојујублар. Демək, əввəлки мүнасибəти бəрпа етмək лазымдыр.

Мən Фатма Абдуллазадəјə тапшырырам ки, сəрəнчам назырласын - сизин сабаһкы гурултајыныза да ола биләр ки, һансыса мəсələ галдырылсын - гурултајын нəтичələри илə əлагədар сəрəнчам назырлансын. Мən һəллинə имкан олан мəсələləри бу сəрəнчамда əкс етдирирəм, бу сəрəнчамы имзалајарам вə индики имкан дахилиндə сизə бу јардымы едəрəм.

Амма истəјирəм биләсиниз ки, бизим бу имканларымыз кələчəкдə даһа чох олачагдыр. Игтисадијjатымыз инкишаф едир, Азəрбајчана харичи сəрмајə кəлир. Мən һесаб едирəм ки, бир ики-үч илдən сонра Азəрбајчанын игтисади имканлары даһа да

јахшы олачагдыр. Бу игтисади, малијјә имканлары артдыгча биз әдәбијјата көмәјимизи дә артыра биләчәјик.

Анчаг, ејни заманда, сизә мә'лумдур ки, игтисади чәһәтдән лап чох инкишаф етмиш дөвләтләрдә - мәсәлән, көтүрәк Авропа дөвләтләрини - һеч бир Јазычылар Бирлији дөвләтин малијјәсиндә дејил. Көтүрүн Франсаны, Алманијаны, Инкилтәрәни вә јахуд Америка Бирләшмиш Штатларыны - онлар билмирләр пулу һара гојсунлар. Амма нәдәнсә онларын нә Јазычылар Бирлији вар, нә дә һәр һансы бир јазычынын әсәрини чап етмәк истәјирләр. Һәмин өлкәләрдә ким нечә јашајыр-јашајыр, ким нечә јазыр-јазыр.

Мән дүнән дә дедим ки, бизим јазычыларда бир аз вәрдиш, ән'әнә јараныбдыр - мән буну пис ән'әнә һесаб етмирәм, - онлар буна өјрәнибләр: вахтилә имтијазлар верибләр, инди дә вермәк лазымдыр; вахтилә мән китаб јазмышам, ону чап едибләр, билмирәм һансы пулла чап едибләр, инди дә лазымдыр. Бу да нәзәрә алынмалыдыр.

Мәсәлән, көтүрәк бизим гоншу дөвләтләри - Түркијәни, Ираны. Орада дөвләт һансы јазычынын әсәрини чап едир, јахуд һансы јазычыја, шаирә ев вериб? Инди биз бөјүк шаиримиз Шәһријарын 90 иллијини гејд едәчәјик. Биз јубилеји Азәрбајчанда кениш гејд етмәлијик. Мәним бу барәдә дә хүсуси сәрәнчамым олачагдыр. Ола биләр, мән ону бу күн имзалајым. Анчаг Шәһријарын һәјаты вә вәзијјәти һамыја мә'лумдур. Билмирәм, дөвләт она орада бир ев вермишди, јохса јох? Сиз бунлары јахшы биләрсиниз. Јахуд онун јаздығы әсәрләри өзү чап еләтдирди, јохса ким?

Бурада дејилди, мән кәнч исте'дадлара һимајәни өз үзәримә көтүрмүшәм. Мән бизим кәнч мүғәнни, чох көзәл сәси олан Сурхај Әскәрова хүсуси мааш - бир милјон манатлыг мааш тә'јин етмишәм. Инди сиз Сурхај Әскәров кими исте'дадлы беш нәфәр адамын адыны мәнә верә биләрсинизми ки, мән онлара Сурхај Әскәрова тә'јин етдијим мааш тә'јин едим? Амма онлар кәрәк һәгигәтән Сурхај Әскәров кими исте'дадлы адамлар олсунлар. Мән Сурхај Әскәровун исте'дадыны, сәсини вә кәләчәјини көрдүм. Амма јазычынын, шаирин бир дәнә ше'ри, һекајәси илә буну көрә билмәјәчәјәм. Она көрә дә фикирләшин. Сиз буну да фикирләшин, бәлкә, ола биләр, мәсәлән, бир, беш вә ја он нәфәрә бир ил мүддәтиндә мәвачиб тә'јин едәк, бахаг көрәк онлар бу мүддәтдә һансы әсәрләри јазачаглар. Әкәр јазды, верди, мүкафат да

вермәк, мәвачибин вахтыны да узатмаг олар. Амма јазмады, - јох, пулу кери алмајачағам, - садәчә олараг пул батачаг.

Фикирләшин, мән сизә артыг мүмкүн олан бә'зи шејләри дејирәм. Сиз фикирләшин, тәклиф верин. Мән буна мүәјјән вәсаит ајыра биләрәм. Анчаг билим, көрүм нијә ајырачағам, бунун нәтичәси нә олачаг. Һәр һалда мән бу имканлары тәклиф едирәм. Сиз бахын. Мән инди көстәриш вердим ки, гурултајдан сонра сәрәнчам һазырлансын. Әкәр тәклифләриниз олса, мән онлары ораја сала биләрәм вә беләликлә дә бә'зи һәвәсләндиричи, шәраит јарадычы тәдбирләр көрә биләрик, аддымлар ата биләрик.

Әмин ола биләрсиниз ки, дөвләтин әдәбијјата, хүсусән кәнч јазычылара гајғысы даим олачагдыр. Буна әмин ола биләрсиниз, инди бәлкә бунун сәвијјәси, дәрәчәси бә'зи вахтларда бир-бириндән фәргли олачагдыр. Амма әсас одур ки, бу гајғы вар.

Дүнән мән бөјүк бир көрүш кечирмишәм. Бу күн сизинлә бөјүк бир көрүш кечирирәм. Гурултајыныз сабаһ сәһәр 10-да башлајыр, ахшамачан орада отурачагсыныз, мән дә сизинлә бир јердә олачағам. Чүнки һамыны динләмәк истәјирәм ки, көрүм нә данышырсыныз. Бу, мәним үчүн дә чох бөјүк әһәмијјәтлидир. Көрүрсүнүз ки, мән үч күндүр вахтымын чох һиссәсини әдәбијјата сәрф едирәм. Мәкәр бунун өзү гајғы дејилми? Харичи ишләр назири бу күн мәнә дејир ки, дүнән Газахыстанын Мүстәгиллик күнү оланда бир сәфир она јанашыб дејиб ки, Һејдәр Әлијевә нә олуб? Чаваб вериб ки, нечә нә олуб? Сәфир дејиб ки, бурада дипломатик корпус чох нараһатдыр. Сорушуб ки, нијә? Дејир ки, Һејдәр Әлијеви үч күндүр телевизијада көрмүрүк. Дејир, мән дедим ки, сиз президентинизи һәр күн телевизијада көрүрсүнүз? Дејиб ки, јох, иш бурасындадыр ки, бизим президентин башга иш үслубу вар, амма биз Һејдәр Әлијеви һәр күн телевизијада көрүрүк. Анчаг үч күндүр көрмүрүк, нараһатыг ки, она нә олуб, хәстә дејил ки? Доғрудан да, белә олду ки, баш гарышды, елә бир һадисә олмады ки, мән о иши телевизија гаршысында көрүм. Алтынчы күн дә, базар күнү дә, сонра биринчи, икинчи, үчүнчү күнләр дә белә олду. Доғрудур, дүнән биз көрүш кечирдик, амма ону кеч гуртардыг, телевизија верә билмәмишди. Јәгин бу күн верәчәкләр.

Јә'ни ону демәк истәјирәм ки, адәтән мән харичи гонаглары гәбул едәндә телевизија чох лазым олур. Биз дахили ишләрдә телевизијадан истифадә етмирик. Мән бу күнләр - дүнән дә, бу күн дә, сабаһ да әдәбијјатла мәшғулам. Харичдән кәлән бир нечә

адамлар мәнимлә көрүшмәк истәјирләр. Демишәм ки, онларла бу үч күндә көрүшә билмәрәм. Бир сыра сәфирләр вар, көрүшмәк истәјирләр. Демишәм ки, көрүшә билмәрәм, чүнки бу ишлә мәшғулам.

Јәгин ки, бунун өзү сүбут едир ки, дөвләтин әдәбијјата гајғысы вар, елә дирми? Бу гајғы да олачагдыр. Архајын ола биләрсиниз ки, бу гајғы олачагдыр вә биз һәмишә сизинлә бирликдә олачағыг.

Мән көнч јазычылара һөрмәт вә еһтирамымы билдирмәк истәјирәм. Мән чох шад олдум ки, бу күн шәхсән көрүшдүк. Һесаб едирәм ки, сабаһ гурултајыныз да, биринчиси, демократик шәраитдә кечәчәк. Икинчиси, там сәрбәстлик шәраитиндә кечәчәк, үчүнчүсү, мећрибанлыг шәраитиндә кечәчәк, дөрдүнчүсү, бир-бинә һөрмәт вә еһтирам шәраитиндә кечәчәк. Бешинчиси, тәнгид вә өзүнүтәнгид - бу, кећнә сөз олса да, буну бу күн дә демәк олар - шәраитиндә кечәчәкдир. Һеч кәс чәкинмәсин, һеч кәс утанмасын. Биз көрдүјүнүз ишләри дә, сәһвләри дә, чатышмазлыгларыда, гүсурлары да көз габағына гојуруг. Инди халгдан һеч бир шеј кизләдилмир вә кизләдилмәмәлидир. Нә вар, одур.

Мән һесаб едирәм ки, Азәрбајчанын Јазычылар Бирлији бу алты ил мүддәтиндә - кечән гурултајдан индијә гәдәр чох иш көрүбдүр. Јазычылар Бирлијини горујуб сахлајыб, онун парчаланмасына, дағылмасына јол вермәјибдир. Ахы, Јазычылар Бирлији дә бөјүк сынаглардан кечиб. Көрүрсүнүз, бу алты илдә бизим Азәрбајчанын башына нә ишләр кәлибдир. Јазычылар Бирлији дә бүтүн бу сынаглардан, имтаһанлардан кечибдир. Она көрә дә шәхсән мән белә һесаб едирәм ки, буну јүксәк гијмәтләндирмәк лазымдыр. Јазычылар Бирлијинә рәһбәрлик едән шәхсләрин фәалијјәтини јүксәк гијмәтләндирмәк лазымдыр. Амма, шүбһәсиз, Јазычылар Бирлијинин ишиндә гүсурлар да, сәһвләр дә, чатышмазлыглар да вар. Бунларын һамысыны ачыг-ашкар демәк лазымдыр ки, сонракы дөврдә ишләр даһа јахшы тәшкил едилсин.

Һесаб едирәм ки, гурултај јахшы шәраитдә кечәчәк, мән дә сизинлә бир јердә олачағам, сизин һамынызы динләјәчәм. Мән сизи бу күн дә, дүнән дә динләмишәм.

Әдәбијјат бизим халгымыза чох бөјүк фајдалар кәтирибдир. Әдәбијјатымыз бизим бөјүк милли сәрвәтләримиздән биридир. Биз бунунла фәхр етмәлијик. Шәхсән мән һәмишә белә һесаб етмишәм, бу күн дә белә һесаб едирәм, даим белә дүшүнәчәјәм.

Һесаб едирәм ки, бизим әдәбијјатымызын, бәдии сөзүн, јазычы, шаир сөзүнүн чәмијјәтә, милләтә, халга тә'сири бөјүкдүр.

Халгымызы һансы јолла апармаг, чәмијјәтимиздә олан нөгсанлары арадан көтүрмәк, чәмијјәтимизи тәмизләмәк, даһа да саф етмәк, ајры-ајры чиркин һаллардан хилас етмәк - бүтүн бунларда әдәбијјатын, бәдии сөзүн имканлары да, күчү дә, тә'сири дә чохдур. Она көрә дә сиз јазычы кими, шаир кими тәк өз исте'дадыныызы ифадә етмирсиниз. Сиз ејни заманда, милләтә, чәмијјәтә хидмәт едирсиниз. Үмидварам ки, сизин бу хидмәтиниз кәләчәкдә даһа да сәмәрәли, уғурлу олачагдыр.

Мән сизин һамыныза чансағлығы арзу едирәм вә сабаһкы гурултаја да уғурлар арзулајырам. Сағ олун.

29 октјабр 1997-чи ил.

❋ ❋ ❋

БИЗИМ ӘДӘБИЈЈАТЫМЫЗ, МӘДӘНИЈЈӘТИМИЗ ХАЛГЫМЫЗЫН МИЛЛИ СӘРВӘТИДИР ВӘ ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МҮЛКИЈЈӘТИДИР

(Азәрбајчан јазычыларының X гурултајында нитг)

Һөрмәтли гурултај!

Әзиз јазычылар!

Мән сизи сәмими-гәлбдән саламлајырам вә јазычылар гурултајынын ишинин мүвәффәгиҗҗәтлә кетмәси мүнасибәтилә сизи үрәкдән тәбрик едирәм.

Јазычылар гурултајынын ишә башланмасы вә бу салона чохсајлы нүмајәндәләрин топлашмасы проблемләринин, ејни заманда, республикамызын һәјатынын бә'зи саһәләринин мүзакирә олунмасы ичтимаиҗҗәтимизин, чәмиҗҗәтимизин һәјатында әламәтдар бир һадисәдир.

Азәрбајчанда јазычы даим бөјүк һөрмәтә лајиг олмушдур. Бу, бизим тарихи ән'әнәмиздир, әчдадларымыздан бизә кәлиб чатмыш көзәл бир хүсусиҗҗәтдир. Бу да тәсадүфи дејил. Чүнки бизим халгымыз, биринчиси, өз исте'дадына көрә шаир, јазычы, сөз устасы олубдур. Икинчиси, бизим халгымыз чохәсрлик тарихиндә бөјүк шаирләр, јазычылар, мүтәфәккирләр јетишдирибдир. Халгымызын тарихи чох зәнкиндир. Ањчаг биз тарихимизин гәдим дөврләрини хатырлајаркән, јахуд онлары чәмиҗҗәтә, дүнјаја кениш чатдырмаг истәјәркән, биринчи нөвбәдә вә бә'зән дә јалныз мәдәниҗҗәт, әдәбиҗҗат хадимләринин јаратдығы әсәрләрә, тарихимиз мәрлыг абидәләримизә вә бөјүк шаирләримизә, мүтәфәккирләримизә, јазды ғы әсәрләрә истинад едирик.

Биз Низаминин, Ханинин, Нәсиминин, Фүзулинин адларыны бөјүк ифтихар һисси илә чәкирик вә онларын әсәрләрини охујараг халгымызын нә гәдәр даһы, мүдрик вә исте'дадлы халг олдуғуну бир даһа дәрк едирик. Ејни заманда, дүнја, бәшәр гаршысында

бунларла фәхр едирик, өјүнүрүк. Өјүнмәјә дә һаггымыз вар. Чүнки бу бөјүк инсанлар нәинки бизим халгымызы, бүтүн бәшәриҗҗәти, бәшәр тарихини зәнкинләшдирән әсәрләр јазмышлар. Онлардан сонра кәлән нәсилләр дә бу ән'әнәни, хүсусиҗҗәти давам етдирмишләр. Она көрә дә тарихимизин һансы әсриндә, һансы сәһифәсинә бахсан, орада шаирләрин, јазычыларын, мәдәниҗҗәт хадимләринин изләрини, әсрләрини көрәчәксән. Бу, халгымызда бу күн, дүнән дејил, әсрләрдән-әсрләрә кечиб кәлән бир ән'әнәдир, ше'рә, шаирә, сөз устасына, зәкалы инсана һәмишә һөрмәт, бөјүк еһтирам олубдур.

Мәһнуниҗҗәт һисси илә демәк олар ки, XX әсрдә чох мүрәккәб, зиддиҗҗәтли просесләрлә, бөјүк дәјишикликләрлә, мүһарибәләрлә, фачиәләрлә долу әсрдә дә бизим халгымызын бу көзәл ән'әнәси нәинки јашајыбдыр, һәтта чәсарәтлә демәк олар ки, даһа да јүксәкләрә галхыбдыр. Буна көрә дә бизим Азәрбајчанда әдәбиҗҗата, шаирә, јазычыја бөјүк һөрмәт вар. Бөјүк шаиримиз Сәмәд Вурғун бу барәдә бир ше'р дә јазыбдыр. Бәли, бу дәјәрли сөзләри Сәмәд Вурғун әсаслы дејибдир. Һәгигәтән беләдир. О, буну биринчи нөвбәдә, өз јарадычылығына олан мүнасибәтдә көрүбдүр. О, ејни заманда, буну тарих боју јашајыб-јарамыш вә бизә бөјүк ирсләр гојмуш шаирләримизә, јазычыларымыза халгымызда олан һөрмәт вә еһтирамда көрүбдүр.

Мәһз буна көрә дә Азәрбајчан јазычыларынын нөвбәти гурултајы бу күн чох мүтәшәккил вә јүксәк мәсмулу сөвиҗҗәдә кечир. Һесаб едирәм ки, бу да өз нәтичәләрини верәчәкдир.

Бурада чыхышларын чохунда кечмиш гурултајлар вә гурултајларда дејилән сөзләр, баш вермиш һадисәләр хатырланды. Мән дә онлары хатырлајырам.

Мән чох севинирәм вә хошбәхтәм ки, илк дәфә Азәрбајчан јазычыларынын гурултајында 27 ил бундан әввәл нитг сөјләмишәм, о гурултајын иштиракчысы олмушам вә ондан сонракы гурултајларда да даим иштирак етмишәм, јазычыларымызла, шаирләримизлә, мәдәниҗҗәт хадимләри илә бир јердә олмушам, бу күн дә сизинлә бир јердәјәм. Бунун да сәбәби вар. Биринчиси, шәхсән мән әдәбиҗҗаты чох севән адамам вә кәнч вахтларымдан, һәтта ушаглыгдан, мәктәбдә илк әдәбиҗҗат нүмунәләрини охујандан әдәбиҗҗаты севмишәм. Бу күн сизә дејә биләрәм ки, шәхсән мәним бир инсан кими формалашмағымда, тәһсилимдә, әхлагымда, мә'нәвиҗҗатымда әдәбиҗҗатын, мәдәниҗҗәтин чох бөјүк ролу

олмушдур. Мән орта мәктәбдә охујаркән Азәрбајчан шаирләринин, јазычыларынын бүтүн әсәрләрини севә-севә охумушдум, онлары бу күн дә унутмамышам. Бәлкә дә бу әсәрләрин бә'зиләрини ондан сонра охумамышам, анчаг о илләрдә - о ушаглыг, кәнчлик илләриндә онлар мәнә о гәдәр тә'сир едиб ки, мән онлары унутмамышам. Бу "охумушам, унутмамышам" сөзләри садәчә бир фикир дејил. Јә'ни, онлар мәнә тә'сир едиб, мән онлардан бәһрәләнмишәм, мә'нәви гида алмышам, әдәбијјатла, мәдәнијјатлә даим бағлы олмушам.

Мән 1971-чи илдә Азәрбајчан јазычыларынын гурултајында илк дәфә Азәрбајчанын рәһбәри кими иштирак едирдимсә, ондан әввәлки гурултајларда да кәнарда олмамышдым. О заман мән Азәрбајчанын рәһбәри дејилдим, башга вәзифәләр тутурдум, анчаг јазычыларын гурултајларыны даим изләјирдим вә имкан олан да кәлиб салонда отуруб јазычылары динләјирдим. Мән һәр дәфә јазычыларымызын көрүшләриндә кедирдим вә онларла көрүшмәји өзүм үчүн бөјүк бир һадисә һесаб едирдим.

Бу, һәмин мәсәләјә мәним шәхси мүнасибәтимдир. Анчаг, ејни заманда, 1969-чу илдән тале мәним үзәримә бөјүк бир вәзифә, бөјүк бир мәс'улијјәт гојмушдур. Мән о мәс'улијјәти дәрк едәрәк, о вәзифәни лајигинчә јеринә јетирмәјә чалышараг, һәмишә һесаб етмишәм, бу күн дә һесаб едирәм ки, әдәбијјата, мәдәнијјәтә диггәт јетирмәк, гајғы көстәрмәк лазымдыр, әдәбијјатдан, мәдәнијјәтдән һәјатын башга саһәләриндә ишин мүвәффәгијјәтлә һәјата кечирилмәси үчүн истифадә етмәк лазымдыр. Мән мәһз бунлара көрә јазычыларын бүтүн гурултајлары илә бағлы олмушам, онларда иштирак етмишәм. Чох мәмнунам ки, сиз онлары унутмамысыныз, хатырлајырсыныз.

Анчаг бир һалда ки, мән сөһбәти бу тәрәфдән башладым, ону гејд етмәк истәјирәм ки, гурултај ишә башлајандан мән бурада отурмушдум, сизә диггәтлә гулаг асырдым, фикирләширдим, чох шеjләри хатырлајырдым. Јазычылар Бирлији илә бу әлагәләримиз шәхсән мән өзүм үчүн мәрһәләјә бөлүрәм. Биринчи мәрһәлә һәмин илләрдир ки, - хатиримдәдир, бир дәфә биз о вахткы Сијаси Маариф евиндә гурултај кечирдик, сонра башга јердә кечирдик. Хатырладылар, 1981-чи илдә бурада, бу салонда кечирдик, - о мәрһәлә иди ки, мән Азәрбајчана рәһбәрлик едирдим вә гурултајын ишиндә Азәрбајчанын рәһбәри кими иштирак едирдим.

Икинчи мәрһәлә 1991-чи илдә сизин гурултајын ишиндә мәним гыса мүддәтдә иштирак етмәјимдир. Јадыныздадыр ки, о заман мән вәзифәдә дејилдим, амма сиз мәни гурултајыныза дә'вәт етдиниз. Үчүнчү мәрһәлә исә индики мәрһәләдир, Азәрбајчанын дөвләт мүстәгиллији, азадлығы шәраитиндә кечирдијимиз илк гурултајдыр вә мәним бурада иштирак етмәјимдир.

Мәним һәјатымда чох чәтин дөврләр, анлар олубдур. Анчаг бунунла јанашы, тале чох вахтларда мәнә көмәк едибдир вә мәним арзуларымы јеринә јетирибдир. Она көрә дә көрүрсүнүзмү, мән бу үч мәрһәләдә бу гурултајларда иштирак едирәм.

Һәр дөврүн өзүнәмәхсус әһәмијјәти, мә'насы вардыр. Мән өзүмүн өзүм үчүн мүәјјән етдијим бу дөврләрин, - ола биләр кимсә бунунла разы олмасын, анчаг бу мәним шәхси фикримдир, - һәр бириндин һәм јазычыларымыз үчүн, һәм дә Азәрбајчанын һәјаты үчүн, о чүмләдән шәхсән сәнин бу ишә мүнасибәтим үчүн чох әһәмијјәтли, чох мәһсулдар олдуғуну көрүрәм.

Әкәр 70-чи илләри, 80-чи илләрин әввәлини көтүрсәк, о вахт биз Советләр Иттифагы дејилән бир өлкәдә јашајырдыг. Советләр Иттифагынын тәркибиндәки 15 мүттәфиг республикадан бири дә Азәрбајчан иди. Биз коммунист режими, сосиалист гурулушу шәраитиндә јашајырдыг. Бизим һамымыз о дөврүн јетишдирмәсијик, бәһрәсијик. Бәлкә дә бу салонда октјабр ингилабындан әввәл дүнјаја кәлмиш адамлардан тәкчә Мирварид ханымы көрмәк олар. О бириләри һамысы ондан сонра дүнјаја кәлибләр. Анчаг Мирварид ханым октјабр ингилабындан, сосиалист ингилабындан әввәл дүнјаја кәлибсә дә, онун да фәалијјәти мәһз октјабр ингилабындан сонра јаранмыш гурулуш чәрчивәсиндә кечибдир. Биз о гурулушда, о һәјатда, о дөвләтдә, о шәраитдә јашамышыг, тәһсил алмышыг, бөјүмүшүк вә республикамызы, халгымызы јашатмышыг. Она көрә дә о дөврләрдә әлдә олунан наилијјәтләри инкар етмәк олмаз, - бу, чинајәт оларды. Ону унутмаг да олмазды.

Мән һесаб едирәм ки, чох ишләр көрүлүбдүр. Әкәр о дөвр олмасајды, бу күн бурада, бу салонда Јазычылар Бирлијинин 500-дән артыг үзвү, јахуд да нүмајәндәси иштирак етмәзди.

Инкилтәрәдән, Единбург Университетиндән кәлән гонағымыз, профессор бурада чыхыш едәркән деди ки, нечә өлкәдә олубдур. О, инкишаф етмиш һансы өлкәдә бу гәдәр јазычы, бу гәдәр гурултај нүмајәндәси көрүбдүр? Бу елә бош јердән әмәлә кәлмәјибдир. Бәли, буну о дөвр, дөврүн имканлары јарадыбдыр. Инсан-

лар, бизим Азәрбајчан јазычылары, шаирләри дә өз исте'дадлары-на, алдығлары тәһсилә вә бу сәнәтә садигликләринә көрә бу јолу сечибләр, јазычылыгла мәшғулдурлар вә бөјүк ишләр көрүблә.

Бајаг дедијим икинчи дөвр мәним үчүн мараглы олмушдур. Чүнки бу, 1991-чи илин әввәли иди. Унутмамышамса, мартын 21-и иди. Бу елә бир вахт иди ки, Азәрбајчан чох ағыр бир дөвр јашајырды. Ермәнистанын Азәрбајчана төчавүзү вә өлкәмизин торпагларынын - Дағлыг Гарабағын ишғалынын башланмасы дөврү иди. Ганлы 20 Јанвар фачиәсинин - совет һакимијјәти төрәфиндән Азәрбајчан халгына гаршы едилмиш һәрби төчавүзүн ағрыларыны јашадыгымыз бир дөвр иди. Бу дөвр, еjни заманда, Советләр Иттифагынын дағылмасы просесинин кетдиji бир дөвр иди. Азәрбајчанда вәзијјәт һәддиндән артыг көркин, чәтин иди.

Чох севиндиричи һалдыр ки, мәнз о вахт, о чәтин заманда, дөврдә сиз јазычылар өз сәнәтинизә садиг галараг о гурултаjа топлашмышдыныз. Иш елә кәтиди ки, мән дә сизин гурултаjда олдум. Чүнки билирсиниз ки, о вахт мән Нахчыванда јашајырдым. Орадан Азәрбајчан вә Али Советин сессијасында иштирак етмәк үчүн февралын әввәлиндә Бакыја кәлмишдим.

Мән февралын әввәлиндә бир сессијада иштирак етдим, сонра мартын әввәлиндә кечирилән сессијада иштирак етдим. Ондан сонра бир мүддәт бурада галдым. Мартын сонунда јенә дә Нахчывана дөндүм.

О вахт Елмира ханым Ахундова кәлиб мәнә билдирди ки, јазычылар гурултаjы кечәчәк, Сизи ораjа дә'вәт едирләр. Елмира ханым Ахундова чох дәjәрли бир инсандыр. Хатиримдәдир, 1970-чи илләрдә Јазычылар Иттифагында чох әһәмиjјәтли ишләр көрүрдү. Сонра исә өз журналистлик фәалиjjәтини дә буна әлавә етмишди. Мән Нахчыванда ағыр бир дөврдә јашадыгым заман онунла көрүшмүшдүм. О, ораjа "Литературнаjа газета" үчүн мәндән мүсаһибә алмаға кәлмишди. Доғрудур, мән она дедим ки, наһаг кәлмисән, чүнки мән вердиjим мүсаһибәни "Литературнаjа газета" дәрч етмәjәчәк.

О, чох тә'кид етди ки, "Литературнаjа газета" бу мүсаһибәни дәрч едәчәкдир. Амма мәнә олан мүнасибәти билирдим. Мән мүсаһибәни вердим, анчаг гәзет ону дәрч етмәди. Демәк, мәним сөзүм доғру чыхды. Елмира ханым чох чәһд көстәрди, вәзијјәт дәjишәндән сонра бу мүсаһибәни дәрч етдирди. О, Бакыда да мәнимлә әлагә сахлajырды. Бу, мәни севиндирди ки, белә инсанлар вар, - о ағыр дөврүмдә мәнимлә әлагә сахламаға горхмурдулар, чәкинмирдиләр.

Елмира ханым мәнә билдирди ки, Јазычылар Бирлиjинин гурултаjы вар, мәни ораjа дә'вәт едибләр. Мән дедим ки, Елмира ханым, чох сағ олун, анчаг күман едирәм, мәним ораjа кәлмәjим дүзумсуздур. Чүнки инди мән бурада кимәм ки, ораjа кәлим? Јазычы дејиләм ки, ораjа јазычы кими кәлим. Еjни заманда, о, елә бир дөвр иди ки, о вахт һәм Советләр Иттифагынын рәһбәрлиjиндә, һәм дә Азәрбајчанын рәһбәрлиjиндә мәнә гаршы чох әдаләтсизликләр едирдиләр. Мәним әлеjһимә бөһтанлар гурашдырырдылар вә јаjырдылар. Мән чох бөjүк төзjиг вә тә'гиб алтында идим. Елмира ханым мәни чох инандырды ки, јох, Сизи гурултаjа дә'вәт едибләр. Фикирләшдим ки, бәлкә хатир наминә дә'вәт едибләр, билирләр ки, кетмәjәчәjәм. Сонра да мә'лум олачаг ки, дә'вәт етдиләр, мән кәлмәдим. Ондан сонра ахыш етдим, дедим ки, сән бир даһа дәгиглөшдир. Сонра о мәнә зәнк едиб деди ки, мән Анар мүәллимлә бу барәдә данышдым. Анар мүәллим деди ки, биз ону үрәкдән дә'вәт етмишик. Бу, формал бир характер дашымыр, она көрә дә әкәр кәлсә, биз мәмнун оларыг. Мән бундан сонра үрәкләндим, дедим ки, әкәр белә дирсә, пис олмаз, кедим көрүм јазычылар нечәдирләр. Кәлдим. Буну бурада хатырлатдылар, - сиз мәни һөрмәтлә рәjасәт hej'әтинә дә'вәт етдиниз. Бу тәклифи көрәк ки, шаир Мәммәд Аслан вермишди. Анчаг мән тәшәккүр едиб дедим ки, инди дә ашағыда отуруб јухарыја бахмаг истәjирәм. О вахт мән салонда отураркән чох дүшүнүрдүм. Көрәк ки, мәним сағымда Хәлил Рза, солумда Рәфиг Зәка отурмушдулар. Әтрафымда да јазычылар вар иди, чох мећрибан сөһбәт едирдик.

Мән бу факты нијә бир дә хатырлајырам? Чүнки мүгаjисә етмәк истәjирәм. Мән о дөврдә, феврал-март ајларында Али Советин сессијасында олмушдум. Хатириндәдир, Али Советин сессијасында о салонда отуранларын 99 фаизи мәнимлә бир jердә вә мәним рәһбәрлиjим алтында ишләмиш адамлар идиләр. Анчаг орада мәнә чох һөрмәтсизлик етдиләр, пис мүнасибәт көстәрдиләр. Һәтта мәним чыхышымы да кәсдиләр вә мәним чыхышымдан сонра чүрбәчүр бөһтанчы чыхышлар да етдиләр. О чүмләдән, о вахт бир јазычы да депутат иди, о да буну етди. Jә'ни, о вахт мәним орада мүдафиәjә еһтиjачым јох иди. Билирдим ки, мәнә гаршы белә едәчәкләр. Анчаг о вахт чәсарәт едиб чох кәскин чыхыш едән Бәхтиjар Вahабзадә олду.

Cə'ni, mən yenə də özümün ədəbiyyatla bağlılığımı və ədəbiyyatla məşğul olan şəxslərin başqalarına nisbətən daha sədaqətli olduğunu yəqin etmək istəyirəm. Şübhəsiz ki, mən Bəxtiyar Bahabzadəyə bir hərmətli şair kimi həmişə hərmət etmişdim və işlədiyim zaman bizim işküzar əlaqələrimiz olmuşdu. Ancaq o salonda oturanlarsın əksəriyyəti ilə mən keçə-küdüz bir yerdə işləmişdim. Onlar böyük vəzifələr almışdılar. Bəxtiyar Bahabzadə şairdi, şair olaraq da galıbdır, indi də şairdir. Onun şairliyindən savayı başqa bir vəzifəsi yoxdur. Ancaq bahın, - o həmin insanların münasibəti, bu da şairin münasibəti.

Hahajət, Əli Sovetdə, o sessiyada, o salonda, hansı ki, həmin binanı bəxtilə mən tikib yaratmışdım, o salonda ki, orada məni həmişə böyük hərmət, ehtirəmla qarşılayırdılar, - ancaq orada mənə qarşı o qədər hərmətsizlik və ədalətsizlik oldu ki halda, Filarmoniyanın salonunda, yazıçıların qurultayında mənə qarşı mehribanlıq, çox istiqanlılıq, çox yüksək hərmət göstərildi. O vaxt məndə imkanım olmadı ki, belə çıxış tələbkkür edim. Altı il keçəndən sonra məhz o hadisəyə görə mən sizin hamınıza təşəkkür edirəm. Çox sağ olun.

İndi isə bizim bu qurultayımız tamam başqa bir şəraitdə keçir. Keçmiş zamanlarda nə qədər böyük nailiyyətlər əldə etmişikdə, mən hesab edirəm ki, bu qurultay indiyə qədər olan bütün qurultaylardan, yazıçıların toplantılarından, konqreslərindən - hamısından üstündür. Çünki müstəqil Azərbaycan Respublikasının sərbəst yazıçıları müstəqil dövlətimizdə özlərinin ilk qurultayına toplaşmışlar. Bu, çox sevindiricidir.

Bu, müstəqilliyimizin bizə verdiyi təhfələrdir ki, biz indi artıq heç kəsdən, heç bir mərkəzdən, ideolokiyadan asılı olmayaraq, özümüz sərbəst olaraq həyatımızın hər cəhətini araşdırırıq, o yümlədən öz ədəbiyyatımızı, mədəniyyətimizi istədiyimiz kimi müzakirə edirik və istədiyimiz istiqamətdə aparırıq. Bu azadlıq, sərbəstlik, müstəqillik əvəzsiz bir nemətdir. Ona görə də bu qurultaj başqa qurultajların davamı olmagla janaşı, onunçu qurultajdır və əvvəlki doqquz qurultajın hamısından üstündür.

Biz, eyni zamanda, 63 il müddətində - 1934-cü ildən indiyədək yazıçılar qurultajlarının keçdiyi yolu da yüksək qiymətləndirməliyik. Biz buny heç vaxt unutmamalıyıq. Bu kün natiqlərdən biri, kərək ki, Qabil müəllim deyi, - o seyləyi ki, Bəxtiyar müəllim rəyasət heyətində deyi ki, vaxtilə burada Səməd Vurğun, Süleyman Rüstəm, Süleyman Rəhimov, Rəsul Rza, Mehdi Hüseyn və başqaları əyləşirdilər, indi biz əyləşmişik. Bəli, onların hər biri çox böyük yazıçı, şair, ictimai xadim olub. Onlar XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının yaranmasında böyük xidmətlər göstəriblər.

Bilirsiniz, bu kün, ümumiyyətlə, müstəqilliyimizdən danışarkən ədəbiyyatımızın xalqımız üçün nə qədər zənkin sərvət olduğunu yeqin etmək lazımdır. Bizim ədəbiyyatımız, mədəniyyətimiz xalqımızın milli sərvətidir və intellektual mülkiyyətidir. Hər bir müstəqil dövlət müstəqil olmaq üçün bir neçə amillərə malik olmalıdır - onun müstəqil yaşamasa üçün əyasi, ictisadiyyatı, təbii sərvətləri olmalıdır, müstəqil dövləti qorunyan ordusu olmalıdır, daxili vəziyyəti qorunyan qüvvələri olmalıdır, silahı, pulu, valyutası olmalıdır. Bunlar olmasa, müstəqil dövlət ola bilməz.

Sovetlər Ittifagı dağılarkən Azərbaycanda da çoxları şübhə edirdilər ki, Azərbaycan müstəqil yaşaya bilər, yoxsa yaşaya bilməz. O vaxt Sovetlər Ittifagının qoruyub saxlamag istəyənlər çubut etməyə çalışırdılar ki, heç bir respublika müstəqil yaşaya bilməz.Çünki bu respublikalar bir-bir ilə çox sıx bağlıdırlar. Əkər bunlar ayrılsalar, bu ictisadi əlagələr pozulsa, bu respublikalar müstəqil yaşaya bilməyəçəklər. Bu fikirlərin müyyən əsası var idi. Mən buny bəlkə də başqalarından yaxşı bilirəm. O vaxt sovet hakimiyyətinin sijasətinin əsas nəhətlərindən biri də bu idi - Sovetlər Ittifagının əyasisində olan bütün respublikaların igtisadiyyatı bir-biri ilə o qədər bağlı idi ki, hansısa bir respublika ayrılmag istəsə, bu onun üçün mümkün olmasın, yaxud da böyük nətinliklər yaratsın. Burada həgigət var idi. Ancaq bu həgigət o dərəcədə deyildi ki, doğrudan da ayrılmag mümkün olmasın.

Respublikaların bir-biriləndən fərgi var idi. Əkər igtisadi nəgtəyi-nəzərdən kətürsək, o vaxtlar - Sovetlər Ittifagı dağılarkən təhlil aparılmışdır və bu təhlil kəstərmişdi ki, on beş respublikadan iki respublika tam müstəqil yaşaya bilər. Onlardan biri Rusiyadır, ikinçisi Azərbaycandır. Bunlar, bu gimətlər igtisadi nəgtəyi-nəzərdən verilir. Şübhəsiz ki, in-

ди Азәрбајчанын игтисади потенсиалы, әразиси, тәбии сәрвәтләри, башга имканлары олмасајды, мүстәгил јашаја билмәзди.

Дүздүр, бизим мүстәгиллијимизин гаршысында чох чәтинликләр олду, анчаг мүстәгил јашадыг вә јашајырыг. Она көрә дә бизим игтисади потенсиалымыз бизим сәрвәтимиздир. Бизим јералты сәрвәтләримиз милли сәрвәтләримиздир. Өлкәмизин тәбиәтинин бизә вердији фајдалар милли сәрвәтимиздир. Анчаг бунларла јанашы, Азәрбајчан халгынын милли сәрвәти вә интеллектуал мүлкијјәти, ејни заманда, Азәрбајчанын әдәбијјатыдыр, мәдәнијјәтидир. Она көрә дә биз мүстәгил дөвләтимизи бош јердә гурмаға башламамышдыг. Бизим игтисади потенсиалымыз олдуғу кими, бир потенсиалымыз да - интеллектуал потенсиалымыз да вардыр. Бизим мә'нәви потенсиалымыз - әдәбијјатымыз, мәдәнијјәтимиз интеллектуал потенсиалымызын әсасыны тәшкил едир. Буну ҹараданлар вар. Буну ҹараданлар бизим халгын даһи инсанларыдыр. Онлар бәшәр мәдәнијјәтини әсрләрдән-әсрләрә зәнкинләшдирән әсәрләри илә Азәрбајчанын бөјүк интеллектуал потенсиалыны, мүлкијјәтини ҹарадыблар.

Низами, Хагани, Нәсими, Füзули, Вагиф, Мирзә Фәтәли Ахундов, Сејид Әзим Ширвани, Нәҹәф бәј Вәзиров - бунлар һамысы XX әсрә гәдәр јашајыб-ҹарадыблар. Амма XX әсрдә дә бизим бөјүк шәхсијјәтләримиз олуб. XIX әсрин сону, XX әсрин әввәлиндә Азәрбајчан әдәбијјатынын чох бөјүк, зәнкин бир дөврү олубдур. Бу күн әдәбијјатымыз һаггында данышаркән биз бу дөврү чох јүксәк гијмәтләндирмәлијик.

Билирсиниз, бизим мәдәнијјәтимиз, әдәбијјатымыз өзүнәмәхсус характер дашыјыр. Өз көкүмүзә көрә биз Шәрг, Ислам өлкәсијик. Чохлары һесаб едирләр ки, биз Асија гитәсиндә јерләшән бир өлкәјик. Азәрбајчан Асија илә Авропанын бирләшдији, говушдуғу бир әразидә јерләшән, амма Авропаја дахил олан бир өлкәдир. Анчаг Азәрбајчан өз көкүнә, дини мәнсубијјәтинә, ән'әнәләринә көрә Шәрг аләминә, Ислам, түрк дүнјасына дахил олубдур. Бу гәбилдән олан халглар, милләтләр ичәрисиндә Азәрбајчан халгы XIX-XX әсрләрдә өз милли көкләриндән ајрылмајараг өз әдәбијјатыны, мәдәнијјәтини дүнјанын инкишаф етмиш Гәрб мәдәнијјәти, әдәбијјаты илә бирләшдирә билибдир. Бизим милли әдәбијјатымызы, мәдәнијјәтимизи Гәрб мәдәнијјәти, әдәбијјаты илә бирләшдирән, онун синтезини ҹарадан инсанлар чох узагкөрән, мүдрик инсанлар олублар. Бунларын нәтичәсиндә кечән әсрин орталарында Азәрбајчанда театр ҹараныбдыр. Азәрбајчанда театр ҹарананда һеч бир Шәрг өлкәсиндә театр олмајыбдыр. Јахуд, бу әсрин әввәлләриндә Азәрбајчанын илк милли операсы ҹараныбдыр. Шәрг аләминдә илк опера әсәрини даһи Үзејир Һаҹыбәјов ҹарадыбдыр.

Биз инди латын әлифбасына кечирик. Көрүрсүнүз ки, кечмәк дә чәтиндир. Бу барәдә гәрар гәбул едиләркән нә гәдәр мүзакирәләр кедирди. Кими дејирди кечәк, кими дејирди кечмәјәк. Һәтта бә'зиләри дејирди ки, кәлин әрәб әлифбасына гајыдаг. Хатириндәдир, 1990-1991-чи илләрдә белә сөһбәтләр кедирди. Гәрар гәбул олунуб, анчаг биз латын әлифбасына кечә билмирик. Мән көстәриш вермишәм вә бүтүн дөвләт сәнәдләри латын әлифбасы илә јазылыр. Анчаг онлары башга јерләрә көндәрәндә чохлары охумагда чәтинлик чәкирләр. Нә үчүн белә олубдур?

Бу тәбиидир, чүнки бир әлифбадан башгасына кечмәк асан дејил. Мәним хатиримдәдир, 1939-чу илдә латын әлифбасындан кирил әлифбасына кечәндә нә гәдәр бөјүк чәтинликләр ҹаранды, - билмирәм, бурада отуранларын бәлкә дә бир чоху ону хатырламыр, амма мәним хатиримдәдир, бәли, мән орта мәктәби Азәрбајчан дилиндә латын әлифбасы илә битирмишәм, - инди дә бу, һәм тәбии, һәм дә чәтин просесдир. Амма биз бу јолу кечәчәјик. Анчаг бахын, кечән әсрин, XIX әсрин орталарында Мирзә Фәтәли Ахундов Азәрбајчанда латын әлифбасыны тәтбиг етмәјә чалышыбдыр. Онун бу барәдә фәалијјәти мә'лумдур. Мән онун бир нечә мәктубуна бахдым, архивдәки мәктубларынын бә'зиләри илә таныш олдум. Буну кечмишдә дә билирдим, амма бу сон заманлар мән ону хатырладым, һафизәмдә бир даһа төзәләдим. О, нә гәдәр узагкөрән бир инсан имиш! Чүнки латын әлифбасыны тәтбиг етмәк истәмишдир.

Хатириндәдир ки, о, Тбилисидән Истанбула кетмиш, ики ај чалышмыш, һәтта она орада бир орден дә вермишдиләр, амма латын әлифбасыны гәбул етмәмишдиләр.

Бу күн демәк лазымдыр ки, мәһз совет һакимијјәти дөврүндә о вахткы инсанлар 1926-чы илдә Азәрбајчанда латын әлифбасынын тәтбиг едилмәсинә наил олдулар. Лакин ондан төхминән 10-11 ил сонра латын әлифбасыны бизим әлимиздән алдылар. Инди биз Мирзә Фәтәли Ахундовун XIX әсрин орталарындакы арзуларыны, ниҹәтләрини һәјата кечиририк. Амма үмидварам ки, буну әлимиздән даһа һеч ким ала билмәјәчәкдир. Үчүн биз артыг

мүстәгил бир дөвләтик вә мүстәгиллијимиз дә даимидир, әбәдидир.

Мән бу фикирләрлә XIX әсрин вә XX әсрин Азәрбајчан әдәбијјаты үчүн нә гәдәр мәһсулдар олдуғуну билдирмәк истәјирәм. Бу күн биз бурада гурултај кечирәрәк мүасир әдәбијјатымыз һагғында данышаркән бу әдәбијјаты јараданлары, бу әдәбијјаты инкишаф етдирәнләри даим һөрмәт, еһтирам, миннәтдарлыг һисси илә јад етмәлијик. Она көрә дә тәсадүфи дејил ки, биз Азәрбајчанда јазычыларын, шаирләрин јубилејләринин кечирилмәсини бејүк әһәмијјәтли бир һадисә һесаб едирик. Бә'зиләри инди дә буна бир аз көч бахырлар, "бу јубилејләр нәјә лазымдыр, инди бизим һәјатымыз чәтиндир, ағырдыр", - дејирләр. Анчаг мән бу фикирләрлә һеч вахт разы олмамышам, бу күн дә разы дејиләм. Әминәм ки, кечирилән һәр бир белә јубилеј бизим һәјатымызда чох бејүк јени һиссијјатлар доғурур, јени гүввәләр мејдана кәтирир. Биз кәләчәкдә дә шаирләримизин, јазычыларымызын, мүтәфәккирләримизин јубилејләрини кечирәчәјик вә һәр бир белә јубилеј халғымызын бајрамы олачагдыр.

Азәрбајчанда јазычыја, шаирә һөрмәт вә еһтирамын кениш олмасы һагғында фикирләримиз тамамламаг үчүн бир-ики мәгама да тохунмаг истәјирәм. Азәрбајчанда шаирләрә, јазычылара гојулан һејкәлләр гәдәр һеч бир инсана һејкәлләр гојулмајыбдыр. Бунун өзү әдәбијјата, шаирә, ше'рә, јазычыја нә гәдәр бејүк һөрмәтин олдуғуну көстәрир.

Бурада Шушаны, Вагифин мәгбәрәсини јада салдылар. Бу, мәним үчүн чох өзиздир.

Бәли, Вагифин вәфатындан 200 ил сонра биз Шушада онун мәзары үзәриндә әзәмәтли бир мәгбәрә учалтдыг. Бу, һәм Вагифин јарадычылығына, һәм дә, үмумијјәтлә, әдәбијјата, ше'рә, мәдәнијјәтә олан мүнасибәтимиз иди. Биз, нәһајәт, чох чәтинликләрдән сонра Һүсејн Чавидин мәгбәрәсини Нахчыванда учалтдыг. Азәрбајчанда һеч бир тарихи шәхсијјәтә мәгбәрә јохдур, анчаг шаирә, јазычыја вар. Амма көлин ачыг данышаг, бу халғы јашадаңлар тәк шаирләр, јазычылар олмајыбдыр. Азәрбајчанын падшаһлары да, сәркәрдәләри дә, ханлары да олубдур. Ханлыглар заманы мүхтәлиф дөвләтләр олуб, бу дөвләтләрин башчылары олубдур. Азәрбајчанын бејүк дөвләт хадимләри олубдур. Амма инди онларын һансынын һејкәли, јахуд мәгбәрәси вар? Амма шаирләрин, јазычыларын вар вә олмалыдыр, олачагдыр.

Мән бу фикирләри сизә чатдырмаға бәлкә чох вахт сәрф етдим. Анчаг мән бунунла сизә дә, бизим чәмијјәтимизә дә бир даһа билдирмәк истәјирәм ки, Азәрбајчанда әдәбијјата, мәдәнијјәтә даим бејүк һөрмәт олубдур. Бу кечид дөврүндә, һәјатымызын ағыр дөврүндә дә һөрмәт, гајғы вар вә бундан сонра да олачагдыр.

Гајғылар һагғында биз сон көрүшләрдә дә данышдыг. Мән үчүнчү күндүр ки, әдәбијјатла мәшғулам. Бә'зиләри биринчи күндүр гурултајдадырлар, мән исә үч күндүр ки, гурултајдајам, амма бундан мәмнунам. Бахмајараг ки, мәним башга чох вачиб ишләрим галыбдыр, анчаг мән һејфисләнмирәм. Дүнән дә, бундан әввәлки күн дә вә бу күн дә сизинлә биркә кечирдијим саатлары, вахты өзүм үчүн чох әһәмијјәтли һесаб едирәм. Күман едирәм ки, бунларын да нәтичәләри олачагдыр.

Бу күнләр јазычыја, әдәбијјата гајғылар һагғында данышылды. Сиз јахшы билирсиниз ки, кечмиш дөвләт чәрчивәсиндә бу гајғылары көстәрмәк чох чәтин бир шеј дејилди. Биз буну едирдик вә сизин һамыныз да о гәдәр өјрәнмишдиниз, елә билирдиниз ки, шаир анадан көләндән белә гајғы илә әһатә олунмалыдыр. Амма унутмушдунуз ки, Фүзули дә чох ағыр вәзијјәтдә јашамышдыр. Фүзули о шәраитдә јашајыб-јаратмышдырса, һеч кәс дејә билмәз ки, онун чох бејүк имканлары олмушдур. Јахуд кәтүрүн Мирзә Әләкбәр Сабири. О, һансы шәраитдә јашајыб-јазмышдыр - мә'лумдур, еләдирми? Јахуд, кәтүрәк Мирзә Чәлил Мәммәдгулузадәни. О, һансы шәраитдә јашајыбдыр? Сиз дә билирсиниз ки, өмрүнүн сон илләриндә о, гәзетләри, бә'зи китабларны гыш вахты печдә јандырыб, онун истисинә гызынырмыш. Буну ки, билирсиниз. Бу, бизим дөврүмүздә, 1932-чи илдә олубдур. Белә дә олубдур.

Анчаг сон дөврдә, үмумијјәтлә, дөвләтин јазычылар, шаирләр үчүн јаратдығы шәраит артыг о гәдәр гануниләшмишди ки, һамы һесаб едирди даим белә олачаг, белә дә олмалыдыр. Анчаг о гурулуш дағылды, биз о системдән имтина етдик вә буна да һеч вахт һејфисләнмәмәлијик. Әксинә, севинмәлијик. Севинмәлијик ки, о гурулуш, Совет Иттифагы дағылды. Севинмәлијик она көрә ки, әкәр о дағылмасајды, биз дөвләт мүстәгиллијимизи әлдә едә билмәздик, бу, мүмкүн дејилди. Анчаг бир һалда ки, биз онун дағылмасыны истәјирдик вә истәјирдик ки, милли азадлыға чыхаг, мүстәгил дөвләт олаг, демәк, бунун әзаб-әзијјәтини дә чәкмәлијик. Башга чүр ола да билмәз. Бу, тәбиидир.

Анчаг тәрәзијә гојанда - һансы ағыр кәлир, һансы јүнкүл кәлир, - һамы бир сәслә дејәчәкдир ки, бәли, мүстәгиллик наминә биз һәр шеји дөзмәлијик, мүстәгиллик наминә һәр чәтинлији, һәр әзабәзијјәтә дөзмәлијик. Анчаг бу чәтинликләр даими дејилдир. Бунларын да сону вар, бунлар мүвәггәтидир. Мән бу күн буну бир даһа дејирәм вә һесаб едирәм ки, биз бу чәтинликләрдән кечиб кедәчәјик. Анчаг бу шәраитдә дә биз кечмиш ән'әнәләрә истинад едәрәк, - јә'ни, сиз онлара вәрдиш етдијинизә көрә вә биз дә һесаб едәрәк ки, доғрудан да, кәрәк јазычылар бу кечид дөврүндән бир балача јүнкүл кечсинләр, - әлбәттә ки, имкан даирәсиндә мүәјјән гајғылар көстәрмәк лазымдыр.

Бә'зиләри һаггында бурада дедиләр. Бә'зиләри һаггында да мән фикирләримі дүнән вә срағакүн көрүшләрдә билдирмишәм. Дүнән дә дедим вә бу күн дә билдирирәм ки, бу гурултај гуртарандан сонра мән онун јекунларыны илә әлагәдар гәрар гәбул едәчәјәм. Көстәриш вермишәм ки, белә бир гәрар лајиһәси һазырласынлар. О гәрарда имкан дахилиндә, нә мүмкүндүр, нәзәрдә тутулачаг. Мәсәлән, сөз вердим ки, "Улдуз" журналынын чыхмасыны тә'мин едәчәјәм. Кәнч јазычылар вар, онлар чәтин шәраитдә јашајырлар. Мән е'тираз етмирәм, әкәр Јазычылар Бирлији зәманәт версә ки, бир ил ичәрисиндә бунларын һәрәси бир јахшы әсәр јарада биләр, мән бир ил мүддәтинә онлара јүксәк мәвачиб тә'јин едә биләрәм. Онлар бу мәвачиби алсынлар, әсәри јазсынлар, әсәр доғрудан да чох јахшы олса, она да мүкафат верәрик.

Ја'ни, белә аддымлар атмаг олар. Јахуд, мән бу күнләрдә чох дүшүнүрәм, - доғрудур, әкәр мән бу гәрары гәбул етсәм, бир аз тәһлүкәлидир, анчаг белә фикрә кәлмишәм ки, едәм, - ола биләр, бизим бир груп әдәбијјат, мәдәнијјәт хадимләриндә дөвләтин, президентин еһтијат фондундан хүсуси мааш тә'јин едим. Мәсәлән, бу мааш нә гәдәр ола биләр - он, он беш, ијирми нәфәрә. Билирсиниз, бу, јенә бизим бүдчәмиздән асылы олачаг ки, орада нә вар. Ондан асылы олачагдыр **(Јердән сәс: 500 нәфәрин һамысына)**. Көрүрсүнүз, дедим ки, бу, тәһлүкәлидир. Кәрәк буну демәјәдим. Анчаг күман едирәм ки, ајры-ајры аддымларла мүәјјән бир дәјишиклик әлдә етмәк олар.

Амма бир сөз дә демәк истәјирәм. Буну әввәлчәдән дејирәм, - һеч бир шејдә һеч бир күзәшт олмајачагдыр. Буну билин. Бу мөвзуну сонра сизә даһа кениш изаһ едәчәјәм. Биз сәрбәст базар игтисадијјатына кедирик. Сәрбәст базар игтисадијјатында бир

адама күзәшт еләсән, о бирисинә дә елә мәк лазымдыр. Билирсиниз ки, бу, бүтүн системи позур, һеч бир күзәшт олмајачагдыр. Күзәштлә ким нә ала биләр - биз чалышырыг ки, буну башга васитәләрлә чатдыраг. Анчаг буна күзәшт олсун, она күзәшт олсун - буну етмәк мүмкүн дејилдир. Буну ачыгча билин. Мән чох ачыг данышан адамам. Һәмишә, сөз хош кәлмәсә дә, мән ону ачыг демәлијәм. Инди бизим малијјә системимиз елә дир ки, биз бүтүн бу күзәштләри ләғв етдик вә едирик. Сона гәдәр ләғв едилмәлидир, һеч бир күзәшт галмамалыдыр. Чүнки күзәшт анчаг сосиалист игтисадı системинә аиддир. Базар игтисадијјаты, сәрбәст игтисадијјат системиндә күзәшт ола билмәз. Инсанлара башга васитәләрлә көмәк етмәк олар. Амма күзәшт кими јох, күзәшт олмајачагдыр. Биз башга васитәләрлә көмәк етмәјә чалышачағыг.

Бизим гаршымызда чох вәзифәләр дурур. Шүбһә јохдур ки, бу вәзифәләрин һәјата кечирилмәсиндә Јазычылар Бирлији, һәр бир јазычы, һәр бир әдәбијјат адамы көрәк көнарда галмасын, бизимлә бир јердә олсун.

Идеолокија, милли идеолокија һаггында данышдылар. Инди кечмиш коммунист режиминдә партија тәрәфиндән һазырланмыш идеолокијамыз јохдур. Буна еһтијач да јохдур. Бизим идеолокијамыз ики ил бундан өнчә Азәрбајчанын гәбул етдији дөвләт Конститусијасында өз әксини тапмышдыр. Әсас о Конститусијадыр. Чүнки кечмишдә биздә ганун ишләмирди, дөвләтин, партијанын идеоложи принсипләри, партијанын идеоложи гәрарлары әсасында иш кедирди. Амма инди ганун ишләмәлидир, чүнки биз һүгуги дөвләт гururуг. Әсас ганун да бизим Конститусијамыздыр. Конститусијаны јахшы билмәк, јахшы тәблиғ етмәк лазымдыр. Конститусијада јазылыб: Азәрбајчанда демократик, һүгуги, дүнјәви дөвләт гурулур. Бәлкә бунлар садә сөзләрдир, артыг һамы үчүн мә'лум сөзләрдир. Амма бу сөзләрин архасында ону һәјата кечирмәк үчүн чох бөјүк вә кәркин иш дурур. Бөјүк вә кәркин иш дә апарылмалыдыр.

Биз бу иши апарырыг. Анчаг демократик, һүгуги, дүнјәви дөвләт гурмаг бир илин, ики-үч илин иши дејилдир. Бунун үчүн заман лазымдыр. Мән буну көрүшәркән дә дедим, үч-дөрд күн өнчә Түркијә Чүмһуријјәтинин 74 иллик јубилеји мүнасибәтилә Түркијә телевизијасы илә бизим әзиз вә һөрмәтли достумуз Сүлејман Дәмирәлин бөјүк бир сөһбәтини динләдим. О, 74 илдә Түркијә

Ҷүмһуриjjәтинин һәjат jолуна тәһлил верирди. Көстәрирди ки, Османлы императорлуғунун күлү үзәриндә jаранан Түркиjә Ҷүмһуриjjәти 74 ил ичәрисиндә нә гәдәр чәтин мәрһәләләрдән кечиб кәлибдир. Инди үдрәтли, бөjүк бир дөвләтдир, дүнjа бирлиjиндә өзүнәмәхсус jер тутубдур, анчаг онун бу күн дә нә гәдәр проблемләри, сыхынтылары, чәтинликләри вар. Президент Сүлеjман Дәмирәл телевизиjа илә бунлар һаггында ачыг-ашкар данышырды. Сабаһысы күн мән онунла телефонла данышаркән, бу барәдә өз мүнасибәтими билдирәркән о мәнә деди вә мән белә дүшүнүрәм ки, бәли, һәмин о jол, еjни заманда, Түркиjәнин гаршысында дуран бүкүнкү мәсәләләр елә бизим дә гаршымызда дурур. О jолу биз дә кечмәлиjик.

Әлбәттә, Түркиjә кими бир дөвләтин, ҷүмһуриjjәтин гурулмасы, инкишафы бизим үчүн бөjүк өрнәкдир. Анчаг халғымызын, өлкәмизин, дөвләтимизин өзүнәмәхсус хүсусиjjәтләри вар. Биз дүнjа төһрүбәсиндән истифадә едирик вә етмәлиjик. Анчаг өз милли, мә'нәви ән'әнәләримиз әсасында, халғымызын, һәjатымызын хүсусиjjәтләрини нәзәрә алараг өз дөвләтимизи гururуг вә гурачағыг. Она көрә инди ән үмдә вәзифәмиз, ән шәрәфли борчумуз һүгуги, дүнjәви, демократик дөвләти jаратмагдыр.

Бу ишдә һамымыз чалышмалыjыг, бир олмалыjыг. Сиjаси дүнjабахышындан асылы олмаjараг, - ким һансы партиjаjа мәнсубдур, һансы сиjаси дүнjабахышы вар, - бундан асылы олмаjараг, бу мәгсәддә биз һамымыз бир олмалыjыг. Азәрбаjчанын башга jолу jохдур. Азәрбаjчан башга jолла кетмәjәчәк.

Иғтисадиjjат саһәсиндә биз артыг буну е'лан етмишик вә һәjата кечиририк. Биз көһнә иғтисади системдән имтина етмишик, кечид дөврүнү jашаjырыг. Иғтисадиjjатымызы jени иғтисади систем әсасында гururуг. Артыг бизим наилиjjәтләримиз дә вар. Базар иғтисадиjjатыдыр, сәрбәст иғтисадиjjатдыр, иғтисади ислаһатларын һәjата кечирилмәсидир, биз бу ишләри көрүрүк, әмәли нәтичәләрини алырыг. Нәтичәләр дә севиндиричидир.

Мәсәлән, иғтисадиjjат һаггында бир нечә рәгәми сизә чатдырмаг истәjирәм ки, бүкүнкү вәзиjjәтимиз сизин үчүн даһа да аjдын олсун. Үмумиjjәтлә, Азәрбаjчанда иғтисадиjjат һәм Ермәнистанын төчавүзү нәтичәсиндә, һәм дә дахилдә кедән ичтимаи-сиjаси просесләр нәтичәсиндә һәддиндән артыг позулмушдур. Кечмиш Советләр Иттифагына мәнсуб олан республикалар ичәрисиндә, демәк олар, иғтисадиjjаты ән позулмуш, ән дағылмыш республика

Азәрбаjчан Республикасыдыр. Бир тәрәфдән Ермәнистанын төчавүзү, мүһарибә буну дағыдыб, икинчи тәрәфдән дә дахилдә сиjаси чәкишмәләр, һәрч-мәрчлик, өзбашыналыг, һакимиjjәтсизлик, чәзасызлыг - бунлар һамысы Азәрбаjчанын иғтисадиjjатыны дағыдыбдыр. Мән сизә дедим, Советләр Иттифагы дағыларкән бөjүк алимләр тәһлил едирдиләр ки, ики республика өз иғтисадиjjатына көрә мүстәгил jашаjа биләр - Русиjа, бир дә Азәрбаjчан. Амма Азәрбаjчанын иғтисадиjjаты тәхминән 1989-чу илдән, 1990-чы илдән о гәдәр дағылды ки, инди биз, әлбәттә, о имканлары чохдан итирдик.

Анчаг һәjата кечирилән тәдбирләр өз мүсбәт нәтичәсини верир. Она көрә дә биз бу jолла кетмәлиjик, jә'ни сәрбәст иғтисадиjjат, базар иғтисадиjjаты jолу илә кетмәлиjик. Биз бу саһәдә чох ишләр көрмүшүк - ганунлар, гәрарлар гәбул етмишик, фәрманлар верилибдир, онлар һәjата кечирилир. Биз өзәлләшдирмә апарырыг, торпағын өзәлләшдирилмәсини, торпаг ислаһаты апарырыг. Торпағын өзәлләшдирилмәси һаггында гәбул етдиjимиз ганун ән радикал вә еjни заманда, ән лазымлы вә чох фаjдалы бир ганундур. Биз артыг онун нәтичәләрини көрүрдүк.

Тәәссүф һисси илә дејә биләрик ки, бизә бәнзәр олан бә'зи республикаларда һәлә бу гануну гәбул едә билмирләр. Биз исә буну гәбул етмишик, һәjата кечиририк вә нәтичәләрини көрүрүк. Иғтисадиjjаты сәрбәстләшдирмишик, харичи тичарәт сәрбәстләшибдир вә бунларын нәтичәсиндә Азәрбаjчана харичи сәрмаjә кәлир, харичи өлкәләрин ширкәтләри Азәрбаjчана кәлирләр. Бунлар һамысы Азәрбаjчанда иғтисадиjjаты чанландырыбдыр.

Мәсәлән, иғтисадиjjатын көстәричиләринин бир нечәсини сизә дејим. 1989-1990-чу илләрдән үмуми дахили мәһсул истеһсалы илбәил 15-20 фаиз ашағы дүшүрдү. 1995-чи илдә биз буну даjандырмышыг. 1996-чы илдә ümуми дахили мәһсул истеһсалы 1,3 фаиз, 1997-чи илин доггуз аjында 5 фаиз артыбдыр. Бу, чох jахшы көстәричидир. Бәлкә һәлә чохлары һисс етмир, амма бу, ümуми иғтисадиjjатымыза тә'сир едир.

Әввәлки илләрдә сәнаjе истеһсалы һәр ил 20-25 фаиз ашағы дүшүрдү. Биз кечән ил ону даjандырмышыг. Сәнаjе истеһсалы бу ил аз да олса - 1 фаиздән бир гәдәр аз артыбдыр. Кәнд тәсәррүфатында һеjванларлыг сектору тамамилә өзәлләшдирилибдир. Бунун нәтичәсиндә әһалинин әрзагла - әтлә, сүдлә тә'мин олунмасы проблеми арадан көтүрүлүбдүр. Биз буну дахили имканларымыз

васитәсилә едирик. Торпаг ислаһаты кедир. Бунларын нәтичәсиндә кәнд тәсәррүфаты истеһсалы бу ил артмаға башлајыбдыр.

Малијјә саһәсиндә көрдүјүмүз ишләр өз нәтичәсини верибдир. 1994-чү илдә бир илдә 160 фаиз инфљасија олмушдур. 1995-чи илдә бу, 84 фаиз, 1996-чы илдә 6 фаиз иди. Амма бу илин доггуз ајы кечиб, инфљасија исә сыфырдыр. Инфљасијаны тамамилә боғдуғумуз заман базарда гијмәтләр дә галхмыр, баһалашмыр. Әһалинин орта әмәк һаггы тәхминән 50 фаиз артыбдыр. Мәдәнијјәт саһәсиндә ишләјән инсанларын әмәк һаггы доггуз ај мүддәтиндә тәхминән 60 фаиз артыбдыр вә бу мејл давам едир.

Харичи тичарәт сәрбәстләшдирилдијинә көрә онун һәчми хејли артыбдыр. Азәрбајчана харичи инвестисијалар чох кәлир. Кечән ил Азәрбајчана кәлән харичи инвестисијанын һәчми 600 милјон доллар олубдур. Бу саһәдә Азәрбајчан МДБ дөвләтләри ичәрисиндә Русијадан сонра икинчи јердәдир. Амма адамбашы инвестисијанын һәчминә көрә Азәрбајчан биринчи јердәдир. Бу илин доггуз ајында Азәрбајчана 700 милјон доллар харичи инвестисија кәлибдир. Әкәр кечән ил Азәрбајчанда 290 харичи ширкәт фәалијјәт көстәрирдисә, - мәнә бу илин доггуз ајынын јекунлары верибләр, - инди 500-дән артыг харичи ширкәт фәалијјәт көстәрир. Бу ширкәтләрдә тәхминән 15 мин јерли адам ишләјир.

Бурада натиглөрдән белә бир фикир сәјләди ки, о ширкәтләрдә азәрбајчанлылар нә үчүн аз мааш алыр, харичдән кәләнләр чох мааш алырлар? Бәли, бу проблемләр вар. Еjни заманда, онларда азәрбајчанлыларын сајыны артырмаг проблеми вар. Биз бунунла мәшғулуг вә харичи ширкәтләрә шәрт гојмушуг ки, ширкәтләрдә ишләјәнләрин әксәријјәти јерли адамлар олмалыдыр. Амма, еjни заманда, онларын өзләринин хүсуси мүтәхәссисләри вар, онлары бураја кәтирмәли, ишләтмәлидирләр, бунсуз өз ишләрини апара билмәзләр. Биз бунун гаршысыны ала билмәрик. Амма онларла әлагәләримиздә гојдуғумуз шәрт ондан ибарәтдир ки, максимум јерли адамлар ишләсин вә јерли адамлар да ишләјирләр. Әкәр инди бу ширкәтләрдә 15 мин азәрбајчанлы ишләјирсә, онларын һәр бири бизим башга јерләрдә олан мааша нисбәтән јүксәк мааш алырса, бу, инсанларын һәјат сәвијјәсини нә гәдәр артырыр.

Билирсиниз ки, нефт мүгавиләләри имзаламышыг. Үч ил бундан өнчә биринчи нефт мүгавиләсини имзалајанда бә'зиләри буна инанмырды, бә'зиләри гысганчлыг көстәрирди, бә'зиләри дә ачыг шәкилдә бунун әлејһинә чыхырды. Бизим о мүгавиләмизи,

демәк олар, блокадаја алмаг истәдиләр, ала билмәдиләр. Истәдиләр онун гаршысыны алсынлар, ала билмәдиләр. Биз ишимизи көрдүк вә нәһајәт, инди һәмин о мүгавилә нәтичәсиндә нефт һасил олуб вә нојабрын 12-дә биз "Чыраг" јатағындан илк нефтин һасилатыны бөјүк мәрасим, тәнтәнә илә гејд едәчәјик. Мән бүтүн ширкәтләрә, дөвләт башчыларына дә'вәтнамә көндәрмишәм, онлары дә'вәт етмишәм.

Әкәр үч ил бундан габаг Азәрбајчанда бир мүгавилә имзаландыса, инди 10 мүгавилә имзаланыбдыр. Ондан сонра үч ил мүддәтиндә 9 мүгавилә имзаланыбдыр. 10 мүгавиләнин тәхмини капитал гојулушу, ја'ни, сәрмајә гојулушу, дөјәри 30 миљард доллардыр. Тәсәввүр един, әкәр 30 миљард доллар сәрмајә гојулачагса, ондан нечә гат артыг кәлир көтүрүләчәкдир. Бунлар һамысы Азәрбајчанын кәләчәји үчүндүр. Шүбһә етмирәм ки, биз бу аддымларымызла Азәрбајчанын кәләчәјини дә тә'мин едәчәјик.

Илк мүгавиләнин һәјата кечирилмәси тәкчә нефтин чыхарылмасы демәк дејилдир. "Чыраг" јатағындан Сәнкәчал терминалына 179 километрлик нефт кәмәри чәкмишик. Сәнкәчалда бөјүк терминал тикмишик, бүтүн о јатаглардан чыхан нефти ораја кәтириб башга нефт кәмәрләри илә ихрач етмәк олар. 1996-чы илин јанварында Русија илә имзаладығымыз сазиш һәјата кечирилиб вә шимал истигамәтиндә нефт кәмәри ишә башлајыбдыр. Биз бу нефт кәмәри илә Гара дәнизин Новороссијск лиманына күндә 2500 тон нефт ихрач едирик. Күрүстан әразисиндән Гара дәнизин Супса лиманына 860 километр узунлуғунда нефт кәмәри чәкирик, кәлән илин октјабрында һазыр олачагдыр. Бунлар һамысы бир нечә илдән сонра башга јатаглардан чыхан нефтин дүнја базарларына чыхарылмасыны тә'мин едәчәкдир. Тәкчә бизим сектора јох, нефтин дә, күман едирәм, кәләчәкдә Түркмәнистандан чыхан нефтин дә дүнја базарларына ихрач олунмасынын ән әлверишли јолу Азәрбајчан үзәриндән Авропаја, Түркијәјә кедән нефт кәмәрләри олачагдыр. Игтисадијјатымызын бүкүнкү керчәклији бунлардыр.

Бунунла јанашы ораг, игтисадијјатымызда чох чидди дәјишикликләр әмәлә кәтирән бир тәдбир дә ондан ибарәтдир ки, биз Азәрбајчан, Күрүстан, Мәркәзи Асија дөвләтләри илә бирликдә Асија - Авропа нәглијјат дәһлизи јаратмышыг. Инди Мәркәзи Асијадан Авропаја кедән јүкләрин бир гисми, кәләчәкдә исә чох һиссәси бу јолла кедәчәкдир. Ја'ни, Мәркәзи Асијадан Түркмә-

нистанын Түркмәнбашы лиманына, орадан Хәзәр дәнизи васитәсилә кәми-бәрәләрлә Бакы лиманына, бурадан дәмир јолу васитәсилә Күрчүстанын Поти лиманына, орадан да Гара дәниз васитәсилә Авропанын бир чох өлкәләринә кедәчәкдир. Кәләчәкдә Газахыстандан Хәзәр дәнизинин диби илә Бакыја јени бир нефт кәмәри чәкилмәси дә нәзәрдә тутулубдур. Бунлар һамысы Азәрбајчанын өз тәбии сәрвәтләриндән истифадә олунмасы илә јанашы, Азәрбајчаны Мәркәзи Асија илә бирләшдирән бөјүк бир бөлкәјә чевиридир. Бурадан кедән һәм нәглијјат јоллары, һәм бору хәтләри - нефт вә газ кәмәрләри, шүбһәсиз ки, Азәрбајчанын игтисадијјатына чох бөјүк мүсбәт тә'сир көстәрәчәкдир.

Бизим игтисади ислаһатларымыз вә көрдүјүмүз дүнја мигјаслы глобал ишләримиз бир нечә вахтдан, гыса мүддәтдән сонра игтисадијјатымыза бөјүк дөјишикликләр кәтирәчәкдир. Онда бизим әдәбијјата, мәдәнијјәтә олан гајғымызы да артырмаға имканымыз олачагдыр. Анаг јенә дә дејирәм, индики мөвчуд шәраитдә дә әлимиздә олан имканлардан истифадә едәчәјик.

Бурада фондун јаранмасы һаггында да фикир сөјләнди. Мән буну көрүшдә дә дедим. Бир нечә илдир белә тәклифләр алырам ки, бир фонд јарансын, - "Һејдәр Әлијев фонду" - вә бу фонддан мәдәнијјәтин, исте'дадлы адамларын, әдәбијјатын инкишафына вә башга саһәләрә јардым үчүн истифадә олунсун. Инди артыг көрүрәм ки, доғрудан да, белә бир фондун јаранмасы зәруријјәти кәлиб чатыбдыр, бахмајараг ки, бир нечә илдир бу саһәт кедир. Сизинлә көрүшләрдән сонра мән јәгин ки, бу фондун јаранмасы һаггында да гәрар гәбул едәчәјәм. Әкәр буну едә билсәм, онда, шүбһәсиз ки, бу мәнбәдән дә сизә јардымлар, көмәк етмәк имканы олачагдыр.

Анчаг бунларла јанашы, бизим ән әсас вәзифәмиз, ән үмдә борчумуз Азәрбајчанын ишғал олунмуш торпагларыны азад етмәк, әрази бүтөвлүјүнү бәрпа етмәк вә јериндән-јурдундан дидәркин дүшмүш бир милјона гәдәр Азәрбајчан вәтәндашыны өз евинә, јурдуна гајтармагдыр.

Бу саһәдә көрүлән ишләр сизә мә'лумдур. Биз мәтбуат, телевизија васитәсилә бунлары ачыгламајырыг, бу билирсиниз. Анчаг бу көрүшдән истифадә едәрәк ону демәк истәјирәм ки, биринчиси, мәмнунам ки, сиз атәшин дајандырылмасы һаггында гәбул етдијиниз гәрары бәјәндиниз вә буну бәјәндијинизи бу күн дә билдирирсиниз. Бу, бизим үчүн чох вачибдир.

1988-чи илдән Азәрбајчана тәчавүз башланмышдыр. Һесаб едирәм ки, бу тәчавүзүн гаршысыны алмаг оларды. Анчаг о вахт бунун гаршысы алынмады. Әкәр бу тәчавүзүн гаршысы дөвләт - о вахткы Совет Иттифагы тәрәфиндән алынмадыса, Азәрбајчан халгы өз торпагларыны горумаға гадир бир халгдыр, анчаг буну тәшкил етмәк лазым иди. Амма о илләрдә бу да тәшкил олунмады. Хатириндәдир, 1989-чу илдә Ермәнистанда халг силаһланмышды. Һәтта о вахт Советләр Иттифагынын президенти Горбачов Ермәнистанда өһалинин тәрксилаһ едилмәси һаггында хүсуси бир фәрман верди. Нә үчүн Ермәнистанда халг силаһланмышды? Нәјә көрә? Ајдындыр ки, бурада, Азәрбајчанда дүшүнмәк лазым иди ки, мәһз Азәрбајчана тәчавүз етмәк үчүн 1988-чи илин әввәлиндә артыг Гарабағ мүнагишәси башланмышды. Демәк, һәтта даим Ермәнистана һавадарлыг, һимајәчилик едән Совет Иттифагы рәһбәрлији вә шәхсән Горбачов 1989-чы илдә елә бир мәчбуријјәтә кәлди ки, Ермәнистанда өһалидә олан гејри-гануни силаһларын јығылмасы барәдә фәрман верди. Кәрәк онда бурада һамы ајылајды ки, Ермәнистан нә үчүн бу гәдәр силаһ әлдә едибдир. Анчаг бурада инсанлар ајылмадылар, онун гаршысыны алмаг үчүн лазыми гүввә топламадылар. Амма буну етмәк оларды.

Доғрудур, Горбачовун фәрманы јеринә јетирилмәди, Ермәнистанын өһалиси өз силаһларыны әлиндән вермәди, бунлар һамысы Азәрбајчанын торпагларының зәбт едилмәсиндә истифадә олунду. Бунлар һамысы кечмишдә бурахылмыш бағышланылмаз сәһвләрдир. Азәрбајчанын торпаглары бунларын нәтичәсиндә ишғал олунду.

20 Јанвар фачиәси. 20 Јанвар Азәрбајчанын тарихиндә ән дәһшәтли фачиәдир. Буну Азәрбајчана гаршы етдиләр, о вахткы совет һакимијјәти буну башга һеч бир халга гаршы етмәди. Буну етди ки, Азәрбајчанын ирадәсини гырсын вә тәәссүфләр олсун ки, чохларынын да ирадәси гырылды. Беләликлә, Азәрбајчанын торпагларыны мүдафиә етмәк мүмкүн олмады. Дахилдә кедән ичтимаи-сијаси просесләр, һакимијјәт мүбаризәси, чәкишмәләр, вурушмалар - бунлар һамысы имкан верди ки, Азәрбајчанын торпаглары ишғал едилсин.

Бәхтиjар ВАһАБЗАДӘ: Сөзүнүзү кәсдиjимә көрә үзр истәjирәм, һеjдәр мүәллим. О вахт әмр чыхды ки, Азәрбаjчанда ов, гуш түфәнкләри дә jыгылсын.

һеjдәр ӘЛИJЕВ: Бәли, доғру дејирсиниз. Иш бундадыр ки, бизимкиләр ов түфәнкләрини jығдылар, амма ермәниләр бәjүк-бәjүк силаһлары jығмадылар. Иш дә бундадыр.

Билирсиниз, jанвар надисәләри һаггында данышанда һәмишә мәним әсәбләрим чох чошур вә рahat даныша билмирәм. Чүнки бу, халғымыза гаршы елә бир дәһшәтли чинаjәт иди ки, буну һеч вахт унутмаг олмазды, һеч вахт унутмамалыjыг. О вахт бизим дөвләт адамлары бунун өлејһинә чыхмадылар, бу барәдә өз сөзләрини дејә билмәдиләр, үстүнү өртүб-басдырмаға чалышдылар. Анчаг сиз - әдәбиjjат адамлары вә хүсусән, jенә дә Бәхтиjар Вahабзадә, Хәлил Рза кими инсанлар о төчавүзүн гаршысына чыхдылар.

Jенә дә көлин ачыг данышаг, бир һалда ки, мән бу мөвзуjа тохундум, буну демәjә билмирәм. Бизим халғымыз jенә дә ардычыл олмады. Бир мүддәтдән сонра биздә еһтираслар сојуду.

(Jердән сәс: Көзләри горхду). Бәли, амма кәрәк горхмаjајды. Бәли, Хәлил Рзаны да тутдулар, башгаларыны да тутдулар. Нә олсун тутдулар? Тутулмаг да олар, гурбан да кетмәк олар. Амма кәрәк халғын наминә ирадәни итирмәjәсән.

Мән буну бир дәфә демишәм, бир дә дејирәм. Ондан бир ил өнчә, 1989-чу илдә Тбилисидә бир hадисә олмушду - мејданда он беш нәфәр адам һәлак олмушду. О вахт Күрчүстанын габагчыл инсанлары, о чүмләдән мәдәниjjәт хадимләри Али Советин сессиjасында Горбачову мәчбур етдиләр ки, күрчү халғындан үзр истәсин. Амма бизим халғымыздан үзр истәмәдиләр. Әксинә, чалышдылар ки, бу hадисәнин үстүнү басдырсынлар вә басдырдылар. Бунлар hамысы фачиәләрә кәтириб чыхарды.

Нәhаjәт, 1993-чү илдә, 1994-чү илин әввәлиндә торпагларымызын мүдафиәси үчүн бизим гызғын дөjүшләримиз кетди. Анчаг о вахт биз белә фикрә кәлдик ки, атәши даjандырмаг даһа дүзкүндүр, нәинки бу мүһарибәни давам етдирмәк. Үч ил беш аjдыр ки, атәш jохдур, сүлһдүр. Jә'ни, атәшкәсдир, тамам сүлһ jохдур. һесаб едирәм ки, бу, мүһарибәдән гат-гат jахшыдыр.

Анчаг бу о демәк дејил ки, биз jаранмыш вәзиjјәтлә разылашмышыг, jох. Биз данышыглар апарырыг вә сизә мә'лумдур ки, сон аддымларымыз да чох уғурлу олмушдур. Хүсусән 1996-чы илин

декабрында АТӘТ-ин Лиссабон зирвә көрүшүндә биз чох уғурлу нәтичә әлдә етдик: илк дәфә Ермәнистан-Азәрбаjчан мүнагишәсинин сүлһ jолу илә һәлл едилмәсинин принсипләри гәбул олунду.

Ондан сонракы просеслөр, һесаб едирәм, мүсбәт истигамәтдә кедир. Минск групунун һәмсәдрләри - Русиja, Америка, Франса jени тәклифләр верибләр. Сон тәклиф мәсәләнин ики мәрһәләдә һәлл олунмасыдыр. Jә'ни, биринчи мәрһәләдә Дағлыг Гарабағын әтрафында зәбт олунмуш алты рајонун ишғалчы гүввәләрдән азад едилмәси, икинчи мәрһәләдә Лачын, Шуша рајонларынын ишғалчы гүввәләрдән азад олунмасы вә бунунла бәрабәр Дағлыг Гарабағын статусунун мүәjjән едилмәси.

Биз бу тәклифләрә разылыг вермишик. Ермәнистанын рәһбәрлиjи дә буна разылыг верибдир. Билдирмәк истәjирәм ки, индиjә гәдәр Ермәнистан рәһбәрлиjи белә тәклифләрин һеч бирисинә разылыг вермирди. Билирсиниз ки, 1996-чы илин декабрында Лиссабон зирвә көрүшүндә бизим апардығымыз чох көркин ишләрин нәтичәсиндә Лиссабон бәjанаты гәбул олунандан сонра Ермәнистан президенти бәjанат верди ки, о, гәбул едилән сәнәдлә разы дејил. Дағлыг Гарабағ һеч вахт Азәрбаjчанын тәркибиндә ола билмәз. Бир чох сөзләр деди ки, куја Дағлыг Гарабағ сојгырым тәһлүкәси алтында олачаг вә Дағлыг Гарабағ мүтләг мүстәгил олмалыдыр. Амма бир нечә ај кечәндән сонра - инди Ермәнистанын рәһбәрлиjи бу тәклифә разылыг верибдир.

Биз буну индики мәрһәләдә мүнасиб тәклиф һесаб едирик вә бу сahәдә данышыглар апарачағыг. Доғрудур, бу данышыглар даһа чәтин олачаг. Чүнки принсип е'тибарилә онлар да разылыг верибләр, биз дә разылыг вермишик. Ортада Дағлыг Гарабағын адамлары вар, онлар бунунла там разы дејилләр. Мүзакирә заманы һәм онлар, һәм дә биз төрәфдән аjры-аjры мәсәләләр мејдана чыхачагдыр. Бу, о гәдәр асан, һамар кечмәjәчәкдир. Анчаг һесаб едирәм ки, бу, мәсәләнин сүлһ jолу илә һәлли үчүн ән мүнасиб jолдур вә биз бу jолла кетмәлиjик.

Бу jолла кетмәкдә дә артыг дүнjа дөвләтләринин дәстәjини алмышыг. Билирсиниз ки, бу сон дөрд ил ичәрисиндә, Азәрбаjчанын дүнjа мигjасында мөвгеләри тамамилә дәjишибдир. Jәгин мәтбуатдан, телевизиjа верилишләриндән буну көрүрсүнүз. Мәсәлән, Ермәнистана һәмишә чох сых мүнасибәт көстәрән Франса һөкүмәти вә онун президенти Минск групунун һәмсәдри олмаг вәзифәсини өз төшәббүсү илә үзәринә көтүрдү. Президент Жак

Ширак илә көрүшләрим мәни белә гәнаәтә кәтириб ки, о, мәсәләнин һәгигәтән әдаләтлә һәлл олунмасы мөвгејиндә дурур.

Билирсиниз, Американын президенти августун 1-дә, мән онунла көрүшдүјүм заман бу барәдә өз фикирләрини гәти билдириб вә бизим имзаладығымыз биркә бәјанатда јазылыб ки, мәсәлә Лиссабон принсипләри әсасында һәлл олунмалыдыр.

Мән Русијанын президенти илә бир нечә дәфә көрүшләр, данышыглар кечирмишәм. Сон дәфә Кишинјовда, Молдовада көрүшмүз олубдур. Русија да, президент Борис Јелтсин дә бу мөвгејиндән чәкилмир вә мәсәләнин Лиссабон зирвә көрүшүндә гәбул едилмиш принсипләр әсасында һәллинә тәрәфдар чыхыр, бу барәдә өз сә'јләрини гојур.

Беләликлә, бу мәсәләнин һәлл едилмәси үчүн индијә гәдәр мүмкүн олмајан бир шәраит јараныбдыр. Анчаг һәлә бу да мәсәләнин һәлл олунмасы дејилдир. Гаршымызда чох чәтин данышыг просеси вар. Биз данышыг просесини бу принсипләр әсасында апарачағыг. Күман едирәм, сиз дә разы оларсыныз ки, мәһз бу јолла мәсәләнин һәллинә наил олаг. Тәсәввүр един, әкәр ишғал олунмуш алты рајон азад едилсә, инсанлар ораја гајытса, орада һәјат башласа, бу, үмумијјәтлә, мәсәләнин һәлли үчүн бөјүк бир надисә олачагдыр. Ондан сонра икинчи мәрһәләни һәлл едә биләсәк, бу, тамамилә мәсәләнин сүлһ јолу илә һәллинә кәтириб чыхарачагдыр.

Билирсиниз, мән буну бир нечә дәфә дәмишәм вә сизин дә гаршынызда дејирәм. Тале Ермәнистанла Азәрбајчанын гоншу јашамасыны бизә гисмәт едибдир. Биз бу гоншулугдан чәкилә билмәрик, Ермәнистан да чәкилә билмәз. Бу гоншулугда биз сүлһ јаратмалыјыг вә сүлһ шәраитиндә јашамалыјыг - шүбһәсиз ки, Азәрбајчанын әразі бүтөвлүјүнү, милли мәнафеләрини горујараг, биз, ејни заманда, сүлһә наил олмалыјыг. Чүнки даим мүһарибә шәраитиндә, мүһарибә тәһлүкәсиндә јашамаг, даим дүшмәнчилик мүнасибәтләри шәраитиндә јашамаг мүмкүн дејилдир. Биз буну дәрк етмәлијик.

Азәрбајчанын тәбии сәрвәтләри, игтисадијјатымызын перспективләри о гәдәр бөјүк имканлар јарадыр ки, әкәр биз там сүлһ әлдә едә билсәк, бу имканлардан сәмәрәли истифадә едә биләрик, мүстәгил дөвләтимиз дә јашајар, халгымызын рифаһы да јахшылашар вә Гафгазда да сүлһ әлдә етмәк мүмкүн олар.

Үмумијјәтлә, Гафгаз инди дүнјанын ән чәтин, ағыр, ән гарышыг бир бөлкәсидир. Биз Гафгазын шималында, је'ни Шимали Гафгазда да сүлһүн бәргәрар олмасыны истәјирик. Дағыстанла гоншујуг, орада да сабитлијин әлдә олунмасыны истәјирик. Башга гоншуларымызла да сүлһ вә әмин-аманлыг шәраитиндә јашамаг истәјирик.

Үмумијјәтлә, бөлкәмиздә сүлһүн тә'мин едилмәсини истәјирик. Будур бизим сијасәтимиз, көрдүјүмүз ишләр. Амма бу ишләр асанлыгла һәјата кечирилмир, чох бөјүк зәһмәт, чох бөјүк вахт тәләб едир вә мән һесаб едирәм ки, бу ишин наминә чәкилән зәһмәт вә итирилән вахт һеч дә һәдәр дејилдир. Чүнки бу, бизим әсас мәгсәдимиз, вәзифәмиздир.

Бу сahәдә дә сизин дәстәјинизә, көмәјинизә еhтијачымыз вар. Мәдәнијјәт, әдәбијјат көрәк даим дөвләтлә бир јердә олсун. Бу бахымдан сизә бир нечә фикрими демәк истәјирәм. Кечмиш гурултајлардан фәргли олараг, көрүрсүнүз ки, мән сизә "нансы мөвзуда јазмалысыныз, нә чүр јазмалысыныз" кими көстәришләр, heч мәсләһәтләр дә вермәк истәмирәм. Вермәк истәмирәм, heч олмајачаг да. Сиз там сәрбәстсиниз, азадсыныз вә сәрбәстлик, азадлыг шәраитиндә нә чүр истәјирсинизсә, о чүр јазын. Һансы мөвзуну көтүрүрсүнүз-көтүрүн, сизин өз ишиниздир. Дөвләт бу ишләрә гарышмајачагдыр. Мән буну сизә там гәтијјәтлә дејирәм.

Анчаг һесаб едирәм, бир мәсәләдә сиз даһа да јахындан иштирак етмәлисиниз. Бу мәсәлә дә Азәрбајчанын әразі бүтөвлүјүнүн бәрпа олунмасы, ишғал едилмиш торпагларымызын азад олунмасы, Азәрбајчанын үдрәтли ордусунун јарадылмасы, Азәрбајчан вәтәндашларынын һәрби вәтәнпәрвәрлик, үмумијјәтлә, вәтәнпәрвәрлик руһунда тәрбијәләндирилмәси, Азәрбајчан кәнчләринин һәрби вәтәнпәрвәрлик руһунда тәрбијәсинин мөһкәмләндирилмәсидир. Бу, чох вачибдир, чох лазымдыр.

Билирсиниз, бизим әдәбијјатымызын халгымыза етдији ән бөјүк хидмәт ондан ибарәтдир ки, шаирләримиз, јазычыларымыз өз әсәрләри илә Азәрбајчанда, халгымызда, милләтимиздә даим милли һиссијјатлары ојатмаға чалышмышлар. Милли өзүндәрк, милли ојаныш, дирчәлиш просеси халгымыза биринчи нөвбәдә әдәбијјатдан кечир. Бә'зи әсәрләр вар ки, онлар ачыг-ачығына халгымыза милли дирчәлиш, ојаныш һиссијјатларыны чатдырыбдыр: Бәхтијар Вahабзадәнин, Хәлил Рзанын, башгаларынын әсәрләри. Амма дикәр әсәрләр исә долајысы илә, ајры-ајры

фикирләрлә милләтимиздә вәтәни севмәк, вәтәнә садиг олмаг, Азәрбајчаны севмәк, азәрбајчанлы олмаг һиссијјатларыны јарадыбдыр.

Бу, бизим шаирләримизин, јазычыларымызын әсәрләринин һамысындан кечибдир. Классик адландырдығымыз Сәмәд Вурғунун әсәрләриндән дә, Рәсул Рзанын әсәрләриндән дә, Сүлејман Рүстәмин әсәрләриндән дә, Мәммәд Рәһимин әсәрләриндән дә, Осман Сарывәллинин әсәрләриндән дә, Сүлејман Рәһимовун, Мәһди Һүсејнин, Әбүлһәсәнин, Әли Вәлијевин, Мир Чәлалын, Илјас Әфәндијевин, Мирварид Дилбазинин әсәрләриндән дә кечибдир (**Јердән сәс: Мәммәд Сәид Ордубадинин**). Мән сон вахты дејирәм, бәли, Мәммәд Сәид Ордубади, Һүсејн Чавид, Чәфәр Чаббарлы - бунлар шүбһәсиздир. Мән 40-чы, 50-чи илләри, јә'ни 1937-38-чи илләрдән сонра јаранмыш әдәбијјаты сајырам. Әсрин әввәлиндә - 1910-чу, 1920-30-чу илләрдә бизим бөјүк шаирләримизин, јазычыларымызын әсәрләри анчаг миллилик, вәтәнпәрвәрлик, милләтчилик һиссләри илә јазылмышдыр.

Анчаг сонракы дөврү мән она көрә хүсуси вурғулајырам ки, 37-38-чи илләрдә бизим әдәбијјатымыза бөјүк зәрбә вурулду, бөјүк иткиләримиз олду. Һүсејн Чавид, Микајыл Мүшфиг, Әһмәд Чавад, Чәмәнзәминли вә башгалары - Анар деди ки, 27 шаир вә јазычы - 37-38-чи илләрин гурбанлары олду. Анчаг мән ондан сонракы әдәбијјаты инкишаф етдирән јазычыларымызы, шаирләримизи дејирәм. Онларын әсәрләриндә милли һиссијјатымызы, шаирләримизи дејирәм. Елә бурада, рәјасәт һеј'әтиндә отуран шаирләримизин, јазычыларымызын әксәријјәтиндә биз бунлары һисс етмишик.

Әкәр шаир Азәрбајчаны вәсф едирсә вә Азәрбајчанын нә гәдәр көзәл, нә гәдәр үдрәтли, нә гәдәр ифтихар һисси доғуран бир өлкә олдуғуну өз ше'риндә көстәрирсә, демәк, бу, һәр бир азәрбајчанлыда өз Азәрбајчанына, вәтәнинә, торпағына мәһәббәт һисси јарадыр. Јахуд торпаг, вәтән һаггында јазылан ше'рләр. Мүһарибә вахты, - мән Икинчи дүнја мүһарибәсини, Вәтән мүһарибәсини дејирәм, - шаирләримизин, јазычыларымызын вәтәнпәрвәрлик һаггында јаздығы әсәрләри көтүрәк. Онда вәтәнпәрвәрлик дејәндә, һәр кәс өз вәтәнини һесаб едирди. Азәрбајчанлы һеасб едирди ки, о, азәрбајчанлыдыр, вәтәнпәрвәрдир, тәкчә Совет Иттифагыны нәзәрдә тутмурду ки!

Инди јаша долмуш вә 60-70-чи илләрдә кәнч олан јазычыларымыз вә шаирләримиз дә бу сahәдә чох бөјүк хидмәтләр көстәрмишләр. Мәсәлән, мән "Гобустан" журналыны хатырлајырам. О јарананда әлејһинә нә гәдәр чүрбәчүр һәрәкәтләр олду. Мәним хатиримдәдир, бири кәлирди ки, нә билим, милләтчилик идеjалаыр јајыр, бири кәлирди ки, бизим гурулушун әлејһинә идеjалар јајыр, бири о тәрәфдән, бири бу тәрәфдән кәлирди. Мән дә көтүрүрдүм, бахырдым бу "Гобустан" журналына, көрүрдүм бурада бунларын дедикләри шеј јохдур, амма бизим үчүн лазым олан шеjләр чохдур. Она көрә дә "Гобустан" журналы јашады. Бу күн мәмнунијjәт һисси илә дејирәм - "Гобустан" журналы о вахт чох бөјүк ишләр көрдү.

Амма тәкчә "Гобустан" журналы дејилди, "Азәрбајчан" журналыны, "Улдуз" журналыны көтүрүн. Бунлар дөвләт журналлары иди, амма бу журналларда сиз нә истәjирдиниз, ону да дәрч едирдиниз, һеч бир мәһдудијjәт јох иди. Ким нә истәjирди, ону дәрч едирди. Мән бу күн ифтихар һисси илә дејә биләрәм: 1969-чу илдән - Азәрбајчанын рәһбәри олдуғум замандан индиjә гәдәр бир шаирин, бир јазычынын әсәри гадаған едилмәjиб, бир шаирин, бир јазычынын, әсәринин гаршысы алынмајыбдыр. Һәгигәтдир, еләдирми?

Амма кечән шеjләри инди ачмаг олар. Кәлиб нә гәдәр шикајәт едирдиләр, елә сизин өзүнүзүн ичәриздән. Бири кәлирди, дејирди, бу, пантүркистдир, бири дејирди бу, паниранистдир, бири дејирди, нә билим, бу, Түркиjәнин часусудур, бири дејирди бу, Ираның часусудур, бири дејирди бу, совет һөкүмәтинин әлејһинәдир, бири дејирди бунун бабасы да совет һөкүмәтинин әлејһинә олуб, өзү дә совет һөкүмәтинин әлејһинә кедир. Нә гәдәр кәлирдиләр, дејирдиләр вә нә гәдәр чалышырдылар ки, бу әсәрләрин гаршысыны алсынлар. Ики нөгтеjи-нәзәрдән әсәрләрин гаршысыны алмаг истәjирдиләр: биринчиси, куја милләтчилик вә вәтәнпәрвәрлик һисси илә долу олан әсәрләрин, икинчиси дә о вахтлар бизим һәjатымызда олан мәнфи һаллары тәнгид едән әсәрләрин гаршысыны алмаг истәjирдиләр. Амма сиз дә билирсиниз ки, 1969-чу илдә мән Азәрбајчана рәһбәр сечилән күндән Азәрбајчанын һәjатында олан еjбәчәрликләри, мәнфи чәһәтләри даим тәнгид етмишәм вә онларла мүбаризә апармышам. Она көрә дә кәлиб мәнә дејәндә ки, Анар "Шәһәрин јај күнләри" пjеси јазыбдыр, орада бизим гурулушун әлејһинә кедир, филан едир, дедим јахшы,

кедиб бахарам. Кəлдим, бахдым, чох да тə'рифлəдим, мүкафат да вердим.

Јахуд да ки, бир филм варды - "Бир чəнуб шəһəриндə" - 70-чи илдə гадаған елəмишдиләр. Ону Рүстəм Ибраһимбəјовла Елдар Гулијев чəкмишдиләр.

Мən онда һəлə республиканын рəһбəри дејилдим. КГБ-нин башчысы идим. Кедиб бахыб көрдүм ки, чох јахшы филмдир, əсл һəгигəтləри көстərир. Сонра о филмə јол ачдыг, филм дə чох бəјүк уғурла јашады.

Јахуд Рүстəм Ибраһимбəјов "Истинтаг" филмини чəкмишди. Онун əлејһинə нə гədəр чыхышлар етдиләр. Амма о филмин мəвзусуну мən өзүм вермишдим. Јə'ни мən бу мəвзуну бирбаша вермəмишдим. Мəним көрдүјүм ишləри, апардығым мүбаризəни, ифша етдијим мафиозларі, коррупсијачылары, рүшвəтхорлары Рүстəм Ибраһимбəјов филмə чəкмишди. Чох көзəл, јахшы бир филм јаратмышды. Бəли, һəмин филмə о вахтлар ССРИ-нин дөвлəт мүкафатыны вердиләр. Бу, һəм дə бизим һөрмəтимизи, нүфузумузу јүксəлтди. Амма кəлиб мənə онун əлејһинə нə гədəр сөзлəр дедиләр. Мən ики дəфə о филмə бахдым. Бүтүн бүрө үзвləрини јығдым, кəлдиләр бахдылар. Гуртарандан сонра һəрə бир фикир сөјləди. Дедим, кедин. Филми исə екранлара бурахдыг.

Мən бу күн демəлијəм ки, Азəрбајчанда диссидент олмајыбдыр. Амма сизин чохларыныз диссидент олмусунуз. Сизин диссидент олмағынызы мүсбəт мə'нада дејирəм. Јахшы ки, диссидент олмусунуз. Əкəр диссидент олмасајдыныз, Азəрбајчан халгында бу милли руһу, əһвал-руһијјəни галдыра билмəздиниз. Əкəр Бəхтијар Вəһабзадə диссидент олмасајды, Азəрбајчан халгының, кəнчлəрин шүуруна тə'сир едə билмəзди. Əкəр Хəлил Рза диссидент олмасајды, онун əсəрлəринин тə'сири күчлү олмазды. Бу күн бунлары мүсбəт гијмəтləндиририк. Əкəр о вахтлар онлар тə'гиб олунмајыбса, башга јерлəрдə олдуғу кими, онлары диссидент адландырмајыбларса, онлары нəдəнсə мəһрум етмəјибləрсə, демək, бу да бизим наилијјətимиздир, бу да бизим о вахтлар, чətин дөврдə апардығымыз дүзкүн сијасəтин нəтичəсидир.

Анар: Һеjдəр мүəллим, бағышлајын, сөзүнүзү кəсирəм. Бир дəфə Сиз өзүнүз дединиз ки, о вахт елə ən бəјүк диссидент мən өзүм олмушам.

Һеjдəр ƏЛИЈЕВ: О да доғрудур. Дүздүр, мən нə ше'р јазанам, нə роман јазанам, нə һекајə јазанам. Мən өмрүм боју сијасəтлə

мəшғул олмушам. Анчаг 1969-чу илдən башлајараг 1987-чи илдə исте'фаја кетдијим заманадək коммунист партијасында ən бəјүк диссидентлəрдən бири мən олмушам. Һеч дə тəсадүфи дејил ки, коммунист партијасына о гədəр хидмəт едən бир адам - јə'ни, мən һəгигəтən коммунист партијасына хидмəт етмишəм - 1990-чы илин јанвар һадисələриндən сонра коммунист партијасыны тəрк етмишəм. Азəрбајчанда буну етмəјə ади адамларын чəсарəти чатмады. Амма мən бəјүк чətинликлəр ичəрисиндə вə бəјүк тəһлүкə алтында коммунист партијасыны тəрк етдим. Мən ади тəрк етмədим, мəним бу барədə бəјанатым гəзетлəрдə дəрч олунуб, охумусунуз. Мən иттиһам вердим, билдирдим ки, нəјə көрə коммунист партијасыны тəрк едирəм. Үмумијјətлə, мən нə етмишəмсə, намысыны шүурлу етмишəм. Һеч бир шеји шүурсуз етмəмишəм. Бүтүн кечмишимə, һəјатыма көрə, бүтүн көрдүјүм ишləрə көрə дə һејфсиләнмирəм. Һесаб едирəм ки, намысыны халгын наминə, милləтин наминə вə доғма Азəрбајчанын наминə етмишəм.

Мəним бу күн сизə мүрачиəтим ондан ибарəтдир ки, чох сағ олун ки, индијəдək халгымызы вəтəнпəрвəр етмисиниз, милləтини севən етмисиниз, милləтинин гајғысына галан етмисиниз. Халгымызын əксəријјəти белəдир. Анчаг бу просес давам етмəлидир. Халгымызы даһа да вəтəнпəрвəр етмək лазымдыр. Билирсиниз, Ермənистан тəрəфиндəн топагларымызын 20 фаизинин ишғал едилмəсинə дөзə билмирəм. Дөзə билмирəм ки, Азəрбајчан өскəри ермəни өскəриндəн күчсүз олубдур, кери чəкилибдир. Бу, даим мənə өзаб верир. Нə үчүн, нəјə көрə? Бизим халгымыз ермənиләрдən зəифми халгдыр. Вə јахуд республикамыз Ермənистан Республикасындан кичикдирми?

Доғрудур, бунун башга сəбəбləри вар. Мən буну дəфəләрлə демишəм.

Москва Ермənистана һəмишə көмək едибдир, тəəссүфләр олсун ки, бу күн дə көмək едир. Буна бахмајараг, бизим халгымыз гадирдир ки, бир гарыш торпағымызы да Ермənистана вермəсин. Биз буна гадирик. Олан олуб, кечən кечиб. Амма инди кəрək биз ордумузу мөһкəмləндирəк. Она көрə јох ки, биз мүһарибə етмək истəјирик. Мəним сијасəтим бөлкədə сүлһ јаратмагдыр, һəмчинин Ермənистанла да сүлһ, гоншулуг əлагələри јаратмагдыр. Ким буну нə чүр гијмəтləндирир, гој гијмəтləндирсин. Бу, мəним сијасəтимдир. Бир мүстəгил дөвлəт кими Азəрбајчанын көрək күчлү ордусу олсун. Она көрə ки, əкəр кимсə јенидən Азəрбајчан торпа-

ғына һүчум етмәк истәсә, онун гаршысыны ала биләк, биз кечмиш вәзиҗәтә дүшмәјәк. Онун үчүн дә биз кәнчләримизи даһа да чох вәтәнпәрвәрлик һиссиҗатлары илә тәрбиҗәләндирмәлијик. Сиз кәрәк ордумузла јахын әлагәдә оласыныз. Бурада кимсә сизи иттиһам етди ки, чәбһәјә кетмисиниз, шәһид олмусунуз, ја јох? Шаирин шәһид олмасы лазым дејил. Амма шаирин даим ордунун ичәрисиндә олмасы, әскәрләрлә көрүшүб сөһбәт апармасы, онлара вәтәнин нә демәк олдуғуну, торпағын нә демәк олдуғуну, мүстәгиллијин нә демәк олдуғуну анлатмасы чох вачибдир. Бир вар ки, буну әскәрә командир десин вә јахуд мәндән ешидә, бир дә вар ки, һәрмәтли шаир, јазычы кедиб өз бәдии фикри, сөзү илә ону анлатсын ки, сән мүстәгил Азәрбајчанын кешијиндәсән.

Кәнчләримизин дүзкүн тәрбијә олунмасы вә Азәрбајчана, мүстәгиллијимизә сәдагәт, һесаб едирәм ки, сизин јарадычылығынызын әсас мөвзусу олмалыдыр. Бу мөвзу һеч вахт көһнәлмир. Бу, елә бир мөвзудур ки, һеч вахт түкәнмир. Чүнки биз нә гәдәр јашајырыг, о гәдәр дә көрәк мүстәгиллијимизи мөһкәмләндирәк. Мән бир даһа дејирәм: XX әсрин сонунда Азәрбајчан халгынын дөвләт мүстәгиллијини әлдә етмәси тарихи наилијјәтдир, әвәзсиз бир төһфәдир. Бизим борчумуз буну мөһкәмләндирмәк, јенилмәз етмәк, әдаби, дәјишмәз етмәкдир. Биз мүстәгиллијимизи јенидән әлдән верә билмәрик. Буну она көрә дејирәм ки, бизим мүстәгиллијимизә көз дикәнләр вар. Буну она көрә дејирәм ки, Азәрбајчан тәбии сәрвәтләринә көрә, чоғрафи вәзиҗәтинә көрә чох даирәләрин мараг мәркәзинә дөнүбдүр. Она көрә дә дөвләтимизи мөһкәм гурмаг, өлкәмизи горумаг, сахламаг, һәр бир вәтәндашы вәтәнә садиг етмәк бизим борчумуздур.

Мән октјабрын әввәлләриндә тәклиф вердим. Мәним тәшәббүсүмлә Милли Мәчлис октјабр ајынын 17-дә "Амнистија һаггында" бөјүк бир гәрар гәбул етди. Бу ганун һәрби чинајәт етмиш вә јахуд башга чинајәтләр етмиш кәнчләр һаггындадыр. Бу гәрар илә 7 мин адам - онларын әксәријјәти кәнчдир - чәзадан азад олуначагдыр. 1700 нәфәри һазырда чәза јерләриндәдир. Онлар азад едиләчәкләр. 1300 нәфәрин иши мәһкәмәдәдир - онларын ишләри хәтм едиләчәк, азад олуначагдыр. 3000 нәфәр фәрарилик етдикләринә көрә ахтарышдадыр. 100 нәфәри исә јохламададыр. Беләликлә, онлар чәзадан азад едиләчәкләр. Бураја кәләркән мә'лумат алдым ки, артыг 460 нәфәр азад олунубдур. Бундан әлавә, 30 мин кәнч 1991-чи илдән башлајараг ордуну тәрк едибдир.

Јәгин инди һаралардаса кизләнирләр. Онларын һаггында чинајәт иши башланмајыбдыр. Анчаг биз һәрби һиссәләрдә гејиҗјатда вар ки, бу сајда адам ордуну тәрк едибдир. Инди арашдырма кедәндә онлар да чәзадан азад олуначагдыр. Беләликлә, 37 мин адам һәмин әфв гәрары илә чәзадан хилас олду. Онларын, демәк олар ки, әксәријјәти кәнчләрдир, әксәријјәти ордудан фәрарилик етмиш адамлардыр.

Мән нә үчүн белә бир тәшәббүс етдим? Бир тәрәфдән бунлар чинајәт едибләр, ордуну, сәнкәри тәрк едибләр, өз вәтәндашлыг борчларындан јајыныблар, гачыблар.

Демәк, чинајәт едибләр. Амма мән тәклиф вердим вә онлары әфв етдим. Ону нәзәрә алдым ки, һәмин илләр Азәрбајчанда о гәдәр өзбашыналыг олубдур, о гәдәр ганунсузлуг олубдур, о гәдәр әдаләтсизлик олубдур ки, бәлкә дә бунларын бир чоху елә бир шәраитдә белә бир чинајәт јолуна кедибдир.

Инди биз артыг сүлһ шәраитиндә јашајырыг. Бу гәдәр адамлары һәбсханада сахламаг вә јахуд 30 мин нәфәри - инди онларын јерләри мә'лум дејил, орда-бурда кизләнирләр, - белә бир шәраитдә сахламаг бизим үчүн хејир дејил, әксинә, зәрәрлидир. Шүбһәсиз ки, мән бу аддымы һуманистлик нөгтеји-нәзәрдән атдым. Бунларын һамысы олачаг. Һесаб едирәм ки, бу илин сонунадәк, кәлән илин әввәлләринә гәдәр бүтүн мәсәләләр һәлл едиләчәк вә һәмин адамлар чәзадан азад олачагдыр. Анчаг лазымдыр ки, бундан сонра јенә тәкрар олмасын, јени һәрби чинајәтләр олмасын, јенидән ордуну гојуб гачмасынлар, јенидән сәнкәри гојуб гачмасынлар, јенидән силаһы көтүрүб гачмасынлар. Шүбһәсиз ки, бунун гаршысыны алмаг ордунун борчудур, ејни заманда, сизин дә борчунуздур, бүтүн чәмијјәтимизин дә борчудур. Һәр бир валидејнин борчудур өвладыны ушаглыгдан дүзкүн тәрбијә етсин ки, о бөјүјәндә өз вәтәндашлыг борчуну јеринә јетирмәлидир, ордуда хидмәт етмәлидир. Ордуја хидмәт етмәјән кәнч чәмијјәтдә өзүнә лајигли јер тутмамалыдыр.

Дүнән кечә телевизија илә октјабрын 29-да Түркијә Чүмһуријјәтинин милли бајрамыны көстәрирдиләр. Мән о верилишә бахырдым. Анкарадан Түркијәнин ордусуну көстәрирдиләр. Нә гәдәр гәһрәман бир ордудур, нә гәдәр јенилмәз ордудур! Бәли, бөјүк өндәр Мустафа Камал Ататүркүн ән бөјүк хидмәтләриндән бири дә одур ки, о өз гәһрәманлығы илә түрк әскәрини гәһрәман етди. Түрк әскәри 74 иллик чүмһуријјәт ичиндә, һүрриҗјәт ичиндә,

демократија ичиндә јенилмәздир. Биз бундан өјрәнмәлијик, бу өрнәкдән дә истифадә етмәлијик. Азәрбајчанын әскәри дә елә олмалыдыр. Јенә дә дејирәм ки, бизим дост, гардаш өлкәнин ордусунда олан ганун-гајдаја, интизама, орада Түркијә Чүмhуријјәтинә, Түркијәнин бајрағына, Түркијәнин Конститусијасына олан сәдагәтә бахын. Чох севиндиричи, һејранедичи бир һалдыр. Шүбһәсиз ки, 74 иллик тарихи олан бир орду илә ики иллик тарихи олан ордуну мүгајисә етмәк дүзкүн олмазды. Анчаг мән буну бир өрнәк кими дејирәм. Биз көрәк бир тәчрүбә кими бундан истифадә едәк. Бу сahәдә сизин бөјүк имканларыныз вар.

Икинчи дүнја мүһарибәсиндә - Бөјүк Вәтән мүһарибәсиндә Азәрбајчандан кедән 300 мин адам һәлак олду, кери гајытмады. Хатириниздәдир, буну дәфәләрлә дејибләр. Онларын бә'зиләринин өләндән сонра чибиндән Сәməд Вурғунун, Рәсул Рзанын ше'рләри чыхмышды. Демәк, ше'р, шаир сөзү, јазычы сөзү һәр шејдән тә'сирлидир. Она көрә дә истәмирәм ки, бу сahәни сиз даим өз диггәтиниздә сахлајасыныз. Мән бу сөзләри бир сизә демирәм. Бүтүн Азәрбајчан халгына мүрачиәт едирәм. Һәр бир атаја, анаја мүрачиәт едирәм, һәр бир валидејнә мүрачиәт едирәм, ејни заманда, һәр бир кәнчә мүрачиәт едирәм.

Азәрбајчанын даим сүлh шәраитиндә јашамасы үчүн, Азәрбајчанын мүстәгил дөвләт кими даим јашамасы үчүн онун күдрәтли ордусу олмалыдыр. Ордунун күдрәти тәкчә силаһда дејил, онун күчүндә дејил. Ордунун әсас күдрәти һәр бир әскәрин мә'нәвијјатындадыр, һәр бир әскәрин шүчаәтиндәдир, һәр бир әскәрин халгына, торпағына, вәтәнинә сәдагәтиндәдир.

Биз халгымызда, кәнчләримиздә, ордумузда, һәр јердә бу сәдагәт һиссини јаратмалыјыг.

Бир нечә кәлмә дә дил һаггында данышмаг истәјирәм. Чүнки бурада дил һаггында сөнбәт кетди. Көрүрсүнүзмү, бу күн мән сизә нә гәдәр тә'рифләјир дејирәм. Һеч бир тәнгид јохдур. Һәмишә дә тә'рифләјирәм. Сиз буна лајигсиниз.

Бу күн мүстәгил бир дөвләт кими ән фәхр етдијимиз бир дә одур ки, бизим көзәл Азәрбајчан дилимиз вар. Азәрбајчан дилинин формалашмасында, инкишаф етмәсиндә, букүнкү сәвијјәјә чатмасында јазычыларымызын, шаирләримизин, әдәбијјатшүнасларын, дилчи алимләрин бөјүк хидмәти вар. Бу күн данышдығымыз дил 20-чи илдә данышылан дил дејил. Еләдир, јохса јох?

Јердән сәс: Бәли, тамамилә доғрудур.

Һејдәр ӘЛИЈЕВ: Әсрин әввәллиндәки дил дејил. Амма ондан гат-гат јахшы дилдир, ондан гат-гат тәмиз дилдир, ондан гат-гат мүкәммәл дилдир. Бу, бизим ән бөјүк сәрвәтимиздир. Халгы халг едән, милләти милләт едән онун ана дилидир. Лајигли ана дили олмајан, ана дилиндән истифадә едә билмәјән, ана дилиндән бәһрәләнә билмәјән, халг, милләт ола билмәз. Бизим хошбәхтлијимиз ондан ибарәтдир ки, Шәрг өлкәсинин әсарәти алтында олдуғумуз заман да, совет империјасынын тәркибиндә олдуғумуз заман да биз бу дилимизи јашатмышыг. Нәинки јашатмышыг, ону инкишаф етдирмишик. Бу, халгымызын, хүсусән бизим сөз усталарынын, әдәбијјатчыларын, мәдәнијјәт хадимләринин, елм хадимләринин ән бөјүк наилијјәтәдир. Доғрудур, вахт вар иди ки, биз дилимизи бүкүнкү кими ишләдә билмирдик. Онун да сәбәбләри мә'лумдур.

Јадымдадыр, илк дәфә Јазычылар Иттифагынын гурултајында мән Азәрбајчан дилиндә нитг сөјләјәндән сонра тәнәффүсә чыхдыг. Һамы көлиб мәни тәбрик едирди. Она көрә ки, мән орада биринчи нөвбәдә Азәрбајчан дилиндә данышдым. Дедим ки, өзиз гардашлар, ахы, бурада елә бир шүчаәт јохдур. Бу, бизим өз дилимиздир. Мән буну анладым. Чүнки дөвләт адамлары Азәрбајчан дилиндә данышмамышдылар. Бу дил мәишәт дили олмушду вә бир дә әдәбијјатын дили олмушду. Амма дөвләт дили олмамышдыр.

Мәним нитгими јазычылар бөјүк бир һадисә кими гәбул етдиләр. Биз о илләрдә чалышдыг ки, дилимиз инкишаф етсин. Бу сahәдә чох чалышдыг. Бахмајараг ки, елә бир дөвләтдә јашајырдыг ки, һаким дил рус дили иди. Анчаг биз дилимизи инкишаф етдирдик вә сиз, сизин әсәрләриниз, әдәбијјат олмасајды, шүбһәсиз ки, дилимиз бу чүр инкишаф едә билмәзди.

Инди бизим чох көзәл дилимиз вар. Бурада профессор Һачыјев чыхыш едәрәк түрк јазарларынын гурултајындан бир хатирәни јада салды. Билирсиниз, бу һадисә мәни севиндирди. Чүнки биз дил һаггында мүзакирә апараркән профессор Һачыјев белә мөвгедә иди ки, дилимизин ады башга чүр олмалыдыр. Биз исә гәбул етдик ки, Азәрбајчан дили олмалыдыр. Амма онун сөзләри мәни она көрә севиндирди ки, бизим Түркијәдән кәлән алимләримиз, достумуз дилимизин гијмәтини верә билибдир. Иш онда дејил ки, буну мән данышырам, сән данышырсан, о бириси данышыр. Иш ондадыр ки, дилимизин гијмәтини верә билибдир. Һәгигәтән, би-

зимлә дост, гардаш өлкәдә - Түркијәдә дә дилимизи, Азәрбајчан дилини чох севирләр. Азәрбајчанда мөвчуд олан Азәрбајчан дили чох мүкәммәл дилдир, чох зәнкин дилдир, чох инкишаф етмиш дилдир, бөјүк сөз еһтијатына малик дилдир.

Инди бахын, дөвләтин бүтүн саһәләриндә сырф Азәрбајчан дилиндә данышырыг вә лазым олан бүтүн хүсуси терминләри дә Азәрбајчан дилиндә ифадә едирик. Азәрбајчан дили республикамызда артыг өз јерини тутубдур. Харичи өлкәләрин нүмајәндәләри дә бизим дили билмәјәрәк, садәчә ону ешидәрәк, дәфәләрлә мәнә дејибләр ки, сизин нә гәдәр көзәл дилиниз вар! Доғрудан да, бу белә дир. Бәлкә дә биз өзүмүз дилимизин көзәллијини бир о гәдәр дәрк едә билмирик. Азәрбајчан дили чох көзәл дилдир!

Билирсиниз, мән буну дәфәләрлә демишәм вә бу күн фүрсәтдән истифадә едиб јенә дә дејирәм: биз түркдилли халгларын аиләсинә мәнсуб олан бир халгыг. Анчаг бунун чох шахәләри вар. Бунун бир шахәси дә Азәрбајчан дилидир. Биз буну тәсдиг етмишик вә бу, артыг бүтүн ичтимаијјәт тәрәфиндән гәбул олунубдур. Азәрбајчан дилини даһа да зәнкинләшдирмәк, даһа да инкишаф етдирмәк сизин ән мүгәддәс борчунуздур.

О ки галды рекламлара вә шәһәрдә башга дилләрдә олан јазылара вә јахуд да ки, республикамызда һансыса коллечләрдә инкилис дилиндә дәрс кечилир, бунларын һамысына бахмаг лазымдыр. Анчаг бу мәсәләдән бир о гәдәр дә нараһат олмаг лазым дејил. Сиз инкилис дилиндә дәрс кечилән коллечләрин сајыны көтүрсәниз вә бизим Азәрбајчан дилиндә дәрс кечилән мәктәбләрин сајы илә мүгајисә етсәниз, көрәчәксиниз ки, бу коллечләр азлыг тәшкил едир. Амма мән бу барәдә мүбаһисә етмәк истәмирәм. Бир һалда ки, бурада белә бир фикир сөјләнилибдир, буна диггәт јетирмәк лазымдыр. Реклам вә мәктәб мәсәләләринә диггәт јетирмәк лазымдыр.

Анчаг биз дүнјада өз дилимизлә тәк јашајырыг. Бизим биринчи наилијјәтимиз о олмалыдыр ки, өз дилимизи Азәрбајчанда һаким дил етмәлијик. Һәр бир азәрбајчанлы өз ана дилини билмәлидир, бу дилдә сәлис данышмалыдыр вә бу дили севмәлидир. Бунунла јанашы биз чалышмалыјыг ки, мәктәбләримиздә, университетләримиздә көчүләримиз бир нечә дил өјрәнсинләр. Мүтләг өјрәнмәлидирләр. Биз артыг дүнјада говушмушугса, дүнја бирлијинә дахил олмушугса, көрәк инсанларымыз бир нечә дил билсинләр - инкилис дилини дә билсинләр, рус дилини дә билсинләр, франсыз

дилини дә билсинләр. Буну јасаг етмәк олмаз, бунун гаршысыны алмаг лазым дејил. Амма биринчи нөвбәдә өз ана дилини билмәлидирләр. Бәли, Азәрбајчанда инди дә инсанлар вар ки, әсасән рус дилиндә данышырлар, Азәрбајчан дилиндә данышмырлар. Бизим дөвләт органларында да белә вар. Мән дәфәләрлә хәбәрдарлыг етмишәм ки, Азәрбајчан дилини өјрәнин, өјрәнмәсәниз, ишдән чыхарачағам.

Профессор Һачыјев мәнә дејир ки, сиз Азәрбајчанда фәалијјәт көстәрән харичи ширкәтләрин ишчиләрини мәчбур един, онлар Азәрбајчан дилини өјрәнсинләр. Мән өз азәрбајчанлыларымызы мәчбур едә билмирәм ки, Азәрбајчан дилини өјрәнсинләр. Амма сизә дејим ки, онлар артыг өјрәнирләр. Харичи өлкәләрин республикамызда олан сәфирләри артыг Азәрбајчан дилини өјрәнирләр. Онлар мәнимлә көрүшәндә чалышырлар Азәрбајчан дилиндә данышсынлар. Мән дә бунлара чох севинирәм. Һәтта Русијанын сәфири һәрмәтли чәнаб Блохин бурада отурубдур - о, Азәрбајчан дилини өјрәнир, өзү дә чох јахшы өјрәнир.

Будур бизим мүстәгиллијимизин нәтичәси. Вахтилә бураја, мәркәздән Азәрбајчан Коммунист Партијасынын икинчи катиби вәзифәсинә рус милләтиндән олан адамлар кәлирди. Мән онлара Азәрбајчан дилини өјрәдә билмирдим. Онлара нечә дәфә дејирдим ки, Азәрбајчан дилини өјрәнин, анчаг өјрәнмәк истәмирдиләр. Амма бу күн Русијанын сәфири өјрәнир, Американын сәфири өјрәнир, Инкилтәрәнин сәфири өјрәнир, Франсанын сәфири өјрәнир. Бунларын һамысы бөјүк һадисәдир, наилијјәт дир.

О ки галды ширкәтләрдә һансы дилдә данышмаг мәсәләсинә, бәли, онлар өз ишләрини апармаг үчүн о дилләри билән адамлары ишә гәбул едирләр. Амма мән дејә билмәрәм ки, сән өз ишини нијә инкилис дилиндә апарырсан, Азәрбајчан дилиндә апар. О өз ширкәти илә јазышма апарыр, башга сәнәдләр вар вә с. Буну өз дилиндә апармалыдыр. Ејни заманда, сизә дејә биләрәм ки, о ширкәтләрин нүмајәндәләри мәнә јаздыглары мәктубları ики дилдә - һәм өз дилләриндә, һәм дә Азәрбајчан дилиндә јазырлар. Је'ни, онларын чох јахшы тәрчүмәчиләри вар. Мән һәрдән фикир верирәм чох дәгиг тәрчүмә едирләр. Онлар мәктубу мәнә ики дилдә көндәрирләр вә бә'зән дә өзләри мәнә тәклиф едирләр ки, дәрһал буну охуја билим.

Беләликлә, көрүрсүнүз, дил мәсәләси илә әлагәдар нә гәдәр мәсәләләр мејдана чыхыр. Анчаг јенә дә ән әсас нәтичә ондан

ибарәтдир ки, Азәрбајчанын дөвләт мүстәгиллији Азәрбајчан дилини өбәди едибдир вә бу күн Азәрбајчан дилимиз јашајыр вә јашајачагдыр. Гој Азәрбајчан дили мүстәгил Азәрбајчанда, еләчә дә дүнјада јашајан бүтүн азәрбајчанлыларын дили олсун!

Һөрмәтли достлар!

Мән бу күн сизинлә чох ачыг, сәмими сөһбәт апарырам. Үрәјимдә олан сөзләри сизә дедим. Күман едирәм ки, дедијим сөзләр бир даһа ону көстәрир ки, мән бир дөвләт башчысы кими әдәбијјата, мәдәнијјәтә индијә гәдәр олдуғу кими, бундан сонра да гајғымы көстәрәчәјәм вә сизин һәр биринизин јарадычылығынызын уғурлу олмасы үчүн јардымымы әсиркәмәјәчәм. Билмирәм, бәлкә дә мән чыхышымы гуртарандан сонра сиз јенә данышачагсыныз. Анчаг мән бу күн сизинлә бәрабәр кечирдијим саатлардан, күндән чох разыјам вә сизә тәшәккүр едирәм ки, мәни сәбрлә, диггәтлә динләдиниз. Мән дә өз үрәјимдә олан сөзләри сизә чатдырдым.

Сизә чансағлығы арзу едирәм. Әдәбијјатымыза јени уғурлар арзу едирәм. Һеч шүбһә етмирәм ки, Азәрбајчан әдәбијјаты XX әсри уғурла сона чатдырачаг вә XXI әсрдә дүнја, бәшәр әдәбијјатына көзәл нүмунәләр верәчәкдир.

30 октјабр 1997-чи ил.

❋ ❋ ❋

МӘ'НӘВИ-ПСИХОЛОЖИ МӨВЗУДА ДӘЈӘРЛИ ТАМАША

(Бәхтијар Ваһабзадәнин "Һара кедир бу дүнја" пјесинин тамашасына бахдыгдан сонра)

... Бәхтијар мүәллим, мән Сизи тәбрик едирәм. Бу әсәри Сиз јазыб-јаратмысыныз вә театрын коллективи илә бирликдә тамашачылара тәгдим етмисиниз. Сиз дединиз ки, бу пјеси 1991-чи илдә јазмысыныз. Бу һәмин гурулушдур?

Бәхтијар ВАҺАБЗАДӘ: Бәли, һәмин гурулушдур. Тамашанын гурулушчу режиссору Бәһрәм Османов, бәстәкары Адил Бәбировдур. Бу пјес 1991-чи илдә бир нечә дәфә тамашаја гојулуб. Сонра Түркијәдә онун бешә тамашасы олду. Даһа сонра театрын коллективини Кипрә дә'вәт етдиләр, орада да ики тамаша көстәрилди. Пјесин тамашалары һәм Түркијәдә, һәм дә Кипрдә бөјүк рәғбәтлә гаршыланды.

Һеjдәр ӘЛИЈЕВ: Бу мөвзу бу күн дә өз актуаллығыны итирмәјибдир. Инсан нә гәдәр јашајачагса, бу мөвзу бир о гәдәр дә актуал олачагдыр.

Бәхтијар Ваһабзадәнин һәр бир әсәри дәјәрлидир, гијмәтлидир. Онун һәр бир әсәри бизим мәдәнијјәтимизи, инчәсәнәтимизи, әдәбијјатымызы инкишаф етдирир. Бәхтијар Ваһабзадә адәтән ше'рләр, поемалар јазыр, анчаг бир нечә сәһнә әсәри дә јарадыбдыр. О, 1970-чи илләрдә дә чох уғурлу әсәрләр јазмышдыр. 1991-чи илдә дә белә бир әсәр јарадыбдыр.

Мән бу тамашаны чох бөјүк марагла, һәвәслә изләдим. Доғрудур, бу пјесин мөзмуну илә мән әввәлдән таныш дејилдим, она көрә дә һадисәләрин кедишини бә'зән тута билмирдим ки, сонра нә олачаг. Мәнә белә кәлир ки, әсәрин ән бөјүк кејфијјәти елә бундан ибарәтдир. Бә'зән тамашаја бир аз бахандан сонра һадисәләрин сонракы кедишини вә нә илә сона чатачағыны тәхминән билирсән. Амма, дүзү, мән бу тамашада буну тута билмәдим.

Тамашанын ортасында бир јердә ихтирачы алимин монологу гуртаранда елә билдим ки, тамаша да бунунла баша чатачаг. Сонра көрдүм ки, јох, тамаша һәлә давам едир. Бунун өзү мүәллифин бөјүк усталығынын дөринлијини, мәһарәтини, еjни заманда, бу мөвзунун ачылмасынын гејри-садәлијини көстәрир. Тамашачынын, үмумијјәтлә, китаб охујан адамын диггәтини бүтүн башга чәһәтләрлә јанашы, бу һәмишә чәлб едир. Әсәрин дахили мә'насы, мәзмуну, шүбһәсиз ки, чох әһәмијјәтлидир. Мәндә белә бир тәсәввүр јаранды ки, бу, фәлсәфи, психоложи бир әсәрдир, еjни заманда, елми әсәрдир.

Билирсиниз, адәтән тамашаја кәлирләр ки, әсәрдә бир мүнагишә олсун, јахуд да ојнамаг, чалмаг - шәнлик олсун. Бәлкә дә белә бир әсәр һәр бир тамашачынын диггәтини чәлб едә билмәз. Белә бир әсәрин өз тамашачысы лазымдыр. Аччар, еjни заманда, һесаб едирәм ки, һәр бир инсан - јашлы да, чаван да, кәнч дә, гадын да, киши дә бу тамашаја диггәтлә бахдыгча онларын һамысында бөјүк мараг ојаначаг. Чүнки бу тамаша һәjаты әкс етдирир. Бәхтијар мүәллим белә бир әсәр јазмагла инсан јаранандан индијәдәк адамларын арасында, онларын һәjатында кедән психоложи просеси әкс етдирмәк истәjиб. Һесаб едирәм ки, о, буна наил олубдур.

Инсан һәjатында, чәмиjjәтдә кедән бу просесләр, тәәссүф ки, бир тәрәфдән тәбии просеслердир - нечә ки, тәбиәтин ганунлары тәбиидир вә һеч кәсдән асылы дејил. Биз инди артыг көрүрүк - сиз бу күн бурада көстәрдиjиниз, әдадындан индиjәдәк ән jүксәк сәвиjjәjә галхмыш инсан вә инсан чәмиjjәти, онун хүсусиjjәтләри, кеjфиjjәти һеч кәсдән асылы дејил.

Бу әсәрдән доған мә'на ондан ибарәтдир ки, көрәк һәр бир инсан нә олур-олсун, паклыг, мә'нәви сафлыг, мә'нәви тәмизлик уғрунда мүбаризә апарсын, инсана хас олан мәнфи кеjфиjjәтләрдән инсанлары хилас етмәjә ахыра гәдәр чалышсын. Бизим јашадығымыз планетдә инсанын тарихини һеч кәс билмир. Инсан нечә мин илләрдир јашаjыр. Һәр бир инсанын исә кичик - алтмыш, jетмиш, сәксән, дохсан ил өмрү вар, бә'зиләри jүз јаша гәдәр аччар јашаја билир. Бунун да бир һиссәси ушаглыг дөврүдүр, бир һиссәси jухудур, сон һиссәси дә онун јашлы дөврүнә дүшүр. Инсан, садәчә олараг, јашамаг үчүн мүбаризә апарыр, башга бир имканы олмур. Бу, инсанын өмрүдүр. Амма инсан чәмиjjәтинин өмрүнү һеч кәс билмир. Јер үзүндә нечә jүз мин илләрдир ки, инсан јашаjыр вә инсан чәмиjjәти мөвчуддур. Ибтидаи ичма дөврү - тарихчиләр јазыблар - нечә мин илләр бундан өнчә олубдур.

Бу күн сиз Бәхтијар мүәллимин јазды гы сөзләри ифа едиб бизә сүбут етмәк истәjирсиниз ки, о вахтлар һәр шеj дүз, пак олубдур, еjни заманда, өзүнүз дә инкар едирсиниз ки, јох, белә олмајыбдыр. Һәм дејирсиниз, һәм дә инкар едирсиниз. Jә'ни, бунлары Бәхтијар мүәллим белә јазыб, сиз исә онлары сәһнәдә ифа едирсиниз вә бизә көстәрирсиниз.

Һәjатын просесләри чох мүрәккәбдир. Аччар о да тәбиидир ки, инсан чәмиjjәтиндә еjбәчәрликләр әсрләрдән-әсрләрә кечәрәк даһа да чох артыр. Билирсиниз, мән инди бу тамашаја баханда Чәлил Мәммәдгулузадәнин "Өлүләр" әсәри jадыма дүшүр. О, чох бөјүк фәлсәфи, һәjати вә чох дәjәрли бир әсәрдир. Чәлил Мәммәдгулузадә "Өлүләр" әсәриндә инсанларын шәхси хүсусиjjәтләрини, онларын мә'нәвиjjатыны нечә көстәрирди? Jә'ни, бу, һәр бир әсрдә олубдур. Бизим XX әсрдә дә беләдир. Мән бу тамашаны изләдикчә фикирләширәм, вәзифә нәдән ибарәтдир - буну гәбул етмәк, онунла разы олмаг, јахуд да ки, мүбаризә апармаг лазымдыр? Әсәрин дә ана хәтти ондан ибарәтдир ки, әсас гәһрәман Лачын бу мүбаризәни апарыр вә өз фикриндә, әхлагында ахыра гәдәр галыр. Демәк, инсанлары бу нүмунәдә тәрбиjә етмәк лазымдыр.

Бу, асан дејил, чох чәтиндир. Мән өз һәjатымдан дејә биләрәм ки, чох чәтиндир. Билирсиниз ки, мәним көрдүjүм ишләр бир, ики, он или әһатә етмир. Мән тәхминән 30 илдир ки, республикаjа рәһбәрлик етмәjә башламышам. Аччар мән ондан әввәл дә, кәнч вахтларымдан һәjатын бүтүн бу еjбәчәрликләри илә мүбаризә апармаға чалышмышам. Һансыса бир мәрһәләдә нәjәсә наил олмаг олур. Сонра исә кимсә көлиб ону позур. Мәсәлән, өз һәjатымын тарихиндән десәм, 1970-чи илләрдә бурада ишләjәндә биз чох шеjләрә наил ола билдик. Амма сонракы дөвр көлди, бүтүн бунларын һамысыны дағытды.

Шүбһәсиз ки, бизим һәjатымызда инди чох мүсбәт чәһәтләр вар. Бу да ондан ибарәтдир ки, халгымыз азаддыр, мүстәгилдир. Бизим мүстәгил дөвләтимиз вар. Тарихимиздә илк дәфә сабит, мүстәгил бир дөвләтлә јашаjырыг. Биз һәjатымызы jенидән гуруруг, дөвләт гуручулуғуну jенидән гуруруг, дөвләт гуручулуғунун jени просеси кедир, игтисадиjjатымыз jенидән гурулур. Бунлар һамысы һәjатын мүсбәт чәһәтләридир. Амма бунунла јанашы, бу

əsərin əsas ana xətti olan xejirlə şər jan-janadır, o həjaty zibilləjən mənfi vəhətlər var və təəssüf ki, onlar azalmajıb, əksinə, artıb və artmagdadır. Onlar da əzlərini haglы sajырlar. Elə tamашada Nərkizin səzləri ilə dejilir ki, bu maашla doланan kimdir? Баша dүшүrsүnүz, amma maашla doланan var. Бəхтijар mүəллим, altы faiz dejil, əhalinin əksərijjəti maашla doланan adamlardır. Bir milјon gaғtыnlarымызын heч maашы da joxdur, onlar verilən kөməklə jaшajыr, doланыrlar. Jeddi milјon əhalidən bir milјonu gaғtыndыr. Jaxud, orada az məvəchiblə doланan adamlar var. Bunlar var. Ona kөrə də Бəхтijар mүəллim bu əsərdə rəgəmləri bir az əks tərəfə "шиширdibdir".

Бəхтijар ВАһАБЗАДƏ: Elə mən өzүm də maашla doланanlardanam.

Һejdər ƏLIJEB: Təəssүf ki, vəmijjətdə gануnу pozanlar, əхlagsыzlыg, mə'nəvijjətsыzlыg edənlər də var. Belələri insanы o gədər inчidir ki, həmin adam həр şeji gara rənkdə kөrүr. Amma həjat tam gara dejil. Һəjatын ишыgлы tərəfi də, garanlыg tərəfi də, kөzəl tərəfi də, insanlarы inчidən tərəfi də var. Ona kөrə bu məsələdən belə nətiчə чыхarmag olar ki, biz indijə kimi nə gədər чalышmышygca, bundan sonra da həр bir insan vəmijjətimizin, həр bir adamын əхlagынын təmizlənməsi уgrunda mүbarizə apармalыdыr və heч vахt үmidsiz olmamalыdыr.

Mən Бəхтijар mүəллimə bildirmək istəjirəm - bu əsərdə bə'zən bir az үmidsizlik hiss olunur. Үmidsizlik olmamalыdыr. Vəmijjət, insan үmidlə jaшamalыdыr. Insan үmidlə jaшamalыdыr ki, vəmijjət mənfi hallardan хilas olsun. Biz bəlkə də buna naил ola bilmərjəvəjik. Amma kələvək nəsilləр buna mүtləг naил olaчaglar.

Əsərdə kөkə gajыtmag məsələsi var, mən onu mə'nasыnы belə anlajыram ki, kөkүmүzdə olan o mүsbət vəhətləri kөtүrmək lazымdыr. Mən də sizinlə rasjjam ki, tamашadakы kimi ibtidai ичma gurulушuna gajыtmajaчaғыг. Bu, mүmkүn dejil. Һansыnыz istəsəniz, bu, mүmkүn dejil. Mən jenə də Vəlil Məmmədgulүzadənin "Өlүlər" əsərinə gajыdырam. Orada da əvvəl hamыsы istəjir ki, Шejх Həsrullah onun gohum-gardaшыnы dirilтsin. Sonra həр birinə baша saланda ki, bu diriləndə nə olaчaг, onda hamы imtina edib dejir ki, joх, dirilтmə. Inди Бəхтijар mүəллim də bu əsəриndə dejir ki, kөkə gajыdын. Sizin həр biriniz nətiчəni

baша dүшəndə, onda nə үчүn olaчaг? Onda dejəvəksiniz ki, joх, inди nə үчүn var, goj elə jaшajым.

Vəmijjət daим inkiшaf edəvəkdir. Kələvək nəsilləр daha da jaхшы jaшajaчaglar. Biz edə bilmədijimizi kələvək nəsilləр edəvəkdir. Amma kələvək nəsilləрə шəraит jaratmag үчүn biz kərək bu mүbarizəmizi apараг. Bəli, tamашadа Laчын roluny ojnajan mүbarizə apармag үчүn bunlarын hamыsыnы - Бəхтijар mүəллimin səzləрini чox kөzəl ifa etdи. Шүbhəsiz ki, belə əsərlər mүbarizə apармag үчүn bizə kөmək edir. Bunlar bizə lazымdыr, əhəmijjətlidir.

Бəхтijар mүəллim, mən Sizi bir daha təbrik edirəm. Чox kөzəl bir əsər jaratmыsыnыz. Bu, vaчibdir. Bu mөvzy bu күn də, on il bundan sonra da aktual olaчagdыr. Mən bədbin dejiləm, nikbinəm və bu əsərin үmidsizlik nүanslarы, notlarы ilə də razы dejiləm. Чүnki insan үmidlə jaшamalыdыr. Insan inanmalыdыr ki, həр şejə naил olmag - vəmijjəti də dүzəltmək, insanlarын əхlagынdakы mənfi vəhətlərdən də insanы хilas etmək, onu tam mүkəmməl etmək olar. Bizim borчumuz mүkəmməl insan, mүkəmməl insan vəmijjəti jaratmagdыr və bunun уgrunda mүbarizə apармag lazымdыr. Bax, bu əsər də bүtүn bunlara kөmək edir.

... Бəхтijар mүəллimin əsəri haggында өz fikirlərimi dedim. Sizin hamыnыz da rollarыnыzы чox kөzəl ifa etdiniz. Mən jenə də dejirəm, bu əsər adi tamашaчы үчүn чox vətin gavranылan bir əsərdir. Amma həm rejissorun, həm sizin hamыnыzын birliкdə ifaчылыг sənətiniz insanы doғrudan da kərkinliкdə sахlajыr. Mən iki saatdan artыг davam edən bu tamашanы чox diggətlə, kərkin vəzijjətdə dinləjirdim. Sizin bu artistlik, ifaчылыг məharətiniz əsərin by gədər vanlы kөrүnməsinə kөmək etdi.

Kүman edirəm ki, Бəхтijар mүəллim inчiməz - bu əsər cəhnədə kөrməjən adam kitabы oхusa, bu təəssүrati ala bilməz. Məsələn, siz өzүnүz jazdығыnыz ше'ri kitabdan oхujanda ola bilər ki, onu jarыja gədər oхujasan, jarысыnы oхumajasan. Elə bu əsərin өzy də mүрəkkəb əsərdir.

Mən vахtilə Һətenin "Фауст" əsərini kөtүrүb oхumaға baшladым, heч jarысына чatmadым, onu kənara atdым. Чүnki vətin idi. Fəlsəfi əsərlər həmiшə vətin olur. Cəhnədə sizin ifanыz Бəхтijар mүəллimin bu əsəринin məzmynuny, mə'nasыnы, əhəmijjətini чox kөzəl aчыbdыr. Gurulушчy rejissorun da iши təgdirəlajigdir və həр biriniziн ifa etdijiniz roллar da чox

көзәлдир. Мән тамашаја чох диггәтлә бахырдым. Һәрә өз ролуну јахшы ифа едирди. Һамынызы тәбрик едирәм вә тәшәккүр едирәм ки, бизә бу күн јени бир тамаша тәгдим етдиниз.

... Бәхтијар мүәллим, Сиз тамамилә дүз дејирсиниз. Бизим драматуркија чох күчлүдүр. Мән јазычыларын гуруптајында да, әввәл дә буну демишәм. Билирсиниз, биз бәлкә дә буну гијмәтләндирмирик - өјрәнмишик ки, бу белә олуб, елә белә дә олар. Амма белә дејил. Мүсәлман, ислам дүнјасында 125 ил бундан әввәл илк дәфә театр јарадылмасы вә Мирзә Фәтәли Ахундов тәрәфиндән сәһнә әсәри јазылмасы бөјүк һадисәдир, ингилабдыр. О вахт нә сосиалист ингилабы вар иди, нә дә XX әср дејилди. Көрүн нәләр јарадыблар! Буна көрә дә Азәрбајчанын театры, драматуркијасы, инчәсәнәти чох бөјүк гијмәтә лајигдир. Бунлар барәдә чох данышмаг олар.

Сизин әсасән, 1960,1970, 1980-чи илләрдә, о чүмләдән, 1990-чы илләрдә јаратдығыныз әсәрләрин һамысы гијмәтлидир. Сиз әдәбијјаты мәндән јахшы билирсиниз. Бајар "Өлүләр" әсәринин адыны чәкдим. Мән Шекспирдән башлајараг бүтүн драм әсәрләрини билирәм. Һесаб едирәм ки, "Өлүләр" кими әсәри һеч ким јарада билмәјиб. Чүнки бу чүр мөвзу тапмаг өзү бир фәлсәфәдир, даһиликдир.

... Сизи бир даһа тәбрик едирәм. Сизә чансағлығы, јени-јени уғурлар арзулајырам. Азәрбајчан Дөвләт Академик Милли Драм Театры бундан сонра да јашајачагдыр. Биз ону сахлајачағыг. Биз үмумијјәтлә, театрсыз, инчәсәнәтсиз, телевизијасыз јашаја билмәрик. Сиз өз сәнәтинизлә бүтүн инсанлара чох бөјүк хидмәт едирсиниз.

7 нојабр 1997-чи ил.

ХАЛГ ЈАЗЫЧЫСЫ ҺҮСЕЈН АББАСЗАДӘЈӘ

(75 иллик јубилеји мүнасибәтилә)

Һөрмәтли Һүсејн Аббасзадә!

Сизи - Азәрбајчанын халг јазычысыны анадан олмағынызын 75 иллији мүнасибәтилә сәмими тәбрик едирәм.

Јарадычылыға фашизмә гаршы мүһарибә илләриндә бир әскәр кими башлајараг Сиз вәтәнпәрвәрлик мөвзусуна һәмишә садиг галмысыныз. Гәзет вә журналларын баш редактору олдуғунуз дөврдә дә јаратдығыныз әсәрләр республикада әдәби просесин инкишафына өз төһфәсини вермишдир. Бу әсәрләр кәнчләримизин вәтәнпәрвәрлик руһунда тәрбијә олунмасы, онларын һәртәрәфли шәхсијјәт кими јетишмәси ишинә хидмәт етмишдир.

Узун илләр Азәрбајчан Јазычылар Иттифагынын катиби кими фәалијјәтиниз дә бөјүк тәшкилатчылыг габилијјәтинә малик олдуғунузу көстәрир.

Инанырам ки, Сиз мүстәгил Азәрбајчанын әдәби һәјатында бундан сонра да фәал иштирак етмәклә јарадычылығынызын пәрәстишкарларыны јени әсәрләрлә севиндирәчәксиниз. Сизә мөнкәм чансағлығы, хошбәхтлик вә јарадычылыг уғурлары арзулајырам.

22 нојабр 1997-чи ил.

ЈАЗЫЧЫ АНАРА

(60 иллик јубилеји мүнасибәтилә)

Һөрмәтли Анар!

Сизи - халгымызын танынмыш јазычысы, драматургу вә ичтимаи хадимини 60 иллик јубилејиниз мүнасибәтилә үрәкдән тәбрик едирәм.

Сиз 60-чы илләрдә әдәбијјатымыза јени аб-һава кәтирмиш јазычылар нәслинин көркәмли нүмајәндәләриндән бирисиниз. Мүасирләримизин зәнкин мә'нәви аләмини гајғы вә проблемләрини јүксәк бәдии сәвијјәдә әкс етдирән әсәрләриниз даим әдәбијјат һәвәскарларынын диггәт мәркәзиндә олмушдур. Бәшәриликлә миллилијин үзви вәһдәтини тәшкил едән чохчәһәтли јарадычылығыныз чәмијјәтимиздә милли шүурун ашыланмасына вә халгымызын бир чох өлкәләрдә танынмасына хидмәт етмишдир.

Сафлыг идејаларыны тәрәннүм едән пјесләриниз, хүсусилә "Шәһәрин јај күнләри" пјеси өз бәдии дәјәри илә јанашы, чәмијјәтимизин диггәтини бир чох мә'нәвијјат проблемләринә чәлб етмишдир.

Гүрур, шәрәф вә ләјагәт символу олан улу "Дәдә Горгуд" епосунун гәһрәманларыны мүасирләримиз үчүн даһа доғма вә әзиз едән мәһз сизин јарадычылығыныз олмушдур. Бу епосун кәнч нәслин тәрбијәсиндә мүстәсна јер тутмасында да сә'јләриниз хүсуси гејд олунмалыдыр.

"Молла Нәсрәддин" ән'әнәләринә, мүдрик Мирзә Чәлилин милләт дәрсләринә бизим сәһнәдә вә журналистикада јенидән һәјат вермиш фәалијјәтиниз дә диггәтә лајигдир. Үзејир бәј мөвзулары сизин әсәрләриниздә өз уғурлу әксини тапараг тарихи кечмишимизин јенидән дәрк олунмасы зәрурәтини бир даһа вурғуламышдыр. Тәшәббүсүнүзлә јаранан "Гобустан" топлусу Азәрбајчанчылыг идејаларынын чарчысына чевриләрәк бүтөв бир нәслин милли, мә'нәви-әхлаги гајә вә дујғуларынын формалашмасында бөјүк рол ојнамышдыр.

Өлкәдә вә чәмијјәтдә баш верән дәјишикликләр јазычы Анара публисист вә тәдгигатчы шөһрәти дә кәтирмишдир. Сизин ичтимаи фәалијјәтиниз бәдии әсәрләриниздәки фикир вә идејаларын әмәли сурәтдә керчәкләнмәсинә әјани бир нүмунәдир.

Азәрбајчан әдәбијјаты тарихиндә көркәмли јер тутмуш вә бөјүк хидмәтләри олмуш севимли шаирләримиз Никар Рәфибәјли илә Рәсул Рзаны јубилеј күнүнүздә бөјүк миннәтдарлыг һисси илә јад едир вә бу аиләнин лајигли өвлады олмағыныздан мәмнунлуг дујурам.

Әминәм ки, Азәрбајчан Республикасынын мүстәгил инкишафы јолларында өз зәнкин тәчрүбә вә бачарығынызы бундан сонра да әсиркәмәјәчәксиниз.

Сизә узун өмүр, чансағлығы вә јени јарадычылыг уғурлары арзулајырам.

13 март 1998-чи ил.

ФИТРИ ИСТЕ'ДАДЫ ФӘДАКАРЛЫГЛА, ХАЛГЫНА, МИЛЛӘТИНӘ СӘДАГӘТЛӘ БИРЛӘШДИРӘН СӘНӘТКАР ҖУКСӘК ЗИРВӘЛӘР ФӘТh ЕДИР

(Халг шаири Сүлејман Рустәмин 90 иллијинә һәср олунмуш тәнтәнәли јубилеј кечәсиндә нитг)

Һөрмәтли ханымлар, чәнаблар, достлар!

Биз бу күн бу мөһтәшәм сараја ше'р, әдәбијјат, мәдәнијјәт бајрамына—өлмәз шаиримиз Сүлејман Рүстәмин јубилеј бајрамына топлашмышыг. Бу бајрам мүнасибәтилә сизи үрәкдән тәбрик едирәм вә намыныза чансағлығы, сәадәт арзулајырам.

Сүлејман Рүстәм Азәрбајчан тарихинә, Азәрбајчан мәдәнијјәти, әдәбијјаты тарихинә дахил олмуш көркәмли сималардан биридир. Сона чатан ХХ әср әдәбијјатынын, мәдәнијјәтинин 60 илдән чох бир һиссәсини әһатә едән Сүлејман Рүстәм јарадычылығы халгымызын милли сәрвәтидир.

Сүлејман Рүстәм 16 јашында илк бәдии әсәрини чәмијјәтимизә тәгдим едибдир, өмрүнүн сонуна гәдәр Азәрбајчан ше'ринин, әдәбијјатынын, мәдәнијјәтинин инкишаф етмәсинә сәдагәтлә хидмәт көстәрәрәк бөјүк, шәрәфли бир өмүр јашајыбдыр. Сүлејман Рүстәм кими инсанлар надир инсанлардыр. Белә инсанлар танрынын онлара вердији фитри исте'дады фәдакарлыгла, халгына, милләтинә сәдагәтлә бирләшдириб белә зирвәләрә галха билибләр. Биз Сүлејман Рүстәм кими бөјүк шаиримизлә фәхр едирик вә күман едирәм ки, кәләчәк нәсилләр дә Сүлејман Рүстәмин хидмәтләрини вә онун јарадычылығыны һеч вахт унутмајачаглар.

Халгымыз ше'ри, әдәбијјаты севән халгдыр. Ејни заманда ше'рин, әдәбијјатын һәр бир инсанын һәјатында вә халгымызын, чәмијјәтимизин, милләтимизин һәјатында даим бөјүк ролу олмушдур. Мәһз буна көрәдир ки, Азәрбајчанда шаирләр, јазычылар, мәдәнијјәт, инчәсәнәт хадимләри һәмишә һөрмәтли

олублар, бу күн дә биз онларын һөрмәтини даим сахлајырыг вә јүксәлтмәјә чалышырыг. Бу, тәк онлар, онларын шәхсијјәти үчүн дејил. Бу, бизим халгымыз, чәмијјәтимиз, милләтимиз үчүн чох вачибдир.

Сүлејман Рүстәмин ше'рләри, бәдии јарадычылығы чох рәнкарәнкдир вә бир чох нәсилләрин тәһсилинә, мә'нәвијјатына, формалашмасына бөјүк тә'сир етмишдир. Бу, бөјүк һәгигәтдир. Мәним нәслим 30-чу илләрдә Сүлејман Рүстәмин вә Сүлејман Рүстәмлә ејни јашда олан Азәрбајчан әдәбијјатына онунла бир заманда көлән бөјүк јазычыларымызын, шаирләримизин әсәрләринин тә'сири алтында тәһсил алмыш, бөјүмүш, вәтәнпәрвәр олмуш, вәтәнини, милләтини дәрк едә билмишдир.

Бурада Сүлејман Рүстәмин јарадычылығы барәдә көзәл сөзләр дејилди. Мән исә ону гејд етмәк истәјирәм ки, Сүлејман Рүстәмин ше'рләри, әсәрләри, бүтүн јарадычылығы халгымызда биринчи нөвбәдә вәтәни севмәк, вәтәнә садиг олмаг, вәтәнпәрвәр олмаг, милләтимизлә, халгымызла фәхр етмәк һиссләри, дујғулары јарадыб, инкишаф етдириб. Адамлары инсан, вәтәндаш едән, инсанлары јүксәк мә'нәвијјата галдыран амилләрдән бири дә бизим мәдәнијјәтимиздир, әдәбијјатымыздыр, ше'римиздир. Сүлејман Рүстәмин ше'рләри, әсәрләри бизим әдәбијјатымызы, мәдәнијјәтимизи зәнкинләшдирәрәк ХХ әсрдә кечдији бөјүк, мүрәккәб, чәтин јолда халгымыза дајаг олмуш, халгымызы ирәлијә апармыш, јүксәлтмишдир.

ХХ әср бүтүн дүнја үчүн чох мүрәккәб бир дөврдүр. Азәрбајчан да бунда истисна дејил вә хүсусән она көрә ки, биз кечмишдә Русијанын бир һиссәси оларағ, Совет һакимијјәти гуруландан сонра о гурулушу, идеолокијаны, ичтимаи системи гәбул едиб онун чәрчивәсиндә јашамышыг, һәјат сүрмүшүк. Тарих тарихдир. Онун һәр бир мәрһәләсинин, һәр бир сәһифәсинин өзүнәмәхсус мә'насы, мүсбәт вә мәнфи чәһәтләри вардыр. О илләрдә јашамыш, јазмыш - јаратмыш јазычыларымыз, шаирләримиз, мәдәнијјәт хадимләримиз шүбһәсиз ки, о илләрин чәрчивәсиндә олмалы идиләр. Инди кимсә истәјир десин ки, белә олмамалы иди, - о, садәчә, һәгигәтдән кәнардыр. Әлбәттә, биз бу күн о илләрдән чох узаглашдығымыз бир заман белә "тәһрәманлар" мејдана чыхыр. Анчаг бунларын һәр биринин өз хүсусијјәтинә аид олан просесләр чәрчивәсиндә тәһлили вә гијмәти верилмәлидир.

Академик Бәкир Нәбијев Сүлејман Рүстәмин јарадычылығы һаггында данышаркән Сүлејман Рүстәмин партија, комсомол, совет һакимијјәти, совет идеолокијасы һаггында јазмасына мүәјјән гәдәр бәраәт газандырмаға чалышырды. Билирсиниз, мән буну кечмишдә дә демишәм, бу күн дә тәкрар етмәјим јеринә дүшәрди: һансы дөврдә һансы шаир падшаһлары вәсф етмәјибдир? Һансы дөврдә һансы шаир, һансы јазычы јашадығы дөврү тәрәннүм етмәјибдир? Беләләрини тапмаг мүмкүн дејил. Әкәр бә'зиләри варса, онлары бајраг едиб, бүтүн галанларына гара јахылмасы дүзкүн дејилдир.

Бәли, хүсусән 1920-1930-чу илләр ағыр репрессија илләри олубдур. Бизим халгымыз чох иткиләр верибдир. Биз бу репрессија илләрини үрәк ағрысы илә хатырлајырыг. Итирдијимизи итирмишик, анчаг шүкүр етмәлијик ки, галанлар, бу хатадан гуртаранлар, репрессијалардан хилас оланлар бизим һәјатымызы, мәдәнијјәтимизи, әдәбијјатымызы, тәһсилимизи, һәјатымызын башга саһәләрини јарадыблар.

Бәли, биз Һүсејн Чавидин, Микајыл Мүшфигин вә бизим башга көркәмли шәхсләрин репрессија гурбанлары олмасы һаггында он илләрдир ки, бөјүк үрәк ағрысы илә данышырыг. Онлар әлимиздән кетди. Әкәр һамысы кетсәјди онда бизим бу әдәбијјатымызы, елмимизи, мәдәнијјәтимизи ким јарадачагды?

Инди кимсә һесаб едир ки, о вахтлар кәрәк Сәмәд Вурғуну да һәбс едиб өлдүрәјдиләр, Рәсул Рзаны, Сүлејман Рүстәми дә өлдүрәјдиләр. Онда дејәрдиләр ки, бунлар гәһрәман иди вә биз отуруб онлары да он илләрлә ағлајачагдыг. Јенә дә дејирәм, биз Аллаһа шүкүр етмәлијик ки, белә инсанлар о ағыр дөврдә о хаталардан гуртара билдиләр. Әкәр 30-чу илләрдә о итирдикләримизлә јанашы, Сәмәд Вурғун, Рәсул Рза, Сүлејман Рүстәм вә бизим о нәсилдән олан көркәмли башга шаирләримиз олмасајды, онлар јазыб-јаратмасајдылар, о әсәрләримиз олмасајды инди бизим о дөвр тарихимизин әдәбијјаты, мә'нәвијјаты, мәдәнијјәти нәдән ибарәт оларды? Мән бизим әдәбијјатымызы Сәмәд Вурғунсуз да Рәсул Рзасыз да, Сүлејман Рүстәмсиз дә тәсәввүр едә билмирәм.

Анчаг, ејни заманда, бөјүк шаирләримиз, јазычыларымыз бизим халгымыза, милләтимизә, чәмијјәтимизә нә гәдәр бөјүк хидмәтләр көстәрмишләр, бир даһа дејирәм ки, мәдәнијјәтимизи зәнкинләшдирмишләр.

Сүлејман Рүстәмин ше'рләрини, башга әсәрләрини охујаркән, динләјәркән инсан һәр дәфә һејран олур ки, бу инсанда нә гәдәр јүксәк ше'р сәнәти, дил зәнкинлији вардыр. Буну һәр адам едә билмәз вә бу, һәр адама мәхсус дејилдир. Сүлејман Рүстәмин әсәрләринин ана хәтти вәтәнпәрвәрлик, вәтәнә, милләтимизә, халгымыза сәдагәтдир. Биз бу күн мүстәгил Азәрбајчан Республикасында ифтихар һисси илә дејирик ки, бизим дөвләт дилимиз, көзәл ана дилимиз, Азәрбајчан дилимиз вардыр вә бу, мүстәгиллијимизин рәмзидир. Дилимизи јашадан, зәнкинләшдирән, көзәлләшдирән бизим јазычыларымыз, шаирләримиз, мәдәнијјәт хадимләримиз олубдур.

ССРИ тәркибиндә бир республика кими бизим өз дилимиздә данышмаға, јазмаға, охумаға ихтијарымыз вар иди вә биз дә бундан чох сәмәрәли истифадә етмишик. Анчаг бүтүн дөвләт ишләри о вахт һаким олан рус дилиндә кедирди. Әкәр бизим әдәбијјатымыз инкишаф етмәсәјди, әкәр јазычыларымыз, шаирләримиз јени-јени әсәрләр јаратмасајдылар, ону јајмасајдылар вә халгымыз бу әдәбијјат нүмунәләриндән истифадә етмәсәјди бизим дилимиз бу чүр јашаја билмәзди. Мән һесаб едирәм ки, Азәрбајчан дилинин бүтүн о чәтин дөврләрдән кечиб јашамасында, инкишаф етмәсиндә, букүнкү јүксәк сәвијјәјә чатмасында Сүлејман Рүстәмин дә бөјүк бир хидмәти, пајы вардыр.

Сүлејман Рүстәм өз ше'рләриндә Азәрбајчан кәнчләрини вәтәнпәрвәрлијә, мәрдлијә, икидлијә дә'вәт едирди. Икинчи дүнја мүһарибәси, алман фашизминә гаршы кедән мүһарибә заманы Сүлејман Рүстәмин әсәрләри Азәрбајчан кәнчләриндә, азәрбајчанлыларда вәтәнпәрвәрлик һиссләринин инкишаф етмәсиндә, гәһрәманлыг нүмунәләринин јајылмасында, кенишләнмәсиндә чох бөјүк рол ојнамышдыр. Вәтән дејәндә бунун нә демәк олдуғуну һәр кәс анлајыр. Вәтән һәр бир адам үчүн онун евидир, кәндидир, торпағыдыр, өлкәсидир. Азәрбајчан һансы идеолокија, һансы дөвләт гурулушу чәрчивәсиндә олмасына бахмајараг, доғма вәтәнимиздир, мин ил бундан өнчә дә вәтәнимиз олубдур, 1930-1940-1950-1960-1970-чи илләрдә дә вәтәнимиздир, бу күн дә бизим вәтәнимиздир.

Сүлејман Рүстәм өз ше'рләри, әсәрләри илә инсанлары вәтәнпәрвәр едәркән Азәрбајчан халгыны даим бу һиссләрлә јашатмаға чалышыбдыр. Бу, бөјүк хидмәтдир. Биз ону јүксәк гијмәтләндирмәлијик.

Вәтәнә, Азәрбајчана бағлылыг Сүлејман Рүстәмин Тәбризлә әлагәдар ше'рләриндә дә вә бөјүк Азәрбајчан, Иран шаири Шәһријарла јазышмаларында да өзүнү көстәрир. Јалныз вәтәнини, милләтини һәдсиз севән вә она садиг олан бир инсан, шаир Сүлејман Рүстәмин јаздығы ше'рләри јаза биларди. Әкәр о һиссләр олмасајды, о, белә ше'рләри јазмазды, о һиссләр олмасајды Шәһријарла јазышмазды, она ше'рләр итһаф етмәзди вә ондан ше'рләр алмазды. Бунлар бизим әдәбијјат, мәдәнијјәт тарихимизин гызыл сәһифәләридир. Биз бунлары гијмәтләндирмәлијик.

Сүлејман Рүстәм чох фәал ичтимаи-сијаси хадим олубдур. Азәрбајчан Республикасынын Али Совети 1938-чи илдә јараныб-дыр. О јаранан замандан Сүлејман Рүстәм өмрүнүн ахырына гә-дәр, демәк, 50 ил Азәрбајчан Республикасы Али Советинин депутаты олубдур. Бу, садә бир шеј дејилдир. Сүлејман Рүстәм о чәрчивәдә, о дөврдә, о мүһитдә өз халгына хидмәт едибдир.

Мән хатырлајырам, нәгигәтән, 1971-чи илдә республикаја рәһбәрлик едән заман мәним тәклифимлә Сүлејман Рүстәм Али Советин сәдри вәзифәсинә сечилди вә о, бу вәзифәни өмрүнүн ахырына гәдәр шәрәфлә һәјата кечирди.

Сүлејман Рүстәмин јаздығы ше'рләрә, гәзәлләрә чох маһны-лар гошулубдур, бәстәләнибдир вә һәр бир маһны биздә, азәрбај-чанлыларда бөјүк руһ јүксәклији, хош әһвал-руһијјә јарадыр, бизә илһам верир. Сүлејман Рүстәм өз хасијјәти, јарадычылыгы илә чох һәрәрәтли бир инсан олубдур. Мәним хатиримдәдир, она "аловлу шаир" дејирдиләр. Бу, нәгигәтән дә белә иди. Һәјатда да белә иди. Чох мәрд инсан иди. Мән онун ше'рләрини орта мәктәбдә севә-севә охумушам. Сүлејман Рүстәмин әсәрләрини кәнч вахтларым-да охујараг онлардан бөјүк мә'нәви гида алмышам.

70-80-чи иллардә Сүлејман Рүстәмлә бир јердә ишләдијимиз заман да мән һәмишә ону бөјүк бир инсан кими көрмүшәм. Хал-гымыз она һөрмәт едибдир. О да һәмишә халгына, милләтинә садиг олубдур, бөјүк һөрмәт вә еһтирамла јашајыбдыр. Мән ону шәхсән јахындан таныдығыма көрә ону сәнәт устасы олмағындан әлавә, бир инсан кими дә јүксәк гијмәтләндирирәм. Бурада Елчин дә, Анар да онун көзәл инсани хүсусијјәтләри һаггында хатирәләрини сөјләдиләр. Мәндә дә белә хатирәләр чохдур.

Сүлејман Рүстәм хошбәхт бир инсандыр. Бу дүнјаја көлән һәр бир адам бу дүнјадан кедәчәкдир. Анчаг хошбәхт о көсдир ки, дүнјада бөјүк из гојур. Сүлејман Рүстәм бизим өлкәмиздә, Азәрбајчан халгының һәјатында бөјүк из гојуб дүнјасыны дәјишмиш көркәмли шәхсијјәтләрдән биридир. Она көрә дә Сүлејман Рүстә-мин јубилејини кечирмәк садәчә, бизим төрәфимиздән онун хид-мәтләринә, шәхсијјәтинә, онун Азәрбајчан халгына гојуб кетдији ирсә көстәрдијимиз һөрмәтдир. Бурада гејри-ади һеч бир шеј јох-дур.

Бурада сөсләнди вә мән буну билирәм, әкәр кимсә 80-чи илләрин ахырларында, 90-чы илларин әввәлләриндә тарихимизин бөјүк бир һиссәсини чырыб атмаг истәјирдисә вә бә'зән онлар буна наил олурдуса, өзләри һеч бир хидмәт етмәмиш адамлар халга сәдагәтлә хидмәт етмиш инсанлары арадан чыхармаға чалышыр-дыларса, бунлар кечичи бир шејдир. Көрдүнүз ки, онлар кечди-ләр, кетдиләр. Бу күн ону дејә биләрәм ки, Сүлејман Рүстәм, Сәмәд Вурғун, Рәсул Рза кими бөјүк шаирләр, онларын јарады-чылыгында букүнкү күнә ујғун олмајан һансыса нүанслары тапыб ирад тутмаг, һесаб едирәм ки, мә'нәвијјатсызлыгдыр. Белә адам-ларын өзләри халг, милләт, өлкә үчүн һеч бир шеј етмәјибләр. Әкәр бизим халг дили илә десәк, онлар нә Сәмәд Вурғунун, нә Рәсул Рзанын, нә Сүлејман Рүстәмин дырнағы гәдәр дә ола бил-мәзләр.

Биз тарихимизи, кечмишимизи унутмамалыјыг. Онсуз да бизим тарихимизи төһриф едәнләр, дүшмәнләр чох олубдур. Биз ичи-миздән буна имкан вермәмәлијик. Јенә дә дејирәм, чүнки бизим дүшмәнләримиз чохдур. Бә'зиләри һесаб едирләр ки, биз бир милләт, халг дејилик, һансыса бир төрәкәмәдән, көчәридән до-ғулмуш инсанларыг. Бизим ичимиздә белә надүрүстләр, нанкор-лар вә халгымыза хәјанәт едәнләр дә вардыр. Биз тарихимизи, милләтимизи, халгымызы белә адамлардан горумалыјыг.

Биз Сүлејман Рүстәмин јубилејини ики илдир ки,—1996-чы илин март ајындан 1998-чи илин март ајына гәдәр республикамыз-да севә-севә гејд етмәклә бир даһа һәмин бәдахлара, Азәрбајчан халгына хәјанәт едәнләрә тутарлы чаваблар веририк. Сүлејман Рүстәмин парлаг јарадычылыгы, онун әсәрләри, онун бөјүк сима-сы бизим гәлбимиздә әбәди јашајачагдыр.

Ешг олсун ше'рә! Ешг олсун әдәбијјата! Ешг олсун Сүлејман Рүстәм јарадычылыгына!

27 март 1998-чи ил.

ДАһИ ШАИР МӘһӘММӘДһҮСЕЈН ШӘһРИЈАРЫН АНАДАН ОЛМАСЫНЫН 90 ИЛЛИК ЈУБИЛЕЈ МӘРАСИМИНИН ИШТИРАКЧЫЛАРЫНА

Һөрмәтли јубилеј мәрасиминин иштиракчылары!

Азәрбајчан вә Иран халгларыны бирләшдирән тарихи, дини вә мәдәни телләр гәдим заманлардан мөвчуд олмушдур. Әсрләр бој халгларымыз јанашы јашамыш, ејни адәт-ән'әнәјә малик олмуш. елм вә мәдәнијјәт саһәсиндә дүнја мигјасында дәјәрләнән өлмә әсәрләр јаратмышлар.

Улу Шәргимизин бәшәријјәтә бәхш етдији Фирдовси, Хәјјам, Гәтран Тәбризи, Хагани, Низами, Сә'ди, Нәсими, Һафиз, Хәтаи, Фүзули кими надир дүһаларымызын, сөз устадларымызын бизләр үчүн гојуб кетдикләри сәнәт инчиләри тарих боју инсанларын мә'нәвијјатынын зәнкинләшмәси вә тәфәккүрүнүн јүксәк инкишафына хидмәт етмишдир.

Бөјүк вәтәнпәрвәр шаир-философумуз Мәһәммәдһүсејн Шәһријар классик ирс вә мүасир әдәби һәјатла бағлы бир сәнәткар олмушдур. О, бөјүк сәнәткар, классик—романтик поезијанын мүтәрәгги ән'әнәләри илә бәдии үнсијјәтини горујарағ, дөврүнүн новатор сәнәткары кими чағдаш ше'рин инкишафында мүстәсна рол ојнајан јени әдәби мәктәбин јаранмасына наил олмушдур.

Шәһријар поезијасы дөврүн ичтимаи, сијаси, фәлсәфи вә әдәби көрүшләринин әксидир. Шаир халг һәјатынын дәринликләриндән енмиш, дөврүн, заманын кәскин ичтимаи тәзадларыны, шәрин, мүтләгијјәтин, әдаләтсизлијин, мә'нәви мәһкумијјәтин фачиәләрини поезијанын рәван, ајдын вә тә'сирли дили илә бүтүн дүнјаја чар чәкмишдир. Чәмијјәтин инкишафына әнкәл олан манеәләри кәскин тәнгид етдији кими, габагчыл ичтимаи гүввәләри, зәһмәткешләрин һәјат вә мәишәтини, онларын еһтијач вә арзуларыны да бөјүк мәһәббәтлә тәсвир вә тәрәннүм етмишдир. Бөјүк лирика

устасы Шәһријарын әсәрләри өз идеја зәнкинлији, бәдии сафлыг вә сәмимијјәти илә сечилмишдир.

Бүкүнкү вә кәләчәк нәсилләрин јүксәк мә'нәви дәјәрләрлә зәнкинләшдирилмәсиндә бөјүк рола малик олан даһи сәнәткарын јарадычылығынын дәриндән өјрәнилмәси, тәдгиг вә тәдрис едилмәси сәнәт вә елм хадимләримизин мүгәддәс борчудур.

Гардаш Азәрбајчан вә Иран халглары арасында һәртәрәфли мүнасибәтләрин, о чүмләдән елми-мәдәни әлагәләрин инкишаф етмәсиндә Шәһријар симасынын ролу вә хидмәти мисилсиздир.

Даһи сәнәткарын 90 иллик јубилеји мүнасибәтилә төнтәнәли мәрасим иштиракчыларыны тәбрик едир вә онлара мүвәффәгијјәтләр арзулајырам.

11 апрел 1998-чи ил.

* * *

МИЛЛИ БИРЛИЈИ, ДӘВЛӘТЧИЛИЈИМИЗИ ГОРУМАҒА СӘСЛӘЈӘН ӘСӘР

(Азәрбајчан Академик Милли Драм Театрында Бәхтијар Ваһабзадәнин "Өзумузу кәсән гылынч" ("Көјтүркләр") пјесинин тамашасына бахдыгдан сонра)

Сизи тәбрик едирәм. Биринчи нөвбәдә, шүбһәсиз, биз көрәк Бәхтијар Ваһабзадәни тәбрик едәк. Чүнки онун бөјүк зәһмәти нәтичәсиндә әдәбијјатымыз, инчәсәнәтимиз, драматуркијамыз јени, чох дәјәрли әсәрә малик олубдур. Мән бу әсәр һаггында ешитмишдим. Анчаг сәһнәдән, букүнкү тамашадан алдығым тәәссүратлар индијә гәдәр әсәр һаггында верилән мә'луматлары һәддиндән артыг кенишләндирди. Бизим бөјүк шаиримиз, јазычымыз, драматургумуз Бәхтијар Ваһабзадә индијә гәдәр фәдакарлыгла чалышыб вә өз исте'дады, јарадычылығы илә, һесаб едирәм ки, бу әсәри јаратмагла әдәбијјатымызы, мәдәнијјәтимизи зәнкинләшдирибдир.

Биз јени бир әсәр алмышыг. Әдәбијјатымызын тарихинә јени дәјәрли әсәр дахил олубдур. Бу, бөјүк һадисәдир. Мән буну биринчи нөвбәдә, хүсуси гијмәтләндирмәк истәјирәм.

Икинчиси, әсәрин мөвзусу, мәзмуну вә мә'насы да чох бөјүк әһәмијјәт кәсб едир. Шүбһәсиз ки, һәр бир әдәбијјат әсәри, о чүмләдән сәһнә әсәри бизим үчүн өзиздир. Чүнки мәдәнијјәтимиз, инчәсәнәтимиз индијә гәдәр, күман едирәм, кәләчәкдә дә мәһз бу әсәрләрлә јашајачагдыр. Бизим сәһнәмиздә, әдәбијјатымызда һәр бир жанрда, мөвзуда әсәрләр олмалыдыр. Анчаг тарихи мөвзуда әсәр јазмаг һәмишә чох мүрәккәбдир, чәтиндир. Мүасир һәјатдан, јахуд мүчәррәд мөвзуда әсәр јазмаг, шүбһәсиз ки, һеч дә асан дејилдир. Амма башга мөвзулара нисбәтән асандыр. Анчаг тарихи мөвзуда әсәр јазмаг чох зәһмәт тәләб едир. Хүсусән дә бизим ән гәдим тарихә даир әсәр јазмаг. Дүзүнү десәк, индики азәрбајчан чәмијјәтиндә бу тарихи биләнләр олдугча аздыр. Она көрә дә белә бир әсәр гәдим тарихимизин, о чүмләдән милләтимизин гәдим көкләринин тарихинин бөјүк бир сәһифәсини ачыб ичтимаијјәтә көстәрир. Бунун өзү бөјүк бир ишдир вә һесаб едирәм ки, бөјүк јарадычылыг гәләбәсидир. Буну Бәхтијар Ваһабзадә чох бөјүк мәһарәтлә едибдир. Биринчиси, о бу әсәри тарих вә тарихи дәгиглик әсасында јарадыбдыр. Икинчиси дә, онун букүнкү нәслә, Азәрбајчан ичтимаијјәтинә ән бөјүк хидмәти ондан ибарәтдир ки, бу әсәр һәмишә јашајачаг вә узунөмүрлү олачагдыр. Бу әсәр кәләчәк үчүн дә чох бөјүк әһәмијјәт кәсб едир.

Үмумијјәтлә, биз тарихимизи јенидән вәрәгләјәрәк вә доғрудүзкүн, објектив, әдаләтли гијмәт верәрәк ону бәрпа етмәлијик. Биз бир тәрәфдән тарихимизи јахшы билирик, дикәр тәрәфдән исә онун чох сәһифәләри һаггында индијәдәк доғру-дүзкүн мә'луматымыз јохдур. Бу нә сиздән, нә биздән, јә'ни букүнкү инсанларын һеч бириндән асылы дејилдир. Чүнки милләтимизин тарихи елә кәтириб ки, ону кечмиш заманларда тәһриф едибләр. О чүмләдән XX әсрдә дә тарихимиз тәһриф олунубдур.

Она көрә дә тарихимизи арашдырыб бу күн үчүн әһәмијјәтли, дәјәрли олан сәһифәләрини индики вә кәләчәк нәсилләрә чатдырмағын өзү халг, милләт, тарих вә кәләчәк нәсилләр гаршысында бөјүк хидмәтдир. Бу хидмәтә көрә мән Бәхтијар Ваһабзадәјә хүсуси тәшәккүр едирәм вә һесаб едирәм ки, милләтимиз, халгымыз, чәмијјәтимиз дә бу тәшәккүр сөзләримә гошулачаглар вә даим миннәтдар олачаглар.

Бу мөвзунун индики дөвр үчүн әһәмијјәтли чәһәти бир дә ондан ибарәтдир ки, биз көкләримизин түрк милләтинә, гәдим түрк тарихинә бағлы олдуғуну да XX әсрдә ја деәмишик, ја да буну демәјә чәсарәт тапмамышыг. Бурада да јенә һеч кәсин күнаһы јохдур. Садәчә оларағ, тарихи тәһриф едәнләр инсанлары бу тарихи көкләрдән мәһрум едибләр. Икинчи тәрәфдән дә үзүн илләр, һәтта он илләрлә халгымызы пантүркист идеолокијасы илә горхудандар бизи түрк көкүндән, түрк мөвзусундан һәмишә узаглашдырыблар. Јахшы хатиримдәдир ки, 1930-чу илләрдә репрессијаја уғрајанларын әксәријјәтини күнаһландырмаг, чәзаландырмаг, һәбс етмәк вә өлдүрмәк үчүн онлара пантүркист дамғасы вурмаг бәс иди. Мәсәлән, бөјүк јазычымыз вә драматургумуз Һүсејн Чавиди дә елә пантүркист кими һәбс етдиләр вә өлдүрдүләр. Пантүркист дамғасына көрә чох гурбанларымыз олду вә халгымыз бу мөвзудан узаглашды.

Садәчә оларағ, бир мүддәт горхуја көрә, сонра да биз буну унутмушдуг. Она көрә дә түрк милләтинин, бөјүк түрк хаганлығынын көкләрини, тарихини арашдырмаг вә ону нәинки өлкәмизин ичтимаијјәтинә, һәтта бүтүн дүнјаја доғру-дүзкүн чатдырмаг чох бөјүк ишдир. Шүбһәсиз ки, бу, бир-ики адамын иши дејилдир, бу иши чохлары көрмәлидир.

Бəхтиjар Bahабзадə өз үзəринə дүшəн вəзифəни jеринə jетирибдир, өз тəhфəсини вeрибдир. Билирсиниз ки, биз—түркдилли дəвлəтлəрин башчылары вахташыры көрүшүрүк. Бу өлкəлəрин президентлəрининн илдə бир дəфə көрүшү олур. Ола биләр ки, биз бу ил Газахыстанда көрүшək. Jадымдадыр, Өзбəкистанда өтəн көрүшүмүздə Əмир Тejмурун 660 иллик jубилejини гejд етдик. Көрүш заманы белə бир сəhбəт мejдана чыхды ки, түрк хаганлыгынын 1450 иллиjи гejд олунсун. Дүздүр, 1450 ил бундан əввəл нечə ки, улу əчдадларымыз бир-бирини гырыблар, əдавəт апарыблар, вурушублар,—тəəссүфлəр олсун ки, инди дə бу вар. Она көрə дə бу мəвзу мejдана чыхандан сонра мубаhисəлəр башланды, лакин сона чатмады. Түрк хаганлыгынын 1450 иллиjи гejд олуначаг, jа олунмajачаг - буну дejə билмəрəм. Анчаг садəчə олараг, бир ил бундан əввəл олан сəhбəти сизə чатдырырам.

Бəхтиjар Bahабзадəнин əсəри бу бахымдан да чох əhəмиjjətлидир. Тарихи həгигəтлəри бизə чатдыран бу əсəрдə мүəллиф тарихдəн ибрəт дəрси көтүрмək мəсəлəсини дə ортаjа гojубдур. Көрүрсүнүз, бу əсəри сиз иfа етдиниз, биз дə бахдыг. Мəн көрүдүм ки, сиз актjорлар да həjəчан кечириржиниз, салондакылар да əсəрə бəjүк həjəчанла бахырдылар. Онлар сизин көзəл сəнəтинизи вə иfанызы, хүсусəн дə Бəхтиjар Bahабзадəнин əсəрдə сəjлəдиjи фикирлəри бир нечə дəфə алгышладылар. Биз тарихи нəзəрдəн кечирдик, билмəдикləримизи əjани ejрəндик.

Бу əсəрин бир əhəмиjjəти дə ондан ибарəтдир ки, о, сəhнəjə гojулубдур. Əсəр 3-4 ил бундан əввəл jазылыбдыр. Бу əсəри китаб вə jа журналда дəрч етдирмək олар. Лакин индики заманда инсанларын ону охумаға вахты joхдур. Амма əсəри сəhнədə сизин jаратдығыныз шəкилдə, бу чүр иfада тамашачылара чатдырмаг даha тə'сирлидир. Сəhнədə көрдүкləрим шəхсəн мəнə чох тə'сир етди. Əсəр мəзмун е'тибарилə чох ибрəтамиздир. Бəли, тəəссүфлəр олсун ки, бизим улу əчдадларымыз да hакимиjjətдən өтрү бир-бирини гырыблар, торпағы да сатыблар. Көрүрсүнүз ки, hакимиjjətə кəлмək үчүн душмəнə сатыланлар олур. Гардаш-гардашы өлдүрүр ки, хаган олсун. Бир гардаш дикəринин өлejhинə чыхыр. Бунларын hамысы тарихи həгигəтдир.

1450 ил бундан əввəл олан бу hадисəлəрдən тəəссүф ки, индиjə гəдəр нəтичə чыхарылмамышдыр. Биз өзүмүз həjатымызда бунлары нə гəдəр ачыг-аjдын көрүрүк. hакимиjjətдən өтрү нə етмирлəр! həjатымызын сон он илини, 1988-чи илдən, Дағлыг Гарабағла өлагəдар Ермəнистанын Азəрбajчана тəчавүзүнүн башланмасындан индиjə гəдəр олан дөврүнү көтүрсək,—мəн буну

дəфəлəрлə демишəм,—бизим мəғлубиjjətимизин вə торпагларымызын бир гисминин ишғал олунмасынын сəбəби jалныз вə jалныз дахилимиздəки чəкишмəлəр, тоггушмалар, hакимиjjət давасы вə бунун нəтичəсиндə Азəрбajчанын дахилиндə hакимиjjətин зəиф олмасы, сабитлиjин олмамасы вə бүтүн бунлардан да ермəни ишғалчыларынын истифадə етмəсидир. Бу да торпагларымызын ишғал олунмасына кəтириб чыхармышдыр. 1450 ил бундан əввəл дə белə олмушдур. Бунлар ejни шejдир. Бу, бəладыр. Буна көрə дə биз hеч олмаса инди аjылмалыjыг, бунлардан ибрəт алмалыjыг, нəтичə чыхармалыjыг.

Бу бахымдан да hесаб едирəм ки, тамаша бизим букүнкү вə көлəчəк нəсиллəр үчүн чох фajдалы олачагдыр. Təсадүфи дejил ки, бу күн театрын салону тамашачы илə долу иди. Күман едирəм ки, əсəр чох мүвəффəгиjjət газаначагдыр. hесаб едирəм ки, əдəбиjjатшүнасларымыз, jазычыларымыз, телевизиjа вə информасиjа органлары бу əсəри тəблиғ едəчəклəр. Инсанлар көлəчəклəр, əсəрə бахачаглар. Тəкчə истираhəт етмəjəчəклəр, дəрин hиссиjjатлар ичəрисиндə олачаглар. О чүмлəдən мəн дə бу күн о чүр hиссиjjатлар кечирдим.

Тамашадан чох разыjам. Мəмнунам, чүнки тамашада чох шejлəри көрдүм, хатырладым, билмəдиjим бə'зи шejлəри өjрəндим. Хүсусəн дə бизим көзəл сəhнə усталарынын иfаларындан фajдаландым. Jенə дejирəм, бу бахымдан да əсəр чох əhəмиjjətлидир. Анчаг аjдындыр, буну сиз дə билирсиниз, биз дə билирик, бурада мəн сизин үчүн jени бир сөз демирəм,—həр бир белə əсəрин сəhнədə jаранмасындан чох шej асылыдыр. Бəхтиjар Bahабзадəнин фикирлəрини, истəк вə арзуларыны сизин бу күн иfадə етдиjиниз кими дə jаратмаг оларды,—сиз буну көзəл jаратдыныз. Амма сизин кими актjорлар, сəнəт, театр усталарымыз, белə труппа олмасajды Бəхтиjар Bahабзадəнин jаздығы əсəр китабда, журналда, китабханаларда галачагды.

Бəли, сөзүн тə'сири онун мə'насында вə бир дə интонасиjа илə дejилмəсиндə, нечə иfа олунмасындадыр. Бəхтиjар Bahабзадə бу əсəри бəjүк гəлблə, милли hисслə, бəjүк исте'дадла, фəдакарлыг вə вəтəнпəрвəрликлə jаздығы кими, сиз дə тамашаны ejни дəрəчədə севə-севə jаратмысыныз. Мəн актjорлуг сəнəтинə аз-чох бələдəм. Дүздүр, сəнəтшүнас дejилəм, анчаг билирəм,—əкəр иfа олунан əсəр актjорун синəсинə душмəсə, онун иfасы сүн'и олачагдыр. Анчаг Бəхтиjар Bahабзадəнин əсəри илə режиссорун вə актjор труппасынын hармонижасы пjеси көрдүjүмүз кими мejдана чыхарды. Она көрə дə мəн режиссорун, гурулушчу рəссамын,

тамашанын бүтүн иштиракчыларынын јарадыҹылыг фәалијјәтини чох јүксәк гијмәтләндирирәм.

Билирсиниз, бу әсәрин хүсусијјәти ондан ибарәтдир ки, бурада һансы ролун баш рол олдуғуну демәк чәтиндир. Сәһнә әсәрләринин чохунда бир баш рол вә ики-үч икинҹи дәрәҹәли роллар олур. Күтләви сәһнәләрдә иштирак едән роллар да вар.

Бәхтијар ВАҺАБЗАДӘ: Мүсбәт баш гәһрәман сосиализм реализми әсасында јазылан әсәрләрдә олур.

Һејдәр ӘЛИЈЕВ: Елә сән дә һәмишә һәмин о сосиализм реализми әсасында јазмысан. Инди о јаздыгларыны нијә јадындан чыхарырсан? Јох, елә дејилдир. Нијә елә дејирсән? Мәсәлән, Шекспирин әсәрләриндә—"Һамлет", "Отелло" вә башгаларында баш роллар вар. Сән бурада бир аз сәһвә јол вердин. Сәнин бу әсәриндә билмирәм кими баш ролун ифачысы һесаб етмәк олар. Һамысы баш ролдур.

Сизин һамыныз өз ролунузу о гәдәр көзәл ифа етдиниз ки, биринизи о бириниздән сечә билмәрәм. Һамыныз чох көзәл ифа етдиниз. Һәр бириниз өз ифанызла чох көзәл тә'сир бағышладыныз. Хүсусән әсәрин мә'насыны, мәзмунуну чатдырдыныз. Она көрә мән сизи тәбрик едирәм. Бу әсәри көзәл јаратдығыныза көрә сизи јүксәк гијмәтләндирирәм.

Үмумијјәтлә,сизин букүнкү тамашаныз ону көстәрир ки, бизим Азәрбајҹан театры јашајыр вә инкишаф едир. Доғрудур, инди республикамызда бә'зән еләләри вар ки, һәр шејә пис дејир. кечмиш Советләр Иттифагына мәнсуб олан республикаларын чохунда театрлар һәгигәтән ағыр вәзијјәтдәдир. Биздә дә театрын чәтинликләринин чох олдуғуну билирәм. Анҹаг буна бахмајараг, Азәрбајҹан театры јашајыр, буну да јашадан сизләрсиниз. Бир һалда ки, сәнәтинизи севирсиниз, сиз театры јашадаҹагсыныз. Бир дәфә мән, дејәсән сизинлә көрүшүмдә, демишдим ки, Бөјүк Вәтән мүһарибәси заманы мән бу театрын вәзијјәтини јахшы көрүрдүм. театр бу бинада дејилди, о бири бинада иди. О вахт мән Нахчыванда јашајырдым вә Нахчыван театрынын вәзијјәтини дә көрүрдүм. Хатиримдәдир, о вахт көрүрдүм чох дәјәрли актјорларымыз, ушаг вахтларымдан севдијим актјорлар ахшам чыхыш едир, амма күндүз бә'зиләрини базарда көрүрдүм —хырда алвер едирдиләр ки, өзләрини сахлаја билсинләр. Амма сәһнәни бурахмырдылар. Мән 1941-1945-чи илләри дејирәм. Әлбәттә ки, инди вәзијјәт елә дејилдир. Чәтинликләр вар, анҹаг Аллаһа шүкүр олсун ки, биз елә вәзијјәтә дүшмәмишик вә дүшмәјәҹәјик. Вәзијјәт күндән-күнә

јахшылашаҹагдыр. Бүтүн бунлара бахмајараг сиз сәнәтинизи јашатмалысыныз.

Бу ил биз Азәрбајҹан театрынын 125 иллик јубилејини гејд едәҹәјик. Мән бу јахын заманларда бу барәдә бөјүк бир фәрман имзалајаҹағам, бөјүк бир комиссија тәшкил едәҹәјәм. Мәнә дејирләр ки, театрын јубилеј тарихи март ајындадыр. Амма фәрги јохдур, бу ил театрымызын 125 иллијини гејд едәҹәјик. Аллаһ мәнә бу театрын 100 иллијиндә иштирак етмәји нәсиб едибдир, мән бу барәдә бир дәфә демишәм. О вахт мәним тәшәббүсүм олубдур,—мән өз тәшәббүсүмлә театра чох көмәк етдим. Инди, 25 ил кечәндән сонра биз јенә дә бир јердәјик вә театрын 125 иллијини дә гејд едәҹәјик. Архајын ола биләрсиниз ки, јубилеј лајигинҹә гејд олунаҹагдыр. Театрын гаршылашдығы чәтинликләрин арадан галдырылмасына көмәк едәҹәјик. Һеч нараһат олмајын. Халгымыз театры севир. Театр 125 ил бундан әввәл јараныб. Инди көрүн, нә гәдәр театрымыз вар. Инди Азәрбајҹанда бир театр јох, көрүрсүнүз нә гәдәр театр вар. Биз театр тарихи дејәндә, сиз өз тарихинизи һесаб едирсиниз. Амма Опера Театрымызын да, Мусигили Комедија Театрынын да, башга шәһәрләрдә олан театрларын да тарихи орадан кәлир. Мәсәлән, мән илк дәфә театры Нахчыванда көрдүјүм үчүн она көрә дејирәм,—Нахчыван театрынын 110 иллик тарихи вар. Билирсиниз, Бакы инди бөјүк сәнаје мәркәзидир, елә о вахт да Азәрбајҹанын пајтахты иди. Амма, тәсәввүр един, Нахчыван бир әјаләт шәһәридир. Анҹаг орада 110 ил бундан өнҹә театр јараныб. Театр халгымызын бөјүк сәрвәтидир. Чүнки шәрг аләминдә, мүсәлман аләминдә дүнјәви театр илк дәфә Азәрбајҹанда јараныб. Әзиз достумуз, профессор Ҹавад Һе'јәт бизим сојдашымыздыр, Азәрбајҹанлыдыр. Азәрбајҹанда јашамыр, амма бизә тез-тез гонаг кәлир вә бүтүн шәрг өлкәләрини јахшы танујыр. О билир, һарада нә вар, мән дә билирәм һарада нә вар. Чүнки бүтүн өлкәләрдә олмушам. Һансы өлкәјә кедирәмсә, марагланырам—театр һарададыр. Чүнки мән театры чох севирәм. Фәхр етмәлијик ки, 125 ил бундан өнҹә Азәрбајҹанын мүтәфәккир инсанлары республикамызда дүнјәви театр јарадыблар вә о да јашајыр вә јашајаҹагдыр.

Мән сизин һамынызы бир даһа тәбрик едирәм. Чох көзәл ифа етдиниз, мәни севиндирдиниз, һәм дә бөјүк тә'сир етдиниз. Бә'зән о тә'сирин алтында инсан чох һиссијјатлара гапылыр. Амма ахырда чох јахшы олур. Дүзү, билмирдим ки, ахыры неҹә олаҹаг. Билсәјдим ки, әсәр неҹә битәҹәк, онда мараглы олмазды.

12 апрел 1998-чи ил.

ВӘТӘНИМИЗӘ, ХАЛГЫМЫЗА СӘДАГӘТЛӘ ХИДМӘТ ЕТМӘК СӘНӘТКАР ҮЧҮН ХОШБӘХТЛИКДИР

(Халг шаири Мирварид Дилбазинин 85 иллијинә һәср олунмуш тәнтәнәли јубилеј кечәсиндә нитг)

Әзиз Мирварид ханым, әзиз бачымыз!

Мән бу мөһтәшәм јубилејиниз мүнасибәтилә Сизи бир даһа үрәкдән тәбрик едирәм. Сизә чансағлығы, сәадәт вә јени јарадычылыг уғурлары арзулајырам.

Мән үрәк сөзләрими Сизә көндәрдијим тәбрик мәктубунда јазмышдым. Анчаг бүкүнкү јубилеј кечәси, бу салонда олан севинч, шадлыг вә Сизин јарадычылығынызын нүмунәләрини Азәрбајчанын инчәсәнәт усталарынын ифасында јенидән ешитмәјимиз, дујмағымыз мәни чох һиссијјата кәтирди вә мән өз тәбрик сөзләрими Сизә бир даһа демәк истәјирәм.

Әзиз Мирварид ханым, Сиз 85 иллик шәрәфли өмүр јашамысыныз, бу күн дә јашајырсыныз вә үмидварам ки, јашајачагсыныз вә 100 иллик јубилејинизи дә Сизинлә бирликдә тәнтәнә илә бајрам едәчәјик. Сизин шәрәфли өмрүнүз, 70 иллик мәһсулдар јарадычылығыныз Азәрбајчан тарихинин, әдәбијјатынын ајрылмаз һиссәсидир вә онларын парлаг сәһифәләридир. Сиз бу әсри—XX әсри сона чатдырырсыныз вә 70 илдир ки, халгымыза, милләтимизә, өлкәмизә, вәтәнимизә сәдагәтлә, өз фәдакар әмәјинизлә, парлаг јарадычылығынызла хидмәт едирсиниз. Сизин ше'рләриниз, поемаларыныз, бүтүн әсәрләриниз нечә-нечә нәсилләрә күч, инам вериб вә бу күн дә верир, кәләчәкдә дә верәчәкдир. Сизин әсәрләриниз Азәрбајчан халгына—инсанлара, көнчләрә јүксәк мә'нәвијјат һиссләри ашылајыр, инсанлары паклыға, мә'нәвијјата, үлви дујғулара чағырыр. Сиз бүтүн әсәрләринизлә вәтәнимизә, халгымыза сәдагәтлә хидмәт едәрәк, халгымызын милли азадлыг јолунда өз пајынызы вермисиниз. Сизин әсәрләриниз инсанларымызда, халгымызда, көнчләрдә милли һиссләр, дујғулар, вәтәнпәрвәрлик, азадлыг һиссләри, дујғулары ојадыб, дирчәлдиб, күчләндириб, инкишаф етдирибдир вә бүкүнкү сәвијјәјә кәтириб чыхарыбдыр.

Сиз Азәрбајчанын истиглалијјәти јолунда фәдакар бир әскәрсиниз. Она көрә дә Сиз мүстәгил Азәрбајчанын ән јүксәк мүкафаты олан "Истиглал" ордениндә лајиг көрүлмүсүнүз. Бу күн өз чыхышынызда дединиз ки, бу истиглалы асанлыгла газанмамышыг. Доғрудур, чох доғру сөзләрдир. Халгымыз бу истиглалы асанлыгла газанмајыбдыр. Бу истиглал бир күндә газанылмајыбдыр. Бу истиглала кедән јол узун, чәтин, кешмәкешли олубдур, бөјүк иткиләрлә мүшајиәт едилибдир. Анчаг халгымыз бу истиглалијјәтә доғру инамла кедиб вә бу күн биз һамымыз хошбәхтик ки, Азәрбајчан өз истиглалијјәтинә артыг наил олуб, биз мүстәгил өлкәдә јашајырыг.

Мирварид ханым, Сиз 30-чу илләрдән башлајараг Азәрбајчан ше'рини, әдәбијјатыны инкишаф етдирән бөјүк вә чох көзәл шаирләр, јазычылар дәстәсинин бу күнләрә кәлиб чатмыш јеканә нүмајәндәсисиниз. Бәли, бу 30-чу илләр Азәрбајчанда чох ағыр илләр иди. Азәрбајчанда јени шаирләр, әдибләр, јазычылар нәсли мејдана кәлмишди. Онлар көнч идиләр, онлар Азәрбајчанын әдәбијјат, ше'р ән'әнәләрини давам етдирмәк миссијасыны өз чијинләринә көтүрмүшдүләр.

Сәмәд Вурғун, Рәсул Рза, Сүлејман Рүстәм, Мәммәд Рahим, Мирзә Ибраһимов, Мећди Һүсејн, Сүлејман Рәһимов, Әли Вәлијев, Илјас Әфәндијев, Мирварид Дилбази, Никар Рәфибәјли—сизләр вә сизин һәмкарларыныз о илләр Азәрбајчан әдәбијјатыны чијинләриниздә дашыјыб јүксәкләрә галдырмысыныз. Сиз бу күн бизим арамызда о нәслин јеканә нишанәсисиниз. Мәһз буна көрә дә Сиз бизим үчүн бүтүн башга сәбәбләрлә јанашы чох әзизсиниз.

Азәрбајчанда кечмиш әсрләрдә дә гадын, ханым шаирләр олмушдур.Мәһсәти Кәнчәви, Ағабәјимаға Ағабачы, Һејран ханым, ашыг Бәсти, Хуршудбану Натәван—онлар кечмиш әсрләрдә Азәрбајчан гадынынын нә гәдәр јүксәк мә'нәви—интеллектуал зирвәләрә галхмасыны сүбут етмишләр вә бүтүн дүнјада нүмајиш етдирмишләр. Бунлар бизим милли ифтихарымыздыр. XX әсрдә дә гадын шаирләримиз бу көзәл ән'әнәни давам етдирмишләр.

Буну XX әсрдә давам етдирән ән көркәмли гадын шаирләримиз Мирварид Дилбази вә Никар Рәфибәјли олмушлар.

Мәним хатиримдәдир, биз китабларда, әдәбијјат дәрсликләриндә, ше'р китабларында Азәрбајчан шаирләринин ше'рләрини бөјүк мәһәббәтлә охујурдуг вә бунларын ичәрисиндә Мирварид Дилбазинин, Никар Рәфибәјлинин ше'рләри хүсуси јер тутурду. Гадынлардан бизим сонра да чох көзәл шаирләримиз јаранды, инкишаф етди. Онлар чохдурлар. Мән онлардан Мәдинә Күлкүнү вә Һөкумә Бүллурини дә бу күн хатырламаг истәјирәм.

Шаир олмаг асан дејил. Тәкчә бизим халгымызын тарихиндә јох, бүтүн дүнја халгларынын тарихиндә шаирләр, јазычылар, алимләр адәтән кишиләрдән олубдур. Анчаг гадынлардан олан шаирләр хүсуси һөрмәтә маликдирләр. Онлар көрәк нә гәдәр јүксәк исте'дада малик олсунлар ки, кишиләрлә бәрабәр сәвијјәдә, бәлкә онлардан да үстүн сәвијјәјә галхараг, ше'рләр јазараг, бөјүк шаирләр дәстәсинә гошула билсинләр.

Әзиз бачым Мирварид Дилбази, Сиз мәһз белә бир инсансыныз, гадынсыныз, шаирсиниз. Азәрбајчан халғы Сизинлә фәхр едир. Чүнки Сиз XX әсрин тарихи бир шәхсијјәтисиниз, Азәрбајчан әдәбијјатынын, ше'ринин классикисиниз.

Бүкүнкү јубилеј мәрасими ше'р ахшамыдыр. Үмумијјәтлә, халгымыз ше'р севән халгдыр. Халгымыз бөјүк шаирләр халгыдыр. Бу, бизим халгымызын милли хүсусијјәтидир вә биз бунунла фәхр етмәлијик. Ше'р ахшамлары кечмиш заманларда да һәмишә халгымызын, хүсусән зијалыларымызын чох көзәл ән'әнәси олмушдур. Инди мән салондакы бу мүһити сејр едәрәк дүшүндүм,—сон илләрдә бизим јазычыларымызын, шаирләримизин, мәдәнијјәт, инчәсәнәт хадимләримизин јубилејләрини тәнтәнә илә гејд етмәјимиз һәгигәтән ше'р ахшамларына чеврилибдир. Бу, чох көзәл ән'әнәдир. Тәкчә биз, салонда отуранлар јох, Азәрбајчан телевизијасынын бүтүн тамашачылары бу күн чанлы јајымла бу көзәл мәнзәрәни, ше'р ахшамыны, бизим әзиз бачымыз Мирварид ханымын көзәл јубилејини сејр едиб, шүһбәсиз ки, һамы бундан чох көзәл мә'нәви гида алыбдыр.

Бүкүнкү јубилеј мәрасиминин индијә гәдәр олан јубилејләрдән фәргли бир хүсусијјәти вардыр. Бу күн биз бөјүк шаиримиз Мирварид Дилбазинин 85 иллик јубилејини гејд едирик. Ејни заманда биз бу күн көзәл Азәрбајчан гадыны, анасы—гејрәтли, намуслу, исмәтли, фәдакар Азәрбајчан гадыны Мирварид Дилбазинин јубилејини гејд едирик.

Гадына һөрмәт һәр бир милләтин башучалығыдыр. Бизим милләтимизин тарихи ән'әнәләри һәмишә гадынлара һөрмәт етмәји төвсијә етмишдир. Биз бу күн дә, кәләчәкдә дә өлкәмиздә, чәмијјәтдә гадыны уча тутмалыјыг, гадына һөрмәт етмәлијик. Гадын чәмијјәтин бәрабәрһүгуглу үзвүдүр. Анчаг ејни заманда, гадын анадыр. Гадын бизим нәслимизи бөјүдүр. Гадын милләтимизин сајыны артырыр. Гадын бизим ушагларымызы тәрбијә едир, бөјүдүр, онлара һәјат јолу көстәрир. Бунлары едән гадындыр, анадыр. Она көрә дә ана, гадын һәр бир Азәрбајчан оғлу үчүн мүгәддәс бир мәфһум олмалыдыр.

Мирварид ханым Дилбази Азәрбајчан гадынынын, анасынын ән парлаг, ән көзәл нүмунәсидир. Бүтүн бунлара көрә бүкүнкү јубилеј ахшамы, бу тәнтәнәли кечә бу гәдәр көзәл, сәмими кечир, салондакылара, күман едирәм ки, телевизијаја тамаша едәнләрин һамысына бөјүк севинч, мәһәббәт һисси кәтирибдир.

Мирварид ханым, бу севинч һисси илә, Сизә олан һәдсиз мәһәббәт һисси илә Сизи бир даһа үрәкдән тәбрик едирәм. Сизә јени уғурлар арзулајырам.

Бүкүнкү бу көзәл кечәни јараданлара, сәһнәдә бизим әтрафымызда олан Азәрбајчанын инчәсәнәт, мәдәнијјәт хадимләринин һамысына үрәкдән тәшәккүр едирәм. Мән һәр бир ифачыја чох диггәтлә бахырдым, динләјирдим. Ону дејә биләрәм ки, бу күн бу сәһнәдә бу јубилеј тәнтәнәсини кечирән, Мирварид Дилбазинин ше'рләрини сәсләндирән, онун ше'рләринә бәстәләнмиш маһнылары бизә чатдыран бүтүн мусигичиләр, мүғәнниләр, актјорлар, актрисалар һамысы бирликдә буну чох бөјүк мәһәббәт һисси илә едирдиләр. Онлар бүтүн бунлары чох көзәл ифа етдиләр.

Әзиз мәдәнијјәт хадимләри, мән сизин һамыныза тәшәккүр едирәм. Күман едирәм, сиз дә севинирсиниз ки, бу ахшам бу чүр көзәл бир вәзифәни јеринә јетирмисиниз. Сағ олун.

Әзиз Мирварид ханым, мән Сизи өпүрәм, сағ олун.

24 апрел 1998-чи ил.

МҮСТӘГИЛ АЗӘРБАЈЧАНЫН ИЛК «ИСТИГЛАЛ» ОРДЕНЛӘРИ ТӘГДИМ ОЛУНДУ

(Азәрбајчан Республикасынын Президенти мајын 26-да Президент игамәткаһында тәлтиф олунмуш әдәбијјат, мәдәнијјәт, инчәсәнәт хадимләринин бир гурупуна "Истиглал" орденләри тәгдим етмишдир.)

-Һөрмәтли достлар!

Һөрмәтли ханымлар вә чәнаблар!

Биз Азәрбајчан Халг Чүмһуријјәтинин јаранмасынын 80 иллик јубилејини бајрам едирик. Бу јубилејлә әлагәдар сон ајлар мүхтәлиф тәдбирләр, тәнтәнәли мәрасимләр кечирилир. Милли Мәчлисин букүнкү ичласы да хүсусән буна һәср олунубдур. Мән инди Милли Мәчлисин ичласындан көлирәм. Сабаһ "Республика" сарајында Азәрбајчан Халг Чүмһуријјәтинин 80 иллик јубилејинә һәср олунмуш Үмумреспублика тәнтәнәли мәрасими кечирәләчәкдир. Беләликлә, биз Азәрбајчанын мүстәгил дөвләт кими јашамасыны бир даһа дүнјаја нүмајиш етдиририк, ону тәсдиг едирик вә сүбут едирик.

Азәрбајчан мүстәгил дөвләт кими өз атрибутларыны јарадыбдыр. Дөвләт атрибутларындан бири дә мүстәгил Азәрбајчанын дөвләт мүкафатларыдыр. Бунлар да орденлөрдән, медаллардан, Милли Гәһрәман ады вә бу адла әлагәдәр сәккизкүшәли Гызыл Улдуз нишанындан ибарәтдир.

Биз республикамызын көркәмли инсанларынын бир һиссәсини Азәрбајчанын орденләри вә медаллары илә тәлтиф етмишик. Тәлтиф олунанларын әксәријјәти Азәрбајчан торпагларынын Ермәнистан силаһлы гүввәләринин тәчавүзүндән горунмасы илә әлагәдар дөјүшләрдә иштирак етмиш гәһраманлыг нүмунәләрини көстәрмиш, фәргләнмиш инсанлардыр. Бунунла јанашы, онларын арасында Азәрбајчанын елм, мәдәнијјәт, инчәсәнәт саһәсиндә көркәмли хидмәтләр көстәрмиш инсанлар да вардыр.

Билирсиниз ки, Азәрбајчанын Милли гәһрәманларынын бир дәстәсинә Гызыл Улдуз нишаныны артыг тәгдим етмишәм. Азәрбајчанын бир нечә ордени вардыр. Онлардан ән јүксәји Азәрбајчанын "Истиглал" ордениди. "Истиглал" ордени илә тәлтиф олунанлар јалныз Азәрбајчанын әдбијјат, мәдәнијјәт, инчәсәнәт хадимләридир. Бу да тәсадүфи дејилдир, тәбиидир. Чүнки Азәрбајчанын истиглалијјәти уғрунда мүбаризәләр мүхтәлиф јолларла кедибдир.Анчаг Азәрбајчанын милли азадлығы, истиглалијјәти јолунда ән чох бизим әдәбијјатымыз, мәдәнијјәтимиз, инчәсәнәтимиз хидмәтләр көстәрибдир. Чүнки әкәр биз 70 иллик тоталитар режим чәрчивәсиндә милли әдәбијјатымызы, мәдәнијјәтимизи, дилимизи, адәт- ән'әнәләримизи горујуб сахлаја билмишиксә, һесаб едирәм, бунлар бөјүк наилијјәтләрдир. Милләт биринчи нөвбәдә бу амилләрә көрә милләтлијини тәсдиг едир, милләт олур вә бир милләт кими таныныр.

Бизим мәдәнијјәт, инчәсәнәт хадимләримиз, јазычыларымыз, шаирләримиз, алимләримиз бу саһәдә бөјүк хидмәтләр көстәрибләр. Әсримизин өтән бүтүн илләриндәки милли ән'әнәләримиз, ана дилимиз, миллилијимиз, адәт- ән'әнәләримиз мәһз онларын әсәрләриндә јашајыбдыр. Бунлар бөјүк наилијјәтләрдир. Бунунла јанашы бизим јазычыларымыз, шаирләримиз, рәссамларымыз, инчәсәнәт хадимләримиз өз әсәрләри илә инсанларын даим милли руһда тәрбијә етмәјә чалышыблар вә буна наил олублар. Инсанларда милли руһун јашамасынын өзү чох бөјүк наилијјәтдир. Амма јаранан әсәрләр бу милли руһу нәинки јашадыб, һәтта инкишаф етдириб. Милли ојаныш, дирчәлиш просесиндә дә бизим јазычыларымызын, шаирләримизин, инчәсәнәт хадимләримизин, мусигимизин, маһныларымызын бөјүк хидмәтләри олубдур.

Мәһз буна көрә дә тәсадүфи дејил ки, "Истиглал" ордени - Азәрбајчанын ән јүксәк ордени илә тәлтиф олунанлар халгымызын јазычылары, шаирләри, мәдәнијјәт, инчәсәнәт хадимләридир.

Мән бу күн сизи - тәлтиф олунанлары бураја дә'вәт етмишәм. Көрүрәм ки,тәлтиф олунанларла јанашы, онларын һәмкарлары да бураја көлибләр. Јәгин ки, тәлтиф олунанлар кими онлар да севинирләр. Күман едирәм ки, "Истиглал" орденинә лаиг көрүлән инсанлар бу јүксәк ордени онларын јарадычылығына верилән гиј-

мәт кими гәбул едирләр.Белә hесаб едирәм ки, "Истиглал" ордени илә тәлтиф олунанларла јанашы, бизим мәдәнијјәт хадимләримизин бир гисми дә мәhз она көрә бурада иштирак едир.

Әзиз достлар, Азәрбајчанын илк ән јүксәк ордени - "Истиглал" ордени илә тәлтиф олунмағыныз мүнасибәтилә мән сизи тәбрик едирәм. Сизә, Азәрбајчанын бүтүн мәдәнијјәт, инчәсәнәт хадимләринә чансағлығы, јени-јени јарадычылыг уғурлары арзулајырам. Сизи тәбрик едирәм.

26 мај 1998-чи ил.

❋ ❋ ❋

КӨРКӘМЛИ ӘДӘБИЈЈАТ ВӘ ИНҹӘСӘНӘТ ХАДИМЛӘРИ ИЛӘ КӨРҮШ

(Азәрбајчан президенти мајын 26-да Сәhијјә Назирлијинин мәркәзи клиник хәстәханасында мүалиҹә олунан көркәмли әдәбијјат вә инчәсәнәт хадимләри илә көрүшмүшдүр).

*Дөвләтимизин башчысы бурада мүалиҹә олунан **көркәмли** бәстәкар, халг артисти **Тофиг Гулијевлә** сәмими **көрүшдү**, онун вәзијјәти илә јахындан марагланды. ... Халг артисти, **көркәмли** бәстәкар Тофиг Гулијеви Азәрбајчан Халг Ҹүмhуријјәтинин 80 иллик јубилеји мүнасибәтилә сәмими-гәлбдән тәбрик едән республикамызын рәhбәри **Hејдәр Әлијев** деди:*

- Мән сәни тәбрик етмәјә кәлмишәм. Мән сәнин 80 јашын тамам оланда "Истиглал" ордени илә тәлтиф етмишәм. Бу, Азәрбајчанын ән јүксәк орденидир. Мән бу күн бир груп көркәмли әдәбијјат вә инчәсәнәт хадимләринә орденләри тәгдим етдим. Анчаг мәнә дедиләр ки, Тофиг Гулијев хәстәханададыр. Фикирләшдим ки, бу орденләри бунлара тәлтиф етмишәм, амма, она тәгдим етмәсәм олмаз. Она көрә дә онлара орден тәгдим едәндән сонра бура, сәнин јанына кәлмишәм. Биринчи, она көрә ки, сәндән hал-әhвал тутум, көрүм нә вар-нә јох. Икинчи дә һәмин "Истиглал" орденини сәнә тәгдим етмәк истәјирәм. Бу, мүстәгил Азәрбајчанын илк, ән јүксәк орденидир. Мән сәнә чансағлығы арзу едирәм.

Сәhијјә назири Әли Инсанов мәнә мә`лумат верибдир - нә мүалиҹә лазымдыр, едирләр. Иншаллаh тезликлә ајаға дурачагсан, јенә дә сағ-саламат олачаг, маһнылар бәстәләјәчәксән, әсәрләр јазачагсан вә сәнинлә јенә дә мәрасимләрдә көрүшәчәјик. Чох сағ ол, бајрамын мүбарәк олсун.

Президент Һејдәр Әлијев бәстәкар ***Тофиг Гулијева*** *"Истиглал" орденини, орденин вәсигәсини, дөш нишаны вә күл дәстәси тәгдим етди.*

***

Сонра Азәрбајчан президенти ***Һејдәр Әлијев*** *хәстәханада мүалиҹә олунан халг јазычысы* ***Јусиф Сәмәдоғлу*** *илә көрүшдү вә онун вәзијјәти илә марагланды.Халг јазычысы Јусиф Сәмәдоғлу она көстәрдији бу диггәтә көрә өлкәмизин башчысына дәрин миннәтдарлығыны билдирәрәк деди:*

-Мөһтәрәм Президентимиз, бүтүн бунларын мүгабилиндә Сизә Азәрбајчан халгынын, милләтинин, дөвләтинин, мәдәнијјәтинин наминә, Азәрбајчанын кәләҹәји наминә анчаг чан сғлығы, узун өмүр диләјирәм.Аллаһ гојса, президент сечкиләринә гәдәр мән хәстәханадан чыхачағам вә һамымыз, бүтүн аилә үзвләрим, гоһум-әграбамыз, бүтүн танышлар јекдилликлә Сизә сәс верәчәјик.

Хош сөзләрә көрә Јусиф Сәмәдоғлуна тәшәккүрүнү билдирән Президент ***Һејдәр Әлијев*** *деди:*

- Чох сағ ол. Мән сәни көрмәјә кәлмишәм вә истәрдим ки, сәни халг јазычысы ады алмағын мүнасибәтилә тәбрик едим. Сәни бизим бу бајрамымыз - Халг Чүмһуријјәтинин 80 иллик бајрамы мүнасибәтилә дә тәбрик едирәм вә сәнә чан сағлығы арзу едирәм. Сәнин Алманијада мүалиҹә олунандан сонра бурада мүалиҹән мәним нәзарәтим алтындадыр. Билирәм ки, мүалиҹә едирләр вә һеч көсдән дә нараһат олма. Әли Инсанов дүнән бејүк ичлас кечирибдир, бу барәдә мәнә дејибдир. Сән, иншаллаһ, бүтүн бу хәстәлијин өһтәсиндән кәләчәксән, сағалачагсан, ајаға дурачагсан. Мән сәнә дә дејирәм, анан Хавәр ханым да, ушаглар да бурададыр. Утанмаг лазым дејил, нә лазымдыр - көмәк едәк. Биринчи, нараһат олмаг лазым дејил. Јусифи мүалиҹә едәчәклөр. О, ајаға галхачагдыр. Һәр шеј јахшы олачагдыр. Һеч нәдән нараһат олмајын. Чүнки һамысыны мәнә дејибләр.

Јусиф, сән Берлиндә оланда да орадан сәфир мәнә бу барәдә мә'лумат верибдир вә бурада да назир Әли Инсанов бу ишләрә нәзарәт едир - мүалиҹәни апарырлар вә апарачаглар. Јенә дә һара лазымдыр - Алманија, Франса, АБШ, Москва вә с. - нараны истәјирсән, мән сәни һөкүмәтин һесабына мүалиҹәјә көндәрмәјә назырам. Һеч нәдән нараһат олма.

Бүтүн мүалиҹә хәрҹләринин дә һамысы һөкүмәтин һесабына көтүрүлүр. Бил ки, сән мәним үчүн вә бүтүн халгымыз үчүн әзиз бир инсансан. Сәнин атанын Азәрбајчан халгы гаршысында хидмәтләри бөјүкдүр. Мән сәнә бу күнләрдә халг јазычысы ады вердим. Атан халг шаири, сән дә халг јазычысы.

Сәнин бу хәстәлијин өтүб кечәчәкдир. Иншаллаһ, һәр шеј кечәчәк вә ајаға дурачагсан. Она көрә дә сәнин вахтыны чох алмаг истәмирәм. Мән билирәм, чүнки өзүм дә вахтилә хәстә олмушам. Билирсиниз ки, мән үч ај Москвада хәстәханада јатмышам. Өзү дә елә хәстә идим ки, дејирдиләр һеч ајаға дура билмәјәчәкдир. Чохлары да дејирди ки, о, ајаға дурса јашаја билмәјәчәкдир. Һәтта һәкимләр дә дејирди. Дүздүр, бу, һәкимләрин өз иши дејилди. О вахт Горбачов онлара көстәриш вермишди вә онлар - бүтүн профессорлар, академикләр кәлдиләр, јығынчаг кечирдиләр. Мәнә дедиләр ки, сән ишләјә билмәјәчәксән. Мән дедим ки, сиз нә истәјирсиниз? дедиләр ки, сән әризә вер, кет, сәни ишдән чыхарсынлар. Мән дә дедим ки, јахшы, бурадан чыхандан сонра ишләјә билмәсәм, онда ишдән чыхарам. Сонра да хәстәханадан чыхдым вә ики ајдан сонра вәзифәдән дә кетдим. Ондан сонра да, Аллаһа шүкүрләр олсун ки, јашајырам. Инди сән дә сағалачагсан, дурачагсан вә он илләрлә јашәјачагсан.

***

Президент **Һејдәр Әлијев** хәстәханада халг шаири **Һөкүмә Биллури** илә дә көрүшдү.

Азәрбајчанын халг шаири кими јүксәк ада лајиг көрүлмәси мүнасибәтилә Һөкүмә Биллурини тәбрик едән дөвләтимизин башчысы Һејдәр Әлијев она шәфа арзулајараг күл дәстәси тәгдим етди.

26 мај 1998-чи ил.

МҮСТӘГИЛ АЗӘРБАЈҶАНЫН ДӨВЛӘТ МҮКАФАТЫНЫ АЛМАГ ҺӘР БИР ИНСАН ҮЧҮН БӨЈҮК ИФТИХАР МӘНБӘЈИДИР

- Һөрмәтли ханымлар вә чәнаблар!

Мән сизи Азәрбаҹанын дөвләт мүкафатларыны алмағыныз мүнасибәтилә бир даһа үрәкдән тәбрик едирәм. Һәр биринизә чансағлығы, узун өмр, јени мүвәффәгијјәтләр, јени ҹарадычылыг уғурлары арзулајырам.

Бу күн дөвләт мүкафатларыны аланлар Азәрбаҹанын мө'тәбәр инсанларыдыр. Инди мүстәгил Азәрбаҹанын дөвләт мүкафатлары, әксәрән, өлкәмизин елм, мәдәнијјәт, инчәсәнәт хадимләринә, тәгдим олунур. Бу да тәбиидир. Чүнки, бизим халғымыз һәмишә елми, мәдәнијјәти, әдәбијјаты, инчәсәнәти ҹүксәк гијмәтләндирмишдир. Инсан һәјатынын, инсан фәалијјәтинин бу саһәси бүтүн дөврләрдә чәмијјәтә, өлкәјә, дөвләтә, һәр бир инсана чох бәһрәләр вермишдир.

Биз фәхр едирик ки, Азәрбаҹанын зәнкин мәдәнијјәти вар, зәнкин елми вар, зәнкин инчәсәнәти, мусигиси вардыр. Буну да ҹараданлар ҹүксәк истеҹадда малик олан адамлардыр, фитри истеҹадда малик олан адамлардыр, ејни заманда фәдакар инсанлардыр. Сиз мәһз белә инсанларсыныз.

Бу күн төлтиф олунанларын әксәријјәти јашлы нәслә мәнсубдур. Һәр биринизин һәјаты бөјүк бир тарихдир. Һәр биринизин чијинләринин архасында бөјүк из вар, бөјүк јол вар. Һәр бириниз өз әсәрләринизлә, өз ичтимаи-сијаси фәалијјәтинизлә Азәрбаҹанын инкишафына хидмәтләринизи көстәрмисиниз вә бу хидмәтләри дә халг һәмишә гијмәтләндирибдир. Бу дөвләт мүкафатлары мүстәгил Азәрбаҹанын дөвләт рәмзидир, дөвләтчилик рәмзидир вә ејни заманда халғын, ичтимаијјәтин сизин әмәјинизә, зәһмәтинизә, сизин ҹарадычылығыныза, әсәрләринизә вердиги үмуми гијмәтин мүвәссәмәсидир.

Сиз хошбәхт адамларсыныз, чүнки ҹарадычысыныз - әсәрләр ҹаратмысыныз вә бу күн дә ҹарадырсыныз, кәләчәкдә дә ҹарадачагсыныз. Сизин әсәрләриниз халга фајда верир, бүкүнкү нәсилләр вә кәләчәк нәсилләр үчүн чох көрәклидир, әһәмијјәтлидир. Мән мәмнунам ки, бу күн сизинлә бир даһа көрүшдүм, һәр биринизин әлини сыхдым вә мүстәгил Азәрбаҹанын бу јүксәк мүкафатларыны сизә тәгдим етдим. Мән шәхсән сизин һәр биринизи чох јахшы таныјырам. Узун илләрдир ки, сизин фәалијјәтинизи, ҹарадычылығынызы мүшаһидә едирәм, изләјирәм вә бир азәрбаҹанлы кими шәхсән буну гијмәтләндирирәм. Азәрбаҹанын президенти кими исә мән бу чүр фәрманларын верилмәсини вә бу мәрасимин кечирилмәсини өзүмүн шәрәфли вәзифәм һесаб едирәм.

Елм, мәдәнијјәт, инчәсәнәт хадимләри илә бәрабәр, бурада кәнч нәслин нүмајәндәләри дә, идманчылары да бу күн Азәрбаҹанын дөвләт мүкафатларыны алдылар. Онлар да өз јүксәк көстәричиләри илә дүнја мигјасында Азәрбаҹан идманына уғурлар газандырдыгларына көрә бу јүксәк мукафатлара лајиг олублар.

Үмумијјәтлә, бүкүнкү мәрасим бураја топлашанларын һәр биринин һәјатында әламәтдар бир һадисә олдуғу кими, ејни заманда бизим ичтимаи һәјатымызда чох бөјүк бир һадисәдир. Бу, ону көстәрир ки, мүстәгил Азәрбаҹанын дөвләти өз вәтәндашларынын јүксәк нәалијјәтләрини лајигинчә гијмәтләндирә билир. Бу да бизим мүстәгиллијимизин, дөвләтчилијимизин көзәл көстәричисидир. Мән сизин һамыныза јени-јени ҹарадычылыг уғурлары арзулајырам. Һәр биринизә чансағлығы, сәадәт вә мүстәгил Азәрбаҹанын бу күнү, кәләчәји наминә әмәли фәалијјәт арзулајырам.

Бу күн сиз бу орденləри, медаллары аларкән бир хүсусијјәти гејд етдиниз ки, бу, мүстәгил Азәрбаҹанын милли мүкафатларыдыр. Бу, һәгигәтән беләдир. Сизләрин чохунун бурада гејд етдијиниз кими кечмиш илләрдә дә јүксәк мүкафатлара лајиг олмусунуз. О мүкафатлар да гијмәтлидир, һеч вахт онлары унутмаг лазым дејилдир. Сиз о мүкафатлары өз халғыныза, вәтәнинизә, милләтинизә хидмәтә көрә алмысыныз. Сизин ҹарадыгыныз әсәрләр, ҹарадычылыг фәалијјәтиниз биринчи нөвбәдә Азәрбаҹанын елмини, мәдәнијјәтини, инчәсәнәтини инкишаф етдирибдир. Азәрбаҹанын елми, мәдәнијјәти әсрләр боју инкишаф едибдир вә һеч вахт биз фәрг гојмамышыг - һансы шаир, һансы јазычы, һансы мусигичи, һансы алим буну һансы дөвләтин вахтында ҹарадыбдыр, һансы һөкмдарын вахтында ҹарадыбдыр. Бунлары биз һеч вахт араширмамышыг вә араширмаг да лазым дејил.

Чүнки, инсан вә хүсусән јарадычы инсан өз һәјаты дөврүндә јаратдығыны биринчи нөвбәдә өз халгы үчүн јарадыр, өз милләти үчүн јарадыр, өз өлкәси үчүн јарадыр. Әкәр онун јаратдығы әсәр өз өлкәсинин һүдудларындан кәнара чыхарса вә башга бир өлкә тәрәфиндән дә гијмәтләндирилирсә, буна садәчә севинмәк лазымдыр. Буна һеч вахт мәнфи мүнасибәт көстәрмәк лазым дејил.

Сизин кечмишдә алдығыныз мүкафатлар да, орденләр дә, медаллар да гијмәтлидир. Онларын һәр бири сизин һәјатынызын, тәрчүмеји-һалынызын парлаг бир сәһифәсидир. Анчаг бунунла јанашы, бу күнү көрмәк - Азәрбајчанын мүстәгиллијини көрмәк, бу замана гәдәр јашамаг өзү-өзлүјүндә бөјүк хошбәхтликдир. Мүстәгил Азәрбајчанын дөвләт мүкафатыны алмаг, шүбһәсиз ки, һәр бир инсанда бөјүк ифтихар һисси доғурур. Мән сизин һиссијатларынызы чох јахшы анлајырам вә мән өзүм дә мәһз бу дөврү јүксәк гијмәтләндирирәм. Мән дәфәләрлә демишәм, бу күн дә дејирәм: Бу дөвр бизим үчүн чох чәтиндир, чох ағырдыр. Биз бөјүк чәтинликләрдән кечиб ирәлијә кедирик. Анчаг тәк бир мүстәгиллијимизә көрә һәр бир шејә дөзмәлијик. Чүнки бу чәтинликләр - бә`зән мадди чәтинликләр, сосиал чәтинликләр, һәр бир инсанын һәјатында олан чәтинликләр - бунлар кечичидир, мүвәггәтидир.

Бә`зән бөјүк мүһарибәләр кедир, минләрлә, милјонларла инсанлар һәлак олурлар. Истәнилән гәләбәјә наил олмаг үчүн. Биз исә бу ағыр дөврү јашајырыг она көрә ки, Азәрбајчанын дөвләт мүстәгиллијини горујуб сахлајырыг. Мән бир даһа билдирмәк истәјирәм ки, бу дөвр, ола биләр, бир аз чох олсун, ола биләр, аз олсун, анчаг бу дөвр кечичи дөврдүр Биз буну нә гәдәр чәтин олса да јашамалыјыг вә инанырам ки, јашајачајыг. Азәрбајчанын мүстәгиллијинин әбәдилији наминә! Мән әминәм ки, Азәрбајчанын мүстәгиллији әбәди олачагдыр. Мән әминәм ки, биз бу мүстәгиллији горујуб сахлаја биләчәјик вә кәләчәк нәсилләрә даһа да үдрәтли, мүстәгил Азәрбајчан дөвләти чатдырачағыг.

Бүтүн бунлара көрә дә сизин бу мүкафатларынызын бөјүк әһәмиҹәти вардыр. Мән инанырам ки, сөз бу күн дә, кәләчәкдә дә әмәк фәалиҹәтинизлә, јарадычылығынызла, јени-јени әсәрләринизлә Азәрбајчанын инкишафына өз хидмәтләринизи көстәрәчәксиниз. Мән сизи бир даһа тәбрик едирәм, сизә чансағлығы, узун өмүр арзулајырам. Сағ олун.

12 декабр 1998-чи ил.

ШАИР ЗӘЛИМХАН ЈАГУБУН ЈАРАДЫЧЫЛЫҒЫНА ҺӘСР ЕДИЛМИШ ПОЕЗИЈА МӘЧЛИСИ

(Республика Сарајында Зәлимхан Јагубун јарадычылығына һәср олунмуш поезија мәчлиси кечирилмишдир. Поезија мәчлиси баша чатдыгдан сонра Республика Президенти сәһнә архасына кечәрәк Азәрбајчанын инчәсәнәт усталары илә көрушуб сөмими сөһбәт етди.)

- Ахшамыныз хејир олсун. Мән севимли шаиримиз Зәлимхан Јагубу орада тәбрик етдим. Анчаг билмирдим ки, сиз бурадасыныз. Сизи бир даһа тәбрик едирәм. Азәрбајчанын кәнч, амма чох исте`дадлы шаири Зәлимхан Јагубун өзүнәмәхсус ше`рләри, өзүнәмәхсус хүсусијјәтләри вардыр. Зәлимхан Јагубун чох да көзәл исте`дады вар. Биз буну бу күн бир даһа көрдүк. Бу күн бизим алимләр буну бурада гејд етдиләр.

Шаир олмаг үчүн шүбһәсиз ки, фитри исте`дад лазымдыр. Анчаг еjни заманда, шаир олмаг үчүн Вәтәнә, халга, торпаға бағлылыг лазымдыр, севки-мәһәббәт лазымдыр вә шаир олмаг үчүн севки лазымдыр. Һәм инсаны севмәк лазымдыр, һәм халгы севмәк лазымдыр, милләтини севмәк лазымдыр, һәм атаны, ананы, бабаны, нәнәни севмәк лазымдыр, һәм дә ки, көзәл бир гадыны да севмәк лазымдыр. Шаирләрин чохуну шаир едән елә бу севки-мәһәббәт олубдур. Һәр һалда бунлар һамысы бизә әдәбијјатдан, тарихдән мә`лумдур. Инди мән истәмирәм арашдырым, бизим Зәлимханын һәјатында бу нә чүр олубдур.

Һәр бир шаир Азәрбајчан үчүн дејәрли бир шәхсијјәтдир. Азәрбајчан халгы бүтүн тарих боју шаирләрлә зәнкин олубдур. Бизим халгымыз башга халглардан елә бунунла чох фәргләнир. Бизим даһи шаирләримиз, сөз усталарымыз һәмишә халгымыза мә`нәви гида верибләр, халгымызы руһландырыблар, халгымызы һәвәсләндирибләр, халгымызы дејүшә һәвәсләндирибләр, халгымызы зәһмәтә һәвәсләндирибләр, халгымызы вәтәни севмәјә һәвәсләндирибләр, шаир сөзү чох тә`сирли олур. Ше`рлә дејилән сөзүн тә`сири бүтүн башга сөзләрин һамысындан тә`сирли олур.

Она көрə дə шаир Азəрбајчанда һəмишə севилиб, шаир һəмишə һөрмətли олубдур, бу күн дə севилир, бу күн дə һөрмətлидир.

Фəхр едирик ки, бизим бəјүк шаирləримиз кечəн əсрлəрдə дə олубдур, XX əсрдə дə бəјүк шаирləримиз олуб вə бу күн дə бəјүк шаирləримиз вардыр. Биз фəхр едирик ки, шаирləр нəсли кəсилмир, давам едир. Нəсилдəн-нəсилə кечəн бу исте`дад, бу шаир сəнəти бизим мəдəнијјətимизи, халгымызын мə`нəвијјатыны һəмишə зənкинləшдирир. Бу бахымдан Зəлимхан Јагуб бизим бу сон илləрдə чох үзə чыхмыш, халг тəрəфиндən севилмиш вə өз ше`ри илə, сөзү илə, фəалијјəти илə бəјүк һөрмəт газанмыш шаирдир. Бүкүнкү ше`р кечəси дə, поезија мəчлиси дə буну бир даһа субут етди.

Зəлимхан Јагубун хүсусијјətləриндən бири дə одур ки, онун чох көзəл јаддашы вардыр. Бəли, бу, һəр шаирə нəсиб олмур, һəр шаирə мəхсус дејилдир. Шаир вар ки, чох көзəл ше`р јазыр, амма ону кағыза јазандан сонра охујур. О да күнаһ дејил, о да олмалыдыр, бу да олмалыдыр. Һəрəнин бир үслубу вардыр. Анчаг Зəлимханын бу барəдə хүсусијјəти бир дə ондан ибарəтдир ки, чох көзəл јаддашы вар. Өз јаздығы ше`рləри дə һəмишə чох көзəл јадында сахлајыб сөјləјир, дејир, охујур. Анчаг башга шаирləрин ше`рləрини дə инсанлара чох көзəл чатдырыр, чəмијјətə чатдырыр. Бунун өзү бөјүк бир мəһарəтдир. Бизим актјорларымызын, сөз усталарымызын ən көзəл хүсусијјətləриндən бири дə ондан ибарəтдир ки, шаирləримизин јаздығы ше`рləри актјорлуг сəнətинин хүсусијјətləри илə инсанлара чатдырырлар. Анчаг Зəлимхан үчүн буна еһтијач јохдур. Бəлкə дə өзү јаздығы ше`рləрин, сөзləрин буна о гəдəр еһтијачы јохдур - өзүнүн бөјниндəн, өзүнүн гəлбиндəн, өзүнүн ичиндəн көлəн ше`рləри көзəл бир сəнət устасы кими, сөз устасы кими, көзəл бир актјор кими өзү дə ифадə едир. Бу хүсусијјət дə индики кечəдə ајдын көрүндү.

Бүтүн бунларла өлагəдар, һөрмətли Зəлимхан, мən сəни үрəкдəн тəбрик едирəм. Сəнə јени јарадычылыг уғурлары арзулајырам. Бу күн сəнинлə бəрабəр Азəрбајчанын бу көзəл сəһнəсиндə сənin ше`рləрини вə ејни заманда өз сəнətини нүмајиш етдирən бизим бүтүн инчəсənət хадимləринə, хүсусən халг инчəсənətини јашадан ашыгларымыза тəшəккүр едирəм вə сизин һамынызы тəбрик едирəм. Һамыныза чансағлығы, јени јарадычылыг уғурлары арзулајырам. Сағ олун.

ЗƏЛИМХАН ЈАГУБ: Мөһтəрəм Президент, фүрсəтдən истифадə едиб, бир сөзү демəји өзүмə борч билирəм. Бу күн бурада олан

коллективləрин һамысына өз тəшəккүрүмү билдирирəм. Анчаг ашыг сəнətинин классик нүмајəндəси Ашыг Камандар Борчалыдан көлибдир. О, сəнətин бөјүк устадыдыр. Мəсəлən, Азəрбајчанда Хан дејиләндə нəји тəсəввүр едириксə, Борчалыда Камандар дејиләндə о чүр гəбул олунур. Ашыг Камандарын бу күн бурада иштиракы, Сизин бурада олмағыныз бу мəчлиси бир нечə гат да тəравəтли етди. Чүнки Камандар Борчалынын бурада бир парчасыдыр, классик дəдəләримизин нүмајəндəсидир. ...Тарихи јаддашымыза јазылан бүтүн бу мənзəрəјə көрə Сизə бир даһа тəшəккүр едирəм. Бүтөвлүкдə нə арзулар етмишик, гој онларын һамысы һаггын дəркаһында гəбул олунсун.

ҺЕЈДƏР ƏЛИЈЕВ: Чох сағ ол. Амма бир фикрими билдирмəк истəјирəм. Сən дејирсən ки, Хан Азəрбајчанда олдуғу кими, Камандар да Борчалыдадыр. Борчалы дијары да азəрбајчанлылар дијарыдыр. Бурада, јə`ни Азəрбајчанда јашајанлар Борчалыны неч вахт ајырмајыблар. Борчалы һəмишə бизим гəлбимиздə олубдур. Халгымызын да гəлби белəдир. Амма мəним гəлбими көтүрсəниз, мən өмрү боју, һəмишə Азəрбајчанын бүкүнкү сəрһəдləриндən, һүдудларындан кəнарда олан бүтүн азəрбајчанлыларын һамысыны ваһид Азəрбајчанын бирлијиндə көрмүшəм, бирлијиндə һисс етмишəм. Борчалы дијарына мən кечмиш илləрдə - Азəрбајчана рəһбəрлик етдијим заман да һəмишə гајғы көстəрмишəм, һəмишə онлара өз хидмətими көстəрмишəм. Бəлкə борчалыларын чохлары билмирləр ки, о илləрдə - 70-чи илləрдə орада онларын јашајышы үчүн мəн һəм Күрчүстанын рəһбəрлији илə, һəм Москванын рəһбəрлији илə нə гəдəр данышыглар апармышам, төләбləримі гојмушам. Амма инди исə - Күрчүстан да мүстəгил дөвлəт олдуғу заман, Азəрбајчан да мүстəгил дөвлəт олдуғу заман Күрчүстанла Азəрбајчан арасындакы бу достлуг, сəмими гардашлыг өлагələри вə мəнимлə президент Шеварднадзенин арасында олан өлагələр биринчи нөвбədə Күрчүстанда јашајан азəрбајчанлыларын һүгугларыны горумаг мəгсəди дашыјыр, азəрбајчанлыларын јашајыш тəрзинин јахшылашдырылмасы мəгсəди дашыјыр. Күрчүстанда јашајан азəрбајчанлылар, борчалылар - һамысы əмин ола билəрлəр ки, мəн Азəрбајчанын президенти кими һəмишə онларлајам. Мəним əлим сизин үстүнүздədир.

19 декабр 1998-чи ил.

КӨРКӘМЛИ СӘНӘТКАРЫН ЈУБИЛЕЈИ

(Халг јазычысы, мәшһур кино хадими Рүстәм Ибраһимбәјовун 60 иллијинә һәср олунмуш мәрасимдә нитг)

--Әзиз Рүстәм, 60 иллик јубилејинлә әлагәдар, бу мүнасибәтлә мән сәнә тәбрик мәктубу көндәрмишәм вә мәктуб бу күн мәтбуатда дәрч олунубдур. Анчаг бу мәрасимдә мән мәктубда јазмадығым сөзләрә әлавә оларағ бир нечә кәлмә дә демәк истәјирәм.

Рүстәм Ибраһимбәјов Азәрбајчан әдәбијатына, мәдәнијјәтинә 60-чы илләрин әввәлләриндә кәлмиш бөјүк јарадычылар дәстәсинин парлаг нүмајәндәсидир. Рүстәм Ибраһимбәјов о замандан индијә гәдәр өз јарадычылығы илә—нәср әсәрләри, кино әсәрләри, сәһнә әсәрләри илә Азәрбајчан мәдәнијјәтинә зәнкинләшдирмиш, дүнја мәдәнијјәтинә лајигли төһфәләр зәг мишдир. Рүстәм Ибраһимбәјов чох мәһсулдар јазычыдыр, драматургдур, киноссенаристдир, режиссордур. Онун јарадычылығынын чохшахәли, чохистигамәтли олмасы да фитри исте'дадындан ирәли кәлир. Рүстәм Ибраһимбәјовун јаратдығы әсәрләр Азәрбајчан охучуларыны, кечмиш Совет Иттифагының охучуларыны вә дүнјанын бир чох өлкәләринин охучуларыны севиндирмиш, онлара Азәрбајчан һәгигәтләри һаггында вә үмумијјәтлә мүасир һәјатымызын һәгигәтләри һаггында чох көзәл мә'луматлар вермишдир.

Рүстәм Ибраһимбәјовун јарадычылығы һаггында шүбһәсиз ки, бизим алимләр, журналистләр, театр, кино сәнәтинин тәдгигчиләри чох јазыблар вә бундан сонра да чох јазачаглар. Чүнки Рүстәм Ибраһимбәјов индијә гәдәр даим јаздығы-јаратдығы ими, бу күн дә јазыр-јарадыр вә бу енержи илә, бу исте'дадла һәлә чох илләр, он илләр јазачаг, јарадачагдыр, Азәрбајчан мәдәнијјәтини даһа да јүксәкләрә галдырачагдыр. Рүстәм Ибраһимбәјовун илк аддымлары чох уғурлу олмушдур. Шүбһәсиз ки, мән Рүстәм Ибраһимбәјовун әсәрләриндән өзүмә чох әзиз олан әсәрләри хүсуси гејд едирәм.

Мәсәлән, 1968-чи илдә чәкилмиш вә тәгдим олунмуш "Бир чәнуб шәһәриндә" филми о вахт Азәрбајчан мәдәнијјәти үчүн, Азәрбајчан кино сәнәти үчүн бөјүк бир һадисә олду. Әкәр нәзәрә салсаг ки, бу, Рүстәм Ибраһимбәјовун биринчи кино әсәри иди, је'ни ссенарисини Рүстәм јазмышды вә Елдар Гулијевлә бирликдә бу филми чәкиб јаратмышдылар. Тәсәввүр етмәк олар ки, илк аддымында Рүстәм Ибраһимбәјов чәмијјәтә өзүнү чох көзәл тәгдим етмишдир. Анчаг бә'зән јарадычыларда белә олур ки, онлар парлајырлар, сонра мүәјјән гәдәр солурлар. Јахуд да ки, бир дә галхырлар, бир дә дүшүрләр. Анчаг Рүстәм о вахтдан индијә гәдәр демәк олар ки, јүксәлиб, ирәли кедибдир.

Рүстәм Ибраһимбәјовун бүтүн әсәрләриндә әсас мәзмуну, мә'наны тәшкил едән будур ки, о, һәмишә һәјатын реаллығыны тәсвир едибдир. Амма о дөврдә, совет идеолокијасы чәрчивәсиндә бу, о гәдәр дә асан дејилди. Чүнки бә'зән бу истигамәтдә јазанлар бир аз да кәнара чыханда диссидент олурдулар. Анчаг Рүстәм Ибраһимбәјовун һәјаты олдуғу кими тәсвир етмәси вә һәјатын һәр тәрәфини—һәм мүсбәт тәрәфини, һәм мәнфи тәрәфини олдуғу кими көстәрмәси онун јарадычылығынын ән көзәл чәһәтидир вә әсәрләринә бөјүк шөһрәт кәтирән амилдир.

Мән гејд етдим ки, бу, с дөврдә бир о гәдәр дә гәбул олунмурду. Елә "Бир чәнуб шәһәриндә" филми дә илк дәфә гәбул едилмәмишди. Онун екрана бурахылмасы гадаған олунмушду. Анчаг мә'лумдур ки, о вахт мән бу ишә гарышандан сонра,—о вахт мән һәлә Азәрбајчанын рәһбәри дејилдим, Тәһлүкәсизлик Назирлијинин башчысы идим,—мән бу ишә гарышандан сонра о филмин јолу ачылды вә филм һәм Азәрбајчанда, һәм дә кечмиш Советләр Иттифагының һәр јериндә бөјүк рәғбәтлә, бөјүк марагла гаршыланды. Рүстәм бу јолу о вахтдан индијә гәдәр давам етдирибдир.

Мәсәлән, бәлкә дә "Ад күнү" филми зәһирән ади бир мөвзуја аид олан бир әсәрдир,—нә сијаси характер дашыјыр, нечә дејәрләр, нә дә бир бөјүк мөвзу иддиасындадыр. Амма мә'нәвијјатымызы, мүасир һәјатымызы, һәјатымызын күчүрларыны нә гәдәр көзәл әкс етдирибдир.

Хатиримдәдир, мән бу филмә тәсадүфән бахаркән һеч билмирдим ки, бу филм нәдир вә киминдир. Анчаг мәнә о гәдәр бөјүк тә'сир бағышлады ки, мән сонра бу филмин тәблиғатчысына чевриlдим. О вахткы дөврдә бу мәсәләни илә адамлар хатырламалыдырлар ки, мән бир нечә дәфә рәсми мүшавирәләрдәки

чыхышларымда бу филми тәблиғ етдим. Һәтта ону башга өлкәләрин бир нечәсинә көндәрдим.

Јахуд, "Истинтаг" филми. Бунун да талеји әввәлчә о гәдәр уғурлу олмамышдыр: филм чәкилмишди, анчаг онун екрана бурахылмасынын гаршысы алынмышды.

Хатиримдәдир, мән буну биләндән сонра көрдүм ки, бизим Азәрбајчанын рәһбәрлијиндә бу барәдә чох чидди фикир ајрылығы вар. Мән Бүро үзвләрини дә'вәт етдим,—о вахт Азәрбајчанын рәһбәрлији Коммунист Партијасы Мәркәзи Комитәсинин Бүросундан ибарәт иди,—бирликдә бу филмә бахдыг. Рүстәм, сәнин хатириндәдир, Низами адына кинотеатрын бинасында о вахт кинематографија идарәси јерләшириди.

Рүстәм ИБРАһИМБӘЈОВ: Бәли, јахшы хатиримдәдир, инди дә орада јерләшир.

Һејдәр ӘЛИЈЕВ: Орада кино залы вар иди, филмә орада бахдыг. Филмә бахыб гуртарандан сонра көрдүм ки, мәним һәмкарларым чох нараһатчылыг кечирирләр. Бириндән соруштум, башыны булады. О бириси деди ки, јох, бу филмә бахмаг лазымдыр. Һамысыны динләдим. Анчаг ахырда бу филмин тәк Азәрбајчан үчүн јох, бизим о вахткы өлкәмиз үчүн чох дәјәрли олдуғуну билдирдим вә бу филм чох бөјүк уғурла о вахт Советләр Иттифагынын бүтүн республикаларында көстәрилди, нәһајәт, Совет Иттифагынын дөвләт мүкафатына лајиг көрүлдү.

Бу филмләрдә,—тәк бу филмләрдә јох, башга сәһнә әсәрләриндә дә, башга нәср әсәрләриндә дә,—дедијим кими, Рүстәм Ибраһимбәјов даим һәгигәти, реаллығы әкс етдирибдир. Анчаг о дөврдә бу тәшәббүсдә булунмаг, бу јолла кетмәк вә бәләликлә әсәрләри ајмаг, јахуд да әсәрләрә уғур газандырмаг асан дејилди. Буна бахмајараг Рүстәм Ибраһимбәјов нә гәдәр чәтинликләри дә олса, нә гәдәр әзијјәт дә чәксә һеч вахт өз ирадәсиндән дөнмәмишдир, бу јолла кетмишдир. Амма һәр дәфә галиб кәлмишдир. Нәһајәт, бу әсәрләр бә'зән рәсми даирәләр тәрәфиндән гәбул олунмадығы һалда ичтимаијјәт тәрәфиндән, тамашачылар тәрәфиндән, охучулар тәрәфиндән чох бөјүк һөрмәтлә, еһтирамла, мәмнунијјәтлә гәбул едилмишдир.

Бәләликлә, Рүстәм Ибраһимбәјов һәм нәср әсәрләриндә, һәм сәһнә әсәрләриндә, һәм кино әсәрләриндә өзүнәмәхсус бир јолла кетмиш вә бу күн дә бу јол илә кедир. Бу, бүтүн башга чәһәтләрлә бәрабәр Рүстәм Ибраһимбәјовун ән бөјүк наилијјәтләриндән биридир.

Хатиримдәдир, о вахтлар Азәрбајчанда бә'зи јазычылар, шаирләр, бә'зи тәнгидчиләр чалышырдылар ки, Рүстәм Ибраһимбәјову вә Магсуд Ибраһимбәјову совет идеолокијасынын әлејһинә чыхан адамлар кими ифша етсинләр вә бөлә чәһдләр дә көстәрилмишди. Анчаг һәгигәт бундан ибарәтдир ки, мән о вахтлар бунларын гаршысыны һәмишә алмышдым. Мәни дүзкүн баша дүшүн, мәним дөстәјим, көмәјим олмасајды, нечә ки, о вахт бә'зи белә көзәл јазычылары, јарадычылары сыхышдырырдылар, мәһв едирдиләр, онда бунлара да бәлкә белә бир зијан дәјә биләрди.

Бир дәфә—1989-чу илдә Москвада бир журналист мәндән мүсаһибә көтүрәркән Азәрбајчанын кечмиш дөврү һаггында, јә'ни 70-чи илләрдә мәним Азәрбајчана рәһбәрлик етдијим замандан данышырдыг. Мәнә суал верди ки, сиздә, Азәрбајчанда о вахт диссидент вар иди, јохса јох иди? Дедим ки, јох иди. Деди, нә үчүн? Дедим ки, биз диссидентләри ахтармырдыг. Тәбиидир, әкәр ахтарсајдыг чох диссидент чыхармаг оларды. Амма биз ахтармырдыг. Бу нә демәкдир? Бу о демәкдир ки, һәмин диссидент сајыланларын әсәрләрини биз гәлбән гәбул едирдик вә онларын өзүнә јол тапмасы үчүн имканлар јарадырдыг. Бәләликлә, һәмин мүәллифләрлә өз һәмрә'лијимизи билдиририк. Анчаг кениш тәблиғ етмирдик ки, биз бунунла һәмрә'јик.

Мәсәлән, әкәр о илләр—60-70-чи илләрдә Азәрбајчанда диссидент ахтарсајдыг, онлар чох иди. Ән бөјүк диссидент Бәхтијар Вahабзадә иди. Һәтта мәним хатиримдәдир, мән Тәһлүкәсизлик Назирлијиндә ишләјән заман онун һәбс олунмасы мәсәләси гојулмушду. Јахуд да ки, Хәлил Рза ән бөјүк диссидентләрдән бири иди. Чүнки онун әсәрләри, о чүмләдән Бәхтијар Вahабзадәнин әсәрләри һәгигәти дејирди. Амма бу һәгигәт о вахткы коммунист идеолокијасына зидд иди вә буна көрә дә онлар диссидент идиләр. Анчаг биз Хәлил Рзаны да горудуг, сахладыг.

Магсуд Ибраһимбәјов, Рүстәм Ибраһимбәјов әсл диссидент идиләр. Анчаг биз гојмадыг ки, онлар диссидент олсунлар. Бәлкә дә онлар инди һејфсиләнирләр ки, о вахт Әлијев гојсајды вә биз диссидент олсајдыг, инди бәлкә һөрмәтимиз даһа да артыг оларды.

Јахуд, көтүрәк Анары. О да диссидент иди. Мәсәлән, "Гобустан" журналынын јаранмасы вә о журналын сәһифәләриндә јајы-

лан әсәрләр шүбһәсиз ки, диссидент характери дашыјырды.

Мәним хатиримдәдир, 1970-чи илдә Ленинин 100 иллији гејд олунурду. Азәрбајчанда да биз Нәриман Нәримановун 100 иллијини һазырлајырдыг. Чүнки онлар ејни илдә—Ленин дә, Нәриманов да 1870-чи илдә анадан олублар. О вахт Москвадан кәлирдиләр вә мәнә дејирдиләр ки, бәс бурада милләтчилик вар, бурада антисовет вар, бурада филан вар. Һәр дәфә бахырдым вә онлара изаһ едирдим.

Бир дәфә Москвадан нүмајәндә кәлди ки, белә шеј олармы,—"Гобустан" журналында јазылыбдыр ки, Нәриманов Ленин дән дә бөјүк адамдыр. Дедим, а киши, белә шеј олмаз, јәгин сизә сәһв дејибләр. Кәтирин бахым. Кәтирдиләр бахдым. "Гобустан" журналында јазычы Иса Һүсејновун Нәриман Нәриманов haгында бир јазысы кетмишди. Орада јазмышды ки, бәли, Нәриман Нәриманов Ленин дејил, Лениндән дә үстүн бир адамдыр. Мән дедим, билирсиниз нә вар, инди бу јазычыдыр, јазыбдыр, сәрбәст адамдыр. Бу о демәк дејил ки, бизим дә фикримиз беләдир. Бизим фикримиз белә дејил. Мән биртәһәр бу мәсәләни совушдурдум. Амма сонра бунлара дедим ки, јахшы, даһа ағыны чыхармајын.

Јә'ни тәкчә о дејил. Һәлә мән бир факты хатырлајырам. Амма һәмин журналда белә јазылар чох кедирди. Мән һәмин журналы о вахтлар даим охујурдум, изләјирдим. Көрүрдүм ки, јахшы јазылардыр. Бу јазылар нә иди? Бизим милли мәдәнијјәтимизи, милли кечмишимизи, милли руһумузу о вахтлар тәблиғ едирди. Бизим рәсми журналлардан фәргли олараг бу журнал бунлары тәблиғ едирди вә инсанларда милли руһу ојадырды, өз тарихинә, өз кечмишинә, өз мәдәнијјәтинә һөрмәт вә еһтирамы јарадырды. Чүнки о дөвр белә иди—һесаб едилирди ки, Октјабр ингилабына гәдәр һеч бир шеј олмајыбдыр, һамысы Октјабр ингилабындан сонра олубдур. Бах, о илләр бу чүр ојаныш бизим јазычыларымызын чох әсәрләриндә олмушдур. О чүмләдән "Гобустан" журналында. Белӛликлә, Азәрбајчанда бу кәнч инсанлар һәгигәти дејирди, дүзү дејирди вә инсанлары һәгигәтә чағырырды. Бу саһәдә Рүстәм Ибраһимбәјовун хидмәтләри чохдур.

Рүстәм Ибраһимбәјов, Магсуд Ибраһимбәјов—бу ики гардаш Азәрбајчанда әдәбијјатын, мәдәнијјәтин инкишафында бөјүк хидмәтләр көстәрмиш, ејни заманда јени бир һадисә мејдана чыхармышлар. Азәрбајчанда бир ән'әнә јараныбдыр: атасы шаир, јазычы, оғлу да шаир, јазычы. Өкәр кечмиш Советләр Иттифагына нәзәр салсаг, башга республикаларда мән буна раст кәлмәмишәм.

Мәсәлән, Сәмәд Вурғун—оғуллары Јусиф, Вагиф јазычылар, шаирләрдир. Рәсул Рза, Никар Рәфибәјли—оғлу Анар. Илјас Әфәндијев—оғлу Елчин. Бу барәдә даһа да чох фактлар кәтирмәк олар. Јахуд да ки, Бүлбүл— оғлу Полад Бүлбүлоғлу. Бунлар ата-оғулдурлар. Амма ики гардашын икисинин дә әдәбијјат, мәдәнијјат, кино сәнәтиндә ејни сәвијјәдә бөјүк фәалијјәт көстәрмәси—бунлар Азәрбајчан үчүн јенидир. Бәлкә һеч кәс буна фикир вермәјибдир, амма мән бир аз кечмишимизә баханда буну хүсуси гејд едирәм. Магсуд, Рүстәм—паралел олараг икиси дә бизим әдәбијјатымыза, киноја, театра, мәдәнијјәтимизә кәлиб вә икиси дә чох үгурлу јол кечиб. Бу күн дә јазырлар вә кәләчәкдә дә јазачаглар.

Рүстәм Ибраһимбәјовун јарадычылығынын әсас хүсусијјәтләриндән бири дә одур ки, о өз јарадычылығы илә милли чәрчивәдә галмајыбдыр, кечмиш Советләр Иттифагында чох мәшһурлашыбдыр вә дүнјада мәшһурлашыбдыр. Бу, һәр бир халг үчүн чох бөјүк әһәмијјәт кәсб едир. Шүбһәсиз ки, биз өз мәдәнијјәтимизи, өз әдәбијјатымызы, инчәсәнәтимизи, кино сәнәтимизи јүксәк гијмәтләндиририк вә өзүмүз ичәримиздә бунунла фәхр едирик. Анчаг бизим мәдәнијјәтимизин нүмунәләри, Азәрбајчан јарадычыларынын јаратдығы әсәрләр Азәрбајчанын һудудларындан кәнара чыханда бу, Азәрбајчан мәдәнијјәтини дүнјаја да јајыр. Бизим јазычыларымызын, шаирләримизин, алимләримизин әсәрләринин чоху башга дилләрә чеврилиб вә јајылыбдыр. Анчаг Рүстәм Ибраһимбәјов өз әсәрләрини һәм Азәрбајчан дилиндә, һәм дә рус дилиндә јазараг, әсәрләринин чохуну кечмиш Советләр Иттифагынын охучуларына, тамашачыларына орижиналда тәгдим едибдир, тәрчүмәдә јох. Бу, биринчи чәһәт. Икинчи чәһәт дә ондан ибарәтдир ки, үмумијјәтлә, Азәрбајчан һәгигәтләрини даһа да кениш јајыбдыр. Бу да Рүстәм Ибраһимбәјовун Азәрбајчан халгы гаршысында бөјүк хидмәтләридир.

Рүстәм Ибраһимбәјовун кино саһәсиндә фәалијјәти һәм дә сон илләр Мүстәгил Дөвләтләр Бирлији вә Балтик өлкәләринин Кино Иттифаглары Конфедерасијасынын јарадылмасыдыр вә онун һәмин конфедерасијаја башчылыг етмәсидир. Биз бунунла фәхр едирик вә тәбии ки, Азәрбајчан јазычысынын, Азәрбајчан кино сәнәтинин бу конфедерасијанын башында дурмасы бизим үчүн

бөјүк ифтихар һисси доғурур.

Үмумијјәтлә, Азәрбајҹанын көркәмли мәдәнијјәт хадимләринин Азәрбајҹандан кәнарда фәалијјәт көстәрмәси бизим үчүн чох әһәмијјәтлидир. Бу бахымдан Магсуд вә Рүстәм Ибраһимбәјовларын фәалијјәтини гејд етмәк олар, Таһир Салаһовун фәалијјәтини гејд етмәк олар, Мүслүм Магомајевин фәалијјәтини гејд етмәк олар, Полад Бүлбүлоғлунун фәалијјәтини гејд етмәк олар вә бир чох башгаларынын фәалијјәтини гејд етмәк олар ки, онлар Азәрбајҹанда олдуғу кими, кечмиш Советләр Иттифагында да билаваситә өз әсәрләри илә вә өз јарадыҹылыглары илә мәшһурлашмышлар.

Бунлар һамысы Рүстәм Ибраһимбәјовун јарадыҹылығынын нә гәдәр зәнкин, нә гәдәр чохшахәли олдуғуну көстәрир. Тәбии, биз фәхр едирик ки, Рүстәм Ибраһимбәјовун әсәри "Оскар" мүкафатыны алыбдыр. Фәхр едирик ки, кечмиш Советләр Иттифагынын Дөвләт мүкафатыны алыбдыр. Анҹаг мәним үчүн ән әзизи одур ки, Рүстәм Ибраһимбәјовун әсәри Азәрбајҹанын Дөвләт мүкафатына лајиг көрүлүбдүр.

Бурада бә'зи филмләрин, әсәрләрин адлары чәкилди. Һамысы дәјәрлидир. Анҹаг мәним үчүн ән дәјәрлиси "Бир ҹәнуб шәһәриндә", "Ад күн " вә "Истинтаг" әсәрләридир. Чүнки бунлар билаваситә Азәрбајҹанын һәјаты илә бағлыдыр.

Беләликлә, Рүстәм, бу күнләр биз сәнин 60 иллик јубилејини бөјүк севинҹлә гејд едирик. Мән мәмнунам ки, бизим бу көзәл "Күлүстан" сарајынын салону сәнин дә'вәтинлә Азәрбајҹанын зијалылары илә, мәдәнијјәт хадимләри илә долубдур. Бу да севиндириҹи һалдыр. Бурада Анар Мәммәдханов деди ки, инди јубилејләр кечирмәк мүмкүн олубдур, ҹүрбәҹүр мәдәнијјәт, кино әсәрләринин бахышыны кечирмәк мүмкүн олубдур. Бәли, бу, мүстәгил Азәрбајҹанын букүнкү реаллығыдыр. Әкәр бу күн мөһтәшәм "Күлүстан" сарајында Азәрбајҹан зијалыларынын бөјүк бир дәстәси, демәк олар ки, бүтүн саһәләрдән олан зијалыларын нүмајәндәләри бир јерә топлашыбларса, достлуг, меһрибанлыг шәраитиндә бизим дәјәрли достумуз Рүстәм Ибраһимбәјовун 60 иллик јубилејини гејд едирләрсә, бу, чох әламәтдар бир һадисәдир. Азәрбајҹанын Президенти кими вә һәјатыны Азәрбајҹан халгынын һәјатынын инкишафына сәрф етмиш бир адам кими, бу, мәни чох севиндирир.

Азәрбајҹанын чох проблемләри вар. Ермәнистан-Азәрбајҹан мүнагишәси нәтиҹәсиндә Азәрбајҹан торпагларынын бир гисми

ишғал олунубдур. Ишғал едилмиш торпагларымыздан бир милјондан артыг азәрбајҹанлы јериндән-јурдундан дидәркин дүшүбдүр, ағыр вәзијјәтдә чадырларда јашајырлар. Биз Ермәнистанла кедән мүһарибәдә чох шәһидләр, иткиләр вермишик. Бунлар Азәрбајҹанын реаллығыдыр вә Азәрбајҹанын бу күнүнүн бир һиссәсидир.

Дикәр һиссәси исә ондан ибарәтдир ки, Азәрбајҹан мүстәгил дөвләт кими јашајыр, инкишаф едир, Азәрбајҹанын мәдәнијјәти инкишаф едир, Азәрбајҹанын игтисадијјаты инкишаф едир вә Азәрбајҹан мүстәгил дөвләт кими артыг Дүнја Бирлијиндә өзүнә лајиг јер тутубдур. Бу да Азәрбајҹанын реаллығыдыр. Әкәр бу илләр Азәрбајҹанын зијалылары, мәдәнијјәт хадимләри, алимләри артыг бир јерә топлаша билирләрсә, бир-бири илә көрүшүрләрсә, фикир мүбадиләси апарырларса, бир-биринин јубилејләрини тәбрик едирләрсә, шад күнләрини бир јердә гејд едирләрсә, бу, Азәрбајҹанын һәм реаллығыдыр, һәм дә Азәрбајҹанын инкишаф мәрһәләсиндә олмасыны көстәрир. Бах, бу һиссијјатларла, бу дујғуларла мән бу күн, Рүстәм, сәнин 60 иллик јубилејинә кәлмишәм.

Доғрудур, мән Анкарада хәстәханада олдуғум заман хатырладым ки, февралын 5-дә Рүстәмин 60 јашы тамам олаҹагдыр. Анҹаг һеч шүбһә етмирдим ки, мән о вахта гәдәр гајыдыб кәләҹәјәм вә бу јубилејдә Бакыда олаҹағам.

Рүстәм, мән сәни бир даһа тәбрик едирәм. Сәнә ҹансағлығы арзу едирәм. Сәнин аиләнә, һәјат јолдашына, ушагларына, Магсуда—сәнин гардашына, онун аиләсинә ҹансағлығы, хошбәхтлик арзу едирәм. Сәнә кәләҹәк јарадыҹылығында јени-јени уғурлар арзулајырам. Сағ олун.

6 феврал 1999-ҹу ил.

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Һејдәр Әлијев ирси милли сәрвәтимиздир (Ф.Һејдәров)..... 3
Елм вә мәдәнијјәтин бејүк бајрамы 11
Јазычыларымыз өз сәләфләринин ишини давам
етдирмәлидирләр 17
Н.Нәримановун абидәсинин ачылышы 26
Көркәмли дөвләт хадими 29
Бәрабәрләр иттифагында 43
Халгларын достлуг вә гардашлыг нимни 52
Әбәди бирлик 62
Идеjалылыг, исте'дад вә һәjат һәгигәтинә сәдагәт 66
Халг ишинә хидмәт етмәли 78
Исте'дад вә илһамла jаратмалы 91
Халгларын достлугу-әдәбијјатларын достлугудур 99
Халгларын достлугуну вә гардашлыгыны илһамла
тәрәннүм етмәли 121
Әдәбијјатын јүксәк борчу вә амалы 131
Гој әдаләт зәфәр чалсын 151
Һәjат һәгигәти - jарадычылыг һәгигәти 159
Халглар достлугу вә гардашлыгынын чарчысы 165
Зиjалыларла көрүшмәк һәмишә бејүк бир бајрам
тәсәввүрү jарадыр 172
Халг шаири Мәммәд Араза 194
Халг jазычысы Илjас Әфәндиjевә 195
Бејүк итки 196
Jазычы Һүсеjн Мәммәдоғлу Ибраһимова 198
Халг jазычысы Исмаjыл Шыхлыjа 199
22 ијул - милли мәтбуат күнүдүр 200
Фүзулинин jубилеjини кечирмәклә Азәрбаjчан халгыны
дүнjаjа бир даһа танытмалыjыг 201
Фүзули дүнjасы, Фүзули нәсли давам едир 216
М.Фүзули түркләри бирләшдирән шәхсиjjәтдир 220
Русиjа вә Азәрбаjчан халгларыны бирләшдирән достлуг
телләри мөһкәм вә позулмаздыр 226
Бакы Дөвләт Университети Азәрбаjчан халгынын
милли сәрвәтидир..... 229
Чәлил Мәммәдгулузадә Азәрбаjчан халгынын милли
дирчәлишиндә әвәзсиз рол ojнамышдыр 240
Истиглал шаири 249
Халгымызын тарихиндә ән көркәмли jери мәдәнијjәт,
әдәбијjат тутур 259
Һүсеjн Чавидин ады вә ирси jашаjачагдыр 267
Исмаjыл Шыхлы халгымызын тарихиндә
дәрин из гojмушдур 277

Абаj jарадычылыгы бүтүн халглара мәхсусдур 280
"Манас" бүтүн дүнjа сивилизасиjасынын сәрвәтидир 283
Манасын доғулдуғу jерә кәлмишик 287
Дүнjа корифejләринин өнчүлү 289
Халг шаири Нәби Хәзриjә 300
Jазычы Jусиф Сәмәдоғлуна 301
Сәмәд Вурғун нәсли jашасын 302
Даһи Фүзулинин jубилеjи әдәбијjатымызын вә
мәдәнијjәтимизин бајрамыдыр 309
Көркәмли шаирин хатирәсинә еһтирам 324
Һүсеjн Чавидин мәгбәрәси Нахчыванын ме'марлыг
тарихинә jени бир сәһифәдир 328
Тарихи көкләримиз бир дилә, бир мә'нәвијjата,
бир динә бағлы олдуғуна көрә чох дәриндир 337
Мүдриклик мүчәссәмәси, бәшәри идеjалар чарчысы,
даһи сөз устады 346
Мүасир поезијамызын көркәмли нүмаjәндәси 354
Халгын гәлбиндә jашаjан сәнәткар хошбәхтдир 357
Халг шаири Мирварид Дилбазиjә 367
Чох дәjәрли, халгымыз үчүн лазыми әсәр 368
Бу, бејүк jарадычылыг наилиjjәтидир 375
Мәдәнијjәтә, әдәбијjата гаjғы нәмишә лазымдыр 378
Әдәбијjатымызын нәсилләри арасында лаjигли варислик
олмалыдыр 396
Бизим әдәбијjатымыз, мәдәнијjәтимиз халгымызын
милли сәрвәтидир вә интеллектуал мүлкиjjәтидир 412
Мә'нәви-психоложи мөвзуда дәjәрли тамаша 447
Халг jазычысы һүсеjн Аббасзадәjә 453
Jазычы Анара 454
Фитри исте'дады фәдакарлыгла, халгына,
милләтинә сәдагәтлә бирләшдирән сәнәткар
jүксәк зирвәләр фәтһ едир 456
Даһи шаир Мәһәммәдһүсеjн Шәһриjарын анадан олмасынын
90 иллик jубилеj мәрасиминин иштиракчыларына..... 462
Милли бирлиjи, дөвләтчилиjимизи горумаға
сәсләjән өсәр..... 464
Вәтәнимизә, халгымыза сәдагәтлә хидмәт етмәк
сәнәткар үчүн хошбәхтликдир 470
Мүстәгил Азәрбаjчанын илк "Истиглал" орденләри
тәгдим олунду 474
Көркәмли әдәбијjат вә инчәсәнәт хадимләри илә көрүш 477
Мүстәгил Азәрбаjчанын дөвләт мүкафатыны алмаг һәр
бир инсан үчүн бејүк ифтихар мәнбәjидир 480
Шаир Зәлимхан Jагубун jарадычылыгына һәср
едилмиш поезија мәчлиси 483
Көркәмли сәнәткарын jубилеjи 486

HEYDƏR ƏLİRZA OĞLU ƏLİYEV

«ƏDƏBİYYATIN YÜKSƏK BORCU VƏ AMALI»

Bakı, "Ozan", 1999

Һ.ЕЙДӘР ӘЛИРЗА ОҒЛУ ӘЛИЈЕВ

«ӘДӘБИЈЈАТЫН ЈҮКСӘК БОРҹУ ВӘ АМАЛЫ»

Бакы, "Озан", 1999

Техники редактору: **Ибраһим Өмәров**

Рәссамы: **Гафар Сарывәлли**

Операторлар: **Севинч Һәсәнова, Азәр Рүстәмли**

Корректорлар: **Зүлфијјә Бариз гызы, Руһәнкиз Әлијева**

Јығылмаға верилмиш 16.II.1998. Чапа имзаланмыш 25.I.1999. Кағыз формaты 60x84 I/16. Офсет үсулу илә. Офсет кағызы N I. Тиражы 5000 нүсхә. Чилд N 4. Һәчми 31 ч.в. Сифариш N 132. . Гијмәти мүгавилә илә.

Азәрбајҹан ЕА Низами адына Әдәбијјат Институту

«ОЗАН» нәшријјаты. Бакы - 370143, **Һ.Чавид** пр. 31.
Тел.: **39-08-27**

«CBS Polygraphic production» мәтбәәси.
Бакы, 577 квартал, С.Дадашов күч. -70[a]